

ดนตรีฝรั่งในกรุงสยาม : พัฒนาการดนตรีตะวันตกในสังคมไทย ระหว่าง พ.ศ. 2384 - 2484

ณัฐยา นัจจนาวกุล

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร

ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต (ดนตรี)

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล

พ.ศ. 2555

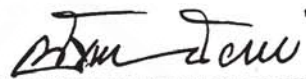
Copyright by Mahidol University

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยมหิดล

วิทยานิพนธ์

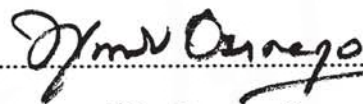
เรื่อง

ดนตรีฝรั่งในกรุงสยาม : พัฒนาการดนตรีตะวันตกในสังคมไทย ระหว่าง พ.ศ. 2384 - 2484

นางณัฐชา นังจนาวากุล

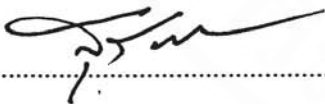
ผู้วิจัย

ศาสตราจารย์เกียรติคุณ พูนพิศ อมาตยกุล,

ราชบัณฑิต, Ph.D.

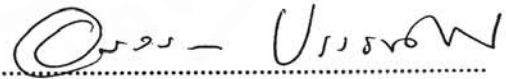
อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก

รองศาสตราจารย์สุกรี เจริญสุข,

D.A.

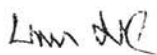
อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วม

รองศาสตราจารย์อรรณ บรรองศิลป์,

M.M.

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วม

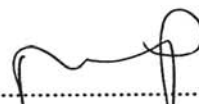

ศาสตราจารย์บรรจง มไหสวริยะ,

พบ., ว.ว. ออร์โทปีดิกส์

คณบดี

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล

นายสมชัย ตระการรุ่ง,

Ph.D.

รักษาการแทนประธานคณะกรรมการประจำหลักสูตร

ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาดนตรี

วิทยาลัยดุริยางคศิลป์ มหาวิทยาลัยมหิดล

วิทยานิพนธ์

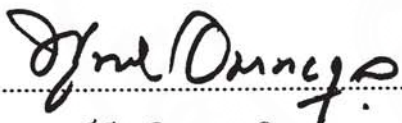
เรื่อง

ดนตรีฝรั่งในกรุงสยาม : พัฒนาการดนตรีตะวันตกในสังคมไทย ระหว่าง พ.ศ. 2384 - 2484

ได้รับการพิจารณาให้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร

ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต (ดนตรี)

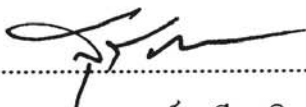
วันที่ 26 กันยายน พ.ศ. 2555

ศาสตราจารย์เกียรติคุณ พูนพิศ อมาตยกุล,

ราชบัณฑิต, Ph.D.

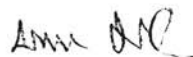
กรรมการสอบวิทยานิพนธ์

รองศาสตราจารย์สุกรี เจริญสุข,

D.A.

กรรมการสอบวิทยานิพนธ์

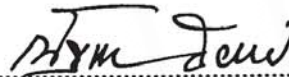

ศาสตราจารย์บรรจง มไหสวริยะ,

พป., ว.ว. ออร์โธปิดิกส์

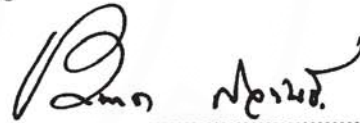
คณบดี

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล

นางณัฐชา นัจจนาวกุล

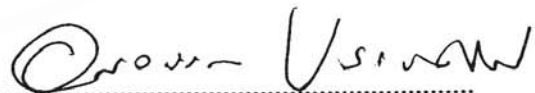
ผู้วิจัย

รองศาสตราจารย์ชมนาด กิจจันทร์,

ศศ.ด.

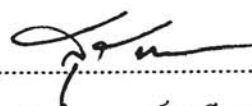
ประธานกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

รองศาสตราจารย์อรรพรรณ บรรจงศิลป์,

M.M.

กรรมการสอบวิทยานิพนธ์

รองศาสตราจารย์สุกรี เจริญสุข,

D.A.

คณบดี วิทยาลัยดุริยางคศิลป์

มหาวิทยาลัยมหิดล

กิตติกรรมประกาศ

กราบขอบพระคุณศาสตราจารย์เกียรติคุณ นายแพทย์พนพิศ อมาตยกุล ที่กรุณาให้ความรู้ ความเมตตาและความเอาใจใส่ ชี้แนะ สอนสั่ง จนทำให้วิทยานิพนธ์เล่มนี้สำเร็จลุล่วงไปได้ ขอบคุณพี่เสถียร ดวงจันทร์ทิพย์ ที่กรุณาให้แนวคิด แนวทางในการค้นคว้า วิเคราะห์ข้อมูล และแนวคิดด้านประวัติศาสตร์การดนตรีของไทยให้กับงานวิทยานิพนธ์เล่มนี้

กราบขอบพระคุณ คุณพ่อปรีชา – คุณแม่สว่าง ไชยศักดิ์ ที่ให้ความรัก ความเมตตา ช่วยเป็นกำลังใจ และส่งเสริมการศึกษามาโดยตลอด

ขอกราบขอบพระคุณคณาจารย์ทุกท่าน ที่ประสิทธิ์ประสาทวิชาให้ และกราบขอบพระคุณท่านประธานกรรมการสอบ รองศาสตราจารย์ ดร.ชมนาด กิจจันทร์ รองศาสตราจารย์ ดร.สุกรี เจริญสุข ผู้อำนวยการวิทยาลัยดุริยางคศิลป์ที่ให้ทั้งสติปัญญา ความรู้ และแนวคิด และรองศาสตราจารย์อรรถพร บรรจงศิลป์ ที่กรุณาตรวจสอบ แก้ไขให้วิทยานิพนธ์เล่มนี้สำเร็จไปได้ด้วยดี

กราบขอบพระคุณ อธิการบดีมหาวิทยาลัยนเรศวร ที่อนุญาติให้ศึกษาต่อในระดับปริญญาเอก รวมทั้งทุนเครือข่ายกลยุทธ์ จาก สกอ. ที่กรุณาสนับสนุนทุนการศึกษาต่อในระดับปริญญาเอก ขอบพระคุณรองศาสตราจารย์พนพงค์ งามเกษม ที่ให้ความกรุณาอนุญาตให้ลาเรียนต่อ แม้อาจารย์ในสาขาวิชาดุริยางคศาสตร์ไทยจะเหลือน้อยก็ตาม ขอบคุณน้องๆ ในสาขาดุริยางคศาสตร์ไทย คณะมนุษยศาสตร์ทุกท่านที่เป็นกำลังใจด้วยดีตลอดมา

ขอบพระคุณผู้ให้ความอนุเคราะห์ข้อมูลทุกท่าน เจ้าหน้าที่ประจำหอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยพายัพที่ให้ความกรุณา ช่วยเหลือ ค้นคว้าข้อมูลนับแรมเดือน และกัลยาณมิตรทั้งหลาย อาจารย์พนัย ปรีชาภรณ์ และภรรยา ที่กรุณาให้ที่พักพิงในคราวเก็บข้อมูลที่เชียงใหม่ ขอบคุณเพื่อน- พี่-น้อง หลักสูตรปริญญาเอกที่ให้กำลังใจและให้คำปรึกษาที่ดีมาโดยตลอด

ขอบคุณนาวาโทวิเศษ นัจจนาวากุล และมารดา ที่ช่วยทำทุกอย่างแทนหน้าที่แม่ตลอดระยะเวลาที่ศึกษารวมถึงกำลังใจจากลูกสาวทั้งสองคน

ท้ายที่สุดนี้ หวังเป็นอย่างยิ่งว่า จากงานวิทยานิพนธ์ฉบับนี้คงเป็นประโยชน์ต่อวงการดนตรีในประเทศไทย และคุณความดีที่เกิดขึ้น ขออุทิศให้คุณครูบาอาจารย์ ศิลปิน นักดนตรี ที่สร้างสรรค์และพัฒนางานดนตรี ตกทอดสู่คนรุ่นหลังได้มีโอกาสดูแลเรียน และสืบทอดวัฒนธรรมอันดีงามมาจนถึงปัจจุบัน

ณัฐชา นัจจนาวากุล

ดนตรีฝรั่งในกรุงสยาม : พัฒนาการดนตรีตะวันตกในสังคมไทย ระหว่าง พ.ศ. 2384 – 2484
WESTERN MUSIC IN SIAM : THE DEVELOPMENT BETWEEN A.C.1841 - 1941.

ณัฐชา นัจฉนาวกุล 4937869 MSMS/D

ปร.ค. (ดนตรี)

คณะกรรมการที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ : พูนพิศ อมาตยกุล., ราชบัณฑิต, M.D., M.A., Ph.D., สุกรี เจริญสุข., กศ.บ., M.M.E., D.A., อรรณพ บรรจงศิลป์, ค.ม., M.M.

บทคัดย่อ

การศึกษาเรื่อง ดนตรีฝรั่งในกรุงสยาม : พัฒนาการดนตรีตะวันตกในสังคมไทย ระหว่าง พ.ศ. 2384 - 2484 ใช้วิธีค้นหลักฐานประวัติศาสตร์ จากจดหมายเหตุ บันทึกการเดินทาง และงานเขียนวิทยานิพนธ์ที่เกี่ยวข้อง โดยตีความจากข้อมูลที่ได้ด้วยการวิเคราะห์ ตั้งกระทู้หลักฐานบนพื้นฐานสำคัญตามแนวทางทฤษฎีทางประวัติศาสตร์

ผลการศึกษาพบว่า นับแต่ฝรั่งชาติโปรตุเกสเข้ามาสู่กรุงศรีอยุธยาปี พ.ศ. 2054 (ค.ศ.1511) พัฒนาการดนตรีฝรั่งในสังคมสยามได้เริ่มต้นและเติบโตในสยามได้เพราะ ปัจจัย 3 ประการ คือ (1) การปรับตัวของชนชั้นสูง ของราชสำนัก ตามกระแสความนิยมตะวันตก (2) การเข้ามาของคริสต์ศาสนาและระบบการศึกษาอย่างตะวันตก (3) การถ่ายทอดความรู้และสร้างศิลปินนักดนตรีโดยครูฝรั่ง ค่อมราชนชั้นกลางจึงปรับตัวเพื่อเปลี่ยนผ่านสู่การเป็นสยามใหม่ด้วยค่านิยมชื่นชมดนตรีตะวันตก สมัยอยุธยา ดนตรีฝรั่งเข้ามาโดยบุคคลหลายกลุ่ม มีบาทหลวง ทหาร พ่อค้า นักการทูต ดนตรีรับใช้ราชสำนักพร้อมกับการเผยแพร่ศาสนาและการศึกษาโดยนำเข้ามาใช้พร้อมกัน ทำให้ผู้คนในสยามมีโอกาสได้รู้จักดนตรีตะวันตก ที่สำคัญชั้นสูงในราชสำนักได้ยอมรับเครื่องดนตรีฝรั่งเข้ามาใช้พระราชพิธี เช่นในการประโคม ถวายพระเกียรติยศ สำหรับพระมหากษัตริย์ อันเป็นเรื่องของชนบทรบธรรมเนียมและประเพณี ที่ยึดถือปฏิบัติกันมาว่าเป็นเรื่องสำคัญสำหรับพิธีกรรมของหลวง

สมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว สัมพันธไมตรีทางการทูตเกิดขึ้นบ่อยครั้ง เรือรบหลายชาติจากตะวันตกได้นำกองดุริยางค์เกียรติยศเดินทางเข้ามาเป็นต้นแบบเพื่อแห่พระราชสาสน์ และใช้บรรเลงอวสานพิธี ส่งผลให้มีการจัดตั้งกองทหารและกองเครื่องอย่างฝรั่ง คนไทยเริ่มใช้เครื่องดนตรีตะวันตกในโอกาสต่าง ๆ เกิดเพลงค่านับ เช่น เพลงสรรเสริญพระบารมี ส่งผลให้มีการปรับเปลี่ยนค่านิยม ธรรมเนียม ประเพณีของราชสำนัก พร้อมกับมีการว่าจ้างครูดนตรีทหารเข้ามาสอนในวังหลวง วังหน้า และกรมท่า ก่อให้เกิดเครื่องดนตรีสำหรับงานค่านับ จำนวน 3 วง มีครูฝรั่งเข้ามาสอนทหารไทยได้เรียนรู้วิธีการบรรเลงเครื่องดนตรี เช่น ครูฮวดเชน ชาวฮอลันดา และครูจากอิตาลี ชาวเยอรมัน ซึ่งเป็นครูเครื่องดนตรีวงหน้า สมัยรัชกาลที่ 5 มีครูมิเชลล์ ฟุสโก้ ครูดนตรีทหารมรณีน ครูเครื่องดนตรีในเรือพระที่นั่ง ครูเครื่องดนตรีนี้ได้สอนคนไทย จึงเกิดทหารเครื่องดนตรีขึ้นทั้งในกองทัพบกและทัพเรือ อาทิ ครูพระวาทีบุตรเทศ (ม.ร.ว.จิต เสนีวงศ์) ต่อจากนั้น พระราชโอรสในรัชกาลที่ 5 หลายพระองค์ได้เสด็จกลับมารับราชการ และทรงเป็นผู้นำในการพัฒนาดนตรีตะวันตกในสยาม เช่นกรมหมื่นชุมพรเขตอุดมศักดิ์ กรมขุนนครสวรรค์วรพินิต กรมขุนพิษณุโลกประชานาถ ทุกพระองค์สนับสนุนให้มีเครื่องดนตรีและการศึกษาเล่าเรียนดนตรีฝรั่งในกรมทหาร ในช่วงรัชกาลที่ 6 ทางราชสำนักได้จัดตั้งกรมเครื่องสายฝรั่งหลวง และสร้างนักดนตรีที่มีชื่อเสียง โดยมีครูฝรั่งชื่อ Capt. Alberto Nazzari เข้ามาสร้างวงดุริยางค์สากลขนาดเล็กขึ้นในกรมทหารม้าและในโรงเรียนพรานหลวง ใช้การได้ดีพร้อมกัน 2 วง ในปี 2456-2458 นักดนตรีทหารเหล่านั้นเมื่อว่างราชการก็ออกไปสอนเครื่องดนตรีให้ชาวบ้าน ในที่สุดก็เป็นที่นิยม และเกิดเครื่องสายบ้านตามมา ส่งผลต่อทัศนคติและค่านิยมของชนชั้นนำและประชาชนทั่วไปทุกระดับชั้นที่ได้พบเห็น คนไทยเริ่มเรียนอ่านเขียนโน้ตสากลได้ตั้งแต่ปลายสมัยรัชกาลที่ 5

ตลอดสมัยรัชกาลที่ 4 ถึง รัชกาลที่ 6 ระบบการศึกษาในโรงเรียนคริสต์ ช่วยพัฒนาดนตรีตะวันตกในสังคมสยามอย่างมาก ดนตรีถูกนำมาใช้ในระบบการเรียนการสอนและกิจกรรมต่างๆ จนสามารถพัฒนานักเรียนให้เป็นนักดนตรีที่มีอาชีพยั่งยืนในสังคมสยามได้ กิจกรรมการกีฬาและลูกเสือก็เป็นแรงผลักดันให้เกิดเครื่องดนตรีในโรงเรียน ช่วงปลายสมัยรัชกาลที่ 5 ธุรกิจดนตรีมีความรุ่งเรืองมาก มีการบันทึกเสียงและนำสื่อต่างๆ เข้ามา เช่น เครื่องเล่นจานเสียง แผ่นเสียง สื่อภาพยนตร์ จนถึงผลิตแผ่นเสียงเพลงไทยได้ สมัยรัชกาลที่ 7 เริ่มมีวิทยุกระจายเสียง ภาพยนตร์เสียงในฟิล์ม ซึ่งเกิดขึ้นชัดเจนและขายตัวรวดเร็วมาก มีนักดนตรีต่างชาติเดินทางเข้ามาเป็นจำนวนมาก วงดุริยางค์สากลของเอกชนขนาดเล็กก็เกิดขึ้นเพื่อทำเพลงประกอบภาพยนตร์ของศรีกรุง ในปี พ.ศ. 2474 ฯลฯ เหล่านี้ล้วนเป็นกลไกที่ทำให้วัฒนธรรมดนตรีตะวันตกได้รับการปลูกฝัง พร้อมทั้งเกิดกระแสเคลื่อนไหวไม่หยุดยั้ง จนกระทั่งกลายเป็นส่วนหนึ่งในวัฒนธรรมความบันเทิงของชนชาวสยามมาจนถึงปัจจุบัน

คำสำคัญ : ดนตรีตะวันตก / ดนตรีฝรั่ง/ พัฒนาการดนตรี

WESTERN MUSIC IN SIAM : THE DEVELOPMENT BETWEEN A.C.1841 – 1941.

NACHAYA NATCHANAWAKUL 4937869 MSMS/D

Ph.D. (MUSIC)

THESIS ADVISORY COMMITTEE : POONPIT AMATYAKUL, M.D., M.A., Ph.D., SUGREE CHAREANSUK, M.M.E., D.A. ORAWAN BUNJONGSILP, M.M.

ABSTRACT

Western music, mainly European, arrived in the Kingdom of Siam since the Ayutthaya period, firstly by the Portuguese in 1511. The religious church music and songs were the first type of European music (Phleng Farang) that Thai people experienced. Later, came the English, Dutch, Spanish and French. They brought several brass fanfares made in Holland to the Thai court and such instruments were accepted to mix and play well with the original Thai wind instruments. The music was used for salutation to the king till the present.

This historical research study (1841-1941) aimed to collect information that appeared in the old historical literatures of both Thai and foreign languages. Books and journals written in Thai, English, French and German were used with the additional information from the in-depth interview of over 10 scholars such as musicologists, historians, catholic and protestant padres. History books published by the catholic and protestant churches and schools all over the country were collected. Interpretation of written reports from handwriting over the centuries of years are quite difficult to understand, however, careful double checking on information was quite successful with the help of scholars and knowledgeable people. There were 4 major groups of western musicians to Thailand, (1) missionaries (2) military people, (3) professionals, amateur musicians and trade-men who worked in Bangkok and (4) the returning Thai scholars who finished their studies and brought the western music and songs back home.

The Results showed 3 main factors which helped the successful development of western music in Thailand. They were (1) The adjustment of the court people and the nobles to western cultural aspects, they were so well accepted with appropriated manners and attitudes of likeness and welcoming. (2) Missionaries were working so hard not only for their religious targets but showed lot of sincere willingness and kindness at all times. The established modern education and schooling. Music was added in daily teaching curriculum to all classroom levels. The young Thais of both sexes were equally open to the western singing, music classes and to join in school brass bands. (3) European and American music teachers and advisors established musical knowledge and skills in music training for the military, so they could become professional musicians of the brass bands. They were able to serve not only for the court but also the general population and make good school bands which were well used for many occasions. It is stated that 4 European band masters, namely Houssen, Jacob Veit, Michelle Fusco and Alberto Nazzari had served in courts of King Rama IV to Rama VI for several decades till they died in this kingdom. They established several royal guard brass bands, the Marine Corp Bands, 2 medium size symphonic orchestras which were well functioned before the World War I. Hundreds of their music students were scattered and built more than 11 military and 3 navy bands all over the kingdom. Missionary schools and colleges (over 28 places) are the birth places of musicians and the new Thai composers. Later, many of them became the great artists named "Artists of the Nation".

KEYWORD: WEATERN MUSIC, MUSIC DEVELOPMENT, MISSIONARY AND MUSIC.

สารบัญ

	หน้า
กิตติกรรมประกาศ	ค
บทคัดย่อภาษาไทย	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	จ
สารบัญตาราง	ฉ
สารบัญรูปภาพ	ญ
บทที่ 1 บทนำ	1
1.1 ความสำคัญและที่มาของหัวข้อวิจัย	1
1.2 วัตถุประสงค์ในการศึกษา	12
1.3 สมมติฐานงานวิจัย	13
1.4 ขอบเขตการศึกษา	13
1.5 วิธีดำเนินการวิจัย	13
1.6 คำถามวิจัย	14
1.7 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	14
1.8 นิยามศัพท์	15
บทที่ 2 การทบทวนวรรณกรรม	18
2.1 บทบาทของชาวตะวันตกในสังคมสยาม สมัยอยุธยา	18
2.2 บทบาทของดนตรีตะวันตกในสมัยกรุงศรีอยุธยา	24
2.2.1 ดนตรีตะวันตกกับงานเผยแพร่คริสต์ศาสนาในกรุงศรีอยุธยา	24
2.2.2 การรับรู้วัฒนธรรมดนตรีตะวันตกจากภายนอกประเทศ	42
บทที่ 3 ดนตรีฝรั่งในสังคมสยาม สมัยรัชกาลที่ 3 – 4 พ.ศ. 2385 – 2411	47
3.1 พัฒนาการดนตรีตะวันตกในสยามผ่านการทูต	48
3.1.1 คณะทูตสหรัฐอเมริกาถวายราชสาสน์ และกองดุริยางค์เรือ Peacock	50
3.1.2 กองดุริยางค์เรือหลวงซาน จาซินโต (San Jacinto) สหรัฐอเมริกา	53
3.1.3 ราชทูต แห่งปรัสเซีย และกองดุริยางค์อาร์โคนา (Arcona)	56

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
3.2 พัฒนาการดนตรีตะวันตกในสยามผ่านการทหาร	65
3.3 พัฒนาการดนตรีตะวันตกในราชสำนักพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว	71
3.3.1 พัฒนาการดนตรีตะวันตกในวังหลวง	71
3.3.2 พัฒนาการดนตรีตะวันตกในทหารมารีน (บ้านขุนนางสกุลขุนนาค)	74
3.3.3 พัฒนาการของดนตรีตะวันตกในวังหน้า	79
3.4 พัฒนาการดนตรีตะวันตกผ่านงานเผยแพร่ศาสนา	85
3.4.1 นักบวช คาทอลิก กับการดนตรีตะวันตกในสยาม	86
3.4.2 คริสต์ศาสนา นิกายโปรเตสแตนต์ กับการเข้ามาของดนตรีตะวันตก	89
3.5 สรุปพัฒนาการดนตรีตะวันตกในรอบ 26 ปีระหว่างปี พ.ศ. 2385 – 2411	99
บทที่ 4 ดนตรีฝรั่งในสังคมสยาม สมัยรัชกาลที่ 5 พ.ศ. 2411 – 2453	102
4.1 พัฒนาการของกองเครื่องทหาร ก่อนการจัดตั้งกรมยุทธนาธิการ ปี พ.ศ. 2430	105
4.1.1 พัฒนาการของกองเครื่องทหารมหาดเล็ก	106
4.1.2 พัฒนาการของเครื่องทหารมารีน	122
4.1.3 พัฒนาการของกองเครื่องวังหน้า พ.ศ. 2411 – 2428 (ค.ศ. 1868 - 1885)	132
4.2 พัฒนาการของเครื่องทหาร เมื่อก่อตั้งกรมยุทธนาธิการ พ.ศ. 2430 (ค.ศ. 1887)	141
4.2.1 กองเครื่องทหารบก	146
4.2.2 กองเครื่อง กรมทหารเรือ	153
4.3 บทบาทของดนตรีตะวันตกในสังคมสยาม สมัยรัชกาลที่ 5	157
4.3.1 บทบาทของดนตรีตะวันตกในงานพระราชพิธีหลวง	158
4.3.1.1 บทบาทของเครื่อง ในพระราชพิธีโสกันต์ พระเจ้าลูกเธอ	160
4.3.1.2 เครื่อง ในการพระราชพิธีลงทรง สมเด็จพระเจ้าฟ้ามหาจักรพรรดิ	160
4.3.1.3 เครื่อง ในงานพระสุพรรณบัตรเฉลิมพระนาม	161
4.3.1.4 เครื่องงานพระบรมศพ	161
4.3.2 บทบาทของดนตรีตะวันตกในงานรัฐพิธี	163
4.3.3 บทบาทของดนตรีตะวันตก กับการปรับเปลี่ยนค่านิยมในราชสำนัก	174
4.3.3.1 ดนตรีตะวันตกกับค่านิยมการเลี้ยงโต๊ะอย่างฝรั่งในราชสำนัก	174

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
4.3.3.2 ค่านิยมในการหัดเล่นดนตรีตะวันตกในราชสำนัก	178
4.4 คนตรีตะวันตกกับกิจกรรมความบันเทิงสาธารณะ	181
4.5 บทบาทของคนตรีตะวันตกในระบบการศึกษาของหลวง	190
4.6 บทบาทของคนตรีตะวันตกในงานเผยแพร่คริสต์ศาสนา และ โรงเรียนคริสต์	204
4.6.1 คนตรีตะวันตกกับการเผยแพร่คริสต์ศาสนา	204
4.6.2 บทบาทของคนตรีตะวันตกในโรงเรียนคริสต์ โปรเตสแตนต์ (Protestant)	208
4.6.3 พัฒนาการคนตรีตะวันตกในโรงเรียนคาทอลิก	223
4.7 การแพร่กระจายคนตรีตะวันตกสู่สังคมราษฎร์ในสมัยรัชกาลที่ 5	232
4.8 สรุปพัฒนาการคนตรีตะวันตกในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว	240
บทที่ 5 พัฒนาการคนตรีตะวันตก ในสมัยรัชกาลที่ 6 พ.ศ. 2453 – 2469	247
5.1 พัฒนาการคนตรีตะวันตกในกองทัพสยาม	248
5.1.1 พัฒนาการคนตรีตะวันตกในกรมทหารบก กระทรวงกลาโหม	248
5.1.2 พัฒนาการคนตรีตะวันตกในกระทรวงทหารเรือ	262
5.2 การจัดตั้งกรมมหรสพและกองเครื่องสายฝรั่งหลวง ในรัชกาลที่ 6	275
5.3 ปัจจัยที่ก่อให้เกิดพัฒนาการของคนตรีตะวันตก ในรัชกาลที่ 6	282
5.3.1 ค่านิยมในการบรรเลงดนตรีตะวันตกของราชสำนัก	282
5.3.2 สื่อเผยแพร่ความบันเทิงและความรู้ทางด้านคนตรีตะวันตก	285
5.3.2.1 แผ่นเสียง	285
5.3.2.2 ตำราเรียนดนตรี	287
5.3.3 สถานที่พักผ่อนซึ่งส่งเสริมสนิยมอย่างตะวันตก	288
5.3.4 สิ่งบันเทิงสำหรับชาวบ้าน	288
5.4 การศึกษากับการพัฒนาคคนตรีตะวันตก	291
5.4.1 การปลูกฝังคนตรีตะวันตกในโรงเรียนคาทอลิก (Catholic)	291
5.4.2 การปลูกฝังคนตรีตะวันตกในโรงเรียนโปรเตสแตนต์ (Protestant)	295
5.4.3 พัฒนาการคนตรีตะวันตกในโรงเรียนรัฐบาล	320
5.5 สรุปพัฒนาการคนตรีตะวันตกในสมัยรัชกาลที่ 6	323

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
บทที่ 6	
พัฒนาการดนตรีตะวันตก ในสมัยรัชกาลที่ 7 – สงครามโลกครั้งที่ 2	327
6.1 พัฒนาการของดนตรีตะวันตกในหน่วยงานราชการ	328
6.1.1 การเปลี่ยนแปลงกองดุริยางค์ในหน่วยงานราชการทหาร	328
6.1.2 จากกรมมหรสพ สู่กรมศิลปากร	330
6.2 ละครร้องกับการพัฒนาดนตรีฝรั่งในสยาม	340
6.3 ก่อกำเนิดวงแจ๊ส (Jazz Band) ในประเทศไทย	343
6.3.1 วงเรนโบว์ Jazz Band โดย หลวงสุขุมนัยประดิษฐ์ (ประดิษฐ์ สุขุม)	343
6.3.2 เกิดวงแจ๊สผู้หญิงวงแรกของประเทศสยาม	346
6.3.3 กำเนิดวงดนตรีคีตะเสวี	347
6.3.4 แจ๊สในสถานบันเทิงกรุงเทพฯ ช่วงปี พ.ศ. 2482	349
6.3.5 กองดุริยางค์ทหารบกกับการจัดวงดนตรีแจ๊ส ดุริยโยธิน	349
6.4 กำเนิดวงดนตรีลีลาศกรมโฆษณาการ	351
6.5 ภาพยนตร์ตะวันตกกับพัฒนาการดนตรีฝรั่งในสมัย รัชกาลที่ 7	354
6.5.1 พัฒนาการดนตรีไทยสากลจากบริษัทภาพยนตร์	354
6.6 คณะประสานเสียงวัดคอนเซ็ปชันกับการบันทึกแผ่นเสียงราชบัณฑิตยสภา	359
6.7 ถิ่นนิยมการเรียนดนตรีตะวันตกในสังคมไทย	363
6.7.1 การเรียนดนตรีตะวันตกในระบบราชการ	363
6.7.2 การเรียนดนตรีตะวันตกตามอัยยาศัย	364
6.7.3 กิจกรรมดนตรีในโรงเรียนคริสต์	365
6.8 สรุปพัฒนาการดนตรีตะวันตกในสมัยรัชกาลที่ 7 – พ.ศ. 2485	370
บทที่ 7	
อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ	373
7.1 ข้อสรุปเกี่ยวกับดนตรีตะวันตกในสยาม	373
7.1.1 ระยะเลื่อกับ ช่วงเวลาปี พ.ศ. 2384 – 2411	373
7.1.2 ระยะปรับใช้ ช่วงเวลาปี พ.ศ. 2411 – 2453	375
7.1.3 ระยะสร้างคนและฝึกฝนฝีมือ ช่วงเวลาปี พ.ศ. 2453 – 2469	377
7.1.4 ระยะสร้างสรรค์และแข่งขันทางธุรกิจ ช่วงเวลาปี พ.ศ. 2469 – 2485	378
7.2 ข้อเสนอแนะ	386

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
บทสรุปแบบสมบูรณภาษาไทย	387
บทสรุปแบบสมบูรณภาษาอังกฤษ	401
บรรณานุกรม	417
ประวัติผู้วิจัย	430

สารบัญตาราง

ตาราง	หน้า
2.1 แสดงเวลาเรียนของวิทยาลัย The Regulac Seminaristarum Santi Josephi	36
5.1 ทำเนียบข้าราชการในกรมทหารบก พ.ศ. 2455	250
5.2 ทำเนียบข้าราชการในกรมทหารบก พ.ศ. 2456	251
5.3 ทำเนียบข้าราชการในกรมทหารบก พ.ศ. 2457	251
5.4 ทำเนียบข้าราชการในกรมทหารบก พ.ศ. 2463	252
5.5 ทำเนียบข้าราชการในกรมทหารเรือ พ.ศ. 2454	272
5.6 ทำเนียบข้าราชการในกรมทหารเรือ พ.ศ. 2456-2459	272
5.7 ทำเนียบข้าราชการในกรมทหารเรือ พ.ศ. 2462	273
5.8 ทำเนียบข้าราชการในกรมทหารเรือ พ.ศ. 2463	273
5.9 ทำเนียบข้าราชการในกรมทหารเรือ พ.ศ. 2464	274
5.10 ทำเนียบข้าราชการในกรมทหารเรือ พ.ศ. 2465	274
5.11 ทำเนียบข้าราชการในกรมทหารเรือ พ.ศ. 2468	275

สารบัญรูปภาพ

รูปภาพ	หน้า
2.1 แผนที่กรุงศรีอยุธยา เขียนโดย ฌ็อง กูร์โตแล็ง (Jean Courtaulin) นักบวชชาวฝรั่งเศส (ภาพจาก หนังสือกรุงศรีอยุธยา ในแผนที่ฝรั่ง รัชชชัย ตั้งศิริวานิช, 2549)	28
2.2 โบสถ์เซนต์โดมินิกัน และ เซนต์เปาโล ในกรุงศรีอยุธยา (ภาพจาก หนังสืออยุธยาในแผนที่ฝรั่ง รัชชชัย ตั้งศิริวานิช, 2549)	29
2.3 วิทยาลัยกลางอยุธยา หรือโรงเรียนสามเณร (ภาพจาก หนังสืออยุธยาในแผนที่ฝรั่งในแผนที่ฝรั่ง รัชชชัย ตั้งศิริวานิช, 2549)	30
2.4 คำแปลบทปาเตร์ นอสเตร กับบทอาแว ในภาษาสยาม จากจดหมายเหตุลาลูแบร์ (ภาพจาก หนังสือจดหมายเหตุลาลูแบร์)	39
2.5 โน้ตเพลงสายสมร (ภาพจาก หนังสือจดหมายเหตุ ลาลูแบร์)	40
2.6 โน้ตเพลงสุตใจ (ภาพจาก รัชชชัย ตั้งศิริวานิช, 2231)	41
2.7 คณะทูตสยาม เข้าเฝ้าสมเด็จพระสันตะปาปาอินโนเซนต์ ที่ 11 เมื่อวันที่ 23 ธันวาคม ค.ศ. 1688 (ภาพจาก www.wikipedia.com)	42
2.8 คณะราชทูตสยาม ไปชมการแสดง โอเปร่า ณ ประเทศฝรั่งเศส (ภาพจาก หนังสือจากบางเจ้าพระยาสู่ปารีส โดย ปรีดี พิศภูมิวิถี)	43
3.1 The first USS. Peacock was a sloop of war in the United States Navy (1813) (ภาพจาก http://en.wikipedia.org .)	50
3.2 โน้ตเพลง Hail Columbia ประพันธ์คำร้องโดย J.Hopkinson (ภาพจาก http://lcweb2.loc.gov)	52
3.3 Sir. Townsend Harris (ภาพจาก www.wikipedia.com)	54
3.4 บทเพลงต่างๆ ที่ใช้ในการบรรเลงของกองดุริยางค์สหรัฐอเมริกา (ภาพจาก http://lcweb2.loc.gov)	55
3.5 กองดุริยางค์ทหารสหรัฐอเมริกาใน ปี พ.ศ. 2404 (ภาพจาก http://lcweb2.loc.gov)	56

สารบัญรูปภาพ (ต่อ)

รูปภาพ	หน้า
3.6 ไฮล์เดียร์อิมซิกเกอร์ครานซ์ (Heil dir im Sieger Kranz) (ภาพจาก http://d.cdn2.semplicewebsites.com)	63
3.7 คณะราชทูตปรัสเซีย และคณะผู้เจรจาฝ่ายสยาม (ภาพจาก http://www.bunnag.in.th/3)	64
3.8 ภาพทหารชิปอย ในประเทศอินเดีย (ภาพจาก http://blogs.smithsonianmag.com/history)	66
3.9 พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าณพวงศ์ กรมหมื่นมเหศวรศิววิลาส (ภาพจาก www.wikipedia.com)	71
3.10 กองตำรวจฝรั่งเศส ภายใต้การนำของหลวงอุปเทศทวยหาญ (ภาพจาก หนังสือจดหมายเหตุ The Bangkok Recorder, 2409.)	73
3.11 เตรวลงในวัดปทุมนาราม วัดประจำรัชกาลที่ 4 (ภาพจาก อเนก นาวิกมูล, 2549)	73
3.12 กองทหารตร ภาพฝาผนังในวัดปทุมนาราม วัดประจำรัชกาลที่ 4 (ภาพจาก อเนก นาวิกมูล, 2549)	74
3.13 งาน Expo ณ กรุง Paris, France ปี 1869 ในปี พ.ศ. 2412 (ภาพจาก http://www.culture.gouv.fr)	75
3.14 เตรว ของบ้านเจ้าพระยาคลาโหม บรรเลงในงานเลี้ยงฉลองครอบรอบวันเกิด (ภาพจาก จดหมายเหตุ The Bangkok Recorder)	77
3.15 งานเลี้ยงเต้นรำ โดยมีเตรวเจ้าพระยาคลาโหมมาร่วมบรรเลง (ภาพจาก จดหมายเหตุ The Bangkok Recorder)	78
3.16 เตรวท่านเจ้าคุณคลาโหม บรรเลงสำหรับเต้นรำในงานแต่งงาน (ภาพจาก จดหมายเหตุ The Bangkok Recorder)	78
3.17 พระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว (ภาพจาก http://th.wikipedia.org/wiki)	80

สารบัญรูปภาพ (ต่อ)

รูปภาพ	หน้า
3.18 ภาพกองทหารวังหน้า (ภาพจาก โบสถ์วัดบวรสถานสุทวาราส วังหน้า, ฌ็องชยา นัจจนาวากุล, 24 เมษายน 2552)	82
3.19 ภาพทหารวังหน้า เป้าตราให้สัญญาณแฉว (ภาพจาก โบสถ์วัดบวรสถานสุทวาราส วังหน้า, ฌ็องชยา นัจจนาวากุล, 24 เมษายน 2552)	82
3.20 เสด็จทอดพระเนตรสุริยุปราคา ณ หว่ากอ (ภาพจาก www.wikipedia.com)	84
3.21 เด็กเรียนหนังสือ และเรียนคำสอนในคริสต์ศาสนา (ภาพจาก เล่าเรื่อง กรุงสยามพระสังฆราชฉง - บัปติสต์ ปัลเลอกัวซ์)	88
3.22 บันทึกเรื่องการสร้างโรงเรียนและสอนขับร้องเพลงสวด (ภาพจาก บันทึกเรื่องมิสซังแห่งกรุงสยาม 2524)	89
3.23 ใบเรียบบริจาคเงินเพื่อสร้างอาคารเรียน ของโรงเรียนที่จังหวัดเพชรบุรี (ภาพจาก Historical Sketch of Protestant Missions in Siam 1828 – 1928)	93
3.24 โรงเรียนหญิง จังหวัดเพชรบุรี (ภาพจาก Historical Sketch of Protestant Missions in Siam 1828 – 1928)	94
3.25 บ้านมิชชันนารี ริมแม่น้ำเพชร จังหวัดเพชรบุรี (ภาพจาก Historical Sketch of Protestant Missions in Siam 1828 – 1928)	94
3.26 ศาสนาจารย์ ดาเนียล แมคกิลวารี (ภาพจาก Historical Sketch of Protestant Missions in Siam 1828 – 1928)	95
3.27 วิหารหลังแรก สร้างขึ้นในปี พ.ศ. 2403 (ค.ศ.1860) (ภาพจาก Historical Sketch of Protestant Missions in Siam 1828 – 1928)	96
3.28 แหม่ม House สอนให้เรียนรู้งานบ้านงานเรือน สอนหนังสือ และพระคัมภีร์ (ภาพจาก www.wikipedia.com)	97
4.1 ภาพนายดาบ นายสิบ และพลทหารแต่งเต็มยศ พ.ศ. 2413 (ภาพจาก ดำเนินทหารมหาดเล็ก, 2547)	106
4.2 เนื้อร้องเพลง God save the King ในสมัยรัชกาลที่ 4 (ภาพจาก Siam Repository Jan.P.S โดย Samuel J.Smith Vol.1 Nos. 1 to 4, for 1896)	108

สารบัญรูปภาพ (ต่อ)

รูปภาพ	หน้า
4.3 โน้ตเพลงสรรเสริญพระบารมีหลังการเสด็จประพาสชวา ในปี พ.ศ. 2414 (ภาพจาก สมุดภาพรัชกาลที่ 5 A pictorial record of the fifth Reign, 2536:191.)	111
4.4 การ์ดเชิญเข้าร่วมงานเลี้ยง ณ วังสราญรมย์ มีแดร์ ปีพาทย์ มโหรี บรรเลงในงาน (ภาพจาก จดหมายเหตุสยามสมัย จ.ศ.1247 (พ.ศ.2427) เล่ม 4 แผ่น 8 หน้า 36)	121
4.5 ข่าวนานฉลองงานเฉลิมพระชนมพรรษาของสมเด็จพระราชินีแห่งอังกฤษ (ภาพจาก จดหมายเหตุสยามสมัย พ.ศ.2428 เล่ม 3 แผ่น 40 หน้า 537)	121
4.6 ข่าวนานฉลอง งานเฉลิมพระชนมพรรษาของรัชกาลที่ 5 ณ พระราชวังสราญรมย์ (ภาพจาก จดหมายเหตุสยามสมัย พ.ศ.2428 เล่ม 4 แผ่น 4 หน้า 28)	122
4.7 คำร้องเพลงสรรเสริญพระบารมีของครูฟุสโก (M. Fusco) (ภาพจาก ภาพส่วนตัวศาสตราจารย์ นายแพทย์พูนพิศ อมาตยกุล และ ดร.สนอง คลังพระศรี)	126
4.8 ทำนองแดร์ เพลงสรรเสริญพระบารมี (บางส่วน) แยกประเภทเครื่องดนตรี (ภาพจาก ภาพส่วนตัวศาสตราจารย์ นายแพทย์พูนพิศ อมาตยกุล และ ดร.สนอง คลังพระศรี)	127
4.9 ร้านขายของจากต่างประเทศ ของ ครูฟุสโก (M. Fusco) (ภาพจาก The 1894 Directory for Bangkok and Siam Bangkok Time, 1894)	128
4.10 ที่อยู่ร้านค้าและกิจการ Bangkok Hotel ของครูฟุสโก (M. Fusco) (ภาพจาก The 1894 Directory for Bangkok and Siam Bangkok Time, 1894)	129
4.11 การ์ดเชิญงานฉลองวันเฉลิมพระชนมพรรษา พ.ศ. 2425 (ภาพจาก จดหมายเหตุสยามสมัย เล่ม 1 จ.ศ. 1244 เล่ม 1 แผ่น 3 หน้า 3)	130
4.12 ข่าวนานฉลองวันเฉลิมพระชนมพรรษา ปี พ.ศ. 2426 (ภาพจาก จดหมายเหตุสยามสมัย เล่ม 2 จ.ศ. 1245 พ.ศ.2426 เล่ม 2 แผ่น 4 หน้า 24)	131
4.13 ข่าวนานฉลองงานเฉลิมพระชนมพรรษาของรัชกาลที่ 5 ณ บ้านเจ้าคุณกรมท่า (ภาพจาก จดสยามสมัย พ.ศ.2427 เล่ม 3 แผ่น 5 หน้า 247)	131
4.14 จาคอบ ไฟท์ (Jacob Feit) (ภาพจาก ศาสตราจารย์นายแพทย์พูนพิศ อมาตยกุล ได้มาจาก Dr.Wolfgang Steinborn (2553))	134
4.15 ภาพทหารรักษาวัง และข้อความเกี่ยวกับกองทหารแดร์ ปี พ.ศ. 2414 (ค.ศ. 1871) (ภาพจาก The land of the white elephant 1871-2 ของ Vincent, Frank)	136

สารบัญรูปภาพ (ต่อ)

รูปภาพ	หน้า
4.16 ภาพข่าวเรื่อง วงดุริยางค์ของกรมพระราชวังบวรสถานมงคล ปี พ.ศ. 2419 (ภาพจาก หนังสือพิมพ์ New York Times, 1 มกราคม 2419)	137
4.17 ข่าวกองตำรวจเรือพระที่นั่งวิสุทธิ และกองตำรวจวังหน้า ณ บ้านเจ้าคุณกรมท่า (ภาพจาก จดหมายเหตุสยามไสมย จ.ศ. 1245 (พ.ศ. 2427) เล่ม 2 แผ่น 21 หน้า 167)	139
4.18 ปอล ลิงเก (Paul Lincke) ทูลเกล้าถวายเพลงเต้นชื่อ Siamese Waltz Parade พ.ศ. 2446 (ภาพจาก หอจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร)	147
4.19 เพลงเต้นชื่อ Siamese Waltz Parade (ภาพจาก หอจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร)	148
4.20 จดหมายทูลเกล้าถวายโน้ตเพลงของปอล ลิงเก (Paul Lincke) พ.ศ. 2445 (ภาพจาก หอจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร)	148
4.21 จดหมายทูลเกล้าถวายสมุดโน้ตเพลง พ.ศ. 2450 (ภาพจาก หอจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร)	149
4.22 จดหมายทูลเกล้า ถวายโน้ตให้แก่กรมทหาร (ภาพจาก หอจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร)	150
4.23 จดหมายตอบรับ เรื่อง ได้รับโน้ตของ คาล ไวท์ (Harry Carl Weidt) (ภาพจาก หอจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร)	150
4.24 มองซิเออร์ เดรฟุซ ทูลเกล้า ถวายโน้ตเพลง ซึ่งแต่งขึ้นใหม่ ชื่อ “ไทย” (ภาพจาก หอจดหมายเหตุแห่งชาติ)	151
4.25 พระราชวังสราญรมย์ (ภาพจาก http://th.wikipedia.org , สืบค้นเมื่อ 22 กุมภาพันธ์ 2555)	164
4.26 บัตรเชิญ งานแดนซึ่ง งานวันเฉลิมพระชนม์พรรษา จากวังสราญรมย์ พ.ศ. 2428 (ภาพจาก หนังสือสยามประเภท)	164
4.27 บัตรเชิญ งานแดนซึ่ง รับแขกเมือง จากวังบูรพาภิรมย์ ถึง ก.ศ.ร. กุหลาบ พ.ศ. 2426 (ภาพจาก หนังสือสยามประเภท)	165
4.28 หมายกำหนดการเลี้ยงต้อนรับ พระองค์ออสการ์ (Oscar) พ.ศ. 2427 (ค.ศ. 1884) (ภาพจาก จดหมายเหตุสยามไสมย พ.ศ. 2428 เล่ม 4 แผ่น 4 หน้า 28)	167

สารบัญรูปภาพ (ต่อ)

รูปภาพ	หน้า
4.29 มกุฎราชกุมาร เซอร์เรวิซ แกรนด์ ดุ๊ก นิโคลัส หรือ พระเจ้าซาร์ที่ 2 แห่งรัสเซีย (ภาพจาก http://th.wikipedia.org/ วันที่ 22 มีนาคม 2555)	168
4.30 กองตำรวจทหารเกียรติยศ ของสยาม บรรเลงเพลงรับเสด็จ (ภาพจาก หนังสือ Czarevitch Nucleas of Russia in Siam and Saigon)	170
4.31 กองตำรวจทหารเกียรติยศ ของสยาม (ภาพจาก หนังสือ Czarevitch Nucleas of Russia in Siam and Saigon)	171
4.32 กำหนดการบรรเลง วง Orchestra ในงานเลี้ยงแก่ Mr. Charles Buls, พ.ศ. 2443 (ภาพจาก หนังสือ Siam Sketches, 1901 : 48)	173
4.33 ข้าราชการฉลองเชยิด ขอสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้าภาณุรังษีสว่างวงศ์ (ภาพจาก จดหมายเหตุสยามสมัย เล่ม 2 แผ่น 13 หน้า 102)	176
4.34 หลักฐานการแสดงละครสัตว์ (ภาพจาก จดหมายเหตุสยามสมัย จ.ศ. 1244 (พ.ศ.2425) เล่ม 1 แผ่น 3 หน้า 5)	182
4.35 การละเล่นของฝรั่ง ณ โรงแรม Universal Hotel (ภาพจาก จดหมายเหตุสยามสมัย จ.ศ.1246 (พ.ศ.2427) เล่ม 3 แผ่น 19 หน้า 359.)	183
4.36 Oriental Hotel ปี พ.ศ. 2419 (ภาพจาก http://haab.catholic.or.th/ สืบค้นเมื่อ 22 กุมภาพันธ์ 2556)	184
4.37 ภาพโฆษณาหนังฝรั่ง ใน Bangkok Times ปี พ.ศ. 2431 (ค.ศ.1888) (ภาพจาก เอนก นาวิกมูล)	185
4.38 วงดนตรี ออร์เคสตราหญิงล้วนที่เข้ามาแสดง โรงแรมโอเรียลเตล (ภาพจาก Nineteenth-Century Fiction, Vol. 20, No. 3) (Dec., 1965)	186
4.39 กิจกรรมการเต้นรำ (Dancing) ของฝรั่งในพระนคร (ภาพจาก จดหมายเหตุสยามสมัย จ.ศ. 1245 (พ.ศ. 2426) เล่ม 2 แผ่น 13 หน้า 102)	187
4.40 ภาพ Club จากประเทศต่างๆ ในสมัยรัชกาลที่ 5 (ภาพจาก หนังสือ Twenties Century)	187
4.41 ภาพนักเรียนโรงเรียนสวนนอก (ภาพจาก สมุดภาพเมืองไทย ของเอนก นาวิกมูล)	194

สารบัญรูปภาพ (ต่อ)

รูปภาพ	หน้า
4.42 ครู - นักเรียน โรงเรียนสวนนอก (ภาพจาก หนังสือ Siamese Sketches)	195
4.43 ครู – นักเรียน โรงเรียนราชวิทยาลัย (ภาพจาก หนังสือ Siamese Sketches)	195
4.44 Royal Seminary หรือ สุมนันทาลัย (ภาพจาก ศาสตราจารย์เกียรติคุณ นายแพทย์พูนพิศ อมาตยกุล)	197
4.45 โรงเรียนมูลสามัญขึ้นต่ำ ให้หัดร้องเพลงสรรเสริญพระบารมี (ภาพจาก หอจดหมายเหตุ กรมศิลปากร, พ.ศ.2436) (เอกสารอัดสำเนา)	199
4.46 ข้อกำหนดจำนวนรับนักเรียน ของนักเรียน โรงเรียนมูลสามัญ (ภาพจาก หอจดหมายเหตุ กรมศิลปากร, พ.ศ.2436.(เอกสารอัดสำเนา)	200
4.47 เรียนขับร้องจำนวน 1 ชั่วโมง 30 นาที (ภาพจาก หอจดหมายเหตุ กรมศิลปากร, พ.ศ.2436.) (เอกสารอัดสำเนา)	201
4.48 คำสั่งของกรมศึกษาธิการ เรื่องการร้องเพลงสรรเสริญพระบารมี (ภาพจาก หนังสือวิทยาคารย)	202
4.49 คำสั่งของกรมศึกษาธิการ เรื่องการร้องเพลงสรรเสริญพระบารมี (ภาพจาก หนังสือวิทยาคารย ร.ศ. 120 โดยสามัคยาจารย์สมาคม)	203
4.50 เพลงนมัสการภาษาไทย โดยหมอแมคฟาแลนด์ (ภาพจาก Historical Sketch of Protestant Missions in Siam 1828-1928.)	206
4.51 เพลงนมัสการ พร้อม Score และตัวเขียนเมือง (ภาพจาก Historical Sketch of Protestant Missions in Siam 1828-1928.)	207
4.52 กลุ่มเรียนพระคัมภีร์ ที่เชียงใหม่ (ภาพจาก Historical Sketch of Protestant Missions in Siam 1828-1928.).	207
4.53 Christian High School for Boys, Samary (ภาพจาก Historical Sketch of Protestant Missions in Siam 1828-1928.)	210
4.54 โรงเรียนกุลสตรีวังหลัง ในปี พ.ศ. 2418 (ภาพจาก Historical Sketch of Protestant Missionay in Siam, 1999)	211

สารบัญรูปภาพ (ต่อ)

รูปภาพ	หน้า
4.55 การจัดงานประจำปีและขายของโรงเรียนวังหลัง ในปี พ.ศ. 2452 (ที่มา: ราลึกพระคุณ มิสเอ็ดน่า เอส โคล 150 ปี, 2548.)	215
4.56 นักเรียนวังหลัง 4 คน ที่สอบมัธยมบริบูรณ์สำเร็จในปี พ.ศ. 2446 (ที่มา: ราลึกพระคุณ มิสเอ็ดน่า เอส โคล 150 ปี, 2548.)	216
4.57 บาทหลวงเอมิล กอลอมเบต์ (Père Emile Colombet) (ภาพจาก www.wikipedia.com)	224
4.58 โรงเรียนอาชมชานกอัลเล็ค (ภาพจาก www.wikipedia.com)	225
4.59 โรงเรียนอัสสัมชัญ (ภาพจาก ศตวรรษอัสสัมชัญ อนุสรณ์ครบรอบ 100 ปี)	227
4.60 อัสสัมชัญ รุ่งแรก (ภาพจาก ศตวรรษอัสสัมชัญ อนุสรณ์ครบรอบ 100 ปี)	227
4.61 ใบสำคัญรับเงิน ค่าเรียนคืดหีบเพลงเปียโนของโรงเรียนอัสสัมชัญ (ภาพจาก หนังสืออัสสัมชัญ อนุสรณ์ครบรอบ 100 ปี โดยสมาคมอัสสัมชัญ)	229
4.62 นักเรียนโรงเรียนอัสสัมชัญ บรรเลงเครื่องดนตรี (ภาพจาก หนังสือ 108 ปี แห่งการเจริญเติบโต 2428 - 2536) (ค.ศ. 1885 - 1993)	230
4.63 ขบวนเครื่องดนตรีโรงเรียนอัสสัมชัญ รับเสด็จสมเด็จพระเจ้าฟ้า กรมหลวงพิษณุโลกประชานาถ (ภาพจาก หนังสือ 108 ปี แห่งการเจริญเติบโต 2428 - 2536) (ค.ศ. 1885 - 1993)	230
4.64 เครื่องดนตรีโรงเรียนอัสสัมชัญ สำนักรับใช้ในสมัยรัชกาลที่ 5 (ภาพจาก หนังสือ 108 ปี แห่งการเจริญเติบโต 2428 - 2536) (ค.ศ. 1885 - 1993)	231
4.65 การบรรเลงดนตรีตะวันตก ณ สวนสาธารณะ (ภาพจาก จดหมายเหตุสยามสมัย เล่ม 1 แผ่น 11 หน้า 2 ปี พ.ศ. 2425)	233
4.66 กำปั้นไฟฝรั่งเศส มาบรรเลงมโหรีฝรั่ง (เครื่องสายฝรั่ง) ให้ประชาชนฟัง (ภาพจาก จดหมายเหตุสยามสมัย เล่ม 1 แผ่น 11 หน้า 2 ปี พ.ศ. 2425)	233
4.67 คู่มือหลักฐาน งานสมโภชพระบรมรูปทรงม้า เมื่อวันที่ 15 พฤศจิกายน 2452 (ภาพจาก คู่มือจัดงานสมโภชพระบรมรูปทรงม้า พ.ศ. 2542)	238

สารบัญรูปภาพ (ต่อ)

รูปภาพ	หน้า
4.68 กองทหารแดร์รักษาพระองค์ บรรเลงรับเสด็จกลับจากประพาสยุโรป ครั้งที่ 1 (ภาพจาก Siam Sketch)	240
5.1 ห้องทำงานของ Nazzari ข้างสะพานช้างโรงสี (ภาพจากหนังสือ พระมงกุฎเกล้ากับการดนตรี)	256
5.2 Alberto Nazzari ครูแห้ววงทหารม้ารวม (ภาพจากหนังสือ La Marcia dell'elefante bianco 1991 – Da Torino a Bangkok.)	257
5.3 นัซซารี ขณะกำลัง Conduct มหาอุปรากรที่โรงละครหลวงสวนมิสกะวัน (ภาพจาก หนังสือ La Marcia dell'elefante bianco 1991 – Da Torino a BangkokX)	259
5.4 คู่มือรายการแสดงมหาอุปรากรที่โรงละครหลวงมิกสวัน (ภาพจาก หนังสือ La Marcia dell'elefante bianco 1991 – Da Torino a Bangkok)	259
5.5 กำหนดแสดงมหาอุปรากร เมื่อวันที่ 16 พฤศจิกายน 2461 (ภาพจาก หนังสือ La Marcia dell'elefante bianco 1991 – Da Torino a Bangkok)	260
5.6 นักแสดงชาวยุโรปที่ร่วมทำการแสดงมหาอุปรากร ในกรุงเทพฯ (ภาพจาก หนังสือ La Marcia dell'elefante bianco 1991 – Da Torino a Bangkok.)	260
5.7 สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้ากรมขุนนครสวรรค์พิณิต (ภาพจาก สำเนาจาก ศาสตราจารย์นายแพทย์พูนพิศ อมาตยกุล)	264
5.8 ภาพเรื้อตริสุทธี ศรีขญา ถ่ายไว้เมื่อปี พ.ศ. 2463 อายุ 29 ปี (ภาพจาก งานวิจัยนักดนตรีในกรรมมหรสพ ของ นายเสถียร ดวงจันทร์ทิพย์)	265
5.9 สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ กรมหมื่นชุมพรเขตรอุดมศักดิ์ (ภาพจาก http://www.oknation.net/blog/nnnnnn/2008/12/16/entry-1)	267
5.10 หลวงสนองกรรมไพเราะ (กัน เปกานนท์) (ภาพจาก ศาสตราจารย์เกียรติคุณนายแพทย์พูนพิศ อมาตยกุล)	268
5.11 รองอำมาตย์ตรีหลวงกล่อมโกศลศัพท์ (จอห์น สุนทรเทศ) (ภาพจาก ศาสตราจารย์เกียรติคุณนายแพทย์พูนพิศ อมาตยกุล)	269
5.12 ร.ท.มานิตเสนะวิณิน ร.น. (ภาพจาก ศาสตราจารย์เกียรติคุณนายแพทย์พูนพิศ อมาตยกุล)	271

สารบัญรูปภาพ (ต่อ)

รูปภาพ	หน้า
5.13 สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าจุฑาธุชธราดิลก กรมขุนเพ็ชรบูรณ์อินทราชัย (ภาพจาก ศาสตราจารย์เกียรติคุณนายแพทย์พูนพิศ อมาตยกุล)	283
5.14 แผ่นเสียงวงเครื่องสายผสมเปียโน และซอฝรั่ง คณะนายแคล้ว วัชรโรบล (ภาพจาก ศาสตราจารย์เกียรติคุณนายแพทย์พูนพิศ อมาตยกุล)	286
5.15 โฆษณาร้านขายแผ่นเสียง สื่อความบันเทิงที่แพร่หลายในรัชกาลที่ 6 (ภาพจาก http://www.t-h-a-i-l-a-n-d.org/ วันที่ 26 มกราคม 2555.)	286
5.16 ดำรงดนตรีวิทยา (ภาพจาก หอจดหมายเหตุแห่งชาติ)	287
5.17 แตรวงบรรเลงหน้าโรงภาพยนตร์ จังหวัดเพชรบุรี (ภาพจาก ศาสตราจารย์เกียรติคุณ นายแพทย์พูนพิศ อมาตยกุล)	290
5.18 พระประดิษฐไพเราะ (เอ.วัน วาระศิริ) (ภาพจาก ศาสตราจารย์เกียรติคุณ นายแพทย์พูนพิศ อมาตยกุล)	292
5.19 พระเจนดุริยางค์ (ปิติ วาทยะกร) (ภาพจาก ศาสตราจารย์เกียรติคุณ นายแพทย์พูนพิศ อมาตยกุล)	293
5.20 ประกาศรับสมัครดนตรีตะวันตก ณ บุญอิตศิลป์สมาคม (ภาพจาก The College News, 1913.)	297
5.21 กำหนดการแสดงดนตรีและการขับร้องในเดือนมกราคมปี พ.ศ. 2458 (ภาพจาก The College News, 1915.)	298
5.22 รายการบรรเลงแตรวงของโรงเรียนในปี พ.ศ. 2461 (ภาพจาก The College News.)	300
5.23 กำหนดการแสดงเนื่องในงานเทศกาลคริสมาสต์ประจำปี พ.ศ. 2463 (ภาพจาก The College News, January 1918.)	301
5.24 การบรรเลงคณะแตรวงของกองลูกเสือที่ 66 (กรุงเทพคริสเตียนวิทยาลัย) (ภาพจาก The College News.)	302
5.25 แตรวงของโรงเรียนกรุงเทพคริสเตียนกับโรงเรียนสวนกุหลาบ (ภาพจาก The College News.)	303

สารบัญรูปภาพ (ต่อ)

รูปภาพ	หน้า
5.26 รายการบรรเลงเครื่องดนตรีของโรงเรียนกรุงเทพคริสเตียน กับโรงเรียนสวนกุหลาบ (ภาพจาก The College News, 1918.)	304
5.27 รายการบรรเลงเครื่องดนตรีในงานสภาภาษาไทย (ภาพจาก The College News, 1918.)	305
5.28 รายการแสดงดนตรีและละครในปี พ.ศ. 2462 (ภาพจาก The College News, 1919.)	306
5.29 การประกวดสุนทรพจน์และการแข่งขันร้องเพลง (ภาพจาก The College News, 1919.)	307
5.30 การประกวดสุนทรพจน์และการแข่งขันร้องเพลง (ต่อ) (ภาพจาก The College News, 1919.)	308
5.31 รายการแสดงพิเศษของโรงเรียนกรุงเทพคริสเตียน ปี พ.ศ. 2463 (ภาพจาก The College News, March, 1920)	308
5.32 กำหนดการแสดงเนื่องในงานเทศกาลคริสต์มาสประจำปี พ.ศ. 2463 (ภาพจาก The College News, Dec.-Jan., 1920.)	309
5.33 กำหนดการแสดงต้อนรับโดยมีนายารถ ถาวรบุตร เล่นเปียโน (ภาพจาก The College News, 1921)	310
5.34 ข่านายารถ ถาวรบุตรและคณะครู เรียนเปียโนเพิ่มเติมกับ Madame Garin (ภาพจาก The College News, Aug.-Sept. 1920.)	311
5.35 รายงานการฝึกหัดเครื่องดนตรีของนักเรียน ตามรายงานในเดือนตุลาคม พ.ศ. 2463 (ภาพจาก The College News, October, 1920)	312
5.36 งานฉลองเทศกาล Christmas ปีพ.ศ. 2464ของโรงเรียนกรุงเทพคริสเตียน (ภาพจาก The College News, December 1921.)	313
5.37 การจัดงานประจำปีและขายของโรงเรียนวังหลัง ในปี พ.ศ. 2453 ภาพจาก ราลิกพระคุณ มิสเอ็ดน่า เอส โคล 150 ปี, 2548.	316

สารบัญรูปภาพ (ต่อ)

รูปภาพ	หน้า
5.38 ข่าวการจัดงานประจำปี พ.ศ. 2453 (ภาพจาก แมคเอชิน วัฒนาวิทยา สิงหาคม 1918)	316
5.39 มิสลูซี่ สตาร์ลิงก์ มิชชันนารีผู้ปลูกฝังดนตรีตะวันตกในโรงเรียนวิชานารี (ภาพจาก ฉัฐชยา นัจจนาวากุล สำเนาจากโรงเรียนวิชานารี)	319
5.40 แตรวงลูกเสือของโรงเรียนสวนกุหลาบวิทยาลัย พ.ศ.2458 (ภาพจาก อนุสรณ์สวนกุหลาบ)	322
6.1 วงจุลดุริยางค์ (Small Orchestra) โดยมีพระเจนดุริยางค์เป็นผู้ควบคุม (ภาพจาก หนังสืองานศพ นายเมย์ เอื้อเฟื้อ)	335
6.2 นักเรียนวงเครื่องสายฝรั่งหลวง ในสมัยรัชกาลที่ 7 (ภาพจาก ศาสตราจารย์เกียรติคุณ นายแพทย์พูนพิศ อมาตยกุล)	335
6.3 รายชื่อนักดนตรีวงจุลดุริยางค์ (Small Orchestra) (ภาพจาก หนังสืองานศพ นายเมย์ เอื้อเฟื้อ)	336
6.4 ขุนสมานเสียงประจักษ์ (เถา ลินธนาคร) กับวงปี่สก็อต ในสมัยรัชกาลที่ 7 (ภาพจาก ศาสตราจารย์เกียรติคุณ นายแพทย์พูนพิศ อมาตยกุล)	337
6.5 ผู้เชี่ยวชาญและนักดนตรีในการบันทึกเพลงไทย เป็นโน้ตสากล (ภาพจาก ศาสตราจารย์เกียรติคุณ นายแพทย์พูนพิศ อมาตยกุล)	338
6.6 แผ่นเสียงละครร้องคณะพรานบุรพ์ บรรเลงโดยเฮ้สแบนด์ วง ต. เจ็กชวน (ภาพจาก ศาสตราจารย์เกียรติคุณ นายแพทย์พูนพิศ อมาตยกุล)	341
6.7 แผ่นเสียงละครร้องคณะแม่ขุนนาง (ภาพจาก ศาสตราจารย์เกียรติคุณ นายแพทย์พูนพิศ อมาตยกุล)	342
6.8 บทละครร้องคณะนครบรรเทิง ที่จัดจำหน่ายเป็นธุรกิจบันเทิงประเภทหนึ่ง (ภาพจาก ศาสตราจารย์เกียรติคุณ นายแพทย์พูนพิศ อมาตยกุล)	342
6.9 วงเรนโบว์ Jazz Band นำโดยหลวงสุขุมณีย์ประดิษฐ์ (ประดิษฐ์ สุขุม) (ภาพจาก ศาสตราจารย์เกียรติคุณ นายแพทย์พูนพิศ อมาตยกุล)	345
6.10 วงดนตรีมานิตแจ๊ส (Manit Jazz) (ภาพจาก ศาสตราจารย์เกียรติคุณ นายแพทย์พูนพิศ อมาตยกุล)	347

สารบัญรูปภาพ (ต่อ)

รูปภาพ	หน้า
6.11 วงดนตรีกรมโฆษณาการ เมื่อเริ่มก่อตั้ง พ.ศ. 2482 (ภาพจาก ศาสตราจารย์เกียรติคุณ นายแพทย์พูนพิศ อมาตยกุล)	352
6.12 บทเพลงวงดนตรีกรมโฆษณาการส่งกระจายเสียงวิทยุคลื่นสั้น พ.ศ. 2483 (ภาพจาก ศาสตราจารย์เกียรติคุณ นายแพทย์พูนพิศ อมาตยกุล)	353
6.13 โฆษณาทายนตร์เสียงเรื่อง หลงทาง ปี พ.ศ. 2474 (ภาพจาก หนังสือจดหมายเหตุ คนตรี 5 รัชกาล)	356
6.13 โรงภาพยนตร์ศรีกรุง (ภาพจาก ศาสตราจารย์เกียรติคุณ นายแพทย์พูนพิศ อมาตยกุล)	358
6.14 คณะขับร้องประสานเสียงวัดคอนเซ็ปชัน ปี พ.ศ. 2474 (ภาพจาก ศาสตราจารย์เกียรติคุณ นายแพทย์พูนพิศ อมาตยกุล)	360
6.15 รายชื่อคณะขับร้องประสานเสียงคอนเซ็ปชัน ปี พ.ศ. 2475 (ภาพจาก ศาสตราจารย์เกียรติคุณ นายแพทย์พูนพิศ อมาตยกุล)	361
6.16 รายชื่อคณะขับร้องประสานเสียงคอนเซ็ปชัน ปี พ.ศ. 2475 (ต่อ) (ภาพจาก ศาสตราจารย์เกียรติคุณ นายแพทย์พูนพิศ อมาตยกุล)	362
6.17 รัชกาลที่ 7 ทรงเสด็จประพาสสมณชลพัพพ (ภาพจาก อนุสรณ์ครบรอบ 100 ปี คริสต์จักรที่ 1 เชียงใหม่)	367
6.18 กองดุริยางค์ลูกเสือ บี.ซี.ซี ในสมัยรัชกาลที่ 7 คราวรับเสด็จที่โรงเรียนปรินซ์รอย (ภาพจาก หนังสือชีวประวัติของข้าพเจ้า นายเสถียร ตามรภาค)	368
6.19 เด็กนักเรียน โรงเรียนคอยสะเก็ด (ภาพจาก ประสิทธิ์ พงศ์อุดม : ป๊อแก้วแม่เดิม ประวัติศาสตร์ชุมชนคอยสะเก็ด	370
7.1 บุคคลที่ก่อให้เกิดพัฒนาการดนตรีตะวันตกในประเทศไทย (ภาพจาก ศาสตราจารย์เกียรติคุณ นายแพทย์พูนพิศ อมาตยกุล)	380
7.2 การเข้ามาของกลุ่มคนที่น่าสนใจตะวันตกเข้าสู่สยาม (ภาพจาก ศาสตราจารย์เกียรติคุณ นายแพทย์พูนพิศ อมาตยกุล)	381
7.3 ลำดับการก่อตั้งโรงเรียนโรมันคาทอลิกและโปรเตสแตนต์ในประเทศไทย (ภาพจาก ศาสตราจารย์เกียรติคุณ นายแพทย์พูนพิศ อมาตยกุล)	382

สารบัญรูปภาพ (ต่อ)

รูปภาพ	หน้า
7.4 ฟังกำเนิดศิลปินเพลงไทยสากล จากกลุ่มมิชชันนารี (ภาพจาก ศาสตราจารย์เกียรติคุณ นายแพทย์พูนพิศ อมาตยกุล)	383
7.5 ฟังนามศิลปินไทย ผู้ก่อเกิดและสืบทอดเพลงไทยสากล พ.ศ. 2424 -2500 (ภาพจาก ศาสตราจารย์เกียรติคุณ นายแพทย์พูนพิศ อมาตยกุล)	384
7.6 ฟังกำเนิดเพลงของไทยประเภทต่างๆ (ภาพจาก ศาสตราจารย์เกียรติคุณ นายแพทย์พูนพิศ อมาตยกุล)	385

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความสำคัญและที่มาของหัวข้อวิจัย

สยามประเทศเป็นดินแดนที่ปรากฏหลักฐานชัดเจน อยู่บนแผนที่ของนักเดินเรือชาวยุโรป มาตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 16 เมื่อครั้งกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี จากบันทึกการเดินทางและการค้าขายของชาวต่างชาติ ส่วนใหญ่ในยุคนี้ มักระบุถึงความอุดมสมบูรณ์ของสยาม และความหลากหลายของผู้คนต่างเชื้อชาติ ที่อาศัยอยู่ในแผ่นดินนี้ จุดประสงค์ของชาวตะวันตกที่เข้ามาในสยามโดยมาก มักเริ่มต้นเรื่องการค้าขาย ตามมาด้วยการเผยแพร่ศาสนา และที่สุดคือการทหารหรือเพื่อแสวงหาอาณานิคม ชาวตะวันตกที่ปรากฏหลักฐานการเริ่มต้นเดินทางเข้ามารุ่นแรกๆ ได้แก่ ชาชาติโปรตุเกส นับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2061 (ค.ศ. 1518) โดยมีราชทูต เข้ามาถวายพระราชสาส์นและเครื่องบรรณาการ ขอเจริญพระราชไมตรี เพื่อการค้าขายและขอพระราชทานพระราชานุญาต ต่อสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 2 (สมเด็จพระเชษฐาธิราช พ.ศ.2034–2072) (ค.ศ.1491-1529) เพื่อใช้ในการประกอบศาสนกิจและตั้งถิ่นฐานบ้านเรือน (สมใจ อนุমানราชชน, 2509 : 6) ชาวโปรตุเกสชุดแรกนี้มีส่วนช่วยในการร่วมรบหลายครั้ง เนื่องจากมีความชำนาญในการใช้ปืน ก่อให้เกิดกองอาสาฝรั่ง (ฝรั่งแม่นปืน) ซึ่งเป็นหน่วยอาสาพิเศษ จนได้รับพระราชทานที่ดินให้ก่อตั้งเป็นชุมชนและโบสถ์คาทอลิก ยังคงเหลือร่องรอยหลักฐานคือ หมู่บ้านโปรตุเกสมานทุกวันนี้

ในปี พ.ศ. 2083 (ค.ศ. 1540) เมื่อเฟอร์ดินันด์ เมนเดส ปินตู Fernando Mendes Pinto Grand Tour. ชาวโปรตุเกส เดินทางเข้ามา ได้รายงานว่ามีชาวโปรตุเกสกระจายไปทั่ว โคชินไชนา (Cochin China) และสยามประมาณ 1,000 คน ประกอบกับในปี 2111 บันทึกของเยเรมียัส ฟอนฟลิต (Jeremias van Vliet) หัวหน้าพ่อค้าชาวฮอลันดา ได้ระบุว่าภายในหมู่บ้านโปรตุเกส มีผู้คนเข้ามาพักอาศัยอยู่ประมาณ 2,000 – 3,000 คน (พิทยะ ศรีวิวัฒนะสาร, 2541 : 96)

นอกจากโปรตุเกสแล้ว ยังมีอีกหลายชาติที่เดินทางเข้ามาอีก ตามลำดับ เช่น พ่อค้านักเดินทาง ชาวฮอลันดา ซึ่งเข้ามาในปี พ.ศ. 2144 (ค.ศ. 1601) สมัยสมเด็จพระนเรศวรมหาราช (พ.ศ. 2133 - 2148) (ค.ศ. 1590 - 1605) มาถึงปี พ.ศ. 2155 (ค.ศ. 1612) สมัยสมเด็จพระเอกาทศรถ (พ.ศ. 2148 - 2163) (ค.ศ. 1605-1620) ชาวอังกฤษ เริ่มเข้ามามีบทบาททางการค้าในสยามด้วยเช่นกัน และนับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2159 (ค.ศ. 1616) เป็นต้นมา ชาวฝรั่งเศส ก็เริ่มเข้ามามีบทบาทมากมาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงรัชสมัยของสมเด็จพระนารายณ์มหาราช (พ.ศ. 2199 - 2231) (ค.ศ. 1565 - 1688) ซึ่งต่อมา หลังจากเกิดวิกฤตการณ์ในราชสำนัก ความสัมพันธ์ในด้านต่าง ๆ ระหว่างชาวตะวันตกกับสยาม จึงได้ยุติบทบาทลงและซบเซาเรื่อยมา กระทั่งเสียกรุงศรีอยุธยาในปี พ.ศ. 2310 (ค.ศ. 1767)

ชาวตะวันตก ที่ตั้งบ้านเรือนอยู่รายรอบกรุงศรีอยุธยา ตามหลักฐานพบว่า ในพระนคร และรอบนอกนั้น ปรากฏชุมชนหรือค่ายฝรั่งหลายชนชาติด้วยกัน เช่น บ้านฝรั่ง หรือค่ายโปรตุเกส ค่ายฮอลันดา ซึ่งเป็นแหล่งรวมวัฒนธรรม และวิถีชีวิต ศิลปวิทยาการจากโลกตะวันตกที่สำคัญ นอกจากนี้ ยังมีโบสถ์คริสต์นิกายต่างๆ ทั้งโดมินิกัน (Dominican) ฟรังซิสกัน (Franciscan) กระจ่ายตัวอยู่ในกรุงศรีอยุธยา จากการเผยแพร่คริสต์ศาสนา อย่างจริงจังของบาทหลวงในระยเวลานั้น สามารถตั้งโรงเรียนเพื่อฝึกสอนเด็กๆ ที่ต้องการเข้ารีต และดำเนินกิจกรรมด้วยความเคร่งครัดในศาสนาพิธี เช่น การขับร้องเพลงสวด เป็นต้น

ฝรั่งที่อยู่ในกรุงศรีอยุธยาเหล่านั้น ได้นำวัฒนธรรมจากซีกโลกตะวันตก และนำมาปรับใช้กับสังคมสยาม ในหลายกรณีด้วยกัน อาทิ การถ่ายเทด้านวิทยาการสมัยใหม่ เช่น การก่อสร้างอาคาร บ้านเรือน กำแพงเมือง ป้อมปราการ รวมทั้งงานศิลปกรรมด้านต่างๆ ทั้งทางด้านสถาปัตยกรรม ภาษา ศิลปะการดนตรี ฯลฯ ถ่ายเทเข้าสู่สังคมและวิถีชีวิตของผู้คนที่ละน้อย จนก่อให้เกิดการเรียนรู้และเลือกรับวัฒนธรรมต่างถิ่นที่มีความหลากหลาย เข้ามาผสมผสานในสังคมสยามอย่างซ้ำๆ โดยเฉพาะ ศิลปะการดนตรี ซึ่งมีการถ่ายโอนความรู้และเลือกรับปรับใช้ให้เหมาะสมกับวัฒนธรรมของตนเองอย่างกลมกลืน แม้ว่าบางช่วงเวลามีศึกสงคราม หรือเหตุการณ์ความไม่สงบของบ้านเมือง ทำให้การรับรู้ และเรียนรู้ในวัฒนธรรมซึ่งกันและกันขาดช่วงไป แต่ทั้งนี้ก็ไม่ได้ทำให้การถ่ายโอนวัฒนธรรมดังกล่าวหยุดนิ่งไปแต่ประการใด

จากผลกระทบในเหตุการณ์เสียกรุง ครั้งที่ 2 เมื่อครั้งปี พ.ศ. 2301 (ค.ศ. 1758) ส่งผลให้ชาวสยามและชาวต่างชาติ หนีภัยสงครามไปอยู่ตามหัวเมืองต่างๆ กระทั่งในคราวที่สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี ทรงครองราชย์ พ.ศ. 2310 - 2325 (ค.ศ. 1767 - 1782) ได้ทรงกอบกู้และบูรณะบ้านเมือง ในระหว่างนั้นก็ยังปรากฏเรื่องราวของมิชชันนารี ที่ไปตั้งหลักฐานอยู่ที่จันทบูรณ บางส่วนก็อยู่ในกรุงเก่าและกระจัดกระจายไปตามที่ต่างๆ แม้ว่าในสมัยรัชกาล พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก (พ.ศ. 2325 - 2352) (ค.ศ. 1782 - 1809) ความสัมพันธ์ของสยามกับฝรั่งก็ไม่ชัดเจนนัก ไม่มีการติดต่อทำการค้าใดๆ กับชาวตะวันตก ยกเว้น การค้าในภูมิภาคเดียวกัน แต่กระนั้น บทบาทของกลุ่มชาวคริสต์ที่หลงเหลืออยู่ในภาคตะวันออกและภูมิภาคอื่นๆ ของสยาม ก็ยังคงดำเนินอยู่อย่างเงียบๆ และต่อเนื่อง

ด้วยสถานการณ์ความผันผวนของโลกตะวันตก ในศตวรรษที่ 18 อีกทั้งการสิ้นสุดลงของสงครามนโปเลียน ในปี พ.ศ. 2358 (ค.ศ. 1815) และการปฏิวัติอุตสาหกรรมซึ่งส่งผลต่อการขยายตัวทางเศรษฐกิจในยุโรป ผู้คนจากชาติตะวันตกมากมาย เริ่มออกเดินทาง เพื่อแสวงหาวัตถุดิบและแหล่งกระจายสินค้า การติดต่อกับชาติตะวันตกจึงดำเนินขึ้นอย่างซ้ำๆ ต่อมาในปี พ.ศ. 2361 (ค.ศ. 1818) ในปลายสมัยรัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย (พ.ศ. 2352 - 2367) (ค.ศ. 1809 - 1824) ชาติตะวันตกเริ่มเข้ามาเจรจาติดต่อทางการทูตมากขึ้น เริ่มด้วย โปรตุเกส ส่งเจ้าเมืองมาเก๊า เป็นทูต

มาเข้าเฝ้าและถวายเครื่องราชบรรณาการ มีพระรูปพระเจ้าแผ่นดินโปรตุเกส พิณฝรั่ง และเครื่องเงินเป็นอาทิ พร้อมกับทรงมีพระราชานุญาต ให้ทำการค้าขายโดยสะดวก เพื่อตอบแทนที่โปรตุเกสได้เป็นธุระในการจัดหาอาวุธ ในการทำศึกสงคราม ทั้งนี้ได้ทรงแต่งตั้งกงสุลโปรตุเกสคนแรก คือ หลวงอภัยวานิช หรือ คาลอส เดอ ซิลเวรา (Carlos de Silveira) เป็นกงสุลโปรตุเกส และให้ตั้งบ้านเรือนสมทบกับพวกคริสตังโปรตุเกสเก่าที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ที่กุฎจีน

ชนชาติอังกฤษ ได้เริ่มเข้ามามีบทบาทกับสยามอีกครั้งหนึ่ง ในปีที่ 2 ที่สมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงขึ้นครองราชย์ โดยส่ง จอห์น กรอว์เฟิร์ด (John Crawford) ผู้สำเร็จราชการอังกฤษ ณ ประเทศอินเดีย เป็นทูตมาเข้าเฝ้า เพื่อเจรจาขอเปิดการค้าขาย ในปี พ.ศ. 2368 (ค.ศ. 1825) การเข้ามาของกรอว์เฟิร์ดในครั้งนั้น ได้นำทหารซีบัยจำนวน 30 นายเข้ามาด้วย ต่อมาทหารฝรั่งเศสนี้ จึงได้เป็นต้นแบบและความพยายามในการจัดตั้งทหารเกณฑ์หัดอย่างฝรั่งเศสขึ้นในยุครัตนโกสินทร์

นอกจากชาติตะวันตกจะใช้การเจรจาทางการทูตเป็นต้นมาแล้ว ยังมีกลุ่มคนชาวตะวันตกที่พยายามทำงานอาสาสมัครเผยแพร่ศาสนาคริสต์ ในโลกตะวันออก เป็นจำนวนมาก มีขบวนการที่เป็นแรงสนับสนุน เดินทางมาสยามชุดแรก ในปี พ.ศ. 2371 (ค.ศ. 1828) คือ ศาสนาจารย์คาร์ล ออกัสตัส เฟรดเดอริก กุตสลาฟ (Rev. Carl Fridrich Augustus Gutzlaff) ชาวเยอรมัน จากสมาคมเนเธอร์แลนด์มิชชันนารี (Netherland Missionary Society) และศาสนาจารย์จาคอบทอมลิน (Rev. Jacob Tomlin) ชาวอังกฤษ จาก สมาคมลอนดอนมิชชันนารี (London Missionary Society) โดยแสดงเจตนาชัดเจน ที่จะทำงานเผยแพร่คริสต์ศาสนาในสยาม

นับตั้งแต่สมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นต้นมา เริ่มมีคณะมิชชันนารีจำนวนมากเดินทางสู่สยาม และด้วยวิเทศโศบายอันนุ่มนวลของมิชชันนารี ที่เผยแพร่ศาสนาไปพร้อมกับการให้ความรู้ในวิทยาการตะวันตก ส่งผลให้ชาวสยามเริ่มให้ความสนใจในวิทยาการและความรู้ทางการแพทย์ การแนะนำการป้องกันโรค การใช้ยาชนิดใหม่ๆ มีการปลูกฝี ป้องกันไข้ทรพิษ การคลอดแผนใหม่และการดูแลทารกเกิดใหม่ เป็นต้น แต่การทำงานศาสนาในช่วงเริ่มต้นไม่ประสบผลสำเร็จนักเพราะผู้คน ในสังคมสยาม ให้ความสนใจในวิทยาการใหม่ๆ ของโลกตะวันตก มากกว่างานเผยแพร่ศาสนาของมิชชันนารี

ครั้นเมื่อ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงเปิดประเทศต้อนรับชาวตะวันตก ส่งผลให้ชนชั้นนำในสังคมสยาม มีการเรียนรู้วัฒนธรรมตะวันตกอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การเรียนรู้ภาษาอังกฤษ ดาราศาสตร์ การผ่าตัดรักษาโรค เทคโนโลยีด้านการถ่ายภาพ การพิมพ์ การต่อเรือ และค่านิยมในการดำเนินชีวิต ตามอย่างวัฒนธรรมตะวันตก แต่ในขณะเดียวกัน ราชสำนักพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวก็พยายามเรียนรู้ ศึกษาวิทยาการเหล่านั้น รวมทั้งรักษายาโบราณและกลั่นกรองวัฒนธรรมตะวันตก ก่อนเผยแพร่ออกสู่สังคมสยามอย่างค่อยเป็นค่อยไป

วัฒนธรรมดนตรีฝรั่ง ได้เข้ามามีบทบาทท่ามกลางสังคมชาวสยาม ในช่วงต้นรัตนโกสินทร์อย่างช้าๆ หากแต่มีการขับเคลื่อนอยู่ตลอดเวลา ในเชิงการปรับใช้ เพื่อให้เหมาะสมกับวัฒนธรรมดั้งเดิม สอดแทรกไว้ในขนบพิธี ซึ่งเป็นสิ่งแสดงความทัดเทียมกับโลกตะวันตก และเป็นไปตามพระราชนิยม ของพระมหากษัตริย์แต่ละพระองค์ ด้วยคุณลักษณะพิเศษที่สามารถโน้มน้าวให้ผู้ฟังดนตรี บังเกิดความชื่นชมและพึงพอใจ ผู้คนในสังคมสยามตั้งแต่สมัยอยุธยาจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ จึงสัมผัสกับดนตรีฝรั่ง ต่างวาระเวลาเรื่อยมาหลายร้อยปี เรื่องราวความนิยมในดนตรีฝรั่งที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับสังคมสยามนั้น ปรากฏในหลายรูปแบบด้วยกันและโดยมากจะให้ความสำคัญกับเหตุการณ์ และเรื่องราวของบุคคลตลอดจนงานดนตรี ที่เกิดขึ้นในระบบราชการ ซึ่งมีทั้งฝ่ายทหารและพลเรือนที่ส่งผ่านจากระบบราชการเป็นสำคัญ

ตลอดระยะเวลาที่ผ่านมา ประเพณีนิยมในการเลือกรับเครื่องดนตรีต่างชาติ เข้ามาไว้บรรเลงประกอบพระราชพิธี เช่น แตรสังข์ แตรงอน แตรฝรั่ง สันนิษฐานว่าเกิดขึ้นตั้งแต่ก่อนกรุงศรีอยุธยา ครั้นถึงรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว บทบาทของเครื่องดนตรีฝรั่ง โดยเฉพาะแตร ได้ถูกนำมาใช้บรรเลงในโอกาสและวาระต่างๆ ทั้งเพื่อประกอบพระเกียรติยศและเพื่อความบันเทิง

จากงานเขียนวิชาการต่างๆ และประวัติศาสตร์นิพนธ์ เรื่องชาวตะวันตกและดนตรีฝรั่งในสังคมสยามที่ผ่านมา นั้น พบว่ามีข้อมูลการเดินทางเข้ามาของดนตรีตะวันตกผ่านหน่วยงานทางราชการ ทั้งการทหาร การทูต หรือความพยายามในการจ้างชาวต่างชาติ เพื่อทำหน้าที่เป็นครูฝึกทหารและครูสอนดนตรี ประจำกรมกองทหารต่างๆ โดยข้อมูลเหล่านี้เป็นสิ่งที่ถูกนำมาใช้อ้างอิงและพบเห็นอยู่เสมอ จนเป็นที่รับรู้และเข้าใจกันทั่วไปว่า บุคคลและหน่วยงานกองทหารไทยเหล่านั้น คือแหล่งต้นกำเนิด ที่ก่อให้เกิดการปลูกฝังและเกิดพัฒนาการด้านดนตรีสมัยใหม่ ถือเป็นปัจจัยที่สร้างกระแสความนิยม ให้สังคมไทยยอมรับวัฒนธรรมดนตรีฝรั่งกันอย่างแพร่หลาย ขยายวงกว้างอย่างต่อเนื่อง

งานเขียนจำนวนมาก ได้กล่าวอ้างอิงถึงบุคคลที่เข้ามาทำงานด้านดนตรีให้ราชสำนัก ดังเช่น ลายพระหัตถ์หลายตอน ที่ปรากฏในสาส์นสมเด็จของสมเด็จพระยานริศรานุวัดติวงศ์ และสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาบำราบปรปักษ์ จากข้อมูลจากเอกสารชั้นต้น ที่กล่าวถึง พัฒนาการของดนตรีฝรั่งในสยาม โดยส่วนใหญ่จะอยู่ภายใต้การนำเข้าและมีส่วนเกี่ยวข้องกับระบบราชการ สะท้อนให้เห็นว่าขอบเขตในการศึกษายังจำกัดอยู่ภายใต้กรอบความคิดที่ยึดติดกับกลไกของระบบการบริหารของราชสำนักและการก่อกำเนิดดนตรีฝรั่งในกรมกองทหารต่างๆ เท่านั้น

ขณะเดียวกันวิทยานิพนธ์ที่เกี่ยวข้องกับประวัติการดนตรีฝรั่งในสยามที่พบมีจำนวนไม่มากนัก โดยมากเป็นงานวิทยานิพนธ์ที่มีความเกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์และบริบทสังคม ซึ่งมีความเชื่อมโยงกับพัฒนาการของดนตรีตะวันตกในสังคมสยาม โดยเฉพาะอย่างยิ่ง กิจกรรมการค้าขายกับผู้คนหลากหลายเชื้อชาติ ดังเช่นส่วนหนึ่งในงานวิจัยของ จุฬิศพงศ์ จุฬารัตน์ เรื่อง บทบาทหน้าที่ของขุนนางกรมท่าขวา ในสมัยอยุธยาถึงสมัยรัตนโกสินทร์ (พ.ศ.2153 – 2435) กล่าวถึง บทบาทของขุนนางกรมท่าขวาแต่ละช่วงสมัย ว่าเป็นผลมาจากการเปลี่ยนแปลงในกิจกรรมการค้าต่างประเทศ และกิจกรรมในการควบคุมชาวต่างชาติ ซึ่งมีการปรับเปลี่ยนไปตามพระบรมราชโองการของพระมหากษัตริย์แต่ละรัชกาล ในสมัยราชวงศ์ปราสาททอง ขุนนางกรมท่าขวามีบทบาทต่อการค้าของสยามอย่างกว้างขวาง ทั้งยังมีบทบาทในการควบคุมประชาคมมุสลิมและชาวต่างชาติบางกลุ่ม แต่ในช่วงสมัยราชวงศ์บ้านพลูหลวงจนถึงรัชกาลที่ 1 ขุนนางกลุ่มนี้มีบทบาทน้อยลงเนื่องจากราชสำนักให้ความสำคัญกับการค้าที่ผ่านทางชาวจีนและการดำเนินนโยบายควบคุมประชาคมต่างศาสนา ขุนนางกลุ่มนี้กลับมามีบทบาทอีกครั้งเมื่อการค้าของสยามเจริญรุ่งเรืองขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 2 – 4 จากการขยายอิทธิพลของอังกฤษ และชาวตะวันตกทางด้านเศรษฐกิจ (จุฬิศพงศ์ จุฬารัตน์, 2544)

การเข้ามาของผู้คนจำนวนมาก ก่อให้เกิดการจัดตั้งกรมท่าขวา เพื่อดำเนินการทางการค้ากับประเทศในโลกตะวันตก เป็นสิ่งสะท้อนให้เห็นสภาพเศรษฐกิจและสังคมของอยุธยา ในฐานะที่เป็นเมืองท่าและมีการค้าที่มั่งคั่ง นอกจากนี้พบว่าการเดินทางเข้ามาเพื่อเผยแผ่คริสต์ศาสนาซึ่งถือเป็นกิจกรรมหนึ่งที่ทำให้เกิดการถ่ายทอดวัฒนธรรมการดนตรีจากตะวันตกสู่สยาม ในสมัยกรุงศรีอยุธยา สอดคล้องกับงานวิทยานิพนธ์ ของ พิทยะ ศรีวัฒนะสาร เรื่อง ชุมชนโปรตุเกสในสมัยกรุงศรีอยุธยา พ.ศ. 2059 -2310 ได้กล่าวถึงบทบาทของชาวคริสเตียนที่อยู่ในอยุธยาว่า อาชีพนักร้องและนักดนตรี อาจเป็นอาชีพหนึ่งที่มีพัฒนาการมาจากการเล่นดนตรีในโบสถ์ของชาวโปรตุเกส โดยอ้างอิงหลักฐานเอกสารของดรูแปง ชีวามีชชันนารีชาวโปรตุเกสกลุ่มแรกที่เดินทางไปเผยแผ่ศาสนาในกรุงศรีอยุธยา จำเป็นต้องแต่งคำสอนทางศาสนาเป็นเพลงภาษาละติน ซึ่งจะช่วยให้การเผยแผ่คำสอนได้ผลดียิ่งขึ้น รายงานของชาวต่างประเทศระบุว่าชาวสยามโปรดปรานเครื่องดนตรีแบบตะวันตก อาทิ เสียงออร์แกน จึงปรากฏว่ามีชาวสยามพากันไปฟังการบรรเลงออร์แกน ที่โบสถ์ของชาวคาทอลิกเสมอ นอกจากเสียงออร์แกนแล้วชาวสยามยังชอบเสียงปี่กลอง แตร และขลุ่ย ของฝรั่งอีกด้วย (พิทยะ ศรีวัฒนะสาร, 2541)

การทำงานเผยแผ่คริสต์ศาสนาในสมัยอยุธยานั้น ดนตรีสวดหรือเพลงสวดถูกนำมาใช้ในกิจกรรมของคริสต์ศาสนา โดยเฉพาะการขับร้องประสานเสียง ซึ่งถูกนำมาใช้กับโบสถ์นิกายต่างๆ ที่จัดตั้งขึ้นเป็นจำนวนมากรอบพระนคร เช่น เยซุอิด โดมินิกัน และ คาทอลิก เป็นต้น จากงานวิทยานิพนธ์ เรื่อง ดนตรีในพิธีมิสซา ของคริสต์ศาสนานิกายโรมันคาทอลิก ในประเทศไทย ของ จิตตพิมญ์ แยมพราย กล่าวถึงประวัติศาสตร์และพัฒนาการของดนตรีศาสนา นิกาย

โรมันคาทอลิกในสยาม นับตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา และพัฒนาการทางด้านการดนตรี ที่มีความเปลี่ยนแปลงทั้งในเรื่อง ทำนองที่ได้รับการพัฒนามาจากทำนองเพลงสวดจากต่างประเทศ และยังคงมีการประสานเสียงตามลักษณะของเพลงสวดใน แต่ละยุคสมัย นอกจากนี้ยังพบว่า งานเขียนของ จิตตพินิจ สะท้อนให้เห็นถึงความเสรี และการนำดนตรีฝรั่งที่อยู่ในเพลงสวด ที่ปรากฏในการทำงาน เผยแพร่ของคริสตศาสนาในสมัยสมเด็จพระ นารายณ์ได้เป็นอย่างดี (จิตตพินิจ, 2543)

งานวิทยานิพนธ์ เรื่อง วิวัฒนาการและอนาคตภาพของการศึกษาคาทอลิกกับการพัฒนาสังคมไทย ของ วิวัฒน์ แพร่ศิริ จึงเป็นหลักฐานอย่างหนึ่งที่สนับสนุนว่าการดนตรีตะวันตกในสยาม ถูกถ่ายทอดสู่สังคมสยามผ่านงานศาสนาอย่างต่อเนื่องในสมัยกรุงศรีอยุธยาการจัดตั้งสถานศึกษาพระคริสต์ธรรมในกรุงศรีอยุธยา ได้รับการสนับสนุนอย่างดีจากฝรั่งเศส การเรียนในโรงเรียนเหล่านี้ เป็นการสอนตามอย่างโรงเรียนเทววิทยา ณ ประเทศฝรั่งเศส มีวิชาการเรียนขับร้อง เพลงเกรโกเรียน หรือเพลงสวดในทุกวัน ดังที่ปรากฏในงาน ที่อ้างถึงการจัดตั้งโรงเรียนสำหรับผู้ที่ยึดถือศาสนาคริสต์ในกรุงศรีอยุธยา โดยเป็นหลักสูตรการเรียนคริสตศาสนาตามอย่าง โครงสร้าง ปรากฏตารางเรียนของบ้านเณรในสมัยอยุธยา หรือ The Regulac Seminaristarum Santi Josephi ซึ่งถือเป็นสิ่งสำคัญที่สะท้อนภาพความรุ่งเรืองและเสรีภาพในการสอนคริสตศาสนา และ เป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้วัฒนธรรมการดนตรีตะวันตก แพร่กระจาย เป็นที่รู้จักของคนในสังคมอยุธยา เรื่อยมา (วิวัฒน์ แพร่ศิริ, 2543)

การศึกษาถือเป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่ง ของการทำงานเผยแผ่ความเชื่อของกลุ่มผู้เผยแผ่ศาสนา เนื่องจากการส่งเสริมให้ผู้คนได้มีพื้นฐานความเข้าใจในวิทยาการตะวันตกไปพร้อมกับ การเรียนรู้ในทางศาสนา โรงเรียนจึงเป็นยุทธศาสตร์ที่สำคัญที่ช่วยให้งานศาสนา ดำเนินไปได้อย่างต่อเนื่อง นอกจากนี้กระแสการจัดตั้งสถานศึกษาตามแบบแผนตะวันตกเป็น สิ่งหนึ่งที่กระตุ้นให้รัฐหันกลับมาให้ความสำคัญต่องานการศึกษาของชาติมากขึ้น สอดคล้องกับงาน วิทยานิพนธ์ เรื่อง การศึกษาในสังคมไทย พ.ศ. 2411 – 2475 ของ วารุณี โอสถานนท์ ซึ่งกล่าวถึงระบบ การศึกษาในสมัยรัชกาลที่ 5 อันเป็นช่วงเวลาที่ประเทศชาติต้องเผชิญหน้ากับการขยายตัวของ จักรวรรดินิยม ดังนั้นการปฏิรูประบบราชการ และสร้างอำนาจรัฐชาติให้เกิดขึ้น รวมทั้งพัฒนา คุณภาพของคนในประเทศ เป็นสาเหตุให้มีการนำเอาระบบการศึกษาแบบใหม่มาใช้แทนที่ระบบ การศึกษาแบบเก่าที่มีอยู่ในสังคม ถือเป็นการวางรากฐานการศึกษาแผนใหม่ ที่ได้รับอิทธิพลจาก ตะวันตกโดยมีกลุ่มมิชชันนารีเป็นผู้นำเข้ามาใช้ตั้งแต่แรก (วารุณี โอสถานนท์, 2524)

ในการกระจายแนวคิดเช่นนี้ จึงเหมาะสมกับนโยบายและยุทธศาสตร์การทำงานของ กลุ่มมิชชันนารีซึ่งได้ดำเนินมาตั้งแต่แรกเริ่ม สอดคล้องกับ งานวิทยานิพนธ์ เรื่อง บทบาทของ มิชชันนารีในประเทศไทย ตั้งแต่รัชกาลที่ 3 ถึงรัชกาลที่ 5 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ โดย สุพรรณิ กาญจนันท์ ซึ่งว่าด้วยบทบาทของมิชชันนารีที่เข้ามาทำงานในประเทศไทย โดยมุ่งเน้นงาน ทางด้านสาธารณสุข การพิมพ์ การนำวิทยาการต่างๆเข้ามา ซึ่งถือเป็นสิ่งแปลกใหม่สำหรับ สังคมไทย รวมทั้งการให้การศึกษาแก่คนไทย จนกลายเป็นแบบอย่างที่ทำให้รัฐต้องหันมาให้

ความสำคัญกับการศึกษาด้วยการเปิดโรงเรียนหลวงมากขึ้น เป็นผลให้การศึกษาไทยเกิดการพัฒนาทั้งในเมืองหลวงและภูมิภาค จากงานเขียนนี้เองจึงทำให้มองเห็นว่า งานดนตรีซึ่งเป็นงานสำคัญประการหนึ่งที่อยู่ในงานเผยแพร่ศาสนาของมิชชันนารีและถูกนำมาใช้เป็นสื่อการสอนในระบบการศึกษาอย่างตะวันตกพร้อมกับถูกปลูกฝังลงในสังคมสยามอย่างช้าๆ โดยผ่านระบบการศึกษาอย่างตะวันตก (สุพรรณิ กาญจนนัยจิตติ, 2507)

มิชชันนารีที่เข้ามาในสมัยรัตนโกสินทร์ มีบทบาทอย่างยิ่งต่อการเป็นผู้นำในการจัดตั้งโรงเรียนตามแบบแผนตะวันตก ดังเช่นงานวิทยานิพนธ์ เรื่อง บทบาทของมิชชันนารีนิกายโปรเตสแตนต์ในการจัดการศึกษาภาคเอกชนในประเทศไทย ระหว่างปี พ.ศ. 2367 - 2475 ของ สุนิตย์ แสงขำ พบว่าการจัดการศึกษาของเอกชนโดยมิชชันนารีนิกายโปรเตสแตนต์ในประเทศไทย ที่ได้เริ่มตั้งแต่ปลายรัชกาลที่ 3 นั้น นับเป็นจุดเริ่มต้นการศึกษาแผนใหม่ตามแบบตะวันตกเป็นครั้งแรกอย่างแท้จริง และเท่าที่ว่าเป็นการวางรากฐานการศึกษาแบบใหม่ให้กับประเทศไทยด้วย ในขณะที่รัฐบาลยังไม่สามารถขยายการศึกษาให้กับประชาชนได้อย่างกว้างขวางนั้น พวกมิชชันนารีนิกายโปรเตสแตนต์ได้จัดตั้งโรงเรียนสอนคนทั่วไป ทั้งในกรุงเทพฯ และตามหัวเมืองจึงเป็นการช่วยขยายการศึกษาของราษฎรให้แพร่หลายยิ่งขึ้น และส่งผลให้ราชการได้หันมาจัดตั้งโรงเรียนขึ้นเช่นกัน และเชิญให้มิชชันนารีที่มีประสบการณ์ในการตั้งโรงเรียนมาช่วยงานการศึกษาของราชการ จึงกล่าวได้ว่าการจัดตั้งโรงเรียนของมิชชันนารีนิกายโปรเตสแตนต์ ถือเป็นแนวทางให้กับหน่วยราชการในสมัยรัชกาลที่ 5 ได้หันมาจัดการศึกษาแบบตะวันตกให้กับประชาชน (สุนิตย์ แสงขำ, 2527)

การทำงานของมิชชันนารี ไม่ได้จำกัดอยู่เพียงพื้นที่ในพระนครเท่านั้น งานของมิชชันนารีมุ่งเน้นออกไปเผยแพร่คำสอนและสร้างสถานศึกษาตามพื้นที่รอบนอกของพระนคร เช่น เพชรบุรี เชียงใหม่ เป็นต้น ดังปรากฏในงานวิทยานิพนธ์ เรื่อง ยุทธศาสตร์วัฒนธรรมด้านการศึกษาของมิชชันนารีคณะเพรสไบทีเรียนในเมืองเชียงใหม่ พ.ศ. 2416 - 2484 (ค.ศ. 1873 - 1941) ของ พรรณศรี แซ่ฮ้ง พบว่า โรงเรียนที่ก่อตั้งโดยมิชชันนารี แต่เดิมถูกกำหนดบทบาทให้เป็นเครื่องมือในการกล่อมเกลาศิสเตียนใหม่ที่เป็นคนในท้องถิ่น ให้มีความเป็นคริสเตียนเต็มตัว คือ มีตรรกวิทยาแบบคนตะวันตก เพื่อที่จะทำความเข้าใจถึงคำสอนในคริสต์ศาสนาได้อย่างถ่องแท้ และมีบุคลิกภาพ แนวคิดอย่างคนตะวันตก เพื่อแสดงออกให้เห็นถึงผลดีในการเปลี่ยนศาสนาเป็นคริสเตียน อันเป็นส่วนหนึ่งของเป้าหมายของการเผยแพร่ศาสนา (พรรณศรี แซ่ฮ้ง, 2550)

ในขณะที่วิทยานิพนธ์ เรื่อง บทบาทของชาวต่างชาติที่มีต่อการจัดการศึกษาในราชสำนักสมัยรัชกาลที่ 5 ระหว่าง พ.ศ. 2411 - 2453 (ค.ศ. 1868-1910) โดย พิไลวรรณ แสงขำ ได้กล่าวถึงผลการศึกษาว่า การจัดการศึกษาในราชสำนักนั้น ปรากฏมาตั้งแต่สมัยสุโขทัย และดำเนินรูปแบบเดียวกันมาจนถึงรัตนโกสินทร์ตอนต้น ในขณะที่การศึกษายังไม่แพร่หลายสู่ประชาชนทั่วไป ต่อมาเมื่อรัชกาลที่ 5 ได้ทรงว่าจ้างชาวต่างประเทศหลายเชื้อชาติให้เข้ามาแนะนำ รวมทั้งจัดการศึกษาแก่พระราชโอรสและพระราชธิดา ส่งผลให้การศึกษาในราชสำนักเปลี่ยนรูปแบบไปจากเดิม รวมทั้งมี

การส่งพระราชโอรส บุตรขุนนาง ข้าราชการไปศึกษาต่อยังต่างประเทศ ทรงมีแนวคิดเพื่อให้พระราชโอรสและคนรุ่นใหม่ได้นำความรู้กลับมาพัฒนาประเทศ จัดการศึกษาให้กับประชาชนต่อไป และเป็นกำลังสำคัญในการปรับปรุงประเทศให้ทันสมัยตามแบบตะวันตกทุกด้าน (พิไลวรรณ แสงจำ, 2523)

จากพระราชโอรสของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงก่อให้เกิดการจัดตั้งโรงเรียนตามแบบแผนตะวันตกขึ้นในประเทศ และทรงสนับสนุนให้เจ้านายจำนวนหนึ่งได้รับการศึกษาจากต่างประเทศ จากการศึกษางานวิทยานิพนธ์ เรื่อง การส่งนักเรียนไปศึกษาต่อต่างประเทศ ตั้งแต่ พ.ศ. 2411 - 2475 ของ ละอองทอง อัมรินทร์รัตน์ พบว่าการที่ประเทศไทยขาดแคลนผู้ทำงานในระบบราชการ ส่งผลให้รัฐต้องจ้างชาวต่างชาติเข้ามาทำหน้าที่ดังกล่าว ก่อให้เกิดความตื่นตัว ในการสร้างบุคลากรของประเทศเองโดยการส่งนักเรียนออกไปเรียนต่อต่างประเทศ นอกจากนี้ยังก่อให้เกิดการถ่ายทอดวิชาความรู้ในสาขาต่างๆ และการรับแนวคิดต่างๆ อันส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงระบบค่านิยมในสังคมไทย ซึ่งกระจายอยู่ในกลุ่มนักเรียนไทยที่ได้รับการศึกษามาจากต่างประเทศ (ละอองทอง อัมรินทร์รัตน์, 2522)

งานวิทยานิพนธ์ เรื่อง พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว กับการทำประเทศให้ทันสมัย ของ สมศักดิ์ โล่วิสาลมงคล พบว่าปัจจัยและสาเหตุที่ทำให้พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงปรับเปลี่ยนประเทศให้ทันสมัย มาจากปัจจัย 2 ประการด้วยกัน ประการแรกมาจากความไม่มั่นคงในเสถียรภาพทางการเมือง เมื่อครั้งที่พระองค์ยังไม่บรรลุพระราชนิติภาวะ และอำนาจส่วนใหญ่อยู่ในมือของขุนนางตระกูลขุนนาง ส่งผลให้ต่อมาจึงเกิดการปรับปรุงส่วนบริหารราชการ กรมกองต่างๆ เพื่อให้ง่ายต่อการบริหารบ้านเมือง ส่วนการบริหารบ้านเมืองในส่วนภูมิภาค ทรงยกเลิกการปกครองระบบกินเมือง ให้มีการรับพระราชทานเงินเดือนประจำและแต่งตั้งเจ้าเมืองตามความรู้ความสามารถแทนการสืบสายโลหิตแบบเดิม นอกจากนี้ก็มี ปัจจัยภายนอกที่เกิดจากการถูกคุกคามของลัทธิจักรวรรดินิยมตะวันตก ส่งผลให้พระองค์ต้องดำเนินพระราชโบาย ด้วยพระปรีชาญาณโดยการปรับปรุงประเทศ ให้เป็นแบบใหม่ เช่น การจัดแบ่งหน่วยงานทหารในกองทัพ โดยแบ่งเป็นทหารบก ทหารเรือ ทรงโปรดเกล้าฯ จัดตั้งกรมยุทธนาธิการ ซึ่งต่อมาก็คือกระทรวงกลาโหม พร้อมกับทรงพระราชทานโรงเรียนนายร้อยทหารบกและโรงเรียนนายร้อยทหารเรือ ตลอดจนส่งพระราชโอรสไปศึกษาวิชาทหารในประเทศแถบยุโรป การพัฒนาประเทศด้วยการเลิกทาสก็เป็นพระราชกรณียกิจที่สำคัญอีกประการหนึ่ง ด้วยทรงเห็นว่าการมีทาสเป็นเครื่องถ่วงความเจริญของบ้านเมือง การส่งเสริมให้คนมีเสรีภาพจึงเป็นทางหนึ่งในการพัฒนาคนในชาติให้มีศักยภาพในอนาคตต่อไป (สมศักดิ์ โล่วิสาลมงคล, 2552)

นอกจากนี้งานวิทยานิพนธ์ เรื่อง การปรับตัวเข้าสู่ความเป็นสมัยใหม่ของชนชั้นนำไทยหัวก้าวหน้า ในสมัยรัชกาลที่ 3 ถึงรัชกาลที่ 4 (พ.ศ. 2367- 2411) โดย มนชนก สงวนชาติ

ได้สะท้อนให้เห็นถึงการปรับตัวและความสนใจที่จะเรียนรู้ ศึกษาวิชาการตะวันตกเพื่อเข้าสู่ความเป็นสมัยใหม่ตามรูปแบบตะวันตกอย่างชัดเจน สิ่งเหล่านี้มีพื้นฐานมาจากปัจจัยภายใน เช่น พื้นฐานทางด้านสังคม ครอบครัวและความสนใจส่วนบุคคล หน้าที่การงาน นอกจากนี้ยังมีปัจจัยภายนอก เช่น การเข้ามาของมิชชันนารีโปเตสแตนต์ การแผ่อำนาจของการล่าอาณานิคมจากตะวันตก เป็นเหตุที่ก่อให้เกิดความตื่นตัวดังกล่าว นอกจากนั้นกระบวนการปรับตัวเข้าสู่ความเป็นสมัยใหม่สามารถแบ่งออกได้เป็น สามช่วงคือ ช่วงแรกเป็นกระบวนการแสดงถึงความสนใจ และศึกษาวิชาการเหล่านั้น ช่วงที่สอง เป็นการเลือกสรรวิทยาการที่เหมาะสม สามารถเข้ากันได้กับวัฒนธรรมเดิม สุดท้ายก็คือการศึกษา เรียนรู้ และฝึกปฏิบัติวิทยาการนั้นๆ จนเกิดความเข้าใจอย่างถ่องแท้ และสามารถนำมาปรับใช้ให้เป็นประโยชน์กับส่วนรวมได้ อย่างไรก็ตามการปรับตัวเข้าสู่ความเป็นสมัยใหม่ของชนชั้นนำไทยหัวก้าวหน้า ได้ก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้นหลายประการทั้งต่อตัวชนชั้นนำและประเทศ ถือเป็นก้าวแรกของการรับวัฒนธรรมตะวันตก เป็นพื้นฐานสำคัญในการปฏิรูปประเทศในรัชกาลต่อมา (มนชนก สงวนชาติ, 2551)

การปรับเปลี่ยนโครงสร้างทางการทหาร ถือเป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่ได้รับการสนับสนุนมาโดยตลอด สอดคล้องกับงานวิทยานิพนธ์เรื่อง การปรับปรุงกองทัพไทยตามแบบตะวันตก ตั้งแต่ พ.ศ. 2394 – 2475 ของ แจ่มจันทร์ วงศ์วิเศษ กล่าวถึงความจำเป็นในการปรับปรุงกองทัพของประเทศไทยให้มีความทันสมัย ทัดเทียมกับอารยะประเทศ นับตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 4 เป็นต้นมา และมาชัดเจนมากยิ่งขึ้นในรัชกาลที่ 5 ซึ่งได้ทรงดำเนินการอย่างจริงจังโดยเฉพาะการเตรียมคน ปัจจัยการเงิน และจากการปรับปรุงดังกล่าวเป็นผลให้เกิดกองทัพประจำการ และกลายเป็นทหารอาชีพ มีกองทัพที่เข้มแข็งและทันสมัย จนได้มีโอกาสเข้าร่วมกับฝ่ายพันธมิตรในสงครามโลกครั้งที่ 1 (แจ่มจันทร์ วงศ์วิเศษ, 2519)

การศึกษาวิทยานิพนธ์ เรื่อง การศึกษาแดรตัญญูที่ใช้ในกองทัพไทย ของ ปริญา รัตนแสนสุข ได้กล่าวถึงแดรตัญญูที่ใช้ในกองทัพไทย โดยสรุปว่า แดรตัญญูที่ใช้ในกองทัพนั้นเริ่มมีขึ้นในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยขณะนั้น พระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงว่าจ้างนายทหารอังกฤษ คือ ร้อยเอกนีอกซ์ มาฝึกทหารที่วังหน้า ได้นำแดรตัญญูมาฝึกเดินแถวแสดงความเคารพและใช้เป่าเป็นสัญญาณต่างๆ ครั้นต่อมาพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้รับสั่งให้ร้อยเอกอิมเปย์มาฝึกทหารที่วังหลวงบ้าง ครั้งถึงสมัยรัชกาลที่ 5 ได้มีการจัดแบ่งกองทัพอย่างชัดเจน แดรตัญญูก็ได้เข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของการฝึกทหารของกองทัพต่างๆ จากการศึกษาสามารถแบ่งหมวดหมู่แดรตัญญูได้ 7 หมวด คือ หมวดสัญญาณนามหน่วย หมวดสัญญาณเรียกประชุม หมวดสัญญาณสถานีการรบ หมวดสัญญาณที่ใช้ในชีวิตประจำวัน หมวดสัญญาณเพลงเดิน หมวดสัญญาณแตรทหารม้า และหมวดสัญญาณสถานีการเรือ ทำนองเพลง

ประกอบด้วยโน้ต 3 เสียง คือ โด มี ซอล เป็นวลีสั้นๆ ตั้งแต่ 1 ห้องเพลงขึ้นไป จนถึง 78 ห้อง ลักษณะกระสวนจังหวะคล้ายกับเพลงมาร์ชทั่วไป (ปริญญารัตนแสนสุข, 2546) ผลพลอยได้จากการปรับปรุงโครงสร้างและหน่วยงานต่างๆ ในการทหาร ก่อให้เกิดผลดีต่อการดนตรีตะวันตกในสยาม การนำดนตรีตะวันตกเข้ามาใช้ในกองทหารเกียรตินยศ รวมทั้งเป่าให้อาณัติสัญญาณ ถือเป็นบทบาทใหม่ซึ่งราชสำนักให้ความสำคัญเรื่อยมา

ในขณะที่วิทยานิพนธ์ที่เกี่ยวข้องกับกระแสความนิยม ดนตรีตะวันตกซึ่งต่อมาได้ถูกถ่ายทอดสู่กลุ่มราษฎร และเป็นที่ยอมรับกันอย่างรวดเร็ว เรื่อง แตรวงชาวบ้าน : กรณีศึกษาแตรวงในเขตพื้นที่อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสงคราม ของ สุทธิ ชำนาญสุธา กล่าวถึงแตรวงชาวบ้านในอำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสงคราม ว่าเริ่มมีมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2415 (ค.ศ. 1782) โดยมีพัฒนาการมาจากกลุ่มบุคคลและแตรวงคณะต่างๆ รอบจังหวัดสมุทรสงคราม และมีการพัฒนาฝีมือ รวมทั้งบทเพลงจนเกิดเป็นแตรวงอาชีพขึ้น (สุทธิ ชำนาญสุธา, 2545)

วิทยานิพนธ์เรื่อง แตรวงชาวบ้าน : กรณีศึกษาแตรวงคณะสุนิสา บ้านท่ามะขาม ตำบลคอนทราย อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี ของ จิระ สัตตะพันธ์ศิริ ยังได้กล่าวถึงบทบาทหน้าที่ของแตรวงชาวบ้าน ซึ่งถือเป็นวงดนตรีพื้นบ้านที่ได้รับอิทธิพลของการนำเครื่องดนตรีตะวันตกประเภทเครื่องทองเหลือง หรือแตร เข้ามาประสมวงและประยุกต์ใช้บรรเลงเพลงไทยในหลายรูปแบบ เป็นการผสมผสานระหว่างวัฒนธรรมตะวันตกและวัฒนธรรมไทยเข้าด้วยกัน มีการใช้แตรเป็นเครื่องดนตรีในพระราชพิธีต่างๆ มาตั้งแต่สมัยสุโขทัย ซึ่งต่อมาแตรได้มีบทบาทเพิ่มขึ้นในสมัยกรุงศรีอยุธยาโดยใช้เป็นเครื่องแสดงฐานะทางสังคมของผู้ปกครองในยุคนั้นด้วยและบทบาททั้งสองด้านดังกล่าว ยังคงปรากฏสืบทอดต่อมาจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ซึ่งได้พัฒนาออกจากราชสำนักสู่สังคมไทย และก่อเกิดเป็นแตรวงชาวบ้านโดยมีหน้าที่สำคัญคือใช้บรรเลงประกอบพิธีกรรมและเพื่อความบันเทิง (จิระ สัตตะพันธ์ศิริ, 2549)

วิทยานิพนธ์เรื่อง แตรวงชาวบ้าน กับการรับใช้สังคม : กรณีศึกษาคณะณอมศิลป์ ของ สุดแดน สุขเกษม สะท้อนให้เห็นว่า แตรวงชาวบ้านเป็นวงดนตรีพื้นบ้านที่มีแตรเป็นเครื่องดนตรีสำคัญ เกิดขึ้นจากการผสมผสานระหว่างวัฒนธรรมตะวันตกและตะวันออก หลักฐานเก่าที่สุดพบในสมัยสุโขทัย โดยมีแตรเป็นเครื่องดนตรีในพระราชพิธี และต่อมาก็มีบทบาทเพิ่มขึ้นในสมัยกรุงศรีอยุธยา โดยใช้เป็นเครื่องแสดงฐานะทางสังคมของผู้ปกครองในยุคนั้นๆ บทบาทเหล่านี้ได้ดำเนินต่อมาจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ แพร่กระจายออกสู่สังคมชาวบ้านจนเกิดเป็นแตรวงชาวบ้านในสมัยรัชกาลที่ 6 สืบต่อมาจนทุกวันนี้ จากการศึกษาแตรวงชาวบ้าน คณะณอมศิลป์พบว่า มีการปรับเปลี่ยนรูปแบบการประสมวงและโอกาสในการแสดงอยู่ตลอดเวลา เพื่อปรับให้เข้ากับสังคมในแต่ละช่วงเวลา มีบทบาท

เด่นในชุมชนด้วยการบรรเลงเพื่อเป็นสื่อในการประกาศข่าวสาร ให้ความบันเทิงและบรรเลงประกอบพิธีต่างๆ ซึ่งเป็นหน้าที่สำคัญของการรับใช้สังคมของคนตรีพื้นบ้านไทย (สุคนธ์ สุขเกษม, 2542)

งานวิทยานิพนธ์ เรื่อง วงโยชวาทิตกองทัพเรือ ของ อนุรักษ์ บุญเจาะ กล่าวถึงงานโยชวาทิตในกองทัพเรือว่ามีรากฐานมาจากการรับวัฒนธรรมดนตรีตะวันตกเข้ามาในสังคมไทย โดยรับแบบอย่างมาจากวงโยชวาทิตประจำเรือรบต่างชาติที่เดินทางมาเจริญสัมพันธไมตรีกับประเทศไทย และมีบทบาทในการรับใช้สังคมไทยมาโดยตลอด มีบุคคลหลายท่านที่เป็นกำลังในการปรับปรุงและพัฒนาวงโยชวาทิตกองทัพเรือให้มีประสิทธิภาพ ทั้งเรื่องการบริหาร บทเพลง และการศึกษาวิชาดนตรีให้กับกองดุริยางค์ทหารเรือ (อนุรักษ์ บุญเจาะ, 2539)

เห็นได้ว่า งานเขียนที่กล่าวมาข้างต้นทั้งหมดนั้น เป็นแนวทางที่ก่อให้เกิดความเข้าใจวัฒนธรรมดนตรีฝรั่งในสังคมไทยทั้งที่มองผ่านบริบทสังคมโดยรอบ ซึ่งกล่าวถึงวัฒนธรรมการดนตรีตะวันตกที่เข้ามาอยู่ในสังคมสยามเพียงเล็กน้อยเท่านั้น หากแต่เป็นปัจจัยที่สำคัญที่ช่วยให้เห็นภาพการถ่ายเทและปลูกฝังดนตรีตะวันตกในสังคมสยามได้อย่างดี ทั้งนี้ไม่ใช่อาศัยการศึกษาที่จำกัดอยู่ในขอบเขตระบบราชการเพียงด้านเดียวเท่านั้น แต่การศึกษาปัจจัยต่างๆ ในเชิงกว้างจะช่วยให้อธิบายถึงภาพรวมการปลูกฝังดนตรีฝรั่งที่เกิดขึ้นตามความเป็นจริงได้อย่างครอบคลุมและชัดเจน การศึกษาวัฒนธรรมดนตรีที่ชาวตะวันตก นำเข้ามาปลูกฝังในสังคมไทยนั้น จึงไม่ได้จำกัดเฉพาะเพียงวงดนตรีของหน่วยงานทางด้านการทหาร ที่ใช้บรรเลงสำหรับพิธีการตามขนบและแบบแผน หรือการก่อกำเนิดของเครื่องสายฝรั่งหลวงในสมัยรัชกาลที่ 6 เท่านั้น แต่ขณะเดียวกันยังรวมถึงการปลูกฝังดนตรีฝรั่งภายใต้กิจกรรมของภาคเอกชนในรูปแบบอื่นๆ ด้วย

จากการศึกษาถึงปัจจุบัน ยังไม่พบการค้นคว้า เพื่อนำเรื่องราวเกี่ยวกับกิจกรรมดนตรีฝรั่งในลักษณะดังกล่าว มาพิจารณาอย่างจริงจัง ก่อให้เกิดช่องว่างทางการศึกษาที่เป็นปัญหาต่อการอธิบายปรากฏการณ์ทางประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้อง ไม่สามารถมองเห็นภาพรวมในการแพร่กระจายขยายตัวของงานด้านการปลูกฝังดนตรีฝรั่งในสังคมสยาม ของพื้นที่ส่วนบุคคลหรือเอกชน ซึ่งมีรายละเอียดแตกต่างไปจากพื้นที่ของระบบราชการ ตลอดจนกิจกรรมดนตรีฝรั่งที่เกิดขึ้นภายในครอบครัว ธุรกิจดนตรีที่ดำเนินการโดยบริษัทห้างร้านของกลุ่มพ่อค้าชาวตะวันตก และการเดินทางมาประกอบอาชีพของนักดนตรีต่างชาติ ฯลฯ บริบทต่างๆ เหล่านี้ ถือเป็นส่วนหนึ่งในการสนับสนุนการปลูกฝังดนตรีฝรั่งในสังคมสยามให้กระจายเป็นวงกว้างขึ้น

ดังนั้น ในการดำเนินงานวิทยานิพนธ์ ผู้วิจัยจึงได้ทำการศึกษาประวัติศาสตร์เกี่ยวกับพัฒนาการของดนตรีฝรั่งในสังคมสยาม โดยเฉพาะอย่างยิ่งบทบาทของชาวตะวันตกที่มีส่วนในการปลูกฝังงานดนตรีฝรั่งให้กับผู้คนในสังคมสยามอย่างเป็นระบบ ทั้งในส่วนของราชสำนักและราษฎร โดยกำหนดขอบเขตการศึกษา ระยะเวลาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2384 - 2484 (ค.ศ. 1841 - 1941) โดยเริ่มในปี พ.ศ. 2384 (ค.ศ. 1841) ซึ่งตรงกับปลายรัชสมัย ของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว

รัชกาลที่ 3 (ครองราชย์ พ.ศ. 2367 – 2394 ค.ศ. 1824 - 1851) และเป็นปีที่ 7 หลังขึ้นครองราชย์ และเป็นระยะเวลาก่อนสิ้นรัชกาลประมาณ 10 ปี เนื่องจากช่วงเวลาดังกล่าว มีชาวตะวันตก เดินทางเข้ามามากมาย ทั้งในส่วนของระบบราชการ การศาสนา การค้าขาย ฯลฯ ก่อให้เกิด การเรียนรู้ การถ่ายทอดทางวัฒนธรรมการดนตรี และถือเป็นช่วงก้าวข้ามยุคเก่าเข้าสู่ยุคสมัยแห่ง การเปิดประตูต้อนรับชาวตะวันตกอย่างชัดเจน งานวิทยานิพนธ์นี้สิ้นสุดระยะเวลาทำการศึกษาใน ปี พ.ศ. 2484 เนื่องด้วยในปีดังกล่าวนี้เป็นปีที่กำลังจะเกิดสงครามโลกครั้งที่ 2 ขึ้นในประเทศ สยาม เป็นปีที่ ๑๗๗ จอมพล ป.พิบูลสงคราม เป็นนายกรัฐมนตรี ซึ่งเป็นผู้ปฏิวัติวัฒนธรรม คนตรีของชาติ ให้เป็นไทยสากลขึ้น มีนโยบาย เปลี่ยนแปลงประเทศ โดยมุ่งหน้าปรับปรุง วัฒนธรรมไทยให้ทัดเทียมตะวันตกอย่างเต็มที่

ประกอบกับบทบาทและหน้าที่ของดนตรีฝรั่งในงานราชการและเอกชนมีความ ชัดเจนเป็นอย่างมาก เห็นได้จากการที่รัฐบาลได้ก่อตั้งวงดนตรีลีลาศขึ้นในกรุงเทพฯ จำนวนไม่ น้อยกว่า 2 หน่วยงาน และมีการถ่ายทอดความรู้ ความเข้าใจ และปลูกฝังค่านิยมทางดนตรีฝรั่งไว้ ให้ผู้คนในสังคม สืบทอดจากรุ่นสู่รุ่น ก่อให้เกิดศิลปิน นักดนตรีฝรั่ง จำนวนมาก กระทั่งสามารถ สร้างสรรค์งานดนตรี ก่อให้เกิดความเจริญรุดหน้าทัดเทียมประเทศเจ้าของวัฒนธรรม จนเป็นที่ กล่าวถึงว่าวงดนตรีฝรั่งของสยาม เป็นวงที่ดีที่สุดในดินแดนตะวันออกไกล

จากเหตุผลดังกล่าว ส่งผลให้ผู้วิจัย มีความตั้งใจที่จะศึกษาย้อนหลัง (Retrospective Studies) ในประเด็นเรื่อง “ดนตรีฝรั่งในกรุงสยาม : พัฒนาการดนตรีตะวันตกในสังคมไทย ระหว่าง พ.ศ. 2384-2484 ” โดยมุ่งเน้นศึกษาการเข้ามาของดนตรีฝรั่งในสยาม ผ่านการค้นคว้า ประวัติศาสตร์ ชีวิตบุคคล จดหมายเหตุ เอกสารหายาก รวมทั้งกิจกรรมต่างๆ ที่เกิดขึ้นในหน่วยงานราชการและ เอกชน ส่งผลให้เกิดการปลูกฝังและแพร่กระจายวัฒนธรรมดนตรีฝรั่ง มาสู่สังคมสยาม โดยดำเนิน ควบคู่กันไป ทั้งระบบของราชสำนักและราษฎร อันเป็นองค์ประกอบสำคัญ ที่ทำให้เกิดกระบวนการ เปลี่ยนแปลงทางสังคมและการเจริญของดนตรีฝรั่งสืบต่อมาจนทุกวันนี้

1.2 วัตถุประสงค์ในการศึกษา

ศึกษาประวัติศาสตร์ การเข้ามาของดนตรีฝรั่ง พัฒนาการ และกระบวนการปลูกฝัง ดนตรีฝรั่งในสังคมสยาม ตั้งแต่ พ.ศ. 2384 - พ.ศ. 2484 (ค.ศ. 1841 - ค.ศ. 1941) รวมระยะเวลา ทั้งสิ้น 100 ปี

1.3 สมมติฐานงานวิจัย

ดนตรีฝรั่ง ได้รับการปลูกฝังลงในแผ่นดินสยาม อย่างช้าๆ ตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาเรื่อยมา โดยบุคคลหลากหลายกลุ่ม อาทิ มิชชันนารี พ่อค้า นักดนตรี และทหาร มีการจัดการเรียนการสอนอย่างเป็นระบบชัดเจน มาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 จนเป็นที่นิยมในกลุ่มคนไทย จนสามารถใช้เป็นวิชาชีพได้ชัดเจนตั้งแต่ก่อนเกิดสงครามโลกครั้งที่ 2

1.4 ขอบเขตการศึกษา

ศึกษาประวัติศาสตร์และบริบทที่นำมาซึ่งพัฒนาการและกระบวนการปลูกฝังดนตรีฝรั่งในสังคมสยาม รวมถึงประโยชน์ที่ชาวสยามได้รับจากดนตรีฝรั่ง ในระหว่างปี พ.ศ. 2384 - พ.ศ. 2484 (ค.ศ. 1841 - ค.ศ. 1941)

1.5 วิธีดำเนินการวิจัย

1.5.1 ผู้วิจัยใช้ระเบียบวิธีการศึกษาทางประวัติศาสตร์ (Historical Approach) และแนวทางการพินิจทางประวัติศาสตร์ (Historical Approach) ใช้วิธีวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้การวิจัยด้านเอกสาร (Documentary Research) เป็นหลัก นอกจากนี้ผู้วิจัยใช้วิธีการศึกษาประวัติศาสตร์จากคำบอกเล่า (Oral History) เป็นส่วนประกอบในการศึกษาและอธิบายพัฒนาการและการเปลี่ยนแปลงของดนตรีฝรั่งในสยาม

1.5.2 ข้อมูลที่ใช้ในการค้นคว้าได้จากเอกสารชั้นต้น (Primary Sources) ทั้งที่ได้ตีพิมพ์และยังไม่ได้ตีพิมพ์ เช่น รายงาน จดหมาย บันทึกส่วนบุคคล หนังสือจดหมายเหตุ นอกจากนี้ยังทำการศึกษาเอกสารชั้นรอง (Secondary Sources) ได้แก่ข้อมูลงานเขียนทางด้านประวัติศาสตร์สังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรม วิทยานิพนธ์ต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับ งานเผยแพร่ศาสนาในสยาม การศึกษา การทหาร การค้า การทูต และการดนตรี นอกจากนี้ยังศึกษางานเขียน บทความข่าวหนังสือพิมพ์ ทั้งภาษาไทย และภาษาอังกฤษ รวมทั้งแหล่งข้อมูลที่เกี่ยวข้องทั้งในประเทศและต่างประเทศ ที่เป็นประโยชน์ต่อการศึกษา

1.5.3 ดำเนินการตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลที่ได้ โดยการวิพากษ์ข้อมูล ตามระเบียบวิธีวิจัยทางประวัติศาสตร์ ตามลำดับขั้นตอนดังนี้

1.5.3.1 ตรวจสอบข้อเท็จจริงของข้อมูลด้วยกระบวนการวิพากษ์ภายในจากการตรวจสอบข้อเท็จจริงของหลักฐานต่างๆ ด้วยการตรวจสอบความถูกต้อง และความ

สอดคล้องจากบริบทโดยรอบ เช่น ช่วงเวลาของเหตุการณ์ และบริบทแวดล้อมที่เกิดขึ้นในทางสังคมศาสตร์ และประวัติศาสตร์

15.3.2 ตรวจสอบข้อเท็จจริงของข้อมูลด้วยกระบวนการวิพากษ์ภายนอก ด้วยการตรวจสอบจุดมุ่งหมายของผู้เขียน การตีความ นัยยะที่ปรากฏในการนำเสนอข้อมูลนั้นๆ และลักษณะของเอกสารที่ค้นพบ ซึ่งมีผลต่อการนำเสนอข้อมูลต่างๆ

1.5.3.3 ใช้การตรวจสอบแบบสามเส้า ด้วยการตรวจสอบข้อมูลที่ได้จากผู้เชี่ยวชาญทางด้านประวัติศาสตร์การดนตรีไทย บุคคลที่มีชีวิตในเหตุการณ์ดังกล่าว ความสอดคล้องของเหตุการณ์ และอยู่ร่วมสมัยเดียวกันเพื่อให้ได้ข้อมูลที่แน่นอนมากที่สุด

1.5.4 นำเสนอผลการศึกษาแบบการพรรณนาวิเคราะห์ (Analytical Description) โดยนำเสนอเนื้อหาแบบหัวเรื่อง (Topical Approach) ดำเนินการเขียนรายงานผลการศึกษา ในรูปแบบงานเขียนทางประวัติศาสตร์ โดยใช้การเขียนเชิงบรรยายเหตุการณ์ ตามลำดับชั้นเวลา ในระยะเวลาดังตั้ง ปี พ.ศ. 2384 - พ.ศ. 2484 (ค.ศ. 1841 - ค.ศ. 1941) เป็นระยะเวลารวม 100 ปี

1.6 คำถามวิจัย

- (1) ประวัติศาสตร์การเข้ามาของคนตรังค์ เข้าสู่สังคมสยามด้วยลักษณะวิธีการอย่างไร
- (2) มีนักวิชาการดนตรีกลุ่มใดเข้ามาดำเนินการปลูกฝัง สอน ถ่ายทอดวิชาการดนตรี
- (3) การถ่ายทอด ปลูกฝัง ทำด้วยวิธีการอย่างไร ชาวสยามจึงยอมรับจนเกิดดนตรีแบบอย่างตรังค์ขึ้นเป็นการถาวรในสังคมไทย
- (4) ได้เกิดภาพรวมของคนตรังค์ที่เป็นคุณค่าต่อแผ่นดินและชาวสยาม และในลักษณะเด่นอย่างไรบ้าง

1.7 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

- (1) สร้างองค์ความรู้ใหม่เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ดนตรีตรังค์ในประเทศไทย
- (2) ทำให้ทราบประวัติศาสตร์ พัฒนาการและการปลูกฝังดนตรีตรังค์ในสังคมสยาม
- (3) สามารถบันทึกคุณูปการของบุคคลต่างๆ ที่มีบทบาทในการพัฒนาและปลูกฝังดนตรีตรังค์ในสังคมสยาม
- (4) ผลของการวิจัยนี้ สามารถนำไปเป็นข้อมูลพื้นฐานสำหรับการอ้างอิงเรื่องราวเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ พัฒนาการและการปลูกฝังดนตรีตรังค์ในประเทศไทย

1.8 นิยามศัพท์

คริสตจักร	หมายถึง ประชาคมกลุ่มที่อยู่ในท้องถิ่นเดียวกัน นับถือศาสนาเดียวกัน มีความเชื่อและรับพระเยซูเป็นพระผู้ไถ่บาป แบ่งเป็น 3 นิกายใหญ่ ได้แก่ โรมันคาทอลิก โปรเตสแตนต์ และออร์ทอดอกซ์ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2542 : 223)
คริสต์ศาสนิกชน	หมายถึงผู้ที่นับถือคริสต์ศาสนาซึ่งนับถือพระคริสต์ เป็นศาสดา (ราชบัณฑิตยสถาน, 2542 : 223)
คริสตัง	หมายถึง ผู้นับถือคริสต์ศาสนานิกายโรมันคาทอลิก (ราชบัณฑิตยสถาน, 2542 : 223)
คริสเตียน	หมายถึง ผู้นับถือคริสต์ศาสนานิกายโปรเตสแตนต์ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2542 : 223)
คาทอลิก	หมายถึง ชื่อนิกายหนึ่งของคริสต์ศาสนา มีพระสันตะปาปาเป็นประมุข เชื่อถือในตรีเอกภาพ คือ ถือว่า พระบิดา พระบุตร และพระจิต เป็นพระเป็นเจ้าองค์เดียวกัน พระเยซูมี 2 สภาวะ คือ สภาวะพระเป็นเจ้า ทับซ้อนสภาวะมนุษย์ ยกย่องแม่พระและบุคคลที่ตายไปแล้ว ได้รับการยกย่องขึ้นเป็นนักบุญ มีนักบวชเรียกว่า บาทหลวง เรียกเต็มว่า โรมันคาทอลิก (อ.Catholic ,Roman Catholic) (ราชบัณฑิตยสถาน, 2542 : 245)
โปรเตสแตนต์	หมายถึง ชื่อนิกายหนึ่งในคริสต์ศาสนา ซึ่งไม่ยกย่องบูชาแม่พระและนักบุญ ถือว่าศาสนิกชนทุกคนเป็นพระและเป็นตัวแทน ของพระเยซูเท่าเทียมกัน ไม่นิยมประดิษฐานรูปเคารพใดๆ ไม่มีรูปพระเยซูถูกต้องจริงไม้กางเขนมีเฉพาะไม้กางเขนเท่านั้นเป็นสัญลักษณ์ (อ. Protestant) (ราชบัณฑิตยสถาน, 2542 : 721)
บาทหลวง	หมายถึง นักบวชในศาสนาคริสต์นิกายโรมันคาทอลิก (ราชบัณฑิตยสถาน, 2542 : 622)
มิชชันนารี	หมายถึง บุคคลผู้ทำหน้าที่ เผยแพร่คำสอนของพระเยซูคริสต์ นิกายโปรเตสแตนต์ ซึ่งเสียดละชีวิตและร่างกาย ละทิ้งถิ่นฐานดั้งเดิม ไปทำงานเพื่อพระเจ้าในต่างแดน ในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้หมายถึง ศาสนาจารย์ (Reverend) และสมาชิกในครอบครัว มีภรรยาและบุตรธิดาเป็นต้น ที่ได้เดินทางมาทำงานสอน และทำหน้าที่

ดนตรีฝรั่ง

เผยแพร่ศาสนาในประเทศไทย ทั้งอดีตและปัจจุบัน

(พูนพิศ อมาตยกุล, สัมภาษณ์ วันที่ 15 กันยายน 2551)

หมายถึง คำในภาษาอังกฤษว่า Western Music คือดนตรีของชาวตะวันตก (ฝรั่ง) หรือดนตรีที่มาจากวัฒนธรรมของคนที่อยู่อาศัยอยู่ในซีกโลกตะวันตก (ฝรั่ง) อันได้แก่ ชาวยุโรปและในสหรัฐอเมริกา อาจเรียกว่า Music of the Western Culture โดยขยายความให้กว้างขึ้น คำว่า ดนตรีฝรั่ง มีความหมายถึงเพลงหลายประเภทรวมกัน ได้แก่ เพลงคลาสสิก เพลงแจ๊ส เพลงมาร์ช (เพลงเดินแถวทหาร) เพลงสมัยนิยม (Popular Music หรือ Pop Music) เพลงสำหรับเต้นรำ (Dance Music) เพลงที่ใช้ในการแสดง ซึ่งพบได้ในการแสดงละครประเภทต่าง ๆ เพลงภาพยนตร์ ฯลฯ ที่สำคัญต้องใช้เครื่องดนตรีของฝรั่งบรรเลงร่วมกันเป็นพื้นจะมีบทร้องหรือไม่ก็ได้ ซึ่งแต่เดิมเป็นงานศิลปะดนตรีที่ผลิตขึ้นโดยฝรั่งก่อน แล้วต่อมาจึงมีศิลปินในชาติอื่นๆ แต่งขึ้น

เพลงฝรั่ง

เลียนแบบ แต่ก็ยังเรียกว่า เพลงฝรั่ง โดยสรุปหมายถึง “ดนตรีแบบฝรั่ง” (พูนพิศ อมาตยกุล, สัมภาษณ์ วันที่ 15 กันยายน 2551)

หมายรวมถึง “บรรดาเพลงดนตรี ที่มีหรือไม่มีบทร้อง ซึ่งคนไทยรับเข้ามาจากวัฒนธรรมฝรั่งชาติตะวันตกคือจากยุโรปและสหรัฐอเมริกา โดยนำเข้ามาใช้ประโยชน์ ในวงการดนตรีของไทย” เป็นคำที่ใช้กันมานานที่สุด คือเริ่มตั้งแต่ไทยรับเพลงหรือดนตรีฝรั่งเข้ามาสู่ประเทศสยาม แบ่งเป็น 3 ประเภทดังนี้

- เพลงสวด หมายถึงเพลงที่ฝรั่งใช้บรรเลงหรือขับร้อง ในพิธีกรรมทางศาสนา เช่นเพลงสรรเสริญพระผู้เป็นเจ้า

- เพลงสำเนียงฝรั่ง หมายถึงเพลงที่ไทยรับเข้ามาจากฝรั่ง แล้วนำมาปรับหรือเปลี่ยนแล้วใช้งานในวงการดนตรีของไทย บรรเลงด้วยวงดนตรีไทย อาจจะตั้งชื่อเป็นการชัดเจนว่าเป็นเพลงฝรั่ง ส่วนมากจะเป็นเพลงที่ใช้ Mode 7 เสียง ใช้จังหวะแบบฝรั่ง

- เพลงฝรั่ง หมายถึงเพลงของฝรั่งแท้ ๆ ที่ฝรั่งนำเข้ามาสอนคนไทยขับร้องบรรเลง เริ่มต้นร้องเป็นภาษาฝรั่ง ตามลักษณะดั้งเดิมก่อน แล้วต่อมามีผู้แต่งบทร้องเป็นภาษาไทย บรรจุลงในทำนองเดิมนั้น และใช้เรียกบรรดาเพลงที่คนไทยแต่งขึ้นในประเทศไทย

มะโหรีฝรั่ง

โดยเลียนแบบจนคล้ายกับเพลงของฝรั่งก็รวมเรียกว่าเพลงฝรั่งด้วย (พูนพิศ อมาตยกุล, สัมภาษณ์ วันที่ 15 กันยายน 2551)
หมายถึง ชื่อเรียกวงดนตรีฝรั่งในสมัยรัชกาลที่ 5 หรือเรียกอีกอย่างว่า วงเครื่องสายฝรั่ง เป็นวงดนตรีตะวันตกที่มี เครื่องดนตรีประเภท เครื่องสาย เป็นสำคัญ (พูนพิศ อมาตยกุล, สัมภาษณ์ วันที่ 15 กันยายน 2551)

เพลงสากล

หมายถึง เพลงที่มีรูปแบบ ท่วงทำนอง จังหวะ ลีลา และวิธีการ ขับร้องตามอย่างแบบของฝรั่ง (เป็นคำศัพท์) ภาษาไทย เริ่มใช้ใน สมัยรัฐบาล ฯพณฯ จอมพล ป.พิบูลสงคราม เป็นนายกรัฐมนตรี (พูนพิศ อมาตยกุล, สัมภาษณ์ วันที่ 15 กันยายน 2551)

เพลงไทยสากล

หมายถึง เพลงที่มีรูปแบบ ท่วงทำนอง จังหวะ ลีลา และวิธีการ ขับร้องตามอย่างแบบของฝรั่ง แต่ใช้บทร้องเป็นภาษาไทย ตลอดทั้งเพลง (เป็นคำศัพท์ภาษาไทย เริ่มใช้ในสมัยรัฐบาล ฯพณฯ จอมพล ป.พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรี พ.ศ. 2482) (พูนพิศ อมาตยกุล, สัมภาษณ์ วันที่ 15 กันยายน 2551)

บทที่ 2

การทบทวนวรรณกรรม

2.1 บทบาทของชาวตะวันตกในสังคมสยามสมัยอยุธยา

สยาม หรือดินแดนที่ชาวต่างชาติรู้จักกันในนาม “กรุงศรีอยุธยา” เป็นพื้นที่ ซึ่งมีประวัติศาสตร์ มาเป็นระยะเวลายาวนาน มีชื่อว่าเป็นอาณาบริเวณที่อุดมสมบูรณ์ไปด้วยพืชพันธุ์ ทรัพยากร สัตว์ป่า เครื่องเทศ และทรัพยากรธรรมชาติอีกมากมาย ซึ่งล้วนแล้วแต่เป็นที่ต้องการ ของพ่อค้า และนักเดินทาง ผู้แสวงโชค สามารถกล่าวได้ว่า สยามเป็นศูนย์รวมของคนหลากหลายเชื้อชาติ ที่เข้ามาแสวงหาผลประโยชน์ ทั้งทางตรงและทางอ้อม ในฐานะเมืองที่มีสินค้าส่งออกตามความต้องการ ของตลาดภายนอก ตามแต่ละยุคสมัย ภาพความเป็นเมืองแห่งการค้าขายของอยุธยานั้น เชื่อได้ว่า นอกจากจะทำการค้ากับตลาดภายในประเทศแล้ว ยังมีการทำการค้าทางทะเลกับเมืองต่างๆ ในเอเชีย ตะวันออกเฉียงใต้ อินเดีย จีน ญี่ปุ่นและยุโรป เหตุเพราะกรุงศรีอยุธยา มีสินค้าอันเป็นที่ต้องการของ ตลาดภายนอก และด้วยกลยุทธ์ทางการค้า ด้วยการรักษาสัมพันธภาพทางเศรษฐกิจ กับหัวเมืองภายใน ของตนและดินแดนอื่น ที่มีสินค้าส่งออกสำคัญไว้ เพื่อให้ได้รับส่วย และสินค้าส่งออกที่ตลาดภายนอก ต้องการ เป็นเหตุให้กรุงศรีอยุธยา เป็นทั้งเมืองหลวงและเมืองค้า ที่มีความสำคัญเกือบตลอดยุคสมัย และมีการเคลื่อนไหวที่สำคัญทางเศรษฐกิจอยู่ตลอดเวลา

ด้วยความหลากหลายทางชีวภาพ และภูมิศาสตร์ ทั้งอยู่ในทำเลการค้าที่ดี คือตั้งอยู่บน ภาคพื้นทวีปเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ซึ่งถือเป็นจุดสำคัญของการค้า ระหว่างสองน่านน้ำ คือ น่านน้ำ ทะเลจีนใต้ และมหาสมุทรอินเดีย หรืออ่าวเบงกอล ส่งผลให้มีพ่อค้าวาณิช จากทั้งสองน่านน้ำ ทำ การค้าขาย และมีสินค้าส่งผ่านกรุงศรีอยุธยา เป็นจำนวนมาก รวมทั้งอยุธยามีความสามารถในการ จัดหาสินค้าได้ตามความต้องการของตลาด การดำเนินกิจกรรมการค้า ลักษณะดังกล่าว ยังควบคู่ไป กับการขายสินค้า ที่มีอยู่ภายในประเทศ เช่น ของป่า เครื่องเทศ เป็นต้น และนอกจากนี้ จากการที่มี กลไกหรือวิธีบริหารทางการค้า และการเมืองอย่างมีประสิทธิภาพ ก็เป็นอีกเหตุผลหนึ่ง ที่นำมาซึ่ง ความสำเร็จ จากการแผ่อิทธิพลภายในประเทศ และการมีกำลังคนในครอบครองจำนวนมาก ถือเป็นสิ่งที่ อยุธยา สามารถนำมาใช้หาประโยชน์ทางเศรษฐกิจได้อย่างมีประสิทธิภาพ (วรางคณา นิพันธ์สุขกิจ, 2550 : 9) จากการติดต่อค้าขายกับชาวต่างชาติ ในกรุงศรีอยุธยานั้น ก่อให้เกิดกระแสการเดินทาง หลังไหลของผู้คนหลายชาติ หลายภาษา เข้ามายังดินแดนแห่งนี้ จากหลักฐานของ วันวลิต พ่อค้า ชาวสอตันดา ที่เข้ามาอาศัยอยู่ในกรุงศรีอยุธยาถึง 9 ปี ในแผ่นดินพระเจ้าปราสาททอง ได้บันทึก เกี่ยวกับความเคลื่อนไหวในกรุงศรีอยุธยา ไว้ว่า

“...ความเคลื่อนไหว ของการค้าทางทะเล ที่มีเพิ่มมากขึ้น ล้วนต้องผ่านย่าน
บางกอกทั้งสิ้น ทำให้เมืองธนบุรี ทวีความสำคัญมากกว่าแต่ก่อน ที่เป็นเพียง
เมืองเล็กๆ บนเส้นทางคมนาคม กลายเป็นเมืองใหญ่ มีผู้คนหลายชาติพันธุ์
เคลื่อนย้ายเข้ามาตั้งหลักแหล่ง ผสมปนเปกันมากขึ้น เช่น จีน จาม ชาว
มลายู ฯลฯ ล้วนเป็นนักเดินเรือขายฝั้ทะเล ที่บางส่วนเข้ารับเป็นมุสลิม
นับถือศาสนาอิสลามแล้ว...” (สุจิตต์ วงษ์เทศ, 2548 : 45)

สอดคล้องกับคำให้การ ขุนหลวงวัดประดู่ทรงธรรม เอกสารจากหอหลวง ว่าด้วยพื้นที่
ค้าขายนอกกรุงศรีฯ กล่าวถึง ชนชาติต่างๆ ที่เข้ามาทำการค้าขาย ความว่า

“...ครั้นถึงระดูลมสำเภาพัดเข้ามาในกรุง เปนมรสุมเทศกาล พวกลูกค้าพานิช
สำเภาจีน แลลูกค้าแขกสลุป ลูกค้าฝรั่งกำปั่น ลูกค้าแขกกุศราข แลพวก
ลูกค้าแขกสุหรัต แขกชวามาลายู แขกเทศฝรั่งเศส ฝรั่งโลสงโปรตุเกส
วิลันดาฮิสปันยอนอังกฤษ แลฝรั่งคำ ฝรั่งเมืองลังกุนี แขกเกาะ เปนพ่อค้า
พานิช.ชนสินค้ำมาไ้ว้บนตึกห้าง ในกำแพงพระนครกรุงศรีอยุธยา ตามที่
ของตนซื้อ แลเช่าต่างๆ กัน เปิดร้านห้างตึกขายของตามเทศ ตามภาษา...”
(สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี, 2534 : 5 - 6)

จากจุดเริ่มแรก ของโปรตุเกส เพื่อการเดินทางแสวงหาดินแดนใหม่ ทางซีกโลก
ตะวันออก ผ่านแหลมกู๊ดโฮป (Good Hope) มาทางเอเชีย โดยมีผู้แทนพระองค์ อัลฟอนโซ ดาลบูเกิร์ก
(Alfonso d' Albuquerque) อุปราชของพระเจ้าแผ่นดินโปรตุเกส (Envoy) ได้เข้ายึดเมืองกัว (Goa) ซึ่ง
เป็นเมืองท่า ทางฝั่งตะวันตกของอินเดียได้ เมื่อปี พ.ศ. 2052 (ค.ศ. 1509) ซึ่งก่อนหน้า พระเจ้ามานูแอล
(Manoel) กษัตริย์โปรตุเกส ได้ส่ง ดีโอโก โลเปซ เดอ เซเกอีรา (Diogo Lopes de Sequeira) ออกสำรวจ
หาข้อมูล และแหล่งสินค้าต่างๆ ตามเกาะ และประเทศ ทางมาดากัสการ์ (Madagascar) ศรีลังกา
(Ceylon) และมะละกา (Malacca) และที่มะละกาเอง ชาวโปรตุเกสได้ถูกจับเป็นเชลย 27 คน ดังนั้น
โปรตุเกสได้ยึดอามะละกาเป็นเมืองท่า และใช้เป็นศูนย์กลางการค้าขายในเวลาต่อมา และดำเนิน
ความสัมพันธ์ทางการทูตกับสยามในเวลาต่อมา

ปี ค.ศ. 1511 (พ.ศ. 2054) คณะทูตโปรตุเกส ชุดที่สอง นำโดย อันโตนิโอ เด มิซานดา
เด อเซเวโด (Antonio de Mizanda de Azevedo) พร้อมกับ มานูแอล ฟราโกโซ (Manoel Fragoso)
เดินทางเข้ามาในสยาม และฟราโกโซ (Manoel Fragoso) อยู่ในสยามต่ออีก 2 ปี เขาได้จัดทำ
รายงานเกี่ยวกับสินค้า ขนบธรรมเนียมประเพณีต่างๆ ของสยาม ส่งกลับไปโปรตุเกส ต่อมาในปี

พ.ศ. 2061 (ค.ศ. 1518) คูอาร์ตี โกแอลโฮ (Duarte Coelho) ทูตพิเศษ ได้เดินทางเข้ามาในสยาม พร้อมทั้งจดหมายและของขวัญ ซึ่งพระเจ้าแผ่นดินโปรตุเกส จัดมาถวายแด่พระเจ้าแผ่นดินสยาม เป็นการตอบแทน ในการส่งทูตมาครั้งนี้ได้มีการทำสัญญาฉบับแรกระหว่างสยาม และโปรตุเกส โดยมีเงื่อนไข คือโปรตุเกสจะจัดหาปืน และกระสุนดินดำให้ พร้อมกับอนุญาตให้ชาวสยามเดินทางไปค้าขายและตั้งหลักแหล่งในมะละกาได้ ส่วนกรุงศรีอยุธยาต้องอำนวยความสะดวกในการค้าและสิทธิพิเศษต่างๆ แก่ชาวโปรตุเกสที่อยู่ในกรุงศรีอยุธยา โดยอนุญาตให้ชาวโปรตุเกส เข้ามาตั้งหลักแหล่งทำมาหากินในกรุงศรีอยุธยา และอนุญาตให้ชาวโปรตุเกส สามารถปฏิบัติศาสนกิจได้ โดยเสรี (สมชัย อนุমানราชชน, 2509 : 6) ส่งผลให้สยามมีฐานะทางการค้าที่เจริญรุ่งเรืองและการทหารที่มั่นคง อันเนื่องมาจาก การจัดหายุทธโศปกรณ์ ที่ทันสมัยมาจากโปรตุเกส

ชาวโปรตุเกส ในกรุงศรีอยุธยา ได้มีส่วนร่วมในการช่วยรบพม่า ณ เมืองเชียงกราน เนื่องจากมีความชำนาญ ในการใช้ปืนไฟ ซึ่งเป็นอาวุธใหม่ ในปี พ.ศ. 2077 (ค.ศ. 1534) พบว่ามีชาวโปรตุเกสอาศัยอยู่ในกรุงศรีอยุธยา เป็นจำนวนถึง 120 คน โดยได้อาสาไปร่วมรบกับประเทศเพื่อนบ้าน และเรียกกันว่า “อาสาฝรั่ง” หรือ “ฝรั่งแม่นปืน” หมายถึง ทหารปืนใหญ่ครั้งโบราณ (แซน ปัจจุสานนท์, 2541 : 12 - 13) ซึ่งหน่วยทหารอาสาชาวต่างประเทศนี้ ได้ถูกจัดขึ้นเป็นหน่วยพิเศษต่างหาก ไม่ปะปนอยู่ในหน่วยทหารพื้นเมือง ปรากฏหลักฐานว่ามีทหารโปรตุเกส ในกรุงศรีอยุธยา จำนวนมากได้อาสาช่วยในการรบกับพม่า จนมีชัยชนะ กล่าวได้ว่า ทหารเหล่านี้ เป็นต้นเค้าของทหารเกณฑ์หัดอย่างฝรั่งในสยาม นอกจากนี้ยังได้ให้ความรู้เกี่ยวกับวิธีการรบ การสร้างป้อมปราการ การสร้างอาวุธ จนได้รับพระราชทานที่ดิน บริเวณเหนือคลองตะเคียน ให้เป็นชุมชน ที่อยู่อาศัย และสร้างโบสถ์ของตน(กองบัญชาการทหารสูงสุด, 2525 : 27) เท่านั้นที่เดินทางเข้ามาพำนักในกรุงศรีอยุธยา โดยปราศจากการแข่งขัน กับชาวยุโรปชาติอื่นๆ และตั้งแต่ สมัยพระมหาธรรมราชาธิราช จนถึงสมัยสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง

เยเรเมียส ฟอนฟลิต (Jeremias van Vliet) หัวหน้าพ่อค้าชาวฮอลันดา ในสยาม ได้ระบุว่า ชุมชนชาวโปรตุเกสในพระนครศรีอยุธยา มีจำนวนประมาณ 2,000 – 3,000 คน (พิทยะ ศรีวิวัฒนะสาร, 2541 : 96) ซึ่งเป็นช่วงระยะเวลาที่ โปรตุเกสเริ่มมีบทบาทด้านต่างๆ ในกรุงศรีอยุธยาลดน้อยลง เนื่องจากมีชาวตะวันตก ชาติอื่น เข้ามาค้าขายในกรุงศรีอยุธยาแล้ว ในช่วงปี พ.ศ. 2123 (ค.ศ. 1580) เกิดความระส่ำระสายอย่างหนัก เมื่อจักรวรรดิโปรตุเกส ถูกผนวกเข้าเป็นส่วนหนึ่ง ของประเทศสเปน ส่งผลให้อิทธิพลทางทะเล และบทบาททางด้านการค้า ของโปรตุเกสตกต่ำลง

ในปี พ.ศ. 2110 (ค.ศ. 1567) สมเด็จพระเอกาทศรถ (พ.ศ. 2148 – 2153) จึงได้ส่งราชทูตไทย พร้อมด้วยผู้ติดตาม จำนวน 20 นาย ไปเจริญพระราชไมตรี กับกษัตริย์ทางประเทศยุโรป โดยเดินทางไปกับเรือฮอลันดา ถึงประเทศฮอลันดา เมื่อวันที่ 2 กันยายน พ.ศ. 2151 (ค.ศ. 1608) และได้เข้าเฝ้าพระเจ้ามอริซ (Prince Maurice of Orange) ขณะทูตชุดนี้ ได้มีโอกาสชมความเจริญของฮอลันดา รวมทั้งอยู่ต่อเรือฝรั่ง ที่สมเด็จพระเอกาทศรถ ทรงรับสั่ง ขอให้ฝ่ายฮอลันดา จัดส่งช่างมายังกรุงศรีอยุธยา เพื่อได้มีการจัดการ ต่อเรือกำปั่นอย่างฝรั่งไว้ในสมัยของพระองค์ (วารกณานิพนธ์สุขกิจ, 2550 : 15)

เมื่อบทบาทของชาวโปรตุเกส ในดินแดนตะวันออก ได้เริ่มลดน้อยลง พร้อมกับอำนาจและอิทธิพลของโปรตุเกส ในดินแดนตะวันออก เริ่มลดลงไปด้วย ตามลำดับ ฮอลันดา จึงเริ่มเข้ามาขยายอิทธิพลในดินแดนตะวันออก โดยเฉพาะอย่างยิ่ง บทบาทในเรื่องการค้าขายกับกรุงศรีอยุธยา ในปี พ.ศ. 2144 (ค.ศ. 1601) โดยได้จัดตั้งบริษัท เพื่อรักษาผลประโยชน์ ในภาคตะวันออกขึ้น ภายใต้ชื่อบริษัทอินเดียตะวันออกของฮอลันดา หรือที่รู้จักกันในนามบริษัท VOC (Vereenigde Oostindische Compagnie) เรือของฮอลันดา ที่มาถึงสยามเป็นลำแรกนั้น คือ เรืออัมสเตอร์ดัม (Amsterdam) และเรือกูดา (Gouda) เข้ามาทำการค้าขาย โดยก่อตั้งโรงเก็บสินค้า ที่เมืองปัตตานีก่อน ต่อมาในปี พ.ศ. 2147 มีการส่งทูตฮอลันดา ชื่อ คอเนลิส สเปกซ์ (Cornelis Specx) เดินทางเข้ามายังกรุงศรีอยุธยา เพื่อส่งเสริมสัมพันธไมตรีทางการทูตและการค้า

ในสมัยของสมเด็จพระเอกาทศรถ ทรงรับชาวต่างชาติที่มีภูมิปัญญาในราชธานีมาเป็นทหารเรียกว่า “ทหารอาสา” (กระทรวงกลาโหม, 2497 : 25) เหตุจากการศึกสงครามที่ต่อเนื่อง และยาวนานมาตลอดรัชสมัยของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ส่งผลให้จำนวนทหารลดน้อยลง และจากการที่มีอาวุธทันสมัยเข้ามาจากต่างประเทศ ราชสำนักจึงต้องการทหารต่างชาติเพื่อถ่ายทอดความรู้และการใช้งานอาวุธเหล่านั้น ส่งผลให้เกิดการว่าจ้างชาวต่างชาติเข้ามาเป็นทหาร กรมทหารต่างชาติเหล่านี้มักเรียกรวมๆ ว่า “กรมอาสา” มีด้วยกันทั้งสิ้น 7 กรม คือ

1) กรมตั้งทอง	ชาว – ซ้าย	(ชาวมอญ	รวม 2 กรม)
2) กรมอาทฆาต	ชาว – ซ้าย	(ชาวมอญ	รวม 2 กรม)
3) กรมดาบสองมือ		(ชาวมอญ	รวม 1 กรม)
4) กรมอาสาจาม		(ชาวจามปา	รวม 1 กรม)
5) กรมอาสาญีปุ่น		(ชาวญีปุ่น	รวม 1 กรม)
6) กรมเกณฑ์หัดอย่างฝรั่ง		(ชาวฝรั่งเศส	รวม 1 กรม)
7) กรมฝรั่งแม่นปืน		(ชาวโปรตุเกส	รวม 1 กรม)

การติดต่อกับชาติตะวันตกในสมัยอยุธยา ได้ดำเนินเรื่อยมาโดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องการค้า ฝรั่งเศสเป็นอีกชนชาติหนึ่งที่มีบทบาทในประวัติศาสตร์สยาม กล่าวได้ว่าการเข้ามาของฝรั่งเศส เกิดขึ้นภายใต้รูปแบบการแสวงหาดินแดน และการประกาศศาสนา โดยเริ่มเข้ามามีบทบาทในสมัยสมเด็จพระนารายณ์ ทรงได้อาศัยความช่วยเหลือด้านการทหารจากต่างประเทศมากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ทหารฝรั่งเศส ทั้งยังพบว่า มีการฝึกทหารไทย ตามแบบยุโรปเป็นครั้งแรก จากหลักฐานในคราวเกิดกบฏมอญก่อกวนในสยาม ได้มีการรวมทหารชาวโปรตุเกสและทหารคริสตชาติโปรตุเกสเข้าสมทบกับทหารเกณฑ์ชาวสยาม จำนวนประมาณ 2,000 คน โดยมีทหารฝรั่งเศสและทหารอังกฤษ ร่วมกันพร้อมกับเข้ารับการฝึกแบบฝรั่งเศสทันที (กรมศิลปากร, 2507 : 106)

ดั่งมีบันทึกของเจ้าพระยาวิชาเยนทร์ หรือ ฟอลคอน (Constantine Phaulcon) ซึ่งได้รับสนองพระบรมราชโองการ ของสมเด็จพระนารายณ์ ส่งไปยัง นายพลเดส์ฟาร์จ (Desfrages) ผู้บังคับบัญชากองทหารฝรั่งเศส ที่ประจำอยู่ ณ ตำบลบางกอก เมื่อวันที่ 21 ตุลาคม พ.ศ. 2230 (ค.ศ. 1687) ว่า

“...ข้อ 1 ให้บังคับบัญชาปกครองกองทหารฝรั่งเศส ตามข้อ บังคับของพระเจ้ากรุงฝรั่งเศส และให้ฝึกกองทหารตามแบบฝึกหัด กองทหารฝรั่งเศส เพื่อให้เป็นระเบียบเดียวกัน เพราะฉะนั้นให้เป็นหน้าที่ของ นายพลเดส์ฟาร์จ ที่จะฝึกหัดคนไทย และชาวประเทศอื่นๆ ซึ่งเป็นทหารของ พระเจ้ากรุงสยาม โดยเฉพาะ เพื่อให้ทหารเหล่านั้น ได้รับการฝึกหัดให้เป็นระเบียบเดียวกันหมด...” (แจ่มจันทร์ คงวิเศษ, 2519 : 368)

สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ ได้ทรงวินิจฉัยว่า กรมทหารดังกล่าวนี้ เรียกว่า “กรมเกณฑ์หัดอย่างฝรั่ง” (กรมศิลปากร, 2507 : 142 - 143) ทั้งหลักฐาน จากกฎหมายตราสามดวง เล่ม 1 ปรากฏทำเนียบตำแหน่งนายทหารหัวเมืองกรมเกณฑ์อย่างฝรั่ง ซึ่งให้เห็นว่า กรมเกณฑ์หัดอย่างฝรั่ง ทหารหน่วยนี้มีการจัดประจำไว้เฉพาะจุดสำคัญๆ ที่อาจจะต้องใช้กำลังทหารอย่างเร่งด่วน เช่น เมื่อเกิดกบฏหรือสงคราม ไม่สามารถเรียกกองทัพหัวเมืองมาช่วยได้ทัน ส่วนใหญ่จะประจำที่ราชธานี เพื่ออารักขาพระเจ้าแผ่นดิน และใช้ในพระราชพิธีต่างๆ ที่จัดไว้ในหัวเมือง ได้มีการจัดหน่วยทหารประจำขึ้นเป็นกรม ตามความเหมาะสม ในหน้าที่และเชื้อชาติ ในส่วนของทหารไทย มีการตั้งกรมต่างๆ ขึ้น ดังนี้

(1) กรมพระตำรวจ	ขวา – ซ้าย	รวม	2 กรม
(2) กรมพระตำรวจใน	ขวา – ซ้าย	รวม	2 กรม

(3) กรมพระตำราจใหญ่	ขวา – ซ้าย	รวม	2 กรม
(4) กรมพระตำราจนอก	ขวา – ซ้าย	รวม	2 กรม
(รวมเรียกว่า กรมพระตำราจหลวง หรือกรมแปดตำราจ)			
(5) กรมเขนทอง	ขวา – ซ้าย	รวม	2 กรม
(6) กรมทวนทอง	ขวา – ซ้าย	รวม	2 กรม
(7) กรมสนมกลาง	ขวา – ซ้าย	รวม	2 กรม
(8) กรมสนมทหาร	ขวา – ซ้าย	รวม	2 กรม
(9) กรมพลพัน	ขวา – ซ้าย	รวม	2 กรม
(10) กรมทนายเลือกหอ	ขวา – ซ้าย	รวม	2 กรม
(11) กรมรักษาพระองค์	ขวา – ซ้าย	รวม	2 กรม
(12) กรมทวนใน	ขวา – ซ้าย	รวม	2 กรม
(13) กรมช่างเรือ	ขวา – ซ้าย	รวม	2 กรม
(14) กรมแตร	ขวา – ซ้าย	รวม	2 กรม
(15) กรมคชบาล			1 กรม
(16) กรมอัสวราช			1 กรม
(17) กรมช่างสิบหมู่			1 กรม
(18) กรมกลองชนะ			1 กรม

(แจ่มจันทร์ วงษ์วิเศษ, 2519 : 368)

จากหลักฐาน กรมแตรซ้าย - ขวา จำนวน 2 กรม ที่ปรากฏนั้น สันนิษฐานได้ว่า เป็นเครื่องดนตรี ที่ได้รับอิทธิพลจากภายนอกประเทศ แตรที่ปรากฏนั้น เป็นเครื่องแสดงถึงการรับวัฒนธรรมการดนตรีจากภายนอกเข้ามาปรับใช้ในราชสำนัก วัฒนธรรมอินโด – เปอร์เซีย หรืออินเดียกับอิหร่าน เป็นกลุ่มวัฒนธรรมที่เข้ามามีบทบาทต่อการดนตรีราชสำนักมาช้านานแล้ว ดังเช่น แตร สังข์ บัณเฑาะว์ เพื่อใช้ในพิธีกรรมของพวกพราหมณ์ แตรงอน แตรฝรั่ง ก็ล้วนแล้วแต่ได้รับอิทธิพลจากภายนอกเช่นกัน การนำเครื่องดนตรีตะวันตกมาใช้ในราชสำนัก เป็นผลจากการให้ความสำคัญต่ออิทธิพลภายนอก แสดงออกถึงความศักดิ์สิทธิ์ และสถานะที่แตกต่าง ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญที่ส่งเสริมให้สถานะภาพของผู้นำเกิดความแตกต่างไปจากสามัญชนทั่วไป

2.2 บทบาทของดนตรีตะวันตกในสมัยกรุงศรีอยุธยา

2.2.1 ดนตรีตะวันตกกับงานเผยแพร่คริสต์ศาสนาในกรุงศรีอยุธยา

ตั้งแต่ศตวรรษที่ 15 เป็นต้นมา บาทหลวงได้ออกไปเผยแพร่ศาสนา พร้อมกับบรรดานักล่าอาณานิคม การทำงานของฝ่ายปกครองของศาสนจักร จึงทำได้เพียงแค่ ฝากฝังบรรดาบาทหลวงไว้กับกลุ่มประเทศมหาอำนาจ ซึ่งทางศาสนจักรได้ให้สิทธิอุปถัมภ์ศาสนา หรือที่เรียกว่า “ปาโดรอาโด” (Padroado) แก่ สเปนและโปรตุเกส ซึ่งเรื่องอำนาจอย่างที่สุดประกอบกับในขณะนั้นมีความใกล้ชิดกับวาติกันมากกว่า ฝรั่งเศส ฮอลันดา และอังกฤษ ในการรับสิทธิอุปถัมภ์ศาสนา ทั้งสองชาติจะต้องทำหน้าที่ด้านทานอำนาจ ของพวกแขกมัวร์ มุสลิมที่กำลังคุกคามยุโรปในเวลานั้น (อาเดรียง โกลเน, 2546 : 4-7) รวมทั้งการจูงใจให้ชนชั้นปกครองหันมาเข้ารับในคริสต์ศาสนา ซึ่งถือเป็นเครื่องมืออันสำคัญยิ่งในการทำงานประการหนึ่ง

ความเจริญรุ่งเรืองของคริสต์ศาสนา ซึ่งได้เข้ามาพร้อมกับชาวตะวันตกในกรุงศรีอยุธยา พบการสร้างโบสถ์ และสถานศึกษา อันเป็นเครื่องหมาย แสดงถึงความเจริญทางศาสนา ควบคู่กันมาตั้งแต่แรกเริ่ม และเกิดขึ้นภายใต้หลักการทำงานของศาสนจักร โดยมุ่งเพื่อเผยแพร่ศาสนา แม้ว่าจะไม่ปรากฏหลักฐานการเดินทางของบาทหลวงโปรตุเกส เข้ามาในสยาม กับคณะทูตกลุ่มแรก แต่เป็นที่แน่ชัดว่า ได้มีข้อตกลงระหว่างโปรตุเกส กับสำนักวาติกัน ที่จะต้องมีบาทหลวง เดินทางมาประจำกับเรือทุกลำ ของโปรตุเกส (วิวัฒน์ แพร่สิริ อ้างถึง วิक्टर ลาร์เก, 2543 : 95)

จากเหตุดังกล่าว จึงส่งผลให้มีบาทหลวงนิกายต่างๆ เข้ามาทำหน้าที่เผยแพร่ศาสนาอย่างต่อเนื่อง จากเอกสารโบราณของชาวโปรตุเกส กล่าวไว้ว่า ในการเดินทางเข้ามาติดต่อเจริญความสัมพันธ์ทางการทูตนั้น ชาวโปรตุเกส ได้นำเอาไม้กางเขนขนาดใหญ่ มีตราแผ่นดินของประเทศโปรตุเกส ไปปักไว้ที่กลางกรุงศรีอยุธยา แต่เรื่องนี้มิได้ปรากฏ ในพระราชพงสาวดาร หรือเอกสารของไทยแต่อย่างใด และเอกสารโบราณชิ้นนี้ ยังระบุไว้ด้วยว่า เหตุการณ์นี้เกิดขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2059 (ค.ศ. 1516) ซึ่งเป็นปีที่เริ่มมีการติดต่อสัมพันธ์ ระหว่างกรุงศรีอยุธยากับโปรตุเกส อย่างเป็นทางการ ไม้กางเขนอันนี้ น่าจะเป็นไม้กางเขนที่เก่าแก่ที่สุด ตามหลักฐานทางเอกสาร (สุรัช ชุ่มศรีพันธ์, <http://haab.catholic.or.th> สืบค้นเมื่อวันที่ 25 พฤษภาคม 2554)

ในช่วงเวลาดังกล่าว ชาวโปรตุเกสได้เดินทางเข้ามาอาศัย และตั้งชุมชนในกรุงศรีอยุธยาบ้างแล้ว ผลจากความดีความชอบในการร่วมรบที่เมืองเชียงใหม่ สมเด็จพระรามาธิบดีที่ 2 จึงทรงพระกรุณาฯ ยกเว้นไม่ต้องจ่ายส่วนซักสำหรับสินค้าของชาวโปรตุเกส ตลอดจนทรงอนุญาตให้สร้างศาสนสถาน ณ ที่ใดก็ได้ ในราชอาณาจักรของพระองค์ จึงปรากฏมี วัด โรงเรียน และวิทยาลัย ซาน ซัลวาดอร์ (San Savador) (กรมศิลปากร, 2548 : 128) นับได้ว่าเป็นการสร้างโบสถ์คริสต์ นิกายโรมันคาทอลิกขึ้นเป็นครั้งแรกของสยาม (วิวัฒน์ แพร่สิริ, 2543 : 143)

ในรัชสมัยของสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 2 เป็นช่วงเวลาเดียวกับที่โปรตุเกส ได้สิทธิในระบบอุปถัมภ์ศาสนา (Padroado) อย่างเป็นทางการในปี พ.ศ. 2110 (ค.ศ. 1567) (อาทร จันทวิลม, 2548 : 176 - 177) บาทหลวงโปรตุเกสรุ่นแรก ที่เข้ามาในกรุงศรีอยุธยา เป็นบาทหลวงคณะโดมินิกัน (Missionários Dominicanos) สองคน ซึ่งมาจากแหลมมะละกา คือ บาทหลวงเยโรนิโม ดา ครู๊ส (Jeronimo da Cruz) และบาทหลวงเซบาสติอว ดา กันโต (Sebastiao do Canto) บาทหลวงเหล่านี้ ได้รับการต้อนรับเป็นอย่างดีจากพวกพ่อค้าชาวโปรตุเกส และเจ้าหน้าที่บ้านเมือง อีกทั้งทรงให้บาทหลวงชาวโปรตุเกสสามารถสอนศาสนาได้ตามชอบใจ จึงปรากฏว่าบาทหลวง ชาวโปรตุเกส กลุ่มแรกได้ทยอยเดินทางเข้าสู่สยามเป็นกลุ่มแรกในปีพ.ศ. 2056 (ค.ศ. 1513)

บาทหลวงคณะฟรังซิสกัน (Missionários Franciscanos) ได้เดินทางเข้ามาครั้งแรก ในปี พ.ศ. 2125 (ค.ศ. 1582) หลังจากนั้น คณะโดมินิกัน (Missionários Dominicanos) ก็เริ่มทยอยตามกันเข้ามา ต่อมาปี พ.ศ. 2152 (ค.ศ. 1582) ได้มีบาทหลวงเยซูอิต (Missionários Jesuítas) และตามมาด้วยคณะออกัสติน (Missionários Agostinhos) เข้ามาสมทบอีกชุดหนึ่ง จึงปรากฏมีบาทหลวงและโบสถ์คริสต์ ถึง 4 คณะ ซึ่งเป็นชาวโปรตุเกส มีเพียงหนึ่งหรือสองคนเป็นชาวสเปน โดยเฉพาะคณะเยซูอิตนี้มีบาทหลวงถึง 11 คน แต่การดำเนินงานของธรรมทูต ทั้ง 4 คณะนี้ ไม่ได้ผลนักกับผู้คนชาวสยาม บาทหลวงเหล่านี้ จึงหันมาเอาใจใส่พวกโปรตุเกส ที่เข้ามาค้าขายและรับราชการ ในกรุงศรีอยุธยาแทน

ในช่วงปี ค.ศ. 1580 (พ.ศ. 2150) เมื่อโปรตุเกส ตกอยู่ภายใต้การปกครองของสเปน จวบจนได้มีการปฏิวัติและสถาปนาระบบกษัตริย์ขึ้นมาใหม่อีกครั้ง ขณะนั้นถือเป็นช่วงเวลา ที่โปรตุเกสอ่อนแอลงและทางศาสนจักร ก็ต้องการจะเปลี่ยนแปลงบทบาทของบรรดาผู้เผยแผ่ศาสนา ที่อยู่ได้อำนาจทางการเมืองมากเกินไป ฝ่ายปกครองของศาสนจักร จึงพยายามทำให้กิจการเผยแผ่ศาสนาเป็นอิสระจากการเมือง เพื่อให้ควบคุมการดำเนินการได้เต็มที่ โดยไม่ต้องผ่านประเทศมหาอำนาจ ดังนั้นในวันที่ 6 มกราคม ค.ศ. 1622 (พ.ศ. 2165) สมณะกระทรวงเผยแผ่ความเชื่อ (Propaganda Fide) จึงถูกจัดตั้งขึ้นที่กรุงโรม โดยมีพระสันตะปาปาเกรโกรี ที่ 15 (Gregory XV) เป็นผู้นำและแต่งตั้งมุขนายก ซึ่งขึ้นตรงต่อกระทรวงเผยแผ่ความเชื่อโดยตรง เพื่อสรุปปัญหาการเผยแผ่ศาสนา ที่ผ่านมาและวางแผนการเผยแผ่ศาสนา ภายใต้อำนาจกระทรวงเผยแผ่ความเชื่ออีกครั้ง

จากการจัดตั้ง สมณะกระทรวงเผยแผ่ความเชื่อ (Propaganda Fide) ขึ้น ในครั้งนี้ ได้ก่อให้เกิด ความบาดหมางกับโปรตุเกส ซึ่งได้สิทธิในระบบอุปถัมภ์ศาสนา (Padroado) มาก่อนหน้านี้เป็นอย่างมาก ทั้งในเรื่องพื้นที่ทับซ้อน และการล่วงล้ำสิทธิพิเศษ ที่โปรตุเกสเคยมีมา ในสมณะกระทรวงเผยแผ่ความเชื่อ (Propaganda Fide) ปรากฏว่ามีคณะมิชชันนารีต่างประเทศแห่งกรุงปารีส (M.E.P)

อยู่ร่วมสังกัดนี้ด้วย ซึ่งบาทหลวงส่วนใหญ่ที่สังกัด เป็นชาวฝรั่งเศส การทำงานของคณะมิสซังต่างประเทศแห่งกรุงปารีส ได้ดำเนินงานภายใต้การดูแลของพระเจ้าหลุยส์ที่ 14 (Louis XIV) แห่งประเทศฝรั่งเศส ซึ่งขณะนั้นกำลังเรืองอำนาจในทวีปยุโรป บาทหลวงฝรั่งเศสกลุ่มแรกเดินทางเข้ามาในสยาม เมื่อวันที่ 16 พฤษภาคม พ.ศ. 2205 (ค.ศ. 1662) โดยเดินทางมาถึงเมืองตะนาวศรี และเดินเท้าเข้ามาสู่กรุงศรีอยุธยา ประกอบไปด้วยบาทหลวง 3 องค์ คือ พระสังฆราชปีแอร์ ลังแบร์ต เดอ ลาม็อด (Pierre Lambert de la Motte) คุณพ่อ ฌัก เดอ บูร์ฌ (Jacques de Bourges) และ คุณพ่อ ฟรังซัว เดอเดียร์ (Francois Deydier) (อาเดรียง โลเน, 2546 : 7)

อย่างไรก็ตาม บาทหลวงทั้งหมด ก็เดินทางมาถึงกรุงศรีอยุธยา จากการศึกษาเอกสารของคณะสงฆ์มิสซังต่างประเทศ แห่งกรุงปารีส คุณพ่อ อาเดรียง โลเนย์ (Adrien Launay) ได้บรรยายถึงสภาพของคริสตศาสนา ในสยาม ความว่า

“...ปี ค.ศ. 1662 พระสงฆ์คาทอลิก ที่มีอยู่ในกรุงศรีอยุธยา มีจำนวน 11 องค์ เป็นเยซูอิต 4 องค์ โดมินิกัน 2 องค์ ฟรังซิสกัน 2 องค์ กับพระสงฆ์ที่มีใช้นักพรต 3 องค์ นอกจากองค์หนึ่งหรือสององค์ เป็นชาวสเปนแล้ว องค์อื่นๆ นอกนั้น ล้วนเป็นชาวโปรตุเกส ท่านคอยดูแลเอาใจใส่คนร่วมชาติของท่าน เกือบจะพวกเดียวเท่านั้น พระสงฆ์แต่ละคณะ มีโบสถ์น้อย เฉพาะคณะของตน แต่เปิดรับสวดบวชทั่วไป พระสงฆ์ที่มีใช้นักพรต ก็มีโบสถ์น้อยหลังหนึ่ง เช่นเดียวกัน ชาวคาทอลิกซึ่งส่วนใหญ่เป็นชาวยุโรป หรือครึ่งชาตินั้น มีจำนวนราว 2,000 คน สภาพฝ่ายวิญญาณของกลุ่มคริสต์ชนน้อยๆ ที่กรุงศรีอยุธยานี้ บาทหลวงทั้งสามที่มาถึงใหม่ มีความเห็นว่า แย่มาก...”

ในหนังสือ บันทึกของ คุณพ่อ เดอ บูร์ฌ (Jacques de Bourges) ได้ให้ข้อมูลที่น่าสนใจ พร้อมทั้งข้อสังเกตด้วย ซึ่งทำให้เราสามารถเข้าใจสภาพต่างๆ ไปของ คริสต์ศาสนา เวลานั้นได้มากขึ้น ในบทที่ 13 ท่านบรรยายไว้ ดังนี้

“...ข้าพเจ้าไม่เชื่อว่า จะมีประเทศใดในโลก ที่มีศาสนามากมาย และแต่ละศาสนา สามารถปฏิบัติพิธีการของตนได้อย่างเสรี เท่ากับประเทศสยาม พวกนอกศาสนา ชาวคริสต์ หรือชาวมุสลิม ซึ่งล้วนแบ่งแยกออกเป็นนิกายต่างๆ มีเสรีภาพในการประกอบพิธีทางศาสนา ที่ตนเห็นว่าดีที่สุด มีชาวโปรตุเกส อังกฤษ ฮอลแลนด์ จีน ญี่ปุ่น มอญ เขมร มลายู โคจีนจีน จำปา และชนชาติอื่นๆ ทางเหนือ เข้ามายังตั้งถิ่นฐานอยู่ในสยามมากมาย ในจำนวนนี้ มีชาวคาทอลิกอยู่เกือบ 2,000 คน ชาวโปรตุเกส ส่วนใหญ่ที่ถูก

ขับไล่ มาจากที่ต่างๆ ของอินเดีย ได้อพยพเข้ามาขอลี้ภัยอยู่ใน สยาม โดยสร้างบ้านเรือนอยู่ แยกออกไปกลายเป็นชนเมือง พวกเขามีโบสถ์กลาง 2 แห่ง โบสถ์หนึ่ง อยู่ในความรับผิดชอบของบาทหลวง คณะเยซุอิต และอีกโบสถ์หนึ่ง ของบาทหลวงคณะเซนต์โดมินิก ชาวโปรตุเกส มีเสรีภาพทางศาสนา มากเท่าที่ยังมี ที่เมืองแก้วคือ สามารถประกอบพิธีทางศาสนา เทศน์ หรือ สวดมนต์ได้ โดยที่พวกนอกศาสนาไม่กล้าขัดขวาง...”

กลุ่มบาทหลวงฝรั่งเศสทั้งหมดมาถึงกรุงศรีอยุธยา ในวันที่ 22 สิงหาคม พ.ศ. 2205 (ค.ศ. 1662)และได้รับการต้อนรับ จากชาวโปรตุเกส ให้อาศัยในค่าย พระสังฆราช ปีแอร์ ลังแบร์ต เดอ ลาม็อต (Pierre Lambert de la Motte) พบว่า ในเมืองหลวงของสยามนั้น ชุมชนคริสต์ มีแต่ชาวต่างชาติและลูกครึ่งเกือบทั้งหมด โดยเฉพาะชาวโปรตุเกส ญี่ปุ่น ไคจินจีน และผู้ลี้ภัยชาติต่างๆ มากมาย ในขณะนั้นพบว่า มีพระสงฆ์ 11 องค์ โดยแบ่งเป็น คณะเยซุอิต 4 องค์ คณะโดมินิกัน 2 องค์ คณะฟรังซิสกัน 2 องค์ และพระสงฆ์สังกัดสังฆมณฑล 3 องค์ พระสงฆ์ส่วนใหญ่ เป็นชาวโปรตุเกส นอกนั้น 1 - 2 องค์ เป็นชาวสเปน พระแต่ละคณะ จะมีวัดของตน คาดว่าที่กรุงศรีอยุธยา มีคริสต์ ประมาณ 2,000 คน ที่มะริด และตะนาวศรี อาจมีประมาณ 100 คน ทั้งหมดในสยาม น่าจะมีไม่เกิน 2,500 องค์ (โรแบต์ โกสเต, 2549 : 85)

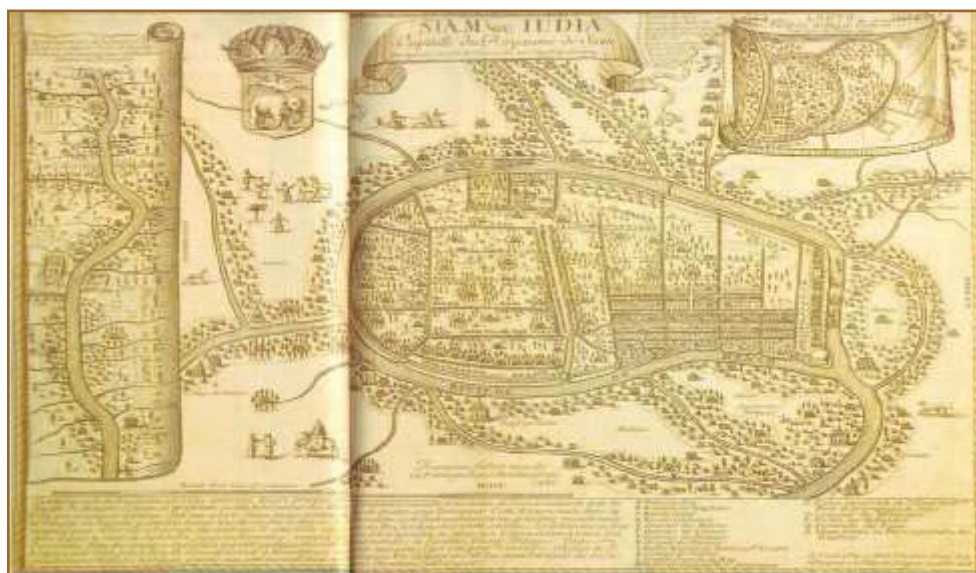
ในช่วงระยะเวลาที่บาทหลวงฝรั่งเศส ได้เข้ามาทำงานเผยแผ่ศาสนานั้น เป็นระยะเวลาแห่งการเปลี่ยนถ่ายอำนาจราชบัลลังก์ ก่อนสมเด็จพระนารายณ์ จะขึ้นนั่งบัลลังก์ 2 ปี จึงเป็นระยะเวลาแห่งการสำรวจพื้นที่ เพื่อการทำงาน รัชใช้พระศาสนาของบาทหลวงเหล่านี้ ประกอบกับช่วงระยะเวลา ดังกล่าว เกิดการเบียดเบียนศาสนาขึ้นในดินแดนมิสซังต่างๆ ทั้งที่มอญ ไคจินไชน่า และเกิดการโค่นล้มราชวงศ์แมนจู โดยราชวงศ์หมิง ชาวยุโรปจึงไม่สามารถเข้าไปทำภารกิจต่างๆ ได้ อย่างเต็มที่ อีกทั้งประเทศญี่ปุ่น ก็เริ่มปิดประเทศ จากเหตุผลดังกล่าว จึงส่งผลให้กรุงศรีอยุธยา กลายเป็นแหล่งศูนย์รวมสินค้าจาก จีน ญี่ปุ่น และกลายเป็นตลาดนานาชาติ จึงสามารถได้ยืมผู้คนพูดภาษาต่างๆ มากกว่า 20 ภาษา (โรแบต์ โกสเต, 2549 : 77)

การเข้ามาของคณะบาทหลวงฝรั่งเศส ได้รับการต้อนรับเป็นอย่างดี จากสมเด็จพระนารายณ์ จุฑประสงค์ในการคบหากับชาวฝรั่งเศสนั้น เพื่อด้านทานอำนาจและอิทธิพลของฮอลันดา ซึ่งมีอยู่อย่างมากมายในขณะนั้น รวมทั้งพระองค์ ยังทรงเล็งเห็นถึงความเจริญในด้านต่างๆ ที่จะได้มาจากการให้ความสำคัญทางด้านการต่างประเทศในยุคของพระองค์ ดังความตอนหนึ่งที่ว่า

“...การที่ชาวต่างประเทศ เข้ามาตั้งบ้านเรือนอยู่ในประเทศสยามนั้น เป็นหนทางดีสำหรับการค้าขายอย่างหนึ่ง ทำให้วิชาความรู้เกิดขึ้นในบ้านเมืองอย่างหนึ่ง และทำให้บ้านเมืองมั่งคั่งสมบูรณ์ขึ้นอีกอย่างหนึ่ง...”

จากการที่ สมเด็จพระนารายณ์ ทรงเล็งเห็นการณ์ไกล ในการเลือกคบหาชาวฝรั่งเศส เพื่อเป็นการลดอิทธิพลของ ฮอลันดา ที่มีอยู่ในสยาม ขณะนั้นเป็นผลให้การทำงานด้านศาสนา ของบาทหลวงฝรั่งเศส มีความก้าวหน้าไปอย่างรวดเร็ว รวมทั้งก่อนหน้านี้ พระเจ้าแผ่นดินสยาม ทุกพระองค์ ทรงให้การอุปถัมภ์แก่ผู้คนหลากหลายเชื้อชาติ และศาสนาด้วยความยินดี พระองค์ ทรงมีรับสั่ง ให้สร้างโบสถ์คริสต์อย่างงดงาม โดยใช้พระราชทรัพย์ส่วนพระองค์ ในการสร้างโบสถ์ นักบุญยอเซฟ (St. Joseph) ที่กรุงศรีอยุธยาขึ้น ทรงมีรับสั่ง ให้พนักงานจัดหาของเครื่องสร้างโบสถ์ ให้แก่ พวกบาทหลวง ที่เมืองตะนาวศรีด้วยนั้น ส่งผลให้ในดินแดนสยาม ปรากฏโบสถ์ โรงเรียน และชุมชนชาวตะวันตกมากมาย (กรมศิลปากร, 2507 : 17)

ด้วยการที่ สมเด็จพระนารายณ์ ทรงให้เสรีในการทำงาน ด้านศาสนาประกอบกับ สิ่งแลกเปลี่ยนที่ได้ตามมา ทั้งด้านการทหาร วิทยาการล้ำสมัย ที่หั่งไหลมา พร้อมกับบาทหลวง และคณะทูตจากฝรั่งเศส ส่งผลให้ชุมชนต่างชาติ ที่อาศัยในกรุงศรีอยุธยา เกิดการขยายตัว โดย เห็นได้จากแผนที่การตั้งชุมชนเชื้อชาติต่างๆ ในแผนที่กรุงศรีอยุธยา ซึ่งเขียนโดย ฌ็อง กูร์โตแล็ง (Jean Courtaulin) นักบวชชาวฝรั่งเศส ในช่วงปลายรัชสมัย สมเด็จพระนารายณ์ (ธวัชชัย ตั้งศิริวานิช, 2549 : 72 - 73)

รูปภาพที่ 2.1 แผนที่กรุงศรีอยุธยา เขียนโดย ฌ็อง กูร์โตแล็ง (Jean Courtaulin) นักบวชชาวฝรั่งเศส ภาพจาก หนังสือกรุงศรีอยุธยา ในแผนที่ฝรั่ง ธวัชชัย ตั้งศิริวานิช, 2549

จากแผนที่ดังกล่าว ที่ปรากฏนั้น แสดงให้เห็นถึงชาวต่างชาติ ที่เข้ามาอาศัยอยู่ในสมัยกรุงศรีอยุธยานั้น มีเป็นจำนวนมาก และจากบันทึกของบาทหลวงโลเน (อาเดรียง โลเน, 2528 : 42) ได้กล่าวว่า มีชาวต่างชาติตามเมืองใหญ่และชายฝั่ง อยู่ประมาณ 43 ประเทศ ทั้ง โปรตุเกส ฮอลันดา กรีก อาร์เมเนีย จีน อินเดีย นอกจากนี้ ยังเป็นที่ลี้ภัยของคาทอลิก ชาวอันนัม และญี่ปุ่น ซึ่งชุมชนชาวต่างชาติเหล่านี้ ได้รับพระบรมราชานุญาต ให้จัดสร้างได้ในเขตพระนครชั้นนอกรวมทั้งสามารถจัดสร้างศาสนสถานได้ ตามความเชื่อ ความศรัทธา ของผู้คนที่หลากหลายเชื้อชาติกลุ่มชาวตะวันตก โดยส่วนมากจะนับถือศาสนาคริสต์ ยกเว้นพวกเปอร์เซีย (Persia) หรือพวกแขก ดังนั้นจึงปรากฏ การสร้างโบสถ์คาทอลิก ในสมัยกรุงศรีอยุธยา เช่น โบสถ์นักบุญโยเซฟ (St. Joseph) บ้านเนรใหญ่ ที่อยุธยา วัดแม่พระปฏิสนธินิรมล หรือวัดคอนเซ็ปชัน (Conception) ที่บางกอก และกระจายไปยังที่ต่างๆ เช่น พิชณุโลก จันทบุรี

รูปภาพที่ 2.2 โบสถ์เซนต์โดมินิกัน (St. Dominicos) และเซนต์เปาโล (St. Paolo)
ภาพจาก หนังสืออยุธยาในแผนที่ฝรั่ง รัชสมัย ตั้งศิริวานิช, 2549

จากการเข้ามาของชนชาติโปรตุเกส ชนชาติตะวันตกกลุ่มแรก ที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานและชุมชนในอยุธยา ด้วยความดี ความชอบ จากการช่วยเหลืองานราชการ ในแผ่นดินสมเด็จพระมหาธรรมราชา โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การให้ความช่วยเหลือด้านยุทธโศปกรณ์ตะวันตก ที่ทันสมัยในขณะนั้น ช่วยให้มีชัยชนะ ในการสู้รบที่เมืองเชียงตุง สมเด็จพระมหาธรรมราชาจึงทรงพระราชทานที่ดิน เพื่อสร้างชุมชนและโบสถ์ ซึ่งขณะนั้นกลุ่มบาทหลวง ที่เข้ามาทำงานด้านเผยแผ่ศาสนา เป็นบาทหลวงคณะเยซุอิต (Missionários Jesuítas) โดมินิกัน (Missionários Dominicanos)

ในปี ค.ศ. 1665 (พ.ศ. 2208) ปรากฏว่า ได้มีการจัดตั้งวิทยาลัยกลางขึ้น ที่หมู่บ้านมหาพราหมณ์ (Mahaphram) เรียกว่า วิทยาลัยกลางอยุธยา ไว้สำหรับเป็นสถานศึกษาของบุคคลทั่วไป และเหล่าผู้คนที่จะกลับใจเข้ารีต โดยไม่มีการกีดกันทางเชื้อชาติ ในวิทยาลัยกลาง หรือโรงเรียนสามเณรมีนักเรียนหลากหลายเชื้อชาติ ทั้งที่หนีการเบียดเบียนศาสนา มาจากที่ต่างๆ รวมถึงฝรั่งลูกครึ่งในกรุงศรีอยุธยาเข้าเรียนกันมากมาย ลักษณะการเรียน การสอน เป็นการฝึกภาษาละตินเป็นหลัก และการเรียนวิชาต่างๆ ที่เกี่ยวเนื่องกับเทวศาสตร์ ปรัชญา วรรณคดีละติน ภาษาทางตะวันออกไกล รวมทั้งพิธีกรรมทางศาสนา

รูปภาพที่ 2.3 วิทยาลัยกลางอยุธยา หรือโรงเรียนสามเณร
ภาพจาก หนังสืออยุธยาในแผนที่ฝรั่ง ธวัชชัย ตั้งศิริวานิช, 2549

ในสมัยของสมเด็จพระนารายณ์ ประมาณปี พ.ศ. 2175 (ค.ศ. 1632) มีการแต่งตั้งบาทหลวง ลาโน เป็นประมุขคริสตจักรในสยาม ได้มีการขออนุญาตจากกรุงโรม และได้รับพระบรมราชานุญาตจากสมเด็จพระนารายณ์ เพื่อก่อตั้งโรงเรียนฝึกหัด ผู้ที่จะบวชเป็นบาทหลวง ซึ่งเรียกว่า “สามเณรลัย” ขึ้นที่กรุงศรีอยุธยา ทั้งนี้เพื่อให้เป็นไปตามนโยบาย ของกระทรวงเผยแผ่ความเชื่อ Missions Étrangères de Paris (M.E.P) ที่สนับสนุนให้มีการเตรียมบาทหลวงในท้องถิ่น ต่อมาศูนย์ศึกษาแห่งนี้ มีวิถฐานะเทียบเท่าวิทยาลัยต่างๆ ในมหาวิทยาลัยปารีส ซึ่งต่อมาสถานศึกษานี้เรียกว่า “วิทยาลัยการศึกษา” (General College) ตั้งอยู่ที่บ้านบางปลาเห็ด ในการนี้สมเด็จพระนารายณ์ ได้ทรงโปรดเกล้าฯ ให้เด็กไทย จำนวน 10 คน เป็นนักเรียนไทยรุ่นแรกเข้ารับการศึกษา วิทยาการของชาวยุโรป ซึ่งอำนวยการสอนโดย พระสังฆราชลัมเบิร์ต เดอ ลามอตต์ (Bishop Lambert de la Motte) และคณะบาทหลวงคาทอลิกในสมัยนั้น (วิวัฒน์ แพร่ศิริ, 2543 : 142)

อย่างไรก็ดี กระแสการหลั่งไหลของระบบการศึกษาเข้าสู่สยาม ซึ่งติดมากับบาทหลวงคาทอลิก ยังคงเป็นไปอย่างต่อเนื่อง อาจกล่าวได้ว่า ในยุคสมัยนี้เป็นช่วงเวลาที่คนไทย ได้รับรู้ถึงการศึกษาในโรงเรียนที่เป็นแบบแผนมากยิ่งขึ้น แม้จะเป็นสถานศึกษาในทางคริสต์ธรรมก็ตาม

ระบบการศึกษาในสมัยสมเด็จพระนารายณ์ ได้มีโรงเรียนสอนหนังสือแล้ว เพราะปรากฏในหนังสือ *Relations de la France et du Royaume de Siam de 1662* ของ ลันเย (Lanier) เกี่ยวกับโรงเรียนของพวกเข้ารีตนั้น จะได้รับความบำรุงและมีสิทธิเท่ากับโรงเรียนอื่นๆ ของบ้านเมือง อย่างไรก็ตาม ไม่ปรากฏว่า โรงเรียนอื่นๆ ของบ้านเมืองนั้น มีชื่ออย่างไรบ้าง ปรากฏแต่ชื่อโรงเรียนของบาทหลวงที่มาเผยแผ่คริสต์ศาสนา คือ โรงเรียนศรีอยุธยา โรงเรียนมหาพราหมณ์ (Mahaphram) (หรือโรงเรียนมัสเพรนค์) วิทยาลัยคอนสแตนติน (Constantin College) โรงเรียนสามเณร (General College) และวิทยาลัยแห่งชาติ (College des Nations) สำหรับโรงเรียนสามเณรนั้น ได้ปรากฏชื่อมาจนกระทั่งเสียกรุงศรีอยุธยาแก่พม่า เมื่อปี พ.ศ. 2310 (ค.ศ. 1767) (วุฒิชัย มูลศิลป์, 2516 : 7)

ในจดหมายเหตุรายวัน การเดินทางไปสู่ประเทศสยาม ของบาทหลวง เดอ ชัวซี (Abbe de Choisy) ในขณะที่พำนักอยู่ในสยาม เพื่อทำการเจรจา เรื่องการเข้าเฝ้าสมเด็จพระนารายณ์ เพื่อถวายพระราชสาส์น ได้กล่าวถึงความยิ่งใหญ่ และผู้ที่เข้ารับการศึกษจากสถานศึกษา ในกรุงศรีอยุธยา ความว่า

“...14 ตุลาคม คณะครูและนักเรียน สำนักเสมินาร์ แห่งสยาม กับวิทยาลัยมหาพราหมณ์ (College de Maspren) ซึ่งอยู่ห่างจากในกรุงหนึ่งลิเออร์ ได้ยกขบวนมาเยี่ยมคำนับท่านราชทูต เป็นเวลานานมาแล้วที่ ข้าพเจ้ามิได้ประสบภาพอันน่าระทึกใจปานฉะนี้ ที่หัวขบวนมีบาทหลวง ราวสิบสองรูป เป็นสง่าร่าเริงด้วยเครื่องแต่งกายของท่าน เดินนำหน้า ติดตามด้วยนักเรียนเตรียมบวชหนุ่มๆ อีกประมาณสี่สิบคน จากชาติต่างๆ กัน อายุตั้งแต่สิบสองถึงยี่สิบปี มีทั้งชาวจีน ชาวญี่ปุ่น ชาวต๋วกี๊ ชาวนูวณได้ ชาวมอญ ชาวสยาม สวมเสื้อนักบวช ยาวกรอมขาทั้งสิ้น ข้าพเจ้านึกไปว่า ตัวเองกำลังอยู่ที่สำนักเสมินาร์ ณ แซงต์ ลาซาร์ (Saint Lazare) ในประเทศฝรั่งเศส..”

จากอิสระที่ราชสำนักสยามมิให้กับชาวต่างชาติเหล่านี้ ส่งผลให้การดำเนินชีวิตของชาวตะวันตก ในพระนครสามารถดำเนินไปได้ ตามความเชื่อ และรูปแบบพิธีกรรมต่างๆ ได้ตามปกติ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การดำเนินกิจกรรมทางศาสนาคริสต์ นิกายโรมันคาทอลิก กล่าวได้ว่า เครื่องมือในการยึดเหนี่ยวจิตใจ และหลอมรวมความเป็นกลุ่มของชาวตะวันตก เหล่านี้ไว้ได้ คือ ศาสนา

นับแต่ การรับศีลมหาสนิท หรือศีลล้างบาป การร่วมฉลองพิธีมิชซา ทุกวันอาทิตย์ การรับศีลแต่งงาน การเฉลิมฉลองวันคริสต์มาส การเฉลิมฉลองวันนักบุญ การทำพิธีในงานศพหรือการเฉลิมฉลองวันสำคัญเฉพาะแม้กระทั่ง การเฉลิมฉลองแสดงความยินดีต่อการเดินทางเข้ามา ของคณะทูตชาติต่างๆ และงานฉลองงานนักขัตฤกษ์ประจำปี

การก่อตั้งชุมชน ของชาวตะวันตก ในสยาม ปรากฏตามแผนที่ต่างๆ ที่ชาวต่างชาติได้แสดงไว้ เช่น ในคราวที่ ลาตูแบร์ (Simon de La Loubère) ได้ลงรายละเอียดเกี่ยวกับชุมชนต่างๆ ในกรุงศรีอยุธยา บ่งบอกให้ทราบถึง ความหลากหลายของกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ที่เข้ามาอาศัยอยู่ในกรุงศรีอยุธยา และเมื่อพิจารณาไปถึงศาสนสถานของแต่ละกลุ่มชน พบว่า มีการกระจายตัวกันออกไปตามความเชื่อและความศรัทธา ความรุ่งเรืองของศาสนาต่างๆ ในกรุงศรีอยุธยา อันเป็นเครื่องหมายที่ยืนยันได้ว่า กรุงศรีอยุธยาไม่ได้มีนโยบายกีดกันการนับถือศาสนา ของกลุ่มคนในสยาม

ในขณะที่เกี่ยวกับการตั้งชุมชนและประชาคมชาวตะวันตก ในสยามก็กลับเป็นไปอย่างเสรี การแต่งงานกับคนพื้นเมืองสยาม หรือผู้ที่อาศัยในสยาม รวมทั้งการก่อสร้างชุมชนของตนขึ้น ก็เป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นถึง การดำเนินวิถีชีวิตอย่างกลมกลืนกันของคนต่างวัฒนธรรม ตามวิถีของเมืองท่า ที่คึกคักไปด้วยผู้คนหลากหลายเชื้อชาติ การถ่ายเทวัฒนธรรมการดนตรีจากฝั่งตะวันตกสู่สังคมสยามเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องในสมัยอยุธยา ด้วยปัจจัยเกื้อหนุนหลายประการ จึงส่งผลให้การเลือกรับวัฒนธรรมทั้งในระดับราชสำนักและระดับชาวบ้านเป็นไปอย่างซ้ำๆ และไม่ก่อให้เกิดความขัดแย้งแต่อย่างใด ทั้งยังเป็นสิ่งสะท้อนให้เห็นถึงกิจกรรม ความเคลื่อนไหว ทางด้านการดนตรีฝรั่งของกลุ่มคนเชื้อชาติในสยามได้อย่างชัดเจน

นับตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2054 (ค.ศ.1511) ในสมัยสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 2 เป็นต้นมา โปรตุเกสได้รับสิทธิพิเศษจากราชสำนักสยามหลายประการ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การตั้งถิ่นฐานและดำเนินการทำงานด้านศาสนาได้อย่างเสรี มีการเผยแพร่ศาสนาไปยังหัวเมืองต่างๆ ที่สำคัญ เช่น ลพบุรี พิษณุโลก และจัดตั้งสถานศึกษาทางด้านการศาสนา หรือสามเณรวิทยาลัย สิ่งเหล่านี้สะท้อนให้เห็นความเป็นไปของชุมชนโปรตุเกส ในพระนครได้เป็นอย่างดี จากวิทยานิพนธ์ เรื่อง ชุมชนโปรตุเกส ในสมัยกรุงศรีอยุธยา พ.ศ. 2059 - 2310 (ค.ศ. 1516 - 1767) (พิทยะ ศรีวัฒนะสาร, 2541 : 142) กล่าวถึงความบันเทิงของชาวสยาม ในพระนครตอนหนึ่งว่า

“...อาชีพนักร้อง และนักดนตรี อาจเป็นอาชีพหนึ่ง ที่มีพัฒนาการมาจากการเล่นดนตรีในโบสถ์ ของชาวโปรตุเกส ชาวสยาม ชอบร้องเพลงเป็นชีวิตจิตใจ พ่อเพลง แม่เพลง จะแต่งเนื้อร้องได้ตอบกันอย่างทันควัน แสดงให้เห็นถึงสติปัญญาของผู้ร้อง ชาวสยามร้องเพลง ทั้งเวลาเดินไปวัด เวลา

เที่ยวทางเรือ หรือในงานฉลองวันนักขัตฤกษ์อื่นๆ โดยทั้งชาย และหญิงจะร้องเพลงพร้อมกัน ...”

นอกจากนี้ นายฟรังซัว อังรี ตูร์แปง (Turpin) ชาวบาทหลวงกลุ่มแรก ที่เดินทางไปเผยแพร่ศาสนาในกรุงศรีอยุธยา ซึ่งก็คือ ชาวโปรตุเกส จำเป็นต้องแต่งคำสอนทางศาสนา เป็นเพลงภาษาละติน เพื่อให้เผยแพร่คำสอนได้ผลดียิ่งขึ้น เขากล่าวว่า ชาวสยาม โปรดปรานเครื่องดนตรีแบบตะวันตก อาทิ เสียงออร์แกน จึงปรากฏว่า มีชาวสยามพากันไปฟังการบรรเลงออร์แกนที่โบสถ์ ของชาวคาทอลิกเสมอ นอกจากเสียงออร์แกนแล้ว ชาวสยามยังชอบเสียงปี่ กลอง แตร และขลุ่ย ของฝรั่งอีกด้วย

ในรัชสมัย สมเด็จพระเจ้าบรมโกศ ได้มีชาวโปรตุเกส ซึ่งอยู่ในบังคับของพระมหากษัตริย์ (เจ้าฟ้าธรรมาธิเบศร์) ถูกเกณฑ์ไปเล่นดนตรี และร้องเพลง ในงานฉลองวันนักขัตฤกษ์ ของวังหน้า เมื่อปี พ.ศ. 2229 (ค.ศ. 1686) ซึ่งสร้างความไม่พอใจ ให้แก่บาทหลวงชาวฝรั่งเศส ผู้ปกครองสังฆมณฑล เป็นอย่างยิ่ง ดังปรากฏหลักฐานในจดหมายของ เดอ โลลีย์เยร์ ถึงผู้อำนวยการคณะการต่างประเทศ กล่าวถึงสาเหตุเบื้องต้น ก่อนที่พวกเขารีดในสยาม จะถูกกดขี่จากทางานั้น เหตุเนื่องมาจากเกิดจากการค้นพบบ่อนทองที่เมืองกุยบุรี สมเด็จพระเจ้าบรมโกศ จึงโปรดให้นำทองคำที่พบ ไปหล่อเป็นพระพุทธรูปทองคำและดอกบัวทองคำขนาดใหญ่ประดับพระพุทธรูป ต่อมาออกญาพระคลัง ได้ส่งหลวงราชมนตรีเจ้าท่า ให้มาแจ้ง แก่บาทหลวง เดอ โลลีย์เยร์ ให้เกณฑ์คนเขารีดทุกคน ทั้งชายและหญิง ไปถีดอกบัวคนละดอกร่วมแห่กับชาวสยาม แต่บาทหลวงเดอ โลลีย์เยร์ เห็นว่า การแห่ในขบวนของพุทธศาสนา ขัดกับหลักความเชื่อในคริสต์ศาสนา จึงมิได้ปฏิบัติตาม จากนั้นก็ปรากฏว่า บาทหลวงคณะเยซุอิตชื่อ โยเซฟ มอนตานา (Joseph Montana) ก็ถูกเรียกตัวไปรับฟังคำชี้แจงที่บ้านของออกญาพระคลัง ซึ่งได้ยกเหตุผลประการหนึ่งว่า

“... ในเวลาที่มีงานนักขัตฤกษ์ ใหัวพระของไทย พวกเขารีด ก็มาดูงาน เป็นอันมาก และเวลามาดูงานของไทยนั้น พวกเขารีด ก็ได้มาช่วยร้องรำทำเพลง ดิด สี ดี เป่าเหมือนกัน...” (พิทยะ ศรีวิณะสาร, 2541 : 143 อ้างถึงประชุมพงศาวดาร เล่ม 22 : 203 - 204)

บาทหลวง เดอ โลลีย์เยร์ ระบุว่า พวกเขารีด ที่ไปช่วย ดิด สี ดี เป่า ในงานนักขัตฤกษ์ของไทย นั้น เป็นพวกนักเลง ในค่ายโปรตุเกสพวกหนึ่ง ซึ่งคิดหนีสินของคนไทย ไปช่วยเล่นดนตรีให้ในงานดังกล่าว เพื่อจะได้พ้นหนี้ และไม่ต้องถูกฟ้องร้อง โดยยอมขายตัวเป็นทาสอยู่กับ เจ้าฟ้าธรรมาธิเบศร์ กรมพระราชวังบวร ก่อนหน้านั้น บันทึกของชาวฝรั่งเศสกล่าวว่า เจ้าวังหน้าในรัชสมัยสมเด็จพระเจ้าท้ายสระ ต่อมาคือ สมเด็จพระเจ้าบรมโกศ ทรงเคยให้ปล่อยพวกเขารีดออกจากคุก เมื่อคราวเกิด

กรณีพิพาทกับ บุตรหลานเจ้าเมืองมะริด โดยทรงให้ขุนนางวังหน้า นำไม้กระสาปักกับธง และเครื่องหอม พร้อมทั้งส่งท้องตรากับมัดหวาย เพื่อเป็นเครื่องหมายว่า พวกเขารีดและพวกบาทหลวง อยู่ในบังคับของพระองค์ เมื่อมีงานไหว้พระของไทย พระมหาอุปราชก็เรียกนักเลงพวกนี้ ไปร้องรำทำเพลง และเล่นเครื่องมโหรี (พิทยะ ศรีวัฒนะสาร, 2541 : 143 อ้างถึงประชุมพงศาวดาร เล่ม 22 : 204)

พวกเขารีดโดยเฉพาะชาวโปรตุเกส ได้มีส่วนเข้าไปร่วมสนุกสนาน ในงานฉลองวันนักขัตฤกษ์ของไทย มาเป็นระยะเวลานานแล้ว ด้วยดนตรีเป็นสิ่งบันเทิงสำหรับคนทุกชนชั้น และทุกเชื้อชาติ แต่ในขณะเดียวกันก็ปรากฏความขัดแย้งขึ้นระหว่างทางการกับผู้นำคริสตศาสนาในเวลานั้น ดังปรากฏในบันทึกคำให้การ ซึ่งเจ้าพระยาพระคลัง ได้ถามบาทหลวง เดอ โลลีแยร์ เพื่อไต่ถามเกี่ยวกับการที่คนเขารีดมาช่วยเล่นดนตรีในงานนำพิธีทางพุทธศาสนา ดังความว่า

“...คำถาม เวลาในงานนักขัตฤกษ์ ของพระพุทธรูป พวกเขารีดก็มาช่วยในงานเหล่านี้ ออกแน่นไป มาร้องรำทำเพลงปะปนกับพวกไทย เอาเครื่องดีด สี ดี เป่า มาเล่น และมาเขียนรูปพระพุทธรูปตามโบสถ์วิหารด้วยไม้ไผ่หรือ
คำตอบ ถ้าเขารีดคนใด ได้กระทำการดังกล่าว มาแล้วนี้ คนผู้นั้นก็ได้กระทำบาปในศาสนาของเรา...”

จากหลักฐานดังกล่าวทั้งหมดนี้ แสดงให้เห็นว่า ได้เกิดการปะทะสังสรรค์ทางด้านวัฒนธรรมการดนตรีของผู้คน ในสังคมสยามมาช้านาน แม้จะมีข้อจำกัดทางด้านศาสนา แต่กลับไม่ใช่อุปสรรคขัดขวาง การรับรู้และแลกเปลี่ยนการดนตรีที่หลากหลายในสังคมอยุธยาได้เลย แต่สิ่งเหล่านี้ กลับเป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นถึงการเลือกรับปรับใช้ ให้เกิดการประสานกันอย่างกลมกลืน ในระยะเวลาต่อมา ดังปรากฏตัวอย่าง เป็นเพลงสิบสองภาษา จำนวนมากที่ปรากฏคำว่าฝรั่ง เรียกนำหน้าบทเพลงไทย หรือเพลงศรีสวัสดิ์ ที่มีผู้กล่าวว่า เป็นบทเพลงที่มาจากแรงบันดาลใจจากบทเพลงในคริสต์ศาสนา สิ่งต่างๆ เหล่านี้ ถือเป็นยุคแห่งการเลือกรับ พัฒนาและผนวกงานดนตรีสยาม ให้เกิดเป็นงานสร้างสรรค์ใหม่ขึ้นอย่างน่าอัศจรรย์

อาจกล่าวได้ว่าพื้นฐานการดนตรีตะวันตกภายในดินแดนสยามนั้น มาจากดนตรีเพื่อการศาสนาของชาวคาทอลิกเป็นสำคัญ เนื่องด้วยดนตรีเป็นส่วนหนึ่งในการเผยแพร่คริสต์ศาสนา และการศึกษา แม้ว่าในสมัยก่อนการศึกษา เป็นเรื่องของผู้ชายเท่านั้น แต่เมื่อการจัดการศึกษาของคาทอลิกเข้ามาในสยาม ได้มีการจัดตั้งคณะนักบวชหญิง หรือคณะชี (A community of nuns) ถือเป็นงานหนึ่งในการจัดตั้งวิทยาลัยการศึกษา โดยรับหน้าที่อบรมและสอนเยาวชนหญิง ที่มีความจำเป็นเทียบเท่าการจัดการศึกษาอบรมเยาวชนชาย (วิวัฒน์ แพร่ศิริ, 2543 : 115 อ้างถึง De la Motte, Letter, 1667)

สองปีต่อมา จึงได้ก่อตั้งโรงเรียนสำหรับเยาวชนหญิงขึ้นสองแห่ง คือ ที่อยุธยาและที่เมืองตะนาวศรี บทเรียนและการฝึกสอน แบ่งออกเป็นชั้นเรียนต่างๆ ตามความเหมาะสมของผู้เรียน สำหรับเยาวชนหญิง จะสอนให้อ่าน เขียนหนังสือ ขับร้องเพลงเลขคณิตเบื้องต้น และการทำงานบ้าน ได้แก่ การทำขนม เย็บปักถักร้อย สำหรับแม่บ้านหรือสตรีทั่วไป จะเป็นการฝึกดูแลบ้าน การเป็นแม่ที่ดี และภรรยาที่รู้จักหน้าที่ และปกครองบ้าน ทุกชั้นเรียนจะมีการสอนข้อพระธรรมคำสอน และศาสนา (วิวัฒน์ แพร่ศิริ, 2543 : 157 อ้างถึง Launay, 1920 : 116, 37, 41)

การเรียนการสอนหลักสูตรการศึกษา ทางด้านเทววิทยา ที่ใช้ในบ้านเณร อยุธยา ได้ถอดแบบโครงสร้างตามอย่างโรงเรียนเทววิทยาที่จัดขึ้นในฝรั่งเศส โดยแบ่งออกเป็น 3 ส่วน คือ โรงเรียนเทววิทยา (A Theology School) โรงเรียนมนุษยศาสตร์ (A Humanity School) และโรงเรียนชั้นปฐม (A Elementary School) จัดสอนเด็กที่ยังไม่มีพื้นฐานมาก่อน โดยใช้ภาษาฝรั่งเศสและภาษาละติน เป็นหลัก โดยเฉพาะภาษาละติน ซึ่งเป็นภาษาที่ใช้ในการศึกษาของยุโรปในสมัยนั้น การเรียนด้านเทววิทยามีการแบ่งระดับการศึกษาในวิทยาลัย เป็น 3 ระดับ คือ ระดับเบื้องต้น (Elementary School) ระดับล่าง (Lower School) และระดับสูง (Upper School) (วิวัฒน์ แพร่ศิริ, 2543 : 144) ดังปรากฏในรายงานปี พ.ศ. 2217 (ค.ศ.1674) เกี่ยวกับบันทึกซึ่งแสดงถึงการจัดชั้นเรียนในอยุธยาและแบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม คือ

(1) กลุ่มนักศึกษาโคชินไชน่า และเวียตนาม ฝึกสอนโดยบาทหลวงชาวฝรั่งเศส สอนพูดและอ่านภาษาละติน ให้คล่องแคล่ว จนสามารถสื่อสารได้เหมือนกับนักศึกษายุโรป

(2) กลุ่มนักศึกษา 20 คน จากจีน ญี่ปุ่น อินเดีย โปรตุเกส ฯลฯ ฝึกสอน โดยบาทหลวง คณะฟรานซิสกัน ชาวโปรตุเกส สอนให้รู้จักและคุ้นเคยกับภาษา หรือเรียนภาษาเบื้องต้น ด้วยบทกวีนาฬิกธรรมและบทเพลง

(3) กลุ่มนักศึกษาสยาม ซึ่งมีอยู่จำนวนมาก ต้องแบ่งออกเป็น 2 ห้องเรียน สอนโดยครูคนไทย ที่สมัครมาช่วยสอน และอยู่ประจำกับคณะบาทหลวง โดยได้รับความเห็นชอบจากภรรยานอกจากนี้ยังปรากฏ ตารางการเรียนของวิทยาลัย The Regulac Seminaristarum Santi Josephi ที่อำนวยการโดย พระสังฆราชลาโน ในปี พ.ศ. 2223 (ค.ศ. 1680) และ ปี พ.ศ. 2261 (ค.ศ. 1718) (วิวัฒน์ แพร่ศิริ, 2543 : 150)

ตารางที่ 2.1 แสดงเวลาเรียนของวิทยาลัย The Regulac Seminaristarum Santi Josephi

ตารางเวลาเรียนในปี พ.ศ. 2261	
05.00 น.	ตื่นนอน
05.30 น.	สวดภาวนา
06.00 น.	เรียนส่วนตัว
07.00 น.	มิสซา และอาหารเช้า หย่อนใจ
09.00 น.	เรียน (ในชั้นเรียน)
10.00 -11.30 น.	เรียนปรัชญา มนุษยศาสตร์ และไวยากรณ์
11.30 – 12.00 น.	ฝึกร้องเพลง
12.00 น.	อาหารเที่ยง พักผ่อนจนถึง 14.00 น.หรือ 15.00 น. ตามฤดูกาล
15.00 -17.00 น.	เรียนวิชาประวัติศาสตร์ ภูมิศาสตร์ วิทยาศาสตร์ คณิตศาสตร์ ฯลฯ
18.00 น.	อาบน้ำ รับประทานอาหาร และภาวนาคำ เรียนส่วนตัว (ตามต้องการ)
21.30 น.	นอน พักผ่อน

นอกจากนี้ ยังมีวิชาที่ต้องกล่าวถึง อีก 2 วิชา ที่เน้นสอนในหลักสูตร คือ ความสามารถในการเขียนหนังสือ และการขับร้องเพลง ซึ่งนักศึกษา ก็นิยมชมชอบที่จะร้องเพลง และนำไปแต่งเป็นเพลงอบรมจิตใจ สอนศีลธรรมเพื่อนร่วมชาติได้ (วิวัฒน์ แพร่ศิริ, 2543 : 154)

จากตารางเวลาเรียนของวิทยาลัย ทราบถึงความก้าวหน้าและความเจริญรุ่งเรืองในการเผยแผ่ศาสนา อันเป็นผลทำให้เกิดการจัดตั้งสถานศึกษาในกรุงศรีอยุธยา เกิดการจัดการศึกษาแบบยุโรป สำหรับคนพื้นเมือง และฝึกสอนอบรมคนพื้นเมือง ให้เป็นคาทอลิกอย่างสมบูรณ์แบบโดยเฉพาะอย่างยิ่ง การเน้นวิชาขับร้องเป็นหนึ่งในการเผยแผ่ศาสนา สันนิษฐานได้ว่า บรรดาบาทหลวงคาทอลิก ได้นำการดนตรีและเพลงสวดเข้ามาในกรุงศรีอยุธยาด้วย เป็นที่แน่ชัดว่า เพลงสวดในคริสตศาสนาหรือเกรโกเรียน (Gregorian Chant) นั้น ได้ถูกนำมาขับร้องในกรุงศรีอยุธยามานานแล้ว เพราะนอกจากจะปรากฏในตารางเรียนของวิทยาลัย The Regulac Seminaristarum Santi Josephi แล้ว กลุ่มคนเข้ารีตที่มีจำนวนมากในสยาม ย่อมสะท้อนถึงความรุ่งเรืองของคริสตศาสนาในอยุธยาได้เป็นอย่างดี

“...การขับร้องเพลงเกรโกเรียน เป็นกฎข้อบังคับของ พระศาสนจักรคาทอลิก ที่นักบวชทุกคณะต้องถือปฏิบัติ ดังนั้น เมื่อบาทหลวงเดินทางไปเผยแผ่คริสต์ศาสนา ในดินแดนต่างๆ พิธีมิสซา และการสวดทำวัตร

จึงเกิดขึ้นในประเทศนั้นๆ การขับร้องเพลงเกรโกเรียน จึงกลายเป็นส่วนหนึ่งของสังคมชาวคริสต์ ที่แตกต่างกันไปตามเชื้อชาติ ประเพณี และวัฒนธรรม...” (จิตตพิมพ์ ไยมพราย, 2543)

ผลสำเร็จดังกล่าว ได้สะท้อนให้เห็นความสำเร็จในการจัดการศึกษาของคาทอลิกในสังคมสยามยุคนั้น ส่งผลให้เกิดการขยายการศึกษาในท้องถิ่นต่างๆ มากขึ้น เพื่อสร้างพระพื้นเมืองในสยามให้มากขึ้น รวมทั้งให้การศึกษา และบริการแก่ประชาชนชาวสยามและชนชาติต่างๆ ที่สนใจ ด้วยการจัดตั้งโรงเรียนในจังหวัดและมณฑลต่างๆ ที่มีศูนย์กลางอยู่ใกล้วัดคาทอลิกตั้งอยู่ มีการจัดตั้งโรงเรียนสอนหนังสือเด็กชายและเด็กหญิงหลายแห่ง ในปี พ.ศ. 2214/1671 ภาคใต้ ที่ภูเก็ต และที่ตะนาวศรี ในปี พ.ศ. 2216/1673 จัดตั้งขึ้นที่ลพบุรี ปี พ.ศ. 2217/1674 ที่บางกอก ณ วัดแม่พระปฏิสนธินิรมล สามเสน ปี พ.ศ. 2218/1675 สร้างขึ้นในภาคเหนือที่พิษณุโลก ในปี พ.ศ. 2250 (ค.ศ. 1707) ในภาคตะวันออกที่ เมืองจันทบุรี และในปี พ.ศ. 2218/1675 ได้ย้ายวิทยาลัยการศึกษาไปที่บางกอกก่อนเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ 2 (วิวัฒน์ แพร่ศิริ, 2543 : 155)

นักเดินทางจำนวนมากที่เข้ามาในรัชสมัยของสมเด็จพระนารายณ์ ได้บันทึกเหตุการณ์ต่างๆ ในขณะนั้นไว้จำนวนมาก ในจดหมายเหตุรายวัน การเดินทางไปสู่ประเทศสยาม ในปี ค.ศ. 1685 (พ.ศ. 2228) และ 1686 (พ.ศ. 2229) ของบาทหลวง เดอ ชัวซี (Abbe de Choisy) (เดอ ชัวซี, 2550) คณะทูตชุดใหญ่โดยการนำของ เซอร์วาลีย์ เดอ ชอมองต์ (Chevalier de Chaumont) ได้เดินทางเข้ามา ในปี พ.ศ. 2228 (ค.ศ. 1685) พร้อมกับนายทหาร บาทหลวง ช่างฝีมือ วิศวกรรวมทั้งนักวิทยาศาสตร์

การเดินทางเข้าสู่สยามในครั้งนี้ กล่าวได้ว่าเป็นการนำเข้าช่างฝีมือ ที่มีคุณภาพของฝรั่งเศส และบุคคลที่มีความสำคัญในด้านต่างๆ การเดินทางสู่สยามของคณะทูตนั้น ใช้เวลานาน จึงมีกิจกรรมต่างๆ เพื่อผ่อนคลายความตึงเครียดระหว่างเดินทาง เช่น การบรรเลงเครื่องไวโอลิน การเต้นรำ และการสวดอ้อนวอนพระผู้เป็นเจ้า พร้อมกับการขับร้องบทสวดต่างๆ ตลอดการเดินทาง ดังที่ปรากฏในบันทึกดังกล่าว ความว่า

“...20 มีนาคม ท่านราชทูต ใช้เวลาสวดอ้อนวอน พระเป็นเจ้า เสียวันละสามในสี่ส่วน หลังจากนั้น ท่านก็ต้องการให้เราได้อธิษฐานร่วมกัน มีเครื่องบรรเลงในระหว่างเวลาอาหาร ให้ดูมีชีวิตชีวาขึ้น วันหนึ่งเราเต้นรำ ประกอบเพลงร้อง วันรุ่งขึ้นประกอบไวโอลิน เพราะมีขอยู่เพียงคันเดียว เท่านั้น...” (เดอ ชัวซี, 2550: 216)

บาทหลวงที่เดินทางเข้ามาเผยแผ่คริสต์ศาสนา ในดินแดนโพ้นทะเลในยุคนั้น ได้รับการฝึกฝนงานทางด้านการขับร้องบทเพลงศาสนาเป็นอย่างดี ซึ่งจากเหตุผลดังกล่าว จึงทำให้แผ่นดิน

สยามในสมัยสมเด็จพระนารายณ์ มีนักดนตรีฝรั่งที่มีคุณภาพและพร้อมถ่ายทอดองค์ความรู้ ให้กับผู้คนในสยาม ผ่านงานทางศาสนา และเพื่อประกอบศาสนกิจได้อย่างสมบูรณ์ ดังเช่น ในหลักฐานการเดินทางของบาทหลวง เดอ ชัวซี (Abbe de Choisy) พบว่า

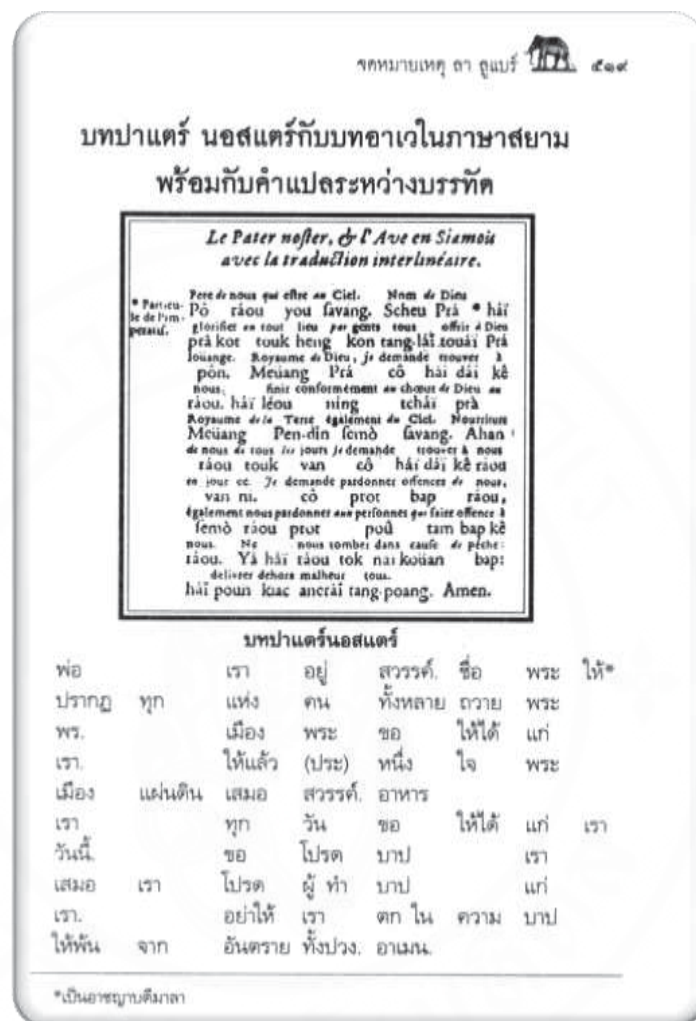
“...24 มีนาคม ข้าพเจ้าก็เชิญ ม.มานูแอล (M.Manuel) บาทหลวงมิสซังของเรามา เขาเป็นผู้ที่มีเสียงไพเราะมาก และรู้วิชาดนตรีต่างๆ ดีเท่าๆ กับลูลลี (Lully) ท่านก็ทราบอยู่แล้วว่า ข้าพเจ้ารักวิชาดนตรีและที่สำนักเสมินาร์ก็มีได้ขัดแย้งแต่ประการใด...”

“...19 เมษายน เราได้ร้องเพลง เทเนบรอส (Tenebres) ในบรรดาพวกเรามีคนเสียงดีอยู่เหมือนกัน...”

“...22 เมษายน เราร้องเพลง อัลเลลูยา (Alleluia) ด้วยความชื่นชมยินดี ...”

“...28 เมษายน แตรกับไวโอลินของเรา รวมเป็นวงดนตรีได้อย่างดี เรามีการเต้นรำ ตัปดาห์ละสามหรือสี่ครั้ง มีการเล่นอย่างอื่นผสมด้วย เช่นม้าละลาย (Le cheval fondu), เจ้าหมูน้อย (Cochon Cochonnet) เป็นการเล่นที่ดีมาก...” (เดอ ชัวซี, 2550 : 218 - 219)

ต่อมาในปี พ.ศ. 2230 (ค.ศ. 1687) ลาลูแบร์ (Simon de La Loubère) ได้เดินทางมาพร้อมคณะราชทูต จากฝรั่งเศส พร้อมกับบันทึกเรื่องราวต่างๆ ไว้มากมายขณะที่พำนักอยู่ในกรุงศรีอยุธยา โดยได้พำนักอยู่ระหว่างวันที่ 27 กันยายน ค.ศ. 1687 (พ.ศ. 2230 – มกราคม ค.ศ. 1688 (พ.ศ. 2231) เป็นเวลา 3 เดือน 6 วัน จากบันทึกงานทางด้านคริสต์ศาสนา ที่เกิดขึ้นในสยาม ปรากฏบันทึกคำแปล บทปาเตร์ นอสเตอร์ (Pater noster) กับบทอาเว (Ave Maria) ในภาษาสยาม ถ่ายทอดผ่านอักษรโรมัน พร้อมกับคำแปลระหว่างบรรทัด (ลาลูแบร์, 2548 : 519 - 520) ซึ่งเป็นไปได้ว่า การทำพิธีทางคริสตศาสนาในสยาม เป็นไปอย่างครบถ้วนสมบูรณ์ ทั้งบทสวดมนต์ภาวนา และเพลงสวดซึ่งใช้ขับร้องในพิธีกรรมศักดิ์สิทธิ์ของคาทอลิก สิ่งเหล่านี้บ่งบอกถึงเสรีภาพในการทำงานของคริสตศาสนา รวมไปถึงการเข้าสู่สังคมสยามของดนตรีฝรั่ง ซึ่งเป็นองค์ประกอบที่สำคัญในงานเหล่านี้และสันนิษฐานได้ว่า ผู้คนในอยุธยาเวลานั้น ย่อมได้รับฟังบทเพลงสวดทางศาสนา ไม่เฉพาะคริสตศาสนาเท่านั้น เพราะความหลากหลายทางด้านเชื้อชาติในดินแดนเมืองท่าอยุธยา และเสรีภาพในการทำงานด้านศาสนา ส่งผลให้เกิดศาสนสถานต่างๆ จำนวนมาก พร้อมกับเสียงสวดที่หลากหลาย ทั้งจากกลุ่มคนมุสลิม เปอร์เซีย ฝรั่ง ฯลฯ เสียงจากผู้ที่เดินทางมาจากฝั่งตะวันตกนี้ เป็นส่วนหนึ่งที่ก่อให้เกิดจินตนาการ ในการสร้างงานดนตรีไทยให้เกิดความหลากหลายและตกทอดมาจนปัจจุบันนี้

รูปภาพที่ 2.4 คำแปลบทปาเตร์ นอสแตร์ กับบทอาเว ในภาษาสยาม
ภาพจาก หนังสือจดหมายเหตุลา ลูแบร์ (Simon de La Loubère)

การถ่ายทอดด้านวัฒนธรรมการดนตรี ที่ปรากฏในสังคมสยาม แท้จริงแล้วเกิดขึ้นอยู่ตลอดเวลา ด้วยการรู้จัก เลือกรับ ปรับใช้ ทำให้งานดนตรีฝรั่งในสยามเกิดการเคลื่อนไหว มีการสร้างสรรค์งานดนตรีของเจ้าของวัฒนธรรม อันเป็นผลมาจากการประทะสังสรรค์กับวัฒนธรรมภายนอก ดังจะเห็นได้จากบทเพลงไทย ได้มีการใช้คำเรียกภาษา สำเนียงต่างๆ ไว้ในชื่อบทเพลง ซึ่งหากพิจารณา ในบริบททางวัฒนธรรมการดนตรี จะพบว่า การเคลื่อนไหวทางวัฒนธรรมที่เกิดขึ้น ถูกนำมาปรับใช้ให้เหมาะสมกับสภาพสังคม และเป็นสิ่งที่พบเห็นได้ในทุกๆ วัฒนธรรม ดังนั้นในงานดนตรีไทย จึงปรากฏชื่อเพลงที่ขึ้นต้นด้วยคำว่าฝรั่ง เช่น พันธุ์ฝรั่ง ฝรั่งรำเท้า ฯลฯ สะท้อนถึงการรับรู้ และส่งผลสู่งานสร้างสรรค์ในดนตรีไทยที่สืบทอดต่อกันมา หรือข้อมูลหลักฐานบทเพลงต่างๆ ที่ปรากฏบันทึกของชาวต่างชาติ ทั้งสายสมรและสุดใจ หรือเอกสารเก่า เพลงศรีสวัสดิ์ ที่ถูกเก็บอยู่

ณ หอสมุดแห่งชาติ กรุงปารีส ประเทศฝรั่งเศส โดยถูกระบุว่า เป็นเพลงทางศาสนา สันนิษฐานว่า เป็นบทพระนิพนธ์ ของเจ้านายสยาม พระองค์หนึ่ง ซึ่งได้รับแรงบันดาลใจมาจาก บทสวดขับร้อง ของบาทหลวง (ปรีดี พิศณุวิที, 2551 : 28)

เพลงสายสมร

รูปภาพที่ 2.5 โน้ตเพลงสายสมร

ภาพจาก หนังสือจดหมายเหตุ ลา ลูแบร์ (Simon de La Loubère)

เพลงสวดใจ

รูปภาพที่ 2.6 โน้ตเพลงสวดใจ (Sout Chai) ในจดหมายเหตุแชร์แวลส์ (Nicolas Gervaise)

ภาพจาก หนังสือ Histoire naturelle et politique du Royaume de Siam (โดยคุณธวัชชัย ตั้งศิริวานิช)

การเดินทางเข้าสู่สยาม ของกลุ่มบาทหลวงฝรั่งเศส เป็นไปอย่างต่อเนื่อง การเดินทางเข้ามาในสยาม ครั้งที่ 2 ของบาทหลวง ตาซาร์ด (G.Tachard) นั้น พบว่ามีการนำช่างฝีมือ วิศวกรและช่างหลากหลายแขนง เข้ามารับใช้ราชสำนักสยามด้วย เกี่ยวกับการนำช่างแขนงต่างๆ เข้ามาในสมัยสมเด็จพระนารายณ์ ในจำนวนนั้น ปรากฏชื่อนักดนตรีจำนวนหนึ่ง ดังนี้

“...บนเรือรัวโซล่านี้นอกจากประดาทหารและกะลาสีเรือแล้ว ยังมีช่างเขียนช่างปั้น วิศวกร ช่างสวน ช่างกระจก และสารพัดช่างฝีมืออีกจำนวนหนึ่งสั่งให้บาทหลวง ตาซาร์ด จัดหานักดนตรีร่วมขบวนมาด้วย ดังเช่น หนุ่มน้อย โลเนนนักเป่าขลุ่ย นายริชาร์ด มือออร์แกน นายฌ็อง บล็อง และหนุ่มน้อย อ็องเดร การ์ดินัล นักเรียนจากวิทยาลัยลิเซ หลุยส์ เลอ กร็องด์ ซึ่งปวารณาตัวจะบวชเป็นพระ และถูกส่งมา เพื่อจะให้เข้าร่วม คณะนักร้องประสานเสียงที่โบสถ์โนเตรอดาม เดอ ลอแร็ต ที่ลพบุรี โบสถ์นี้เริ่มก่อสร้างกันครั้งเมื่อบาทหลวงตาซาร์ด แรกเดินทางมาสยาม อ็องเดร การ์ดินัล ผู้นี้ภายหลัง ได้กลายเป็นนักดนตรีมีชื่อของฝรั่งเศส ใช้ชื่อว่า เดซ์ตูซ ”

2.2.2 การรับรู้วัฒนธรรมดนตรีตะวันตกจากภายนอกประเทศ

ในปี พ.ศ. 2231 (ค.ศ. 1688) ในสมัยสมเด็จพระนารายณ์ ได้ทรงโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งให้บาทหลวง ตาซาร์ด (G.Tachard) เป็นราชทูต นำเด็กหนุ่มชาวสยาม เดินทางไปยังราชสำนักฝรั่งเศส เป็นครั้งที่ 3 โดยมีพระวิสุตรสุนทร (โกษาปาน) เป็นราชทูต พร้อมกับบุตรข้าราชการ ที่ตามออกไปศึกษาวิชาที่ฝรั่งเศส อีก 12 คน (กรมศิลปากร, 2507 : 141) และไปเข้าเฝ้าสมเด็จพระสันตะปาปาอินโนเซนต์ที่ 11 ในช่วงเดือนธันวาคม ค.ศ. 1688 (พ.ศ. 2231) ภูธร ภูมะธน ได้กล่าวถึง การเดินทางครั้งนี้ ในหนังสือเรื่อง โกษาปาน ราชทูต ผู้รู้แผ่นดิน ความว่า

“...คณะราชทูต โกษาปาน 12 คน มีผู้อยู่ที่ฝรั่งเศส เพื่อศึกษาวิทยาการต่างๆ ได้เข้ารับเป็นคริสต์ตัง เมื่อเดือนเมษายน ค.ศ. 1687 (พ.ศ.2230) หลังจากโกษาปาน ออกเดินทางกลับสยาม ประมาณเดือนเศษ) ที่โบสถ์แซงต์ซุลปิซ (Saint - Sulpice) ในกรุงปารีส และมีชื่อปรากฏคือ ฟิ เพ็ชรอ่วม ชื่นไก่อ (ช่างทอง) มี ค่วน (ช่างก่อสร้าง) ลัก เทียมวุ่ม.” (ภูธร ภูมะธน, 2550 : 69)

รูปภาพที่ 2.7 คณะทูตสยาม เข้าเฝ้าสมเด็จพระสันตะปาปาอินโนเซนต์ ที่ 11

ภาพจาก www.wikipedia.com

ในระหว่างที่ ราชทูตโกษาปาน พำนักอยู่ในฝรั่งเศสนั้น ราชสำนักฝรั่งเศส ได้ให้การต้อนรับโกษาปาน ในฐานะอาคันตุกะจากแดนไกล ด้วยการพาคณะราชทูตไปชมการแสดงต่างๆ ดังที่ปรากฏในพงศาวดาร คราวที่ราชทูตไปในงานของ มงเซียร์ ที่วัง แซงต์คลูด์ ความว่า

“...งานประชุม ได้เริ่มแต่เวลาบ่าย 3 นาฬิกา สมเด็จพระ ยูพราช กับพระชายาทั้งสมเด็จพระอนุชา และพระชายา ได้เสด็จออก ทรงต้อนรับแขกหมดการคนตรีข้างนี้แล้ว ที่ประชุมได้พากันไปถึงห้องอีกห้องหนึ่ง ซึ่งได้จัดไว้เป็นห้องเต้นรำ ท่านเจ้าชายและท่านเจ้าหญิง ที่เป็นเจ้าภาพหรือเจ้าของบ้าน คือ สมเด็จพระยูพราชและพระชายา กับสมเด็จพระอนุชาและพระชายา ก็ได้ทรงเปิดการเต้นรำเป็นปฐมฤกษ์ก่อน แล้วพระบรมวงศานุวงศ์และข้าราชการชายหญิงอื่นๆ ก็ได้เต้นรำไปตามพระองค์ต่อไป การเต้นรำเลิกเวลาทุ่มครึ่ง แล้วจึงได้พากันไปดูละคร คืนนั้นได้เล่าเรื่อง “บะยาไทร” ของราชิน...” (ปรีดี พิศภูมิวิถี, 2551 : 5)

รูปภาพที่ 2.8 คณะราชทูตสยาม ไปชมการแสดง โอเปรา ณ ประเทศฝรั่งเศส
ภาพจาก หนังสือจากบางเจ้าพระยาผู้ปารีส โดย ปรีดี พิศภูมิวิถี

การเฉลิมฉลองในคราวนั้น เป็นโอกาสอันดีที่กลุ่มราชทูตไทย ได้ไปพบเห็นธรรมเนียมอย่างตะวันตก รวมทั้งการดนตรีตะวันตกในราชสำนักฝรั่งเศส ทั้งการบรรเลง การขับร้อง การแสดง ถือเป็นสิ่งใหม่และแปลกตา สำหรับชาวสยาม ที่เดินทางไปเยือนยุโรปเป็นครั้งแรกในเวลานั้น ดังปรากฏข้อความว่า

“...ในวันเดียวกัน ราชทูตได้ไปเหยียบสถานโฮเต็ลเดอเก็ส คือ สถานที่อยู่ของราชทูตอันมีชื่อเสียงดัง ในเมืองฝรั่งเศส เรียกว่า ท่านดิกเดอเก็ส แรกเข้าไปถึงสถานที่นั้นต้องผ่านไ้ทางห้อง ที่มีนักดนตรี กำลังทำเพลงไพเราะน่าฟังอยู่...” (ปริดี พิศภูมิวิธิ, 2551 : 8)

นอกจากนี้ คณะราชทูต ยังได้ไปเยือนสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ หรือโบสถ์คริสต์ ในฝรั่งเศสอีกด้วย ในโอกาสนี้ ก็ได้รับฟังเพลงสวดที่ประพันธ์ขึ้นใหม่ ซึ่งราชทูต ได้กล่าวถึงบทเพลงสวดที่ท่านอาจารย์ดนตรี ชื่อ “ลิลลี่ (Lully)” ได้ผูกเพลงสวดชยันโต ขึ้นใหม่ ซึ่งเป็นบทเพลงที่ราชทูตสยาม เคยได้ยินมาก่อนหน้านี้แล้ว (กรมศิลปากร, 2507 : 47)

“...ท่านอาจารย์ดนตรีชื่อ “ลิลลี่” ได้ผูกเพลงสวดชยันโต ขึ้นใหม่ สำหรับเข้ากับ บทสวดภาษาละตินที่ขึ้นต้นว่า “เต เดอุม เลาดามุส” ซึ่งแปลว่า “ขออนุโมทนาคุณพระพุทธรเจ้า ” และได้ กำหนดว่า จะร้องเพลงสวดนั้นผสมกับดนตรีที่พระอารามแคสเฟอ ยังต์ เป็นครั้งแรก เมื่อกำหนดการเสร็จแล้ว พระสงฆ์ในพระ อารามนั้น 6 องค์ ด้วยกัน ได้มาเชื้อเชิญคณะราชทูตไทย ให้ไปประชุมฟัง ด้วยท่านอัครราชทูตตอบว่า” ข้าพเจ้า มีความยินดีอย่างยิ่ง ด้วยเหตุ 3 ประการ ที่จะรับคำเชิญของท่าน ประการ 1 จะได้รวมใจ ในการโมทนาคุณของท่าน เพื่อให้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระสำราญ ประการ 2 จะได้เยี่ยมเยียนท่าน และดูพระอารามของท่าน และประการ 3 จะได้ยิน ได้ฟังเพลงสวด ของท่านอาจารย์ลิลลี่ด้วย เพราะท่านองเพลงและเชิงดนตรีตามแบบของท่านอาจารย์ลิลลี่นี้ ข้าพเจ้าเคยได้ยินและเป็นที่พอใจมาก...”

การเดินทางไปเยือนราชสำนักฝรั่งเศสในเวลานั้น ส่งผลให้เหล่าคณะทูต ได้เปิดโลกทัศน์ มุมมองและประสบการณ์ในการชื่นชมวัฒนธรรมการดนตรีตะวันตกจากราชสำนักฝรั่งเศสโดยตรง เป็นผลให้เกิดความสัมพันธ์ทางการทูตระหว่างราชสำนักสยามกับราชสำนักฝรั่งเศสอย่างต่อเนื่องตลอดรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์มหาราช

แต่อย่างไรก็ตาม ความรู้เรื่องดังกล่าว ต้องจบลง เมื่อสิ้นแผ่นดิน สมเด็จพระนารายณ์ เนื่องด้วย การกระทำของ ฟอลคอน ขุนนางผู้มีอำนาจมากมาย ในราชสำนักและมีบทบาทในด้านการเป็น ผู้นำกลุ่มคนชาวคริสต์ในขณะนั้น ใช้อำนาจในทางมิชอบ จนก่อให้เกิดความขัดแย้ง ต่อขุนนางไทย ประชาชน ตลอดจนพระสงฆ์ และเกิดการรวมตัวลุกขึ้นปฏิวัติ โดยการนำของพระเพทราชา

หลังการปฏิวัตินี้ จึงเกิดมีการกวาดล้างชาวฝรั่งเศส และบาทหลวงต่างชาติ รวมทั้งการปิด สถานศึกษาต่างๆ จนเป็นเหตุให้ ชาวตะวันตกต้องอพยพออกไปจากกรุงศรีอยุธยา เป็นเหตุให้การ เผยแพร่ศาสนา และการจัดการศึกษาของบาทหลวงคาทอลิก ต้องหยุดชะงักลงไป อีกทั้งความไม่สงบ ดังกล่าวจึงไม่มีบาทหลวง เดินทางเข้ามาในสยาม เหตุการณ์ดังกล่าวดำเนินเรื่อยมากระทั่งเสียกรุง ครั้งที่ 2 รวมระยะเวลาแห่งความรู้เรื่อง ในการเผยแพร่คริสต์ศาสนาและการศึกษาระบบคาทอลิก ใน สมัยสมเด็จพระนารายณ์ ทั้งสิ้น 37 ปี

เมื่อครั้งเสียกรุงศรีอยุธยา ในปี 2310 (ค.ศ. 1767) นั้นบาทหลวงคาทอลิกจำนวนมาก ก็ ประสบภัยจากสงครามเช่นเดียวกัน มีหลักฐานว่า บาทหลวงฝรั่ง ได้พานักเรียนจำนวนหนึ่ง หนีพม่า ไปอยู่ที่จันทบุรี ส่วนเรื่องของโรงเรียน ของคณะบาทหลวงฝรั่งเศส ในสมัยกรุงธนบุรีนั้น เชื่อว่า อาจจะเกิดจากการบูรณะ และสร้างขึ้นใหม่ ในภายหลังเมื่อกลุ่มบาทหลวงคาทอลิกเริ่มทยอยเดินทาง กลับมา

อาจกล่าวได้ว่า ความสัมพันธ์สยามกับฝรั่งได้ขาดตอนลง ภายหลังจากที่สมเด็จพระเจ้าตากสินได้ทรงกอบกู้และบูรณะบ้านเมืองได้สำเร็จแล้ว บาทหลวงที่กระจัดกระจายอยู่ตามหัวเมือง ต่างๆ หรือที่อพยพออกไปอยู่ตามเวียดนาม พม่า เมื่อทราบข่าว ต่างก็เดินทางกลับมารวมตัวกันอีกครั้ง การดำเนินงานทางด้านการศาสนาของคริสต์ศาสนิกชนคาทอลิกในกรุงสยาม เป็นไปอย่างเงียบๆ โดยมากจะเป็นการฟื้นฟูโบสถ์และรวบรวมชาวคริสต์ ที่แตกกลุ่มกระจัดกระจายให้กลับคืนมา ดังเดิมให้ได้มากที่สุด

ในประวัติศาสตร์ สมัยรัชกาลสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก มีชาวยุวน และเขมร บางกลุ่ม ย้ายถิ่นฐานเข้ามาสู่กรุงสยาม กลุ่มชนที่เข้ริต ที่อยู่ตามพื้นที่ต่างๆ เช่น อันนัม (อนัม) นั้น แบ่งออกเป็นสองพวกๆ นับถือพุทธศาสนานั้น ได้รับพระราชทานที่ดินให้ตั้งบ้านเรือน ในท้องที่บางโพ ชานเขตพระนคร ต่อเขตเมืองนนทบุรี และมีบางพวก อยู่ที่ชานพระนคร ซึ่งปัจจุบันเรียกว่า “วัดญวน สะพานขาว”

กลุ่มชนคาทอลิกเดิม ที่อยู่ในสยามมาช้านาน ที่มีเชื้อสายญวนและเขมร ได้รับ พระราชทานที่ดินอยู่ริมฝั่งของแม่น้ำเจ้าพระยา ด้านทิศเหนือ ต่อมาคือ บริเวณวัดเขมร และวัดญวน สามเสน มีบาทหลวงกลับคืนเข้าสู่สยามและได้สร้างวัดขึ้นสองแห่ง ในที่สุดกลุ่มชนคาทอลิก เหล่านี้จึงมีการรวมตัวกันอย่างมั่นคง ทำให้การทำงานด้านศาสนา ของชาวคาทอลิก ยังสามารถสาน ต่อไปได้โดยไม่ขาดช่วง ชนกลุ่มนี้ นอกจากพูดภาษาญวน เขมรและไทยได้แล้ว พวกที่เข้ริต

บางคน ยังสามารถพูดภาษาฝรั่งเศส ได้ดี หลายคนมีความสามารถทางดนตรีฝรั่ง เพราะต้องใช้ดนตรีประกอบศาสนกิจ เช่น การทำมิสซา การขับร้องเพลงสวด จนถึงร้องเพลงประสานเสียงประจำวัน

นอกจากนี้ ยังมีคนเชื้อสายจีน อีกจำนวนหนึ่ง ที่เข้ารีตนับถือคริสต์ศาสนา ได้ประกอบศาสนกิจ มีสถานที่อยู่ด้านทิศใต้ ของกรุงเทพมหานคร ตั้งแต่ในเขตตลาดน้อย บางรัก และ ย่านนาวา ซึ่งมีบาทหลวงฝรั่งเศส เป็นหัวหน้า ต่างก็ได้รับพระราชทานที่ดินให้สร้างศาสนสถานขึ้น กลุ่มนี้ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 3 ได้เป็นต้นกำเนิดของกลุ่มคริสตัง คือ คณะอัสสัมชัญ และในสมัยรัชกาลที่ 3 ยังมีกลุ่มโปรเตสแตนต์ซึ่งเข้ามาเผยแพร่ศาสนาและมีถิ่นฐานที่ตำบลลำไทร ซึ่งจะได้อธิบายในบทต่อไป

บทที่ 3

ดนตรีฝรั่งในสังคมสยาม สมัยรัชกาลที่ 3 - 4

พ.ศ. 2385 – 2411 (ค.ศ. 1842 – 1868)

หลังจากครึ่งหลังศตวรรษที่ 18 เป็นต้นมา ความสัมพันธ์ระหว่างยุโรป และเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เปลี่ยนแปลงไปมาก พัฒนาการด้านเทคโนโลยีที่ทันสมัย การขยายตัวของการค้า และการลงทุน รวมทั้งการขยายแสนยานุภาพ ของประเทศที่เจริญแล้ว ซึ่งเป็นผลสืบเนื่องมาจากการปฏิวัติอุตสาหกรรมในยุโรป ก่อให้เกิดความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยี ทำให้ยุโรป มีความต้องการวัตถุดิบ ที่แตกต่างไปจากเดิมและในปริมาณที่มากขึ้น เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ จึงถูกมองเป็นแหล่งระบายสินค้าอุตสาหกรรมแทนที่จะเป็นแหล่งซื้อหาสินค้า เพื่อการผลิตเหมือนแต่ก่อน ความต้องการนี้ทำให้มหาอำนาจตะวันตกแข่งขันกัน เข้ามาครอบครองดินแดนในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ความสัมพันธ์ในฐานะผู้เท่าเทียมกันในอดีต แปรเปลี่ยนกลายเป็นความสัมพันธ์ที่มีจุดหมายในเรื่องผลประโยชน์เข้ามาเกี่ยวข้อง

การรับรู้วิทยาการตะวันตก ในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2367 – 2394) เกิดขึ้นภายใต้ความระมัดระวังว่า วัฒนธรรมตะวันตก จะเข้ามาทำลายวัฒนธรรมดั้งเดิมให้สูญหายไป แต่ในขณะเดียวกันพระองค์ก็ได้ปฏิเสธในเทคโนโลยีที่สูงกว่า ของชาวตะวันตก หรือทรงขัดขวางขุนนาง และเชื้อพระวงศ์ ที่จะนิยมชมชอบในเทคโนโลยีแผนใหม่เหล่านี้ กลับทรงมีส่วนในการเลือกสรร ปรับใช้ ให้สอดคล้องกับสังคมสยาม ในขณะนั้นอย่างที่สุด พระองค์ทรงมีพระราชดำรัส ไว้ว่า

“...การศึกสงคราม ข้างญวน ข้างพม่า ก็เห็นจะไม่มีแล้ว จะมีอยู่ก็แต่
ข้างพวกฝรั่ง ให้ระวังให้ดี อย่าให้เสียทีแก่เขาได้ การงานสิ่งใดของเขาที่คิด
ควรจะเรียนเอาไว้ ก็ให้เอาอย่างเขา แต่อย่าให้นับถือเลื่อมใสไปทีเดียว...”
(วิไลเลขา ถาวรธนาสาร, 2545 : 15 – 16. อ้างถึง เจ้าพระยาทิพากรวงศ์)

การเปลี่ยนแปลงต่างๆ ที่เกิดขึ้นในสังคมสยาม ส่วนใหญ่ได้รับอิทธิพลจากตะวันตกเป็นจำนวนมาก โดยเริ่มก่อตัวจากชนชั้นสูง ที่ได้เลือกสรรและปรับใช้ ให้เหมาะสมกับความพึงใจ และสถานการณ์ทางสังคมเป็นหลัก ปฏิบัติของชนชั้นนำไทย ในการรับวัฒนธรรมตะวันตกในสมัยรัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้น เกิดขึ้นจากความนิยม และตื่นตากับวิทยาการตะวันตกสมัยใหม่ ที่เข้าสู่สยาม ด้วยเจ้าของวิทยาการสมัยใหม่ และวัฒนธรรมที่ศิวิไลซ์

ถึงแม้ที่ท่าของ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2367 – 2394) มิได้ทรงมีลักษณะการต่อต้านกระแสนิยมในตะวันตกก็ตาม แต่ในขณะเดียวกัน พระองค์ก็ทรงระมัดระวัง และควบคุมการดำเนินการต่างๆ ของคนตะวันตก ที่มีพฤติกรรมที่จะทำให้บ้านเมืองเกิดความวุ่นวายได้ เช่น การที่มีชนชั้นวีร จิราธิ์เรื่อง พระพุทธศาสนาอย่างรุนแรง หรือที่บาทหลวงไม่ปฏิบัติตามประเพณีสยาม ดังเช่น ในคราวที่เกิดอหิวาตกโรค ระบาดอย่างหนัก ในปี พ.ศ. 2392 (ค.ศ. 1849) เป็นต้น

เหตุการณ์เหล่านี้ ก่อให้เกิดการใช้พระราชอำนาจอย่างเด็ดขาด เช่น การลงโทษด้วยการเนรเทศ หรือการควบคุมพื้นที่ รวมทั้งการเดินทาง ในพระราชอาณาจักร ของกลุ่มมิชชันนารี จากเหตุที่พระองค์มีท่าทีต่อวัฒนธรรมตะวันตก ในลักษณะดังกล่าว จึงส่งผลให้ เจ้านาย ขุนนาง ข้าราชการบริวารส่วนใหญ่ ต้องแสดงที่ท่าคล้อยตามพระราชนิยมด้วย แม้ว่าแท้จริงแล้ว ความรู้สึกที่แท้จริงของคนสยาม ไม่ได้มีสาเหตุอันใด ที่จะต่อต้านวัฒนธรรมตะวันตก ชนชั้นนำหัวสมัยใหม่บางกลุ่มจึงเริ่มเรียนรู้วิทยาการตะวันตกผ่านฝรั่ง ซึ่งโดยมากเป็นกลุ่มมิชชันนารี โปรเตสแตนต์ เช่น การเรียนภาษาอังกฤษ การต่อเรือ การเรียนรู้เรื่องแพทย์แผนใหม่ เป็นต้น

ความนิยมในวิทยาการ และวัฒนธรรมตะวันตก เห็นได้ชัดเจนมากขึ้น ในสมัยรัชกาลที่ 4 เมื่อบรรดาชนชั้นสูง และขุนนางทั้งหลาย เริ่มหันมาเป็นผู้นิยมในธรรมเนียมอย่างตะวันตก คล้อยตามพระราชนิยมของพระบาทสมเด็จพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เริ่มมีการศึกษาเล่าเรียน เขียน อ่านภาษาอังกฤษ ในเหล่าคนชั้นสูงเพิ่มมากขึ้น ขณะเดียวกันก็สอดแทรกคำสอนไปพร้อมกับถ่ายทอดองค์ความรู้ให้กับคนทั่วไป อนึ่งไม่สามารถปฏิเสธได้ว่า ท่ามกลางการติดต่อกับชาวตะวันตกนั้น วัฒนธรรมการดนตรีได้ถูกส่งผ่านชาวตะวันตกสู่สังคมสยามอย่างช้าๆ เนื่องด้วยวัฒนธรรมเป็นสิ่งที่ติดตัวมนุษย์ทุกคน ในขณะเดียวกันก็ก่อให้เกิดการรับรู้และส่งผลต่อวัฒนธรรมการดนตรี ของสยามประเทศจวบจนปัจจุบัน

3.1 พัฒนาการดนตรีตะวันตกในสยามผ่านการทูต

นับตั้งแต่การปฏิวัติอุตสาหกรรมในโลกตะวันตก ซึ่งตรงกับรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ชาติดตะวันตกจำนวนมาก เริ่มเดินทางเข้ามาทำสนธิสัญญากับสยาม พร้อมกับแผ่ขยายอำนาจด้วยการเจริญสัมพันธไมตรีทางการทูต โดยตามธรรมเนียมแล้ว จะมีประเพณีส่งผู้แทนไปเจรจา หากเป็นประเทศที่ไม่มีกษัตริย์ ก็จะเรียกผู้แทนนั้นว่า “ทูต” แต่ถ้าเป็นผู้แทนของประเทศที่มีพระมหากษัตริย์เป็นพระประมุข จะเรียกว่า “ราชทูต”

ในปี พ.ศ. 2368 (ค.ศ. 1825) ภายหลังจากการทำสนธิสัญญา “เบอร์นี” (Burney Treaty) โดย เฮนรี เบอร์นี (Henry Burney) ทูตอังกฤษที่เดินทางเข้ามาทำสนธิสัญญาทางพระ

ราชไมตรี และการพาณิชย์ฉบับแรก ที่สยามได้ทำกับประเทศตะวันตก ในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2367 – 2394) ก่อให้เกิดการเดินทางเพื่อการค้าขายอย่างเสรี ส่งผลให้หลายประเทศหันมาเจรจา ผ่านขั้นตอนและพิธีการทูตเป็นหลัก

ในสมัยรัชกาลที่ 3 เรือรบของสหรัฐอเมริกาได้เข้ามาเจริญสัมพันธไมตรีกับสยาม โดยมาถึงต้นคอน เมื่อวันที่ 24 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2375 (ค.ศ. 1832) พร้อมด้วย เอ็ดมันด์ โรเบิร์ต (Edmund Robert) ทูตแห่งสหรัฐอเมริกา เพื่อมาเจรจาท้าสัญญา ทางพระราชไมตรีและการค้า ในการทำสัญญาดังกล่าว ได้ตกลงทำสัญญา ณ วันที่ 20 มีนาคม พ.ศ. 2375 (ค.ศ. 1832) และจากนั้น จึงได้เดินทางออกจากสยามไป เมื่อวันที่ 4 เมษายน พ.ศ. 2375 (ค.ศ. 1832) (แซน ปัจจุบันนท์, 2508 : 75)

ในการเข้ามาถวายราชสาส์นครั้งแรกนี้ มิได้ปรากฏบันทึก เรื่อง กองดุริยางค์ทหารใน กระบวนราชทูตแต่อย่างใด แต่ในขณะเดียวกันเมื่อทำการศึกษาประวัติการดนตรีทหารเรือ หรือทหารมะรีน (Marine) ของสหรัฐอเมริกา พบว่า เริ่มมีวงดุริยางค์ประจำเรือรบของราชนาวี ครั้งแรก ในปี พ.ศ. 2355 (ค.ศ. 1812) โดยในระยะเริ่มแรก มีนักดนตรีเชื้อสายชาวอิตาเลียนและ ฝรั่งเศส ลงเรือพร้อมเครื่องดนตรี เพียง 8 ชิ้น เพื่อทำหน้าที่บรรเลงเพลงเกียรติยศ โดยเริ่มประจำการ เป็นครั้งแรก ในเรือรบชื่อ “United States” ในปี ค.ศ. 1812 (พ.ศ. 2355) จากนั้นสหรัฐอเมริกา ก็ได้ถือ ปฏิบัติเช่นนี้ ตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2363 (ค.ศ. 1820) เป็นต้นมา และถือเป็นธรรมเนียมปฏิบัติที่สืบทอดต่อกันมา (<http://www.history.navy.mil>, 28 ธันวาคม 2554)

คณะทูตจากประเทศทางตะวันตก เริ่มเดินทางเข้าสู่สยามโดยทางเรือเป็นหลัก นับตั้งแต่รัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว มีคณะทูตเดินทางเข้ามาเจริญสัมพันธไมตรี หลายคราวด้วยกัน และการเปลี่ยนแปลงที่มีความสำคัญทางด้านการทูตของสยาม เกิดขึ้นในสมัย พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ภายหลังการทำสนธิสัญญาเบาว์ริง ในปี พ.ศ. 2398 (ค.ศ. 1855) โดยมีเซอร์ จอห์น เบาว์ริง เป็นทูตเข้ามาทำหน้าที่ดังกล่าว ส่งผลให้ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ต้องเสียอำนาจอธิปไตยทางการศาล แต่ปรากฏมีสิทธิสภาพนอกอาณาเขต เกิดขึ้น และเป็นสิ่งหนึ่งที่ทำให้สยามรอดพ้นจากการตกเป็น อาณานิคม พร้อมกับก่อให้เกิด การค้า เสรี ซึ่งถือเป็นการสิ้นสุดของ การผูกขาดการค้าต่างประเทศโดยพระคลังสินค้า เมื่อถึงรัชสมัยของ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงปรากฏว่ามีเรือรบสัญชาติต่าง เดินทางเข้ามาเพื่อทำการค้า ขายและเชื่อมสัมพันธไมตรี มากถึง 43 ครั้ง บางลำก็มีกองดุริยางค์ทหาร ประจำเรือมาด้วย ในช่วง เวลาของทั้ง 2 รัชกาล สามารถสรุปกองดุริยางค์ที่ เดินทางเข้ามา ได้ดังนี้

3.1.1 คณะทูตสหรัฐอเมริกาถวายราชสาส์น และกองดุริยางค์เรือ Peacock

ในปี พ.ศ. 2375 (ค.ศ. 1832) สหรัฐอเมริกา ได้ส่งคณะทูต ชุดแรกเข้ามาเจรจา สนธิสัญญากับสยามโดยมี Edmund Robert เป็นผู้แทนนำหนังสือสัญญาทางราชไมตรีมาเจรจา จากนั้น 3 ปี ต่อมา ก็ส่งเรือกลับเข้ามาอีก เป็นคราวที่ 2 เมื่อวันที่ 25 มีนาคม พ.ศ. 2379 (ค.ศ. 1836) โดยมีเรือสloop ของสหรัฐอเมริกา 2 ลำ คือ เรือพีค็อก (Peacock) และเรือเอ็นเทอร์ไพรส์ (Enterprise) โดยได้มาถึงสันดอน พร้อมด้วย Edmund Robert ทูตสหรัฐอเมริกาและคณะ นำหนังสือสัญญาทาง ราชไมตรี ซึ่งรัฐบาลอเมริกาได้ให้สัตยาบันแล้ว กลับมาถวาย เพื่อทำพิธีแลกเปลี่ยนกับราชสำนัก สยาม การเดินทางมายังสยามในครั้งนี้ ถือได้ว่า เป็นการดำเนินการทางพิธีการทูตที่สมบูรณ์ ครบถ้วน โดยเฉพาะธรรมเนียม พิธีทางการทูตในการถวายหนังสือสัญญาทางราชไมตรีระหว่างสอง ประเทศ

รูปภาพที่ 3.1 The first USS. Peacock was a sloop of war in the United States Navy (1813)

ภาพจาก <http://en.wikipedia.org> สืบค้น วันที่ 25 มิถุนายน 2555

เมื่อเรือ Peacock พร้อมคณะทูตจากสหรัฐอเมริกา ได้เดินทางกลับเข้ามาถวายพระราชสาส์นอีกครั้งในปี พ.ศ. 2379 กลุ่มคณะทูตซึ่งมี Dr. William Samuel Waithman Ruschenberger (1807 - 1895) นักมนุษยวิทยาและนักธรรมชาติวิทยาที่มีชื่อ ในศตวรรษที่ 19 ก็ได้เดินทางเข้ามา

พร้อมกันด้วย นักวิชาการท่านนี้ ได้เข้ารับราชการในกองทัพเรือ สหรัฐอเมริกา เมื่อปี พ.ศ. 2379 (ค.ศ. 1836) โดยได้บันทึกเหตุการณ์ต่างๆ ในช่วงเวลาที่ได้ประจำอยู่ในสยาม ปรากฏในบันทึกการเดินทางเรื่อง A Voyage round the world including an Embassy to Muscat and Siam in 1835, 1836, and 1837

ความน่าสนใจ ของบันทึกฉบับนี้ ได้กล่าวถึงเหตุการณ์ ในงานพิธีแห่งพระราชสาส์น ซึ่งใช้รูปแบบการจัดกระบวนพิธีอย่างสยาม ผสมผสานเข้ากับรูปแบบการจัดกระบวนอย่างตะวันตก ทั้งในเรื่องกำหนดการและขนบธรรมเนียมในการเข้าเฝ้า โดยทางคณะทูตสหรัฐอเมริกา ยังได้ให้ความสำคัญกับ ขั้นตอนการแห่งพระราชสาส์น ตามขนบของชาวตะวันตก โดยเฉพาะการมีกองดุริยางค์เกียรติยศ ประกอบกระบวนกองทหารสหรัฐอเมริกา เดินแถวสวนสนามไปพร้อมกับเพลงมาร์ช (March) ซึ่งสร้างความประทับใจให้กับชาวสยาม เป็นอย่างยิ่ง

“...Desirous of conforming as much as possible to the customs of the East, on all occasions while in Siam, We were careful to appear with as much pomp and circumstance as our means would admit, and made all public visits in full dress, preceded by our band. We marched along the narrow street, to a military air, followed by a crowd...” (W.S.W. Ruschenberger, 1838 : 303)

กองดุริยางค์ทหารของสหรัฐอเมริกา มีบทบาทอย่างยิ่งในการบรรเลงประกอบพิธีถวายราชสาส์นครั้งนี้ คณะทูตสหรัฐอเมริกา ได้ใช้แบบแผนกระบวนแห่และถวายสาส์นตามธรรมเนียมปฏิบัติของประเทศแถบตะวันตกอย่างสมเกียรติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการใช้วงดุริยางค์ในขั้นตอนต่างๆ เพื่อประกอบกระบวนเกียรติยศของทั้งสองฝ่าย เช่น การจัดริ้วกระบวนทหาร มีการใช้เพลงมาร์ชประกอบการเดินทาง การบรรเลงบทเพลงต่างๆ ในพิธีการ เช่น การบรรเลงเพลง Hail Columbia เมื่อทูตรับพระราชสาส์น คืนจากพระเจ้าแผ่นดินสยามบรรเลง และการบรรเลงเพลง Yankee Doodle (Merry Tune of Yankee Doodle) ภายหลังจากถวายสาส์นเรียบร้อยแล้วและบรรเลงเพื่อเดินนำขบวนคณะทูตกลับ กล่าวได้ว่าเป็นครั้งแรกในการใช้กองดุริยางค์ตะวันตก เพื่อการประกอบเกียรติยศในพระราชพิธีแห่งพระราชสาส์นของสยาม (W.S.W. Ruschenberger, 1838 : 318 - 320)

รูปภาพที่ 3.2 โน้ตเพลง Hail Columbia ประพันธ์คำร้องโดย J.Hopkinson

ภาพจาก <http://lcweb2.loc.gov/> สืบค้น วันที่ 21 ตุลาคม 2555

ตามธรรมเนียมตะวันตก ภายหลังจากพิธีการต่างๆ ทางารทูต ก็จะมีธรรมเนียมการจัดเลี้ยงฉลองพระราชสาสน์ ในการนี้ทางสยาม ได้จัดงานขึ้น ณ บ้านของ พระศรีพิพัฒน์รัตนราชโกษา (ทัต บุนนาค) ซึ่งในสมัยรัชกาลที่ 3 นี้ ท่านรับราชการตำแหน่งจางวางพระคลังสินค้า ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 4 ได้พระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เป็น สมเด็จเจ้าพระยาบรมมหาพิไชยญาติสำเร็จราชการทุกสิ่งในพระนคร รวมทั้งว่าที่พระคลังสินค้า คนทั่วไปนิยมเรียกท่านว่า “สมเด็จเจ้าพระยาองค์น้อย” (เรียกสมเด็จเจ้าพระยาบรมมหาประยูรวงศ์ พี่ชายของท่านว่าว่า สมเด็จเจ้าพระยาองค์ใหญ่) ท่านจึงมีหน้าที่ดูแลชาวตะวันตกที่เดินทางเข้ามาในสยาม งานเลี้ยงต้อนรับคณะทูตดังกล่าว จัดขึ้นในช่วงค่ำวันหนึ่ง ในบันทึกของ W.S.W. Ruschenberger กล่าวถึงวงดุริยางค์ ซึ่งได้เตรียมพร้อมบรรเลงรับคณะทูต โดยเมื่อคณะทูตมาถึงก็ได้บรรเลงเพลงมาร์ช เพื่อใช้ในการเดินแถว อย่างเป็นระเบียบ ตามธรรมเนียมของชาติตะวันตก เป็นที่ครึกครื้นและสง่างามสมเกียรติอย่างยิ่ง

“...Just at sunset, we landed from our several boats near the house of the first minister, were the band had been stationed to receive us. Along the

narrow street as far as the house, there was a crowd of Siamese squatting and gazing upon us in wonder, as we marched on preceded by the music. Our band was still playing, a crowd of naked spectators stood outside, and about the floor crouched the numerous menials and inferior officers of the ministers. When we had entered a few step, the Phya-si-pi-pat stood up in the dais, and shook us individually by the hand, and motioned us to seat at the table. As we sat down the music ceased, and the minister resumed his eastern position...” (W.S.W. Ruschenberger, 1838 : 308)

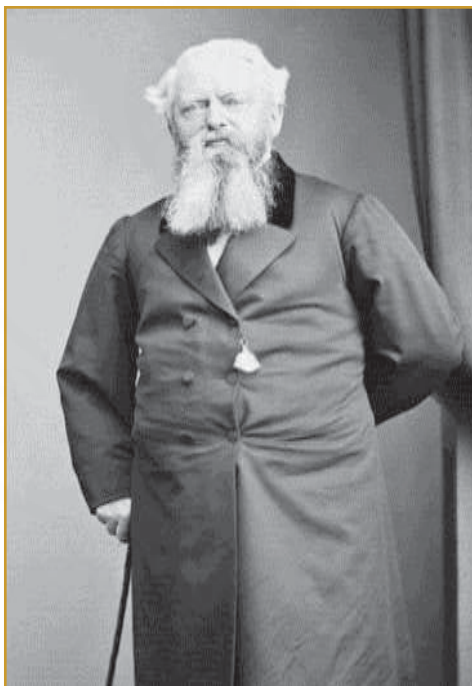
การเข้ามาของสหรัฐอเมริกาในครั้งนี้ ก่อให้เกิดกระแสการรับรู้ธรรมเนียมและค่านิยมตะวันตก ผ่านประเพณีนิยมทางการทูต สิ่งเหล่านี้ส่งผลให้เกิดการตื่นตัวในการรับธรรมเนียมใหม่ๆ โดยเฉพาะในกลุ่มเจ้านายชั้นสูงหลายพระองค์ ที่ทรงให้ความสนใจในธรรมเนียม และวิทยาการตะวันตกเหล่านั้น เนื่องจากเป็นสิ่งที่แปลกใหม่ และส่งผลต่อค่านิยม การเลียนแบบขนบธรรมเนียมตะวันตกของกลุ่มเจ้านายชั้นสูง ในช่วงเวลาต่อมา

3.1.2 กองดุริยางค์เรือหลวงซาน จาซินโต (San Jacinto) สหรัฐอเมริกา

สหรัฐอเมริกาได้เข้ามาเจริญสัมพันธไมตรีทางการทูตซึ่งตรงกับสมัยของประธานาธิบดีแฟรงกลิน เพียร์ซ (Franklin Pierce) โดยเข้ามาเมื่อวันที่ 13 เมษายน ปี พ.ศ. 2399 (ค.ศ. 1856) โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเจริญสัมพันธไมตรี ระหว่างสยามและสหรัฐอเมริกาอีกครั้ง พร้อมกับเรือรบ ซาน จาซินโต (USS. San Jacinto) โดยมีเทนาเซนด แฮร์ริส (Townsend Harris) เป็นหัวหน้าคณะทูต และมีคณะผู้ติดตามชุดใหญ่ ซึ่งประกอบไปด้วยผู้บังคับการเรือ นายทหารทุกเหล่าชั้น พลาธิการ กลาสี และนักดนตรี ซึ่งมีจำนวน 8 นาย (กรมศิลปากร, 2515 : 6-11) ในบันทึกรายวันได้กล่าวถึงการต้อนรับคณะทูต ให้เข้าพักที่บ้านของเจ้าพระยาพระคลัง พร้อมกับได้เชิญคณะทูตไปยังที่พัก ซึ่งเป็นเรือนรับรองของขุนนางตระกูลขุนนาค จากบันทึกดังกล่าว มีใจความตอนหนึ่งว่า

“...หลังจากที่ดูจนรอบบ้าน ข้าพเจ้าก็ไปดูที่อยู่ของพวกนักไวโอลิน วงดนตรี พวกคนรับใช้ และคนอื่นๆ พวกเขาก็สุขสบายดี แต่ละคนได้รับที่นอนอย่างดี ทำด้วยผ้าสำลียัดนุ่น และได้ผ้าปูที่นอนคนละ 2 ผืน ค่านี้นี้ประมาณ 1 ห่ม เจ้าชาย ยอช วอชิงตัน (เจ้าชายหนุ่มอายุ 18 ปี) พระโอรสของ พระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้า ได้ทรงเสด็จมาเยี่ยมข้าพเจ้า...

... เจ้าชาย ยอช วอชิงตัน (คือ พระราชโอรสองค์ใหญ่ ในพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว พระนามพระองค์เจ้ายอชยัษฐิส หรือยอร์ชวอชิงตัน วัง หน้าสมัรัชกาลที่ 4) ทรงถามถึงปืนเล็กยาว จึงได้นำมาถวายกระบอกหนึ่ง พระองค์ทรงสั่งให้นายทหารยศพันตรี ที่ตามเสด็จมาด้วยทดลองยิง ซึ่งเขาก็กระทำได้ตาม โดยออกคำสั่งเป็นภาษาอังกฤษทั้งหมด การแสดงเป็นไปอย่างน่าเลื่อมใสมาก พร้อมเพรียงมาก ทั้งทหารและนายทหารของพระองค์ เจ้าชายทรงขอร้องให้ นายสิบเอกนาวิกโยธินผู้หนึ่งของเราทำบางวงดนตรีได้บรรเลงเพลง “เฮล โคลัมเบีย” และเพลงอื่นๆ เป็นที่พอพระทัยของเจ้าชายยิ่งนัก...”

รูปภาพที่ 3.3 Sir. Townsend Harris

ภาพจาก www.wikipedia.com สืบค้นวันที่ 25 มิถุนายน 2555

หลังจากที่คณะทูตได้ถวายราชสาส์นและปฏิบัติหน้าที่จนสำเร็จลุล่วงไปแล้วนั้น ในวันที่ 31 พฤษภาคม พ.ศ. 2399 (ค.ศ. 1856) จึงได้เข้าเฝ้าพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เพื่อถวายบังคมลา และมาขึ้นเรือที่ทางสยามจัดไว้ให้ เหล่าข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ ชาวอเมริกันในสยาม ก็ได้มาร่วมกันส่งคณะทูตออกเดินทาง (บันทึกรายวันของ เทาเซนต์ แฮร์ริส 2515)

“ครั้นเวลาบ่าย 2 โมง 20 นาทีเราได้ชักธงลง แล้วข้าพเจ้าได้มอบธงให้นายแมททูน พวกชาวอเมริกันซึ่งเรามาได้ร้องไชโยอย่างร่าเริง วงดนตรีเล่นเพลง เฮล โคลัมเบีย (Hail Columbia) เพลง เดอะ สตาร์สแปงเกิลแบนเนอร์ (The Star Spangled Banner) และเพลง แยกกี้ดูเดิ้ล (Yankee Doodle) เป็นการตอบไชโย ”

รูปภาพที่ 3.4 บทเพลงต่างๆ ที่ใช้ในการบรรเลงของกองดุริยางค์สหรัฐอเมริกา
ภาพจาก <http://lcweb2.loc.gov/> สืบค้นเมื่อ วันที่ 22 กรกฎาคม 2555

รูปภาพที่ 3.5 กองดุริยางค์ทหารสหรัฐอเมริกาใน ปี พ.ศ. 2404

ภาพจาก <http://lcweb2.loc.gov/> สืบค้นเมื่อวันที่ 22 กรกฎาคม 2555.

3.1.3 ราชทูต แห่งปรัสเซีย และกองดุริยางค์อาร์โคนา (Arcona)

จากพระราชชน โยบายเปิดประเทศ ของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2394 - 2411) ได้ส่งผลให้เศรษฐกิจ มีการพัฒนาอย่างไม่หยุดยั้ง ขณะเดียวกันประเทศทางแถบตะวันตก ก็ได้ให้ความสำคัญกับการเจริญสัมพันธไมตรีด้วยวิถีทางการทูตเสมอมา ชาตินิยมทางยุโรปนั้นได้ตระหนักถึงความสำคัญของประเทศต่างๆ ในแถบเอเชียมากขึ้น ส่งผลให้ในปี พ.ศ. 2404 (1861) ปรัสเซียได้ส่งราชทูตนาม ออยเลนบูร์ก (Friedrich Albrecht zu Eulenburg) อุปทูต และตรีทูต เข้ามาพร้อมด้วยเรือกลไฟ เพื่อทำสนธิสัญญาระหว่างปรัสเซีย-สยาม ในการนี้ทางคณะทูตได้เข้าพักที่ตึกรับแขกเมืองหน้าวัดประยูรวงศาวาส และที่ บริติชแฟคตอรี (British Factory) ถัดจากนั้นต่อมา อีกประมาณสองสัปดาห์จึงได้เข้าเฝ้าพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ณ พระบรมมหาราชวัง จากนั้นก็กล่าวถึงการเข้าเฝ้าดังกล่าว ความว่า

“...วันที่ 24 ธันวาคม 2404 เวลาบ่าย ท่านกราฟ ออยเลนบูร์ก (Graf Eulenburg) พร้อมด้วยเลขานุการ นั่งรถไปเข้าเฝ้าสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว องค์ที่ 1 ท่านพระยาพระคลังได้มาต้อนรับที่ประตูพระบรมมหาราชวัง ที่ห้องพระโรงนั้น บรรดาคณะทูตกำลังยืนรอ ในระหว่างนั้นมีทหารสามกอง

เดินขบวนผ่านไป ทหารเหล่านั้นถือปืนแก๊ป ใส่เสื้อแจ็กเก็ตสีดำ สีเขียว และสีฟ้า กางเกงสีขาว ไม่ใส่ รองเท้า มีสัญญาณแตรทรัมเป็ตฝรั่งเศสเป่า นำกระบวน จากท้องพระโรง ทูตและคณะ ได้รับเชิญให้ไปยังพระที่นั่ง ในบริเวณพระบรมมหาราชวัง ซึ่งสร้างแบบยุโรป ทางปีกด้านข้างตึกมี ป้ายเขียนว่า Royal Museum และมีข้อความว่า Protect this museum และ Respect this ordinance บันได ซึ่งนำขึ้นสู่พระที่นั่งนั้นกว้างและมีสอง ระดับ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้เสด็จมา ทรงต้อนรับแขกตรงประตู ทรงยื่นพระหัตถ์พระราชทานให้ทุกคน แล้วทรงนำไปยังห้องกว้าง ตกแต่ง สวยงาม โปรดให้ทุกคนนั่งลงรวมกันที่โต๊ะใหญ่ ก่อนถวายบังคมลากลับ ท่านกราฟ ออยเลนบวร์ก กราบทูลแสดงความซาบซึ้งในพระมหา กรุณาธิคุณ ที่ได้โปรดเกล้าฯ พระราชทานการต้อนรับอย่างดี ที่ลานข้าง นอก ขณะนั้นทหารถือปืนเข้าแถวระวัง ทรงทำความเคารพ ตามคำสั่งที่ บอกเป็นภาษาอังกฤษอย่างพร้อมเพรียง...”

“...วันที่ 26 ธันวาคม 2404 ท่าน กราฟ ออยเลนบวร์ก ได้ต้อนรับ เจ้าพระยา กลาโหมและเจ้าพระยาพระคลัง ที่มาเยี่ยม เพื่อนัดแนะเป็นครั้งสุดท้าย เกี่ยวกับ หมายถึงกำหนดการเข้าเฝ้าเป็นทางการครั้งใหญ่ในวันรุ่งขึ้น ตอนเย็น เรือกลไฟชื่อ Little Eastern ซึ่งสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงส่งออกไปรับที่ ท่าก็มาถึงพร้อมด้วย ผู้บังคับการเรือรบ นายทหารเรือสองสามคน วงดุริยางค์ของเหล่าอาร์โคนา และกลาสีเรือ (ปรัสเซีย) อีก 40 คน เย็นวัน นั้น ที่บ้านท่านทูตจึงเนื่องแน่นไปด้วยผู้คนที่มาพัก คือ ชาวปรัสเซีย 98 คน และผู้คนฝ่ายสยาม อีก 150 คน...”

“...ในตอนเช้า ของวันที่ 27 ธันวาคม 2404 มีเรือหลวงจำนวนมาก มาลอยลำ ที่หน้าบ้านของท่านราชทูต เมื่อมาถึงฝั่งหน้าประตูเมือง เกิดขุลมุนวุ่นวาย กันอยู่พักหนึ่ง แล้วจึงเริ่มตั้งขบวนใหม่จนเรียบร้อย กองหน้าเป็นแถวคนสยาม มีดนตรี และธงทิว นำแท่นพระราชสาสน์ ทันใดนั้นมีการยิงสลุต ถวาย ความเคารพ 21 นัด ขบวนถัดมา คือ เหล่ากองดุริยางค์เรือ อาร์โคนา (Arcona) แล้วจึงเป็นขบวนกลาสีเรือ ชาวปรัสเซีย 50 คน จากนั้นก็ถึงตัว ท่านราชทูต นั่งเสด็จมีคนหามแกลงไปมา...”

“...เมื่อเรามาถึงตรงประตู พระบรมมหาราชวัง ก็เห็นมีช้างห้าเชือก ยืนอยู่ ในลาน ด้านในมีกองทหารรักษาพระองค์ สามกอง ที่เราเคยเห็นแล้ว เมื่อวันที่

เข้าเฝ้าอย่างไม่เป็นทางการ นอกจากนั้น ยังมีกองทหารม้าและกองทหารช้าง พร้อมเครื่องอาณประดับหุหรารัตนยศ เจ้าพระยาพระคลัง นำท่านกราฟ ออกเลนบุรี และผู้ติดตามเดินเข้าไปยังพระมหาปราสาท ชั้นที่สอง ผ่านแนวทหาร ในเครื่องแบบทหารฮอลันดา และกองดุริยางค์ ซึ่งยืนเข้าแถว เป็นเกียรติยศชนาบ ทั้งสองข้างทางเข้าตรงไปยังปราสาท ชั้นที่สาม...” (เคลาส เวงค์ เคลาส โรสเซ็นแบร์ก, 2520 : 39-40)

“...สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงวางพระองค์อย่างกึ่งเอง ไม่ทรงถือพระองค์เลย แม้สักนิดเดียว เมื่อพระองค์เสด็จกลับไปแล้ว บรรดาเจ้าฟ้า พระราชวงศ์ น้อยใหญ่ และราชมนตรีผู้ใหญ่ ก็ลุกขึ้นคำนับ ทักทายต่อท่านอัครราชทูต จากนั้นพวกเราถูกนำเข้าไปยังห้องข้างๆ...”

“...มีการเสิร์ฟอาหารเข้า แบบยุโรปเต็มยศ ท่านราชทูต คิ่มถวายพระพร ร้องถวายพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว แห่งสยาม 3 ครั้ง ตามความต้องการของท่านเจ้าพระยาพระคลัง พระเจ้าอยู่หัว ทรงมีพระกรุณาธิคุณ โปรดเกล้าฯ ให้พวกเรา เข้าไปยังห้องที่ประทับส่วนพระองค์ ในตอนนี้ ทรงเปลี่ยนฉลองพระองค์ จากชุดออกแขกเมืองแล้ว พระราชทานเกล้าฯ ให้พวกเราทุกคนคิ่ม อีกครั้งหนึ่ง แล้วทรงคิ่มถวายพระพร ให้สมเด็จพระมหาษัตริย์ปรัสเซีย พวกเราก้ให้ร้องไชโย มีเด็กๆ ปะปนอยู่กับแขก อย่างกึ่งเอง ไม่เคอะเขินและคอยดูแล มิให้แขกผู้ใด รู้สึกถูกละทิ้ง วงดนตรี อารโคนา มีโอกาสได้บรรเลง ในพระราชฐานชั้นในนั้น หลายเพลง โดยมีพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ประทับฟังอยู่ด้วย พระองค์ทรงยิ้มนพระ- หัตถ์ให้พวกเราสัมผัสทุกคน” (เคลาส เวงค์ เคลาส โรสเซ็นแบร์ก, 2520 : 47)

ดร.สุพจน์ มานะถันเจริญ นักวิชาการไทยในเยอรมนี ได้เขียนเรื่องราวเกี่ยวกับ บันทึกจากเอกสารภาษาเยอรมัน และได้เสนอบทความเรื่อง เพลงสรรเสริญพระบารมี และเพลงชาติของไทย ในวารสารยุโรปศึกษา ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย กล่าวถึงความพอพระทัย ของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่ทรงมีต่อกองดุริยางค์อาร์โคนา (Arcona) แห่งปรัสเซีย ถึงกับทรงมีพระราชประสงค์ ให้ทหารนักดนตรีกองดุริยางค์ อาร์โคนา (Arcona) มาช่วยสอนดนตรี และถ่ายทอดทักษะการบรรเลง ให้กับเหล่าทหารสยาม ดังความว่า

“...หลังจากที่ คณะทูตเดินทางมาถึงบางกอกได้ 12 วัน ก็ได้เข้าเฝ้า พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ในวันที่ 27 ธันวาคม 1861 (พ.ศ. 2404) ในการเข้าเฝ้านี้ ได้นำเครื่องที่ติดตามประจำเรือมาเข้าเฝ้าด้วย หลังจาก

**เสร็จพิธีเข้าเฝ้าอย่างเป็นทางการแล้ว พระองค์ได้ทรงอนุญาตให้บรรด
ประจำเรือ ของคณะทูต อาร์โคนา (Arcona) บรรเลงถวาย ด้วยจดหมายเหตุ
ของคณะทูต และในบันทึกการเดินทางส่วนตัว ได้รายงานเป็นเสียงเดียวกันว่า
พระองค์ โปรดวงโยชวาทิต ของปรัสเซีย วงนี้มาก.” (สุพจน์ มานะลักษณ์เจริญ,
2552 : 146)**

การถ่ายทอดความรู้ ในเชิงทักษะปฏิบัติดนตรีตะวันตก ของกองดุริยางค์ อาร์โคนา (Arcona) ให้กับนักดนตรีสยามนั้น เป็นที่น่าสังเกตว่า นักดนตรีสยามเหล่านี้ มีความสามารถ ในทักษะการบรรเลงเพลงบรรเลงได้ในระดับหนึ่ง จนสามารถบรรเลงถวายหน้าพระที่นั่ง พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ร่วมกับวงดุริยางค์ อาร์โคนา (Arcona) ได้ถึงแม้ว่าการ ฝึกสอนนักดนตรีสยามจะดำเนินไปด้วยความลำบากก็ตามในที่นี้นายแพทย์ เจ. ไครเยอร์ (J. Krehyer) นายแพทย์ผู้ติดตามคณะทูต ได้บันทึกไว้ความว่า

**“...องค์พระราชามหาเมฆกฤษณ์ มีพระราชประสงค์ที่จะมี วงโยชวาทิต
อย่างยุโรป มานานแล้ว ถึงกับได้สั่งซื้อเครื่องดนตรีอย่างดี จากเมือง
เบอร์ลินเข้ามา แต่ยังไม่มีการเป่าเครื่องดนตรีเหล่านี้ได้เลย แม้แต่คนเดียว
พระองค์จึงทรงถือโอกาสนี้ ส่งเครื่องเหล่านี้ มาให้นักดนตรี แห่งเรืออาร์โค
นา (Arcona) ช่วยฝึกให้ ซึ่งก็ปัดัน ชุนเคอร์วาลท์ ก็ได้สนองพระราช
ประสงค์นี้ ด้วยความเต็มใจยิ่ง ตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา พวกนักดนตรีบรรเลง
สยาม ก็ได้มาเรียนฝึกกับ นักดนตรีบรรเลงของเราวันละหลายๆ ชั่วโมง และ
สามารถเรียนได้เร็วมาก ภายในไม่กี่อาทิตย์ก็เป่าเพลงมาร์ชต่างๆ ได้หลาย
เพลง ทั้งๆ ที่คนเหล่านี้ ไม่มีความรู้เรื่องโน้ตดนตรีตะวันตกเลย...”**

**“...ครั้นสิ้นสุดการเข้าพิธีการเฝ้าแล้ว วงโยชวาทิตของเรา ได้บรรเลงเพลง
ถวายต่อหน้าพระที่นั่งหลายเพลง ซึ่งพระองค์ทรงโปรดมาก และได้ขอร้อง
หัวหน้าวงโยชวาทิตของเรา ในระหว่างที่เราอยู่ในที่นี้ ให้ช่วยฝึกสอนนัก
ดนตรีของพระองค์ ซึ่งมันก็ไม่ใช่ว่าเรื่องง่ายนัก...” (สุพจน์ มานะลักษณ์เจริญ,
2552 : 148 - 149)**

ขณะเดียวกัน ช่างภาพของคณะทูตปรัสเซีย ยังได้บันทึกเรื่องราวการสอนทักษะการ บรรเลงดนตรีตะวันตกของเหล่ากองดุริยางค์อาร์โคนา (Arcona) ให้กับนักดนตรีทหารชาวสยาม ที่ ไม่มีพื้นฐานความรู้ ในเรื่องการปฏิบัติ และการอ่านโน้ตดนตรีตะวันตก ซึ่งก่อให้เกิดความลำบาก ในการฝึกสอนทั้งสองฝ่าย ดังใจความว่า

“...วันนี้หลังอาหารค่ำแล้ว แตรวงของเราก็ได้มาบรรเลงอีก วงของเรานี้ได้ช่วยฝึกฝนแตรวงใหม่ของสยาม พระเจ้าแผ่นดินสยาม ได้มาขอร้องนายวงโอโบของเรา ให้ช่วยฝึกให้คนตรี แก่ชาวสยาม การจะเป็นอย่างไรนั้นข้าพเจ้าจะไม่ขอบรรยายในที่นี้ ครั้งที่เรากลับเดินทางไปเข้าเฝ้า (พระเจ้าแผ่นดินสยาม) ข้าพเจ้ามองดูวงที่บรรเลงต้อนรับด้วยความแปลกใจ เครื่องดนตรีวงนี้ประกอบไปด้วย กลอง ขลุ่ยขนาดเล็กและใหญ่ ปี่นั้นเหมือนคารินาทาค้วยทองเหลือง และมีปี่เหมือนโอโบ เสียงทั้งวงนี้ ดังแทบแก้วหูมาก (ประมารชา คือ วงปี่กลองตามธรรมเนียมไทย ที่ใช้ปี่ไฉน และกลองชนะฝรั่งที่ไม่ชิน ย่อมรู้สึกแสบแก้วหู

... รัฐบาลประเทศตะวันตก หลายๆ ประเทศ ได้ส่งเครื่องแตรวงโยธวาทิตต่างๆ มาให้รัฐบาลสยาม ในกฎระเบียบของวงโยธวาทิตนั้น หัวหน้าวงคือผู้เล่นโอโบที่หนึ่ง เช่นเดียวกับ ผู้เล่นไวโอลินที่หนึ่ง (Concert master) ในวงซิมโฟนีออร์เคสตราสยาม หนึ่งในนั้นก็เป่า เครื่องแตรวงโยธวาทิตทั้งวง จากเมืองเบอร์ลิน และเนื่องจากแตรวงของเรา มีแต่เครื่องเป่า (ด้วยเหมือนกัน) จึงได้ถูกขอร้อง (จากพระเจ้าแผ่นดินสยาม ให้ช่วยสอนนักดนตรีวังหลวง) และนักดนตรีเป่าโอโบ ของเราทั้งหมด ก็ได้ฝึกสอนนักดนตรีสยาม แต่เจ้ากรรมเอ๋ย มันไม่่ง่ายสำหรับนักดนตรีสยาม เหล่านี้ เพราะคนเหล่านี้ไม่มีความรู้ เรื่องดนตรี ของเราเลยแม้แต่นิดเดียว ไม่ว่าจะเป่าเป็นเครื่องโน้ตดนตรี หรือการฟังเสียง จนทำให้เกิดความลำบากใจ ในการฝึกสอนกันทั้งสองฝ่าย และมันก็เป็นที่น่าอนว่า นักดนตรีสยาม บางคนถึงกับต้องป่วยไป เพราะเคร่งเครียดกับการฝึกฝนมากเกินไป แต่อย่างไรก็ตาม พวกนักดนตรีสยาม เหล่านี้ หลังจากได้เรียนกับพวกเราแล้ว ก็สามารถเล่นเพลงมาร์ช ได้หลายเพลง เช่น เพลงชาติของเรา เพลงมาร์ชปรัสเซีย และเพลงง่ายๆ อื่นๆ หลายเพลง และพระเจ้าแผ่นดินสยาม ได้ประทานรางวัลให้กับ นายโอโบ ของเราเป็นเงินถึงหนึ่งพันเหรียญ”

(สุพจน์ มานะถักนเจริญ, 2552 : 150 - 151)

หลังจากนั้นในวันที่ 22 มกราคม 1862 (พ.ศ. 2405) นายฟรีทซ์ (Fritz) นายวงโยธวาทิตอาร์โคนา (Arcona) ได้ถวายรายงานความก้าวหน้า การฝึกหัดเหล่านักดนตรีทหารสยามให้กับทูตออยเลินบวร์ค (Friedrich Albrecht zu Eulenburg) ซึ่งเขาก็พอใจมากกับผลงานดังกล่าวดังบันทึกในจดหมาย ความว่า

“...หลังอาหารเย็นแล้ว พวกโยชวาทิตสยาม ที่นายวงฟริทซ์ ได้ช่วยฝึกสอน ให้ ได้มาขออนุญาตบรรเลง เพื่อรายงานถึงความก้าวหน้าในการเรียน ...”

“...มันช่างวิเศษจริงๆ ที่ ฟริทซ์ (Fritz) สามารถบังคับลาให้คนเหล่านี้ สามารถเล่นเครื่องดนตรีได้ ภายในเวลาเพียงสามอาทิตย์ ก่อนหน้านั้นครั้งที่ เราเห็นพวกเขา ครั้งแรก เขายังเป่าเครื่อง ให้เป็นเสียงออกมาไม่ได้แม้แต่ เสียงเดียว แต่ตอนนี้พวกนี้เป่าเพลงชื่อ ‘เพรเซนต์เทรียมาร์ช’ (pr.sentirmarch) พอได้แต่ยังค่อนข้างแย่...”

“...เพลงไฮล์ เดียร์ อิม ซีกอร์ ครานซ์ (Heil Dir im Siegerkranz) นั้น เป่าได้ดีทีเดียว เพลงเป่า สำหรับจัดกองทัพเกียรติยศ (ของปรัสเซีย) ชื่อ ‘Zapfenstreich’ เป่าพอใช้ได้แล้ว ข้าพเจ้าก็จัดให้ ทั้งสองวงเล่นด้วยกัน เป็นวงผสมปรัสเซีย – สยาม เล่นด้วยกันอย่างเต็มรูป ฟังแล้วเหมือนกับว่า กำลังอยู่ที่กองกำลังทหารรักษาการหน้าประตูเมืองเบอร์ลินนั่นทีเดียว...”

(สุพจน์ มานะลักษณ์เจริญ, 2552 : 152 - 153)

วงดุริยางค์สยาม ที่ได้รับการฝึกฝนจากกองดุริยางค์ อาร์โคนา (Arcona) ได้มีโอกาส บรรเลง ต่อหน้าพระที่นั่ง พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ในท้องพระโรง เป็นครั้งแรกพร้อมกับบรรเลงเพลงสรรเสริญพระบารมีสยาม ซึ่งแต่งโดย นายฟริทซ์ (Fritz) พร้อมกันนั้น พระองค์ท่าน ยังได้พระราชทานเงินรางวัล หนึ่งพันยูเอสดอลลาร์ เพื่อเป็นรางวัลเขา อีกด้วย

“...หลังจากนั้นไม่กี่วัน คือในวันที่ 29 มกราคม 1862 (พ.ศ. 2405) วงโยชวาทิตสยาม ได้เล่นต่อหน้าพระที่นั่ง ในท้องพระโรงเป็นครั้งแรก โดยมีองค์ในหลวง ทั้งพระราชวงศ์และสนมฝ่ายใน อยู่พร้อมด้วย ในเวลาเดียวกันนั้นก็มีการแข่งขันร้อง และมีการแข่งม้า ในเขตพระราชวังด้วย พอจบงานวงโยชวาทิตสยาม ก็ได้บรรเลงเพลงสรรเสริญพระบารมีสยาม ที่นายฟริทซ์ของเรา แต่งให้ และพระเจ้าแผ่นดินสยาม ได้ให้ชื่อเพลงนี้ว่า ‘ดอกไม้รักรมย์’ (Die gl ckliche Blume)”

“...ในวันที่คณะทูตออกเดินทางกลับ ออกไปขึ้นเรือที่ปากอ่าวไทย (วันที่ 18 กุมภาพันธ์ 1862 หรือ พ.ศ. 2405) ก่อนแปดโมงเช้าในวันที่คณะทูตของเรา กำลังจะออกเดินทางกลับไปยัง นครเบอร์ลิน พระคลังได้มาพบ โดยนำพระราชสารและเงินหนึ่งพันยูเอสดอลลาร์ สำหรับพระราชทาน นักดนตรีนี้เป็นของขวัญ สมกับที่พระราชทานให้...” (สุพจน์ มานะลักษณ์เจริญ, 2552 : 154-156)

ทศนะ ในเรื่องเพลงสรรเสริญ หรือเพลงคำนับในสมัยรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้น จากการค้นคว้างานของ สุพจน์ มานะถักนเจริญ ได้วิเคราะห์เอกสารบันทึกรายงาน การเดินทางของปรัสเซีย เกี่ยวกับเรื่องฝีมือในการบรรเลงว่า สามารถบรรเลงได้ดีกว่าเพลงอื่น แม้จะไม่สู้ดีนักแต่ก็เพราะคุ้นเคยกับเพลง ไฮล์ดิเออร์อิมซีเกอร์ครานซ์ (*Heil Dir im Siegerkranz*) ซึ่งเป็นเพลงชาติปรัสเซีย แต่มีทำนองเหมือนเพลง “God Save The King” ซึ่งเป็นที่รู้จักกันดี เนื่องจากมีทำนองเดียวกับเพลงสรรเสริญของอังกฤษนั่นเอง (God save the Queen (Victoria)) นี่ก็เป็นข้อยืนยันได้ว่า นักดนตรีวังหลวง เหล่านี้ รู้จักเพลงสรรเสริญ ของอังกฤษแล้ว ถึงแม้จะยังไม่มีความสามารถเล่นเครื่องดนตรีได้อย่างชำนาญก็ตาม แต่กระนั้นก็สามารถบรรเลงเพลงนี้ได้สำหรับปัญหาในการรับทำนองเพลงประจำชาติ ของประเทศอื่น มาเป็นเพลงชาตินั้น ตามประเพณีของฝรั่งไม่ถือว่าเป็นเรื่องที่ผิด และเพลงดังกล่าวนี้ ก็เป็นบทเพลงที่มีทำนองมาจากเพลงสวด (Hymn). ในคริสตศาสนาอีกด้วย

เพลงไฮล์ดิเออร์อิมซีเกอร์ครานซ์ (*Heil dir im Sieger Kranz*) นั้น เป็นเพลงสรรเสริญพระบารมีของปรัสเซียในช่วงเวลาหนึ่ง ซึ่งได้รับรูปแบบท่วงทำนองมาจากเพลงสวด (Hymn) ในคริสตศาสนา ซึ่งทำนองเพลงดังกล่าวยังพ้องกับเพลงสรรเสริญพระบารมีของอังกฤษ God Save The Queen ซึ่งมาจากทำนองเพลงสวด อีกทั้งยังเป็นบทเพลงที่ใช้ในกลุ่มประเทศ อาณานิคมของอังกฤษ บทเพลงดังกล่าวจึงเป็นที่นิยมและใช้ในพิธีการต่างๆ อย่างเป็นทางการ เช่น บรรเลงเพื่อต้อนรับและถวายพระพรประมุขของประเทศ

Nº 34. Heil dir im Siegerkranz. (Volks hymne.)

Auch Melodie zu: „Heil unsrem König, Heil“ und „Den König segne Gott“

Feierlich.

H. Carey.

1. Heil dir im Sie - ger - kranz, Herr - scher des Va - ter - lands,
Heil, Kai - ser, dir! Fühl' in des Thro - nes Glanz die hö - he
Won - ne ganz: Lieb - ling des Volks zu sein! Heil, Kai - ser dir!

2. Nicht Ross, nicht Reizige
Sichern die steile Höh,
Wo Fürsten stehn:
Liebe des Vaterlands,
Liebe des freien Manns
Gründen des Herrschers Thron,
Wie Fels im Meer.

3. Heilige Flamme, glüh,
Glüh und erlöse nie
Für's Vaterland!
Wir alle stehen dann
Mutig für einen Mann,
Kämpfen und bluten gern
Für Thron und Reich.

4. Handel und Wissenschaft
Heben mit Mut und Kraft
Ihr Haupt empor,
Krieger und Heldenthat
Finden ihr Lorbeerblatt
Treu aufgehoben dort
An deinem Thron.

5. Sei, Kaiser Wilhelm, hier
Lang' deines Volkes Zier,
Der Menschheit Stolz!
Fühl' in des Thrones Glanz
Die hohe Wonne ganz:
Liebling des Volks zu sein!
Heil, Kaiser, dir!

รูปภาพที่ 3.6 โน้ตเพลง ไฮล์เดียร์อิมซิกเกอร์ครานซ์ (Heil dir im Sieger Kranz)

ภาพจาก <http://d.cdn2.semplicewebsites.com> สืบค้นวันที่ 25 มิถุนายน 2555

รูปภาพที่ 3.7 คณะราชทูตปรัสเซีย และคณะผู้เจรจาฝ่ายสยาม

ภาพจาก <http://www.bunnag.in.th/> สืบค้นวันที่ 25 มิถุนายน 2555

คณะผู้เจรจาฝ่ายสยาม กับราชทูตปรัสเซีย (ประเทศเยอรมนี) ในการทำสนธิสัญญา เมื่อวันที่ 7 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2405

แถวยืนจากซ้าย

- (1) เจ้าพระยาทิพากรวงศ์ (จำ บุนนาค)
- (2) เจ้าพระยาภูธราภัย (นุช บุนนาค)
- (3) พระยามนตรีสุริยวงศ์ (ชุ่ม บุนนาค)

แถวนั่งจากซ้าย

- (1) พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงวงศาธิราชสนิท (พระองค์เจ้านวม)
- (2) เจ้าพระยาศรีสุริยวงศ์ (ช่วง บุนนาค)
- (3) เคานต์ ออยเลนบวร์ก (Friedrich Albrecht Graf zu Eulenburg) ราชทูตปรัสเซีย

นอกจากนี้ในสมัยรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ยังมีเรือจากประเทศต่างๆ เดินทางเข้ามาเชื่อมสัมพันธ์ไมตรีอีกเป็นจำนวนมาก ทั้งฝรั่งเศส โปรตุเกส อังกฤษ ฮอลันดา รุสเซีย อีกจำนวนหลายครั้งด้วยกัน แต่ไม่ปรากฏหลักฐานการเข้ามาของวงดุริยางค์ประจำเรืออย่างชัดเจน การเจริญความสัมพันธ์ทางการทูตเหล่านี้ เป็นสิ่งหนึ่งที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในแบบแผนการดนตรีทหารของราชสำนักตามมา และก่อให้เกิดการถ่ายทอดวัฒนธรรมการดนตรีจากต่างถิ่นเข้าสู่สยามตามมา ราชสำนักสยามเริ่มให้ความสำคัญต่อองค์ประกอบเหล่านี้ ถือเป็นสิ่งหนึ่งที่มีความหมายไปในเชิงสัญลักษณ์ และไม่ได้เป็นเพียงแค่เครื่องมือหรือสิ่งบันเทิงเท่านั้น หากแต่มีความหมายว่าเป็นเรื่องทันสมัยและความมีอารยะชนอีกด้วย

3.2 พัฒนาการดนตรีตะวันตกในสยามผ่านการทหาร

ชาวตะวันตก ได้เข้ามามีบทบาทต่อกิจการทหารของสยาม นับแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยา เรื่อยมา ปรากฏการตั้งกองทหารร่วมรบชาวต่างชาติ อันเป็นที่มาของ “หน่วยทหารอาสา ชาวโปรตุเกส” ที่ได้จัดแยกเป็นหน่วยพิเศษต่างหาก ไม่ปะปนกับทหารพื้นเมือง ของสยามและพัฒนาจนเป็น “กองทหารแม่นปืน” (กองบัญชาการทหารสูงสุด, 2525 : 27) จัดเป็นกองกำลังต่างชาติที่มีความสามารถในการใช้ปืนไฟหรือปืนเล็กยาว ถือเป็นอาวุธยุทธโศภณที่ทันสมัย นอกจากนี้ทหารต่างชาติยังมีส่วนในการวางแผนการรบรูปแบบใหม่ และ หัดทหารอย่างตะวันตกเพื่อให้เกิดความชำนาญในการใช้อาวุธสมัยใหม่เหล่านั้น มาแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยา

ปรากฏการณ์ ทางด้านการทหาร อันเป็นที่มาในการริเริ่ม จัดตั้งกองกำลังทหารอย่างตะวันตกในช่วงรัตนโกสินทร์ ถือการจัดตั้งกองกำลังทหารอย่างฝรั่ง ที่เรียกว่า ทหารชิปอย โดยคำว่า ชิปอย นั้น เพี้ยนมาจากภาษาเปอร์เซีย ว่า ซีปาร์ (Sepay) หมายถึงทหาร เป็นชื่อกองทหารที่อยู่ประจำการ ในประเทศอินเดีย อยู่ภายใต้การบังคับบัญชาของอังกฤษ ได้รับการฝึก และขึ้นตรงต่อผู้บังคับบัญชา ชาวอังกฤษโดยตรง

ในปี พ.ศ. 2367 (ค.ศ. 1824) ทหารชิปอย จำนวน 30 นาย ซึ่งอยู่ภายใต้การบังคับบัญชาของ ร้อยโทรูเธอร์ฟอร์ด (Rutherford) เดินทางเข้าสู่สยาม พร้อมกับ จอห์น ครอเฟิร์ด (John Crawford) ทูตอังกฤษโดยออกเดินทาง จากเมืองกัลกัตตา (Calcutta) ประเทศอินเดีย เมื่อวันที่ 21 พฤศจิกายน พ.ศ. 2364 (ค.ศ. 1821) ตรงกับช่วงปลายแผ่นดิน รัชกาลที่ 2 ทั้งหมดได้โดยสารเรือ ที่รัฐบาลอินเดียเข้ามา ชื่อ ขอนอดัม (John Adam) เป็นเรือกำปั่น 2 เสาครึ่ง มีนายร้อยเอก เดนเจอร์ฟิลด์ (Captain Dangerfield) เป็นอุปทูตและพนักงานทำแผนที่ นายแพทย์ฟินเลย์สัน (Dr. Finlayson) ซึ่งเป็นทั้งแพทย์ และผู้ตรวจสภาพศาสตร์ (กองบัญชาการทหารสูงสุด, 2525 : 29)

สอดคล้องกับที่สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ ได้ทรงกล่าวถึงการก่อตั้งการทหารอย่างตะวันตก ไว้ในสาส์นสมเด็จเกี่ยวกับเรื่องทหารชิปาย (Sepay) ความว่า

“...ในรัชกาลที่ 2 กรุงรัตนโกสินทร์ บริษัท รัฐบาลอินเดีย ของอังกฤษ แต่งให้ ครอเฟิร์ด เป็นทูต เข้ามากรุงเทพฯ มีทหารแขกอินเดียที่หัดอย่างฝรั่ง อังกฤษ เรียกว่า ‘ทหารชิปอย’ เข้ามาในเรือกำปั่นรบด้วย..เมื่อ ครอเฟิร์ด กลับไปแล้ว พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย จึงโปรดให้จัดเป็น ทหารแต่งตัว ตามอย่าง ทหารชิปอยขึ้นพวกหนึ่ง ไทย เรียกว่า ‘ทหารชิปาย’ หม่อมฉัน เคยได้เห็นรูปภาพในหนังสือ ‘ฝรั่งแต่งเรื่องเมืองไทย’ สมัยนั้น มีทหารชิปาย ยืนแถวอยู่สัก 30 คน และในเวลานั้นยังไม่มีครุฝรั่ง ใครจะเป็น ผู้หัด และจะใช้ราชการอย่างใด ไม่ปรากฏ..” (พูนพิศ อมาตยกุล และ เสถียร ดวงจันทร์ทิพย์, 2553 : 104)

รูปภาพที่ 3.8 ภาพทหารซีปอย (Sepay) ในประเทศอินเดีย

ภาพจาก <http://blogs.smithsonianmag.com/history> สืบค้นวันที่ 25 มิถุนายน 2555

จวบจน ในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ.2367-2394) (ค.ศ.1810 – 1868) ได้ทรงโปรดเกล้าฯ จัดหน่วยทหารราบ และทหารปืนใหญ่ขึ้นเป็นหน่วยทหารประจำการ โดยให้มีลูกหมู่ เป็นชาวมัญญ์ อยู่ที่เมืองนครเขื่อนขันธ์ และเมืองปทุมธานี ให้มาฝึกหัดเป็นทหารซีปาย (Sepay) เพื่อเป็นหน่วยทหารรักษาพระองค์ ในขณะที่ สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้าฯ กรมขุนอิศเรศรังสรรค์ (พระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว) ได้ทรงจัดลูกหมู่ทหารญวนมาฝึกหัดเป็นทหารปืนใหญ่อีกกลุ่มหนึ่ง และโปรดให้แต่งตั้งแบบทหารซีปายเช่นกัน (กองบัญชาการทหารสูงสุด, 2525 : 29)

ครั้นเมื่อ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ.2394 - พ.ศ.2411) (ค.ศ.1851 – 1868) ทรงเสด็จขึ้นเถลิงถวัลยราชสมบัติ ในปี พ.ศ. 2394 เป็นช่วงเวลาที่มหาอำนาจจากซีกโลกตะวันตก ได้แผ่อิทธิพลเข้ามายังประเทศต่างๆ ในแถบเอเชียมากยิ่งขึ้น พระราชกรณียกิจแรก ที่ทรงกระทำคือ ทรงเริ่มพัฒนาบ้านเมืองด้วยการเปลี่ยนแปลงนโยบายของประเทศ เพื่อให้สอดคล้องและตอบรับกับสถานการณ์ของโลก ที่เริ่มมีการรุกรานของชาติมหาอำนาจในเอเชีย

การดำเนินการตามธรรมเนียม และพิธีการทางการทูต เป็นสิ่งที่โลกมหาอำนาจในยุคนั้นใช้เป็นนโยบายเชิงรุกกับประเทศต่างๆ ในเอเชีย ซึ่งถือเป็นนโยบายหลักในการเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างประเทศเกิดขึ้น ภายหลังการปฏิวัติอุตสาหกรรมในโลกตะวันตก และส่งผลให้มี

การค้าเสรีและเกิดการหลั่งไหลของผู้คนจากตะวันตกมากมาย ดังปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในช่วงรัชกาลที่ 3 เป็นต้นมา มีกระแสการเปลี่ยนแปลงบ้านเมืองในด้านต่างๆ จากการรับอิทธิพลตะวันตก ขณะเดียวกันฝ่ายสยามก็อยู่ในช่วงระยะเวลาของการสังเกตการณ์เพื่อความมั่นใจในเสถียรภาพและความมั่นคงของชาติ

การเข้ามาของคณะทูตในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ส่งผลต่อการจัดการทหารของสยาม ในสมัยรัชกาล พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เพราะตลอดเวลาที่ผ่านมาเป็นการสืบเนื่องตามรูปแบบการทหารในสมัยกรุงศรีอยุธยา ซึ่งเป็นลักษณะการจัดการกองทัพที่ถือหลักปฏิบัติมาจนกระทั่งถึงรัชกาลที่ 5 กล่าวคือ เป็นการเอาระบบการเกณฑ์แรงงานคนเข้ามารับใช้ในราชการ ทั้งกิจการพลเรือนและการทหาร ซึ่งไม่ได้มีการแยกออกจากกันอย่างเด็ดขาด เนื่องจากในสมัยก่อนนั้น สยามมีกำลังคนน้อยและกำลังคน เป็นสิ่งสำคัญยิ่ง ต่อการทำให้ประเทศ เกิดความเจริญก้าวหน้า ทั้งทางด้านความมั่นคง และเศรษฐกิจ

ปัจจัยที่ส่งผลให้ราชสำนักสยามตื่นตัวต่อการปรับปรุงกองทัพสยามนั้น เนื่องมาจากสาเหตุหลายประการด้วยกัน ที่สำคัญคือ เป็นช่วงเวลาที่ประเทศมหาอำนาจในทวีปยุโรป เริ่มขยายอาณาเขต เข้ามาในภาคพื้นอุษาคเนย์ ในขณะที่อินเดีย ได้ถูกอังกฤษใช้เป็นฐานที่มั่น เพื่อขยายอำนาจออกมาสู่ พม่า และหวังจะแสวงหาที่มั่นเพิ่มเติมอีกในอินโดจีน ด้วยการที่สยามเป็นประเทศเล็กๆ ล้าหลังทางด้านอาวุธ ยุทโธปกรณ์ ขาดประสิทธิภาพในกองทัพ ดังเช่นรายงานสภาพของทหารและกองทัพที่ไม่มีความพร้อม ในบันทึกของ เฮนรี เบอร์นี (Henry Burney) ความว่า

“...อย่างไรก็ตาม สิ่งที่มีมรดกน่าทึ่งที่สุดก็คือ ลักษณะของทหาร ของสยาม ซึ่งในตอนแรก ข้าพเจ้าไม่ยอมเชื่อว่าเป็นทหาร แต่พวกคริสเตียนที่มาด้วยกัน ยืนยันว่า ใช่แน่คือ พวกทหารที่เราเห็นในวันนั้น เป็นราชองครักษ์ กรมทหารรักษาพระองค์ ซึ่งกษัตริย์ ได้คัดเลือกมาดีที่สุดในแล้ว น่าเสียดายว่า พวกนี้มองดูผอมๆ จี๋โรค และดูน่าสงสารมาก บางคนแต่งตัวด้วยเครื่องแบบเก่าๆ ของทหารซิปาย คาบปิ่นที่ถืออยู่ ก็เก่าคร่ำคร่า ขึ้นสนิม ส่วนอาวุธ หรือเครื่องทหารชนิดอื่น นอกเหนือจากที่กล่าวแล้ว แทบจะไม่มีเลย...” (กรมศิลปากร, 2514 : 64)

จากข้อความในบันทึก สะท้อนให้เห็นได้ชัดเจนว่า ลักษณะการจัดทหารของราชสำนักในช่วงเวลานั้น เป็นไปอย่างไร้ทิศทาง และจากทัศนคติของชาวต่างชาติที่พบ จึงสื่อให้เห็นถึงความทรุดโทรม ความไร้ศักยภาพ และแสนยานุภาพที่ไม่มั่นคงของกองทัพสยาม ส่งผลให้พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ต้องทรงริเริ่มการทหารอย่างตะวันตกขึ้นใหม่อย่างเต็มรูปแบบ ทั้งฝ่ายวังหน้าและวังหลวง ซึ่งถือเป็นการปรับเปลี่ยนระบบการฝึกหัดทหาร ให้ทันสมัยตามอย่างตะวันตกยิ่งขึ้น

ส่งผลให้มีความต้องการทหารต่างชาติเข้ามารับราชการกับราชสำนักสยาม ดังเช่น ร้อยเอกอิมเปย์ (Impay) และร้อยเอก โทมัส น็อกซ์ (Thomas G. Knox) และชาวตะวันตกอีกหลายคน ซึ่งเข้ามามีบทบาทในสมัยรัชกาลที่ 4

การฝึกทหารตามแบบยุโรปในช่วงแรกนั้น ไม่ปรากฏหลักฐานมากนัก แต่จากที่สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ ได้ทรงสันนิษฐานไว้ในสาส์นสมเด็จ ว่า การทหารของสยามน่าจะหัดกันเองก่อน จนกระทั่ง ถึงวันที่ 11 ตุลาคม พ.ศ. 2394 (ค.ศ. 1851) ร้อยเอกอิมเปย์ (Impey) นายทหารนอกราชการ กองทัพอังกฤษประจำอินเดีย เดินทางเข้ามารับราชการ เป็นครูฝึกทหารวังหลวง โดยเดินเท้าเข้ามาจากพม่า และมาถึงกรุงเทพฯ เมื่อวันที่ 11 ตุลาคม พ.ศ. 2394 ซึ่งเป็นช่วงเวลาเดียวกับที่รัชกาลที่ 4 ทรงเสด็จขึ้นครองราชย์ จากบันทึกของนายแพทย์ แดน บีช บรัดเลย์ (Dan Beach Bradley) พบข้อความตอนหนึ่งเกี่ยวกับร้อยเอกอิมเปย์ว่า

“...ในปี พ.ศ. 2394 (ค.ศ.1851) เขาได้เดินทางเข้ามาถึงสยาม ในวันเสาร์ที่ 11 ตุลาคม ค.ศ. 1851 4 เดือนหลังการสวรรคตของ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อมาถึงบ้านบรัดเลย์ในตอนเย็น เขาบอกแต่เพียงว่าเป็นชาวอังกฤษ ชื่อ Mr. Aylmer และขอเสื้อผ้า เพราะเพิ่งจะเดินทางไกล เดินข้ามมาจากพม่า ใช้เวลาในการเดินทางยาวนานมาก และข้าวของก็สูญหายไป ระหว่างการเดินทาง เขามีสินค้าติดตัวมาด้วยและจะส่งไปสิงคโปร์ ทางเรือทันทีที่ของมาถึง เขาได้ดื่มชากับเรา และไปอาศัยนอนอยู่ที่แพของ Mr. Bush...”

นอกจากนี้ บันทึกของหมอบรัดเลย์ (Dan Beach Bradley) ในอีก 17 วันต่อมา ซึ่งตรงกับวันอาทิตย์ ที่ 28 ตุลาคม มีเนื้อหากล่าวถึงอิมเปย์ (Impey) ตอนหนึ่งว่า

“...ชาวอังกฤษชื่อ Aylmer นั้น มาจากบ้านของ Mr. Mattoon ด้วยอาการที่ดีขึ้นมาก ...ชื่อจริงของเขาคือ Capt. Impey ดูเหมือนว่า เขาเคยเป็นผู้แทนข้าหลวงอังกฤษ ประจำเมืองใดเมืองหนึ่ง ในพม่า และถูกตามจับ เรื่องสัญญาทางการเงิน ประมาณ 1000 เหรียญ เข้ามาจากอินเดีย มาขอรับราชการ จึงโปรดให้จ้างไว้ฝึกหัดทหารไทย (Bradley, 1851)”

ในเวลานั้น ราชสำนักต้องการชาวต่างชาติมาทำหน้าที่ฝึกทหารอย่างยุโรป อิมเปย์ (Impey) ได้เข้ามาทำงานและรับหน้าที่ฝึกทหารเกณฑ์หัดอย่างยุโรปในวังหลวงตามแบบแผนการฝึกของอังกฤษ เช่น การจัดแถว การเดินแถวสวนสนาม ระเบียบปฏิบัติ ข้อบังคับต่างๆ รวมทั้งคำ

บอกทำความเข้าใจเป็นภาษาอังกฤษ ซึ่งถือเป็นจุดเริ่มต้นอย่างจริงจังของราชสำนักสยามที่ให้ความสำคัญต่อการจัดการทหารตามอย่างตะวันตก ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งที่ช่วยส่งเสริมให้สถานภาพของกองทัพมีระเบียบยิ่งขึ้น และไม่เป็นที่ครหาในสายตาของชาวตะวันตก สอดคล้องกับความตอนหนึ่งในสาส์นสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชว่า

“...คำว่าทหารเกณฑ์หัดอย่างยุโรป น่าจะเกิดขึ้น เมื่อในรัชกาลที่ 4 ด้วยมีในจดหมายเหตุบางกอกกาเลนดาร์ ของหมอบรัดเลย์ว่า ในปีพุทธศักราช 2394 มีนายร้อยเอกทหารอังกฤษคนหนึ่ง ชื่อ อิมเปย์ Impey (ที่เป็นครูของหลวงรัตนยุทธ (เล็ก) ที่เป็นครูของพวกเรา) ข้อนี้เป็นหลักฐานว่า ทหาร กรมต่างๆ ที่ฝึกหัดตามแบบฝรั่งและใช้คำบอกทหาร เป็นภาษาอังกฤษ เริ่มเกิดขึ้นแต่ปีกลานั้น...” (พูนพิศ อมาตยกุล และเสถียร ดวงจันทร์ทิพย์, 2553 : 100)

ร้อยเอกอิมเปย์ (Impey) ที่สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงทราบข่าว ได้เริ่มทำหน้าที่ จัดระเบียบแบบแผนทหารบก ฝึกหัดทหารอาสาและเขมร ที่เข้ามาเป็นทหารเกณฑ์หัดแบบตะวันตกในวังหลวง แต่เนื่องจาก ร้อยเอกอิมเปย์ (Impey) ไม่สนทนาภาษาไทย ด้วยเข้ามาใหม่ๆ การจัดระเบียบการฝึกและการเรียกชื่อตำแหน่งภายในหน่วย ยศ ตลอดจนคำบอกแถว จึงต้องใช้เป็นภาษาอังกฤษตลอด คนภายนอกจึงเรียกทหารหน่วยนี้ว่า ทหารเกณฑ์หัดอย่างยุโรป หรือ ทหารเกณฑ์หัดอย่างฝรั่ง โดยมีการจัดเป็น กองร้อย หมวดและหมู่ มีนายร้อย นายสิบ ควบคุมตามแบบฝรั่ง การที่มีทหารเข้ามารับการฝึก เป็นจำนวนมากเช่นนี้ ทำให้สามารถจัดเป็นกองทหารประจำพระองค์ขึ้นได้ 2 กอง คือ กองทหารรักษาพระองค์ปืนปลายหอกข้าหลวงเดิม และ กองทหารหน้า (กองบัญชาการทหารสูงสุด, 2525 : 89) ดังที่สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ได้ทรงกล่าวถึงการหัดทหารส่วนวังหน้าและวังหลวง ความว่า

“...ส่วนทหารเก่าที่ฝึกหัดมาแต่รัชกาลที่ 3 ปรากฏว่า เป็นทหารฉวย (พวกพระยาบรรลือฯ) ย้ายไปเป็นทหารวังหน้าและเข้าใจว่า พวกทหารมอญย้ายไปเป็น ทหารมารีน ขึ้นอยู่ในสมเด็จพระเจ้าตากสินฯ เมื่อเป็นที่สมุหพระกลาโหม ด้วยเริ่มการจัดการทหารเรือขึ้น ในครั้งนั้นเหมือนกัน ส่วนพวกทหารบก ที่ให้ครูอิมเปย์หัดนั้น เกณฑ์คนในกรมต่างๆ ส่งไปเป็นทหารฝึกหัด จัดการบังคับบัญชาและมีโรงที่อยู่ประจำตามแบบทหารฝรั่ง การเหล่านี้ เริ่มเกิดขึ้นในรัชกาลที่ 4...” (พูนพิศ อมาตยกุล และเสถียร ดวงจันทร์ทิพย์, 2553 : 100 - 104)

ในปีเดียวกันนี้เอง เจ้าพระยามหาศรีสุริยวงศ์ (ช่วง บุนนาค) ซึ่งรับตำแหน่งผู้บังคับการ และทรงโปรดเกล้าฯ ให้ย้ายกองทหารมาอยู่ ณ บ้านเจ้าพระยาบดินทรเดชา (สิงห์ สิงหเสนี) ซึ่งเป็นหมู่บ้านริมถนนเขาวราช ใกล้สี่แยกวัดตึก และตั้งเป็นกรมกอง ระหว่างวัดตึกกับวัดสามปลื้ม ใกล้คลองโอ่งอ่าง ต่อมาได้ปลูกโรงทหาร ตลอดจนทำสนามฝึกหัดขนาดใหญ่ และให้จัดหมู่เล็กข้างต้นฝึกหัด เพื่อให้เป็นทหารฝึกหัดอย่างยุโรป อีกด้วย

ในปี พ.ศ. 2395 (ค.ศ. 1852) - พ.ศ. 2396 (ค.ศ. 1853) พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว โปรดเกล้าฯ ให้รวมทหาร จากกองทหารรักษาพระองค์เป็นปลายหอกข้าหลวงเดิม และได้รับการฝึกจากครูฝรั่งเป็นอย่างดีแล้วเป็น กองรักษาพระองค์อย่างยุโรป และโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งกองปืนใหญ่อาสาญวนขึ้น เพื่อทดแทนกองอาสาญวน(เข้ารีต) ที่ได้โอนไปขึ้นกับวังหน้า การเกิดขึ้นของกองอาสาปืนใหญ่วังหน้า ซึ่งเป็นกลุ่มคนที่ลี้ภัยการเบียดเบียนทางศาสนาเข้าสู่ร่มพระบรมโพธิสมภาร ครั้นญวนที่เข้ามาในสยาม แบ่งออกได้เป็น 2 จำพวก คือ พวกที่นับถือศาสนาพุทธ โปรดให้ตั้งบ้านเรือนที่กาญจนบุรี ส่วนพวก ญวน ที่นับถือศาสนาคริสต์ ให้ตั้งบ้านเรือนที่ตำบลสามเสน กรุงเทพฯ ซึ่งมีพื้นที่ชุมชนอยู่ติดกับชาวคริสต์ตั้ง เชื้อสายโปรตุเกส ที่มาจากเขมร พวกญวนส่วนใหญ่ที่เป็นคริสต์ตั้ง จึงได้สมัครเข้าเป็น กองอาสาปืนใหญ่หลวง ในรัชกาลที่ 3 ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 4 ก็ทรงโปรดให้ย้ายญวนที่เป็นคริสต์ตั้ง ไปขึ้นกับวังหน้า และโปรดให้ญวนที่นับถือพุทธศาสนา เข้ามาตั้งบ้านเรือนที่คลองผดุงกรุงเกษม (กลุ่มวัดญวนสะพานขาว) และเป็นทหารปืนใหญ่ ฝ่ายวังหลวงสืบมา (กองบัญชาการทหารสูงสุด, 2525 : 97)

ต่อมาในปี พ.ศ. 2397 (ค.ศ. 1854) พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงเล็งเห็นความสำคัญในการจัดการทหาร ในราชสำนักตามอย่างฝรั่ง ทั้งนี้เพื่อให้เป็นระเบียบและจัดการทหาร ให้เป็นไปในรูปแบบเดียวกันกับตะวันตก จึงได้ทรงโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งกรมทหารล้อมวัง โดยให้รวบรวมกำลังพลทหารที่ได้รับการฝึกแบบฝรั่งเป็นอย่างดีแล้ว และโปรดเกล้าฯ ให้พระราชโอรสพระองค์ใหญ่ คือ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้านพวงศ์ กรมหมื่นมเหศวรศิววิลาส (พระองค์เจ้านพวงศ์) พระราชโอรสพระองค์ที่ 1 ในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่ประสูติแต่เจ้าจอมมารดาน้อย เป็นผู้บังคับบัญชากรมทหารล้อมวัง

ในช่วงปี พ.ศ. 2398 (ค.ศ. 1855) กิจการทหารบก ได้เจริญก้าวหน้าภายใต้การควบคุมของพระเจ้าลูกยาเธอพระองค์เจ้านพวงศ์ กรมหมื่นมเหศวรศิววิลาส ในการนี้พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงโปรดเกล้าฯ ให้ย้ายกองทหารอย่างยุโรป ทั้ง 3 กอง ที่กล่าวมาแล้วนั้น มาตั้ง ณ ท้องสนามไชย ในภายหลัง ในขณะเดียวกัน ก็โปรดเกล้าฯ ให้จัดตั้ง “ขุนหมื่นสิบยกหนึ่ง”

คือ ชักกำลังทหาร 1 ใน 10 จากกรมต่างๆ มาเป็นทหารอีกพวกหนึ่งเรียกว่า “กองเกณฑ์หัด หรือ ทหารเกณฑ์หัด” โดยให้มีการฝึกหัดแบบฝรั่ง เช่นกัน จะเห็นได้ว่าพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพัฒนากรมกองทหารรักษาพระองค์ขึ้น อย่างชัดเจน เพื่อเป็นการปรับปรุงภาพลักษณ์ของกองทัพที่ดูกล้าหาญให้เกิดความทันสมัยและทัดเทียมประเทศทางตะวันตกมากขึ้น

รูปภาพที่ 3.9 พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าณพวงศ์ กรมหมื่นมหิศรวิลาศ
ภาพจาก www.wikipedia.com สืบค้นวันที่ 25 มิถุนายน 2555

3.3 พัฒนาการดนตรีตะวันตกในราชสำนักพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

3.3.1 พัฒนาการดนตรีตะวันตกในวังหลวง

ความสัมพันธ์ทางการทูตกับประเทศต่างๆ ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงการทหารของราชสำนักตามมา โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ความพยายามในการปรับปรุงกองกำลังทหารให้มีเสถียรภาพมากยิ่งขึ้น ความพยายามในการยกระดับกองทัพให้ทัดเทียมกับนานาประเทศ เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องมาตั้งแต่ต้นรัชกาล แม้ในระยะแรกจะมีนายทหารอังกฤษเข้ามาทำหน้าที่ฝึกหัดทหาร แต่กระนั้นในช่วงเวลา การคัดสรรบุคคลที่จะมาทำหน้าที่ฝึกทหารอย่างยุโรปเป็นไปได้อย่างจำกัด ในช่วงปลายรัชกาลที่ 4 มีนายทหารฝรั่งเศส เข้ามาทำหน้าที่ฝึกกองกำลังทหารเกณฑ์หัดอย่างฝรั่ง ดังปรากฏในสาส์นสมเด็จพระ เล่ม 23 ความว่า

“...อาหารไทย ใช้แบบอาหารอังกฤษ แม้คำที่บอกอาหาร ก็บอกเป็นภาษาอังกฤษ มาแต่แรก ประวัติอาหารวังหน้า จะเป็นอย่างไร หม่อมฉันไม่ทราบ แต่อาหารวังหลวงนั้น เมื่อครูอิမ်เปตาย จ้างนายทหารฝรั่งเศสคนหนึ่ง ชื่อ ลามาซ มาแทน ทูลกระหม่อม ทรงตั้งเป็นหลวงอุปเทศทวยหาญ หลวงอุปเทศฯ รู้แต่แบบฝรั่งเศส ก็เอาแบบฝรั่งเศส แม้จนภาษาที่บอกแถวทหาร ก็เปลี่ยนจากแบบอังกฤษหมด คำที่เราเคยได้ยินพวกจำเริญ มันเล่นบอกทหารว่า “โอ๊ก เอค ฮีก” ก็มาแต่คำภาษาฝรั่งเศส ซึ่งบอกทหารในสมัยเมื่อหลวงอุปเทศทวยหาญ เป็นครู..” (องค์การคำคุณศัพท์, 2505 : 218)

หลวงอุปเทศทวยหาญ คือนายทหารชาวฝรั่งเศส ทำหน้าที่ฝึกทหาร มีชื่อจริงว่า ลามาซ (Lamache) เข้ามารับราชการทหารในตอนปลายรัชกาล พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งในขณะนั้น ร้อยเอกอิမ်เปย์ ได้ลาออกจากครูฝึกหัดทหารวังหลวง ส่วนร้อยเอกน็อกซ์ (Knox) ก็ลาออกไปเพื่อดำรงตำแหน่งกงสุลเขเนรลอังกฤษ เมื่อหมดตัวครูฝึก พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงทรงโปรดเกล้าฯ ให้จ้างลามาซ (Lamarche) มาฝึกทหารแทน และต่อมาได้พระราชทานบรรดาศักดิ์เป็นหลวงอุปเทศทวยหาญ สำหรับการฝึกทหาร ในช่วงเวลานั้น จึงได้เปลี่ยนยุทธวิธีและคำบอกแถวจากภาษาอังกฤษ เป็นภาษาฝรั่งเศส (กองบัญชาการทหารสูงสุด, 2525 : 90)

หลวงอุปเทศทวยหาญ ได้ทำหน้าที่ครูฝึกทหารตามแบบฝรั่งเศส ในขณะเดียวกันก็ได้จัดตั้งกองดุริยางค์ทหารเกียรติยศขึ้น การฝึกหัดทหารแถวเหล่านี้ ถือเป็นความพยายามในการสร้างกองดุริยางค์ทหารอย่างต่อเนื่องตลอดรัชกาล และเป็นการรวบรวมกลุ่มคนที่มีความสามารถทางด้านดนตรีเข้ามาช่วยราชการในกองดุริยางค์ทหารเกียรติยศ ภายใต้การดูแลของลามาซ (Lamarche) เพื่อใช้ในราชการต่างๆ และในการพิธีสำคัญๆ ทั่วไป

ในช่วงเวลาประมาณปี พ.ศ. 2409 ที่หลวงอุปเทศทวยหาญ ทำหน้าที่เป็นหัวหน้าครูฝึกทหารเกณฑ์หัดอย่างยุโรปนั้น พบว่ามีทหารอยู่ในกองแถวประมาณ 20 คน ขณะเดียวกันก็มีครูแถวที่อยู่ภายใต้บังคับบัญชา มีความสามารถในการเป่าแตรได้ไพเราะอย่างมาก ชื่อว่า **อี เซร์ บีร์** เป็นบุคคลที่มีบทบาทสำคัญในการฝึกหัดทหารแถววังหลวงในช่วงเวลานั้น ทั้งหมดได้ไปบรรเลงแถวเนื่องในงานพระราชทานเพลิงศพท่านเจ้าคุณน้อย และสันนิษฐานได้ว่า บทเพลงที่ใช้ในการฝึก น่าจะใช้บทเพลงของฝรั่งเศส การฝึกทหารตามแบบฝรั่งเศสได้ถือปฏิบัติ สืบต่อกันไปได้ระยะหนึ่ง หลังจากนั้นเมื่อลามาซ (Lamarche) ขอลาออกจากราชการ ขบวนยุทธวิธีและคำบอกทหารจึงกลับไปเป็นแบบอังกฤษตามเดิม จากข่าว บางกอกเรคอร์ดเดอร์ เมื่อวันที่ 18 มีนาคม 2409 ได้กล่าวถึงทหารแถวภายใต้การดูแลของหลวงอุปเทศทวยหาญ มีความว่า

๑หนังสือจดหมายเหตุฯ

THE BANGKOK RECORDER.

เล่ม ๒๓ บางตอน เกือบ ห้าสิบคำ ซึ่งมีผู้สนใจศึกษา รุขศักรฯ ๑๖๒๗๗๗ เกือบ ๓๐๐๐ ปีที่ ๓๓๖ ๓๓๖ ศักร ๓๓๖๖๖, ใบที่ ๒๓

๑. หนึ่งเดือน ๔ แรม ๔ คำพระ บาท สมเด็จพระ จอมเกล้า
พระ พุทธ เจ้า อยู่หัว, เสด็จไป ประทาน เพลิง สฟ เจ้าคุณ น้อย.
ชาว ประเทศ ยุโรป ประเทศ อเมริกา, ได้ ประชุม กัน มาก หลาย
คน. เมื่อ ใน หลวง จะ เสด็จ เข้า ประทาน เพลิง นั้น ทอด พระ
เนตร ดู ชาว ยุโรป แล อเมริกา, แล้ว ทรง คำ นิย ทรง ทวิต ปรา
ไศรย แก่ เขา บ้าง. แล เมื่อ เสด็จ ขึ้น จาก เวช พระ ชี นิ่ง มี
ทหาร แห่ มา โคย ทาง สดล มารด ประ มาณ ร้อย คน. หลวง ชู
ประเทศ ทวย ทหาร เปน นาย พวก ทหาร. มี พวก เป้า แตร ประ
โคม มา สัก ๒๐ คน. มี ฝ่าย รัง เสด็จ ช้อ อี. เขา เป้น ตุร. เขา เป้า
เพลิง ฝ่าย เสด็จ ไฟ เราะห์. แล เมื่อ เสด็จ ถัด บั้น นั้น ก็ มี หมู
ทหาร แห่ นำ เสด็จ ไป เหมือน กัน.

รูปภาพที่ 3.10 ข่วงกองแตงชาวฝรั่งเศส ภายใต้การนำของหลวงอุปตททวยหาญ (Lamarche)
ภาพจาก หนังสือจดหมายเหตุ The Bangkok Recorder, 2536.

รูปภาพที่ 3.11 เตรวลงในวัดปทุมวนาราม วัดประจำรัชกาลรัชกาลที่ 4
ภาพจาก อเนก นาวิกมูล, 2549

รูปภาพที่ 3.12 กองทหารแตร ภาพฝาผนังในวัดปฐมวนาราม วัดประจำรัชกาลที่ 4
ภาพจาก อเนก นาวิกมูล, 2549

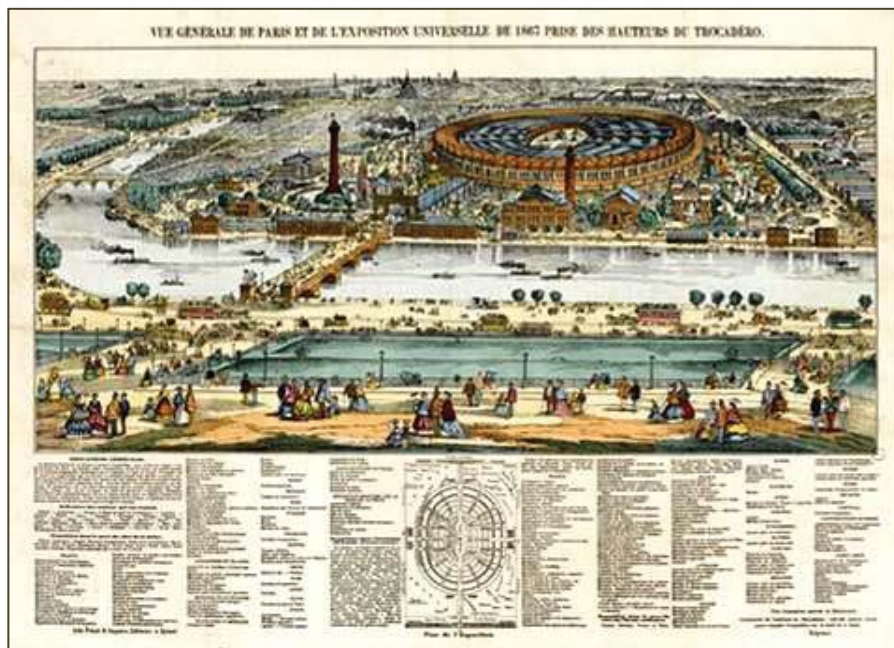
3.3.2 พัฒนาการดนตรีตะวันตกจากกลุ่มทหารมะรีน (บ้านขุนนางสกุลขุนนาค)

การจัดตั้งกองแตรในราชสำนักสยามช่วงรัชกาลที่ 4 นั้น เป็นไปตามกระแสพระราช
นิยมในการปรับเปลี่ยนรูปแบบการทหารของประเทศ กล่าวได้ว่ากลุ่มขุนนางสายสกุลขุนนาคเป็น
กลุ่มข้าราชการที่มีบทบาทสำคัญในการสร้างนักดนตรีแตรวงทหารของสยามมาโดยตลอด จาก
ภารกิจและความรับผิดชอบในการดำรงตำแหน่งเสนาบดีในกรมท่าและกรมพระคลัง ส่งผลให้ขุน
นางสายสกุลขุนนาคหลายท่าน มีหน้าที่สำคัญในการต้อนรับทูตานุทูตจากประเทศต่างๆ ทั้งในส่วน
ของงานพระราชพิธีและงานเลี้ยงต้อนรับตามธรรมเนียมตะวันตก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านการ
บันเทิง มีการจัดแตรวงทหารมะรีน ซึ่งส่วนหนึ่งเป็นกองกำลังทหารเรือ ในสังกัดบ้านขุนนาค ซึ่ง
เป็นกลุ่มนักดนตรีที่ได้รับการฝึกฝน ทั้งจากกลุ่มทหารดุริยางค์ต่างประเทศที่เดินทางมากับเรือรบ
ต่างๆ จนมีความสามารถในการบรรเลงอยู่ในขั้นดี โดยสามารถบรรเลงในงานเลี้ยงสังสรรค์ งาน
เฝ้ารับแขกได้รับคำชมจากชาวต่างชาติอยู่เสมอๆ ดังนั้นผู้คนในสายสกุลขุนนาคจึงเป็นกลุ่มคน
ชั้นสูงที่มีความเข้าใจและรับธรรมเนียมปฏิบัติอย่างฝรั่งถ่ายทอดสู่กลุ่มคนชั้นสูงด้วยกันอย่าง
ต่อเนื่องมาตลอดสมัยรัชกาลที่ 4

ครูเตร่านหนึ่งที่มีบทบาทต่อการพัฒนาดนตรีฝรั่งในสังกัดบ้านขุนนาค และมีส่วนในการพัฒนาดนตรีตะวันตกในราชสำนักรัชกาลที่ 4 คือ มร.ซีอิว เอส ชัน ครูเตราชาวฮอลันดา หรือที่ สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาจักรีราชานุภาพ ทรงเรียกว่า “ครูยูสเซ็น” ถือเป็นผู้ที่มีบทบาทในการทำงานเพลงถวายๆ อยู่เรื่อยๆ และมีส่วนในการพัฒนางานเครื่องดนตรีทั้งในส่วนราชสำนักและราชการกรมทำซึ่งอยู่ในการดูแลของบ้านขุนนาค

นอกจากนี้ในปี พ.ศ. 2410 (ค.ศ. 1867) พบว่าครู ยูสเซ็น (Houssen) ยังได้ทำหน้าที่เป็นเสมียนให้กับ พระยาศุริยวงษ์ไวยวัฒน์ เพื่อไปเข้าร่วมงานแสดงสินค้าของสยาม เอ็กซ์โปซิชัน (Exposition) ที่กรุงปารีส ประเทศฝรั่งเศส แสดงให้เห็นบทบาทหน้าที่และความสามารถของครูยูสเซ็น นอกเหนือจากงานสอนดนตรี ปรากฏในข่าว จดหมายเหตุ บางกอกเรคคอร์ด THE BANGKOK RECORDER เล่มที่ 2 เดือนยี่ขึ้น 15 ค่ำ ปีมาน อัฐศก จุลศักราช 1228 เดือนเณยฺยูเอริ วันที่ 20 กฤษศักราช 1867 ใบที่ 23 เรื่อง การสำแดงของประหลาดที่เมืองปารีส.ความว่า

“...เราได้ยินข่าวว่า ในหลวงได้ตั้ง พระยาศุริยวงษ์ไวยวัฒน์ ไปเมืองปารีส ดูของแปลกๆ ที่เมืองปารีส ต่างพระเนตร พระยาศุริยวงษ์ไวยวัฒน์ ได้ลงกำป็นเจ้าพระยา, ณ วันอาทิตย์ เดือนยี่ ขึ้น 15 ค่ำ เมียใหญ่ของท่าน ก็ไปด้วยคนหนึ่ง, กับหญิงคนใช้หลายคน แลครูเตรชื่อ มิตเตอซีอิวเอสชัน เปนเสมียนไปด้วย จะไปถึงเมืองสิงคโปร์แล้ว จะลงเรือกลไฟอังกฤษฝรังเศส ไปยังกรุงปารีส...” (แดน ปิซ บรัดเลย์.2536 : 285)

รูปภาพที่ 3.13 ภาพงาน Expo ณ กรุง Paris, France ปี 1869 ในปี พ.ศ. 2412

ภาพจาก <http://www.culture.gouv.fr>. สืบค้นวันที่ 25 มิถุนายน 2555

บ้านขุนนางตระกูลขุนนาค เป็นกลุ่มชนชั้นสูงที่มีบทบาทในด้านการทหารและการปกครองอย่างมาก การปรับปรุงกิจการทหารในสมัยต้นรัตนโกสินทร์นั้น ยังไม่ได้มีการจัดระเบียบราชการทหารเรือ ออกเป็นกรม กอง แต่อย่างใด เพราะทหารเรือ ในสมัยนั้นปะปนอยู่กับทหารบก การปรับเปลี่ยนกิจการทหารเรือหลังจากงานพระราชพิธีบรมราชาภิเษก ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระองค์ได้ทรงจัดตั้ง ทหารวังหน้าขึ้นทั้งในส่วนของการทหารบกและทหารเรือ พร้อมทั้งให้ดำเนินการฝึกหัดทหารปืนใหญ่ต่อไป หน่วยงานของทหารเรือในสมัยนั้น มีอยู่ 2 หน่วยด้วยกัน คือ ทหารเรือวังหน้า และทหารมะริน

ทหารมะริน ในช่วงรัชกาลที่ 4 นั้น เป็นเหล่าทหาร สำหรับประจำเรือรบ และเรือพระที่นั่ง มีหน้าที่ดูแล และรักษาความปลอดภัย เมื่อเสด็จพระราชดำเนินทางชลมารค ขึ้นอยู่ในบังคับบัญชาของสมเด็จพระเจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ (ช่วง บุนนาค) สมุหพระกลาโหม ซึ่งท่านเป็นผู้ที่มีความสามารถ ในกิจการทางด้านการทะเล และการต่อเรือกลไฟ คู่กันกับพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว (กองประวัติศาสตร์ทหารเรือ, 2521 : 2 - 3)

การต่อเรือเดินทะเลในสยามมีการพัฒนาและรุดหน้ากว่าในสมัยก่อนเป็นอย่างยิ่ง ได้มีการต่อเรือกลไฟเพิ่มมากขึ้น พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงทรงโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งกรมเรือกลไฟ ขึ้นอยู่ในบังคับบัญชาของสมุหพระกลาโหม จึงเรียกชื่อว่า “กรมอรสมพล” มีกรมขึ้นในสังกัดกรมเรือกลไฟ กรมอาสาจาม และกรมอาสาสมอญ ซึ่งเป็นกรมที่จ่ายคน ลงประจำเรือ จึงนับได้ว่า กรมอรสมพล เป็นกรมใหญ่ที่บังคับบัญชาทหารเรือทั้งหมดมาแต่ต้นแล้ว และขึ้นในสังกัดกรมพระกลาโหม โดยมีเจ้าพระยาสุรวงศ์ไวยวัฒน์ (วร บุนนาค) เมื่อครั้งเป็น พระยาสุรวงศ์ไวยวัฒน์ จางวางมหาดเล็ก เป็นผู้ว่าการกรมอรสมพล

นอกจากนี้สมเด็จพระเจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ (ช่วง บุนนาค) ซึ่งได้ดำรงตำแหน่งสมุหพระกลาโหม มีหน้าที่บังคับบัญชาเหล่าทหารมะริน ยังต้องมียุทธหน้าที่ในการดูแลกรมท่า ดูแลให้การรับรองชาวต่างชาติที่เข้ามาในสยาม ส่งผลให้บทบาทหน้าที่ของคนในบ้านสกุลขุนนาค ต้องรับรองผู้คน แขกชาวต่างชาติอยู่ตลอดเวลา และเนื่องด้วย ต้องรับบทบาทสำคัญแต่เพียงตระกูลเดียว ในการรับรอง ชาวต่างชาติ จึงมีความรู้และความเข้าใจ ในธรรมเนียมปฏิบัติต่างๆ เช่น พิธีการทางการทูต การเลี้ยงรับรองอย่างฝรั่ง แม้แต่การจัดอาหารเลี้ยง การจัดกิจกรรมความบันเทิงต่างๆ เพื่อใช้ในการเลี้ยงรับรอง บ้านขุนนาค จึงเป็นสถานที่รวมความบันเทิงและนันทนาการต่างๆ ไว้อย่างครบครัน ทั้งคณะปี่พาทย์ มโหรี ละคร และแตรวง ไว้สำหรับบรรเลงในงานเต้นรำ (แดนซิ่ง) อันเป็นธรรมเนียมในการพักผ่อนหย่อนใจตามโอกาสสำคัญต่างๆ ซึ่งล้วนแล้วแต่ได้รับการยอมรับ จากชาวต่างชาติ เป็นอย่างดี (พูนพิศ อมาตยกุล, สัมภาษณ์ วันที่ 23 มีนาคม 2553)

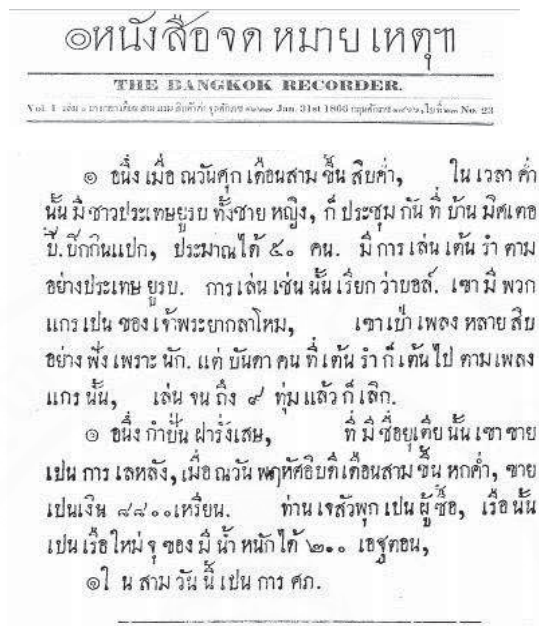
การรับเอาค่านิยมความบันเทิง ตามธรรมเนียมตะวันตกเข้าสู่ราชสำนักสยามนั้น ถือเป็นการพยายามในการแสดงให้ชาวต่างชาติได้รับรู้ถึง ความเจริญและทัดเทียมกับอารยประเทศ ผ่านกิจกรรมความบันเทิงที่ทันสมัย อย่างเช่น การดนตรีฝรั่ง เป็นต้น ดังนั้นในโอกาสที่มีการเลี้ยงรับรอง ที่เกิดขึ้นอยู่เสมอๆ ก็จะมีดนตรีฝรั่ง หรือ แตรวง ทุกครั้งไป แต่จะมียกเว้นบ้างก็ในคราวที่เป็นวันพระและโอกาสอื่นๆ ที่ไม่เอื้ออำนวย ซึ่งจะไม่มีการเลี้ยงสุรา หรือไวน์องุ่นรสเลิศ รวมทั้งการเดินรำลีลาศ เช่นในคราวที่พระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว ยังทรงพระประชวร การเลี้ยงสังสรรค์ก็จะเป็นไปตามธรรมเนียมที่เหมาะสมเท่านั้น จากหลักฐานข่าวที่ปรากฏในหนังสือจดหมายเหตุ บางกอก รีคอร์ดเดอร์ (Bangkok Recorder) ในปี พ.ศ. 2408 ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พบว่าการสังสรรค์ จัดเลี้ยงและมีความบันเทิงตามอย่างตะวันตก และการทำเพลงของแตรวงเพื่องานรื่นเริง การเดินรำ เป็นจำนวนมาก

เลี้ยงโต๊ะใหญ่

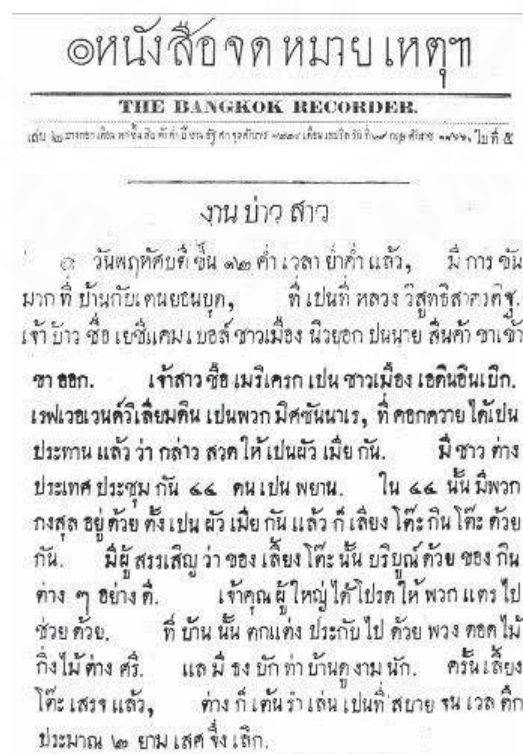
๑. ในวันพุธ เดือน ขึ้นสิบค่ำ เจ้าพระยาภาณุโพธิ์ดำ เกร ขะยิดใหญ่, เป็นวัน เกิด ของ ท่าน. ใน วัน นั้น ชายผู้ท่าน ครย ๕๕ ปี. ท่าน ได้เชิญ บิดา พวก กงสุล ต่าง ๆ ประเทศ มา ประชุมกัน แล้ว, เลี้ยงโต๊ะ ใน รวนท่าน เมื่อ เวลาเย็น วันพุธ นั้น. มี นาย ห้าง บ้าง, แล หลวง สรยาคร, แล นาย กงสุล, กับ ท่าน กัน จึง เป็น กงสุล สำหรับ เมือง สยาม ที่ ออก ไป อยู่ สิงคโปร์, แล พระยาสุรวงษ์วิวัฒน์ เป็น ยศ กับ น้อง ท่าน คน หนึ่ง. แล โต๊ะ ที่ เลี้ยง นั้น งาม ค่ะ, มี เครื่อง ภาชนะ ใช้ สร้อย, แล เครื่อง บริโภค ก็มี ทั้ง ๆ. นอก จาก ใน หลวง แล้ว แล ระ หาดอื่น เป็ลยบ มีได้. แล พวก สำหรับ เป็ลแตร ของ ท่าน ก็ เป็ล อยุ่ ที่ นั้น, มี เสียง ภัยระ. บิดา คน ทั้งปวง ที่ นั่งรับ ประทาน เครื่องโต๊ะ อยุ่ นั้น มีความ ยินดี เป็ลอัน มาก. การงาน นั้น ค่ะ ทุก อย่าง. ไม่ มี เครื่อง เงิน เต็น ร้า เพราะ, เหตุ ที่ ค่ะ อยุ่ ใน ฟ้า พระบาท สมเด็จพระ ปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว, ยัง ทรง พระ ประชวร อยุ่.

รูปภาพที่ 3.14 แตรวง ของบ้านเจ้าพระยาภาณุโพธิ์ดำ บรรเลงในงานเลี้ยงฉลองครอบรอบวันเกิด
ภาพจาก จดหมายเหตุ The Bangkok Recorder, 2536.

รูปภาพที่ 3.15 งานเลี้ยงเต้นรำ โดยมีแถววงเจ้าพระยาโกษาโหมมาร่วมบรรเลง

ภาพจาก จดหมายเหตุ The Bangkok Recorder, 2536.

รูปภาพที่ 3.16 แถววงท่านเจ้าคุณโกษาโหม บรรเลงสำหรับเต้นรำในงานแต่งงาน

ภาพจาก จดหมายเหตุ The Bangkok Recorder, 2536

3.3.3 พัฒนาการของดนตรีตะวันตกในวังหน้า

พระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ.2351 - 2408) (ค.ศ. 1808 - 1865) ซึ่งทรงดำรงตำแหน่งสมเด็จพระราชวังบวรฯ หรือวังหน้าสมัยรัชกาลที่ 4 พระองค์ทรงเป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาบ้านเมือง โดยเฉพาะงานราชการที่เกี่ยวกับการทหาร เนื่องด้วยพระองค์ทรงมีความรู้ทางด้านวิชาการ ทั้งทหารบกและทหารเรือ วิชาการก่อสร้างและเครื่องกล วิชาวิทยาศาสตร์ และการดนตรี สืบเนื่องจากความสนพระทัยในวิทยาการตะวันตก มาตั้งแต่ครั้งเมื่อยังเป็น เจ้าฟ้าจุฑาญาติในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว

พระองค์ทรงให้ความสนพระทัยในการดนตรีทุกประเภทเป็นอย่างยิ่ง สิ่งหนึ่งซึ่งสะท้อนให้เห็นความสนพระทัยในการดนตรีปรากฏในเรื่องราว บันทึกการเดินทางเรื่อง A Voyage round the world including an Embassy to Muscat and Siam in 1835, 1836, and 1837 ของ Dr. William Samuel Waithman Ruschenberger (ค.ศ.1807 – 1895) ในปี พ.ศ. 2379 (ค.ศ. 1836) ของเรือ Peacock แห่งกองทัพเรือสหรัฐอเมริกา ซึ่งเดินทางเข้ามาเพื่อเจริญพระราชไมตรี

Dr. William Samuel Waithman Ruschenberger ได้รับเชิญให้เข้าไปในเขตพระราชฐานที่ประทับ ของพลกระหม่อมฟ้าน้อย หรือสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้ากรมขุนอิศเรศรังสรรค์ (พระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว พ.ศ. 2351 - 2408) ณ พระราชวังเดิม พระองค์ทรงเป็นคนหนุ่มรุ่นใหม่ ที่รู้ภาษาอังกฤษแตกฉาน ทั้งการอ่านและการเขียน ทรงให้ความสำคัญ ต่อการเรียนรู้วิทยาการตะวันตก พร้อมทรงนำชมสถานที่ต่างๆ ในเขตพระราชฐาน และยังทรงแสดงดนตรีให้ฝรั่งชม บันทึกนี้บ่งบอกถึงความสนพระทัยและความมีอัจฉริยภาพ ของพระองค์ในการดนตรี ได้เป็นอย่างดี W.S.W Ruschenberger ได้กล่าวถึงห้องหนึ่ง ซึ่งมีเครื่องดนตรีสะสมอยู่เป็นจำนวนมาก

“...On a table, near a sofa, at one end of this drawing – room, were violin, flutes, and a flageolet, upon which instruments His Highness performs...” (W.S.W. Ruschenberger, 1838 : 294)

ในการเข้าเฝ้าคราวนั้น เจ้าฟ้าน้อยทรงแนะนำ W.S.W. Ruschenberger ให้รู้จักกับ “แคน” เครื่องดนตรี ที่พระองค์ โปรดปรานเป็นพิเศษ พร้อมทั้งได้ทรงเรียกนักร้องเข้ามา “แอ่วลาว” ให้ชม ในขณะที่เดียวกันพระองค์ก็ทรงเป่าแคน คล้ายเสียงขับร้องไปพร้อมกัน จากความประทับใจในการเข้าเฝ้าคราวนี้ W.S.W. Ruschenberger ได้บันทึกความประทับใจในขณะนั้นว่า

“...Now said the prince, “I will give you another kind of tune,” and at once struck up an air which might have been mistaken for Scotch, had we not been assured that it was Siamese. The minstrel gathered confidence from the music and sang with much spirit and better effect than at first...” (W.S.W. Ruschenberger, 1838 : 296)

รูปภาพที่ 3.17 พระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว

ภาพจาก <http://th.wikipedia.org/wiki>. สืบค้นวันที่ 25 มิถุนายน 2555

จากการที่พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงโปรดเกล้าฯ ให้จัดตั้งกรมทหารแม่นปืนใหญ่เพิ่มขึ้นอีก 1 กรม โดยบรรจุเฉพาะคนที่อยู่บ้านญวน สามเสน และให้ชื่อว่า “กรมทหารฝรั่งแม่นปืนหลัง” ส่วนกรมเก่าใช้ชื่อ “กรมทหารฝรั่งแม่นปืนหน้า” และทรงให้เจ้าฟ้าจุฑามณี (พระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้า) ทรงบังคับบัญชา กองทหารอาสาญวน และกองทหารอาสาจาม ซึ่งเป็นกองทหารที่มีความสำคัญและมีกำลังพลมาก

จากการที่พระองค์ทรงเป็นผู้รอบรู้และให้ความสนใจพระทัยศึกษาวิทยาการตะวันตก พร้อมกับทรงอยู่ในฐานะที่เป็นแม่กองหัดขุนหมื่นให้ยิงปืนใหญ่ และทรงบังคับบัญชาทหารปืนใหญ่ ในปี พ.ศ. 2383 (ค.ศ. 1840) พระองค์ได้ทรงพัฒนาการทหารด้วยการแปลตำราปืนใหญ่ จากภาษาอังกฤษขึ้น โดยเฉพาะตอนที่เป็นความรู้ใหม่ๆ พร้อมกับสอดแทรกความเชื่ออย่างโบราณไว้หลายประการ เช่น การนำยันต์มาหล่อลูกปืนบ้าง คาถากำกับภาวนา เวลาจะยิงบ้าง เป็นต้น (กองบัญชาการทหารสูงสุด, 2525 : 97) กำลังพลของทหารปืนใหญ่วังหน้า ส่วนใหญ่เป็นพวกญวนที่นับถือศาสนาคริสต์ นิกายโรมันคาทอลิก หรือที่เรียกกันว่า “ญวนเข้ารีต” ซึ่งเข้ามาตั้งบ้านเรือน อยู่ที่ตำบลสามเสน ตั้งแต่เมื่อครั้งรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว

ภารกิจทหารวังหน้า ในสมัยพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว นั้น ก่อนข้างศึกคัก เพราะนอกจาก พระองค์จะทรงเป็นธุระฝึกหัดจัดการทหาร ด้วยพระองค์เอง เพราะภายหลังจากพิธี บวรราชาภิเษกในรัชกาลที่ 4 ก็ได้ทรงจัดตั้งทหารบกและทหารเรือวังหน้า โดยเฉพาะทหารเรือ วังหน้า มีหน่วยขึ้นในสังกัด ประกอบด้วย กรมเรือกลไฟ กรมอาสาจาม และกองทะเล (แซน ปัจจุสานนท์, 2507 : 363) ขึ้นอยู่ในบังคับบัญชา ของพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว สาเหตุที่รัชกาลที่ 4 ทรงโปรดเกล้าฯ ให้พระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นผู้บัญชาการ ทหารเรือวังหน้านั้น เพราะพระองค์ทรงเล็งเห็นว่า ได้ทรงศึกษาวิชาการทหารเรือ การเดินเรือ และการ ต่อเรือกับชาวตะวันตก รวมทั้งทรงมีความรู้ในวิทยาการสมัยใหม่รอบด้าน

ในปี พ.ศ. 2394 (ค.ศ. 1851) ร้อยเอกโทมัส ขอร์ซ น็อกซ์ (Thomas George Knox) เป็น นายทหารนอกราชการ ของกองทัพอังกฤษ ประจำประเทศอินเดีย ได้เข้ามาเป็นครูเพื่อฝึกหัดทหาร ตามแบบอังกฤษ โดยเดินทางเข้ามาทางด่านเจดีย์สามองค์ เมืองกาญจนบุรี (สมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมพระยา ภาณุพันธุวงศ์วรเดช, 2550 : 318 - 319) แต่เนื่องจาก ทางวังหลวง มีร้อยเอกอิมเปย์ (Capt. Impey) เป็นครูอยู่แล้ว พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงโปรดเกล้าฯ ให้พระบาทสมเด็จพระ ปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว รับไว้เป็นครูฝึกทหารวังหน้า ในขณะเดียวกันก็ทรงโอนกรมอาสาญวน (เข่ารีด) ซึ่งพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงบังคับบัญชามาแต่ครั้งรัชสมัยของ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ไปเป็นทหารวังหน้า และให้ร้อยเอกโทมัส ขอร์ซ น็อกซ์ (Thomas George Knox) เป็นครูฝึกทหาร มีรูปแบบการฝึกเป็นไปตามแบบของวังหลวง โดยเลียนแบบทหารอังกฤษทั้งหมด แม้กระทั่งเพลงที่ถวายความเคารพ พระเจ้าอยู่หัวก็ใช้เพลง God Save The King เช่นกัน

บทบาทหน้าที่ ของร้อยเอกโทมัส ขอร์ซ น็อกซ์ (Thomas George Knox) นอกจากเป็น ครูฝึกทหารให้กับวังหน้าแล้ว คราวศึกเชียงตุง พ.ศ. 2396 (ค.ศ. 1853) พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้า เจ้าอยู่หัว ยังได้โปรดเกล้าฯ ให้นำกองทหารหน้า จัดเป็นรูปกองกำลังพิเศษ ทำการช่วยรบกำลังส่วน ใหญ่อีกด้วย พระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชทานหญิงคนหนึ่งชื่อ “ปราง” ให้ เป็นภรรยา ภายหลังร้อยเอกโทมัส ขอร์ซ น็อกซ์ (Thomas George Knox) ได้รับการแต่งตั้งให้เป็น กงสุลเขเนราลอังกฤษประจำกรุงเทพฯ และเมื่อกลับไปประเทศอังกฤษ ก็ได้เป็นขุนนาง มี บรรดาศักดิ์ เป็นเซอร์ (โสมทัต เทเวศร์, 2513 : 105)

จากการก่อตั้งกองทหารอย่างฝรั่ง ส่งผลให้เกิดความต้องการกำลังพลจำนวนมาก และจาก การที่ทรงเคยได้รับมอบหมายให้ดูแลหมู่กองทหารญวน ซึ่งส่วนมากเป็นคริสตังและมีพื้นฐานความรู้ เรื่องเพลงสวดมาบ้าง จึงพอสันนิษฐานได้ว่าคนเหล่านี้ น่าจะได้รับเลือกให้เข้ารับการศึกษาดนตรี ตะวันตกในวังหน้า เนื่องจากมีจากพื้นฐานทางดนตรีตะวันตกจากเพลงสวดมาแล้ว ประกอบกับพระ

ราชนิยมของพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงมีพระทัยใ้ในการดนตรีอย่างมาก จึงปรากฏมีโรงแตรสำหรับฝึกซ้อมในวังหน้า และปรากฏภาพจิตรกรรมฝาผนังทหารเป่าแตรสัญญาณ เพื่อใช้ฝึกทหาร ในพระอุโบสถวัดพระแก้ววังหน้า หรือวัดบวรสถานสุทธารวาส สะท้อนการฝึกทหารและใช้แตรเป็นสัญญาณในการฝึกจัดระเบียบปฏิบัติตามแบบตะวันตกได้เป็นอย่างดี

รูปภาพที่ 3.18 ภาพกองทหารวังหน้า

ภาพจาก โบสถ์วัดบวรสถานสุทธารวาส วังหน้า (ณัฐชา นัจจนาวากุล, 24 เมษายน 2552)

รูปภาพที่ 3.19 ภาพทหารวังหน้า เป่าแตรให้สัญญาณแถว

ภาพจาก โบสถ์วัดบวรสถานสุทธารวาส วังหน้า (ณัฐชา นัจจนาวากุล, 24 เมษายน 2552)

ต่อมาเมื่อพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จสวรรคตแล้ว ข้าราชการฝ่ายพระบรมราชวังก็ลงมาสมทบราชการในพระราชวังหลวง โดยมีตำแหน่งสังกัดกรมใดก็ไปรับราชการในกรมที่ตรงกัน ตามประเพณีโบราณทุกๆกรม แต่มีที่ต้องจัดเป็นพิเศษอยู่ 2 กรม คือกรมทหารบกและทหารเรือ เนื่องจากได้จัดตั้งขึ้นใหม่ในพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว และครั้งนั้นการบังคับบัญชาทหารอย่างยุโรปยังไม่ได้รวมขึ้นตรงต่อกระทรวงกลาโหมทุกกรมทั่วไป ดังนั้นในปี พ.ศ. 2408 (ค.ศ. 1865) พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงโปรดเกล้าฯ ให้สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าจุฬาลงกรณ์ ทรงบังคับบัญชาทหารบกวังหน้า และโปรดเกล้าฯ ให้กรมหมื่นบวรวิไชยชาญ พระเจ้าลูกยาเธอพระองค์ใหญ่ ในพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงบังคับบัญชาทหารเรือวังหน้า สืบต่อไป

แตรวงสยามในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ปรากฏหลักฐานที่แน่ชัดแล้วว่าได้รับการพัฒนามาตลอดรัชกาล ทั้งจากชาวต่างชาติที่อาศัยอยู่ในประเทศ และที่เดินทางเข้ามา กับเรือรบสัญชาติต่างๆ การเรียนรู้วัฒนธรรมการดนตรีตะวันตกที่เกิดขึ้นในช่วงรัชกาลนี้ สอดคล้องไปกับพระราชนิยมและสถานการณ์ของบ้านเมืองที่ต้องเรียนรู้และปรับตัวให้สมกับเป็นอารยะประเทศ อีกทั้งเพื่อเป็นการแสดงออกให้เห็นถึงความทัดเทียมในด้านวัฒนธรรม ผ่านการปรับเปลี่ยนและแสดงออกให้ชาวต่างชาติได้รับรู้ ดังเช่น เหตุการณ์ที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงใช้พระปรีชาสามารถนำความรู้วิชาการด้านวิทยาศาสตร์ ดาราศาสตร์ นำการเมืองจากเหตุการณ์ดังกล่าว ส่งผลให้ประเทศชาติปลอดภัย ไม่ตกเป็น อาณานิคมของประเทศมหาอำนาจโดยพระองค์ทรงมีพระบรมราชวินิจฉัยว่า จะปรากฏขึ้นในวันที่ 18 สิงหาคม พ.ศ. 2411 ซึ่งทรงคำนวณไว้ล่วงหน้า ถึง 2 ปี โดยจุดที่สามารถมองเห็นสุริยุปราคาเต็มดวง ได้ใกล้ที่สุด อยู่ ณ ตำบลหว้ากอ อำเภอหัววาน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ณ ที่นั้นมีนักปราชญ์ชาวฝรั่งเศส เรือรบฝรั่งเศสจอดลอยลำอยู่หน้าค่าย รวมทั้งผู้แทนและบรรดากงสุลจากประเทศต่างๆ เช่น อังกฤษ และฝรั่งเศส ก็เข้าร่วมชมปรากฏการณ์ครั้งนี้ด้วย

การเข้าร่วมชมปรากฏการณ์ที่จะเกิดขึ้นในครั้งนี้ มีชาวต่างชาติจำนวนมาก ทั้งที่อยู่ในเขตสยามและคณะทูต ข้าราชการจากต่างประเทศ ในการนี้ เซอร์ แฮร์รีอด เจ้าเมืองสิงคโปร์ ก็ได้ไปเฝ้าสมเด็จพระเจ้าแผ่นดินสยาม ที่ตำบลหว้ากอ เมื่อเดือนสิงหาคม ค.ศ. 1868 (ปีมะโรง พ.ศ. 2411) ด้วยเช่นกัน และสุริยุปราคาหว้ากอครั้งนี้ มีบันทึกสำคัญเกี่ยวข้องกับแตรวงของสยามปรากฏอยู่ ดังปรากฏหลักฐาน ความว่า

“...ในเย็นวันนั้น (18 สิงหาคม 2411) พวกเราพากันได้รับความแปลกใจ ด้วย ได้รับข่าวอย่างปัจจุบันทันด่วนว่า พระเจ้าแผ่นดิน จะทรงพระกรุณาโปรดเกล้า เสด็จมาทรงเยี่ยมตอบ ท่านเจ้าเมือง สิงคโปร์ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จมาถึง ทรงพระเก้าอี้หรือแท่นสั้นมีคนหาม 8 คน (พระราชยาน) เสด็จประทับไขว้พระบาททางข้างหน้า (ขัดสมาธิ) มีพระเจ้าลูกยาเธอเล็กๆ 2 พระองค์ประทับ 2 ข้าง...”

“...มีแตรวง 1 วง และกองทหารเกียรติยศ 1 กอง มีปืนใหญ่ภูเขา 2 กระบอก นำเสด็จนอกจากดนตรีวงนี้ พระเจ้าแผ่นดิน ยังมีแตรวงอย่างดี แบบยุโรปวงหนึ่ง และท่านเจ้าคุณกลาโหม ก็มีอีกวงหนึ่ง ซึ่งท่านมีความเอื้อเฟื้อ จัดส่งมาเล่นในเวลาพวกเรากินอาหารตอนเย็น ในวันต้นที่เรามาถึง และได้เล่นเพลงเต้นรำ และเพลงขับได้อย่างน่าชมเชย...”
(จำเดิมเผด็จศึก, หลวง, 2514 : 24)

รูปภาพที่ 3.20 เสด็จทอดพระเนตรสุริยุปราคา ณ หัวกอ

ภาพจาก www.wikipedia.com สืบค้นเมื่อวันที่ 22 เมษายน 2555

3.4 พัฒนาการดนตรีตะวันตกผ่านงานเผยแผ่คริสตศาสนา

ในสมัยรัตนโกสินทร์ กลุ่มผู้นับถือคริสตศาสนา นิกายคาทอลิกส่วนใหญ่ ได้กระจายตัวไปตั้งชุมชนอยู่ตามที่ต่างๆ ในขณะที่กลุ่มบาทหลวงนิกายโรมันคาทอลิก จำนวนหนึ่งก็ได้ย้ายจากกรุงศรีอยุธยา ไปตั้งชุมชนอยู่อย่างเจียบๆ ที่จังหวัดจันทบุรี ซึ่งต่อมาได้กลายเป็นชุมชนคริสต์ที่มีบทบาทอีกกลุ่มหนึ่ง ภายนอกพระนคร ในขณะที่เดียวกัน ช่วงต้นกรุงรัตนโกสินทร์ ก็มีชาวยุวนและเขมร ที่นับถือคริสตศาสนา ย้ายเข้ามาสมทบทั้งที่จันทบุรี และที่เข้ามาตั้งรกรากอยู่ที่บ้านเขมร บ้านญวน สามเสน ในพระนคร นอกจากนี้ยังมีชาวจีนที่นับถือคริสต์ ก็ได้เข้ามาตั้งรกรากอยู่ที่ตลาดน้อย ไปจนถึงย่านวัดยานนาวา กลุ่มชาวคริสต์โรมันคาทอลิกเหล่านี้ มีการรวมกลุ่มทำกิจกรรมทางศาสนาและมีบทบาทอยู่ในกรุงสยามตลอดมา

กระทั่งสมัยรัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ก็เริ่มมีกลุ่มมิชชันนารี นิกายโปรเตสแตนต์ หรืออเมริกันมิชชันนารีเดินทางเข้ามาสู่กรุงสยาม มีนายแพทย์คาร์ล กุสตัฟ ไทยเรียกว่า หมอกิสตัฟ และหมอทอมลิน เข้ามาครั้งแรก เมื่อพ.ศ. 2371 (ค.ศ. 1828) โดยพำนักที่ตำบลวัดเกาะ ในตอนใต้ของกรุงเทพฯ แจกยาและสอนคำสอนในกลุ่มชาวจีนอยู่ได้ประมาณ 7 เดือน ก็กลับออกไป เพราะไม่อาจทนทานระบบสุขอนามัยที่ล้าหลังของสยามได้ ประกอบกับมิชชันนารีส่วนมาก ไม่สามารถปรับตัวให้เข้ากับสภาพอากาศในเขตร้อนชื้น ทำให้มิชชันนารีหลายคนต้องถอนตัวออกไปจากสยาม (ประสิทธิ์ อุทุมพงษ์, 2549 : 2)

จากนั้นมา ในปี พ.ศ. 2374 (ค.ศ. 1831) ศาสนาจารย์เดวิด อาบิล เป็นมิชชันนารีอเมริกันคนที่ 3 ได้เดินทางเข้ามายังกรุงเทพฯ เพื่อเข้ามาทำงานสานต่อจากหมอกุสตัฟ และหมอทอมลิน จากนั้นก็มีนายแพทย์แดน บีช บรัดเลย์ (หมอปัสเตอร์) และศาสนาจารย์แคสเวล เดินทางมาถึงในปี พ.ศ. 2376 (ค.ศ. 1833) ศาสนาจารย์จอห์น เทเลอร์ และภรรยา พร้อมด้วย ซามูเอล สมิท หรือ หมอสมิท รวมทั้งหมอมัทธุน และภรรยา ก็เข้ามาสมทบร่วมปฏิบัติงานในกรุงสยาม

การเดินทางเข้าสู่ประเทศสยาม ในขณะนั้น นิยมใช้เส้นทางทางทะเลทางน้ำ เป็นเส้นทางหลัก ภายหลังการเปิดประเทศ เส้นทางสัญจรนี้ ถือเป็นเส้นทางสำคัญ ในการนำผู้คนจากซีกโลกตะวันตก เข้าสู่สยามประเทศ ทั้งเพื่อการค้า การเสี่ยงโชค การลงทุน และการทูต ฯลฯ ถือเป็นเรื่องสำคัญ ในการถ่ายทอดวัฒนธรรมที่แตกต่าง ให้กันและกัน ตลอดสมัย รัชกาลที่ 4 วัฒนธรรมตะวันตก ได้ถาโถมเข้าสู่สังคมสยามอย่างไม่หยุดนิ่ง เราไม่สามารถปฏิเสธได้เลยว่า กลุ่มคนตะวันตก ที่มีบทบาทอย่างมากในสังคมและวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชาวสยาม คือ พวกบาทหลวง มิชชันนารี ที่เข้ามาทำงานเผยแผ่คริสต์ศาสนาในสยาม ช่วยเหลือชาวสยาม ด้วยงานวิทยาศาสตร์การแพทย์และการสาธารณสุข และที่สำคัญที่สุดที่มีผลชัดเจนต่อเยาวชนชาวสยามก็คือ การตั้งโรงเรียนสอนหนังสือ สอนวิชาการสมัยใหม่นานาชนิด และส่วนที่ติดมากับท่านเหล่านั้นคือ เรื่องของวัฒนธรรมการดนตรี

3.4.1 นักบวช คาทอลิก กับการดนตรีตะวันตกในสยาม

กล่าว ถึงชาวตะวันตกที่เข้ามากรุงเทพฯ ในยุคต้นกรุงเทพฯ นั้น มี 2 พวกใหญ่ๆ คือ พวกที่เข้ามาค้าขายทางเรือ แล้วกลับออกไป กับพวกที่มาอยู่อย่างถาวร ย้อนกลับไปในช่วงกรุงธนบุรี ปี พ.ศ. 2311 (ค.ศ. 1768) บาทหลวงคอร์เร (Corre) ซึ่งได้ลี้ภัย ไปอยู่ที่ประเทศเขมร ได้เดินทางกลับเข้ามาในประเทศไทย ได้รวบรวมคริสตัง ที่บางกอก ซึ่งมีจำนวนถึง 400 คน ให้มาอยู่รวมกัน สมเด็จพระเจ้าตากสิน ได้ทรงพระราชทานที่ดินแปลงหนึ่ง สำหรับสร้างโบสถ์ คือ "วัดช่างดาครู้ส" ฝั่งธนบุรี งานเผยแผ่ศาสนา จึงได้เริ่มขึ้นใหม่อีกครั้ง จำนวนคนกลับใจและรับศีลล้างบาปได้เพิ่มขึ้นเรื่อยๆ และส่วนใหญ่เป็นชาวจีน บริเวณที่ตั้งชุมชนคาทอลิก จึงเรียกว่า "กุฎีจีน"

ปี พ.ศ. 2325 (ค.ศ. 1782) เมื่อเริ่มตั้งกรุงรัตนโกสินทร์ สถานการณ์ต่างๆ เริ่มดีขึ้น ในปี พ.ศ. 2328 สมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก พระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 1 ก็ได้ทรงพระกรุณาฯ รับพระสังฆราชภูเด และบรรดาบาทหลวงกลุ่มหนึ่ง ที่ออกไปจากประเทศไทยสมัยกรุงธนบุรี ให้กลับเข้ามากรุงเทพฯ อีกครั้งหนึ่ง เนื่องจากได้ถูกขับไล่ออกไปด้วยเหตุผลบางประการ ในสมัยสมเด็จพระเจ้าตากสิน เมื่อกองทัพสยาม กลับมาจากการศึกในเขมรและเวียดนาม ก็ได้้นำคริสตังโปรตุเกส จากเขมรมาเป็นจำนวน 450 คน พร้อมกับชาวเขมร ที่ต้องหลบหนีพวกได้ซ่อง อีก 100 คน นอกจากนี้ยังมีคริสตังอีก 250 คน ซึ่งได้มาลี้ภัยอยู่ทางตอนเหนือของเขมร ก็ได้กลับเข้ามาพร้อมทั้งตั้งรกรากอยู่บริเวณวัดคอนเซ็ปชัน ที่บ้านฉนวนสามเสน

ในช่วง ก่อน พ.ศ. 2377 (ค.ศ. 1834) เกิดการขาดแคลนเหล่าบาทหลวงทำงานเผยแผ่ศาสนา การทำงานจึงอยู่ในวงจำกัด แต่ส่วนใหญ่จะเป็นงานสอนศาสนาในหมู่ชาวจีน ในปีพ.ศ. 2363 (ค.ศ. 1820) พระสังฆราชฟลอรังส์ ได้ย้ายบ้านเณร จากวัดช่างดาครู้ส มาอยู่ที่วัดอัสสัมชัญและดำรงตำแหน่งอธิการของบ้านเณรด้วย นอกจากสร้างบ้านเณรแล้ว ท่านยังได้สร้างวัดอัสสัมชัญขึ้น

ในสมัยพระสังฆราชกูร์เวซี (Courvezy 1834 - 1841) จำนวนคริสตัง และบาทหลวงได้เพิ่มมากขึ้น ท่านจึงได้ขอให้ทางกรุงโรม แต่งตั้งพระสังฆราชผู้ช่วยองค์หนึ่ง ซึ่งทางกรุงโรมก็เห็นสมควร และได้แต่งตั้งพระสังฆราชปัลเลอกัว (Pallegoix, 1841 - 1862) เป็นพระสังฆราช ผู้ช่วยท่านเป็นผู้มีความสามารถ มีความรู้สูงในด้านวิทยาศาสตร์ คณิตศาสตร์ และด้านภาษาต่างๆ

บาทหลวงผู้หนึ่ง ที่มีบทบาทในการนำมาซึ่งวิทยาการแห่งโลกตะวันตกที่ทันสมัยในยุคต้นรัตนโกสินทร์ท่านหนึ่ง คือ พระสังฆราชฌ็อง-บัปติสต์ ปัลเลอกัวซ์ (Bishop Jean-Baptiste Pallegoix) ถือได้ว่า ท่านเป็นอีกบุคคลหนึ่ง ที่มีบทบาทในการเผยแผ่วิทยาการสมัยใหม่ สู่อสยามประเทศ เมื่อครั้งที่ท่านประจำอยู่ เมื่อที่วัดคอนเซ็ปชัน ซึ่งตั้งอยู่ใกล้กับวัดราชาธิวาส อันเป็นวัดที่เจ้าฟ้ามงกุฎและภาษาบาลี และมีความสัมพันธ์อันมิตรอย่างแน่นแฟ้นกับเจ้าฟ้ามงกุฎ ความสัมพันธ์อันนี้เอง ที่ช่วยให้ท่านสามารถเทศน์สอนศาสนาได้ โดยเสรีในเวลาต่อมา พระสังฆราชปัลเลอกัวซ์ได้แต่ง

หนังสือเกี่ยวกับเมืองไทยมีชื่อว่า Description du Royaume Thai ou Siam ตีพิมพ์ที่กรุงปารีส ในปี ค.ศ. 1854 และยังได้จัดทำพจนานุกรมเป็นภาษาต่างๆ ถึง 4 ภาษาด้วยกัน มีชื่อว่า สัพพะ พะจะนะ พาสา ไท

พจนานุกรมเล่มนี้ใช้เวลาในการทำถึง 10 ปี ด้วยความมานะ พยายามของท่าน นับเป็นหนังสือที่มีคุณค่าอย่างมหาศาลต่อประวัติศาสตร์ของชาวไทย โดยเฉพาะในเรื่องภาษาศาสตร์ นอกจากนี้ท่านยังแต่งหนังสืออีกหลายเล่ม ทั้งหนังสือคำสอน และหนังสือที่มีประโยชน์ต่อการศึกษาไวยากรณ์ไทย (รัชกาลที่ 4) ทรงผนวชอยู่ ท่านได้มีโอกาสถวายการสอนภาษาละตินแด่พระองค์ และพระองค์ก็ทรงสอนภาษาบาลีแก่ท่าน ทำให้พระสังฆราชปลื้มเลอแก้วมีความรู้อย่างแตกฉานในภาษาสยาม นอกจากนี้ท่านยังเป็นบุคคลที่มีความรู้ ความสามารถทางด้านภาษาศาสตร์ คณิตศาสตร์ ภูมิศาสตร์ ดาราศาสตร์ เคมี ฟิสิกส์ การชุบแร่โลหะ วิชาไฟฟ้า และการถ่ายภาพ ซึ่งวิชาทั้งหลายเหล่านี้ ท่านนำความรู้มาจากการอ่านตำรา และได้ทดลองทำจนประสบผลสำเร็จ

ในช่วงรัชสมัย พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ท่านปลื้มเลอแก้ว (Jeam-Baptiste Pallegoix) มีบทบาทอย่างมากในการฟื้นฟูคริสตศาสนา นิกายโรมันคาทอลิกขึ้นมาในสยาม ทั้งการบูรณะ ซ่อมแซมวัดต่างๆ เช่น โบสถ์อัสสัมชัญ โบสถ์ซางตาครูส (Sainte Croix Church) หรือวัดกุฎีจีน ทางฝั่งธนบุรี ซึ่งต่อมาก็ได้เปิดทำการได้ ในปี พ.ศ. 2378 การดูแลวัดคอนเซ็ปชัน (Immaculate Conception Church) หรือวัดพระแม่ปฏิสนธินิรมล (วัดบ้านเขมร) ตำบลสามเสน ท่านได้พยายามทะนุบำรุงวัดแห่งนี้ให้เจริญรุดหน้าขึ้นกว่าเดิม ส่งผลให้พวกเขาริตรมาสวดภาวนาที่วัดมากขึ้น ต่อมา มีการทำนุบำรุงและสร้างโบสถ์หลังใหม่ คือ วัดกาลหว่าร์ (Calvaire Church) ที่ตำบลตลาดน้อย ปากคลองสี่พระยา ส่งผลให้คนเชื้อสายโปรตุเกสในสยาม จำนวนมากพึงพอใจและสรรเสริญในการทำงานของท่าน นอกจากนี้ยังรวมไปถึงการบูรณะโบสถ์เซนต์โยเซฟ ที่อยุธยา และกลายเป็นศูนย์รวมของชาวบ้านที่นั่นกว่า 20 ครอบครัว อีกทั้งการบูรณะโบสถ์ที่เมืองจันทบุรี ฯลฯ

นอกจากนี้สังฆราชปลื้มเลอแก้ว (Jeam-Baptiste Pallegoix) ยังได้สร้างบ้านเณร หรือ สามเณรลัย เนื่องจากในสมัยรัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงห้ามมิให้บาทหลวง ส่งนักเรียนไปศึกษาพระคริสตธรรม ยังกะปึงเหมือนแต่ก่อน ประกอบกับสถานการณ์ทางการเมืองในสยาม ไม่เป็นใจให้เกิดการเผยแพร่คริสตศาสนา ไปยังพื้นที่อื่นๆ ส่งผลให้งานเหล่านี้ สามารถทำได้แต่ในพระนครและพื้นที่ใกล้เคียงเท่านั้น

เมื่อพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จขึ้นครองราชสมบัติ และสยามได้ทำสนธิสัญญากับประเทศฝรั่งเศส ในปี พ.ศ. 2399 สนธิสัญญานี้มีใจความว่าทรงพระบรมราชานุญาตให้ชาวสยาม มีเสรีภาพในการเลือกนับถือศาสนาใดก็ได้ อนุญาตให้บรรดามิชชันนารีประกาศศาสนา ได้โดยเสรี อีกทั้งยังทรงให้สร้างบ้านเณร ก่อตั้งโรงเรียน โรงพยาบาล และสามารถเดินทางไปในที่ต่างๆ ในประเทศได้ (<http://haab.catholic.or.th>, 25 เมษายน 2554)

รูปภาพที่ 3.21 เด็กเรียนหนังสือ และเรียนคำสอนในคริสตศาสนา

ภาพจาก เล่าเรื่องกรุงสยาม. พระสังฆราชฌ็อง-บัปติสต์ ปัลเลอกัวซ์

บาทหลวง ปาลเลอกัวซ์ พิมพ์ที่ปารีส ค.ศ. 1854 (พ.ศ. 2397) Description Du Royaume Thai Ou Siam ภาพเด็กตัวน้อยๆ กำลังเรียนหนังสือ น่าจะเป็นเด็กๆ ที่เรียนศาสนาคริสต์ละแวกชุมชน (ปาลเลอกัวซ์, 2552) ซึ่งการทำงานเผยแพร่คริสตศาสนา นิกายโรมันคาทอลิกในสยาม มีลักษณะแบบแผน การส่งเสริมให้ผู้คนเข้าใจและศรัทธาในพระศาสนา ผ่านเพลงสวดและบทเพลงพิธีกรรมในวาระต่างๆ ที่สำคัญ ตามโบสถ์คริสต์ต่างๆ ในพระนคร ซึ่งขณะนั้นมีการบูรณะ ซ่อมแซมประมาณ 4 แห่ง กระจายไปทั้งในพระนคร และตามหัวเมืองที่สำคัญ ผู้คนส่วนมากประกอบไปด้วย กลุ่มคริสตศาสนิกชนที่สืบเชื้อสายมาแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยา และกลุ่มคนเชื้อชาติ ที่เดินทางเข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภาร รวมทั้งการผ่อนปรนในเรื่องการเผยแพร่ศาสนาที่เกิดขึ้น ในช่วงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว งานเผยแผ่คริสต์ศาสนา จึงดำเนินไปอย่างต่อเนื่องพร้อมกับกิจกรรมด้านการศึกษาและสังคมในเวลาต่อมา

ระบบการจัดการเรื่องการศึกษาของชาวคริสต์ เกิดขึ้นไปพร้อมๆ กับการสร้างโบสถ์ของชาวคาทอลิก ในสยาม ในช่วงระยะเวลาที่สังฆราชปัลเลอกัวซ์ ได้ทำงานในสยามนั้น ท่านได้พยายามเผยแผ่ศาสนาไปพร้อมๆ กับการให้การศึกษาแก่เด็กๆ ที่เชื้อชาติ ดังปรากฏหลักฐานในบันทึกมิสซังแห่งกรุงสยาม ความว่า

๕๕ บันทึกเรื่องมิสซังแห่งกรุงสยาม

๒๓. โรงเรียน

โรงเรียนของเราเป็นห้องโถงเล็ก ๆ ตั้งอยู่บนเสากลมหลายต้น เปิดโล่งรับลมทุกทิศทาง ในตอนเช้าและตอนเย็นจะมีการนัดหมายเด็ก ๆ ให้มาชุมนุมกันที่นี้ด้วยเสียงกลอง เราสอนเด็กเหล่านี้ให้อ่าน เขียน ขับร้อง สอนเลขคณิตขั้นพื้นฐาน และโดยเฉพาะอย่างยิ่งสอนหลักธรรมทางศาสนาคริสต์ให้แก่พวกเขา ช่างน่าพอใจที่ได้ยินได้ฟังกลุ่มเด็ก ๆ ร้องเพลงสวดประสานกันอย่างพร้อมเพรียง และด้วยความกระตือรือร้น ดูช่างแตกต่าง

รูปภาพที่ 3.22 บันทึกเรื่องการสร้างโรงเรียนและสอนขับร้องเพลงสวด

ภาพจาก บันทึกเรื่องมิสซังแห่งกรุงสยาม 2524

นอกจากกลุ่มบาทหลวง นิกายโรมันคาทอลิกที่มีบทบาททางด้านการงานศาสนาในสยามมาเป็นระยะเวลายาวนานแล้วนั้น ยังมีกลุ่มมิชชันนารี นิกายโปรเตสแตนต์ และถึงแม้ว่ามิชชันนารีเหล่านั้นจะมากเชื่อชาติที่หลากหลาย หากแต่ทุกคนต่างก็มีจุดประสงค์เดียวกัน คือการทำงานรับใช้พระเจ้า และพากันมุ่งหน้าเข้าสู่สยาม นับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2371 (ค.ศ. 1828) เป็นต้นมา

ในสมัยรัชกาลที่ 4 นี้ ปรากฏการตั้งถิ่นฐานของกลุ่มคนคาทอลิก อย่างเป็นหลักเป็นฐาน ในขณะเดียวกันก็รับราชการ ทำงานให้ราชสำนักเป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มเข้ารีตที่ทำหน้าที่ทางด้านการทหาร โดยเฉพาะกลุ่มคาทอลิก บ้านคอนเซฟชัน ซึ่งกลุ่มคนสยามเชื้อสายโปรตุเกสเหล่านี้ รับราชการในกลุ่มทหารปืนใหญ่วังหน้า และไม่สามารถปฏิเสธได้ว่า กลุ่มทหารเข้ารีตเหล่านี้ ได้เรียนรู้และมีความเข้าใจในดนตรีตะวันตกเป็นอย่างดี อย่างน้อยที่สุดคือการขับร้อง ซึ่งมีพื้นฐานมาจาก เพลงสวดสรรเสริญพระเจ้า

3.4.2 คริสต์ศาสนา นิกายโปรเตสแตนต์ กับการเข้ามาของดนตรีตะวันตก

มิชชันนารี โปรเตสแตนต์ เป็นกลุ่มคนที่เดินทางเข้ามาในสยามและมีบทบาทสำคัญในการพัฒนาประเทศตามแบบตะวันตก และนำเทคโนโลยีที่ทันสมัยเข้ามาสู่สยาม ชาวสยามมีความสนใจในกลุ่มมิชชันนารีเหล่านี้ มากกว่าบาทหลวงคาทอลิกที่อยู่มาก่อน ทั้งนี้เพราะมิชชันนารีโดยมากเป็นผู้ที่มีความรู้ มีการศึกษาดี และได้รับการอบรม ถ้ายทอดศาสตร์ความรู้มา ในสาขาวิชาที่ต่างกัน

ออกไป ส่วนใหญ่ได้รับการศึกษามาอย่างดี จึงเป็นบุคคลที่เป็นทั้งนักวิชาการที่มีความรู้ มีความคิด เป็นวิทยาศาสตร์ และค่อนข้างไปทางเสรีนิยม ขณะเดียวกันก็มีศรัทธาแรงกล้าและมีความมุ่งมั่นในการทำงานศาสนาไปด้วย ในขณะที่บาทหลวงคาทอลิก มุ่งเน้นเรื่องการทำงานฟื้นฟูงานศาสนาและการตั้งโรงเรียนในสยาม

รากฐานทางประวัติศาสตร์ของการเข้ามาเผยแผ่คริสต์ศาสนา นิภายโปรเตสแตนต์สู่สยาม เกิดขึ้นครั้งแรก ในปี พ.ศ. 2371 ซึ่งตรงกับรัชสมัยรัชกาลที่ 3 พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งพระองค์ มิได้ทรงขัดขวางการเผยแผ่ศาสนาแต่อย่างใด เพียงแต่ในระยะแรก ทางราชการห้ามแจกคำสอนในหมู่คนไทยด้วยกัน ด้วยยังไม่แน่ใจเจตจำนงค์ของมิชชันนารีที่เข้ามาใหม่เท่าใดนัก แม้ว่าจะประสบผลสำเร็จในหมู่คนจีนบ้างพอสมควร มีผู้กล่าวไว้ว่า ไม่มีประเทศใดที่มิชชันนารีจะได้รับการต่อต้านการเผยแผ่ศาสนาน้อยที่สุดเท่ากับสยาม

มิชชันนารีคณะต่างๆ ได้ทยอยเดินทางเข้ามาทำงานในสยาม พร้อมกับวิทยาการทางการแพทย์ เครื่องจักรกล เครื่องมือเครื่องใช้ต่างๆ ที่ผลิตขึ้นจากเทคโนโลยีที่ทันสมัย โดยมีจุดประสงค์ เพื่อสร้างความเลื่อมใสให้เกิดขึ้นและนำไปสู่การเข้ารับศาสนาในที่สุด การผ่าตัด การผลิตสื่อสิ่งพิมพ์ การศึกษา ฯลฯ ล้วนแล้วแต่เป็นการเรียกร้องความสนใจได้อย่างดี แม้ในระยะเริ่มแรก การเผยแผ่ศาสนาสำเร็จตามความตั้งใจ ในหมู่ชาวจีนเพียงไม่กี่คน แต่เทคโนโลยีเหล่านี้ก็กลับนำมาสู่การเปลี่ยนแปลงโลกทัศน์และวิถีชีวิตของชาวสยามในระยะเวลาต่อมา

มิชชันนารีโปรเตสแตนต์ที่เข้ามาปฏิบัติพันธกิจในประเทศไทยสยาม ตั้งแต่ครั้งสมัยต้นกรุงรัตนโกสินทร์ มีทั้งหมด 5 คณะคือ สมาคมมิชชันนารีแห่งลอนดอน (London Missionary Society) เข้ามาใน พ.ศ.2371 คณะกรรมการอำนวยการมิชชัน โพ้นทะเลแห่งอเมริกา (American Board of Commissioners for Foreign Missions) เข้ามาใน พ.ศ.1924 คณะอเมริกันแบปติสต์ (American Baptist Foreign Missions) เข้ามาใน พ.ศ.2376 คณะอเมริกันเพรสไบทีเรียน (American Presbyterian Mission) เข้ามาครั้งแรกใน พ.ศ.2383 - 2387 และได้ส่งมิชชันนารีเข้ามาอีกครั้ง พร้อมกับการจัดตั้งมิชชันอย่างมั่นคงใน ค.ศ. 1847 และสมาคมมิชชันนารีอเมริกัน (American Missionary Association) เข้ามาใน พ.ศ.2393

สมาคมมิชชันนารีแห่งลอนดอน (London Missionary Society) มีมิชชันนารีชุดแรก และชุดเดียวที่เข้ามายังสยามคือ นายแพทย์คาร์ล กุตสลาฟ (Rev. Carl Fridrich Augustus Gutzlaff) ชาวเยอรมัน และศาสนาจารย์จาคอบ ทอมลิน (Rev. Jacob Tomlin) ชาวอังกฤษ ทั้งสองเดินทางถึงบางกอก (กรุงเทพฯ) เมื่อเดือนสิงหาคม พ.ศ. 2371 เดิมทีมิชชันนารีคณะนี้ ตั้งใจที่จะไปทำการเผยแผ่เผยแผ่กับชนชาวจีน ในเมืองจีน แต่เมื่อรู้ว่ามิชชันนารีชาวจีนอพยพมาตั้งรกรากอยู่ในสยามจำนวนมาก จึงถือโอกาสติดเรือสำเภา(จีน) เข้ามายังสยามด้วย และจากการเข้ามาของมิชชันนารี

โปรเตสแตนต์ชุดนี้ ทำให้ผู้คนในสยาม ได้รู้จักหนังสือพระคัมภีร์ไบเบิล ใบปลิวคำสอนทางคริสต์ศาสนา และยารักษาโรคแบบตะวันตก ซึ่งทำให้คนในสังคมไทย ในอดีตเรียก मिชชันนารี โปรเตสแตนต์ว่า "หมอ" คือ หมอมิชชันนารี เป็นทั้งหมอยารักษาโรคและหมอสอนศาสนา อย่างไรก็ตาม การปฏิบัติงานของมิชชันนารีขณะนี้ ต้องเผชิญปัญหาและอุปสรรคหลายอย่าง จนในที่สุดต้องยุติงาน ใน พ.ศ.2375 (ค.ศ. 1832) แต่ก่อนจะจากไป ก็ได้ชักชวนให้คริสตจักรที่สหรัฐอเมริกา ส่งมิชชันนารี มาทำพันธกิจในดินแดนสยาม ต่อจากนั้นก็มิชชันนารี ชาวอเมริกัน ได้เดินทางมายังดินแดนสยามอีกหลายคณะ ดังนี้

คณะกรรมการอำนวยการมิชชัน โพ้นทะเลแห่งอเมริกา (The American Board of Commissioners for Foreign Missions) หรือ A. B. C. F. M มีศาสนาจารย์ เดวิด เอปิล เป็นมิชชันนารีอเมริกันคนแรก เดินทางเข้ามายังกรุงเทพฯ ใน ค.ศ.1831(พ.ศ. 2374) เพื่อสำรวจหาเส้นทางจัดตั้งมิชชัน และใน พ.ศ.2377 (ค.ศ. 1834) คณะอเมริกันบอร์ดา ได้จัดส่งมิชชันนารีเข้ามาปฏิบัติงานในสยามอย่างเป็นทางการ มีเป้าหมายทั้งกับชาวไทยและชาวจีน

มิชชันนารีของคณะนี้มีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักในฐานะเป็นผู้นำวิทยาการตะวันตกแทบทุกแขนงเข้าสู่สังคมไทย คือ นายแพทย์แดน บีช บรัดเลย์ (หมอปลัดเล) (Rev.Dan Beach Bradley, M.D.) และมีมิชชันนารีอีกท่านหนึ่ง คือ ศาสนาจารย์ เจสซี แคลสเวล ได้เป็นพระอาจารย์ถวายการสอนภาษาอังกฤษและวิชาความรู้ของตะวันตกแด่พระบาท สมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 ขณะทรงผนวชเป็นพระภิกษุ แต่ต่อมาคณะอเมริกันบอร์ดา ได้ยุติบทบาทการเผยแผ่คริสต์ศาสนาในสยามเมื่อ พ.ศ. 2392 (ค.ศ. 1849) ส่วนนายแพทย์บรัดเลย์ นอกจากจะทำงานด้านศาสนาแล้ว ภรรยาของท่านก็ได้เริ่มเปิดโรงเรียนสอนที่บ้าน โดยเฉพาะงานเรือนและการสอนศาสนา อ่านพระคัมภีร์ไปด้วยกัน จากนั้นท่านก็ได้กลับไปพักตามวาระที่สหรัฐอเมริกา พร้อมทั้งได้ลาออกจากคณะอเมริกันบอร์ดาในปีเดียวกันและได้กลับเข้ามาปฏิบัติงานในสยามอีกครั้งในปลายปี พ.ศ. 2393 (ค.ศ. 1850) ในนามของสมาคมมิชชันนารีอเมริกัน

คณะอเมริกันแบپติสต์ (The American Baptist Mission) ศาสนาจารย์จอห์น เทเลอร์ โจนส์ และภรรยา พร้อมด้วยบุตรบุญธรรมคือซามูเอล สมิท (หรือหมอสมิท) มาปฏิบัติงานในนามของคณะอเมริกันแบปติสต์ที่กรุงเทพฯ เมื่อ พ.ศ. 2376 (ค.ศ.1833) และท่านเห็นว่า มีชาวจีนอาศัยอยู่ในกรุงเทพฯ มากกว่าชาวไทย จึงได้ปฏิบัติงานในหมู่ชนชาวจีนเป็นหลัก ผลการเผยแผ่คริสต์ศาสนาของมิชชันนารีคณะนี้ ได้จัดตั้งคริสตจักรโปรเตสแตนต์แห่งแรกในสยาม เมื่อปี พ.ศ.2380 (ค.ศ. 1837) มีสมาชิกชาวจีนเริ่มแรก 11 คน คริสตจักรนี้สืบทอดต่อมาเป็นคริสตจักรไมตรีจิต สังกัดคริสตจักรภาคที่ 12 สภาคริสตจักรในประเทศไทย ปัจจุบัน

คณะอเมริกันเพรสไบทีเรียน (American Board of Commissioners for Foreign Missions) ได้ส่งมิชชันนารีครอบครัวแรกคือศาสตราจารย์วิลเลียม พี บูแอลล์ มายังกรุงเทพฯ ใน พ.ศ. 2383 (ค.ศ. 1840) ปฏิบัติงานอยู่ประมาณ 4 ปี จึงเดินทางกลับสหรัฐอเมริกาเนื่องจากภรรยาล้มป่วยเป็นอัมพาต งานของคณะอเมริกันเพรสไบทีเรียนชะงักลงจนถึง พ.ศ. 2390 (ค.ศ. 1847) จึงมีการริเริ่มขึ้นใหม่โดยนายแพทย์ชามูเอล เฮาส์ (คนไทยเรียกท่านว่า หมอเหา) กับครอบครัวศาสตราจารย์ สตีเฟน และนางเมรี แมตตูน (คนไทยเรียกท่านว่า หมอมะตูม) เข้ามาเป็นมิชชันนารี จัดตั้งมิชชันที่ กรุงเทพฯ ในปี พ.ศ. 2390 เป็นต้นมา

สมาคมมิชชันนารีอเมริกัน เมื่อนายแพทย์บรัดเลย์ได้ลาออกจากคณะอเมริกันบอร์ดา และได้พาครอบครัวกลับเข้ามาปฏิบัติพันธกิจในกรุงเทพฯ ในปี พ.ศ. 2393 (ค.ศ. 1850) ภายได้สังกัดสมาคมมิชชันนารีอเมริกัน (มิชชันนารีคณะนี้เกิดขึ้นจากการรณรงค์หาทุนและผู้สนับสนุนโดยนายแพทย์บรัดเลย์ด้วย และท่านเองเป็นผู้ร่วมก่อตั้งมิชชันคณะ) มีผู้ร่วมงานที่มาด้วยกัน คือ นายแพทย์แอล บี.เลน และภรรยา ศาสตราจารย์โจโซอาห์ ซิลสปีและภรรยา แต่ครอบครัวมิชชันนารีผู้ร่วมงานที่มาพร้อมกับนายแพทย์บรัดเลย์อยู่ได้ไม่นานก็กลับสหรัฐอเมริกา จึงเหลือเพียงนายแพทย์บรัดเลย์เท่านั้นที่รับผิดชอบพันธกิจต่อมาจนกระทั่งเมื่อท่านถึงแก่กรรมในวันที่ 23 มิถุนายน พ.ศ. 2416 ศูนย์มิชชันของสมาคมมิชชันนารีอเมริกันที่กรุงเทพฯ จึงได้สิ้นสุดลงโดยปริยาย

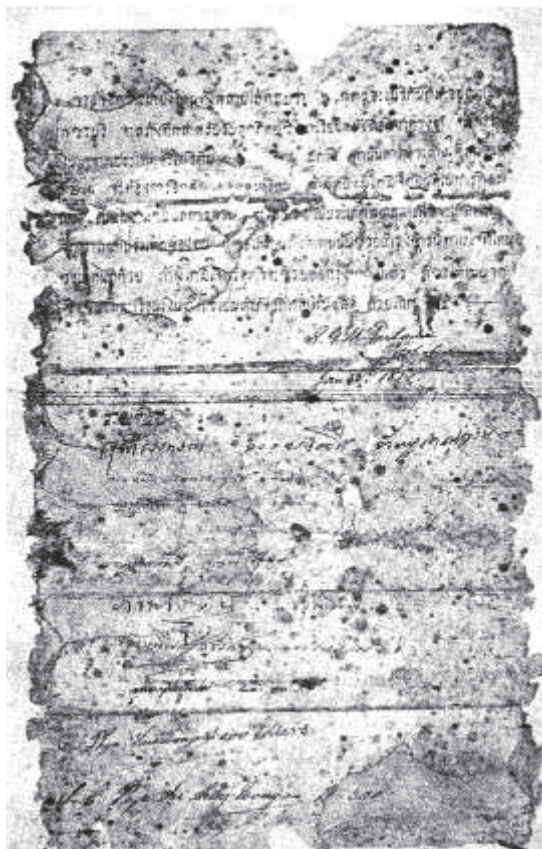
ในบรรดาคณะมิชชันต่างๆ เหล่านี้จะเห็นว่า เกือบทั้งหมดต้องยุติงานหรือออกไปจากดินแดนสยาม ก่อนที่จะสิ้นศตวรรษที่ 19 ยกเว้นเพียงคณะอเมริกันเพรสไบทีเรียนเท่านั้นที่ได้ปฏิบัติพันธกิจและมีบทบาทสำคัญในการเผยแพร่คริสต์ศาสนาในสยามสืบต่อมา และเป็นรากฐานสำคัญยิ่งของสภาคริสตจักร ในประเทศไทยปัจจุบัน

มิชชันนารีคณะอเมริกันเพรสไบทีเรียน ได้จัดตั้ง "มิชชันสยาม" ใน พ.ศ. 2390 และเมื่อถึง พ.ศ. 2401 (ค.ศ. 1858) มีการจัดตั้ง เพรสไบทีเรียสยาม (คณะธรรมกิจภาคสยาม) ต่อมาใน พ.ศ. 2410 ครอบครัวของศาสตราจารย์แคเนียล แมคกิลวารี ได้ขึ้นไปตั้งมิชชันที่เชียงใหม่ โดยมีครอบครัวของศาสตราจารย์โจนาธาน วิลสัน เข้าร่วมงานในเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2411 (ค.ศ. 1859) และได้รับอนุมัติจากคณะกรรมการมิชชันฝ่ายต่างประเทศของคริสตจักรเพรสไบทีเรียนที่สหรัฐอเมริกา ให้ตั้งเป็นมิชชันใหม่ ในเดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2411 เรียกว่า มิชชันลาว (ตามชื่อที่รัฐบาลกรุงเทพฯ และชาวตะวันตกเรียกดินแดนทางภาคเหนือ ของสยามหรือดินแดนล้านนา ในสมัยนั้นว่า "ลาว") ดังนั้น เมื่อถึง พ.ศ. 2411 จึงมีศูนย์ปฏิบัติพันธกิจ 2 แห่ง คือ มิชชันสยาม ที่กรุงเทพฯ กับ มิชชันลาว ที่เชียงใหม่ ต่อมาใน ปี พ.ศ. 2428 (ค.ศ. 1885) มีการจัดตั้ง เพรสไบทีเรียลาว เป็นองค์กรปกครองคริสตจักร ในภาคล้านนา

มิชชันคณะอเมริกันเพรสไบทีเรียนได้วางรากฐานและดำเนินพันธกิจสามประการที่สำคัญคือการประกาศเผยแผ่ พระกิตติคุณและ ตั้งคริสตจักร การจัดการศึกษาสมัยใหม่ และพันธกิจด้านการแพทย์แบบตะวันตก ที่ขับเคลื่อนพร้อมกันมาโดยตลอด มิชชันสยามแต่ละศูนย์ มีดังนี้

สถานีมิชชันเพชรบุรี ในปี พ.ศ. 2404 (ค.ศ. 1861) มิชชันสยาม เริ่มขยายงานออกไปยังภูมิภาค ได้จัดตั้งศูนย์มิชชันนารีที่เพชรบุรี ในปี พ.ศ. 2404 โดยมีครอบครัวศาสนาจารย์แดเนียลและนางโซเฟีย แมคกิลวารี กับครอบครัว ศาสนาจารย์ชามูเอล จี แมคฟาร์แลนด์ รับผิดชอบ ต่อมาในวันที่ 9 พฤษภาคม พ.ศ. 2406 (ค.ศ. 1863) ได้จัดตั้งคริสตจักรที่เพชรบุรี

ด้านการศึกษา มีการจัดตั้งโรงเรียนภายใต้การอำนวยการของ นางเจน เฮย์ แมคฟาร์แลนด์ ในปี พ.ศ. 2408 (ค.ศ. 1865) เป็นโรงเรียนการฝีมือ สำหรับสตรีของมิชชันนารี โรงเรียนแรกในสยาม รู้จักในนาม โรงเรียนอรุณสตรี ต่อมา มีการจัดตั้งโรงเรียนชายเรียกว่า โรงเรียนอรุณประดิษฐวิทยา และในภายหลังได้รวมกันเป็นโรงเรียนอรุณประดิษฐ สืบต่อมา

Subscription For The Girls' School Building, Petchaburi

รูปภาพที่ 3.23 ใบรายชื่อบริจาคเงินเพื่อสร้างอาคารเรียน ของโรงเรียนที่จังหวัดเพชรบุรี

ภาพจาก Historical Sketch of Protestant Missions in Siam 1828 – 1928

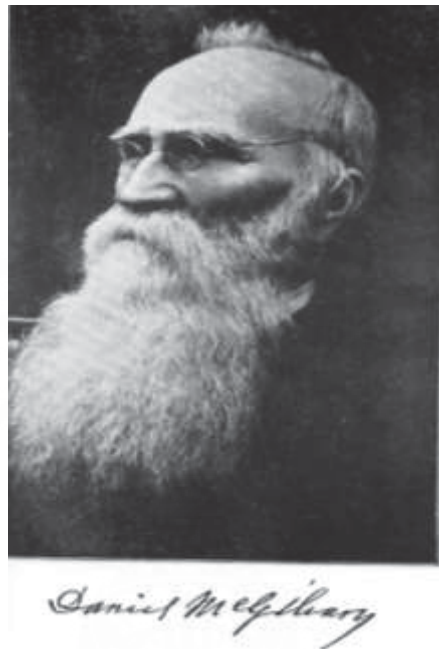
รูปภาพที่ 3.24 โรงเรียนหญิง จังหวัดเพชรบุรี

ภาพจาก Historical Sketch of Protestant Missions in Siam 1828 – 1928

รูปภาพที่ 3.25 บ้านมิชชันนารีริมแม่น้ำเพชร จังหวัดเพชรบุรี

ภาพจาก Historical Sketch of Protestant Missions in Siam 1828 - 1928

รูปภาพที่ 3.26 ศาสนาจารย์ ดาเนียล แมคกิลวารี

ภาพจาก Historical Sketch of Protestant Missions in Siam 1828 – 1928

ใน พ.ศ. 2410 (ค.ศ. 1867) ศาสนาจารย์แมคกิลวารี ได้มาเผยแพร่คริสต์ศาสนาที่ เชียงใหม่ และครอบครัว ศาสนาจารย์โจนาธาน วิลสัน และครอบครัว ได้อพยบเข้ามาที่เมืองเชียงใหม่ และพักอยู่ที่ศาลากลางเมือง ชาวเชียงใหม่ต่างก็พากันมาดูเพราะเห็นเป็นเรื่องแปลก ที่มีคนผิวขาว แตกต่างไปจากตนเองเดินทางเข้ามา ขณะเดียวกันมิชชันนารีได้นำเอา บอกขอ หรือ หีบเพลง มาด้วย ซึ่ง ถือเป็นวิทยากรตะวันตกในโลกยุคอุตสาหกรรม ที่เข้าสู่เมืองเชียงใหม่ และส่งผลให้ชาวเชียงใหม่ ได้ รู้จักบทเพลงตะวันตก ผ่านหีบเพลงด้วยทางหนึ่ง และจากนั้นก็ได้มีการสถาปนาคริสตจักรเพรสไบทีเรียน ที่ 1 เชียงใหม่ เมื่อเย็นวันที่ 18 เมษายน พ.ศ. 2411

สถานีมิชชันกรุงเทพฯ เมื่อมีการตั้งมิชชันของคณะอเมริกันเพรสไบทีเรียนที่กรุงเทพฯ พ.ศ.2390 (ค.ศ. 1847) โดยมีมิชชันนารีประกอบด้วยนายแพทย์ซามูเอล เฮาส์ ครอบครัวศาสนาจารย์สตีเฟน และนางแมรี แมตตูน ได้ร่วมกันจัดตั้งคริสตจักรเพรสไบทีเรียนที่หนึ่ง กรุงเทพฯ เมื่อวันที่ 31 สิงหาคม พ.ศ. 2390 และนับตั้งแต่ พ.ศ.2394 เป็นต้นมา ซึ่งตรงกับช่วงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2394 - 2411) การทำพันธกิจของมิชชันนารีมีความก้าวหน้าขึ้นเรื่อยๆ เช่นใน พ.ศ.2395 ได้รับพระบรมราชานุญาตให้เช่าที่ดินใกล้วัดแจ้ง (วัดอรุณราชวราราม) สำหรับจัดตั้งที่ทำการของมิชชัน ต่อมาในปี ค.ศ. 1856 ได้จัดซื้อที่ดินที่สำหรับ และได้ย้ายที่ทำการของมิชชันไปจัดตั้งขึ้นอย่างมั่นคงถาวร ในที่แห่งใหม่นี้ และประมาณปี พ.ศ. 2443 จึงมีการขยับขยายมายังฝั่งกรุงเทพฯ ณ บริเวณถนนประมวญคือโรงเรียนกรุงเทพคริสเตียนในปัจจุบัน

รูปภาพที่ 3.27 วิหารหลังแรก สร้างขึ้นในปี พ.ศ. 2403 (ค.ศ.1860)

ภาพจาก **Historical Sketch of Protestant Missions in Siam 1828-1928**

ด้านการศึกษา ในช่วงแรกมิชชันนารีได้นำเด็กหญิงจำนวนหนึ่ง มาสอนที่บ้าน แต่ไม่ประสบผลสำเร็จนัก ต่อมารัชกาลที่ 4 ทรงมีพระบรมราชานุญาต ให้คณะมิชชันนารีซื้อที่ดิน 2 แปลง คือที่ตำบลกุฎีจีน หลังวัดแจ้ง และตำบลสำเหร่ คณะอเมริกันเพรสไบทีเรียน (American Presbyterian) จึงได้ตั้งโรงเรียนเป็นแห่งแรก ณ ตำบลกุฎีจีน โดยจ้างเด็กมาเรียนวันละเฟื้อง (12 สตางค์) มีซินแสเกี๊ยะ ก๊วยเซียน เป็นผู้สอน ในตอนนั้นมีเยาวชนจีน เพียง 8 คนเท่านั้น ที่สมัครเป็นนักเรียน ในปลายเดือนกันยายน ปี พ.ศ. 2395 (ค.ศ. 1852) หม่อมแมตตูน (Mattoon) ได้จัดตั้งโรงเรียนแบบ กินนอน (Boarding School) ขึ้นในหมู่บ้านมอญ และในปลายเดือนเดียวกันนี้ หมอเฮาส์ (William S. House) ได้มีการจัดตั้งโรงเรียนสำหรับสอนเด็กชาย เรียกว่า The Boy's School at Bangkok เป็นโรงเรียนประจำชายที่ข้างวัดแจ้ง ส่วนใหญ่เป็นเด็กจีน มีนักเรียน 27 คน และจากนั้น อีก 5 เดือนต่อมา โรงเรียนของหม่อมแมตตูน ได้รวมเข้ากับโรงเรียนของมิชชัน จนถึง พ.ศ. 2400 (ค.ศ. 1857) ได้มีการย้ายที่ทำการมิชชันและโรงเรียนไปยังท้องที่สำเหร่

ในปีพ.ศ. 2405 (ค.ศ. 1862) คณะอเมริกันเพรสไบทีเรียน เล็งเห็นว่า กิจกรรมด้านการศึกษาก้าวไกลไปข้างหน้าด้วยดี จึงย้ายโรงเรียน จากเดิมที่ตำบลวัดแจ้งมาเปิดที่ ตำบลสำเหร่ ซึ่งอยู่ทางใต้ลงมาและมอบให้ศาสนทูต เอล แมตตูน เป็นผู้อำนวยการ ปรากฏว่าผลงานเป็นที่พอใจ อนึ่ง ในระยะเวลานั้นทางรัฐบาลไทย ได้เปิดโรงเรียนของรัฐบาลแห่งหนึ่ง ที่ตำบลสวนอนันต์ ได้เชิญท่าน

ภาษาอังกฤษ โดยทรงเรียนภาษาอังกฤษกับ หมอแกลสเวลล์ มาตั้งแต่ปีพ.ศ. 2383 (ค.ศ. 1840) เป็นต้นมา จนกระทั่ง หมอแกลสเวลล์เสียชีวิต ในปี พ.ศ. 2391 (ค.ศ. 1848) กล่าวได้ว่า พระองค์ทรงมีความตื่นตัวในการเรียนภาษาอังกฤษและทรงตระหนักถึงความจำเป็นในการรับรู้วิทยาการตะวันตก ทั้งนี้เนื่องด้วยภาวะคุกคามของประเทศมหาอำนาจ ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ การที่จะเข้าใจวิทยาการต่างๆ ได้นั้น ต้องมีความรู้ ในภาษาอังกฤษเป็นอย่างดี และลึกซึ้งจึงจะสามารถเข้าใจและถ่ายทอดความรู้ที่อยู่ในในวิทยาการเหล่านั้นได้

จากการที่พระองค์ ทรงตระหนักถึงความสำคัญของการศึกษา ในแบบตะวันตก โดยเฉพาะภาษาอังกฤษนั้น พระองค์มิได้หยุดเพียงการศึกษาไว้ที่พระองค์เองเท่านั้น หากแต่ยังส่งผลไปสู่พระบรมวงศานุวงศ์ และเจ้านายชั้นสูงอีกเป็นอันมาก แม้ว่าการศึกษาของเจ้านายชั้นสูงของสยามแต่เดิมนั้น จะต้องได้รับการศึกษาตามจารีตประเพณี ตามที่สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ ได้ทรงอธิบายไว้ว่า

“...ชั้นประถมศึกษา เรียนต่อครูผู้หญิงที่ในพระราชวัง พอพระชันษาได้ 3 ขวบ ก็ตั้งต้นเรียนหนังสือไทย ไปจนพระชันษาราว 7 ขวบ จึงเริ่มเรียนชั้นมัธยมศึกษาภาคต้น ถึงชั้นมัธยม เริ่มฝึกการเรือน แต่ยังเรียนภาษาไทยด้วย อ่านหนังสือต่างๆ และมีการกวัดขันกีฬามารยาทในชั้นนี้ด้วย การเรียนในภาคต้นจะสิ้นสุดลง เมื่อผ่านพิธีโสกันต์ (พระชันษา 11 ปี) หลังจากนั้นก็เรียนวิชาชั้นมัธยมปลาย ที่เป็นการศึกษาความรู้ชั้นสูงขึ้นตามลำดับ ซึ่งประกอบด้วยการศึกษาศิลปธรรม ฝึกหัดวิชาการเรือน และวิชาเฉพาะตามพระอัธยาศัย ควบคู่ไปกับการความรู้ในราชประเพณี และระเบียบวินัยในสมาคม ของกุลนารีจนสามารถรับหน้าที่ราชการฝ่ายใน และฝึกสอนผู้อื่นสืบมา ” (กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, 2546: 18)

ดังจะเห็นได้ว่า ในปีพ.ศ. 2394 (ค.ศ. 1851) ทรงโปรดให้มิชชันนารี เข้ามาสอนสตรีในพระราชวังชั้นใน โดยมีพระบรมราชโองการให้เชิญสตรีอเมริกัน 3 ท่าน คือ มิสซิสแมททูน (Mrs. Mattoon) มิสซิสโจนส์ (Mrs. Jones) และมิสซิสเฮาส์ (Mrs. House) สตรีชาวอเมริกันเข้าไปสอนในฝ่ายใน ได้แก่ วิชาภาษาอังกฤษ ภูมิศาสตร์ ดาราศาสตร์และมารยาทของชนชั้นสูงตะวันตก ซึ่งถือได้ว่าเป็นการเปิดโลกแห่งการศึกษา ในระบบตะวันตก เข้าสู่ราชสำนักเป็นครั้งแรก และก่อให้เกิดกระแสความนิยมในตะวันตกตามมา นอกจากนี้ยังมีนางแอนนา ลีโอนอเวนส์ (Mrs. Anna H. Leonowens) ที่เข้ามาทำหน้าที่ สอนภาษาอังกฤษ ในปี พ.ศ. 2405 (ค.ศ. 1862) รวมระยะเวลา 5 ปี หลังจากนั้นก็ได้จ้าง หมอแซนด์เลอร์ (Mr. J.H. Chandler) เข้ามาสอนในเขตพระราชวังแทน

3.5 สรุปพัฒนาการดนตรีตะวันตกในรอบ 26 ปีระหว่างปี พ.ศ. 2385 – 2411

ในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 3 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ การดนตรีตะวันตกในสยามตลอดระยะเวลา 44 ปี ในการครองราชย์ของทั้งสองรัชกาล สามารถสะท้อนให้เห็นการเดินทางเข้ามาของชาวตะวันตกพร้อมกับดนตรีตะวันตกอย่างช้าๆ ผ่านการรับวิทยาการด้านต่างๆ เข้ามา และปรับเปลี่ยนค่านิยม ไปตามกระแสความนิยมตามธรรมเนียมตะวันตก

แม้ว่าในระยะเริ่มแรกเมื่อชาติตะวันตกเริ่มเดินทางเข้ามาถึงสยาม ราชสำนักพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงใฝ่ใคร่ครวญและใช้ดุลยพินิจอย่างรอบคอบในทุกๆ ด้าน ประกอบกับมิได้มีพระราชอัธยาศัยชื่นชมในตะวันตก แต่ทรงให้ความระมัดระวังกลุ่มคนตะวันตก และยังไม่ตอบรับหรือยกย่องวัฒนธรรมและวิทยาการตะวันตกเสียทันที ในขณะที่เหล่าเชื้อพระวงศ์และขุนนางชั้นสูงกลับมีท่าทีชื่นชม ใฝ่เรียนรู้วิทยาการและวัฒนธรรมตะวันตกเหล่านี้เป็นอย่างดี

ในขณะที่เมื่อเริ่มต้นรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว นโยบายการเปิดประเทศเพื่อเชื่อมสัมพันธ์ไมตรีกับประเทศต่างๆ ในซีกโลกตะวันออก จากแนวคิดการค้าเสรีในโลกเศรษฐกิจทุนนิยม เปลี่ยนแปลงจากเศรษฐกิจที่พึ่งพาเกษตรกรรม ไปเป็นเศรษฐกิจแบบพึ่งพาอุตสาหกรรมการผลิตเป็นหลัก การเจรจาทางการทูต จึงเป็นวิถีทางเจริญสัมพันธไมตรีทางหนึ่ง ที่นำพาให้ผู้คนในโลกตะวันตกมุ่งหน้าเข้าสู่สยาม ประกอบกับการเดินทางเข้ามาของมิชชันนารีอเมริกันที่มีศรัทธาแน่วแน่ในการเผยแผ่ศาสนา ก็หลั่งไหลเดินทางเข้ามาอย่างไม่ขาดสาย

การเดินทางเข้ามาของกลุ่มคนเหล่านี้ ก่อให้เกิดการเผยแพร่ดนตรีตะวันตกเข้าสู่สังคมสยามอย่างช้าๆ เริ่มจากการรับรู้ในธรรมเนียม และขนบนิยมทางการทูตที่มีดนตรีเป็นสิ่งแสดงเกียรติยศของประเทศ ดนตรีที่เดินทางมากับการทูตได้ถ่ายทอดลงสู่ราชสำนักก่อนเป็นลำดับแรก เช่น กองดุริยางค์เรืออาร์โคนา (Arcona) ซึ่งได้ทำหน้าที่ถ่ายทอดตรงให้แก่เหล่าทหารดุริยางค์ของสยาม จากการสนับสนุนของราชสำนักผนวกกับพระราชนิยมในรัชกาลที่ 4 และพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่ทรงศึกษาวิทยาการและเปิดรับวัฒนธรรมตะวันตก ก่อให้เกิดกองดุริยางค์ทหารประจำราชสำนักและขุนนางชั้นสูงขึ้นมา พบว่าในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว มีการสนับสนุนให้เกิดกองดุริยางค์ทหารอย่างต่อเนื่องตลอดรัชกาล เกิดแถวขึ้นในราชสำนักจำนวนหลายวงด้วยกัน แถวเหล่านี้มีหน้าที่หลักในการเป็นเหล่ากองดุริยางค์ทหารเกียรติยศสำหรับพระมหากษัตริย์ พิธีการทางการทูต เช่น แห่พระราชสาสน์ และที่สำคัญใช้บรรเลงในงานเดินรำเพื่อความบันเทิงตามธรรมเนียมและค่านิยมอย่างตะวันตก ในช่วงเวลา 26 ปี มีแถวราชสำนักจำนวน 3 วงด้วยกัน ประกอบด้วย

- (1) แตรวงวังหลวง
- (2) แตรวงวังหน้า
- (3) แตรวงทหารมะริน (สังกัดบ้านขุนนาค)

ขณะเดียวกัน การกระจายตัวของวัฒนธรรมการดนตรีตะวันตก โดยเฉพาะในช่วงแรกนี้ เป็นไปอย่างช้าๆ และจำกัดอยู่ในกลุ่มสังคมเมืองเท่านั้น แต่อย่างไรก็ดี แม้ราชสำนักจะเป็นผู้รับเอาวัฒนธรรมการดนตรีเหล่านี้เข้ามาใช้เพียงในการภายใน และเป็นช่วงเวลาในการเลือกรับวัฒนธรรมการดนตรีตะวันตกเข้ามาไว้ในพิธีการต่างๆ ในช่วงแรก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในพิธีการที่มีกองทหารเกียรติยศของพระมหากษัตริย์เท่านั้น เช่น ในกระบวนแห่ต่างๆ ตามแบบอย่างของฝรั่งที่เข้ามาเจริญสัมพันธไมตรีทางการทูต การบรรเลงในงานเดินรำ ตามธรรมเนียมงานเลี้ยงรับรองของตะวันตก

การกระจายตัวของดนตรีตะวันตกในช่วงเวลานี้จึงถูกจำกัดด้วยโอกาส มุมมอง และสถานะทางสังคม ด้วยยังไม่คุ้นเคยกับชาวตะวันตกที่เข้ามาด้วยจุดประสงค์ต่างกันนัก มีแต่เพียงทหารแตรที่อยู่ในฐานะแรงงานของราชสำนักที่ต้องเข้ารับราชการ หรือ ไพร่สม ซึ่งเป็นระบบการเกณฑ์ทหารเข้าทำงานให้หลวงและสืบทอดกันมายาวนาน กลุ่มคนเหล่านี้ก็จะมีโอกาสได้เห็นและเรียนรู้ธรรมเนียม วิทยาการตะวันตก และวัฒนธรรมการดนตรี ที่นำเข้ามาในสังคมเมืองโดยเฉพาะในสังคมของราชสำนักในขณะนั้น

มิชชันนารี อเมริกัน เป็นกลุ่มคนที่มีบทบาทอย่างมาก ในการนำวิทยาการจากโลกตะวันตกเข้าสู่สยาม ตั้งแต่ช่วงต้นรัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ขณะเดียวกันการนำวิทยาการสมัยใหม่เข้าสู่สังคมสยามกลับเป็นสิ่งที่ทำให้ได้รับความสนใจจากผู้คนในสังคมมากกว่างานศาสนา เช่น วิทยาการการแพทย์แผนใหม่ การพิมพ์ และค่านิยมในแบบตะวันตก เช่น การแต่งกาย การดำเนินวิถีชีวิตอย่างตะวันตก และถึงแม้ว่าการทำงานศาสนาในระยะแรก จะไม่ประสบความสำเร็จ แต่มิชชันนารีก็พยายามเปลี่ยนพื้นที่การทำงานไปตามหัวเมืองใหญ่ๆ เพื่อบุกเบิกงานเผยแผ่ศาสนา แม้ว่าในช่วงรัชกาลที่ 4 นั้น แทบจะไม่มีผู้ใดหันมานับถือคริสต์ศาสนาเลย ยกเว้นกลุ่มคนจีน แต่ขณะเดียวกันกลับส่งผลให้ผู้คนที่อยู่ห่างไกล ได้รู้จักดนตรีตะวันตกผ่านงานศาสนา จาก เพลงสวด เพลงนมัสการ และหีบเพลง (กระบอกเสียง) ถือเป็นการส่งผ่านดนตรีตะวันตกสู่คนในสังคมที่ห่างไกล ด้วยวิทยาการในโลกตะวันตกและงานศาสนาที่มีดนตรีตะวันตกและคำสอนเป็นฐานในการทำงาน

ระบบการศึกษาตามแบบแผนตะวันตก ถูกนำเข้ามาใช้ในสังคมสยามผ่านกลุ่มผู้เผยแผ่ศาสนา ทั้งคาทอลิกและโปรเตสแตนต์ ซึ่งให้ความสำคัญกับการศึกษา เนื่องจากเห็นว่า

การศึกษาเป็นสิ่งที่ช่วยให้มนุษย์เข้าใจถึงความเป็นไปและช่วยให้รับรู้คำสอนในคริสตศาสนา ได้รวดเร็วมากยิ่งขึ้น แต่การศาสนาในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ไม่ประสบผลสำเร็จตามที่กล่าวมาแล้ว กลุ่มมิชชันนารีและบาทหลวงจึงหันมาให้การสนับสนุนการศึกษาตามแผนตะวันตกควบคู่กันไป แต่ในเวลานั้นการศึกษาตามแผนตะวันตก ก็ได้รับความสนใจเพียงแค่นักเรียนและกลุ่มคนชั้นสูงเท่านั้น

ขณะเดียวกันผลจากการปลูกฝังการศึกษา โดยเฉพาะการให้ความสำคัญกับการเรียนภาษาอังกฤษ และวิทยาการด้านต่างๆ ให้กับกลุ่มคนในราชสำนัก ส่งผลให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้จากภายนอกเขตพระราชฐานขึ้น เหตุจากกลุ่มคนในราชสำนักฝ่ายในส่วนมาก ไม่มีโอกาสได้รับความเปลี่ยนแปลงของโลกภายนอกมากนัก เนื่องจากส่วนใหญ่จะใช้ชีวิตอยู่แต่ในวังเท่านั้น แม้ว่าผู้สนใจเรียนในระยะเริ่มแรกมีจำนวนมาก แต่เมื่อนานวันเข้าก็กลับมีจำนวนที่ลดลง เนื่องจากสาเหตุหลายประการด้วยกัน

แต่กระนั้นก็ตามยังมีเจ้าจอมบางคนมีความรู้แตกฉานในภาษาอังกฤษ สามารถอ่านหนังสือภาษาอังกฤษได้อย่างคล่องแคล่ว ส่งผลให้เกิดการเรียนรู้ทัศนคติและวัฒนธรรมของชาวตะวันตก ความเปลี่ยนแปลงเหล่านี้ก่อให้เกิดการปรับทัศนคติในการดำเนินชีวิต โดยรับเอาแนวความคิดของตะวันตกมาปรับใช้ อันจะส่งผลต่อค่านิยมในการดำรงชีวิตในเวลาต่อมา ทั้งในเรื่องการแต่งกาย การรับประทานอาหาร การเสพความบันเทิงในลักษณะต่างๆ เช่น การเดินรำ การดนตรี เป็นต้น สิ่งเหล่านี้จะเห็นพัฒนาการของผู้คน สังคม และดนตรีได้อย่างชัดเจนมากขึ้น ในอีกในช่วงระยะเวลา 42 ปีแห่งการครองราชย์ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

บทที่ 4

ดนตรีฝรั่ง ในสังคมสยาม สมัยรัชกาลที่ 5

พ.ศ. 2411 – 2453 (ค.ศ. 1868 - 1910)

ภายหลังจากการเสด็จขึ้นครองราชย์ ในปี พ.ศ.2411 (ค.ศ.1868) จำนวนประชากรชาวสยาม มีจำนวนเพิ่มมากขึ้น ซึ่งเป็นผลมาจากปัจจัยหลายประการ ในขณะเดียวกันก็มีชาวตะวันตก ให้ความสนใจมุ่งหน้าเดินทางเข้ามาในสยาม ด้วยเหตุผลต่างกัน เช่น เพื่อเผยแพร่คริสต์ศาสนา การพาณิชย์ การค้าขาย และมีการว่าจ้างชาวต่างประเทศ ให้เข้ามาทำงานจำนวนมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อการขยายตัวของระบบทุนนิยมจากตะวันตก ที่แผ่เข้ามาในสังคมสยามภายหลังปี พ.ศ. 2398 (ค.ศ.1855) เป็นต้นมา เป็นเหตุให้มีชาวตะวันตก เดินทางเข้ามาเพิ่มมากขึ้นเป็นลำดับ ก่อให้เกิดการขยายตัวของ เศรษฐกิจ ชุมชน และขนาดของเมือง อันส่งผลให้เกิดการปรับเปลี่ยนพฤติกรรม และวัฒนธรรม ในวิถีชีวิตของผู้คนทุกชนชั้น โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ความเป็นอยู่ของคนในราชสำนัก และสังคมของชาวเมืองกรุง ที่ถูกหลอมรวมด้วยการเคลื่อนไหว และเปลี่ยนแปลงภายใต้เงื่อนไขที่คล้ายคลึงกัน มีการปรับรูปแบบ ความคิด ชีวิต ความรู้ ประเพณี และวัฒนธรรม โดยเฉพาะชาวเมืองใหญ่ๆ ที่มีโอกาสของการเลือกสรรก่อน ทั้งทางความคิดและการปฏิบัติ ตามแนววิถีชีวิตฝรั่ง ก่อนประชาชนที่อยู่ในต่างจังหวัด (วิทย์ พงศ์พนิตตานนท์, 2532 : 193)

ในขณะเดียวกัน การค้า เศรษฐกิจ และการลงทุนในประเทศ มีการพัฒนาขึ้นอย่างรวดเร็ว เรือเดินสมุทรหลากหลายสัญชาติ เริ่มเดินทางเข้ามาตามเส้นทางน้ำ อันเป็นเส้นทางหลัก เพื่อเข้าสู่ ศูนย์กลางของประเทศ สภาพสังคม และการดำเนินชีวิตของผู้คนในสยาม เริ่มเข้าสู่การเปลี่ยนแปลง เมื่อกระแสวัฒนธรรมวิทยาการตะวันตก ก้าวเข้าสู่วิถีชีวิตของผู้คนในสังคมอย่างไม่หยุดหย่อน รวมทั้ง การหลั่งไหลเข้ามา ของมิชชันนารี โปรเตสแตนต์ซึ่งมีส่วนสำคัญในการปรับเปลี่ยนแนวคิด ส่งผ่าน สู่กลุ่มผู้นำและชนชั้นสูงที่ติดต่อสัมพันธ์กับชาวตะวันตก ทั้งในฐานะตัวแทนทางการทูต ครูสอน ศาสนา หรือบทบาทการเป็นครู อาจารย์สอนหนังสือก็ดี จากปัจจัยดังกล่าว ส่งผลให้ชาวสยามได้รับการศึกษาและมีโลกทัศน์ที่กว้างขึ้น ในขณะเดียวกันก็ได้ถ่ายทอดองค์ความรู้ เทคโนโลยี ให้สังคมเมือง หลวงได้เลือกสรร และผลักดันให้เกิดความเปลี่ยนแปลงใหม่ๆ ตามมาอีกด้วย อาทิ การแต่งกาย ค่านิยม เรื่องอาหารการกิน ค่านิยมในการจับจ่ายซื้อสินค้าต่างประเทศ ไปจนถึงค่านิยมในการดนตรี และ ศิลปะการแสดงของฝรั่ง

ผลของความนิยมในตะวันตก ยังก่อให้เกิด การรับชาวต่างชาติ เข้ามาทำงานในระบบราชการ เหตุนี้เองมาจากความขาดแคลนกำลังคนในหลายหน่วยงาน และเพื่อเป็นการจัดวางระบบการทำงานให้คล้ายคลึงกับระบบตะวันตกมากที่สุด ทั้งนี้เพื่อให้การทำงานบริหารบ้านเมืองในรูปแบบใหม่เป็นไปได้ด้วยดี ในช่วงต้นรัชกาลที่ 5 เป็นช่วงเวลาแห่งการเริ่มต้น สนับสนุนให้คนรุ่นใหม่ในราชสำนัก ได้รับการศึกษาตามแบบแผนตะวันตก มีการส่งพระราชโอรส และพระราชวงศ์ฝ่ายหน้า (ฝ่ายชาย) บุตรขุนนาง ออกไปศึกษาต่างประเทศ เพื่อสร้างคนที่มีฝีมือ ให้กลับเข้ามาช่วยในการบริหารราชการบ้านเมืองจำนวนมาก ในช่วงเวลานั้นมีสถานกงสุลเพิ่มมากขึ้น กิจกรรมเหล่านี้สะท้อนให้เห็น ผลจากการขยายตัว ทางด้านเศรษฐกิจและการค้า การทูต การศึกษา ซึ่งเป็นปัจจัยที่ก่อให้เกิดการแลกเปลี่ยน เรียนรู้ ไม่เฉพาะสินค้า ผู้คน และวิทยาการด้านต่างๆ เท่านั้น หากแต่ยังก่อให้เกิดการกระจายตัวของวัฒนธรรมตะวันตก ในสยามให้เป็นไปได้อย่างรวดเร็วอีกด้วย

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงเลือกที่จะดำเนินการจัดการปฏิรูป การปกครอง และสังคมครั้งใหญ่ ด้วยแนวความคิด ด้านการให้ความเสมอภาค ต่อประชาชนของพระองค์ ทรงโปรดเกล้าฯ ให้มีการเลิกทาสไปพร้อมๆ กับการให้การศึกษา เสริมสร้างสุขภาพ ด้วยการแพทย์และสุขภาพอนามัยแผนใหม่ เกิดสาธารณูปโภคต่างๆ เช่น ไปรษณีย์โทรเลข ไฟฟ้า ปรับปรุงการคมนาคมขนส่ง รถไฟ รถราง และเพิ่มพูนการค้าขาย ด้วยเรือเดินสมุทรขนาดใหญ่ ที่เดินทางเข้าออกพระนครไม่เว้นแต่ละวัน ด้วยทรงตระหนักดีว่า การปฏิรูปเช่นนี้ จำต้องมีการเปลี่ยนแปลงสถาบันหลักของประเทศทั้งหมด พร้อมกับการสร้างสรรค์ความเจริญทางวัตถุต่างๆ อย่างรวดเร็ว ที่เอื้อประโยชน์และความสะดวก ในการประกอบธุรกิจการค้า และด้วยการจัดเก็บภาษีอากรของรัฐ ที่เป็นระบบ เกิดกฎหมาย ที่ตราขึ้นอย่างมีระเบียบ จึงก่อให้เกิดความเชื่อมั่น ต่อการทำธุรกิจ ในสยามที่มีความแน่นอน มั่นคง และรวดเร็ว (วิไลเลขา ถาวรธนสาร, 2545 : 89) สิ่งเหล่านี้ล้วนสะท้อนให้เห็นถึง ความพยายามและความมุ่งมั่น ที่แสดงให้เห็นว่า สยามกำลังพัฒนาตนเอง ให้ห่างไกล จากสิ่งที่ชาวตะวันตก เรียกว่า “Uncivilization” ซึ่งเป็นวิธีการสำคัญอย่างหนึ่ง ที่จะรักษาเอกราชของประเทศเอาไว้

เอกราชของประเทศในช่วงเวลานั้น เป็นสิ่งที่สำคัญและอยู่ในภาวะที่สั่นคลอนอย่างยิ่ง เนื่องจากการรุกรานดินแดนของฝรั่งเศส ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความไม่มั่นคงในเสถียรภาพและแสนยานุภาพของกองทัพ สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ (2523 : 38) ทรงบันทึกไว้ว่า หลังกรณีพิพาท กับฝรั่งเศส ร.ศ. 112 ผ่านไปแล้ว (พ.ศ. 2436 / ค.ศ. 1893) พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงสรุปแนวทางการรักษาเอกราชไว้ว่า มี 3 หนทางสำคัญ คือ

- (1) การรักษาสัมพันธไมตรีอันดี ทางกาารทูตกับนานาประเทศ
- (2) การทำนุบำรุงกองทัพให้แข็งแรงพอที่จะรักษาความสงบภายใน
- (3) จัดให้มีการบริหารราชการ ที่เป็นระเบียบเรียบร้อย และทั้งหมดนั้นต้องมาจากการเร่งรีบให้การศึกษาแก่ประชาชน

ด้วยประสบการณ์ ที่พระองค์ได้ทรงเสด็จประพาสประเทศเพื่อนบ้าน คือสิงคโปร์ อินเดีย และอินโดนีเซีย ภายหลังขึ้นเสวยราชย์ เพียงสองปี โดยทรงเสด็จเยี่ยมอาณานิคมของอังกฤษ และเนเธอร์แลนด์ ในระหว่างปี พ.ศ. 2414 - 2415 (ค.ศ. 1871 - 1872) พระองค์ได้ทรงเล็งเห็นสิ่งที่เหมาะสมทั้งในด้านการเมือง การทหาร การปกครอง นำมาสร้างขึ้นเพื่อเป็นแบบอย่างในประเทศ (วิไลเลขา ถาวรธนสาร, 2545 : 90) พบวกับคำแนะนำของที่ปรึกษา ชาวต่างชาติ ที่รัฐบาลสยามว่าจ้างเข้ามารับราชการเพื่อวางแผนการปรับปรุงบ้านเมืองตามแบบตะวันตก

การเปลี่ยนแปลงสถาบันต่างๆ ที่เกิดขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 5 นี้ ยังคงถือปฏิบัติในหลักการเพื่อประโยชน์ในทางปฏิบัติ โดยการเลือกรับวัฒนธรรมตะวันตกอย่างเลือกสรร และนำมาผสมผสานกับสถาบันดั้งเดิม ด้วยเหตุนี้เองการรับวัฒนธรรมตะวันตกในยุคของการเปลี่ยนแปลงสถาบันหลัก จึงยังมีทั้งแบบการรับนวัตกรรมทันสมัยมาใช้และแบบปรับปรุงจารีตดั่งเช่นในอดีต มีข้อที่แตกต่างจากในสมัยรัชกาลก่อนๆ คือ ได้มีการนำเนื้อหาของวัฒนธรรมไทยไปใส่ไว้ในโครงสร้างการปกครองแบบตะวันตก แทนการนำเนื้อหาตะวันตกมาแทรกไว้ในโครงสร้างวัฒนธรรมไทยดั่งแต่ก่อน นอกจากนี้ยังได้มีการนำเอาวัฒนธรรมตะวันตกส่วนที่ไม่เคยมีการใช้มาก่อนในวัฒนธรรมเดิมของสยาม เช่น ระบบการบริหาร การศึกษา และกฎหมายแผนใหม่ เข้ามาใช้สำหรับวัฒนธรรมดั้งเดิมของสยามในส่วนที่จะไม่มีผลกระทบกระเทือนต่อเอกราช ก็จะไม่ถูกแตะต้อง เพื่อเป็นการป้องกันไม่ให้สังคมเกิดความตึงเครียด และมีความขัดแย้งภายในมากจนเกินไป (วิไลเลขา ถาวรธนสาร, 2545 : 91)

ดนตรีฝรั่ง ในตอนต้นรัชกาลที่ 5 ในช่วงระยะเวลา 20 ปีแรก (พ.ศ. 2411 – 2431 / ค.ศ. 1868 - 1888) พบข้อมูลเกี่ยวกับดนตรีทหาร โดยเฉพาะเรื่องของแถว ชัดเจนมากที่สุด ดนตรีฝรั่งประเภทเครื่องสาย หรือวงดนตรี สำหรับการเดินรាំมีเพียงขนาดเล็ก (Dancing) เริ่มมีขึ้นบ้าง เพื่อใช้ในการรับรองชาวตะวันตก ของทางราชการฝ่ายกรมท่า ซึ่งดำเนินต่อเนื่องมาก่อนหน้านี้แล้ว ตั้งแต่ครั้งรัชกาลที่ 4 ซึ่งมีขุนนางในสายสกุล “บุญนาค” เป็นผู้ดูแล และเนื่องจากพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงมีพระราชนิยมในตะวันตก จึงส่งผลให้การพัฒนาการดนตรีตะวันตกในราชสำนักของพระองค์ เป็นไปด้วยความเรียบร้อย สามารถกล่าวถึงพัฒนาการดนตรีตะวันตกในพื้นที่ต่างๆ ของผู้คนในสังคม ที่เกิดขึ้นตามกระแสค่านิยมตลอดรัชกาลของพระองค์ แบ่งตามหัวข้อต่างๆ ได้ดังนี้

4.1 พัฒนาการของกองตรวจทหาร ก่อนการจัดตั้งกรมยุทธนาธิการ ปี พ.ศ. 2430

เมื่อก้าวเข้าสู่รัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระองค์ทรงมีพระราชดำริที่จะปรับปรุงการปกครองบ้านเมือง ทรงวางแผนเตรียมการปรับปรุงกองทัพบกให้มีประสิทธิภาพตามแบบตะวันตก เพื่อให้ทัดเทียมกับอารยประเทศ และเพื่อจะได้ทอดพระเนตรวิธีการปกครองบ้านเมือง ของบรรดาประเทศที่มีการปกครองตามอย่างตะวันตก จึงทรงเสด็จประพาสเมืองสิงคโปร์ และชวา ภายหลังจากเสด็จขึ้นครองราชย์ไปแล้ว 2 ปี เมื่อปี พ.ศ. 2413 (ค.ศ. 11870) และเสด็จประพาสอินเดีย ในปี พ.ศ. 2414 (ค.ศ. 1871) โดยมีวัตถุประสงค์ในการเสด็จเยือนเมืองต่างๆ เหล่านี้ ก็

การเสด็จในครั้งนี้ มีผู้ตามเสด็จทั้งหมดมากถึง 208 คน ในการเตรียมการเสด็จสิงคโปร์ครั้งนี้ ทำให้มีการเปลี่ยนแปลงประเพณี ทั้งราชสำนักและการทหารรักษาพระองค์ที่ตามเสด็จ เป็นอันมาก ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของเครื่องแต่งกาย จัดการให้ภาพของข้าราชการที่ตามเสด็จดูงามเยี่ยงอารยประเทศในยุโรป ทรงเกี่ยวเชิญผู้ตามเสด็จทุกคน จนแม้ในเรื่องการเคี้ยวหมาก ปากเปรอะ ก็จำเป็นต้องดยกลีกลการไว้ผมทรงมหาดไทย โปรดให้ข้าราชการยื่นเข้าแถว ฝ่าถวายนับแบบยุโรปแทนการหมอบเฝ้าด้วย (แจ่มจันทร์ วงศ์วิเศษ, 2519 : 127) และคัดเลือก ผู้ที่พูดภาษาฝรั่งได้เป็นผู้ตามเสด็จใกล้ชิด

ตลอดระยะเวลาที่ประทับอยู่ในสิงคโปร์ 7 วัน ได้เสด็จตรวจแถวทหารกองเกียรติยศ โรงทหารบก เรือรบอังกฤษ อุเรือ ศาลชำระความ เรือนจำ โรงพยาบาล โรงเรียน อาคารไปรษณีย์ สถานีโทรเลข สถานีเครื่องดับไฟ โรงกลั่นไอบะทีป (Gas-Works) ห้างร้าน และตลาดขายของ จากการเสด็จพระราชดำเนินไปยังสถานที่ต่างๆ นั้น ทรงเห็นว่า แตรวงทหารฝรั่งที่มารับเสด็จมีความสง่างาม สมพระเกียรติยศยิ่งนัก ตลอดจนทรงพบเป็นครั้งแรกว่า สยามมีความจำเป็นต้องมีเพลงค่านับ หรือเพลงสรรเสริญพระบารมี เป็นเพลงค่านับของสยามเอง (พูนพิศ อมาตยกุล, สัมภาษณ์ วันที่ 24 มีนาคม 2555)

จากสิงคโปร์ ก็ได้เสด็จไปเมืองปัตตาเวีย ที่เกาะชวา และเมืองสมารัง รัฐบาลฮอลันดา ก็ได้จัดการรับเสด็จเป็นงานใหญ่เช่นกัน มีการสวนสนามของทหารบกเป็นต้น ได้ทอดพระเนตรโรงทำปืน ดึกสอนวิชาทหาร ดึกสำหรับรักษาทหารที่เจ็บป่วย การเสด็จพระราชดำเนิน ในครั้งนี้ รวมระยะเวลา 37 วัน ซึ่งเห็นได้ว่า พระองค์ทรงได้ทอดพระเนตรวิธีการปกครอง พร้อมทั้งการสมาคม และธรรมเนียมต่างๆ เป็นอันมาก

เมื่อเสด็จกลับจากสิงคโปร์และชวา ทรงริเริ่มเปลี่ยนแปลงกองทหารก่อนเป็นลำดับแรก โดยทรงปรับปรุง กองทหารมหาดเล็ก หลายประการด้วยกัน เช่น การชักชวนบุตรขุนนางมหาดเล็ก เข้าเป็นทหาร เพิ่มจำนวนขึ้นถึง 6 กองร้อย ทรงให้สร้างดึกแถว 2 ชั้น ขึ้นทั้งสองข้างประตูพิฆาตไชยศรี เพื่อให้เป็นที่อยู่ของทหารมหาดเล็ก และสร้างดึก 2 ชั้น ขึ้นอีกหลังหนึ่ง

ที่ริมกำแพงด้านหน้าพระราชวัง สำหรับเป็นที่อยู่ของนายทหารมหาดเล็ก ตามแบบดั่งลินบาเร็ก (Barrack) ณ เมืองสิงคโปร์ รวมทั้งสร้างตึกใหญ่ สำหรับเป็นที่สโมสร ของทหารมหาดเล็ก ตามแบบสโมสรกองคอยเดีย ที่เมืองปัตตาเวีย เรียกชื่อตามภาษาฝรั่งว่า “หอกองคอยเดีย” และทรงแก้ไขขนบธรรมเนียมภายในราชสำนัก เช่น การทหารมหาดเล็ก การแต่งตัวเข้าเฝ้า การตั้งโรงเรียนหลวงสอนภาษาอังกฤษ เป็นต้น

รูปภาพที่ 4.1 ภาพนายดาบ นายสิบ และพลทหารแต่งเต็มยศ พ.ศ. 2413
ภาพจาก ตำนานทหารมหาดเล็ก, 2547.

4.1.1 พัฒนาการของกองตำรวจทหารมหาดเล็ก

การปรับปรุงกองทหารในรัชกาลที่ 5 นั้น ได้ค่อยๆ เริ่มต้น นับตั้งแต่พระองค์ทรงเสด็จขึ้นครองราชย์ ต่อมาในปี พ.ศ. 2413 (ค.ศ. 1888) พระองค์ได้ทรงก่อตั้งกองทหารมหาดเล็ก ภายในวังหลวง โดยมีจุดมุ่งหมาย ให้เป็นทหารรักษาพระองค์ ทรงคัดเลือกบรรดาเชื้อพระวงศ์ และขุนนางที่มีความใกล้ชิด เช่น จมื่นไวยวรนาถ (เจิม สวัสดิชูโต) ในการกำกับ ดูแล กองทหารนำ ขณะเดียวกัน ทรงได้พระเจ้าน้องยาเธอพระองค์เจ้ากาพย์กนกรัตน์ เป็นผู้ดูแลและกำกับกองทหารมหาดเล็กทั้งหมดในเบื้องต้น ทรงตั้งพระน้องยาเธอพระองค์เจ้าสุขสวัสดิ์ (ต่อมาเป็นกรมหมื่นอดิศรอุดมเดช) เป็นผู้บังคับการตำรวจทหารมหาดเล็กพระองค์แรก ทั้งสองพระองค์ได้ช่วยกำกับดูแล การราชการด้านกองทหารมหาดเล็ก มาแต่เริ่มต้นรัชกาล รับสนองพระบรมราชโองการ โดยตรงจากพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงทรงมีหน้าที่ดูแลกองตำรวจ ในกองทหารมหาดเล็ก และถวายรายงานพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวไปด้วยในตัว

เมื่อพิจารณาจากร่องรอยการจัดตั้งกองทหารเตร ซึ่งปรากฏชัดเจน มาตั้งแต่ครั้งรัชกาลที่ 4 ทำให้สันนิษฐานได้ว่า ในรัชกาลก่อนนี้ ได้ทรงสร้างนักดนตรีตะวันตก ที่มีฝีมือไว้บ้างจำนวนหนึ่ง ทั้งที่ปรากฏในวังหลวง วังหน้า และทหารมารีน (ในสังกัดบ้านขุนนาคร) ถือเป็นความสำเร็จของการก่อตั้งกองเตรวสยามในช่วงเวลานั้นได้เป็นอย่างดี กล่าวได้ว่าการจัดตั้งกองทหารมหาดเล็กในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ถือเป็นการเสริมกำลังพล ทางด้านการทหารให้มีความแข็งแกร่งมากยิ่งขึ้น สิ่งแรกที่ปรากฏในการเปลี่ยนแปลง ด้านการดนตรีตะวันตกในกองทหาร คือ ความพยายามในการมีเพลงค่านับเป็นของตนเอง เนื่องจากเมื่อรัชกาลที่ 5 ทรงขึ้นครองราชย์ เพลงค่านับของสยามยังคงใช้เพลง God Save The King ดังที่ปรากฏในหลักฐานปี พ.ศ. 2411 รายงานจาก Siam Repository ซึ่งได้รายงานล่าช้า ออกไปถึง 2 ปี และนำมาตีพิมพ์ในปี พ.ศ. 2413 (ค.ศ. 1868) อ้างอิงจากบทความของ ดร.สุพจน์ มานะฉันทน์เจริญ (สุพจน์ มานะฉันทน์เจริญ, 2545 : 162) ได้กล่าวไว้ในบทความเรื่อง เพลงสรรเสริญพระบารมี และเพลงชาติของไทย ระบุว่า

“...เช้าตรู่ ของวันที่ 26 มีนาคม ค.ศ. 1868 (ปลายปี พ.ศ. 2411) ณ ลานใกล้กับ พระบรมมหาราชวัง ที่ถูกกำหนดให้เป็นสถานที่จัดพระราชพิธีนี้ แตรวงใหญ่สามวง แห่งเมืองบางกอกจากวังหลวง วังหน้า และ ของพระยา กลาโหม (สมเด็จพระเจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์) ได้มาประจำอยู่ที่นี้แล้ว เวลาสิบโมงเช้า พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า เจ้าอยู่หัว ออกเสด็จ ประทับบนบัลลังก์ ในขณะเดียวกันนี้ วงโยธวาทิต บรรเลงเพลง ก๊อดเซฟ เดอะคิง...”

“...พระยา กลาโหม และขุนนางชั้นผู้ใหญ่สองท่าน ได้ถวายพระ สุธรรณบัฏและเครื่องราชกุฎภัณฑ์ ณ ที่พระบาท ในขณะที่พระองค์ เสด็จ ออกมารับ วงโยธวาทิต ก็บรรเลงเพลงก๊อดเซฟเดอะคิง อีกครั้ง เสียงแผดดัง ของวงเหล่านี้ แสดงว่า ยังไม่คุ้นกับการบรรเลงด้วยกัน จึงมีความดังเท่านั้น มากกว่าที่จะเป็นเสียงเพลง...” (สุพจน์ มานะฉันทน์เจริญ, 2545 : 161)

จากหลักฐานดังกล่าว พบว่า วงโยธวาทิต ที่ใช้บรรเลงในงานพระราชพิธีบรมราชาภิเษก ครั้งที่ 1 ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อปี พ.ศ. 2411 (ค.ศ. 1868) มีฝีมือการบรรเลง อยู่ในระดับที่ยังไม่สู้ดี หรือไม่ชำนาญมากนัก ทำให้เสียงที่ออกมา มีแต่ความดัง ไม่มีความไพเราะ เหตุเนื่องจากในช่วงปลายรัชกาลที่ 4 ยังไม่มีครูเตรประจำการในราชสำนักได้ยาวนาน ประกอบกับเป็น ช่วงเวลาผลัดแผ่นดิน จึงยังไม่มีความพร้อม จากเหตุผลดังกล่าว จึงส่งผลให้ราชสำนักให้ขาดแคลน ครูสอนเตรที่มีความชำนาญ จากเหตุดังกล่าวถือเป็นจุดเริ่มต้นแนวคิดในการสร้างกองทหารเตร เกียรติยศขึ้นมาอย่างจริงจังในรัชสมัยของพระองค์

เพลงค่านับ God Save The King ที่เริ่มนำมาใช้เป็นครั้งแรกในปี พ.ศ. 2398 เป็นสิ่งที่สะท้อนให้เห็นว่า กองทัพสยามมีการนำธรรมเนียมปฏิบัติอย่างตะวันตกมาใช้อย่างเต็มรูปแบบ เนื่องจากความคุ้นเคยและธรรมเนียมทหารของผู้ฝึกสอนที่มีฐานความรู้จากประเทศอังกฤษ ผนวกกับในขณะนั้นสยามยังไม่มีบทเพลงเฉพาะเพื่อธรรมเนียมการฝึกปฏิบัติทหารอย่างฝรั่ง จึงต้องใช้บทเพลงตามธรรมเนียมตะวันตก เพื่อเป็นส่วนสำคัญในการถวายพระเกียรติยศและแสดงแสนยานุภาพความพร้อมของกองทัพ เนื้อร้องเพลงดังกล่าว ปรากฏใน Siam Repository ของหมอ Smith ดังนี้

GOD SAVE THE KING.
 God save and bless our king,
 Grant he success may bring,
 Through a long reign.
 Let him have wisdom great,
 To govern well the state,
 And joy for all create
 Through his domain.

 Let him by truth abide,
 To be as star to guide,
 To all success.
 This, to his arm give nerve,
 This, let his acts subserve,
 Nor ever let him swerve,
 But forward press.

 God grant that here be peace,
 That every good increase,
 Till time is o'er.
 Let not a tyrant foe,
 This beauteous land o'erthrow,
 But may it happier grow,
 Forevermore.

รูปภาพที่ 4.2 เนื้อร้องเพลง God save the King .ในสมัยรัชกาลที่ 4

ภาพจาก Siam Repository Jan.,P.8โดย Samuel J. Smith Vol.1 Nos. 1 to 4, for 1869.

ในปี พ.ศ. 2413 (ค.ศ. 1868) ภายหลังจากเสด็จขึ้นครองราชย์ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงเสด็จเยือนสิงคโปร์ และปัตตาเวีย โดยมีกลุ่มพระบรมวงศานุวงศ์ และขุนนางตามเสด็จ จำนวนมาก เพื่อไปเรียนรู้และศึกษารูปแบบการจัดการปกครอง การทหาร และบ้านเมือง ตามรูปแบบตะวันตก ในการเสด็จพระราชดำเนิน ดังกล่าว ได้ใช้เรือพระที่นั่งพิทยัมรณยุทธ จากท่าราชวรดิฐมีพระบรมวงศานุวงศ์ ขุนนาง ทหารชั้นผู้ใหญ่ ทหารชั้นผู้น้อย ทหารมารีน ไพร่ และคนใช้ ที่ไปในเรือรวมทั้งสิ้น 208 คน (กรมศิลปากร, 2512 : 2)

ในการเสด็จพระราชดำเนิน ดังกล่าว ได้ใช้ขนบในการรับ – ส่ง เสด็จตามธรรมเนียมอย่างฝรั่งทั้งสิ้น ในขณะเดียวกัน กองดุริยางค์สยาม ก็ได้ตามเสด็จด้วย โดยมีหน้าที่หลัก คือ การถวายพระเกียรติยศ ดังปรากฏข้อความ ในหมากำหนดการ การปฏิบัติหน้าที่ของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ในคราวเสด็จต่างประเทศครั้งนี้ ความว่า

“...ข้อ 19 สมเด็จพระเจ้าแผ่นดินสยาม เสด็จมาถึงหน้าป้อมชื่อ เวนกอม จะยิงปืนใหญ่สุดค่านับ 21 นัด เมื่อเสด็จถึงสะพาน จะขึ้นบก พวกแตรกลอง จะเป่าแตร ตีกลองรับเสด็จ ตามเพลงที่รับพระเจ้าแผ่นดิน...”

“...ข้อ 22 สมเด็จพระเจ้าแผ่นดินสยาม จะเสด็จลงจากรถที่โฮเต็ลเมื่อไร จะยิงปืนใหญ่ที่ป้อมชื่อ ปรีนฟเรตริกสุดค่านับ 21 นัด ยิงปืนสุดแล้ว พวกทหารแตร กลองเป่า แตร ตีกลอง เป่าเพลงฮอลันดา และเพลงสยาม ทำถวายเป็นค่านับ สมเด็จพระเจ้าแผ่นดินสยาม...” (กรมศิลปากร, 2512 : 33)

“...วัน 5 ๓ 4 ค่ำ เดือน 4 เวลาบ่าย 4 โมงเศษ ถึงสันดอน แล้วก็ทอดสมอยู่ที่สันดอน พร้อมแล้ว เรือพระที่นั่งใช้จักรออกไปถึง เรือสยาม ซึ่งทอดอยู่ที่สันดอน ขุนนาง และทหารมหาดเล็กรักษาพระองค์ รับเสด็จยืนค่านับอยู่ในเรือสยาม พนักงานพิณพาทย์ แตร ก็ทำเพลงค่านับ รับเสด็จ เป็นธรรมเนียมยุโรป ลูกเรือขึ้นยืนร้องเพลงค่านับ รับเสด็จ 7 ครั้ง ...”

“...ณ วัน 5 ๓ 5 แรม 9 ค่ำ (วันพฤหัสบดีแรม 9 ค่ำ เดือน 5) ใช้จักรออกจากเกาะดังกูร์สมา เวลาเช้า 3 โมง กับ 9 นาที ถึงที่ทอด หน้าเมืองตรังกานู เวลาเช้า 4 โมงเศษ พระสุนทรานุกิจปรีชา 1 หลวงพิเศษพจนการ 1 และหมื่นเนตรสรแมน แต่งตัวอย่างนายทหารมารีน 1 พันดุ่ม แต่งตัวอย่างทหารมารีน 1 กับทหารมารีน แต่งตัวตามยศ ของทหารมารีน 1 โหล กับคนพิณพาทย์ แตรนาย 1 เลว 17 รวม 18 คน แต่งตัวเต็มยศ พร้อมแล้ว ขุนธรรมมฤทธิ 1 มิสซิบแมนต์ และพวกแตร กับทหารมารีน ลงเรือโบตกรรเชียงลำใหญ่ 2 ลำ ล่องขึ้นไปคอยรับ อยู่ที่ด่านเมืองตรังกานูก่อน...” (จดหมายเหตุของพระวรวงศ์เธอ กรมศิลปากร, 2512 : 33)

เป็นที่น่าสังเกตว่าช่วงต้นรัชกาล ในการเสด็จพระราชดำเนินยังต่างประเทศ มีการนำ กองดุริยางค์เกียรดิยศ โดยเสด็จพระราชดำเนินตามอย่างธรรมเนียมตะวันตก ปราภรณ์กดนตรีกอง แตร จำนวน 18 นาย สะท้อนให้เห็นว่า กิจกรรมทหารแตรวงของสยาม ได้พัฒนาศักยภาพในการ บรรเลง และจัดตั้งขึ้นเป็นกองดุริยางค์เกียรดิยศ ให้ทัดเทียมกับประเทศแถบตะวันตก ได้แล้ว ก่อให้เกิดความพยายามจ้างครูแตรจากต่างประเทศมาช่วยสอน ขณะเดียวกันก็มีความพยายามเลือก หา บทเพลงบรรเลงถวายพระเกียรดิยศ แทนที่เพลง God Save the King. แม้ว่าในช่วงรัชกาลที่ 4 มี นายวงฟรีทซ์ (Fritz) แห่งกองดุริยางค์เรืออาร์โคนา (Arcona) แต่งเพลงชาติถวาย ใช้ชื่อว่า ดอกไม้ รื่นรมย์ (Die glückliche Blume) ไว้สำหรับเป็นเพลงชาติสยามเพลงแรก แต่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ก็ได้ทรงนำมาใช้แต่อย่างใด

ในการหาเพลงค่านับประจำชาตินั้น มีความพยายามคิดค้นบทเพลงถวายพระเกียรดิยศ จากนักดนตรีที่สำคัญหลายท่านในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว กล่าวได้ว่าเป็น การประชุมหารือเพื่อทำงานสร้างสรรค์งานดนตรีของนักดนตรีไทยในสมัยรัชกาลที่ 5 อย่างเป็นทางการ เพื่อหาบทเพลงเกียรดิยศประจำชาติ และให้สมพระเกียรดิยศมากที่สุด จนกระทั่งมีเพลง ค่านับไว้ใช้ในราชการได้สำเร็จ โดยมีลักษณะการบรรเลงเลียนแบบเพลง God Save The Queen โดยถ้าเป็นการบรรเลงรับเสด็จกรมพระราชวังบวร หรือ วังหน้า ให้บรรเลงเพียงท่อนเดียว ในขณะที่ การบรรเลงรับพระมหากษัตริย์ ให้บรรเลง 2 ท่อน สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ ได้ทรงเขียน อธิบายไว้ใน สารานุกรมว่า

... โปรดให้เรียกผู้ชำนาญเพลงดนตรีไทยมาปรึกษา หาเพลงไทยที่ควรเอามาใช้เป็นเพลงค่านับเหมือนอย่างเพลง กอดเสฟรีควินของอังกฤษ พวกครูดนตรีที่ปรึกษาครั้งนั้นจะเป็นใครบ้างไม่ทราบ แต่นี้กว่าคนสำคัญ 3 คนนี้ คงอยู่ในนั้นด้วย คือ คุณมรกฎ คุมโหรีหลวงคน 1 พระประดิษฐไพเราะ (มี-แขก) คน 1 กับพระเสนาะดุริยางค์ (ขุนเณร) ... พวกครูดนตรีทูลเสนอ เพลงสรรเสริญพระบารมี จึงโปรดให้มิสเตอร์ เฮุดเซน (เรียกกันว่า ครูยูเซ่น) ซึ่งเป็นครูแตรทหารมหาดเล็กอยู่เวลานั้น เอาเพลงสรรเสริญพระบารมีไปแต่งแปลงกระบวนสำหรับใช้แตรวงเป่าเป็นเพลง เป่าแต่ ท่อนเดียวเช่นรับเสด็จกรมพระราชวังบวรก็ได้ หรือเป่าตลอดทั้ง 2 ท่อน เช่นรับเสด็จพระเจ้าอยู่หัวก็ได้ เอาอย่างมาแต่เพลงกอดเสฟรีควิน (พูนพิศ อมาตยกุลและคณะ, 2552 : 337)

ครูเฮุดเซน หรือครูยูเซ่น นั้น เป็นนักดนตรีตะวันตกชาวฮอลันดา เข้ามารับราชการสอนดนตรีที่บ้านบุนาตามาตั้งแต่ครั้งรัชกาลที่ 4 แล้วได้ราชการสอนดนตรีวงวังหน้า มีบทบาทอย่างมากต่อการพัฒนาฝีมือนักดนตรีของสยามให้มีมาตรฐานการบรรเลงเทียบเท่าตะวันตก รูปพรรณของท่านเป็นฝรั่งครึ่งชาติผิวคล้ำ เชื้อสายฮอลันดา และเป็นผู้แต่งแตรตอดเพลง (เสียงประสาน) สำหรับเพลงสรรเสริญพระบารมีไว้ใช้ในกองแตรทหารมหาดเล็ก ในช่วงต้นรัชกาล

ต่อมาในปี 2420 เมื่อ ครูฟูสโก (M .Fusco) เข้ามาเป็นครูแตรทหารเรือ จึงได้แก้ไขให้ทหารเรือเป่าทางแตรตอดเสียใหม่ จากนั้นพระวาทิตบรเทศ จึงได้แก้ไขให้กองแตรทหารมหาดเล็กเป่าไปอีกทางหนึ่ง ดังนั้นจึงสรุปได้ว่า เพลงสรรเสริญพระบารมีที่ใช้ในช่วงปี พ.ศ.2421 เป็นต้นมา มีการทำทางแตรตอด เฉพาะของทหารมหาดเล็ก และทหารเรือ เห็นได้ว่า เหล่านักดนตรีที่ทำงานให้กับราชสำนักขณะนั้น ได้ใช้ความพยายามเพื่อก่อให้เกิดเพลงค่านับ หรือ เพลงสรรเสริญพระบารมี (Siamese National Anthem) จึงเกิดขึ้นในรัชสมัยของพระองค์ได้สำเร็จ โดยมีจุดประสงค์เพื่อใช้เป็นเพลงค่านับเช่นเดียวกับเพลง God Save the Queen

รูปภาพที่ 4.3 โน้ตเพลงสรรเสริญพระบารมีหลังการเสด็จประพาสชาว ในปี พ.ศ. 2414

ภาพจาก สมุดภาพรัชกาลที่ 5 A pictorial record of the fifth Reign, 2536:191.

นอกจากนี้ในปีเดียวกันนั่นเอง ทรงเล็งเห็นถึงความสำคัญของศักยภาพในการบรรเลง และการพัฒนาฝีมือของเหล่าทหารในกองดุริยางค์ ทรงมีพระราชดำรัสให้จางครูแดร ครูชอฝรั่ง เข้ามาประจำการในราชสำนัก พบว่ามีบันทึกลายมือเขียนได้ตอบตอนหนึ่งของกงสุลไทย ในเมืองสิงคโปร์ เรื่องการว่าจ้างครูมาสอนดนตรี เอกสารของกองจดหมายเหตุ หอสมุดแห่งชาติ ความว่า

“...พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่ทรงมีพระประสงค์ที่จะว่าจ้าง นักดนตรีฝรั่ง เข้ามาทำหน้าที่สอนแดร และเครื่องสายฝรั่ง ในราชสำนัก ได้มีความพยายามหาครูฝรั่ง ผ่านผู้ว่าการกงสุลสยาม ที่เมืองสิงคโปร์ เนื่องด้วย ในขณะนั้น กงสุลสยาม ที่กรุงลอนดอน ได้ส่งเครื่องมโหรี คำว่า มโหรี ในที่นี้ มิได้หมายถึง เครื่องดนตรีไทย แต่เป็นเครื่องดนตรีฝรั่ง มาให้ สำหรับหนึ่ง มีชอใหญ่ ชอเล็กหลายคัน ปี ขลุ่ย โดยมีจดหมายได้ตอบเรื่อง การว่าจ้างครูฝรั่งเข้ามาสอน ได้มีการติดต่อครูฝรั่งชื่อ “มาคู” ซึ่งเป็นครูแดร ที่ได้แต่งเพลงถวายพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว คราวเสด็จ เมืองเปตาเวีย ในปี พ.ศ. 2413 และในขณะเดียวกัน ก็มีจดหมายตอบ กลับมายังราชสำนักสยาม โดยระบุว่า ยังรอคำตอบจาก มิสเตอร์มาคู และ ยังให้คำแนะนำว่า ครูแดรหายาก หากไม่ได้ครูคนนี้แล้ว ก็คงหาได้ ยากลำบาก สยามได้เสนอให้ค่าว่าจ้าง เดือนละ 150 เหรียญ และมีสัญญา ว่าจ้าง คราวละ เป็ พร้อมทั้งพักให้ และในกรณี มิสเตอร์มาคู ทางรัฐบาลสยาม ขอให้เสียค่าโดยสารเรือเจ้าพระยาให้ครอบครัวเข้ามาบางกอกด้วยตัวเอง เนื่องจากเห็นว่า เงินเดือนค่าจ้างได้รับสูงแล้ว...”

จากความต้องการครู เพื่อสอนแดรและมโหรีฝรั่ง ตามความประสงค์ของราชสำนัก สยามในขณะนั้น ไม่สามารถดำเนินต่อไปได้ เนื่องจากติดขัด ทั้งเรื่องสัญญาและค่าเดินทาง เงิน ค่าตอบแทนรายเดือน จากการดำเนินการดังกล่าว ครูสอนดนตรีได้ตอบปฏิเสธการ เข้ามาเป็นครูแดร ในสยาม ด้วยเหตุผลว่าตนได้งานสอนดนตรีในสิงคโปร์แล้ว และมีรายได้เดือนละ 200 เหรียญ ซึ่งสูงกว่าที่ราชสำนักสยามจะให้ได้ การหาครูต่างชาติ เพื่อเข้ามาทำงานในครั้งนี้ จึงไม่ประสบผลสำเร็จ แต่อย่างใด

ในการเสด็จประพาสต่างประเทศ ทั้งสองคราว ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า เจ้าอยู่หัว นำมาซึ่งการปรับปรุงประเทศหลายด้าน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การปรับปรุงกองทัพให้มีความทัดเทียมกับนานาประเทศ ในภูมิภาคเดียวกัน ด้วยการต้อนรับ อย่างสมพระเกียรติของกองทหาร ในทุกประเทศ ที่ได้ไป ต่างล้วนแล้วแต่ได้รับการฝึกฝนและมีรูปแบบอย่างตะวันตก เช่น การสวนสนาม

ความมีระเบียบวินัย สีสันของเครื่องแบบทหาร ที่สวยงาม และอาวุธยุทโธปกรณ์ ซึ่งส่งผลให้เกิดความสง่า ภาควิชา ภูมิ ความประทับใจของพระองค์ จึงทรงได้นำแบบอย่างการจัดทหาร ที่ชาวตะวันตกใช้ในประเทศเหล่านั้น มาใช้ให้เหมาะสมกับประเทศ จนก่อให้เกิดการปรับปรุงหน่วยงานครั้งใหญ่ และปรับปรุงยุทธภัณฑ์ให้มีความเหมาะสมกับกาลสมัย โดยทรงเริ่มจากกรมทหารที่ได้ทรงบังคับบัญชาโดยใกล้ชิดก่อน และมากขึ้นตามลำดับ จนเป็นแบบทันสมัยทั้งหมด (แจ่มจันทร์ วงศ์วิเศษ, 2519 : 15 - 17)

ภายหลังราชสำนักรัชกาลที่ 5 ได้มีการปรับปรุงกองทัพสยาม โดยรับเอาแบบแผนวัฒนธรรมทางทหารจากตะวันตก เข้ามาใช้ในราชสำนัก และเริ่มมีความเด่นชัดมากยิ่งขึ้น จากการที่พระองค์ ทรงมีพระราชประสงค์ ให้จัดตั้งทหารเกณฑ์หัดอย่างยุโรป หรือทหารเกณฑ์หัดอย่างฝรั่ง ดังนั้นในปี พ.ศ. 2414 ได้โปรดเกล้าฯ แต่งตั้ง ให้กรมหมื่นอดิศรอุดมเดช พระราชอนุชา (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าสุขสวัสดิ์ กรมหลวงอดิศรอุดมเดช) ผู้บังคับการทหารล้อมวัง ให้ย้ายมาดำรงตำแหน่งผู้บังคับการ กรมทหารมหาดเล็ก และมีหน้าที่เป็นผู้บังคับการกองแถวทหารมหาดเล็ก พระองค์แรก ในปี พ.ศ. 2414 (ค.ศ. 1871)

จากการปรับปรุงโครงสร้างกองทัพ ในระหว่างปี พ.ศ. 2416 เป็นต้นมา ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าให้มีการจัดตั้งกองทหารต่างๆ ให้เป็นหมวดหมู่ ทรงจัดตั้งกองทหารม้า กองทหารช่าง และกองทหารแถว ขึ้นในกองทหารมหาดเล็ก ส่งผลให้ในปี พ.ศ. 2420 กรมทหารมหาดเล็กเป็นปีกแผ่นขึ้น เพราะมีการแก้ไข เปลี่ยนแปลง เพิ่มเติมและตราพระราชบัญญัติต่างๆ ให้เกิดระเบียบ และมีประสิทธิภาพ ตลอดจนมีแบบแผนเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน (กองบัญชาการทหารสูงสุด, 2525 : 104)

ดังนั้นเมื่อมีการปฏิรูปกองกำลังดังที่กล่าวมาข้างต้น จึงส่งผลให้เกิดการจัดการกองแถว ซึ่งประกอบด้วยกำลังพลจำนวน 50 นาย โดยแบ่งออกเป็นนายทหารแถวประจำการ จำนวน 30 นาย และพลทหารแถวฝึกหัดอีก 20 นาย และจัดสรรให้มีการเข้าเวร ครั้งละ 25 นาย ในขณะเดียวกันให้มีการฝึกซ้อมแถววันละ 3 ชั่วโมง โดยมีอัตราเงินเดือนลดหลั่นกันลงไป ตามลำดับชั้นยศ และเพิ่มขึ้นให้ตามศักยภาพ ฝีมือในการบรรเลงของนักดนตรีแต่ละนาย ดังหลักฐานที่ปรากฏในหนังสือ ดำเนินการทหารมหาดเล็ก ดังนี้

“...กองแถว มีพลแถวในอัตรา 30 คน พลฝึกหัด อีก 20 คน รวมแล้ว 50 คน แบ่งเข้าเวรๆ ละ 25 คน มีนายแถว เรียกว่า แบนด์มาสเตอร์ 1 คน ยศเท่าจ่านายสิบ มีนายสิบเอก 2 นายสิบโท 2 นาย เข้าเวรๆ ละ 2 คน เวลากลางวัน ต้องสมทบกันฝึกแถววันละ 3 ชั่วโมง เวลาว่างใหญ่ที่สำคัญ ต้องระดมมาสมทบกัน ทั้งสองเวร.” (กรมทหารราบที่ 1 รักษาพระองค์, 2547 : 97)

“...อัตราเงินเดือน สำหรับจ่านายสิบ (แบนด์มาสเตอร์ ได้รับเดือนละ 24 บาท นายสิบชั้นที่ 2 รับ 20 บาท นายสิบชั้นที่ 3 รับ 16 บาท นายสิบโท 14 บาท พลทหาร 10 บาท ทหารเตรนนั้น ไม่ได้กำหนดอัตราเป็นการเฉพาะ แต่ให้จ่ายเสมอด้วยทหารราบทั่วไป หากฝีมือดีขึ้นอย่างสูง ก็ให้ได้เท่ากับ ทหารช่าง อัตราไม่เกิน 80 บาท” (กรมทหารราบที่ 1 รักษาพระองค์, 2547 : 100-101)

ปี พ.ศ. 2421 การทหารของประเทศ ก็เริ่มได้รับการปรับปรุง ให้มีความเป็นสากลมากยิ่งขึ้น โดยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงปรับปรุงกลไก การปกครองหลายประการด้วยกัน ทรงปรับปรุงหน่วยทหาร ในส่วนพระมหากษัตริย์ ขึ้นใหม่ โดยแบ่งออกเป็น 7 กรม คือ

- (1) กรมทหารมหาดเล็กราชวัลลภรักษาพระองค์
- (2) กรมทหารรักษาพระองค์
- (3) กรมทหารล้อมวัง
- (4) กรมทหารหน้า
- (5) กรมทหารปืนใหญ่
- (6) กรมทหารช้าง
- (7) กรมทหารฝีพาย

ทหารทั้ง 7 กรมนี้ ต่างก็มีผู้บังคับบัญชาปกครองเป็นกรมๆ ไป เว้นแต่กรมทหารมหาดเล็ก ซึ่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงดำรงตำแหน่งผู้บังคับการ ด้วยพระองค์เอง แต่กรมทั้งสิ้นต้องฟังกระแสพระบรมราชโองการเท่านั้น (กระทรวงกลาโหม, 2497) จากการปฏิรูปส่งผลให้มีการจัดตั้งกองแถวกระจายไปตามหน่วยงานต่างๆ สันนิษฐานว่าในช่วงเวลาดังกล่าวก่อนการจัดตั้งกรมยุทธนาธิการ มีกองแถวในสังกัดอยู่ในหน่วยงานของวังหลวง อย่างน้อย 4 กองแถวด้วยกัน ซึ่งต่อมาได้แยกเป็นทหารบก และทหารเรือ ประกอบไปด้วย กองแถวทหารมหาดเล็กรักษาพระองค์ กองแถวทหารรักษาพระบรมมหาราชวัง (กรมทหารล้อมวัง) กองแถวทหารหน้า และกองแถว ทหารอรุณพล (ทหารมารีน) และนอกจากนี้ยังมีกองแถวสังกัดวังหน้า ซึ่งเป็นเหล่าทหารมหาดเล็ก ในกรมพระราชวังวิไชยชาญ อีก 1 กอง

ในปี พ.ศ. 2420 ทรงโปรดเกล้าให้ พระเจ้าน้องยาเธอ พระองค์ดิศวรกุมาร กรมหมื่นดำรงราชานุภาพ ซึ่งขณะนั้นเป็นนักเรียนทหารอยู่ในกรมนี้ เป็นนายร้อยตรีบังคับการกองแถว (กรมทหารราบที่ 1 รักษาพระองค์, 2547 : 92) ปรากฏว่า ทรงมีครูเตร ที่สมัยนั้นเรียกว่า “แบนด์มาสเตอร์” (Band Master) เป็นผู้ช่วยราชการคนสำคัญ อยู่ท่านหนึ่ง คือ ม.ร.ว. ชิด เสนีวงศ์ ณ กรุงเทพ (ณ อุทยา) ขณะนั้นมียศทหารเท่าชั้น จ่านายสิบ และแม้ว่าจะยังไม่ได้รับพระราชทาน

บรรดาศักดิ์ เป็นครูเตรทหรรบก แต่มีความสามารถเสมอด้วย ครูเตรฟรัง เพราะเป็นผู้มีหลักความรู้วิชาเตรเป็นอย่างดี โดยได้รับการถ่ายทอดความรู้มาจากครู เฮวุดเซน หรือครูยูเซน (คำกราชานุภาพ, 2552 : 337) ครูเตรชาวฮอลันดา (ครูยูซเซิน Houssen) ที่มีความรู้ด้านดนตรีฝรั่งเป็นอย่างดี โดยทำหน้าที่สอนเตรทหรรบหาดเล็ก มาตั้งแต่ราชสำนักรัชกาลที่ 4

ในราวปี พ.ศ. 2418 - 2420 (ค.ศ. 1875 - 1877) ปรากฏว่ามีครูเตรคนไทยได้ราชการดีแล้วคนหนึ่ง คือ ม.ร.ว. ชิต เสนีวงศ์ ผู้นี้ได้รับราชการเป็น แบนด์มาสเตอร์ (Band Master) ที่มีฝีมือชั้นนำ ในกองทัพบกตลอดสมัยรัชกาลที่ 5 ได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์ “พระวาทิตบรเทศ” (คนแรก) ท่านได้รับราชการหัดเตรในกรมทหารมหาดเล็กรักษาพระองค์ ขณะเดียวกันก็ทำหน้าที่ฝึกฝนและสอนดนตรีตะวันตกให้กับทหารเตรในกรมทหารรักษาพระบรมมหาราชวัง และในกรมทหารหน้า ซึ่งขณะนั้นมีลักษณะเป็นกองเตรและเป็นโรงเรียนฝึกหัดทหารเตรไปด้วยในตัว

ดังปรากฏหลักฐานการพระราชทานบรรดาศักดิ์ ในปี พ.ศ. 2428 ว่าด้วยการเลื่อนตำแหน่งให้ หม่อมราชวงศ์ชิต เสนีวงศ์ แบนมาสเตอร์ (Band Master) กรมทหารมหาดเล็กรักษาพระองค์ ซึ่งเป็นกองทหารที่จัดตั้งขึ้นมาแต่ครั้งสมัยรัชกาลที่ 4 มีหน้าที่ถวายความปลอดภัย และถวายพระเกียรติแก่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ปรากฏหลักฐานการเลื่อนขั้นของหลวงวาทิตบรเทศ ความว่า

“...เรื่อง ตั้งตำแหน่ง ที่ 87 ให้หม่อมราชวงศ์ชิต แบนมาสเตอร์ เป็นหลวงวาทิตบรเทศ ผู้บังคับ เตรวงในกรมทหารมหาดเล็กรักษาพระองค์ ถือศักดินา 600 ฯลฯ...” (ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 1 , 2428 : 201)

“...เรื่อง พระราชทานเหรียญดุษฎีมาลา วันจันทร์ เดือนสิบ ขึ้นหกค่ำ ปีระกา สัปตศก ศักราช 1247 เปนวันที่ 6152 ในรัชกาลปัตยุบันนี้...”

“...พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จออกประทับแทนเสด็จออกขุนนาง ณ มุขกระสันด้านตะวันตก พระที่นั่งจักรกรีมหาปราสาท ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานเหรียญดุษฎีมาลา เหรียญเงิน กับเข็มเงิน ศิลปวิทยา แก่ หลวงวาทิตบรเทศ นายเตรในกรมมหาดเล็กรักษาพระองค์ ในความชอบความดี ที่ได้รับราชการ ถวายพระเดชพระคุณ เปนทหารเตรไปรเวต ในกรมทหารมหาดเล็กรักษาพระองค์ มาช้านาน แลได้เรียนวิชา ขานี่ขานาญ ในการโน้ตเตรเสมอ กับชาวยุโรปคนหนึ่ง ได้รับราชการหัดเตรในกรมทหารมหาดเล็กรักษาพระองค์ แลในกรมทหารรักษาพระบรมมหาราชวัง แลในกรมทหารหน้า ทั้งสามกรมเป็นที่รุดความในศิลปวิทยา ที่ได้รู้ขานาญนั้นสืบไป...”

“...มีพระบรมราชโองการ มารพระบัณฑูรสุรสิงหนาท โปรดเกล้าฯ ให้
หลวงวาทิตบรเทศ สัปลดเตอเนนต์ เปนลุดเตอเนนต์ ในกรมทหารมหาดเล็ก
รักษาพระองค์ ถือศักดินา 800 ตั้งแต่วันอังคาร เดือนสิบสอง ขึ้นสิบเอ็จค่ำ
ปีระกาสัปตศก ศักราช 1247 เปนปีที่ 18 ฤาวันที่ 6216 ในรัชกาลปัตยุบันนี้...”
(ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 1 , 2428 : 267)

จากหลักฐานในราชกิจจานุเบกษา แสดงให้เห็นว่า ม.ร.ว.จิต เสนีวงศ์ ได้รับราชการ
รุ่งเรืองในหน้าที่การงาน และได้รับการพระราชทานเลื่อนชั้นยศ จากร้อยตรี เป็นนายร้อยโท ในปี
พ.ศ. 2428 นั้นเอง เนื่องด้วยความสามารถของท่านที่มีความชำนาญในการแปล ประวัติของท่านนั้น
ไม่เป็นที่ทราบแน่ชัด แต่ได้พบว่าท่านตั้งบ้านเรือนอยู่ ณ บ้านเลขที่ 51 คลองวัดเทพธิดา พระนคร
(การสื่อสารแห่งประเทศไทย, 2541 : 143) รับหน้าที่ครูตรวจทหาร มาตั้งแต่ชั้นยศ จ่านายสิบ และได้
เลื่อนชั้นยศ สุดท้ายที่ พันตรี ได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์ พระวาทิตบรเทศ

ประวัติ ของ ม.ร.ว.จิต เสนีวงศ์ ไม่มีระบุไว้อย่างชัดเจน แต่จากการสัมภาษณ์
ศาสตราจารย์เกียรติคุณ นายแพทย์พูนพิศ อมาตยกุล กล่าวว่า “ท่านเป็นเชื้อพระราชวงศ์จักรี สาย
ราชสกุลวังหลัง ต้นสายของราชสกุลนี้คือ สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระอนุรักษเทเวศร์ พระนามเดิม
“ทองอิน” (ทรงเป็นพระโอรส ในสมเด็จพระกรมพระยาเทพธิดาวัดี พระพี่นางแท้ ๆ ของพระบาทสมเด็จพระ
พุทธยอดฟ้าจุฬาโลก จึงทรงเป็นหลานน้ำ ของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ซึ่งต่อมา
ก็ได้รับการปราบดาภิเษกขึ้นเป็นกรมพระราชวังหลัง)

กรมพระราชวังหลัง ทรงมีโอรส สืบสายลงมา 2 สกุลคือ สกุล “ปาลกะวงศ์” ซึ่งสืบมา
จากกรมหมื่นนราเทเวศร์ (พระองค์เจ้าปาน) และกรมหลวงเสนีบริรักษ์ (พระองค์เจ้าแดง) พระองค์
ที่ 2 นี้ทรงได้ราชการรบทัพจับศึก ในสมัยรัชกาลที่ 1 หลายครั้ง ทรงเป็นต้นราชสกุล “เสนีวงศ์”
และเป็นเสด็จปู่ของ ม.ร.ว.จิต เสนีวงศ์ น่าเสียดายที่ยังค้นไม่พบว่า หม่อมเจ้าพระบิดาของ ม.ร.ว.จิต
เสนีวงศ์ มีพระนามว่าอะไร และตัวของท่านเองเกิดเมื่อปีใด ทราบเพียงว่า ท่านเจริญในราชการ มา
จนถึงปลายรัชกาลที่ 5 ได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์สุดท้ายเป็น พระวาทิตบรเทศ จากนั้นยังมีผู้
ได้รับพระราชทานราชทินนาม “วาทิตบรเทศ” เป็นท่านที่สอง ในปลายแผ่นดินรัชกาลที่ 5
รายหลังนี้ มีนามเดิมว่า “แดง วาতিวัฒน์” (พูนพิศ อมาตยกุล, สัมภาษณ์ วันที่ 25 มีนาคม 2555)

หม่อมราชวงศ์จิต เสนีวงศ์ เป็นผู้ที่มีความรู้เป็นอย่างดี ในเรื่องทฤษฎี และมีความ
ชำนาญในการบรรเลงเครื่องดนตรี ตลอดชีวิตราชการของท่านในราชสำนักและกองทัพบก จึงถือเป็น
กำลังสำคัญในการดูแลฝึกหัดเหล่าทหารแตร ไม่น้อยกว่า 3 หน่วยงานด้วยกัน ก่อนการก่อตั้งกรม
ยุทธการ ในปี พ.ศ. 2430 (ต่อมาก็คือกระทรวงยุทธนาธิการและกระทรวงกลาโหม) ประกอบไปด้วย

กองทหารเตรกรมทหารมหาดเล็กรักษาพระองค์ กองทหารเตรกรมทหารรักษาวัง และกองทหารเตรกรมทหารหน้า

สันนิษฐานว่ามีครูเตรที่ทำงานร่วมกันมากับ หม่อมราชวงศ์ชิด อีกหลายท่าน ดังเช่น ในปี พ.ศ. 2429 ปรากฏชื่อ ขุนบรรเลงบรรพาศัพท์ (หม่อมราชวงศ์ถม) ครูเตรกรมทหารรักษาพระบรมมหาราชวัง ซึ่งถือเป็นหน่วยงานที่พัฒนามาจาก กองทหารล้อมวัง มีหน้าที่ดูแลความปลอดภัยพระบรมมหาราชวัง และมีกองเตรกรมทหารประจำกรมอยู่ด้วย พบเรื่องการพระราชทานบรรดาศักดิ์ และเลื่อนชั้นยศเป็น นายร้อยตรี ของครูเตรวม ม.ร.ว.ถม ดังความว่า

“...ข่าวราชการ การฉลองพระชนม์พรรษา วันเสาร์ เดือนสิบ แรมสามค่ำ ปีกาสัปตศก ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งการพระราชพิธีฉลองพระชนมพรรษา...”

“...ณ วันจันทร์เดือนสิบ แรมห้าค่ำ ปีกาสัปตศก เวลาบ่าย 5 โมงเศษ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จออกพระที่นั่งจักรีมหาปราสาท พระราชทานสัญญาบัตรให้ หม่อมราชวงศ์ถม เป็นขุนบรรเลงบรรพาศัพท์ สืบสุดเตอเนนด่ แบนมาศเตอ ในกรมทหารรักษาพระบรมมหาราชวัง ถือศักดินา 500...” (ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 3 , 2429 : 362)

“...สัญญาบัตรปีกาสัปตศก ให้หม่อมหลวงถม เป็นขุนบรรเลงบรรพาศัพท์ สืบสุดเตอเนนด่ แบนมาศเตอ ในกรมทหารรักษาพระบรมมหาราชวัง ถือศักดินา 500 ตั้งแต่ ณ วันศุกร์ เดือนสิบ แรมสองค่ำ ปีกาสัปตศก ศักราช 1247เป็นวันที่ 6163 ในรัชกาลปัตยุบันนี้” (ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 3, 2429 : 155)

ราชทินนาม บรรเลงบรรพาศัพท์ นั้น ในสมัยรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว มีผู้ได้รับพระราชทานหลาย จำนวน 2 ท่านด้วยกัน สำหรับ หม่อมราชวงศ์ถม หรือ ขุนบรรเลงบรรพาศัพท์ คนแรกนั้น ไม่ทราบว่า อยู่ในราชสกุลใด แต่ท่านตั้งบ้านเรือนอยู่บริเวณบ้านตะพานยศเส ถนนบำรุงเมือง (การสื่อสารแห่งประเทศไทย, 2541 : 142) แต่คาดว่าทั้งสองท่าน เข้าทำงานในราชการกองเตรวังหลวงในระยะเวลาที่ใกล้เคียงกัน

จากการค้นคว้าพบว่า ราชทินนาม บรรเลงบรรพาศัพท์ ในสมัยรัชกาลที่ 5 มีผู้ดำรงตำแหน่งนี้ 2 ท่านด้วยกัน พบในเอกสารทำเนียบข้าราชการกรมทหารบก สมัยรัชกาลที่ 5 และช่วงต้นรัชกาลที่ 6 (พ.ศ. 2449 – 2471 / ค.ศ. 1906 - 1928) ในการค้นคว้าจาก หอสมุดแห่งชาติ ทว่าสุกรี กรมศิลปากร พบว่า ในปี 2449 (ค.ศ. 1928) มีนายทหาร ขศนายร้อยเอก นามเดิมชื่อ “นายแดง”

ท่านเกิดปี พ.ศ. 2404 (ค.ศ. 1901) และเข้ารับราชการ เป็นนักเรียนทหารในปี พ.ศ. 2420 เมื่อมีอายุได้ 16 ปี (ค.ศ. 1887) เป็นลูกศิษย์แตรท่านหนึ่งของพระวาทิตบรเทศ (หม่อมราชวงศ์ชิต เสนีวงศ์) นายแดงผู้นี้ได้ดำรงตำแหน่งนายร้อยเอกขุนบรเลงบรรพาศัพท เมื่อวันที่ 3 พฤษภาคม พ.ศ. 2449 ทำหน้าที่นายแตรวงทหารมหาดเล็ก อยู่ได้ประมาณ 3 ปี จึงได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์เป็นนายร้อยเอกหลวงวาทิตบรเทศ (แดง) สังกัดกรมทหารราบที่ 1 (มหาดเล็กรักษาพระองค์) ต่อจากพันตรีพระวาทิตบรเทศ (หม่อมราชวงศ์ชิต เสนีวงศ์) ซึ่งพ้นตำแหน่งราชการไปก่อนปี พ.ศ. 2449 ต่อมา ในปี พ.ศ. 2452 (ค.ศ. 1909) และเมื่อถึงสมัยรัชกาลที่ 6 เริ่มมีพระราชบัญญัติ ให้ใช้นามสกุล จึงพบหลักฐานเพิ่มเติมว่า หลวงวาทิตบรเทศ (แดง) ได้รับพระราชทานนามสกุลว่า “วาทิตวัฒน์” (พูนพิศ อมาตยกุล, สัมภาษณ์ วันที่ 25 มีนาคม 2555)

นอกจากนี้ยังปรากฏว่ามีครูแตรอีกท่านหนึ่ง ชื่อ นายพลอย พบหลักฐานจากราชกิจจานุเบกษา จากเหตุการณ์เป็นต้นเพลิงไฟไหม้โกดัง กับพระบรมมหาราชวัง นายพลอยผู้นี้เป็นครูแตรและหัวหน้ากองแตรวงทหารหน้า (Band Master) สันนิษฐานว่าเป็นศิษย์ และได้ทำงานร่วมกับพระวาทิตบรเทศ (หม่อมราชวงศ์ชิต เสนีวงศ์) ดังปรากฏความในราชกิจจานุเบกษาปี พ.ศ. 2429 ความว่า

ข่าวเพลิงไหม้

“วันเสาร์ เดือนอ้าย แรมสิบสองค่ำ ปีกาฬปตศก เวลา 7 ทุ่มเศษ เกิดเพลิงไหม้ที่ตำบลริมเชิงคพานช้างโรงสี...เดิมเพลิงไหม้ ขึ้นที่เรือนกระท่อมเป็นที่อาไศรย ของนายพลอย แบนมาศเตอร์ครูแตรทหารหน้า กับโรงจีนลี้ก่อกันซึ่งอยู่ ณ ริมกำแพงวังสราญรมย์ แล้วเพลิงจึงลามไปไหม้ตึกหลวงที่จีนเพ็งชุดพัก ตั้งบ่อนจำนวนตึกโรงเรือนซึ่งเพลิงไหม้นั้น คือเรือนกระท่อม นายพลอย แบนมาศเตอร์ครูแตรทหารหน้า 2 ห้อง 2 หลัง ...” (ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 3 , 2429 : 484)

มีครูแตรอีกหลายท่าน ที่มีส่วนในการพัฒนาดนตรีตะวันตกในประเทศไทย เช่น ขุนเจนกระบวนหัด(ครูเชิงเลิง) ขุนจัดกระบวนพล (ครูกรอบ) ครูตั้ง ครูวง และครูเล็ก เป็นต้น โดยบุคคลเหล่านี้ ศาสตราจารย์เกียรติคุณ นายแพทย์พูนพิศ อมาตยกุล ได้ค้นหลักฐานเอกสารเก่า เรื่อง การแต่งตั้งขุนนางไทย สมัยรัชกาลที่ 5 กล่าวถึง การเลื่อนบรรดาศักดิ์ของทหารเกณฑ์หัดอย่างฝรั่ง โดยข้อมูลที่ค้นพบล้วนเป็นข้อมูลที่บันทึกไว้ในสมัยรัชกาลที่ 5 ซึ่งมีทั้งที่เป็นครูฝึกทหารอย่างฝรั่งเท่านั้น และเป็นครูฝึกทหารแตรด้วย ได้แก่ (การแต่งตั้งขุนนางไทย สมัยรัชกาลที่ 5, 2521 : 165 - 166)

- **ขุนเงินกระบวนหัด (เลิงเซิง)** ครูฝึกทหารเกณฑ์หัดอย่างยุโรป มีเชื้อสายมอญ เดิมมีตำแหน่งเป็นหมื่นทรงพยุหะ (เลิงเซิง) ให้เลื่อนเป็นที่ ขุนเงินกระบวนหัด ถือศักดินา 400 แต่งตั้ง ณ วันพุธ แรม 1 ค่ำ เดือน 7 ปีมะเมีย โทศก จุลศักราช 1232 เป็นวันที่ 581 ในรัชกาลปัจจุบัน รัชกาลที่ 5 เสด็จขึ้นครองราชย์ เป็นปีที่ 2 ตรงกับปี พ.ศ. 2413 (กรมศิลปากร, 2421:165 – 166)

- **ขุนทวยหารบรรเทศ (กรอบ)** ท่านผู้นี้เป็นครูฝึกทหารอย่างยุโรป ตำแหน่ง ขุนทวยหารบรรเทศ โปรดเกล้าฯ ให้เลื่อนเป็น “ขุนจัดกระบวนพล” พนักงานฝึกทหารเกณฑ์หัดอย่างฝรั่ง ถือศักดินา 400 แต่งตั้ง ณ วันพุธ แรม 1 ค่ำ เดือน 7 ปีมะเมีย โทศก จุลศักราช 1232 เป็นวันที่ 581 ในรัชกาลปัจจุบัน รัชกาลที่ 5 เสด็จขึ้นครองราชย์เป็นปีที่ 2 ตรงกับปี พ.ศ. 2413

- **หมื่นผจญจบแดน (เล็ก จุลลานนท์)** ท่านผู้นี้ เป็นครูฝึกทหารอย่างยุโรป ตำแหน่งหมื่นผจญจบแดน โปรดเกล้าฯ ให้เลื่อนเป็นขุนรัตรณยุทธ เป็นทหารรักษาพระองค์ป็นปลาย หอก ถือศักดินา 400 แต่งตั้ง ณ วันพุธ แรม 1 ค่ำ เดือน 7 ปีมะเมีย โทศก จุลศักราช 1232 เป็นวันที่ 581 ในรัชกาลปัจจุบัน รัชกาลที่ 5 เสด็จขึ้นครองราชย์เป็นปีที่ 2 ตรงกับปี พ.ศ. 2413

- **หมื่นแม่เมฆฉาย (วง)** ท่านผู้นี้เป็นครูฝึกทหารอย่างยุโรป ตำแหน่งหมื่นแม่เมฆฉายนี้ โปรดเกล้าฯ ให้เลื่อนเป็น “ขุนรุตรณชัย” พนักงานฝึกทหารรักษาพระองค์ ป็นทองปลาย ถือศักดินา 400 แต่งตั้ง ณ วันพุธ แรม 1 ค่ำ เดือน 7 ปีมะเมีย โทศก จุลศักราช 1232 เป็นวันที่ 581 ในรัชกาลปัจจุบัน รัชกาลที่ 5 เสด็จขึ้นครองราชย์เป็นปีที่ 2 ตรงกับปี พ.ศ. 2413

ในสมัยรัชกาลที่ 5 มีการปรับปรุงการทหารและโปรดเกล้าฯ ให้กรมทหารล้อมพระราชวังมารวมกับกรมทหารหน้าใน พ.ศ. 2414 จนกระทั่งปี พ.ศ.2423 โปรดให้แยกกรมทหารล้อมพระราชวังออกจากกรมทหารหน้า มาตั้งเป็นกรมอิสระ ฝึกหัดแบบยุโรป เรียกว่า กองทหารล้อมวัง หรือ กองทหารรักษาพระบรมมหาราชวัง จากนั้นจึงโอนมาขึ้นกับกรมยุทธนาธิการ ในปี พ.ศ. 2430 ในระยะเวลา ก่อนการจัดตั้งกรมยุทธนาธิการ ช่วงปี พ.ศ. 2426 จากสารบาญชี ส่วนที่ 2 คือรายชื่อบุรุษในจังหวัด ถนน แล ตรอก จ.ศ. 1245 เล่มที่ 2 พบว่ามีทหารแตร สังกัดต่างๆ เช่น ทหารแตร กองทหารรักษาพระบรมมหาราชวัง ซึ่งขึ้นกับพระยานรรัตน และทหารนำ มีรายนามดังนี้

- **นายอ่วม บุตร นายหนู** ทหารแตร ขึ้นพระยานรรัตน อยู่ตึกแถว ถนนเจริญกรุงชั้นในพระนคร กรุงเทพฯ

- **นายเต่า บุตร นายพู่** ทหารแตร ขึ้นพระยานรรัตน อยู่ตึกแถว ถนนเจริญกรุงชั้นในพระนคร กรุงเทพฯ

- **นายโต บุตร หมื่นเรนทร์** ทหารแตร ขึ้นพระยานรรัตน อยู่ตึกแถว ถนนเจริญกรุงชั้นในพระนคร กรุงเทพฯ

- **นายแดง ทหารแกร** ขึ้นพระยานรรัตน ดึกหลวง อยู่ถนนรอบพระนครชั้นในกำแพง ตั้งแต่ประตู ตพานหันไป

- **นายมา บุตรนายดี** ครูเตร ขึ้นกรมทหารนำ เข้าดึกหลวง ถนนเจริญกรุงชั้นในพระนคร กรุงเทพฯ

- **นายสุด หมื่นอิทธิโกโหม บุตรนายทะ** แบนมาสเตอร์ที่ 1 ขึ้นกรมทหารนำ เข้าดึกหลวง ถนนเจริญกรุงชั้นในพระนคร กรุงเทพฯ

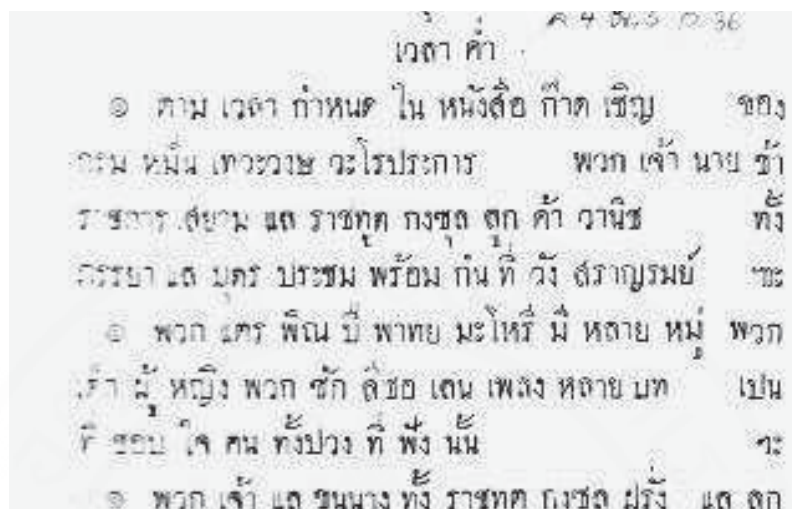
- **นายป่า** ครูเกรทหารนำ อยู่ดึกแถวหลวง ถนนวัดพระเชตุพน (โพ)

- **นายเต็ก เปชายัน** ทหารเตร ขึ้นเจ้าหมื่นไวยวรนาถ ถนนรอบพระนครชั้นนอกกำแพง

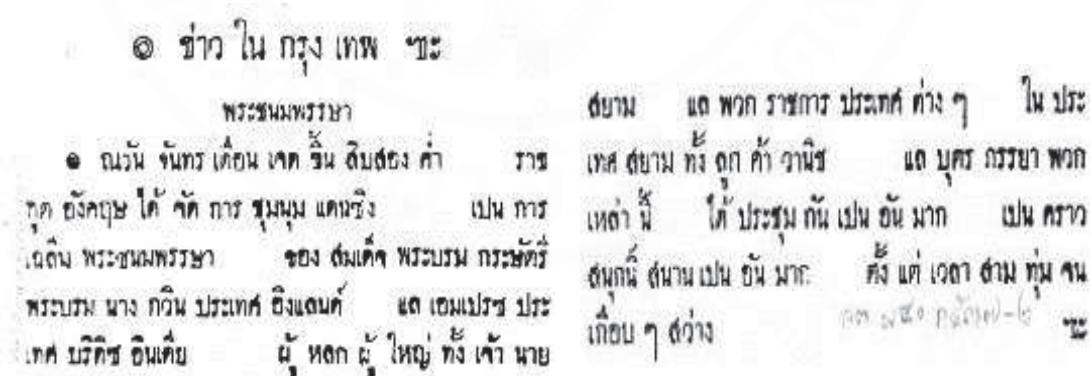
กลุ่มครูเตรทหารเหล่านี้ ถือเป็นกลุ่มคนที่มีความสำคัญต่อการพัฒนาองคตรวงในราชการต่างๆของวังหลวงเป็นอย่างยิ่ง สันนิษฐานได้ว่า เป็นกลุ่มครูเตร ครูฝึกทหารที่ได้รับการปลูกฝังความรู้ ระเบียบ แบบแผนการฝึกทหารแบบยุโรป มาตั้งแต่ครั้งแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จนมีความสามารถและมีความเชี่ยวชาญในการฝึกกองกำลังทหารรวมทั้งกองทหารเกียรติยศให้ทัดเทียมกับตะวันตกได้ กลุ่มองคตรวงทหารมหาดเล็กนี้ ได้มีการพัฒนาอย่างมาก ภายหลังจากการจัดตั้งกรมยุทธนาธิการในปี พ.ศ. 2430

บทบาทหน้าที่ขององคตรวงวังหลวง เป็นไปตามหน้าที่หลัก กล่าวคือใช้ในการตามเสด็จพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ในฐานะกองทหารอารักขาในพระองค์ และเป็นกองทหารเกียรติยศ นอกจากนี้ ในรัชสมัยของพระองค์ ทรงโปรดให้เปิดสวนหลวง หรือสวนสราญรมย์ ใช้เป็นสถานที่สำหรับจัดเลี้ยง และสังสรรค์ของชาวต่างประเทศ มีการตกแต่งสถานที่ให้สวยงามตามแบบสวนของยุโรป ในขณะที่เดียวกันก็มีเตรวมบรรเลงขับกล่อม และจัดเลี้ยงงานต่างๆของราชสำนัก โดยเฉพาะงานของเสนาบดีว่าการต่างประเทศ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาเทวะวงศ์วโรปการ อยู่เสมอ

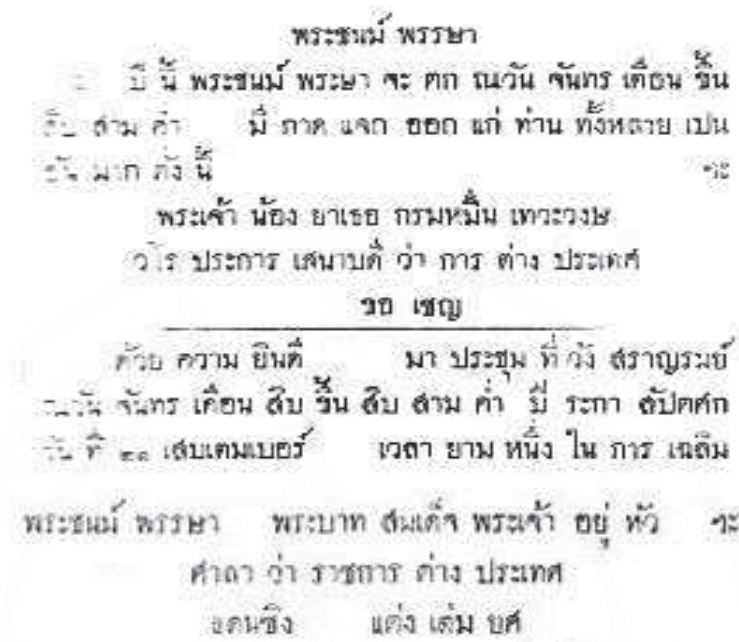
นอกจากเรื่องราวที่กล่าวมาแล้ว เรื่องของเตรวมสมัยรัชกาลที่ 5 ยังค้นพบจากอีกหลายที่ เช่นงานสวนสราญรมย์ อันเป็นสวนหลวงที่นายอาลาบาตเตอร์ (ตันตระกุลเสวตศิลา) จัดงานแสดงต้นไม้แปลกๆ ก็มีเตรวมไปบรรเลงดังมีข่าว ความว่า

รูปภาพที่ 4.4 การ์ดเชิญเข้าร่วมงานเลี้ยง ณ วังสราญรมย์ มีเมตร ปี่พาทย์ มโหรี บรรเลงในงาน
ภาพจาก จดหมายเหตุสยามไสมย จ.ศ. 1247 (พ.ศ. 2427) เล่ม 4 แผ่น 8 หน้า 36

รูปภาพที่ 4.5 ข่าวดานฉลองงานเฉลิมพระชนมพรรษาของสมเด็จพระราชินีแห่งอังกฤษ
ภาพจาก จดหมายเหตุสยามไสมย พ.ศ.2428 เล่ม 3 แผ่น 40 หน้า 537

รูปภาพที่ 4.6 ข่าวดนตรี งานเฉลิมพระชนมพรรษาของรัชกาลที่ 5 ณ พระราชวังสราญรมย์
ภาพจาก จดหมายเหตุสยามไสมย พ.ศ. 2428 เล่ม 4 แผ่น 4 หน้า 28

จากหลักฐานดังกล่าว ชี้ให้เห็นว่า กองตำรวจวังหลวง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง กองตำรวจทหารรักษาพระองค์ หรือทหารมหาดเล็ก ซึ่งมีพระวาทิตบรเทศ (หม่อมราชวงศ์จิต เสนีวงศ์) ทำหน้าที่เป็นหัวหน้ากองตำรวจควบคุมกองตำรวจร่วมบรรเลงดนตรีในงานของราชสำนักอยู่บ่อยครั้ง บางคราวก็มีการบรรเลงสลับกับตำรวจประจำเรือพระที่นั่งเวสชาติศรี ซึ่งมีครูฟุสโก (M.Fusco) เป็นผู้ควบคุม ซึ่งคาดว่าในช่วงระยะเวลาดังกล่าวนี้นี้ ครูตำรวจทั้งสองท่านจะได้มีการแลกเปลี่ยนวิชาการ ความรู้ซึ่งกันและกัน จนนำมาซึ่งความเจริญของกองตำรวจราชสำนักภายหลังปี พ.ศ.2430

4.1.2 พัฒนาการของตำรวจทหารมารีน

ตำรวจทหารมารีน เป็นกองทหารอีกส่วนหนึ่งที่มิมีบทบาทในการพัฒนา ตำรวจของราชสำนักและกองทัพ ให้ทัดเทียมอารยะประเทศมากขึ้น พัฒนาการของตำรวจทหาร มารีนก่อนเปลี่ยนแปลงโครงสร้างการทหาร จนก่อตั้งเป็นกรมยุทธนาธิการนั้น สืบเนื่องจากในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว มีการตั้งหน่วยบัญชาการและควบคุมไพร่พลทางทหารเรือสถานทั้งหมด 2 แห่งด้วยกัน คือ

(1) ทหารเรือวังหน้า เดิมอยู่ในความดูแลของพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว

(2) ทหารเรือวังหลวง ซึ่งหน่วยงานนี้อยู่ในการควบคุมของขุนนางตระกูลขุนนาค มาตั้งแต่ครั้งรัชกาลที่ 4 โดยเมื่อแรกเริ่มมีเรือกลไฟเข้ามาใช้นั้น การควบคุมกำลังพลและเรือต่างๆ ก็กระจัดกระจายไปตามเหล่าขุนนางและเจ้านายชั้นสูง ซึ่งมีสิทธิในการดูแลเรือกลไฟของตนเอง ในขณะเดียวกันเรือกลไฟของหลวง ก็อยู่ภายใต้การดูแลของเจ้าพระยาศรีสุริยวงศ์ (ช่วง บุนนาค) สมุหพระกลาโหมเป็นผู้บังคับบัญชา

กองแตรวงของบ้านขุนนาค ได้รับการยกย่องจากชาวต่างชาติว่าเป็นแตรวงที่มีฝีมือสามารถบรรเลงเพลงต่างๆ ในงานเลี้ยงต้อนรับชาวต่างชาติและเพื่อการเต้นรำ หรือ แดนซ์ซึ่ง (Dancing) อยู่บ่อยครั้ง ดังปรากฏเป็นข่าวในหนังสือพิมพ์ บางกอก รีคอร์ดเดอร์ (Bangkok Recorder) ช่วงรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เรื่อยมา ซึ่งเป็นผลมาจากครูแตรที่มีฝีมือดี ชื่อครู ฮูซุสเซ็น (Houssen) ครูแตรชาวฮอลันดา ทำหน้าที่ฝึกหัดนักดนตรีแตรวง จนมีชื่อเสียงและก่อให้เกิดนักดนตรีตะวันตกที่มีฝีมือมากมาย นักดนตรีทหารแตรเหล่านี้ สันนิษฐานว่ากลุ่มคนเหล่านี้ ต่อมาได้มีบทบาทเป็นครูสอนแตรตามสังกัดต่างๆ ทั้งใน กรมทหารมหาดเล็ก กรมทหารรักษาพระบรมมหาราชวัง กรมทหารหน้า และกรมอรสมพล

กรมอรสมพล ก็เป็นกรมทหาร ซึ่งอยู่ภายใต้การบังคับบัญชาของเจ้าพระยาสุรวงศ์ไวยวัฒน์ (ชาย บุนนาค) ซึ่งส่วนใหญ่เป็นทหารที่มาจากกรมอาสาสมอญ ได้มีการแบ่งทหารอาสาสมอญ ออกเป็น 100 คน แล้วแยกเป็นทหารมารีน ให้มีหน้าที่รักษาการและเป็นกองทหารเกียรติยศ ดังนั้นในสมัยรัชกาลที่ 5 จึงได้มีการจัดตั้งเป็นกอง “ทหารแตรมารีน” ดังปรากฏรายนามในหนังสือสารบาญชี ส่วนที่ 1 คือตำแหน่งราชการ จ.ศ. 1245 เล่มที่ 1 ประกอบไปด้วย

(1) หลวงอาสาสมัคร กับตันเจ้ากรม (พราย) บ้านคลองวัดบุบผาราม (ดอกไม้) สังกัดกรมทหารแตรมารีน

(2) ขุนชาญฤทธิ์ไกร เลบเตอร์แนลด์ (หมั่น) บ้านคลองบ้านสมเด็จพระเจ้าพระยา สังกัดกรมทหารแตรมารีน

(3) ขุนไชยฤทธิ์รงค์ สกัณ เลบเตอร์แนลด์ (เขียน) ตั้งบ้านเรือนบ้านคลองวัดบุบผาราม (ดอกไม้) สังกัดกรมทหารแตรมารีน

(4) เปชายัน (อิน) ตั้งบ้านเรือนอยู่ที่บ้านคลองบ้านสมเด็จพระเจ้าพระยา สังกัดกรมทหารแตรมารีน (การสื่อสารแห่งประเทศไทย, 2541 : 172) กลุ่มคนเหล่านี้ คาดว่าเป็นทหารแตรมารีนที่ได้รับการฝึกฝนมาจากครูแตรชื่อ เรืองเอก มิเชลล์ ฟุสโก ชาวอิตาลี สัญชาติอเมริกัน เดิมอยู่ในกองทหารสังกัดบ้านขุนนาคมาอย่างดีแล้ว ต่อมาจึงย้ายไปรับราชการในกองทัพเรือ

จากนั้นในปี พ.ศ. 2421 (ค.ศ. 1864) เมื่อราชสำนักสยามได้ขึ้นระวางประจำการเรือพระที่นั่งเวสชาติ (Vesatri) ซึ่งรัฐบาลสยามสั่งต่อจากประเทศอังกฤษ เพื่อใช้เป็นเรือพระที่นั่งในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เรือพระที่นั่งเวสชาติ (Vesatri) เดินทางเข้ามาถึงกรุงเทพฯ เมื่อวันที่ 10 พฤษภาคม 2421 ได้ทรงโปรดเกล้าฯ ให้หลวงชลยุทธโยธินทร์ (Andre du Plessis de Richelieu) ชาวเคนมาร์คซึ่งดำรงตำแหน่งปลัดกรมแสง มาทำหน้าที่เป็นผู้บังคับการเรือพระที่นั่งชื่อเวสชาติ อีกตำแหน่งหนึ่ง ทหารที่ลงประจำเรือพระที่นั่ง เวสชาติ จึงเป็นทหารของกรมแสงทั้งหมด (แซน บัจจสานนท์, 2541 : 409)

ในขณะที่เริ่มมีการจัดตั้งกรมทหารเรือพระที่นั่งเวสชาติ ซึ่งถือเป็นหน่วยงานที่กำกับดูแลเรือพระที่นั่ง รวมถึงเรือกลไฟเล็กทั้งปวงนั่นเอง มีเจ้าพระยา สุรวงศ์ไวยวัฒน์ (วร บุนนาค) เจ้ากรมพระกลาโหม และพระยาประภากรวงศ์ (ชาย บุนนาค) ซึ่งขณะนั้นทำหน้าที่กำกับ ดูแล กรมอรสมพลอีกทางหนึ่ง ได้ว่าจ้างให้ร้อยเอก มิเชล ฟุสโก (Captain M. Fusco) ซึ่งแต่เดิมถือสัญชาติอิตาลีมา ต่อมาได้ไปแปลงสัญชาติเป็นอเมริกัน ได้เดินทางมากับเรือรบเทนเนสซี (USS. Tennessee) ต่อมาได้รับการชักชวนให้สมัครเข้าประจำการเป็นครูเตรทหารมารีน และมีหน้าที่เป็นผู้บังคับบัญชาเหล่าทหารเตรไปด้วยในตัว ดังความว่า

“...ในปี พ.ศ. 2420 เรือรบทหารอเมริกัน ชื่อ เทนเนสซี (USS. Tennessee) ภายใต้บังคับบัญชาของนาวาเอก เรโนลด์ (Captain Raynold) ได้เข้ามาเยือนกรุงสยาม เรือรบลำนี้มีเครื่องที่มีฝีมือจัด ได้ยกวงขึ้นมาบรรเลงที่ทำราชวรคิษฐ์ โดยมีแบนด์มาสเตอร์ (Band Master) ชื่อว่า ร้อยเอก มิเชล ฟุสโก (Captain Micheal Fusco) ครั้งนั้นท่านผู้บังคับการทหารเตรมารีนของกรุงสยาม นามว่า พระยาประภากรวงศ์ (ชาย บุนนาค) มีความพอใจมาก จึงได้ออกปากชวนร้อยเอกฟุสโก เข้ามาทำงานในกรุงสยาม โดยจะรับเป็นผู้ดูแลและให้เข้ารับราชการเป็นทหารมารีน ปรากฏว่า ร้อยเอกฟุสโก จึงได้กลับเข้ามาบางกอก ทำหน้าที่เป็น แบนด์มาสเตอร์ทหารเตรมารีน ตามคำชักชวนบุคคลผู้นี้ และได้ทำหน้าที่บรรเลงเพลงประเภท แคนซ์ซึ่ง (Dancing) ในเวลาที่มิงานในหน้าที่ของทหารเตรมารีน และต้องยกกองไปเข้าเฝ้า เพื่อ บรรเลงดนตรีเป็นประจำ ในวังหลวง โดยตั้งกองที่บริเวณหน้าพระที่นั่งจักรีมหาปราสาท ตามวัน – เวลา ที่ทางราชการกำหนด โดยมากเป็นช่วงเวลากลางวัน ไปจนถึงเวลาค่ำ (พูนพิศ อมาตยกุล, สัมภาษณ์ วันที่ 27 มีนาคม 2555)

ร้อยเอก มิเชล ฟุสโก (Captain M. Fusco) หรือครูฟุสโก ถือเป็นผู้ที่มีบทบาทอย่างยิ่งในการพัฒนาดนตรีตะวันตกในกรมทหารเรือ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2421 – พ.ศ. 2445 ครูฟุสโกได้ดำรงตำแหน่งผู้บังคับการกองเครื่องในสังกัดกรมทหารเรือ และผู้บังคับการกองเครื่องเรือพระที่นั่งเวสชาติ มีหน้าที่จัดหาเครื่องดนตรีประจำเรือพระที่นั่งเวสชาติ เพื่อบรรเลงในฐานะกองทหารเกียรติยศในคราวที่ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จประพาสทางทะเล นอกจากนี้ยังต้องฝึกซ้อมกองทหารเครื่องมรณ ในบรรเลงเพลงเกียรติยศและบทเพลงคลาสสิก(classic) ต่างๆ ซึ่งเป็นที่นิยมในขณะนั้น

สอดคล้องกับ เรื่องบทเพลงที่ ครูฟุสโก (M. Fusco) เคยบรรเลงดนตรี ถวายรัชกาลที่ 5 เป็นประจำในเรือพระที่นั่งมหาจักรี ลำที่ 1 ซึ่งอ้างถึงบันทึก ของสมเด็จพระยาชัยนาทนเรนทร เรื่อง “ไปเมืองนอกครั้งแรก ร.ศ. 118” ทรงเล่าเรื่อง เสด็จไปทอดพระเนตร ละคร โอเปร่า เรื่อง “La Boheme” ที่ The Paris Opera ในมหานครปารีส เสด็จพร้อมกับ สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงพิษณุโลกประชานาถ มีข้อความที่ทรงย้อนเล่าเรื่อง เพลงมหาอุปรากร ที่ทรงเคยฟัง เป็นประจำ ในเรือพระที่นั่งมหาจักรี ซึ่งเป็นสิ่งยืนยันได้ว่า ในเรือพระที่นั่งจะต้องมีกองเครื่องมรณมรณ ลงเรือพระที่นั่งฯ ขณะทรงพระเยาว์ ได้ตามเสด็จรัชกาลที่ 5 ไปกับเรือพระที่นั่งมหาจักรีด้วย ดังความว่า

“...เครื่องของทหารเรือเล่นดีมาก มีครูเป็นชาวอิตาเลียน ชื่อ Fusco (Fusco นี้เป็นตาของหญิงน้อย สุริยนันทนา สุริยง) เวลาอยู่ในเรือมหาจักรี ได้ฟังเพลงทุกคืน...” (สมเด็จพระยาชัยนาทนเรนทร, 2548 : 142)

การทำงานของกองทหารมรณ ถือเป็นกองทหารที่มีหน้าที่รับผิดชอบบรรเลงเครื่องมรณในฐานะกองทหารเกียรติยศ ทั้งในเขตพระราชฐาน ซึ่งถือเป็นหน้าที่โดยตรงของทหารมรณ เพราะต้องรับราชการอย่างใกล้ชิด ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 มีหมายกำหนดเข้าเฝ้าผลัดเปลี่ยน ลงเรือพระที่นั่ง ตามเสด็จทุกครั้ง เป็นทหารกองเกียรติยศ ตั้งแถวประจำที่ลาน ด้านหน้าพระที่นั่งจักรีมหาปราสาท ขณะประทับบนพระที่นั่ง ในวังหลวงอย่างหนึ่ง เป็นทหารตามเสด็จทั้งทางบก และทางเรือพระที่นั่ง รวมทั้งทำหน้าที่บรรเลงเครื่องมรณในโอกาสพิเศษต่างๆ เช่นบรรเลงรับแขกเมือง รับทูตที่ไปเข้าเฝ้าในวังหลวงบ้าง โดยมีครูฟุสโก (Micheal Fusco) เป็นหัวหน้า และอยู่ในความดูแลของ พระยาประชารวมจักรี (นาย บุนนาค) (พุนพิศ อดิเรกกุล, สัมภาษณ์ วันที่ 25 มีนาคม 2555)

ด้วยความสามารถของ ครูฟุสโก ที่ทำหน้าที่เป็น แบนด์มาสเตอร์ (Band Master) แทนครูตั้ง ครูทหารเครื่องมรณที่ตายไป ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2421 – 2445 (ค.ศ. 1878 - 1902) เป็นต้นมา ตลอดระยะเวลา 24 ปี ในสยาม ปรากฏหลักฐานการพัฒนางานดนตรีฝรั่งในสยาม หลายประการด้วยกัน ดังเช่น การแต่งเครื่องมรณ เพลงสรรเสริญพระบารมี ซึ่งการแต่งเครื่องมรณนั้น ถือเป็นการแสดงทักษะ

ทางการบรรเลงประการหนึ่งของนักดนตรี ครูฟุสโก ได้แต่งทางเตรตอดประสานเสียงให้กับ ทหารมารีนก่อน จากนั้นพระวาทิตบรเทศ (หม่อมราชวงศ์ชิด เสนีวงศ์) จึงได้ทำทางเตรตอดให้กับ กองทหารเตรมหาดเล็กรักษาพระองค์ตามมา สิ่งนี้แสดงให้เห็นถึงทักษะความสามารถขั้นสูง ทางด้านทฤษฎีการแยกเสียงประสาน และทักษะปฏิบัติของนักดนตรีสยามที่ได้รับการปลูกฝัง การเรียนการสอนดนตรีฝรั่งในระบบทหาร ถึงขั้นมีความสามารถในการทำทางเตรตอด เพลงสรรเสริญ พระบารมี และฝึกหัดคนไว้ใช้ในกองทหารเตรได้

นอกจากนี้ผลงานอีกชิ้นหนึ่งของ ครูฟุสโก ได้ทูลเกล้าฯ ถวายรัชกาลที่ 5 แสดงให้เห็น ความสามารถในการแต่งบทเพลงถวาย เนื่องในวันเฉลิมพระชนมพรรษา ร.ศ. 115 (พ.ศ. 2439) ณ พระที่นั่งจักรีมหาปราสาท ครั้นนั้น มีงานพระราชทานเลี้ยงน้ำชา ตอนบ่ายที่บริเวณ หน้าพระที่นั่งจักรีมหาปราสาท เขตพระราชฐานชั้นกลาง มีแขกฝ่ายหน้า และชาวต่างประเทศ เข้าร่วมงาน จำนวนมาก เป็นงานที่จัดระหว่าง วันที่ 15 - 16 กันยายน พ.ศ. 2439 (ค.ศ. 1896) ในงานนี้ ครูฟุสโก ได้ถวายโน้ตเพลง ดังกล่าว เรื่องนี้แสดงว่า หน้าทีบรรเลงเตรว ถวายพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 (พูนพิศ อมาตยกุล และเสถียร ดวงจันทร์ทิพย์, 1550 : เอกสารอัดสำเนา)

รูปภาพที่ 4.7 คำร้องเพลงสรรเสริญพระบารมีของครูฟุสโก (M. Fusco)

ภาพจาก ภาพส่วนตัวศาสตราจารย์ นายแพทย์พูนพิศ อมาตยกุล และ ดร.สนอง คลังพระศรี

The image shows a handwritten musical score for a band. The instruments and parts listed on the left are:

- Piccolo
- Clarinet in E^b
- 1st Clarinet in B^b
- 2nd Clarinet in B^b
- 3rd Clarinet in B^b
- 1st Cornet in B^b
- 2nd Cornet in B^b
- 1st, 2nd, & 3rd Horn in B^b
- Altohorn in B^b
- Euphonium
- 1st & 2nd Trombone
- Bass
- Side Drum
- Drum
- Bugle in B^b
- Bugle in B^b

The score is written in 4/4 time and features various musical notations, including notes, rests, and dynamic markings. Some parts are marked with "Allegro" and "Allegro al Baritone".

รูปภาพที่ 4.8 ทำนองแตร เพลงสรรเสริญพระบารมี (บางส่วน) แยกประเภทเครื่องดนตรี
ภาพจาก ภาพส่วนตัวศาสตราจารย์ นายแพทย์พูนพิศ อมาตยกุล และ ดร.สนอง คลังพระศรี

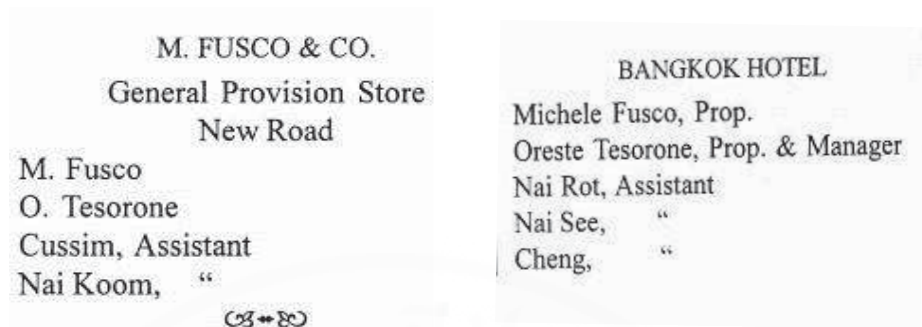
ด้วยความที่ครูฟุสโก (M. Fusco) ได้เข้ามารับราชการในสยามนานถึง 25 ปี นอกจากจะรับราชการให้กับราชสำนักแล้ว ยังประกอบธุรกิจส่วนตัว ซึ่งเป็นผลมาจากสภาพเศรษฐกิจในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว การขยายตัวทางเศรษฐกิจของประเทศ ประกอบกับโอกาสในการทำการค้าเสรีในเมืองหลวงเป็นไปอย่างเสรี กรุงเทพฯ จึงเป็นศูนย์กลางทางการค้า การลงทุนที่สำคัญอีกแห่งของเอเชีย ส่งผลให้มีชาวต่างชาติจำนวนมากเดินทางเข้ามา เพื่อประกอบกิจการและเข้ามาทำงานให้กับราชสำนัก จากหนังสือ The 1894 Directory for Bangkok and Siam Bangkok Time นั้น ปรากฏธุรกิจโรงแรม Bangkok Hotel ของครูฟุสโก รวมทั้งร้านขายไวน์ และซิการ์ ในนาม M. FUSCO & CO ลงโฆษณา ในหนังสือพิมพ์ Bangkok Time ปี พ.ศ. 2437 (ค.ศ. 1894)

THE BANGKOK HOTEL,
New Road.
—
FIRST CLASS FAMILY RESIDENCE WITH ALL MODERN IMPROVEMENTS.
Large Bath Rooms, Billiard Room, Private Room for Dinner and
Dejeuniers, Ladies Drawing Room.
—
A EUROPEAN MANAGER
attends personally to Visitor's Requirements
Tramways pass the Door, Hackney Carriage stand across the Street.

M. FUSCO'S & CO.
next door to above,
EUROPEAN PROVISIONS.
A new stock of which is continually arriving.
Wines and Spirits of best Brands. Selected Cigars and Tobaccos.
—
Oilman's Stores
AND
GENERAL ITALIAN WAREHOUSEMEN.

รูปภาพที่ 4.9 ร้านขายของจากต่างประเทศ ของ ครูฟุสโก (M. Fusco)

ภาพจาก The 1894 Directory for Bangkok and Siam Bangkok Time, 1894

รูปภาพที่ 4.10 ที่อยู่ร้านค้าและกิจการ Bangkok Hotel ของครูฟุสโก (M.Fusco)
ภาพจาก The 1894 Directory for Bangkok and Siam Bangkok Time, 1894

ในปลายสมัยรัชกาลที่ 5 บุตรสาว 2 คนของมิเชลล์ ฟุสโก ที่เกิดจากภรรยา ชื่อ “นางเย็น” มีนามว่า นางสาวเรณี และนางสาวเรณี ฟุสโก ได้เป็นหม่อมห้าน ของพระเจ้าลูกยาเธอ พระองค์เจ้าสุริยวงศ์ประยุรพันธุ์ กรมหมื่นไชยาสุริโยภาส พระราชโอรสในรัชกาลที่ 5 และเจ้าจอมมารดาโหมด ซึ่งกรมหมื่นไชยาสุริโยภาส ทรงเป็นพระอนุชาแท้ๆ ร่วมพระมารดาเดียวกันกับ กรมหมื่นชุมพรเขตอุดมศักดิ์ (ขุนพิศ อมาตยกุล, สัมภาษณ์ วันที่ 27 มีนาคม 2555)

“...ฟุสโก ได้ภรรยาเป็นหญิงชาวไทย มีนามว่าเย็น นอกจาก ฟุสโก จะเป็น ครูทหารมารีน ในราชการกรมอรสมพลแล้วยังได้งานบรรเลงเพลง เพื่อ ประกอบแดนซึ่ง ที่บ้านท่านเจ้าคุณกรมทำอีกด้วย เขายังเปิดกิจการร้านขาย สุราฝรั่ง เช่น ไวน์และวิสกี สั่งตรงมาจากยุโรปและยังเป็นเจ้าของโรงแรม ขนาดเล็ก ในพระนครด้วย...” (ขุนพิศ อมาตยกุล, สัมภาษณ์ วันที่ 27 มีนาคม 2555)

ในสมัยรัชกาลที่ 5 เรือพระที่นั่งที่ ครูฟุสโก ได้ลงไปทำหน้าที่ Band Master ทุกครั้งที่ เสด็จฯ ประพาสทางทะเลนั้น มีเรือที่ทรงใช้ประจำการ อย่างน้อย 2 ลำ คือ เรือพระที่นั่งเวสชาติศรี สร้างจากอังกฤษ ในปี พ.ศ. 2421 (ค.ศ. 1878) แต่อัปปางในคราวเสด็จฯ ประพาสแหลมมลายู เมื่อวันที่ 26 พฤษภาคม 2433 (ค.ศ. 1890) ซึ่งพระวิสุตรสาครดิฐ (กัปตันบุช) เป็นกัปตันประจำเรือ ลำที่ 2 ที่รัชกาลที่ 5 ทรงใช้ต่อมา จนถึงรัชกาล คือ เรือพระที่นั่งมหาจักรี (ลำที่ 1) เริ่มประจำการ ประมาณปี พ.ศ. 2435 (ร.ศ.111) จนถึง 2459 (ค.ศ. 1916) ในสมัยรัชกาลที่ 6 จึงปลดระวาง เรือ พระที่นั่งมหาจักรี ลำที่ 1 นี้เองที่ครูฟุสโก ได้ลงไปปฏิบัติหน้าที่ ถวายงานรัชกาลที่ 5 นานที่สุด จนถึงแก่กรรม ในปี พ.ศ. 2445 (ค.ศ. 1888) ด้วยอหิวาตกโรค ที่จังหวัดสมุทรปราการ เสียชีวิตไป ก่อนที่ทูลกระหม่อมบริพัตร จะเสด็จกลับจากเยอรมัน มาทรงงานประจำ ที่กระทรวงทหารเรือ

ในคราวหนึ่งของการเสด็จประพาสยุโรป ครั้งแรกนี้ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้เสด็จพระราชดำเนิน ถึงแหลมนอร์ทเคป ประเทศนอร์เวย์ พระยาชลยุทธโยธิน ได้เตรียมก้อนหิน สำหรับการสลักพระปรมาภิไธยย่อ จ.ป.ร. เพื่อเป็นอนุสรณ์ ของการเสด็จพระราชดำเนินยังนอร์ทเคป ความในพระราชหัตถเลขา ทรงเล่าถึงเหตุการณ์ ซึ่งได้ทรงตรัสถึงตรงหลวง ที่มากับเรือพระที่นั่งจักรี มีใจความว่า

“...พ่อไปเขียน จ.ป.ร. แลเลขฝรั่ง 1907 แล้วพวกนั้นสกัด เครื่องมือสกัดของเขาดิ แลคนทำงานก็แขง 5 คน เท่านั้น ไม่เข้าเท่าใดก็แล้ว พวกเราไปพักถ่ายรูป แลกินของต่างๆ ซื่อไปสกัดกีด เขียนไปสกัดกีด จนการแล้วเสร็จ ไปถ่ายรูปในที่นั้น ออกคิดถึงพวกแตรของเรา เพราะธรรมเนียมสลัก จ.ป.ร. เวลาแล้วเราเคยเป่าแตรบอกสำเร็จงาน ถ้าเรือมหาจักรีมาด้วยคราวนี้ เปนได้เป่าแตรกัน...”

ผลงานของครูฟูสโก๊ พบได้จากหลักฐานข่าวที่ปรากฏ ในหนังสือพิมพ์สยามไสมยหลายคราวด้วยกัน เช่น ในปี พ.ศ. 2425 (ค.ศ. 1882) พบว่า บ้านขุนนางตระกูลขุนนาค ได้มีการจัดงานเฉลิมฉลอง เนื่องในงานเฉลิมพระชนมพรรษา พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งลักษณะการจัดงานดังกล่าว เป็นค่านิยมที่ชาวตะวันตกนำเข้ามาสู่สังคมสยาม และด้วยการติดต่อประสานงานกับต่างประเทศ ที่อยู่ในความรับผิดชอบของบ้านขุนนาค โดยมีท่านเจ้าพระยาภาณุวงษ์มหาโกษาธิบดี (ท้วม ขุนนาค) เป็นเสนาบดีกรมท่าในขณะเดียวกัน มีแตรวงทหารมรินใช้บรรเลงเพื่อการเดินร่ำตามธรรมเนียมด้วย

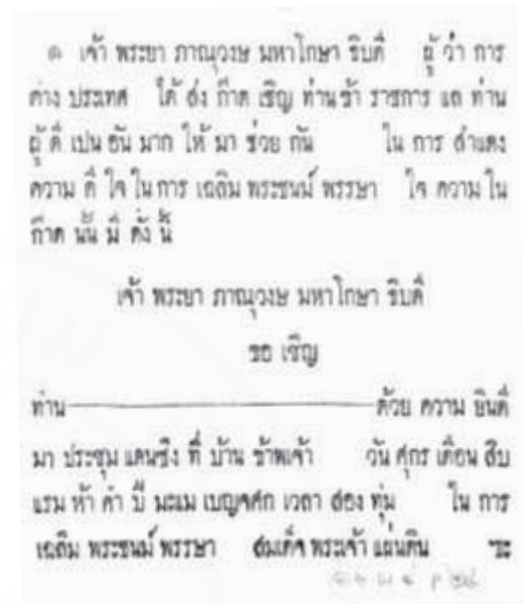
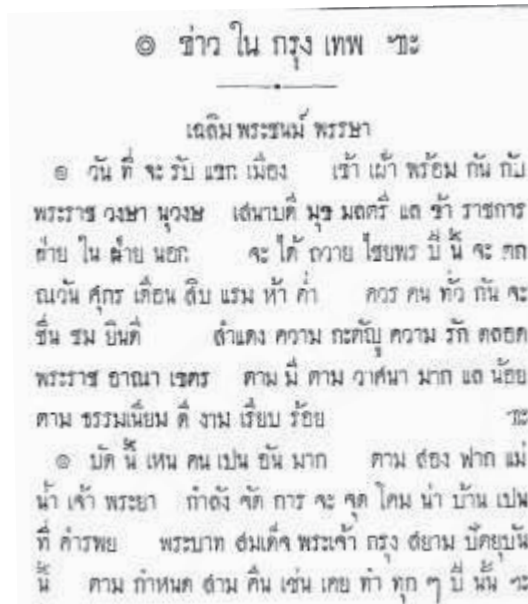
๑ ไม่ การ เฉลิม พระ ชนม์ พรวษา เจ้า พระยา ภาณุ
วงษ์ มหาโกษา ธิบดี ได้ จัด ก๊าศ รีมทอง จำหน่าย แก่
พระองค์ เจ้า แล เสนา บิดี ข้า ราช การ สยาม แล พวก
ว่า การ เข้า ต่าง ประเทศ ที่ กรุง ฯ เชิญ ท่าน ทั้ง หลาย
นั้น ตั้ง นั

เจ้า พระยา ภาณุวงษ์ มหา โกษา ธิบดี
ขอเชิญ

ท่าน
ด้วย ความ ยินดี มา ประชุม แคนซิ่ง ที่ บ้าน ข้าพเจ้า
วันพฤหัสบดี เดือน สิบ หนึ่ง เก้า ค่ำ ปี มะเมีย จักรวาศก
เวลา สองทุ่ม ไม่ การ เฉลิม พระ ชนม์ พรวษา สมเด็จ
พระ เจ้า แผ่น ดิน สยาม

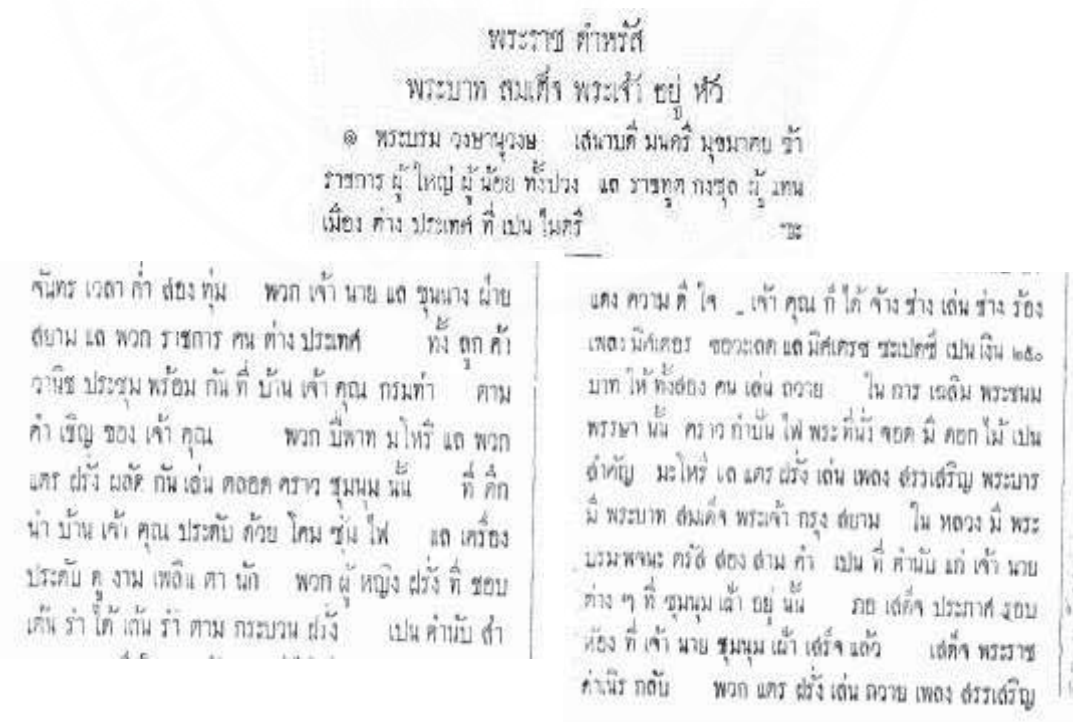
รูปภาพที่ 4.11 การ์ดเชิญ งานฉลองวันเฉลิมพระชนมพรรษา พ.ศ. 2425

ภาพจาก จดหมายเหตุสยามไสมย เล่ม 1 จ.ศ. 1244 เล่ม 1 แผ่น 3 หน้า 3

รูปภาพที่ 4.1.2 ชาว งานฉลองวันเฉลิมพระชนม์พรรษา ปี พ.ศ. 2426

ภาพจาก จดหมายเหตุสยามไสมย เล่ม 2 จ.ศ. 1245 พ.ศ.2426 เล่ม 2 แผ่น 4 หน้า24

รูปภาพที่ 4.13 ชาวงานฉลองงานเฉลิมพระชนมพรรษาของรัชกาลที่ 5 ณ บ้านเจ้าคุณกรมท่า

ภาพจาก จดหมายเหตุสยามไสมย พ.ศ.2427 เล่ม 3 แผ่น 5 หน้า 247

ลูกศิษย์ครูฟูสโก ที่อยู่ในกองแตรวงทหารเรือ นั้น สันนิษฐานได้ว่ามีจำนวนไม่น้อย และต่อมาได้มีบทบาทในการพัฒนาคนในกองแตรวงทหารเรืออีกจำนวนมากในช่วงปลายสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และตลอดรัชกาลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่สามารถระบุชื่อได้ชัดเจน จากหนังสือทำเนียบข้าราชการในกรมทหารเรือ ร.ศ. 126 (พ.ศ. 2450) ดังนี้

(1) หลวงพิมลเสนี (หล้า) ท่านผู้นี้เข้ารับราชการทหารในปี พ.ศ. 2413 ซึ่งเป็นช่วงต้นรัชกาลที่ 5 สันนิษฐานว่าน่าจะเรียนดนตรีฝรั่งกับครูแตรหลายท่านในช่วงเวลานั้น ทั้งครูยุดเสนและครูฟูสโก หลวงพิมลเสนี (หล้า) เข้ารับหน้าที่ผู้บังคับการกองแตรวงทหารเรือ ต่อจากครูฟูสโก เมื่อวันที่ 15 กรกฎาคม 2446 หลังจากฟูสโกได้ตายในปี 2445

(2) นายเรือตรีกัน เภกานนท์ สันนิษฐานว่าเป็นลูกศิษย์ของครูฟูสโกอีกท่านหนึ่ง เกิดเมื่อปี พ.ศ. 2413 เข้ารับราชการเมื่อปี พ.ศ. 2421 และต่อมาได้รับราชการในกองแตรวงทหารเรือ ในตำแหน่งผู้ช่วยผู้บังคับการกองแตรวง กรมบัญชาการทหารเรือฝ่ายบก

นอกจากนี้ยังมีลูกศิษย์ของครูฟูสโกอีกมาก ในกองแตรวงทหารมรืน ซึ่งต่อมาก็ได้รับราชการในกรมทหารเรือสืบเนื่องมาจนถึงรัชกาลที่ 6 กลุ่มแตรวงทหารเรือนี้ ได้รับการฝึกฝนพื้นฐานทางด้านดนตรีมาเป็นอย่างดี ต่อมาเมื่อทูลกระหม่อมบริพัตร และ จางวางทั่ว พาทยโกศล เข้ามามีบทบาท ในกองแตรวงทหารเรือ หลังปี 2446 และตั้งวงปี่พาทย์ของกองทัพเรือแล้ว ก็สามารถพัฒนาศักยภาพในการบรรเลง การปรับวงและการฝึกซ้อมได้ง่ายดายยิ่งขึ้น

4.1.3 พัฒนาการของกองแตรวงวังหน้า พ.ศ. 2411 – 2428 (ค.ศ. 1868 - 1885)

วังหน้า หรือ พระราชวังบวรสถานมงคล เป็นอีกแห่งหนึ่งที่มีประวัติของหน่วยงานกองแตรวงปรากฏอยู่ การทหารที่จัดขึ้นตามพระราชประเพณีก็มีลักษณะใกล้เคียงกับวงหลวง ในปี พ.ศ. 2408 (ค.ศ. 1865) เมื่อพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว สวรรคต พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ก็มีได้ทรงแต่งตั้งผู้ใด ขึ้นดำรงตำแหน่ง กรมพระราชวังบวรสถานมงคล (วังหน้า) แทน เนื่องด้วยพระราชโอรสคือสมเด็จพระเจ้าฟ้า จุฬาลงกรณ์ มีพระชนมพรรษาเพียง 12 ชันษา เท่านั้น และยังไม่พร้อมที่จะตั้งพระองค์เจ้ายอด้ยงยศ พระราชโอรสสมเด็จพระปิ่นเกล้าฯขึ้นเป็นวังหน้า จนถึงปี 2411 เปลี่ยนรัชกาลเป็นรัชกาลที่ 5 พระองค์เจ้ายอด้ยงยศ จึงขึ้นเป็นวังหน้า ตามราชประเพณี

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงแต่งตั้งพระองค์เจ้าชายยอด้ยงยศ บวรราโชรสรัตนราชกุมาร (พ.ศ. 2381 – 2428 ค.ศ. 1838 - 1885) เป็นกรมหมื่นบวรวิไชยชาญ ในปี พ.ศ. 2410 (ค.ศ. 1867) และครั้นผลัดแผ่นดินในปี พ.ศ. 2411 กรมหมื่นบวรวิไชยชาญ ก็ได้รับการแต่งตั้งเป็น

กรมพระราชวังบวรสถานมงคล หรือวังหน้า ของสมัยรัชกาลที่ 5 เมื่อวันที่ 25 พฤศจิกายน พ.ศ. 2411 มีพระนามว่า กรมพระราชวังบวรวิไชยชาญ เป็นวังหน้าองค์สุดท้าย ของกรุงรัตนโกสินทร์ เพราะทรงครองตำแหน่งนี้จนทิวงคตไปในปี 2428 อันเป็นปีที่ยกเลิกวังหน้า

ระบบการบริหารราชการของวังหลวงและวังหน้า มีลักษณะการจัดโครงสร้างที่คล้ายคลึงกันมาตั้งแต่ครั้งรัชกาลที่ 4 ผนวกกับพระราชนิยมในตะวันตกของพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้นมีอยู่มาก จึงทรงปูพื้นฐานทางด้านการทหารอย่างตะวันตกในวังหน้าไว้อย่างสมบูรณ์ เช่น การฝึกทหารเกณฑ์หัดอย่างฝรั่ง มี ร้อยเอกโทมัส น็อกซ์ (Thomas George Knox) เป็นครูฝึกทหารตามแบบแผนฝรั่ง

จากความนิยมในวิทยาการตะวันตก มาตั้งแต่ครั้งพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้า ส่งผลให้ กรมหมื่นบวรวิไชยชาญ ท่านก็ทรงคบหาฝรั่งเช่นเดียวกับพระบิดาของท่าน จึงทรงมีพระสหายเป็นชาวต่างชาติจำนวนมาก รวมทั้งร้อยเอกโทมัส น็อกซ์ ด้วย ท่านได้รับครูแดร์ฝรั่งฝีมือดี เพื่อใช้ฝึกฝนกองดุริยางค์ วังหน้า เป็นนักดนตรีฝรั่ง เชื้อสายเยอรมัน สัญชาติอเมริกัน นามว่า “มร. จาคอป ไฟท์” (Jacob Feit หรือ Veit) และได้ทำหน้าที่นี้เป็นอย่างดีมาตลอด จนถึงยุคสมัยของวังหน้า ในปี พ.ศ. 2428

เรื่องราวรายละเอียด ของตระกูลนี้ สุกรี เจริญสุข และ พูนพิศ อมาตยกุล ได้รวบรวมไว้ในหนังสือ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 6 กับการดนตรี (พูนพิศ อมาตยกุล, สัมภาษณ์ วันที่ 25 มีนาคม 2555) สรุปความได้ว่า จาคอป ไฟท์ (Jacob Feit) หรือครูไฟท์ (ค.ศ. 1844 1909 พ.ศ. 2387 - 2452) เกิดเมื่อวันที่ 4 พฤษภาคม พ.ศ. 2387 (ค.ศ. 1844) ที่เมือง Trier เยอรมนี ตะวันออก ใกล้เขตแดนลักเซมเบิร์ก เป็นบุตรคนใหญ่ของนาย Conrad Veit และนาง Apollonia Veit (สกุลเดิม Braun) จากประวัติที่ปรากฏจากการรวบรวมของหลานชายชื่อ Dr. Wolfgang Steinborn นักวิทยาศาสตร์อวกาศของเยอรมนี ทำให้ทราบว่า ครอบครัวนี้เดิมเป็นครอบครัววิศวกรโยธา มีหน้าที่หลักในการสร้างถนน

รูปภาพที่ 4.14 จาคอบ ไฟท์ (Jacob Veit)

ภาพจาก ศาสตราจารย์นายแพทย์พูนพิศ อมาตยกุล ได้มาจาก Dr.Wolfgang Steinborn (2533)

เมื่อ Jacob Veit อายุได้ 16 ปี มารดาได้ถึงแก่กรรมลง จากนั้นต่อมาอีก 3 ปี เมื่ออายุครบ 19 ปี (ค.ศ. 1863 - 1864) (พ.ศ. 2406 - 2407) บิดาชื่อ Conrad Veit มีภรรยาใหม่ ซึ่งไม่เป็นที่พอใจของ Jacob ท่านจึง ออกจากบ้านเดินทางไปสหรัฐอเมริกา แล้วสมัครเข้ารับในสงครามเล็กทาส ในช่วงปลายของ Civil War (1860 - 1864) ได้เปลี่ยนสัญชาติเป็นประชากรใหม่ของรัฐแคลิฟอร์เนีย แล้วเขียนชื่อสกุลใหม่เป็นภาษาอังกฤษ - อเมริกันว่า "Feit" จวบจนเสร็จสิ้นสงครามเมื่อประมาณปี ค.ศ. 1867 (พ.ศ. 2410) ขณะนั้น ท่านมีอายุประมาณ 23 - 24 ปี จึงได้เดินทางมาเที่ยวประเทศย่านทิศตะวันออกพบว่า "สยาม" เป็นประเทศที่น่าอยู่ ที่สำคัญมีงานที่เขานัดให้ทำและรายได้จัดว่าดี คือ ได้เป็นครูสอนดนตรีทหารชาวสยามให้บรรเลงเพลงแตรวง จึงตัดสินใจว่า จะอยู่ในประเทศสยาม ช่วงระยะเวลาหนึ่ง แต่แล้วเมื่อได้พบสตรีสยาม ชื่อ "นางทองอยู่" จึงอยู่กินด้วยกันจนมีทายาท 3 คน และไม่ได้กลับสหรัฐอเมริกาอีกเลย

Jacob Feit มีบ้านอยู่แฟริมแม่น้ำเจ้าพระยาใกล้วังหน้า ใกล้ปากคลองคูเมืองเดิม ท่านมีบุตรกับนางทองอยู่ 3 คนด้วยกัน ประกอบไปด้วย

- 1) Leo Feit
- 2) Paul Feit
- 3) Peter Feit

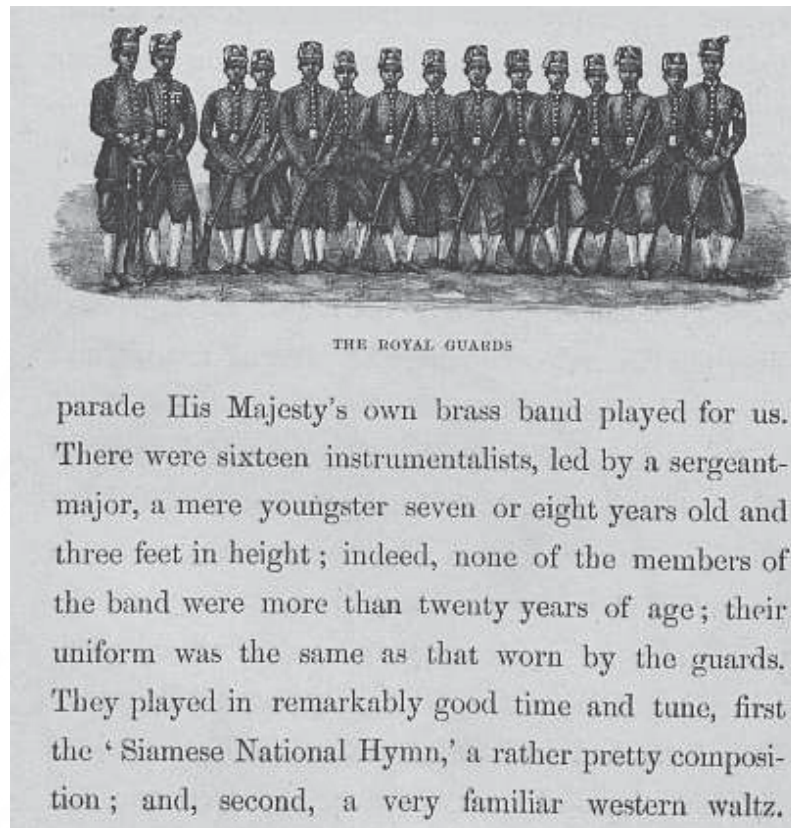
บุตรชายทั้งสามคนเรียนดนตรีคลาสสิก จากบิดาตั้งแต่ยังเล็ก ในขณะที่เรียนอยู่ที่โรงเรียนอัสสัมชัญ บางรัก สามารถตั้งวงดนตรีประเภท Chamber Orchestra ได้ในบ้านของตนเอง บุตรสองคนแรกเมื่อเป็นหนุ่มแล้ว ได้เดินทางไปญี่ปุ่น และสหรัฐอเมริกา เหลือเพียงคนสุดท้ายคือ Peter Feit เรียนจบวิชาบัญชี จากโรงเรียนอัสสัมชัญ ได้รับราชการในกรมรถไฟหลวง สมัยรัชกาลที่ 6 เป็นที่ขุนเจนรรัฐ ซึ่งได้ย้ายมาประจำเป็นครูใหญ่วงเครื่องสายฝรั่งหลวง ของรัชกาลที่ 6 เมื่อเดือนกันยายน พ.ศ. 2460 ต่อมาเป็นพระเจนดุริยางค์ (ปิติ วาทยะกร) (พูนพิศ อมาตยกุล, สัมภาษณ์ วันที่ 27 มีนาคม 2555)

นับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2410 เมื่อหมอจันดล (Chandler) มิชชันนารีอเมริกัน ซึ่งเป็นคนใกล้ชิดกับพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้พบกับ จาคอบ ไฟท์ (Jacob Feit) และเมื่อเขาทราบว่า จาคอบ ไฟท์ เป็นผู้มีความรู้ อีกทั้งยังเคยเป็นหัวหน้าแตรวงทหารอเมริกันมาก่อน จึงได้พาเข้ารับราชการ เป็นครูแตรวงของวังหน้านับแต่นั้นเป็นต้นมา

จาคอบ ไฟท์ ทำงานถวายกรมพระราชวังบวร ด้วยการเป็นครูฝึกทหารแตร ซึ่งในขณะนั้น การจัดโครงสร้างทางทหารของวังหน้า มีลักษณะใกล้เคียงกับวังหลวง ซึ่งสืบทอดมาตั้งแต่ครั้งพระราชบิดาของพระองค์ คือพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว กองแตรวงในวังหน้าได้รับการพัฒนาฝีมือมาตั้งแต่ครั้งรัชกาลที่ 4 มีผลงานการทำงานด้านแตรวง จนเป็นที่ประจักษ์ชัดมาแล้ว หากแต่การหาครูแตรชาวต่างชาติเข้าประจำการเป็นระยะเวลายาวนานนั้น หาได้ยาก

ดังนั้น เมื่อจาคอบ ไฟท์ เดินทางเข้ามารับราชการในวังหน้า จึงสามารถสานต่องานเก่าที่ตกทอดมาตั้งแต่ครั้งก่อนได้อย่างไม่ขาดตกบกพร่อง ประมาณ 4 ปี หลังจากที่เข้ารับราชการ ก็ปรากฏหลักฐานบันทึก เกี่ยวกับเรื่อง แตรวงวังหน้า ไว้ในหนังสือ เรื่อง The land of the white elephant : sights and scenes in south-eastern Asia : A personal narrative of travel and adventure in farther India, embracing the countries of Burma, Siam, Cambodia, and Cochin-China, 1871-2 เขียนโดย Vincent Frank. ซึ่งเดินทางเข้ามาสยามในช่วงปี 2414 และได้มีโอกาสเข้าเฝ้าสมเด็จพระกรมพระราชวังบวรสถานฯ หรือวังหน้า เขาเล่าไว้โดยสรุปว่า

“มีกองดุริยางค์ มาบรรเลงต้อนรับในการพระราชทานเลี้ยง
น้ำชา กองดุริยางค์ดังกล่าวมีเครื่องดนตรีจำนวน 16 ชิ้น นักดนตรีส่วนใหญ่เป็นเด็กชาย อายุไม่เกิน 20 ปี สันนิษฐานว่าเป็นกลุ่มมหาดเล็กวังหน้าที่เข้ารับราชการตั้งแต่ยังเล็ก แต่ขณะเดียวกันกลับมีฝีมือการบรรเลงที่โดดเด่นและเป็นที่ชื่นชมแตรวงได้บรรเลงเพลง “*Siamese National Hymn*” และเพลงจังหวะวอทซ์ของตะวันตก “*Vincent Frank, 1871: 152-153*) และมีภาพเขียนลายเส้นประกอบไว้ให้เห็นว่า ทหารสยามนั้นแต่งตัวอย่างไร

Afterwards another band of musicians, who were older, but had had less practice, were ordered out, and they rendered a piece of dance music tolerably well. We

รูปภาพที่ 4.15 ภาพทหารรักษาวัง และข้อความเกี่ยวกับกองทหารแตร ปี พ.ศ. 2414 (ค.ศ. 1871)

ภาพจาก *The land of the white elephant 1871-2* ของ Vincent, Frank

พัฒนาการทางดนตรีของวังหน้า ซึ่งอยู่ภายใต้การดูแลของกรมพระราชวังบวรวิชัยชาญ ในรัชกาลที่ 5 นั้น มีความสามารถเป็นอย่างดี เนื่องด้วยกองแตรวงซึ่งอยู่ภายใต้การดูแลของ ครูแตรชาวเยอรมัน ชื่อ จาคอป ไฟท์ (Jacob Feit) สามารถสร้างวงดนตรีที่มีคุณภาพ บรรเลงบทเพลงต่างๆ ได้หลากหลาย หลังจากเข้ารับราชการในวังหน้าได้ประมาณ 9 ปีส่งผลให้กรมพระราชวังบวรสถานฯ มีแตรวงฝรั่งที่สามารถเล่นเพลง Waltz ของนักประพันธ์ชื่อดังได้ เช่น Strauss, Lanner ได้ดี จนได้รับคำชมจากหนังสือพิมพ์ New York Times ลงตีพิมพ์ เมื่อวันที่ 1 มกราคม ปี ค.ศ. 1876 (พ.ศ. 2419)

SIAM AND THE CENTENNIAL.

It is a great comfort to know that Siam is to be represented at the Centennial Exhibition. We can endure the absence of certain effete European monarchies, which have coldly declined to take part in celebrating the birthday of the Republic, but we should have felt seriously hurt if Siam had followed their example. Between our people and the Siamese there are many close and tender ties. The son of the Second King of Siam is named GEORGE WASHINGTON, and he leads the royal brass band with as much vigor as though his baton were a hatchet, and the waltzes of STRAUSS and LANNER were so many cherry-trees which must be cut down in the shortest possible time. Then, too, the first pair of twins ever exported from Siam lived and died, and were cut up and preserved in alcohol, in America. Friendship like this cannot be ruptured without pain, and it is pleasant to know that the Centennial will not be made mournful by any failure on the part of Siam to show her friendly feelings toward us.

The New York Times

Published: January 1, 1876

Copyright © The New York Times

รูปภาพที่ 4.16 ภาพข่าวเรื่อง วงดุริยางค์ของกรมพระราชวังบวรสถานมงคล ปี พ.ศ. 2419
ภาพจาก หนังสือพิมพ์ New York Times, 1 มกราคม 2419

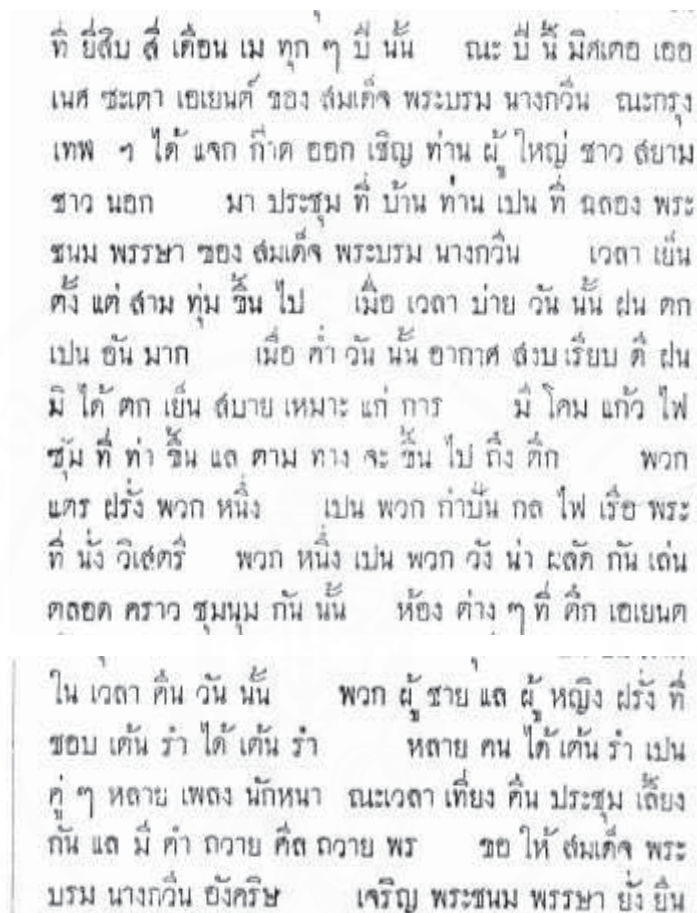
ในขณะที่รับราชการในวังหน้า จนถึงปี พ.ศ. 2428 นั้น ได้สร้างกำลังคนในกองแตรวงไว้เป็นจำนวนมาก กลุ่มคนเหล่านี้อยู่ในสังกัดของกรมพระราชวังบวรสถานมงคล ซึ่งเป็นกองแตรวงที่มีฝีมือดีมาวงหนึ่งในเวลานั้น ดังปรากฏรายชื่อทหารแตรวงในสังกัดของครูไฟท์ ช่วงปี พ.ศ. 2426 จากสารบาญชี ส่วนที่ 2 คือราษฎรในจังหวัด ถนน แด ตรอก จ.ศ. 1245 เล่มที่ 2 ดังนี้

- นายสุด บุตร นายกอง ทหารแกร จันวังนำ ฝ่ายตะ อยู่ถนนรอบ
พระนครชั้นในกำแพง ตั้งแต่ประตู ตพานหันไป

- **นายพรม ทหารแกร** วังหน้า ขึ้นพระราชวังบวร เรือนตะ อยู่ถนนรอบพระนครชั้นในกำแพงตั้งแต่ประตู ตพานหันไป
- **นายพัน บุตรนายพ่วง ทหารแตร** พระราชวังบวร เรือนขัดตะ ถนนข้างพระราชวังบวร ข้างโบสถ์วัดมหาธาตุ กรุงเทพฯ
- **นายแดง บุตรนายไย ทหารแตร** ขึ้นพระยาจำนงสารไกร ในพระยาจำนงสารไกร ในพระราชวังบวร โรงขัดตะ ถนนวัดละมั่งสงคราม (ตองปุ)
- **นายหนู** ทหารแตรวังหน้า อยู่ตึกแถวหลวง ถนนวัดพระเชตุพน (โพ)

จาคอบ ไฟท์ (Jacob Feit) ได้เสียชีวิตลงในปี พ.ศ. 2452 ขณะนั้นรับราชการตำแหน่งครูแตร ชั้นยศนายร้อยตรี สังกัดกองพลที่ ๑ (รักษาพระองค์) มณฑลกรุงเทพฯ รวมอายุได้ 65 ปี เข้ารับราชการ ในวังหน้า ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2410 – 2428 แล้วย้ายมาสังกัดทหารบกจนถึงแก่กรรม ในปี พ.ศ. 2452 นับเวลาที่อยู่ในประเทศไทย ประมาณ 42 ปี ระยะเวลายาวนานเช่นนี้ ย่อมจะสามารถผลิตลูกศิษย์ ได้จำนวนมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ลูกศิษย์ที่อยู่ในสังกัดทหารบก และต่อมาก็ได้แยกย้ายไปประจำตามกองทหาร ตามมณฑลต่างๆ จึงถือว่า จาคอบ ไฟท์ (Jacob Feit) เป็นครูแตรฝรั่ง และเป็นครูสอนดนตรี Classic ที่มีส่วนในการพัฒนาการดนตรีตะวันตกมาตลอดสมัยรัชกาลที่ 5 ทั้งยังเป็นผู้ปลูกฝังดนตรีฝรั่งไว้ในกรุงสยาม ที่สำคัญยิ่งท่านหนึ่ง

จาคอบ ไฟท์ เมื่อได้ปฏิบัติหน้าที่ในวังหน้านั้น ก็ได้มีโอกาสนำกองแตรวงวังหน้า มาร่วมบรรเลงในโอกาสสำคัญๆ อยู่เสมอ เช่น การเฉลิมฉลองเนื่องในโอกาสวันชาติ วันประสูติของสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว สมเด็จพระพระราชินี โดยถือเป็นธรรมเนียมปฏิบัติที่ดำเนินกัน โดยมากนิยมจัดงาน ตามสถานทูตหรือสถานกงสุล เพื่อให้ประชาชนที่มาจากประเทศเหล่านั้น ได้ร่วมเฉลิมฉลองในวาระพิเศษดังกล่าวด้วย ตัวอย่างเช่น ในการเลี้ยงฉลองงานเฉลิมพระชนมพรรษา ของสมเด็จพระราชินีอังกฤษ โดยกงสุลอังกฤษประจำสยาม ซึ่งได้ออกบัตรเชิญให้เข้าร่วมงาน ดังกล่าวที่บ้านของท่าน เมื่อวันที่ 24 พฤษภาคม พ.ศ. 2426 (ค.ศ. 1883) พบว่า มีการใช้แตรฝรั่งบรรเลง ในงานถึง 2 วง ด้วยกัน คือ แตรฝรั่งเรือพระที่นั่งวิสุทธิ และ แตรฝรั่งของวังหน้า โดยผลัดกันบรรเลงตลอดทั้งงาน พร้อมกับมีงานเดินรำในช่วงค่ำอีกด้วย

รูปภาพที่ 4.17 ข่าวกองแตรวงเรือพระที่นั่งวิเศษศรี และกองแตรวงวังหน้า ณ บ้านเจ้าคุณกรมท่า
 ภาพจาก จดหมายเหตุสยามไสมย จ.ศ. 1245 (พ.ศ. 2427) เล่ม 2 แผ่น 21 หน้า 167

ในปี พ.ศ. 2428 ถือเป็นปีที่สิ้นสุดธรรมเนียมการแต่งตั้งวังหน้า เมื่อกรมพระราชวังบวรวิชัยชาญ เสด็จทิวงคต เมื่อวันที่ 28 สิงหาคม 2428 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมิได้ทรงแต่งตั้งผู้ใดให้ดำรงตำแหน่งวังหน้า พระองค์ทรงมีพระราชดำริว่า ตำแหน่งกรมพระราชวังบวรสถานมงคลไม่เหมาะสมกับกาลสมัยและอาจทำให้ชาวต่างประเทศเข้าใจสับสน จึงทรงปรับเปลี่ยนการแต่งตั้งรัชทายาทเพื่อสืบราชสันตติวงศ์ตามแบบประเทศทางตะวันตกทั่วไป

กระทั่งถึงปีจอ พ.ศ. 2429 (ค.ศ.1886) ทรงสถาปนาสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิรุณหิศ เป็นสยามมกุฎราชกุมาร และยกเลิกตำแหน่งกรมพระราชวังบวรสถาน ตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา และโปรดเกล้าฯ ให้ย้ายพระราชวงศ์ฝ่ายใน ของวังหน้า (ฝ่ายหญิง) ไปประทับอยู่รวมกันกับฝ่ายในของวังหลวง คงมีพระราชวงศ์ฝ่ายหน้า (ฝ่ายชาย) บางพระองค์ ที่ออกไปประทับอยู่นอกวัง แล้วก็โปรดฯ ให้มารับราชการสมทบกับข้าราชการวังหลวง ขณะที่กองแตรวง ก็โปรดเกล้าฯ ให้ครูแตรทหารวังหน้า คือ จาคอบ ไฟท์ (Jacob Feit) ย้ายมาสมทบกับแตรวงทหารหน้า ซึ่งหน้าที่การทำงานและหน่วยงานทางด้านกองดุริยางค์ มีความชัดเจนมากยิ่งขึ้นภายหลังการจัดตั้งกรมยุทธนาธิการแล้วเสร็จใน ปี พ.ศ. 2430

ขณะเดียวกัน จากการยุบรวมกองทหารวังหน้า เมื่อกรมพระราชวังบวรวิชัยชาญทิวงคต ในปี พ.ศ.2428 (ค.ศ. 1885) จึงได้โอนกำลังทหารจากวังหน้ามาขึ้นกับวังหลวง และแบ่งทหารเรือออกเป็น 2 กรม คือ กรมเรือพระที่นั่งเวสาตรี (Royal Yacht Troops) มีทหารที่โอนจากกรมทหารแคตลิงกัน (Catling Gun) และกองทหารมารีน (Marine) ในกรมแสงเดิม และกรมอรสมพล (Gun Vessels) ประกอบไปด้วย กรมเรือรบที่ติดอาวุธปืนใหญ่เป็นหลัก ทหารส่วนใหญ่มาจากกรมอาสาญญ และกรมอาสาจาม (มลิวัลย์ คงเจริญ, 2517 : 38) และก็ทรงโปรดเกล้าฯ ให้โอนเรือที่อยู่ในปกครองของวังหน้าไปขึ้นอยู่ในสังกัดกรมเรือพระที่นั่งและสังกัดของกรมอรสมพล ส่วนทหารวังหน้าที่ชำนาญด้านทะเล ให้โอนไปอยู่ในสังกัดของกรมแสง

โครงสร้างทางการทหารของสยามได้เริ่มมีการปรับเปลี่ยนไป ภายหลังการก่อตั้งกรมยุทธนาธิการ ขณะเดียวกันกองแตรวงทหารในสังกัดต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ภายหลังการเสด็จทิวงคตของกรมพระราชวังบวรสถาน หรือวังหน้า กองแตรวงวังหน้า จึงได้เข้ามารวมกับหน่วยงานทหารวังหลวง ซึ่งกำกับดูแลทั้งในส่วนกองแตรทหารมหาดเล็ก กองแตรทหารรักษาพระบรมมหาราชวัง ซึ่งหลังจากการก่อตั้งกรมยุทธการแล้ว ส่งผลให้กองแตรวงทหารมีความก้าวหน้าและมีพัฒนาการไม่เฉพาะในหน่วยงานทหารเท่านั้น แต่ยังหล่อหลอมผู้คนทั้งภายในและภายนอกพระนคร

4.2 พัฒนาการของแตรวงทหาร เมื่อก่อตั้งกรมยุทธนาธิการ พ.ศ. 2430 (ค.ศ. 1887)

จากการที่ทหารบกและทหารเรือ ยังไม่มีการจัดระเบียบให้เป็นกรม กองที่ชัดเจน ส่งผลให้พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงมีพระราชดำริจัดการให้เกิดระเบียบแบบแผนเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน จึงมีประกาศการจัดการทหารเมื่อวันที่ 8 เมษายน พ.ศ. 2430 (ค.ศ. 1887) ในประกาศนี้ ให้รวมกองทหารบก กองทหารเรือทั้งหมดมาขึ้นอยู่ในบังคับบัญชาของสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิรุณหิศ สยามมกุฎราชกุมาร ดำรงตำแหน่งเป็น ผู้บังคับบัญชาทั่วไป ในกรมทหาร (Commander-in-chief) แต่ในระหว่างที่ยังทรงพระเยาว์ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานุวົฒนรังสรรค์ฯ เป็นผู้แทนผู้บังคับบัญชาการทั่วไปในกรมทหาร โดยแบ่งออกเป็น 2 กรมใหญ่ๆ คือ กรมทหารบก มีนายพลตรี กรมหมื่นดำรงราชานุภาพ เป็นเจ้าพนักงานใหญ่ผู้ช่วยบังคับบัญชาการทหารบก และ กรมทหารเรือ พระองค์เจ้าสายสนิทวงศ์ เป็นเจ้าพนักงานใหญ่ผู้ช่วยบังคับบัญชาการทหารเรือ มีหน้าที่ปกครองทหารเรือทั้งหมด รวมทั้งเรือรบและเรือพระที่นั่ง และให้รวมกรมเรือพระที่นั่งเวสชาติกรับกรมอรสมพลเข้าเป็นกรมเดียวกัน จากนั้นในปี พ.ศ. 2433 กรมยุทธนาธิการได้เปลี่ยนชื่อเป็น กระทรวงยุทธนาธิการ และต่อมาในปี พ.ศ. 2435 ได้มีการจัดระเบียบการปกครองเสียใหม่ กระทรวงยุทธนาธิการลดฐานะเป็นกรมยุทธนาธิการอีกครั้ง โดยมี กรมทหารบก เป็นสังกัดขึ้นตรงฝ่ายเดียว และโปรดเกล้าให้กรมทหารเรือ ขึ้นตรงกับกระทรวงกลาโหมมาตลอดจนถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

เมื่อครั้งการก่อตั้งกรมยุทธนาธิการ ในปี พ.ศ. 2430 นั้น ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้ากรมขุนนริศรานุวัดติวงศ์ เป็น “เจ้าพนักงานใหญ่ใช้จาย” ทรงมีพระยศนายพลตรี และโปรดเกล้าฯ ให้ นายพลโท เจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรี (เจิม แสงชูโต) เมื่อครั้งยังเป็นพระยา ยศนายพันเอก เป็น “พนักงานใหญ่ฝ่ายยุทธภัณฑ์” จะเห็นได้ว่า ในปี พ.ศ. 2430 นี้ สมเด็จพระเจ้าฟ้ามหาวชิรุณหิศราชกุมาร ได้เข้ามารับราชการ ในกรมยุทธนาธิการด้วย

จากการปรับปรุงโครงสร้างทางทหารดังกล่าว ส่งผลให้กองแตรวงทหารมีความเป็นปึกแผ่นมากขึ้น ในการนี้ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 ได้เสด็จพระราชดำเนิน มาทรงเปิดศาลายุทธนาธิการปัจจุบันคืออาคารกระทรวงกลาโหม ในคราวนั้น สมเด็จพระเจ้าฟ้ามหาวชิรุณหิศราชกุมาร จึงได้เตรียมการเฉลิมฉลองยิ่งใหญ่โดยทรงจัดงานแสดงดนตรีหรือคอนเสิร์ต (Concert) ถวาย ในงานมีการบรรเลงดนตรีตะวันตก มีวงปี่พาทย์ แตรวง และการขับร้องโดยเฉพาะ การขับร้องรวมกลุ่ม ประสานเสียง ของนักร้องชาย - หญิง ถวายหน้าพระที่นั่งด้วย

ในงานสำคัญครั้งนี้ สื่อกำหนดให้เห็นพัฒนาการอีกประการหนึ่งของดนตรีตะวันตกในสังคมสยาม พบว่าได้มีการนำรูปแบบการประสานเสียงในดนตรีตะวันตก มาใช้กับการขับร้องเพลงสรรเสริญพระบารมี เป็นครั้งแรก เนื่องด้วยสมเด็จพระเจ้าฟ้า กรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ได้ทรงพบปัญหาในการขับร้อง เมื่อต้องใช้นักร้องหญิงและชายไปพร้อมๆกัน ในการนี้เป็นการเรียบเรียงทำนองร้องเพลงสรรเสริญพระบารมีขึ้นใหม่ โดยให้หญิงและชายร้องต่างเสียงกันตามหลักการขับร้องประสานเสียงของตะวันตก เมื่อวันที่ 24 กันยายน พ.ศ. 2431 ณ ศาลายุทธนาธิการ

“... วัน 2 เดือน 11 แรม 4 ค่ำ นายทหารบกทหารเรือ ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้พร้อมใจกันจัดการมีมโหรีเครื่องลำส่งที่ศาลายุทธนาธิการ ในการเฉลิมพระชนม์พรรษาตั้งแต่เวลาบ่ายหนึ่งไป ได้เชิญพระบรมวงษานุวงศ์และผู้แทนคอเวอนเมนต์ต่างประเทศ ทั้งบุตรภรรยาแลข้าราชการผู้ใหญ่ผู้น้อย พ่อค่านายห้างชาวสยามชาวต่างประเทศ ได้ไปประชุมพร้อมกัน ฟังดนตรีเป็นอันมาก ให้ห้องซึ่งมีคนตริ้นั้น ผู้มีบันดาศักดิ์ชาวสยามแลชายหญิงผู้ดีชาวยุโรปประชุมฟังดูเยี่ยคยัดแน่นหนาเป็นที่เอิกเกริกมาก

... ครั้นเวลาบ่ายเศษ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวแลสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช ทรงเครื่องอย่างทหารเสด็จพระราชดำเนิน โดยรถยนต์พระที่นั่ง เสด็จไปประทับศาลายุทธนาธิการ นายทหารผู้ใหญ่พร้อมกันรับเสด็จ แลนำเสด็จพระราชดำเนินทอดพระเนตรทั่วไปทั้งบริเวณยุทธนาธิการ คือห้องผู้บัญชาการทหาร ห้องพนักงานกรมยุทธนาธิการ แลพนักงานกรมทหารมหาดเล็ก ทหารนำตลอดแล้วเสด็จประทับในห้องดนตรี ทรงฟังพวกดนตรีร้องเพลงส่งมโหรีหลายเพลง ... ครั้นเมื่อพระเจ้าอยู่หัวเสด็จกลับแล้วได้มีเสียงตลกตลก แล้วชาวยุโรปชายหญิง ได้ร่ำทำที่ห้องผู้แทนผู้บัญชาการทหารจนเวลา 8 ทุ่มเปนเสร็จการประชุม

... ส่วนการดนตรีซึ่งมีนั้น เปนธุระของนายพันตรีเจ้าฟ้ากรมขุนนริศรานุวัดติวงศ์ ได้เปนธุระจัดการมีการดนตรีในห้องกลางชั้นบน ได้ให้นายทหารแลพลทหารทุกๆ กรม ที่เป็นผู้มีวิชาดนตรีเข้านั่งกลาง มีเครื่องดนตรีต่างๆ สำหรับมือเบื่องขวาให้หญิงซึ่งเป็นคนเสียงเป็นอันมาก นั่งเป็นชั้นลำดับกัน หญิงนั้นของเจ้าหมื่นสรรเพชภักดี เบื่องซ้ายมีนายทหารพลทหารที่ชำนาญในการร้องนั่งโดยลำดับเหมือนกัน ในครั้งแรกได้ร้องเพลง

สรรเสริญพระบารมี สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว แล้วร้องลำต่างๆ ส่งมโหรีเป็น
ลำคืบไป เป็นที่ถูกอภัยไศรยของคนเป็นอันมากในห้องดนตรีนั้น มีผู้ที่ไป
ฟังเบียดยัดเยียดกันอยู่ การดนตรีที่มีนั้นส่วนผู้ชายที่ทำการดนตรีเป็นในก
รมทหารต่างๆ ทั้งสิ้น แต่เขาสอบซ้อมกันได้ โดยเรียบร้อยดีจริง ”
(ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 5 : 220 – 221)

ในการจัดงานเฉลิมฉลองครั้งนี้ ปรากฏราชยานมณัฏฐ์ที่ปฏิบัติหน้าที่บรรเลงและขับ
ร้อง ในหมากำหนดการเล่นมโหรี ทหารบกแลทหารเรือ จัดเล่นที่ศาลายุทธนาธิการ วัน 2 เดือน
10 แรม 4 ค่ำ ปีชวดสัมฤทธิ์ศก ศักราช 1250 ซึ่งตรงกับวันที่ 24 กันยายน พ.ศ. 2431 ในการเฉลิม
พระชนมพรรษา พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และงานเสด็จพระราชดำเนินเปิดศาลา
ยุทธนาธิการ ซึ่งในการนี้ สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้าฯ กรมขุนนริศรานุวัดติวงศ์ทรงรับเป็นเมื่องาน
การบรรเลงดนตรีในศาลากระทรวงยุทธนาธิการด้วยพระองค์เอง (กรมยุทธนาธิการ, 2431: มปป.)

คนร้องฝ่ายหญิง

ต้นบท

คล้าย เนอย เจริญ

รับร้อง

จิ๋ว เป้า กรุด แดง เขียน นาก นิล ฆะอบ
จาด กลิ่น ตลับ จันทร์ ปุก แซ่ม ซ้อย

พลร้องฝ่ายชาย

ต้นบท

นายร้องเอก หลวงวิยาธิกรศักดิ์

พลทหาร

นายบุตร นายน่วม กรมทหารมหาดเล็ก

รับร้อง

นายสิบเอก หม่อมราชวงศ์ช่วง นายถมยา

นายสิบตรี

นายเล็ก นายบุญ นายชุ่ม

พลทหาร

นายแจ่ม นายผาด นายอู่ นายเชอย
นายเล็ก นายทรัพย์ นายล้อม นายสวัสดิ์ นายสิน นายพร้อม

กรมทหารมหาดเล็ก พลดุริยดนตรี

ขอฝรั่ง

นายพันตรีหลวงนฤทธิธรรง กรมทหารนำ

พลทหาร นายพูน กรมทหารมหาดเล็ก

ขอด้วง

นายสิบโท นายอ่วม พลทหารนายพุ่ม กรมทหารมหาดเล็ก

ขออู๋

นายสิบเอก นายกู่ กรมทหารมหาดเล็ก

นักเรียน นายเสือ

จะเข้

นายร้อยโท นายสวัสดิ์

พลทหารนายพร้อม กรมทหารมหาดเล็ก

ขลุ่ยเพียงออ

พลทหาร นายเวก กรมทหารมหาดเล็ก

พลทหารนายน้ำ กรมทหารรักษาพระองค์

ขลุ่ยหลีบ

พลทหารนายจิตร นายเปี่ยน กรมทหารมหาดเล็ก

ระนาดเอก

นายสิบตรี นายส่ง กรมทหารรักษาพระองค์

ระนาดทุ้ม

นายพันตรีจมีนสุรเศรษฐชิต กรมยุทธนาธิการ

ฆ้อง

นายร้อยโทลบ กรมยุทธนาธิการ

โทน

นักเรียนนายริน

รำมะนา
นักเรียนนายโพรย
ฉิ่ง
พลทหาร นายกิ่ง กรมทหารมหาดเล็ก
กรับ
พลทหาร นายเพรียก กรมทหารมหาดเล็ก

การขับร้องเพลงสรรเสริญพระบารมีในครั้งนี้ คาดว่าเป็นการรวมครูแตรจากทุกกรม เข้ามาร่วมกันทำงาน เช่น จาคอบ ไฟท์ (Jacob Feit) พระวาติคเบรเทศ (หม่อมราชวงศ์ชิต เสนีวงศ์) หลวงบรรเลงบันฑาศัพท์ (หม่อมราชวงศ์ถัม) ครูฟุสโก (M. Fusco) มาเป็นผู้ช่วยในการทำงานครั้งนี้ ส่วนนักดนตรีทหารที่เข้ารับการฝึกเป็นทหารแตร ในกรมทหารมหาดเล็ก แม้จะได้มีการตั้งขึ้นเป็นโรงเรียน แต่ก็มีชื่อเรียกเฉพาะว่า **พลดุริยดนตรี**

การขับร้องประสานเสียงอย่างนี้ ได้มีการเริ่มร้องเพลงสรรเสริญพระบารมีมาตั้งแต่ครั้งที่โรงเรียนกุลสตรีวังหลัง ด้วยการให้หลักการขับร้องประสานเสียงตะวันตกในเพลงนมัสการที่ถูกนำเข้ามาพร้อมกับคริสต์ศาสนา นำมาใช้ร่วมกับดนตรีไทย โดยมี สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ เป็นผู้นำในการปรับปรุงรูปแบบการขับร้องให้เป็นเสียงประสานอย่างตะวันตก ได้ทรงพยายามปรับปรุงเพื่อให้เกิดความกลมกลืน เป็นไปในลักษณะคอนเสิร์ต (Concert) อย่างตะวันตกมากที่สุด ขณะเดียวกันก็ทรงมาปรับใช้กับการแสดง จนเกิดเป็น วงปีฟ้าพหุคีติคำบรรพ์ ซึ่งถือเป็นวงปีฟ้าพหุคีติที่มีการผสมผสานแนวคิดแบบตะวันตกวงแรกของสยาม ทรงปรับปรุงทางร้องรวมกันของนักร้องชายและหญิง โดยใช้หลักการประสานเสียงอย่างตะวันตกเข้ามาใช้ ดังใจความที่ปรากฏในหนังสือ บันทึกเรื่อง ความรู้ต่างๆ (นริศรานุวัดติวงศ์, 2510: มปป.) ความว่า

“... เหตุที่ทำให้คิดแต่งเพลงช้าผสมขึ้น ด้วยละคอน อิเหนาตอน บวงสรวงนั้น เดิมเขาร้องช้า (รับลูกคู่) ฉันทก็เห็นว่าเหมาะสมแล้วจึงจะทำตามไป แต่ละคอนจากนั้นเป็นจากใหญ่ มีท้าวดาหามเหษีธิดาโอรสและมีระเด่นมากหลายทั้งเสนาท้านัล นับว่าละคอนออกหมดโรง การร้องในจากนั้นควรจะดังที่สุด จึงให้เกณฑ์คนในบ้านเจ้าพระยาเทเวศร์ทั้งผู้หญิง ผู้ชาย มาช่วยกันร้อง คนในบ้านนั้นสอนง่าย เพราะได้เคยเห็นเคยฟังกันอยู่เป็นอาจิม ไม่ใช่อย่างเอาควายมาหัดร้อง การร้องผู้หญิงกับผู้ชายปนกัน

เคยเห็นเจ้าพระยาเทเวศร์จัดเข้าไปเล่นคอนเสิร์ตในพระราชฐาน ฟังไม่ได้ผล
 ประเดี๋ยวได้ยินแต่เสียงผู้หญิง ประเดี๋ยวได้ยินแต่เสียงผู้ชาย เพราะผู้ชาย
 เสียงต่ำ ผู้หญิงเสียงสูง ร้องไปทางเดียวกันต้องวางเสียงปนกันแปด เวลา
 เพลงลงเสียงต่ำ เสียงผู้หญิงจำ เสียงผู้ชายพึมพำไป เวลาเสียงเพลงขึ้นสูง
 เสียงผู้ชายจำ เสียงผู้หญิงขึ้นเสียงไม่ถึงต้องหลบเสียงลงเท่ากับผู้ชายก็พึม
 พำไป ฉันเห็นโทษอันนี้จึงคิดแก้ เอาวิธีร้องเสียงแตกอย่างฝรั่งมาใช้
 ทำทางให้เสียงผู้ชายลดลงกว่าเสียงผู้หญิง เพียงเข้าเป็นคู่สี่คู่ห้าไม่ถึงคู่แปด
 ฟังได้ผลดีขึ้นแล้ว ยังมีเครื่องประกอบอีกอย่างหนึ่ง ซึ่งท่านเห็นจะยังไม่
 ทราบ ฉันเลือกเอาลูกระนาดเล็กสี่ห้าลูกมาผูกแขวนติดต่างวาระขึงวัด ใบ
 ใหญ่บ้างเล็กบ้าง ตีปนไปพร้อมกับร้องด้วย แต่ลูกระนาดที่เลือกเอามาใช้
 นั้นไม่ให้ขัดกับเสียงเพลงที่ร้อง ฟังเข้ากันไปได้และสมกับฉากที่เป็นวัด”

4.2.1 กองตรวจทหารบก

จากการที่ในปีพ.ศ. 2435 (ค.ศ. 1892) ได้มีการเปลี่ยนแปลงการจัดกิจการกองทัพบกอีก
 ครั้ง โดยเมื่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระบรมราชโองการในประกาศตั้ง
 เสนาบดี เพื่อปรับปรุงกระทรวง ทบวงกรมต่าง ได้มีการจัดตั้งกระทรวงกลาโหมขึ้นและยุบ
 กระทรวงยุทธนาธิการลงมาเป็นกรมยุทธนาธิการ มีหน้าที่ปกครองและบังคับบัญชากรมทหารบก
 แต่อย่างเดียว มีสมเด็จพระเจ้าฟ้า กรมพระภาณุพันธุวงศ์วรเดช ทรงดำรงตำแหน่งผู้บัญชาการกรม
 ยุทธนาธิการ

การปรับปรุงกองทัพ เริ่มเป็นรูปร่างมากขึ้น เมื่อ ปี พ.ศ. 2440 บรรดานายทหารที่
 ส่งออกไปรับการศึกษาวิชาทหาร ในยุโรป เริ่มเดินทางกลับเข้าประเทศเป็นรุ่นแรก โดยเฉพาะอย่างยิ่ง
 พระเจ้าลูกยาเธอ พระองค์เจ้าจิรประวัติวรเดช (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงนครไชยศรีสุรเดช)
 ซึ่งทรงเป็นกำลังสำคัญในการเปลี่ยนแปลงกองทัพบกสยาม ในเวลาต่อมา งานชิ้นแรกที่พระองค์ทรงดำริ
 คือ การปรับปรุงเปลี่ยนแปลงกองทัพบก โดยทรงตั้งกรมเสนาธิการทหารบก เพื่อให้การอำนวยการ
 ในกรมยุทธนาธิการ คล่องตัวมากยิ่งขึ้น นอกจากนี้ ยังทรงเปลี่ยนชื่อ กรม กองทหารให้เป็นไปตาม
 ระบบอย่างยุโรป ในปี พ.ศ. 2442 คือ

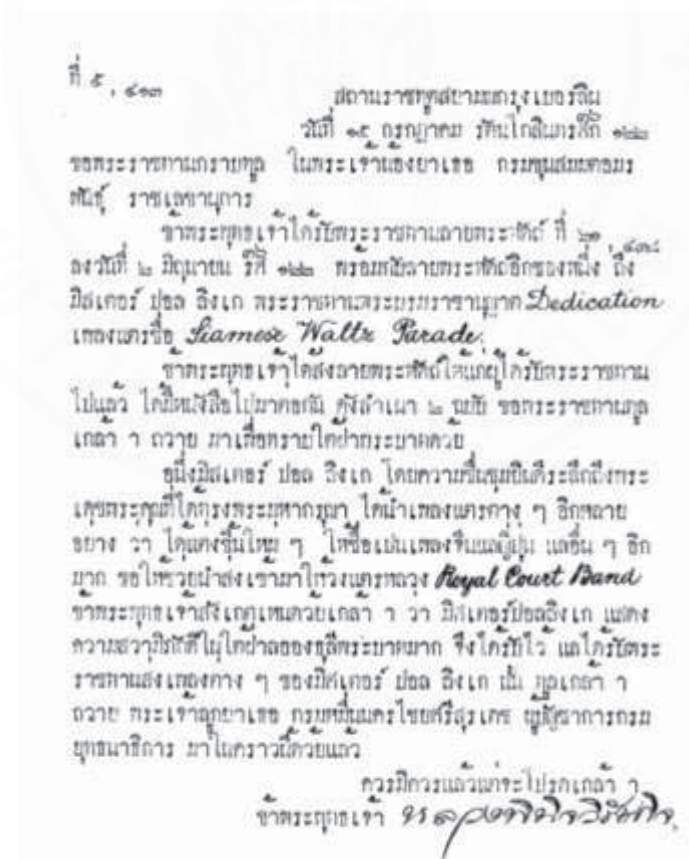
กรมทหารล้อมวัง เปลี่ยนเป็น กรมทหารบกกราบที่ 2

กรมทหารฝึพาย เปลี่ยนเป็น กรมทหารบกกราบที่ 3

กรมทหารหน้า เปลี่ยนเป็น กรมทหารบกกราบที่ 4

นอกจากนี้ ยังได้ทรงเริ่มจัดตั้งหน่วยทหารบก ในหัวเมืองที่มีความสำคัญ ทางยุทธศาสตร์ เป็นกองทัพประจำ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2442 ตามหน่วยทหารบก ที่จัดวางกำลังไว้ ตามมณฑลต่างๆ ประกอบไปด้วย มณฑลกรุงเทพฯ โดยการรวบรวมกรมกองต่างๆ ที่มีอยู่แล้ว จัดตั้งขึ้นเป็นมณฑลทหารบก มีการจัดตั้ง มณฑลทหารราชบุรี หรือต่อมาคือ กรมทหารบกราบที่ 4 และมณฑลนครราชสีมา

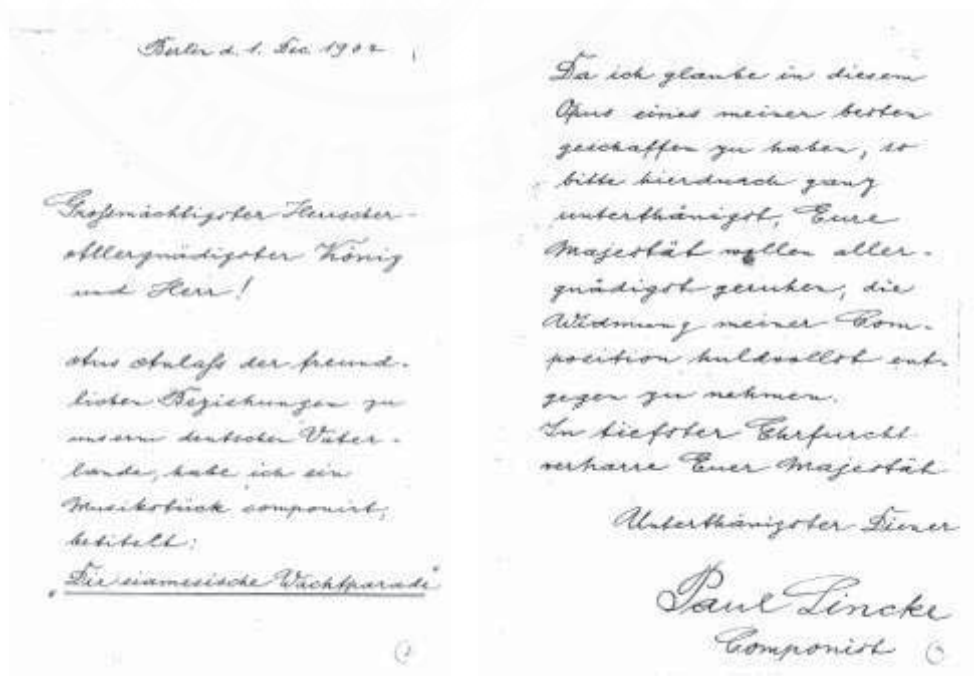
หลังจากการเสด็จประพาสยุโรป ครั้งที่ 1 สยามเป็นที่รู้จักของชาวตะวันตกมากยิ่งขึ้น ขณะเดียวกันก็มีนักประพันธ์จำนวนมาก ได้ส่งบทเพลงต่างๆ ที่ตนเองได้ประพันธ์ขึ้นสำหรับกองแตรวง ทูลเกล้าถวาย ดังเช่นใน ปี พ.ศ. 2447 (ค.ศ.1904) นาย ปอล ลิงเก (Paul Lincke) ได้ทูลเกล้าถวายเพลงแตร ชื่อ “Siamese Waltz Parade” และมีข้อกราบบังคมทูลให้นำเพลงที่ถวาย ส่งต่อไปให้กับ กองแตรวงหลวง Royal Court Band โดยในขณะนั้น มีพระเจ้าลูกยาเธอ กรมหมื่นนครไชยศรีสุรเดช ทรงดำรงตำแหน่ง ผู้บัญชาการมยุทธนาธิการ

รูปภาพที่ 4.18 ปอล ลิงเก (Paul Lincke) ทูลเกล้าถวายเพลงแตรชื่อ Siamese Waltz Parade พ.ศ.2446
ภาพจาก หอจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร

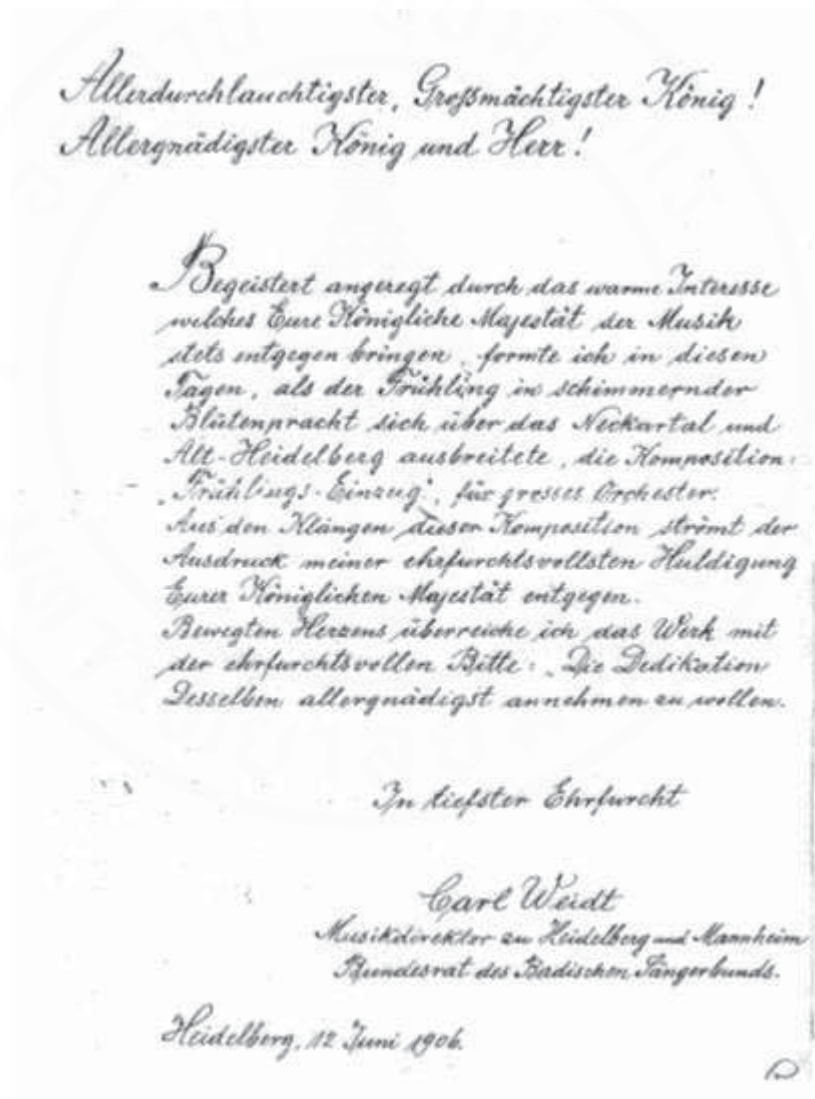

รูปภาพที่ 4.19 เพลงแด่ชื่อ Siamese Waltz Parade
ภาพจาก หอจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร

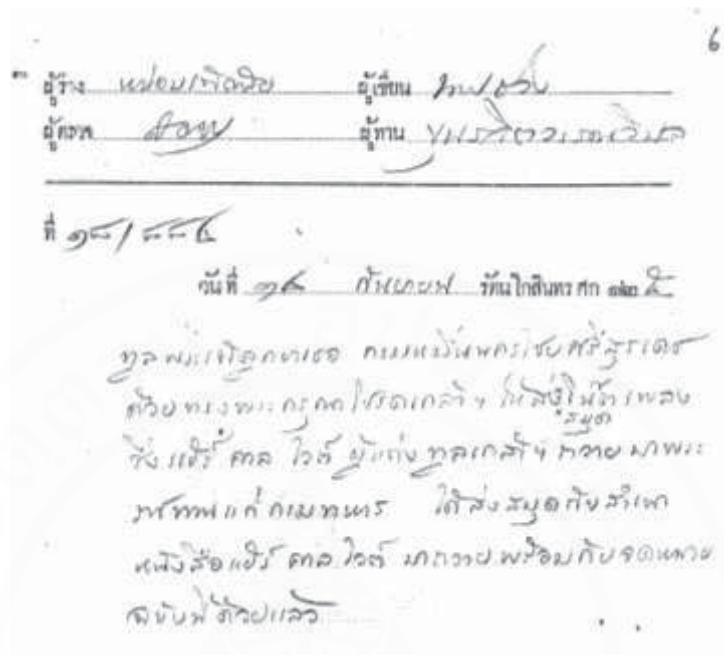
รูปภาพที่ 4.20 จดหมายทูลเกล้าถวายโน้ตเพลงของปอล ลิงเก (Paul Lincke) พ.ศ. 2445
ภาพจาก หอจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร

จากการสำรวจเอกสารเก่าพบว่า มีนักประพันธ์เพลง และนักดนตรีต่างชาติ จำนวนไม่น้อย นำเสนอและถวายบทเพลง เพื่อไว้ใช้ในราชสำนัก รัชกาลที่ 5 โดยส่งฝ่ายสถานทูตบ้าง หรือผ่านบุคคลสำคัญทางราชการ มีทั้งที่เป็นบทเพลงซึ่งประพันธ์ขึ้นใหม่ และบทเพลงทั่วไปเพื่อใช้สำหรับการบรรเลงในโอกาสต่างๆ ดังเช่น ในปี พ.ศ. 2450 (ค.ศ. 1907) นายแฮร์รี คาลไวต์ (Harry Carl Weidt) ได้ทูลเกล้าถวายสมุดเพลงแด่

รูปภาพที่ 4.21 จดหมายทูลเกล้าถวายสมุดโน้ตเพลง พ.ศ. 2450

ภาพจาก หอจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร

รูปภาพที่ 4.22 จดหมายทูลเกล้า ถวายโน้ตให้แก่กรมทหาร
ภาพจาก หอจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร

รูปภาพที่ 4.23 จดหมายตอบรับ เรื่อง ได้รับโน้ตของ คาล ไวท์ (Harry Carl Weidt)
ภาพจาก หอจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร

นักประพันธ์ต่างชาติหลายคน พยายามส่งบทเพลงต่างๆ เพื่อถวายแด่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ภายหลังจากทรงเสด็จกลับจากเสด็จเยือนยุโรป ดังเช่นนักประพันธ์ชาวฝรั่งเศสคนหนึ่ง ชื่อ มองซิเออ เดรฟูซ ได้ทูลเกล้า ถวายเพลงที่เขาแต่งขึ้นใหม่ ชื่อ ไทย ดังมีบันทึกของทางราชการ ดังนี้

ฝ่าเฝ้าที่ ๔๕๔๔ วันที่ ๑๔ มกราคม รัตนโกสินทรศก ๑๒๖
ที่ ๒๓, ๒๒๒ กรุงเทพฯ
วันที่ ๑๙ ธันวาคม รัตนโกสินทรศก ๑๒๖
ข้าพระพุทธเจ้า หม่อมเจ้าบุญศรีดิศกุลธำมรงค์ อรรคราชทฤศยามธวัช
บุรีศรี ขอพระราชทานกราบทูล พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหลวงเทวะ
วงษ์วโรปการ เสด็จมาที่วังท่าช้างประเทศ คราวไปเฝ้าพระบาท
สมเด็จพระเจ้า ฌ็องบ็องช็อง (Gustave Dreyfus) ผู้แต่งเพลง
ไทย เพลงที่เขาได้แต่งขึ้นใหม่ ชื่อว่า ไทย มาขอให้ข้าพระพุทธเจ้าส่ง
เข้ามาทูลเกล้า ฯ ถวายพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
ข้าพระพุทธเจ้าได้มีหนังสือขอรับสนองความขณใจไปฉบับ ๑
แจ้งอยู่ในสำเนาหนังสือมีไปมา ๒ ฉบับ กับคำแปลอังกฤษส่งมาถวาย
พร้อมด้วยโหม่งนี้แล้ว ส่วนเพลงนี้ ข้าพระพุทธเจ้าได้คิดส่งมาทาง
ไปรษณีย์ในมอญเดี๋ยวนี้มี ๓ ฉบับ
ขอไปรบกเกล้า ฯ นำขึ้นทูลเกล้า ฯ ถวาย คราวไปเฝ้าของ
พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ
ควรมีความแล้วพระเจ้า โปรดเกล้า ฯ
ข้าพระพุทธเจ้า หม่อมเจ้าบุญศรีดิศกุล
อรรคราชทฤศยามธวัช

รูปภาพที่ 4.24 มองซิเออ เดรฟูซ ทูลเกล้า ถวายโน้ตเพลง ซึ่งแต่งขึ้นใหม่ ชื่อ “ไทย”
ภาพจาก หอจดหมายเหตุแห่งชาติ

การจัดการทหารก่อนสิ้นรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เกิดขึ้นอีกครั้ง ในปี พ.ศ. 2446 ซึ่งเป็นผลทำให้ หน่วยงานกองตำรวจ ต้องถูกโยกย้าย ไปตามโครงสร้างที่ปรับเปลี่ยนไปด้วยเช่นกัน แต่ในขณะเดียวกัน หน้าที่หลักๆ ของกองตำรวจ ก็ยังคงมีการใช้งานในส่วนกลางอย่างครบครัน การทหารในช่วงเวลานี้ ได้มีการขยายหน่วยงานออกเป็นหน่วยงานต่างๆ จำนวนทั้งสิ้น 16 หน่วย ประกอบด้วย

- (1) กรมปลัดทัพบก
 - (2) กรมเสนาธิการทหารบก
 - (3) กรมราชองครักษ์
 - (4) จเรทัพบก
 - (5) กองโรงเรียนทหารบก
 - (6) กรมยุทธศึกษาทหารบก
 - (7) กรมยกรบัตรทหารบก
 - (8) กองสารวัตรปืนใหญ่
 - (9) กรมแพทย์ทหารบก
 - (10) กรมบัญชาการทหารบกมณฑลกรุงเทพ ฯ
 - (11) กรมบัญชาการทหารบกมณฑลราชบุรี
 - (12) กรมบัญชาการทหารบกมณฑลนครราชสีมา
 - (13) กรมบัญชาการทหารบกมณฑลนครสวรรค์
 - (14) กรมบัญชาการทหารบกมณฑลพิษณุโลก
 - (15) กรมบัญชาการทหารบกมณฑลพายัพตะวันตก
 - (16) กรมบัญชาการทหารบกมณฑลพายัพตะวันออก
- (กองบัญชาการทหารสูงสุด, 2525 : 118)

ในการจัดตั้งกองทหารบก โดยมีการกระจายกรม กองต่างๆ กระจายตัวออกไปตามพื้นที่ต่างๆ ของประเทศ โดยเฉพาะตามมณฑลต่างๆ ที่มีกองกำลังทหารเป็นจำนวนมาก เป็นหน่วยงานทหารที่มีความสำคัญ ต่อการป้องกันประเทศ เช่น มณฑลราชบุรี ซึ่งทหารส่วนใหญ่มาจากสังกัดกองทหารหน้า (เดิม) มีสมเด็จพระเจ้าฟ้าภาณุรังษีสว่างวงศ์ กรมพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดช เป็นผู้บังคับบัญชาในเบื้องต้น ในขณะเดียวกัน ก็ปรากฏกองตำรวจประจำการที่หน่วยทหารราบที่ 4 นี้ มี นายร้อยโทเย็น รอม. นายตำรวจกรมทหารราบที่ 4 (ทหารหน้า) เมืองราชบุรี (ทำเนียบข้าราชการในกรมทหารบก ร.ศ. 125 (พ.ศ. 2449) ตามที่เปนอนุรักษ์วันที่ 1 ตุลาคม พระพุทธศักราช

2471 เป็นหัวหน้ากองแตรวงที่นั่น จากนั้นในปี พ.ศ. 2452 นายร้อยโทเย็น ได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์ เป็น นายร้อยโทขุนบรรเลงบรรพาศัพท์ (เย็น) นายแตรวง กรมทหารราบที่ 4 เมืองราชบุรี (ทำเนียบข้าราชการในกรมทหารบก ร.ศ. 128 (พ.ศ. 2452) ตามที่เปนอนุวัณที่ วันที่ 15 กรกฎาคม)

ในส่วนของผู้ที่พระนคร ก็มีการนำกองทหารแตร ไปสังกัดตามหน่วยต่างๆ ที่มีการขยายตัวออกไป ทั้งนี้เพื่อให้เกิดความคล่องตัว ในการบังคับบัญชา ดังเช่น กรมทหารบกกรุงเทพ มี นายร้อยตรี จากอป ไฟท์ (Jacob Feit) เป็นครูแตร กรมทหารมหาดเล็กรักษาพระองค์ นายร้อยเอก ขุนบรรเลงบันพาศัพท์ เป็นนายแตรวง กรมทหารราบที่ 1 รักษาพระองค์ นายร้อยตรีขาว รถม. เป็นนายแตรวง กรมทหารราบที่ 3 มี นายร้อยโทคู่ย เป็นนายแตรวง

การก่อตั้งกองแตรดังกล่าว ก่อให้เกิดการกระจายตัวของดนตรีตะวันตก โดยเฉพาะอย่างยิ่ง กองแตรวงที่มากับเหล่าทหารบก ซึ่งต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 6 กองแตรวงของหน่วยงานทหารเหล่านี้ ได้เพิ่มขึ้นและกระจายความรู้ในการบรรเลงแตรวงสู่ชาวบ้าน บ้างก็มีแตรวงเป็นของตนเอง โดยใช้ความรู้ที่เรียนมาจากครูแตรทหาร จนในที่สุดก็สามารถพัฒนาเกิดเป็นแตรวงชาวบ้านในลำดับต่อมา

4.2.2 กองแตรวง กรมทหารเรือ

ในส่วนของการปลดทัพเรือ ช่วงปี พ.ศ. 2446 จัดส่วนราชการกองทัพเสียใหม่ เมื่อสมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมพระภาณุพันธุวงศ์วรเดช เข้ารับราชการตำแหน่งผู้บัญชาการกรมทหารเรือ มีหน้าที่บังคับบัญชากองเรือและกองทหาร ซึ่งมีหน้าที่เกี่ยวกับการรบและรักษาราชการทั่วไป แบ่งหน่วยราชการออกเป็น 6 กอง คือ

- (1) กองเรือ
- (2) กองพาหนะ
- (3) กองป้อม
- (4) กองแพทย์
- (5) กองช่างกล และ
- (6) กองแตร (มลิวัลย์ คงเจริญ, 2517 : 76)

กองแตรวงทหารเรือได้รับการพัฒนาเป็นอย่างดี เมื่อ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าสุขุมพันธุ์บริพัตร หรือทูลกระหม่อมบริพัตร ได้ทรงเสด็จกลับเข้ามาทำงานในกรมทหารเรือ เมื่อ ปี พ.ศ. 2446 (ค.ศ.1903) ซึ่งก่อนหน้านั้น พระองค์ทรงเป็นหนึ่งในกลุ่มพระบรมวงศานุวงศ์ ที่ถูกส่งให้

ได้รับการศึกษาทางด้านการทหารจากต่างประเทศ โดยทรงเรียนที่อังกฤษก่อน แล้วทรงย้ายไปเรียนต่อในกองทัพบกเยอรมันนานถึง 8 ปีเศษ (พูนพิศ อมาตยกุล ทุนกระหม่อมบริพัตรกับการดนตรี บริษัทจันทวนิช, 2524) หลังจากเสด็จกลับมาแล้ว ก็ทรงเข้ารับราชการในตำแหน่งเสนาธิการทหารบก ที่กระทรวงยุทธนาธิการ(คือกระทรวงกลาโหม)

ในขณะที่พระองค์ยังทรงศึกษาการทหาร อยู่ที่ประเทศเยอรมันนั้น ทรงมีความชอบในการดนตรีตะวันตกอย่างยิ่ง หม่อมเจ้าหญิงประสงค์สม บริพัตร พระชายาของทุนกระหม่อมบริพัตร ทรงเล่าไว้ในหนังสือพระนิพนธ์ “บันทึกความทรงจำทุนกระหม่อมทรงงาน” (พระองค์เจ้าศิริรัตนบุษบง, 2524 : 17) มีความดังที่จะยกมาเพื่อทราบ ดังนี้

“...ทุนกระหม่อมเสด็จกลับจากยุโรป พฤษภาคม 2446 เสด็จไปทรงงาน ที่กรมยุทธนาธิการทหารบก ตำแหน่งเสนาธิการทหารบก มียศเพียงร้อยตรี เดือนกุมภาพันธ์ สกเดียวกัน (สมัยนั้นถือว่า เป็นปลายปี พ.ศ. 2446) พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ เฝ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ไปเป็นผู้บัญชาการทหารเรือ เพื่อแก้ไขปัญหาวิกฤตต่างๆ ที่เกิดขึ้นในกองทัพเรือ...”

“...ทุนกระหม่อม ทรงเป็นนักปกครองที่ดีเลิศแล้ว พระองค์ยังทรงนำความเจริญ มาให้แก่กองทัพเรืออย่างมากนอกเหนือจากราชการงานทหาร มังงานบังคับบัญชา โดยตรงแล้ว ยังทรงแก้ไขปัญหการเงินละหนี่ล้น ความไม่เข้ากันระหว่างข้าราชการหัวเก่าหัวใหม่ ในกองทัพเรือจนเป็นสำเร็จเป็นที่เรียบร้อยก่อนสิ้นแผ่นดิน รัชกาลที่ 5 ในปี 2453 รวมทั้งได้ปรับปรุงกองแตรวงทหารเรือด้วย พระองค์ทรงโปรดดนตรีมาก โดยเฉพาะดนตรีไทย ทรงเล่นเครื่องมือนำได้แทบทุกชนิด ส่วนดนตรีสากล ทรงเล่นเปียโนได้ และทรงเข้าพระทัยวิธีเคาะจังหวะเพลง...”

“...ตั้งแต่ดำรงตำแหน่งผู้บัญชาการทหารเรือก็ทรงสนพระทัยในแตรวงทหารเรือมาก ทรงพยายามให้ “กองแตร” เจริญและพัฒนาขึ้น ทรงกำหนดหลักสูตรการศึกษาวิชาการดนตรี เรียกว่า “วิชาการแตร” ขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2449 นับว่าแตรวงทหารเรือได้เจริญขึ้นอย่างมาก สมดังพระประสงค์...”

ในปี พ.ศ. 2453 ขณะตามเสด็จพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จพระราชดำเนินไปเมืองเพชรบุรี พระองค์ได้นำทหารแตรรุ่นหนุ่มไป 4 นาย เพื่อฝึกหัดเป่าแตรให้ชำนาญ คนหนึ่งในนั้นคือ ว่าที่เรือตรี สุทธิ ศรีชญา ภายหลังย้ายไปเป็นครูแตรทหารบก รับพระราชทานยศ

และบรรดาศักดิ์เป็น พันตรีหลวงประสานดุริยางค์ นอกจากนั้นยังทรงหาแผ่นเสียงจากต่างประเทศ มาให้หัดฟังเป็นแบบอย่าง ทรงนิพนธ์เพลงไทยเขียนเป็นโน้ตสากลประทานให้ทหารเตร่เป่าหลายเพลง เช่น เพลงแขกมอญบางขุนพรหม ซึ่งนิพนธ์ขึ้นขณะตามเสด็จประพาสเพชรบุรีในครั้งนั้น โดยมีว่าที่ เรือตรีสุทธิ ศรีขญา เป็นผู้เป่าแตรคอร์เน็ต (Cornet) เพื่อตรวจสอบเพลงให้ถูกต้องขณะทรงนิพนธ์ นอกจากนี้ยังมีเพลงเขมรพวง 3 ชั้น เพลงเขมรชมจันทร์ ซึ่งทรงคัดเพลงจากเพลงไทยเดิม คือเพลง นุหั่นชกมวย 2 ชั้น เป็นเพลงทำนองเพลงเขมร เพื่อประทานให้แถวทหารเรือเป่านำแถวทหารในการปฏิบัติราชการต่างๆ เพลงสารถิ 3 ชั้น ทรงนิพนธ์ขึ้นเป็นทางเดี่ยวสำหรับแตรคอร์เน็ต โดยตั้งพระทัยไว้ให้เฉพาะ พันตรีหลวงประสานดุริยางค์ เป่าแตรคอร์เน็ตประจำแถวทหารเรือ ซึ่งไม่มีผู้ใดเป่าได้ดีเท่า และยังมีอีกหลายเพลง เช่น เพลงสะบัดสะบั้ง เพลงถอนสมอ เพลงทยอยเขมร เป็นต้น ซึ่งล้วนแต่เป็นการบรรเลงของแถวโดยเฉพาะ คราวใดที่ต้องทรงงานหนักหรือมีอุปสรรคในพระดำริที่ยังไม่ชัดแจ้งแล้ว ทรงแก้พระอารมณ์ขุ่นมัว โดยการเสด็จมาที่กองแถว เพื่อทรงฟังการฝึกซ้อมดนตรีในเวลาบ่าย และบางครั้งก็ทรงฝึกด้วยพระองค์เอง (พูนพิศ อมาตยกุล, สัมภาษณ์วันที่ 28 เมษายน 2555)

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าบริพัตรสุขุมพันธุ์ กรมพระนครสวรรค์วรพินิจ ทรงพระนิพนธ์ เพลงวอลทซ์ประชุมพล เป็นโน้ตสากลให้แถวทหารเรือบรรเลงและตั้งพระทัยให้เป็น เพลงประจำกรมทหารเรือ ทรงคัดแปลงเพลงไทยเดิมชื่อเพลงแสนเสนาะ ให้เป็นทำนองเดี่ยว (Solo) คอร์เน็ตชื่อเพลงสุดเสนาะ โดยมีพระประสงค์ให้ตรงกับชื่อ ว่าที่เรือตรีสุทธิ ศรีขญา ซึ่งขณะนั้น เป็นนักเรียนแถวทหารเรือ ทรงคัดแปลงเพลงอกทะเลหรือทะเลบ้าและเพลงคลื่นกระทบฝั่ง 2 ชั้น เป็นเพลงมาร์ชชื่อ “สาครลั่น” สำหรับนำแถวทหารเรือ เวลาเดิน ยังมีอีกหลายเพลงที่ทรงคัดแปลงจากเพลงไทยเดิม แก้ไขเป็นโน้ตสากล สำหรับแถวบรรเลง เช่น เพลงนางครวญ 3 ชั้น เพลงวอลทซ์ เมขลา และเพลงมณฑาทอง เป็นต้น (พูนพิศ อมาตยกุล, สัมภาษณ์ วันที่ 28 เมษายน 2555)

นับได้ว่า กรมทหารเรือ เป็นหน่วยงานหนึ่งในสมัยรัชกาลที่ 5 ที่มีกองแถวและได้รับการสานต่อมาตลอดรัชกาล ด้วยการถ่ายทอดองค์ความรู้จากรุ่นสู่รุ่นและสืบทอดต่อกันมา ตั้งแต่ต้นแผ่นดินรัชกาลที่ 5 ถึงปลายรัชกาล ประกอบกับการอุปถัมภ์แถวตั้งแต่เมื่อครั้งเป็นทหารมารีน อยู่ภายใต้การดูแลของขุนนางสกุลขุนนาค ในสมัยรัชกาลที่ 4 ต่อเนื่องมาถึงรัชกาลที่ 5 ทั้งยังได้ ทรูฟุสโก (Fusco) บุคคลที่มีส่วนสำคัญในการพัฒนากองแถวทหารเรือ ให้มีศักยภาพทัดเทียมอารยะประเทศ กองแถวทหารเรือในสมัยนั้น จึงมีชื่อเสียงมากกว่ากองแถวของที่อื่นๆ แม้แต่กองแถวทหารมหาดเล็กรักษาพระองค์ ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ยังได้ขอย้ายทหารจากกองแถวทหารเรือไปเป็นผู้บังคับบัญชาแถว

กองแตรวงทหารเรือมีความเจริญรุดหน้ามากขึ้นเมื่อภายหลังทูลกระหม่อมบริพัตรได้กลับมาทรงงานในกองทัพเรือ และด้วยพระองค์ทรงให้ความสนใจในดนตรีตะวันตก พร้อมกับศึกษาเล่าเรียน หลักวิชาการทางด้านดนตรีตะวันตกมาจากต่างประเทศโดยตรง จึงเป็นกำลังสำคัญของการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง และจากการที่พระองค์ทรงกลับมารับราชการในปี พ.ศ. 2446 ภายหลังจากครูฟุสโก (M. Fusco) เสียชีวิตไปเพียง 1 ปี จึงทำให้การสานต่องานกองแตรวงทหารเรือ ดำเนินไปได้อย่างราบเรียบ ไม่ขาดตอน ทั้งยังทรงผลักดันกองแตรวงให้มีศักยภาพ และมีฝีมือที่สูงขึ้น

จากปัจจัยดังกล่าว ส่งผลให้เกิดนักดนตรีตะวันตกจำนวนมากจากหน่วยงานนี้ เช่น หลวงพิณเสณี (หล้า) นักดนตรีกองแตรวงมาตั้งแต่ต้นรัชกาล มีความสามารถจนก้าวขึ้นมามีตำแหน่งผู้บังคับการกองแตรวงทหารเรือ กรมบัญชาการทหารเรือฝ่ายบก ในปี พ.ศ. 2450 มีนายเรือตรีผู้ช่วย (ป้อม) เป็นผู้ช่วยผู้บังคับการ กองแตรวงทหารเรือ ในขณะนั้น (กรมทหารเรือ, 2450 : 48) ซึ่งในเวลาต่อมา กลุ่มคนเหล่านี้มีบทบาทอย่างยิ่งในการสร้างนักดนตรีตะวันตกรุ่นหลังๆ ในสังกัดทหารเรือออกมาเป็นจำนวนมาก

ดนตรีตะวันตกใน หน่วยงานทหารของราชสำนัก ได้พัฒนาความสามารถในด้านต่างๆ มาอย่างต่อเนื่องตลอดรัชกาล แม้ว่าในระยะแรกของการขึ้นครองราชย์ หน่วยงานดนตรีของทหาร ถูกแยกย้ายไปตามกรมกอง หรือวังเจ้านายและบ้านของขุนนางชั้นสูง แต่กลับก่อให้เกิดการพัฒนา แข่งขันกันอย่างต่อเนื่อง ดังจะเห็นได้จากจำนวนครูแตรวงที่มีจำนวนมากในช่วงกลางรัชกาล และงานบรรเลงต่างๆ ของราชสำนัก ซึ่งสะท้อนให้เห็นศักยภาพการบรรเลงการทางด้านนักดนตรีตะวันตก ของกองทหารที่มีพื้นฐานมาจากราชสำนัก ได้เป็นอย่างดี

ตั้งแต่ในช่วงต้นรัชกาล จนถึงประมาณปี พ.ศ. 2428 พบว่า มีครูแตรที่ดูแลกองทหารแตรตามหน่วยงานต่างๆ เช่น หลวงวาทีบุตรเทศ นายแตรในกรมหาดเล็กรักษาพระองค์ ขุนบรรเลงบรรพาศัพท์ ลับลุดเตอเนนต์แบนมาสเดอ ในกรมทหารรักษาพระบรมมหาราชวัง และ นายพลอยแบนมาสเดออร์ ครูแตรทหารนำ เป็นต้น และยังปรากฏนามอีกหลายท่าน ซึ่งอยู่ในสังกัดกรมยุทธนาธิการ จนถึงสิ้นปลายรัชกาล ต่อมาในปลายสมัยรัชกาลที่ 5

ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2454-2468) กองแตรวงต่างๆ ได้กระจายออกสู่หัวเมือง ตามนโยบายการรักษาประเทศด้วยการกระจายกองทหารที่มีความสำคัญในการรักษาประเทศ ไปตามหัวเมืองต่างๆ มีกรมกองทหารที่สำคัญๆ เช่น ราชบุรี ก็มีครูแตร กำกับดูแลแสดงให้เห็นถึง ความสามารถของกำลังพล และก่อให้เกิด การแพร่กระจายของดนตรีตะวันตก โดยเฉพาะอย่างยิ่ง แตรวง ซึ่งต่อมากลายเป็นวงดนตรีที่มีบทบาท ในวิถีชีวิตของชาวบ้าน และก่อให้เกิดพัฒนาการดนตรีตะวันตก ในระดับราษฎร ในเวลาต่อมา

4.3 บทบาทของดนตรีตะวันตกในสังคมสยาม สมัยรัชกาลที่ 5

ก่อนที่จะกล่าวถึงเรื่องดนตรีตะวันตกในงานพระราชพิธีต่างๆ ของราชสำนัก จำเป็นต้องย้อนอธิบายบริบทเกี่ยวกับดนตรีราชสำนัก ว่างานพระราชพิธี ของราชสำนักสยาม ในสมัยต้นรัชกาลที่ 5 นั้น ยังแยกออกเป็นสองวงใหญ่ คือ งานของวังหลวง และงานของวังหน้า จนเมื่อกรมพระราชวังบวรวิชัยชาญ ทิวงคตในปี 2428 (ค.ศ. 1885) ตามมาด้วย การยุบวังหน้า ในปี 2430 (ค.ศ. 1887) จึงทำให้เหลืองานพระราชพิธี ของวังหลวงแต่เพียงอย่างเดียว ในขณะที่งานรัฐพิธีโดยมาก ในสมัยรัชกาลที่ 5 จะเป็นการทำงานของฝ่ายวังหลวงเสียเป็นส่วนใหญ่ เนื่องจากระบบการบริหาร บ้านเมือง ได้เปลี่ยนแปลงมาไว้ในกำกับดูแลภายใต้พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระองค์เดียว

อนึ่ง ในช่วงต้นรัชกาล พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงนิพนธ์หนังสือขึ้นเล่มหนึ่ง เกี่ยวกับพระราชพิธีต่างๆ ที่ปรากฏมีขึ้นในราชสำนักตลอดทั้งปี ชื่อหนังสือ “พระราชพิธี 12 เดือน” พระราชพิธีเหล่านั้น เป็นเรื่องของขนบประเพณี แห่งราชสำนักแท้ๆ และในทุกพระราชพิธี ก็จะต้องมีการดนตรีเข้าไปเกี่ยวข้องด้วยเสมอ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเรื่องของการ ประโคม ในเวลา เสด็จออกและเสด็จกลับ มีการใช้วงประโคมมาช้านานตั้งแต่สมัยอยุธยา โดยใช้ แตรสังข์ แตรงอน (สองอย่างนี้ อาศัยขนบทางศาสนาพราหมณ์ และเครื่องดนตรี จากอินเดีย) ต่อมา ได้มีการเพิ่มแตรฝรั่งหรือแตรวิณดา ตั้งแต่สมัยอยุธยา

ส่วนงานดนตรีไทย ที่ใช้ร่วมกับงานพระราชพิธีต่างๆ มีทั้งพิธีสงฆ์ และพิธีกรรมอื่นๆ เช่น บรรเลงประกอบพระฤกษ์ การบรรเลงเวลา พระราชกุมาร และราชกุมารีประสูติ โดยจะอยู่ใน ความดูแล ของเจ้ากรมพิณพาทย์หลวง ส่วนงานมหรสพของหลวง เช่น การแสดงละครแก้บน พระสยามเทวาธิราช การแสดงในการพระราชพิธี เช่น โหมงครุ้ม ภูลาตีไม้ แทงวิไลย การเล่นสักวา กลอนสดหน้าพระที่นั่ง การแสดงละคร ถวายทอดพระเนตร ในเวลากลางคืน การแสดงดนตรีและ คอนเสิร์ต ต้อนรับแขกเมือง ซึ่งมีอยู่บ่อยครั้ง ในสมัยรัชกาลที่ 5 งานดังกล่าว ก็อยู่ในความดูแลของ กรมมหรสพ และในแต่ละราชการกรมนั้น จะมีผู้รั้งตำแหน่ง เจ้ากรมพิณพาทย์หลวง และเจ้ากรม มหรสพ แยกต่างกันไป แล้วแต่ละราชการไม่เหมือนกัน (เสถียร ดวงจันทร์ทิพย์, สัมภาษณ์ 21 กุมภาพันธ์ 2555)

เมื่อมีฝรั่งเข้ามาทำราชการสมัยรัชกาลที่ 4 การเป่าแตรคานัน การบรรเลงแตรวงบรรเลง รับเสด็จ หรือส่งเสด็จ ก็เกิดขึ้น โดยรับธรรมเนียมฝรั่ง เข้ามาปรับใช้ในราชสำนักไทย บทบาทของ วงดุริยางค์ตะวันตก มีความสำคัญเป็นส่วนหนึ่งในพระราชพิธีต่างๆ บางครั้งก็เป็นเรื่องของการ ถวายพระเกียรติยศ และในบางครั้งเป็นเรื่องของพิธีกรรมความศักดิ์สิทธิ์ ของพระราชพิธี ทั้งใน ส่วนของกระบวนแห่ กระบวนรับ - ส่งเสด็จ การตามเสด็จในเรือพระที่นั่ง หรือเป็นวงดนตรี เพื่อความ บันเทิงในโอกาสต่างๆ กันไป

4.3.1 บทบาทของดนตรีตะวันตกในงานพระราชพิธีหลวง

ในพระราชพิธีหลวงสมัยรัชกาลที่ 5 กองแตรวง เป็นวงดนตรีที่ได้รับการบรรจุเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งในพระราชพิธีต่างๆ ในฐานะเครื่องประกอบเกียรติยศ เนื่องด้วย แตร เป็นเครื่องดนตรีที่ปรากฏในเครื่องประกอบ ในพิธีกรรมของราชสำนักมาช้านานแล้ว มีทั้งแตรฝรั่ง หรือในบางครั้งเรียกว่าแตรวิไลดา ใช้เป่าพร้อมกันเป็นหมู่ 3-5 คน ในพิธีการรับเสด็จ การประกอบเวลาเสด็จออก ฯลฯ ประหนึ่งเป็นเครื่องดนตรีที่ให้อาณัติสัญญาณ ในพิธีเหล่านั้น จวบจนปลายสมัยรัชกาลที่ 4 เมื่อกองแตรหรือกองดุริยางค์ตะวันตกได้เข้ามามีบทบาทในราชสำนักสยาม ในฐานะวงดนตรี ซึ่งมีเครื่องหมายเป็นสิ่งแสดงเกียรติยศของชาติ บทบาทหน้าที่ของแตรฝรั่งในช่วงรัตนโกสินทร์จึงเปลี่ยนแปลงไป แตรกลายเป็นส่วนหนึ่งที่ช่วยสร้างเสริมพระเกียรติยศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงเวลาที่มีการเสด็จพระราชดำเนิน หรือเวลารับแขกเมือง ขณะเดียวกันในสมัยรัชกาลที่ 4 – รัชกาลที่ 5 แตรยังมีบทบาทในแง่เครื่องหมายแสดงถึงความเป็นอารยะในสังคมโลกอีกด้วย

ในช่วงแรกที่สยามรับกองดุริยางค์ตะวันตกเข้ามาใช้ในรัฐพิธีต่างๆ นั้น ดำเนินไปตามขนบนิยมของตะวันตกที่มีกองดุริยางค์เพื่อการทหาร และธรรมเนียมปฏิบัติที่ใช้กับพระมหากษัตริย์เป็นสำคัญ เช่น เป็นกองดุริยางค์เกียรติยศ เป่าเพลงคำนับ หรือนำกองดุริยางค์มาบรรเลงประกอบการเดินสวนสนาม โดยเริ่มจากราชสำนักก่อน เพลงที่นำมาใช้ในกระบวนแห่ส่วนมากเป็นเพลงมาร์ช (Marching) ซึ่งโดยมากเป็นบทเพลงฝรั่งแท้ๆ หลายเพลง อย่างเช่น Marching througe Georgia ได้ถูกนำมาใช้ จากนั้นก็เกิดเพลงมาร์ชต่างๆ ตามมาอีกมากมาย เช่น มาร์ชจิระประวัติ มาร์ชบริพัตร ขณะเดียวกัน ความนิยมในแตรวง ซึ่งเป็นวัฒนธรรมการดนตรีตะวันตก ที่มีบทบาทและได้รับความนิยมอย่างมากในสมัยรัชกาลที่ 5 จึงกลายเป็นค่านิยมในระดับชาวบ้าน ด้วยการมีแตรวง บรรเลงนำกระบวนแห่ทั่วไป (พูนพิศ อมาตยกุล, สัมภาษณ์ วันที่ 3 พฤษภาคม 2555)

ในอดีต สยามมีกรมกองแตรซ้าย และ กรมกองแตรขวา ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงการรับวัฒนธรรมการดนตรีจากภายนอก เข้ามาผสมผสานในขนบธรรมเนียมของตนอย่างกลมกลืน ทั้งยังปรากฏการตั้งตำแหน่งรับราชการ บรรดาศักดิ์ตามโบราณราชประเพณี ต่อมาเมื่อดนตรีตะวันตกเริ่มเข้ามามีบทบาทในสังคม แตรวงจึงได้มีการเรียกชื่อ ตำแหน่งหัวหน้ากองแตร ทับศัพท์ภาษาอังกฤษว่า “แบนมาสเตอร์” (Band Master) และนำมาใช้เรียกเป็นภาษาราชการอย่างเป็นทางการ ขณะเดียวกัน ในงานพระราชพิธีหลวง เมื่อมีพระมหากษัตริย์เสด็จ กองทหารแตรวงจะมีหน้าที่ ร้องรับเสด็จและบรรเลงเพลงเกียรติยศ ซึ่งแต่โบราณจะมีเพียงเครื่องประกอบเท่านั้น ดังปรากฏในหนังสือ Court ซึ่งเป็นหนังสือข้าราชการ โดยมีพระราชวงศ์ผู้ใหญ่ ถึง 11 พระองค์ ทรงผลัดเวรช่วยกันแต่ง ในเล่มที่ 1 ปรากฏเรื่อง กองแตร ในรัชกาลที่ 5 ช่วงระยะเวลา ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2418 (ค.ศ. 1975) ได้รายงานว่

“...ณ วันจันทร์ เดือน 11 แรม 11 ค่ำ ปีกุนสัปตศก 1237 (พ.ศ. 2418) ข้าพเจ้า นายยงภักดี นายยงภักดี นายเวรกรรมพระตำรวจทหารขวา ทำทางว่า เจ้าพนักงานจุกช่อง ล้อมวงชั้นนอก พระอุโบสถวัดอรุณราชวรารามที่ 1 มายืนต่อท่านเจ้าพนักงาน เป็นคนเจ้าพนักงานตำรวจนอกขวา ทหารแตร แบน มาสเตอร์ 1 ซ้ายันต์ 1 ด้รมมาเยอ 1 แตร 38 รวม 43...” (สำนักกราชเลขาธิการ, 2539 : 265)

“...ณ วันจันทร์ เดือน 11 แรม 11 ค่ำ ปีกุนสัปตศก 1237 (พ.ศ. 2418) ข้าพเจ้า นายยงภักดี นายเวรกรรมพระตำรวจนอกซ้าย ทำทางว่า เจ้าตรวจ เจ้าพนักงาน ซึ่งมีอาวุธหน้าตามเสด็จจุกช่องลม รายรักษารอบพระอุโบสถ วัดโมลีโลก ชั้นนอกที่ 3 เป็นเจ้าพนักงานกรมตำรวจนอกซ้าย เป็นเจ้าพนักงานตำรวจนอกซ้าย พิณพาทย์ฝรั่ง ซ้ายัน 4 กอปรลาด 2 ทหารแตร 28 รวม 34...” (สำนักกราชเลขาธิการ, 2539 : 265)

“...ข้าพเจ้า นายจันทรมณเฑียร ทำบาญชีตรวจเจ้าพนักงาน ในโบสถ์ วัดเทวราชกุญชร ตำรวจวังทอดที่ 5 มหาดเล็กทอดพระแสงเวรสิทธิ ลาดพระบาท ขุนอิน 1 พิณพาทย์ หมื่นไฉน ขุนหมื่น 5 รวม 6 กลองแขก หมื่นฉลาด 1 ขุนหมื่น 2 รวม 3 แตรงอน แตรฝรั่ง นายเวร 1 ขุนหมื่น 5 สังข์ 1 รวม 6 ทหารแตรกรมรักษาพระองค์ซ้ายขวา แบนมาสเตอร์ 1 ไพร์ 24 รวม 25...” (สำนักกราชเลขาธิการ, 2539 : 288)

“...วัดพระยาทำ ทหารรักษาพระองค์ซ้าย แบนมาสเตอร์ ซ้ายัน 1 ทหารรักษาพระองค์ซ้าย ไพร์ 2 โหล รวม 25..” (สำนักกราชเลขาธิการ, 2539 : 291 – 292)

จะเห็นได้ว่า ในปี พ.ศ. 2428 (ค.ศ. 1885) มีทหารสังกัดกองแตรวง ที่ทำหน้าที่บรรเลงเพลงแตร ในพระราชพิธี เป็นจำนวนไม่น้อย นอกจากนี้ ราชสำนักยังปรับใช้กองแตรวงเพื่อบรรเลงเพลงค่านับและเสริมพระเกียรติยศ ในงานพระราชพิธีต่างๆ ตลอดรัชกาล ทั้งยังมีบทบาทในงานพระราชพิธี มากมาย เช่น ใช้ในกระบวนแห่ การประโคม ฯลฯ มีตัวอย่างปรากฏหลักฐานแตรวงในกระบวนแห่งานพระราชพิธีต่างๆ ทั้งพระราชพิธีมงคล และพระราชพิธีศพ สันนิษฐานว่า เมื่อแตรวงถูกนำเข้ามาใช้ในกระบวนแห่ จึงเป็นต้นแบบสำคัญอย่างหนึ่ง ที่ต่อมาได้ถูกนำไปใช้กับงานพิธีต่างๆ ของราษฎร การใช้กองแตรวงในพระราชพิธีหลวง สรุปลงข้อสังเกตดังนี้

4.3.1.1 บทบาทของแตรง ในพระราชพิธีโสกันต์ พระเจ้าลูกเธอ ในสมัยรัชกาลที่ 5 มีแตรงทหาร เข้ากระบวนแห่งานโสกันต์ พระราชธิดา ทั้งนำหน้ากระบวนเสด็จ และเดินบรรเลงเพลงตามหลัง กระบวนเสด็จ บรรเลงบทเพลงมาร์ชฝรั่ง เป็นขบวนเกียรติยศ (พูนพิศ อมาตยกุล, สัมภาษณ์ วันที่ 25 เมษายน 2555) ดังข้อความในราชกิจจานุเบกษา ความว่า

“...ด้วยมีพระบรมราชโองการ มาพระบัณฑูรสุรสิงหนาท คำรัสเหนือเกล้าฯ สั่งว่า พระเจ้าลูกเธอ พระองค์เจ้าหญิงบ้นทรวรรณวโรภาส ทรงพระเจริญควรจะได้ตั้ง พระราชพิธีมหามงคลโสกันต์ ณ พระที่นั่งสุทไธสน์มหาปราสาท...”
 “...ครั้นวันอังคาร เดือนยี่ แรมเจ็ดค่ำ ปีกา สัปตศก เวลาบ่าย เจ้าพนักงาน ได้จัดกระบวนแห่ตั้งริ้ว แต่ประตูลำราญ กระบวนนำมีทหารแตรง 1 แลทหารถือปืน 100 คน พระภิรมย์ราชา พระสุรินทราฆะนำริ้ว มีกลองแขก 1 คู่ แล้วถึงเทวดาคู่แห่แลเด็ก แต่งอย่างทหารสกอต แลเด็กแต่งเป็นแขก แลเด็กสี่ชะถูกแต่งตัวตามธรรมเนียม ในระหว่างริ้ว มีแตรงสังข์ กลองชนะ แล้วถึงเทวดาเชิญเครื่องสูงบังแทรก แลขอเฝ้าเดินตามเสด็จ ในกระบวน ครั้นสิ้นกระบวนแล้ว มีทหารแตรง 1 กับทหารถือปืน 100 คน เปนกระบวนหลัง...” (ราชกิจจานุเบกษา, 2428 : 513)

4.3.1.2 แตรง ในการพระราชพิธีลงทรง สมเด็จพระเจ้าฟ้ามหาวชิรุณหิศ ทรงเป็นพระราชโอรสพระองค์แรก ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และพระนางเจ้าสว่างวัฒนา ในปี พ.ศ. 2429 (ค.ศ. 1886) รัชกาลที่ 5 ในการนี้ได้ทรงจัดให้มีพระราชพิธีทรงสนามเฉลิมพระปรมาภิไธย ในขณะที่มีพระชนมายุได้ 9 พรรษา 6 เดือน การจัดงานพระราชพิธีในครั้งนี้เป็นการจัดงานตามอย่างโบราณราชประเพณีที่ยิ่งใหญ่งานหนึ่ง ในสมัยรัชกาลที่ 5 ปรากฏในราชกิจจานุเบกษา ปี พ.ศ. 2429 (ค.ศ. 1886) ความว่า

“...วันอังคาร เดือนยี่ แรมสามค่ำ ทรงส่งสมเด็จพระเจ้าลูกเธอ ทรงพระยานุมาศ ลงกระบวนแห่ เดินออกทางประตูลำราญแล้ว ฝ่ายกระบวนแห่สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ นั้น กระบวนนำ มีทหารแตรงหนึ่ง กับทหารถือปืนหมู่หนึ่ง ครั้นสิ้นกระบวนทหารแล้ว ถึงพระยาศรีสิงหนาทกับพระยานรินทรราชเสนีนำริ้ว มีมหาดเล็กคู่แห่ แลคู่แห่เด็ก คือเด็กในกรมทหารมหาดเล็กแต่งเปนทหารสกอตพวก 1 บุตรขุนนางจีนแต่งเปนจีนพวก 1 บุตรขุนนางญวน แต่งเปนญวนพวก 1 บุตรข้าราชการแต่งเปนมลายูพวก 1 บุตร

ข้าราชการแต่งเป็นแขกเทศ พวกลาวทรงดำเดกขาวพวก 1 บุตร

ข้าราชการกองลาวแต่งเป็นลาวพวก 1...” (ราชกิจจานุเบกษา, 2429 : 35)

4.3.1.3 แตรวงในงานพระสุพรรณบัตรเฉลิมพระนาม ปรากฏหลักฐานในปี พ.ศ. 2431 (ค.ศ.1888) มีงานรับพระสุพรรณบัตรเฉลิมพระนาม สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้ามหาวชิราวุธ ณ วัน 1 เดือน 4 ขึ้น 9 ค่ำ ปีชวด สัมฤทธิศก ณ พระที่นั่งจักรีมหาปราสาท ปรากฏหลักฐานการใช้แตรวง ในพระราชพิธีดังกล่าว (ราชกิจจานุเบกษา, 2431 : 438) ความว่า

“...ส่วนกระบวนแห่ในครั้งนี้ ก็คล้ายอย่างโสกันต์ จะแปลกออกไปก็แต่เครื่องแต่งในกระบวนนั้นมีมาก จะขอล่าวตามเท่าที่ได้ จำจดได้บ้างเป็นสังเขป คือ กระบวนนำ ทหารรักษาพระองค์ ชงนำ 1 แตรวง 1 ทหารเดินเท้า แล้วถึงพระสุรินทราชมัตย์นำริ้วขบวน มณเฑียรพจนกิจนำริ้วสายซ่ายกลางปีชวา 1 กลองแขก 2 สายกลางจำปี จำกลอง แตรวง 1 แตรฝรั่ง 1 กลองชนะ สังข์คู่ 1 สายนอกต่อ มหาดเล็กหุ้มแพร เด็กชาย บุตรจีนเจ้าภาษี แคมมลายู แยกเทศเด็กศิษย์จากสายกลางต่อสังข์มาอีก แตรฝรั่งใน แตรวง...”

4.3.1.4 แตรวงงานพระบรมศพ การบรรเลงดนตรีในพระราชพิธี ถือเป็นเครื่องประกอบพระอิสริยยศขององค์พระมหากษัตริย์และพระบรมวงศานุวงศ์ มีการนำกองดุริยางค์มาใช้ในกระบวนแห่ ซึ่งเป็นไปตามลักษณะการใช้งานมาตั้งแต่แรกเริ่มเมื่อครั้งดนตรีตะวันตกเข้ามาสู่สยาม ในขณะเดียวกัน ราชสำนักก็นำแตรวงมาปรับใช้เพื่อการพิธีพระบรมศพ และพระศพ

ดังปรากฏเมื่อปี พ.ศ. 2437 (ค.ศ.1894) ในพระราชพิธี งานพระเมรุ พระบรมศพ สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิรุณหิศ สยามมกุฎราชกุมาร ซึ่งสิ้นพระชนม์ไป และมีงานพระเมรุมาศ ในปี พ.ศ. 2444 (ค.ศ.1901) ในครั้งนี้ มีการนำบทเพลงฝรั่งเข้ามาใช้ในพระราชพิธีถึง 6 บทเพลงด้วยกัน ดังปรากฏความว่า

“...ดนตรีในราชสำนักนั้น นอกเหนือจากบรรเลงพิณพาทย์แล้ว ยังนำเอาดนตรีตะวันตกมาบรรเลง เช่น ในงานออกพระเมรุมาศ พระบรมศพ สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิรุณหิศ สยามมกุฎราชกุมาร ในปี พ.ศ. 2444 (ค.ศ. 1901) ซึ่งใช้เพลงฝรั่ง 6 เพลง รวมถึงเพลง *Funeral March* ของ *Handel* ด้วย...” (พิริยะ ไกรฤกษ์, 2547 : 333)

นอกจากนี้ แตรวงได้ถูกนำมาใช้ในการพระศพพระเจ้าลูกเธอ พระองค์เจ้าประไพพรรณพิลาส ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ดังความว่า

“...วันอาทิตย์ เดือนยี่ ขึ้นสองค่ำ ปีมะแม (พ.ศ. 2429) พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ คำรัสสั่งให้เจ้าพนักงาน เชิญพระโกศพระศพ พระเจ้าลูกเธอ พระองค์เจ้าประไพพรรณพิลาส ไปขึ้นราชรถ ที่หน้าวัดพระเชตุพน..”

“...ครั้นวันจันทร์ เดือนยี่ ขึ้นสามค่ำ เวลาเช้า 5 โมง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว โปรดเกล้าฯ ให้เดินกระบวนแห่พระศพ มาทางถนนหน้าพลับพลากระบวนหน้าเมือง..กลองมลายูแห่เพลงสำหรับหนึ่ง แล้วถึงกระบวนทหาร แตรวง 1 ทหารปืนเล็กแถว 1 ครั้นสิ้นกระบวนทหารแล้ว ถึงคู่ม้ากลองชนะ แตรสังข์ เครื่องสูงโดยลำดับ...” (ราชกิจจานุเบกษา, 2429 : 341)

จากจดหมายเหตุพระราชกิจรายวัน ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวกล่าวถึง การศพ สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ งานนี้รัชกาลที่ 5 ได้เสด็จพระราชดำเนินไปในพิธีดังกล่าว และมีการกล่าวถึงกองแตร ของหน่วยทหาร รวม 2 วงด้วยกัน ดังนี้

“...เสด็จทรงเรือพระที่นั่งกราบกริบทสมุทรร เสด็จพระราชดำเนินพร้อมด้วยกระบวนนำและตามเสด็จทางชลมารค ไปประทับทำน้าวัดประยูรวงศ์ เสด็จพระราชดำเนินโดยสถลมารคไปประทับพลับพลาตรีมุขหน้าเมรุผ้าขาววัดบุบผาราม โปรดให้เรียกกระบวนแห่เจ้าพนักงานยกโกศศพสมเด็จพระเจ้าพระยาบรมมหาราชวังขึ้นเสด็จคานหาม เดินกระบวนแห่หน้าบ้านสมเด็จพระเจ้าพระยาไปตามหน้าบ้านเจ้าพระยาสุรวงษ์....”

“...กระบวนแห่ มีทหารแตรทหารหน้า 100 แล้วถึงธง 3 ชาย 5 ชาย เครื่องแห่ของทำบุญต่างๆ เป็นอันมากเหลือพรรณนา แล้วถึงทหารแตรทหารปืนมารีน แล้วทวดาคู่แห่กลองชนะเครื่องสูง แล้วถึงเสด็จกงสมเด็จพระวันรัต อ่านพระอภิธรรมศพ กันกลศก้ามลอ” (ในจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว,พระบาทสมเด็จพระ, 2481 : 12 - 13)

จะเห็นได้ว่า แตรวงเริ่มเข้ามามีบทบาทต่อพระราชพิธีต่างๆ ของราชสำนักอย่างเต็มรูปแบบ ในฐานะเครื่องประกอบพระราชอิสริยยศของพระมหากษัตริย์และพระบรมวงศานุวงศ์ โดยเสด็จพระราชดำเนินในการพระราชพิธีต่างๆ ทั้งภายนอกและภายในพระบรมมหาราชวัง กองทหารแตร เป็นสิ่งแสดงเครื่องหมายแห่งเกียรติยศ นอกจากนี้ ตำแหน่งหน้าที่

ของผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง เช่น ทหารเตร แบนมาสเตอร์ ซาเปยันต์ ครัมมาเยอร์ กอปราล และกรมทหารเตร กรมรักษาพระองค์ซ้ายขวา เห็นได้ชัดว่า เป็นลักษณะการปรับใช้ให้เข้ากับเหตุการณ์และพระราชกรณียกิจต่างๆ ในลักษณะเป็นการเสริมพระเกียรติยศ และเสริมพระบารมีของพระมหากษัตริย์ อย่างชัดเจน

4.3.2 บทบาทของดนตรีตะวันตกในงานรัฐพิธี

การเลี้ยงรับรองชาวไทย และชาวต่างประเทศ ในสมัยรัชกาลที่ 5 นั้น ถือเป็นสิ่งใหม่ที่เกิดขึ้นในสังคม จากความพยายามในการปรับปรุงประเทศของพระองค์เพื่อให้ทัดเทียมอารยะ เพื่อปฏิรูปประเทศให้ทันสมัย ภายหลังจากสยามเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจ แต่เดิมเป็นระบบการผลิตเพื่อยังชีพ ไปเป็นระบบการผลิตเพื่อการค้า และด้วยเป็นยุคที่โลกต้องเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ โดยพิธีการทางการทูต เพื่อปิดจุดอ่อนในการกล่าวอ้างของประเทศตะวันตกที่เข้ามายึดครองดินแดนในภูมิภาคเอเชีย ในรัชสมัยของพระองค์ จึงมีงานรัฐพิธีต่างๆ เกิดขึ้นเป็นจำนวนมาก มีทั้งงานเลี้ยงรับรองจากต่างประเทศ งานฉลองวันเฉลิมพระชนมพรรษาของประมุขประเทศต่างๆ ที่มีความสำคัญ ตลอดจนงานเลี้ยงส่วนพระองค์ ของพระเจ้าอยู่หัว เวลาทรงเลี้ยงขึ้นปีใหม่ในวังหลวง หรือเลี้ยงโต๊ะวันเฉลิมพระชนมพรรษา เป็นต้น

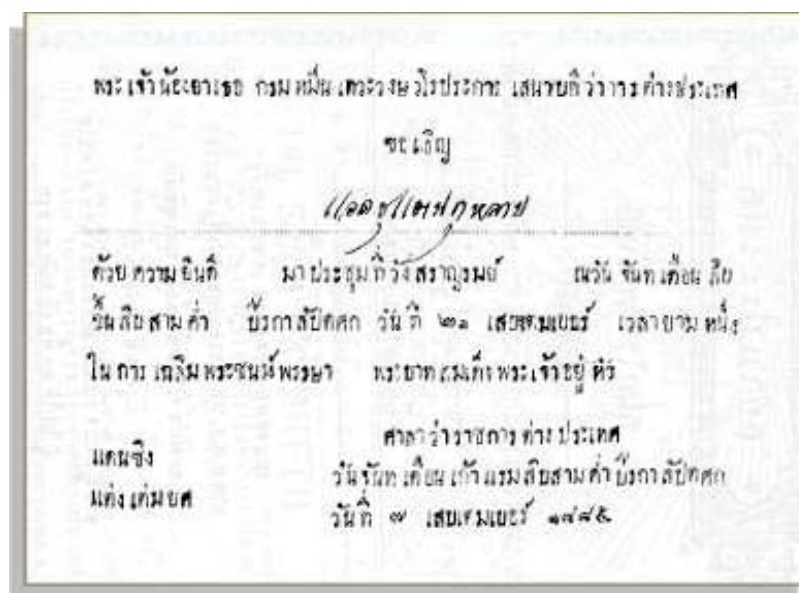
ภายในเขตพระราชวังสราญรมย์ นอกจากจะมีตำหนักใหญ่ ที่พระเจ้านั่งยาเชอกรม หลวงภาณุรังษีสว่างวงศ์ ประทับอยู่เป็นประจำแล้ว (ก่อนสร้างวังบูรพาภิรมย์) ยังมีพื้นที่กว้างใหญ่ จัดเป็นพระราชอุทยานในชื่อ อุทยานสราญรมย์ ไว้สำหรับเป็นสถานที่รับรอง จัดเลี้ยงอาคันตุกะจากต่างประเทศ สวนสราญรมย์แห่งนี้ รัชกาลที่ 4 โปรดเกล้าฯ ให้สร้างขึ้น เมื่อ พ.ศ. 2409 (ค.ศ. 1866) ก่อนสิ้นรัชกาลประมาณ 3 ปี ต่อมาได้มีการก่อสร้างเพิ่มเติมขึ้นในช่วงต้นรัชกาลที่ 5 ในปี พ.ศ. 2417 (ค.ศ. 1874) ทรงโปรดเกล้าฯ ให้มีสเตอร์เฮนรี อาลา บาสเตอร์ (Henry Alabaster) เป็นผู้ออกแบบ และจัดสร้างสวนพฤกษศาสตร์ ตามแบบอย่างในยุโรป เป็นสวนหลวงแห่งแรกที่มีการแสดงพันธุ์ไม้ต่างประเทศ ที่นายอาลาบาสเตอร์ สั่งเข้ามาปลูกมากมาย ทั้งกุหลาบ และกล้วยไม้นานาพันธุ์

สวนสราญรมย์แห่งนี้ มีการตกแต่งงดงามด้วยรูปปั้น น้ำพุตระน้ำ มีสะพานน้อยใหญ่ ในบางโอกาสก็เป็นสถานที่จัดการแสดงดนตรี และซ้อมดนตรีฝรั่งของเหล่าบรรดาทหารเตร เช่น แตรวงทหารมหาดเล็กรักษาพระองค์ด้วย เป็นสถานที่จัดเลี้ยงกลางแจ้ง ตำหนักที่ประทับ ในช่วงปลายรัชกาลที่ 5 พระราชอุทยานนี้ใช้เป็นที่พักของ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ครั้งดำรงพระอิสริยยศเป็นสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช ทรงประทับอยู่นานราว 10 ปี และทรงสร้างโรงละครกระโจมแตร ที่พักของมหาดเล็ก นักดนตรี จนขึ้นครองราชย์ ในปี 2453 แล้วทรงย้ายไปประทับ ที่พระราชวังดุสิต

รูปภาพที่ 4.25 พระราชวังสราญรมย์

ภาพจาก <http://th.wikipedia.org>. สืบค้นเมื่อ 22 กุมภาพันธ์ 2555

รูปภาพที่ 4.26 บัตรเชิญ งานแดนชิง งานวันเฉลิมพระชนม์พรรษา จากวังสราญรมย์ พ.ศ. 2428

ภาพจาก หนังสือสยามประเพณี

หลังจากสมเด็จพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ (ช่วง บุนนาค) ถึงแก่พิราลัย ในปี 2425 ต่อมารัชกาลที่ 5 ทรงมอบหมายให้ สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอเจ้าฟ้า กรมหลวงภาณุพันธุ์วงศ์วรเดช ทรงมีหน้าที่ ดูแลรับรองราชทูต เกี่ยวกับการต่างประเทศส่วนพระองค์ ขณะเดียวกันเมื่อมีการจัดเลี้ยงทูตานุทูตในงานต่างๆ เช่น ในวันเฉลิมพระชนม์พรรษา ช่วงกลางเดือนกันยายน ของทุกปี สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอเจ้าฟ้า กรมหลวงภาณุพันธุ์วงศ์วรเดช ก็จะได้จัดให้มีการเฉลิมฉลอง ณ วังบูรพาที่ประทับของท่านเอง ดังเช่นหลักฐานบัตรเชิญ ที่ราย ก.ศ.ร. กุหลาบ แสดงให้เห็นว่า ในปี 2426 (ค.ศ. 1883) และ 2428 (ค.ศ. 1885) มังงานแดนชิง ที่วังบูรพาแห่งนี้

รูปภาพที่ 4.27 บัตรเชิญ งานแดนชิง รับแขกเมือง จากวังบูรพาภิรมย์ ถึง ก.ศ.ร. กุหลาบ พ.ศ. 2426 ภาพจาก หนังสือสยามประเภท

การแสดงดนตรีตะวันตกฝรั่ง ถือเป็นธรรมเนียมอย่างหนึ่งในการเลี้ยงรับรองที่ ดังเช่น ในปี พ.ศ. 2427 (ค.ศ. 1884) เมื่อครั้ง พระองค์ออกสการ์ที่ 2 แห่งประเทศสวีเดนและนอร์เวย์ (Oscar II) ได้ทรงเสด็จเยือนสยามอย่างเป็นทางการ เพื่อกราบบังคมทูลเชิญให้เสด็จประพาสสวีเดน พระองค์ทรงเป็นพระราชอาคันตุกะพระองค์แรกที่ได้เสด็จมาประทับ ณ วังสราญรมย์ ซึ่งต่อมาเมื่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จประพาสยุโรป ในปี พ.ศ. 2440 ก็ยังได้เสด็จเยือนประเทศสวีเดนเนื่องในวโรกาสที่พระเจ้าออกสการ์ที่ 2 ทรงฉลองครบรอบ 25 ปีแห่งการครองราชย์ โดยภายในงานได้จัดให้มีการแสดงศิลปะและอุตสาหกรรมนานาชาติขึ้น และพัฒนาการของอุตสาหกรรมสมัยใหม่ เช่น การฉายภาพยนตร์ เครื่องเอกซเรย์ และอุตสาหกรรมรถยนต์ เป็นต้น

ในงานเลี้ยงพระราชทานครั้งนี้ ได้จัดขึ้น ณ วังสราญรมย์ ในการจัดเลี้ยงดังกล่าว มีการแสดงดนตรี หรือคอนเสิร์ตอย่างเต็มรูปแบบ ดังปรากฏในหมายเหตุเข้าร่วมงานรับเสด็จและฉลองพระยศพระองค์ออสการ์ พระราชโอรส องค์ที่ 2 ของนอร์เวย์และสวีเดนสะท้อนให้เห็นถึง ค่านิยมและการปฏิบัติตามธรรมเนียมตะวันตก เพื่อแสดงความนำสมัยและทัดเทียมอารยะประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ความไม่ยิ่งหย่อน ในเรื่องศิลปการดนตรีตะวันตก ซึ่งสามารถบรรเลงบทเพลงฝรั่งชนิดต่างๆ ได้อย่างดี

เป็นที่น่าสังเกตว่ารายการเลี้ยงรับเสด็จในปี พ.ศ. 2427 ครานี้ ใช้วงดนตรีจำนวน 2 วง คือ แตรวงและวงมโหรีฝรั่ง แตรวง เป็นการบรรเลงโดยกองทหารแตรสยาม ซึ่งไม่สามารถระบุได้ว่าเป็นการทำงานของแตรวงทหารสังกัดใด แต่เมื่อสันนิษฐานตามรูปแบบการทำงานของกองทัพ เรื่องการจัดการทหารและครูแตรวงในขณะนั้น คาดว่าเป็นการควบคุมวงภายใต้ แบนด์มาสเตอร์ (Band Master) 2 ท่านที่มีฝีมือดีด้วยกัน คือ พระวาทิตประเทศ และครูฟุสโก ที่ทำการคัดสรรนักดนตรีที่มีฝีมือร่วมบรรเลงในงานดังกล่าว

ในส่วนวงมโหรีฝรั่ง นั้น เป็นวงบรรเลง ประเภทวงเครื่องสายผสมเครื่องเป่า อาจจะเรียกว่า อองเชมเบิล แต่ไม่ใหญ่โตเสมอด้วยวงออเคสตรา (Orchestra) ซึ่งเป็นวงบรรเลงพิเศษเฉพาะกิจ วงมโหรีดังกล่าว มีชื่อเรียกตามเอกสารที่ปรากฏ ว่า วงมโหรีของ ซิเคอล ในขณะที่แตรวงทหาร บรรเลงเพลงประเภท โปลกา(Polka) วอซท์ (Waltz) มาร์ช (March) ซึ่งเป็นกลุ่มเพลงสำหรับวงแตรวงแท้ๆ พัฒนาการด้านแตรวงฝรั่ง ในสมัยรัชกาลที่ 5 สันนิษฐานได้ว่ามีความก้าวหน้าไปมาก ในขณะที่วงผสมเครื่องสาย หรือออเคสตรา (Orchestra) ยังอยู่ในช่วงเริ่มต้น เพราะยังขาดนักดนตรีประเภทเครื่องสายที่เป็นกำลังสำคัญ

สมเด็จพระเจ้า ลูกยาเธอ

๑ พระองค์ ออกการ พระราช โอรส ที่ สอง ของ
สมเด็จพระเจ้า แผ่นดิน นอร์เว แด ซวีเดน เชื้อก ทาง
ชดมารก กำกับ รม สมเด็จพระเจ้า ประเทศ นอร์เว
แด ซวีเดน มา ทอด สมอ นอก อันคอน ณวัน จันทร์
ค.ศ. ๒๒. ๑๙๐๔-๕

เดือน สิบสอง แรม สิบห้า คำ เวลา เข้า หก โมง ฝรั่ง
การ เติมน ยศ

๑ พวก เจ้า ทั้ง เสด็จมาดี รุนมาง โต ใหญ่ ต่าง คน
ต่าง ชำแสง ความ ยินดี กระทำ การ ต่าง ๆ เป็น ที่
คำรพย สมเด็จพระเจ้า ลูกยาเธอ พระราช โอรส ของ สม
เด็จพระเจ้า ประเทศ ซวีเดน แดนฮมว ทูล กระหม่อม
ของค น้อย มี ก้าว จำหน่าย เริญ ฟ่าน ทั้งหลาย มา ช่วย
กัน เติมน ยศ ดัง นั้น

สมเด็จพระเจ้า น้อยยาเธอ เจ้า ฟ้า ภาณุรังษี สว่าง วงษ
กรรม หลวง ภาณุพันธุ์วงษวงษเทศ มี ความ ยินดี ขอ เริญ

วันที่ ๖

๑ ณวันอาทิตย์ เดือน อ้าย ขึ้น หก คำ เมื่อ ทุก
ของ รุกี พระบาท ถวาย บังโคม ลา กลับ ไป

วันที่ รับ คำนับ กัน ใน วัง บุรพาภิรมย์ มี การ ที่ วัง พัน
ตาม โปรแกรม นี้

กำหนด เพลา ดนตรี

มี การ เดิน ว่า ที่ วัง บุรพาภิรมย์ ใน การ เติมน ยศ
วัน ปณิสต์ ออกศึก เมือง ซวีเดน
เมื่อ ณวัน พุฒเดือน อ้าย ขึ้น สอง คำ มี ออกออกศึก ๑๒๔๖

มา ประชุม พร้อม เดิน ว่า ใน การ เติมน ยศ
ยี่สิบ รอนเยด ไยเนส ปณิสต์ ออกศึก ตก ธอพิ กยศ แตนค์
เจ้า ใน เมือง ซวีเดน
ณวัน พุฒ เดือน อ้าย ขึ้น สอง คำ มี ออก ออกศึก ๑๒๔๖
เวลา สอง ทุ่ม ครึ่ง วัง บุรพาภิรมย์ แต่ง เตน บศ

ส่วน ที่ ๓

มะโหรี ของ ซีกอด เล่น

๑ เพลง มาฆ เป็น เพลง เดิน วิคตอร์ เป็น ผู้คิด
แตร วง ทหาร เล่น

๒ ควาควิด

มะโหรี ของ ซีกอด เล่น

๑ วอดคัส ชื่อ บตุเคเรยบ ดเตราส์ เป็น ผู้คิด
๑ ไปดกา มาเรอก รีก เคอชอก ไรคมิคเคอ
อยู่ ใน เพลง ฟอสต์
แตร วง ทหาร เล่น

๑ แตนเชอรัส

มะโหรี ของ ซีกอด เล่น

๑ ไปดกา ชื่อ ดันเมวิท รังบูดกา เป็น ผู้คิด
มี ดอกไม้ เพลง
แตร วง เลี้ยง กัน

ส่วน ที่ ๒

มะโหรี ของ ซีกอด เล่น

๑ วอดคัส ชื่อ เฮารเคม อักเคเกน กรีก ดเตราส์ ผู้คิด
แตร วง ทหาร เล่น

๑ ควาควิด

มะโหรี ของ ซีกอด เล่น

๑ รอดคัส ดเตราส์ เป็น ผู้คิด

มะโหรี ของ ซีกอด เล่น

๑๐ วอดคัส ชื่อ โอดเดมิก คอชเคอเลน ฟอสตราส เป็น ผู้คิด
แตร วง ทหาร เล่น

๑๓ แตนเชอรัส

มะโหรี ของ ซีกอด เล่น

๑๒ คาสป ชื่อ บอง วอยยาส อยู่ ใน ฟอสต์
เพลง ธรรมเจริญ บารมี

รูปภาพที่ 4.28 หมายถึงกำหนดการเลี้ยงต้อนรับ พระองค์ออสการ์ (Oscar) พ.ศ. 2427 (ค.ศ. 1884)

ภาพจาก จดหมายเหตุสยามไสมย พ.ศ. 2428 เล่ม 4 แผ่น 4 หน้า 28

การเลี้ยงต้อนรับราชวงศ์ต่างๆ ที่เสด็จเยือนสยาม ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เกิดขึ้นอยู่เป็นระยะ เนื่องจากในขณะนั้น หลายประเทศในซีกโลกตะวันตก เริ่มเดินทางสู่เอเชีย เพื่อเชื่อมความสัมพันธ์ทางการทูต โดยส่วนใหญ่จะส่งผู้แทนพระองค์ หรือ ผู้แทนผู้นำประเทศเดินทางเข้ามาเข้าเฝ้าพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

แขกเมืองระดับบุคคลสำคัญมาก เป็นเจ้านายอีกพระองค์หนึ่งที่มีความสัมพันธ์อันดี กับ ราชวงศ์สยาม ได้เสด็จพระราชดำเนินมาเยือนสยามอย่างเป็นทางการ ในปี พ.ศ.2434 (ค.ศ. 1891) หมายกำหนดการ การรับเจ้าชาย เซอร์เรวิช แกรนด์ ดุ๊ก นิโคลัส แห่งรัสเซีย (Czarevitch Grand Duke Nucolas of Russia) ซึ่งเสด็จเยือนสยามระหว่างวันที่ 20 – 24 มีนาคม พ.ศ. 2434 (ค.ศ.1891) คนไทยเรียกท่านว่า “ซาราวิก”

รูปภาพที่ 4.29 มกุฎราชกุมาร เซอร์เรวิช แกรนด์ ดุ๊ก นิโคลัส หรือ พระเจ้าซาร์ที่ 2 แห่งรัสเซีย
ภาพจาก <http://th.wikipedia.org/> วันที่ 22 มีนาคม 2555

ขณะเดียวกัน ทางฝ่ายของรัสเซีย ก็มีผู้ติดตามเจ้าชาย เอสเปอรอวิช อุกทอมสกี (Prince Esper Esperovitch Oukhtomsky) ได้บันทึก การเดินทางและการเสด็จเยือนสยาม ทรงเป็นนักพงศาวดาร ผู้มีบรรดาศักดิ์ อยู่ในราชสำนัก ของพระเจ้าซาร์ ท่านมีตำแหน่งเป็นข้าราชการ คนสำคัญระดับสูงในกระทรวงมหาดไทย ของรัสเซีย เป็นผู้ได้รับมอบหมายให้บันทึกเหตุการณ์ต่างๆ ตลอดจนการเดินทางของมกุฎราชกุมารนิโคลัส ของรัสเซีย ทรงบันทึกการเดินทาง ดังกล่าว มีใจความว่า

“...วันที่ 19 มีนาคม 1891 พระเจ้าแผ่นดินสยามขณะนั้นมีพระชนม์มายุ 40 ปี ทรงมีพระรูปโฉมสง่างาม ไม่เหมือนชาวเติร์กแต่ละม้ายคล้ายคลึงชาวมาเลย์หรือชาวยุโรปตอนใต้ พระสุรเสียงดังกังวาลเหมือนเสียงดนตรีและพระเนตรอันคมกริบ มีพระพักตร์คล้ายพระเจ้าลูควิกแห่งบาวาเรีย...”

“...วันที่ 20 กำหนด แกรนด์ดยุก ชาร์วิตส์ จะได้เฝ้าทอดลองฐูลีพระบาท ในพระบรมมหาราชวัง ได้ตกแต่งศาลาที่ว่าการต่างๆ เวลาบ่าย 5 โมง ผู้ที่รับรอง พาแกรนด์ดยุกชาร์วิตส์ ไปเดินเล่นในสวนสราญรมย์ มีตrectทหทารมหาดเล็กเป่าที่กระโฌมเตร แล้วพาเสด็จขึ้นหลังคาเรือนกล้วยไม้เดินกระบวรแห่พระยาช้างพระยม้า แลจตุรงคเสนาสังเขป ตั้งแต่ตพานช้างโรงสี เลี้ยวลงถนนระหว่างคลองกับสวนสราญรมย์ ไปขึ้นถนนเจริญกรุงกลับมาถนนสนามไชยแล้ว ชาร์วิตส์ดูราทวนรำกระบี่กระบองและตะกร้อต่อไป...”

เซอร์เรวิช แห่งรัสเซีย ทรงได้รับการต้อนรับอย่างอบอุ่น รัชกาลที่ 5 ทรงแนะนำ พระบรมวงศานุวงศ์ ที่เฝ้ารับเสด็จอยู่ ณ ที่นั้น จากนั้นเหล่าทหารกองเกียรติยศ บรรเลงเพลงสรรเสริญพระบารมี และเพลงฝรั่งถวาย ให้บรรยากาศเหมือนอยู่ในยุโรป ท่าเรือที่เสด็จขึ้น มีถนนกั้นกลาง อยู่ระหว่างท่าเรือ กับพระที่นั่งจักรีมหาปราสาท ทหารกองเกียรติยศในเครื่องแบบทหารยุโรป ที่มาตั้งแถวรับนั้น ทำให้ดูภูมิฐานมาก หมวกทรงสูง ของกองทหารมหาดเล็ก ชาวสยาม ล้วนประดับลวดลายทอง เครื่องแบบสีน้ำเงินขาว แต่มีหลายนาย ไม่สวมรองเท้า” (ไกรฤกษ์ นานา, 2552 : 48)

วันต่อมา ได้มีรับเสด็จ ณ พระที่นั่งอุทยานภูมิเสถียรในพระราชวังบางปะอิน บรรยากาศเป็นไปอย่างครึกครื้นรื่นรมย์ มีผู้ตามเสด็จและมีประชาชนงานนี้กว่า 500 คน และมีการจุดโคมทั่วบริเวณอย่างสว่างไสว พร้อมกันนั้นได้จัดแสดงชุดต่างๆ เพื่อถวายความบันเทิงแด่พระราชอาคันตุกะสำคัญอย่างพร้อมสรรพ ในขณะเดียวกันก็ได้มีการคัดเลือกนักเรียนหญิงที่มีความสามารถในการพูดภาษาอังกฤษได้จากโรงเรียนกุลสตรีวังหลัง ให้มาช่วยออกธำเนในงาน (สมาน สุดโต, http://j2.rtarf.mi.th/article/russia_final.htm, วันที่ 15 มิถุนายน 2555) ความว่า

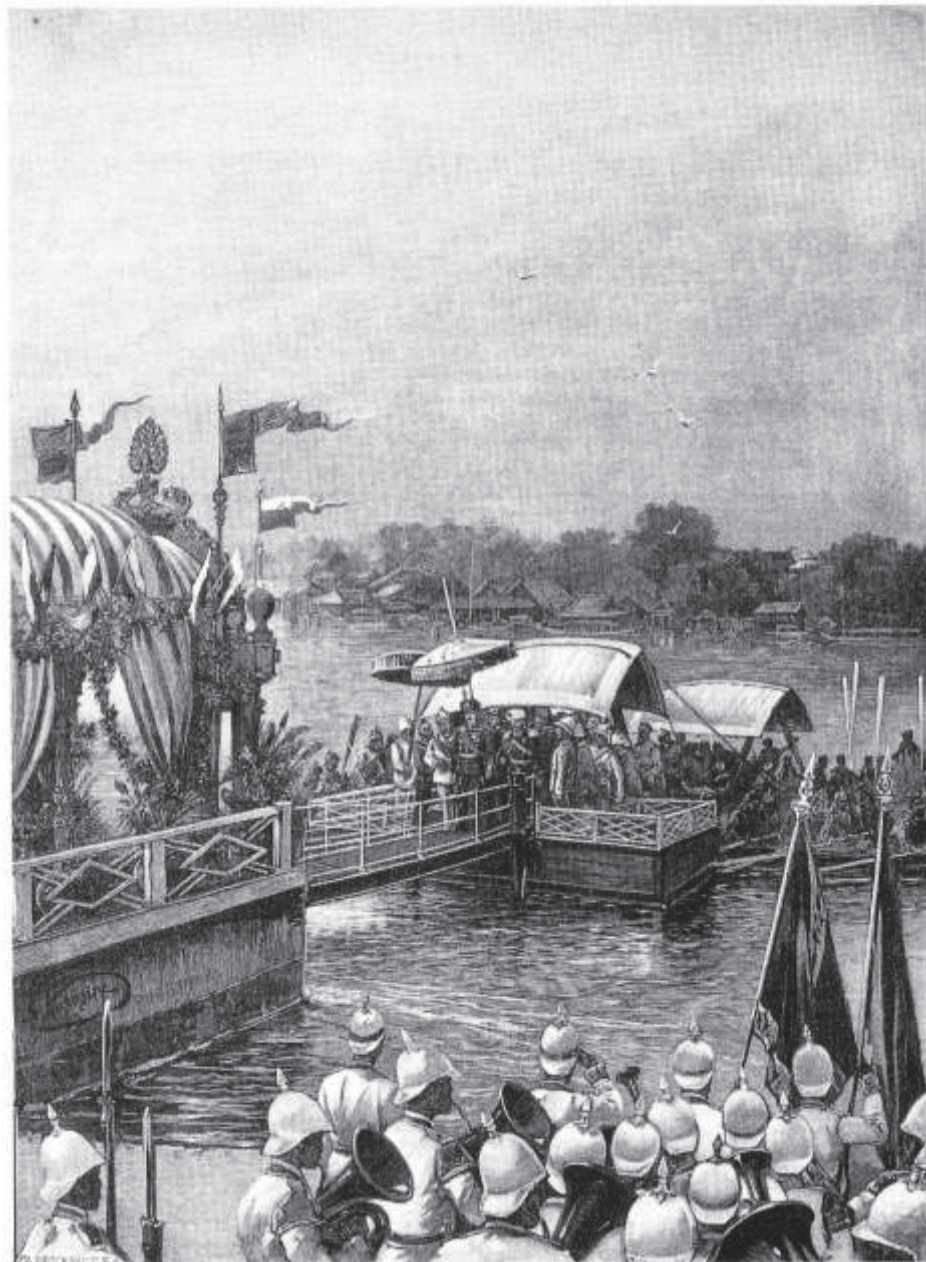
มีร้านเลี้ยงอาหารแลของคัมต่างๆ แลบุหรี่ปากมาย ทั้งแจก
พวงมาลัยแลช่อดอกไม้ ซึ่งทำอย่างปราณีต มีร้านปลูกอย่างปราณีต
ตกแต่งงดงาม จัดหญิงซึ่งพูดภาษาอังกฤษได้ประจำทุกร้าน ร้านละสองคน
พอค่ำลงจุดไฟฟ้าแลโคมญี่ปุ่นโคมหิ้ว สว่างไสวแล้ว จัดร้านเสร็จบริบูรณ์
โปรดให้แกรนด์ดุ๊ก ชาร์วิตส์ และปรินซ์ยอช ทั้งพวกรุสเซียและเจ้านาย
ข้าราชการเที่ยวเดินเล่น มีแตรเป่าสองวง เวลา 2 ทุ่มเศษ พระบาทสมเด็จพระ
พระเจ้าอยู่หัวเสด็จทรงออกพระราชดำเนินด้วย ชาร์วิตส์ สักครู่หนึ่งเสียง
เป่าแตรเพลงเดินมาอีกวงหนึ่ง แลเสียงโห่ฮือครึกครื้นนฤนาท แดงครืดไป
ด้วยไฟคบไฟเทียนเป็นอันมาก มีกระบวนต่างๆ คือแตรวงทหารหนึ่ง
นำหน้า คนผู้ชายถือคบเดินเป็นคู่แปรกระบวนเป็นรูป มังกรกับเสียงเพลง
มีแคน เดินรำแลขับร้องต่างๆ แลพลทหารเรือถือกิ่งไฟติดเทียนแลคนเป่าปี
ตีฉาบ ลิงห์โตล่อแก้ว ผู้หญิงถือเทียน ลาวเป่าขลุ่ย คนถือเทียนพุ่ม แล
ละครเรื่องรามเกียรติ์ชุดหนึ่ง ราวายตัว แลมีทหารถือเทียน โคมบัวเป็น
ที่สุด เวลา 5 ทุ่มเศษเสด็จขึ้น

“...วันที่ 22 เวลาทุ่มครึ่ง มีดินเนอร์ไปรเวตที่พระที่นั่งเวหาศจำรูญชั้นบน
เชิญเจ้านายข้าราชการแลพวกรุสเซียนั่งโต๊ะ 32 ที่ ทั้งที่ประทับ มีแตร
ทหารมหาดเล็กเป่าที่ขางพระที่นั่ง แลมีมหาดเล็กบอย ยืนเรียงรายใน
พระที่นั่งชั้นล่างด้วย...” (ไกรฤกษ์ นานา, 2552 : 31)

รูปภาพที่ 4.30 กองแตรวงทหารเกียรติยศ ของสยาม บรรเลงเพลงรับเสด็จ

ภาพจาก หนังสือ Czarevitch Nicolas of Russia in Siam and Saigon

รูปภาพที่ 4.31 กองแตรวงทหารเกียรติยศ ของสยาม

ภาพจาก หนังสือ Czarevitch Nicolas of Russia in Siam and Saigon

หลังจากนั้นมาประมาณ 9 ปี ก็ปรากฏมีวงมโหรีฝรั่ง ซึ่งสามารถใช้ในการบรรเลงเลี้ยงต้อนรับชาติตะวันตกได้อย่างเต็มรูปแบบ ปรากฏในปี พ.ศ. 2443 (ค.ศ. 1900) เมื่อชาร์ล บูลส์ (Charls Buls) นายเทศมนตรี คนที่ 8 ของนครบรัสเซลส์ ประเทศเบลเยียม ได้เดินทางตามคำเชิญของราชสำนักสยาม โดยออกเดินทางจากเบลเยียมเมื่อวันที่ 26 ธันวาคม 1889 (พ.ศ. 2243) ถึงสยามเมื่อวันที่ 10 กุมภาพันธ์ 1900 และเดินทางออกจากสยามเมื่อวันที่ 15 มีนาคม 1900 (พ.ศ. 2443) รวมเวลาที่อยู่ในสยามประมาณ 1 เดือนเศษ (33 วัน) ในการนี้ทางราชสำนักสยามได้จัดงานเลี้ยงรับรองภายในพระบรมมหาราชวัง อย่างสมเกียรติ

การเลี้ยงรับรองจัดขึ้นตามขนบตะวันตก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องของการต้อนรับพร้อมอาหารค่ำ เมื่อวันที่ 23 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2443 (ค.ศ. 1900) มีการจัดเลี้ยงตามแบบยุโรปทั้งหมด นอกจากนี้มีการบรรเลงดนตรีโดยวงเครื่องสายฝรั่ง ซึ่งมีผู้ควบคุมวงโดยนักดนตรีชาว Italian (Charles Buls, 1901: 47-79) วงเครื่องสายฝรั่งนี้ สันนิษฐานว่า ได้รับการฝึกหัดมาจากครูร้อยเอก ฟุสโก ชาวอิตาลี ซึ่งขณะนั้นดำรงตำแหน่งเป็น แบนด์มาสเตอร์ (Bandmaster) มาเป็นเวลา 23 ปี ผลงานครั้งนี้ถือเป็นการทำงานก่อนที่จะเสียชีวิต ในอีกสองปีต่อมาเพราะป่วยด้วยอหิวาตกโรค ถึงแก่กรรมไปในปี พ.ศ. 2445 (ค.ศ. 1902) (เสถียร ดวงจันทร์ทิพย์, สัมภาษณ์ วันที่ 26 มิถุนายน 2553)

ดังจะเห็นได้ชัดเจนจากรายการแสดงในพระบรมมหาราชวังครั้งนี้ มีบทประพันธ์ของคีตกวีชื่อดัง จำนวนมาก เช่น Richard Wagner นักประพันธ์ที่มีชื่อในสมัยคลาสสิก (Classic) Johann Strauss คีตกวีชาวออสเตรีย ซึ่งในครั้งนี้ได้คัดเลือกบทเพลง ซึ่งประพันธ์เพื่อการแสดง จุลอุปรากร เพลง Der Carneval in Rom หรือ เพลงประเภท Fantasia ชื่อ The Last Rose of Summer ของคีตกวี Kappey อันเป็นบทเพลงที่แสดงถึงปฏิภาณของนักดนตรี มาใช้ในการบรรเลงรับรองในพระบรมมหาราชวังครั้งนี้

Siamese Sketches

PROGRAMME

on the 23 February, 1900.

1. Festmarsch, Tannhäuser by Wagner.
2. Grand selection-"Nabucodonosor." „ Verdi.
3. Reminiscences of Meyerbeer. „ A. F. Godfrey.
4. Fantasia-"The last rose of summer." „ Kappey.
5. Immortellen, Valse. „ Gung'l
6. A night in Berlin. „ John Hartmann.
7. Potpourri "Der carnaval in Rom." „ J. Strauss.
8. Grand fantasia "The jacobite." „ G. Gassner.

Plate 44

The musical program for the State Dinner held by H.M. King Chulalongkorn in honor of Charles Buls on 23 February, 1900 (Archives of the City of Brussels).

รูปภาพที่ 4.32 กำหนดการบรรเลง วง Orchestra ในงานเลี้ยงแก่ Mr. Charles Buls, พ.ศ. 2443
ภาพจาก หนังสือ Siam Sketches, 1901 : 48

4.3.3 บทบาทของดนตรีตะวันตกกับการปรับเปลี่ยนค่านิยมในราชสำนัก

พระราชนิยมในธรรมเนียมตะวันตก ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว นั้น อาจถือได้ว่า เป็นแบบอย่างสำคัญ ที่เวลาต่อมาทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงธรรมเนียม และการปฏิบัติตัวอย่างยุโรป มีการดำเนินวิถีชีวิตแปลกใหม่ แตกต่างไปจากขนบธรรมเนียมประเพณีดั้งเดิม เช่น การเข้าเฝ้า การแต่งกาย และการเรียนรู้วัฒนธรรมตะวันตก เพื่อสนองพระราชนิยม ในเรื่องต่างๆ จนแม้เครื่องเสวยอาหาร ที่จะใช้เลี้ยงรับฝรั่ง ระดับราชทูต ก็ทรงให้ความสำคัญด้วย จนถึง ทรงแปล ตำรา การทำกับข้าวฝรั่ง ด้วยพระองค์เอง นอกจากนั้น เจ้านายในราชสำนักก็ต้องเรียนรู้กิริยา มารยาท ต่างๆ เมื่อนั่งโต๊ะอาหาร ปรากฏว่า มีการเลี้ยงโต๊ะอย่างฝรั่ง เกิดขึ้นบ่อยครั้ง ในราชสำนักเพื่อเป็นการเตรียมพร้อมในการเข้าสู่สังคมและเพื่อรับรองชาวต่างชาติ ดังนั้นในรัชกาลของพระองค์ จึงก่อให้เกิดค่านิยมต่างๆ ที่ถูกนำมาใช้กับวิถีชีวิตของผู้คนอย่างซ้ำๆ จากระดับบน คือกลุ่มราชสำนัก กระจายสู่สามัญชนทั่วไป ทั้งธรรมเนียมปฏิบัติ การดำเนินชีวิต และการใช้กิจกรรมดนตรีตะวันตก ซึ่งเป็นเครื่องหมายของความศิวิไลซ์ อย่างไม่มีข้อจำกัด ดังปรากฏค่านิยมด้านต่างๆ ของราชสำนัก ซึ่งได้แพร่กระจายสู่ผู้คนในสังคมในเวลาต่อมา

4.3.3.1 ดนตรีตะวันตกกับค่านิยมการเลี้ยงโต๊ะอย่างฝรั่งในราชสำนัก

ตามธรรมเนียมการจัดงานเลี้ยงฉลอง เนื่องในโอกาสสำคัญต่างๆ เช่น วันพระราชสมภพของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ซึ่งแต่เดิมนั้น ไม่มีความบันเทิงรื่นเริงแบบตะวันตก เข้ามาแทรกแต่อย่างใด การให้ความสำคัญต่อธรรมเนียมเหล่านี้ ย่อมเป็นเครื่องหมายแสดงถึง ความเป็นอารยะของราชสำนัก ธรรมเนียมปฏิบัติในการรับประทานอาหาร แบบตะวันตก เป็นอีกธรรมเนียมปฏิบัติที่เกิดขึ้นใหม่ อีกประการหนึ่ง ถือเป็นพระราชนิยม ภายหลังจากที่เสด็จกลับจากสิงคโปร์ ทรงเปลี่ยนการนั่งเสวยอาหารกับพื้นราบ มาเป็นประทับโต๊ะเสวย ธรรมเนียมนี้ เกิดคำเรียกอีกอย่างว่า “การกินโต๊ะ” ซึ่งเจ้านาย ต้องเรียนรู้ เรื่องธรรมเนียม มารยาทในโต๊ะอาหาร รวมทั้งเรื่องการปรุงอาหาร ตามอย่างตะวันตก แรกๆ นั้น ยังทรงจ้างก๊กฝรั่งจากโฮตลฝรั่งให้เข้ามาทำอาหารฝรั่งถวาย และส่งก๊กไทยไปเรียนรู้ถ่ายทอดวิชาเข้ามา หลังสุดนั้น ทรงจ้างก๊กเข้ามาประจำในราชสำนักก็มี

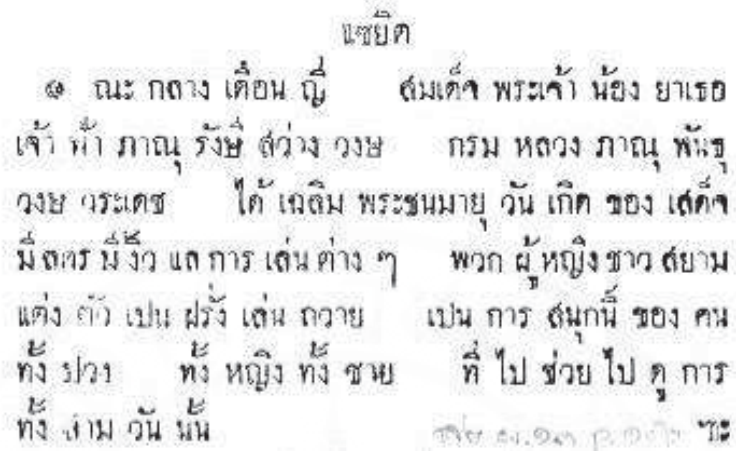
เนื่องจากชนชั้นสูง ถือเป็นกลุ่มคนที่มีบทบาทสำคัญ ต่อพัฒนาการดนตรีตะวันตก ในสมัยรัชกาลที่ 5 เนื่องด้วยชนกลุ่มนี้เป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้เกิดการขับเคลื่อนวัฒนธรรมและแพร่กระจายความบันเทิงอย่างฝรั่ง เป็นตัวอย่างต้นแบบให้คนทั่วไปได้ทำตาม นอกจากนี้กลุ่มพระบรมวงศานุวงศ์และผู้คนที่อยู่ในวังหลวง ก็ต้องปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตและค่านิยมต่างๆ ตามกระแสความตื่นตัวในวัฒนธรรมเหล่านี้เช่นกัน

การแสดงละครมหาอุปรากรของตะวันตก ทำการแสดงรับชาวต่างชาติหลายครั้งด้วยกัน เช่น การแสดงตบนางลอย (บันด้นและบันปลาย) ในการต้อนรับ เค้านท์ ออฟตุริน ประเทศอิตาลี การแสดงตบนาทาส เมื่อวันที่ 13 ธันวาคม 2442 เนื่องในงานเลี้ยงรับพระเจ้าเฮนรีจากปรัสเซีย (เยอรมัน) และการแสดงตบพรหมาสตร์ เมื่อวันที่ 17 เมษายน 2442 ในงานเลี้ยงรับผู้สำเร็จราชการคูแอมร์ แห่งฝรั่งเศส เป็นต้น สมัยนั้นเรียกการแสดงเพลงชุดต่าง ๆ ที่กล่าวมาแล้วนั้นว่าคอนเสิร์ต (พูนพิศ อมาตยกุล, 2549 : 147)

นอกจากนี้ยังมีการแต่งแฟนซี หรือแฟนซีเดรส เป็นวัฒนธรรมความบันเทิงจากตะวันตกอีกอย่างหนึ่ง ที่ได้รับความนิยมในราชสำนักอย่างยิ่ง ทรงกล่าวไว้ในพระราชนิพนธ์เรื่องพระราชพิธีสิบสองเดือน ความว่า

“...ครั้นต่อมาภายหลัง เมื่อใช้ธรรมเนียมฝรั่งชุกชุมขึ้น มีการเลี้ยงโต๊ะในวังเนื่องๆ จนถึงปี จอ สก 1236 (พ.ศ. 2417) เมื่อย้ายมาอยู่พระที่นั่งจักรีมหาปราสาท (เวลานั้น เรียกพระที่นั่งใหม่) จึงได้เกิดการเลี้ยงปีใหม่ขึ้นเป็นคราวแรก แต่เลี้ยงเฉพาะพระบรมวงศานุวงศ์ ประมาณหกสิบพระองค์ตลอดมา เว้นไว้แต่ปีใด ซึ่งมีเหตุการณ์ขัดข้อง ก็เลื่อนไปเป็นสงกรานต์บ้าง ยกเสียทีเดียวบ้าง บางปีก็มีแต่งพระองค์ต่างๆ ซึ่งเรียกอย่างฝรั่งว่า แฟนซีเดรส...” (วรรณพร บุญญาสทิษฐ์, 2548 : 119)

ธรรมเนียมในการจัดเลี้ยง แพร่หลายไปในหมู่พระบรมวงศานุวงศ์ ดังเช่นในงานแซยิด ของสมเด็จเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้าภาณุรังษีสว่างวงศ์ กรมหลวงภาณุพันธุ์วงศ์วรเดช ซึ่งเป็นงานเลี้ยงพระราชทาน ในงานครบรอบวันเกิด มีการแต่งแฟนซีเดรส เพื่อเฉลิมฉลองในวาระดังกล่าว ด้วยท่านก็เป็นอีกพระองค์หนึ่ง ซึ่งมีความนิยมในวัฒนธรรมตะวันตก โดยพิจารณาได้จากกรณีในการจัดงานต่างๆ ที่วังบูรพา รวมทั้งรูปแบบสถาปัตยกรรมของวัง ซึ่งเป็นสิ่งสะท้อนในพระราชนิยมตะวันตก ของพระองค์ท่านได้เป็นอย่างดี ในงานเลี้ยงตามธรรมเนียมตะวันตกเช่นนี้ นอกจากการแต่งแฟนซีดังกล่าวแล้ว ดนตรีฝรั่ง ก็เป็นส่วนหนึ่งที่ต้องใช้เพื่อบรรเลงในงานและในเวลาเดินร่ายอยู่เสมอ (พูนพิศ อมาตยกุล, สัมภาษณ์ วันที่ 24 มีนาคม 2555)

รูปภาพที่ 4.33 ขำวานฉลองเชยิด ขอสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้าภาณุรังษีสว่างวงศ์
ภาพจาก จดหมายเหตุสยามสมัย เล่ม 2 แผ่น 13 หน้า 102

การจัดงานอย่างฝรั่งนี้ ราชสำนักได้มีการเริ่มนำธรรมเนียม ค่านิยมต่างๆ เข้ามาในตั้งแต่ปลายรัชกาล พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นต้นมา แต่ในขณะเดียวกัน ก็ผ่านการเลือกสรรจากราชสำนัก เฉพาะธรรมเนียมที่นำเข้ามาแล้วไม่ก่อให้เกิดความเสียหายแก่ ขนบธรรมเนียมเก่าที่มีอยู่ หรือนำเข้ามาแต่ได้ปรับใช้ให้เกิดความเหมาะสม ดังที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงมีพระราชดำรัสกล่าวไว้ในงานถวายพระพร เนื่องในพระราชพิธี เฉลิมพระชนมพรรษา (วรรณพร บุญญาสกลิตย์, อ้างใน ราชกิจจานุเบกษา ร.5 เล่ม 8, 2548 : 119) ความว่า

“...การที่กระทำความรื่นเริงในปีใหม่นี้เป็นการจำอย่างฝรั่งแต่เป็นการ ไม่สู้ดีแท้ เพราะเป็นการเล่นก็จริงอยู่ แต่เป็นการแสดงรื่นเริงสมัยปีใหม่ว่า หนึ่งๆ นับว่าไม่สู้เป็นการเสียประโยชน์อันใด แลธรรมเนียมฝรั่งที่เขาประพฤติกันนั้น สิ่งที่ชอบควรก็มีมาก เราควรจะเลือกเอาแต่ธรรมเนียมที่ดีมีประโยชน์ ส่วนประเพณีของเราแต่โบราณที่เป็นคุณเป็นประโยชน์เราก็ควรจะประพฤติให้มั่นคงต่อไป...”

ในการเดินรำของเจ้านายฝ่ายในที่ยังทรงพระเยาว์ มีการกำหนดให้เจ้านายฝ่ายหน้าเดินคู่กับเจ้านายฝ่ายในที่มีพระชันษามากกว่า ไม่มีการเปลี่ยนสับคู่กัน เพลงที่ใช้เดินเป็นเพลงโบราณ ตัวอย่างเช่น การจัดงานเดินรำแสดงที่สวนจิตรลักษ์ ในงานต้อนรับพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ครั้งเสด็จกลับจากประพาสยุโรปครั้งแรก ในปี พ.ศ. 2440 (ค.ศ. 1897)

หม่อมเจ้าจงจิตรถนอม ดิศกุล ได้ทรงเล่าไว้ว่า เมื่อใกล้เวลาที่จะเสด็จกลับเมืองไทย ได้มีการจัดเล่นสนุกต่างๆ ขึ้นในวังหลวงเนื่องๆ ได้มีการหัดเต้นรำ ผู้ถวายการสอน คือ “ครูมี” เจ้านายและหม่อมเจ้าที่อยู่ในพระบรมมหาราชวัง ได้หัดกันทุกองค์ (วรรณพร บุญญาสถิตย์, 2548 :123)

4.3.3.2 ค่านิยมในการหัดเล่นดนตรีตะวันตกในราชสำนัก ความตื่นตัวของราชสำนักโดยเฉพาะอย่างยิ่งการเปิดรับสิ่งแปลกใหม่จากตะวันตก ซึ่งส่วนใหญ่เป็นการเปลี่ยนแปลงทางด้านวัตถุ แต่ในขณะเดียวกัน ความเปลี่ยนแปลงดังกล่าว กลับส่งผลให้เกิดการสร้างสรรคงานศิลปะแบบใหม่ๆ ในพระราชฐานชั้นในด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งการดนตรี ดังเช่นที่ตำหนัก วังหลวงชั้นใน เช่น ตำหนักพระราชชายาเจ้าดารารัศมี นอกจากจะเป็นตำหนักที่มีความสามารถในเรื่องดนตรีไทยและการฟ้อนรำแล้ว ยังทรงสั่งซื้อเครื่องดนตรีฝรั่งเข้ามาใช้ เช่น เปียโน ออร์แกนชนิดเท้าเหยียบ หีบเพลงชัก ไวโอลิน เป็นต้น และใช้เครื่องดนตรีเหล่านั้นบรรเลงร่วมกับวงเครื่องสายไทย

พระราชานิยมในดนตรีตะวันตกของพระองค์ก็ส่งผลให้บุคคลต่างๆ ที่ได้อาศัยในตำหนักแห่งนี้ มีความรู้ความสามารถทั้งดนตรีไทยและดนตรีตะวันตกไปพร้อมๆ กัน บรรดาพระญาติของพระราชชายา เจ้าดารารัศมี ล้วนหัดดนตรีภาคกลางประเภทเครื่องสาย เพราะญาติของพระราชชายาเจ้าดารารัศมี นั้นมีหลายท่านที่เป็นนักดนตรีเก่ง ๆ มีชื่อเสียงต่อมา อาทิ เจ้าบัวชุม ณ เชียงใหม่ เจ้าเทพกัญญา ณ เชียงใหม่ สองท่านนี้มีความสำคัญมาก ซึ่งทรงขอมาตัวให้มาอยู่ในวังหลวงด้วยตั้งแต่มดเล็ก เจ้าบัวชุมเป็นทั้งพระญาติใกล้ชิด และพระสหายสนิท และจากการที่เจ้าบัวชุม ณ เชียงใหม่ เป็นบุคคลที่มีความสามารถทางด้านการดนตรีไทยอย่างยิ่งท่านหนึ่ง พระราชชายาทรงโปรดให้หาครูดนตรีไทยที่มีชื่อเสียง เช่น ครูซ้อย สุนทรวาทิน เข้ามาสอน ส่วนครูสอนเปียโนคนไทยนั้น เรียนจบวิชาทหารเรือมาจากอังกฤษ และฝึกเรียนเปียโนมาจากสวิตเซอร์แลนด์ ชื่อ นาย สุริเยศ อมาตยกุล ท่านผู้นี้ต่อมาได้รับราชการกองทัพเรือ ได้พระราชทานบรรดาศักดิ์ เป็นพระยาสาครสงคราม (พูนพิศ อมาตยกุล, สัมภาษณ์ วันที่ 26 มีนาคม 2555) และท่านอื่นๆ เข้ามาสอนดนตรีไทยในตำหนักพระราชชายา ดังที่นิธิส แปนน้อย ได้กล่าวถึงการดนตรีในตำหนักแห่งนี้ ความว่า

“...โปรดให้ ครูซ้อย สุนทรวาทิน และหม่อมผิว มานิตยกุล ในพระยานรรัตนราชมานิตย์ (โต มานิตยกุล) เข้ามาสอนขอสามสาย ณ ตำหนักในวังหลวง ตามที่กล่าวมาข้างต้น จนเจ้าบัวชุม และเจ้าเทพกัญญา มีฝีมือในการเล่นจะเข้า ขอสามสาย เครื่องสายไทย ชนิดอื่นๆ คีฬา...” (นิธิส แปนน้อย, 2554 : 239)

พื้นฐานทางด้านการดนตรีไทยของเจ้าบัวชุม ณ เชียงใหม่ สะท้อนให้เห็นความสามารถของผู้คน ในตำแหน่งของพระองค์ ได้เป็นอย่างดี กล่าวกันว่า ตำแหน่งนี้มีนักดนตรีที่มีฝีมือ และนักร้องเสียงดี ทำให้ตำแหน่งที่ประทับครึกครื้นด้วยเสียงเพลงตลอดเวลา บางครั้งพระราชชายา ก็จะทรงดนตรีด้วย และเป็นที่รำลึกกันว่า เจ้าบัวชุม เป็นผู้ที่มีความสามารถในการบรรเลงจะเข้ เป็นอย่างดี ทำให้ต่อมาท่านจึงเป็นครูสอนดนตรีในวังหลวงที่สำคัญ อีกคนหนึ่งนอกจากนี้ เจ้าบัวชุม ณ เชียงใหม่ ยังมีโอกาสได้เรียนรู้ออร์แกนชนิดเท้าเหยียบ จากพระยาประสานดุริยศัพท์ (แปลก ประสานศัพท์) ซึ่งท่านเป็นนักดนตรีเอก ประจำวังบูรพาภิรมย์ และได้เข้ามาสอนในตำแหน่งพระราชชายา (นิธิส แปนน้อย, 2554 : 239) ดังความว่า

“... ต่อมา ได้เรียนออร์แกนชนิดเท้าเหยียบ เพิ่มเติมจาก พระยาประสานดุริยศัพท์ (แปลก ประสานศัพท์) อีกจนสามารถบรรเลงได้ดี นอกจากได้เรียนดนตรีไทยแล้ว ยังได้มีโอกาสเรียนโน้ตดนตรีสากล ออร์แกน ไวโอลิน และเปียโนฝรั่ง จากหม่อมชาวยุโรป ชื่อว่า เบลด้า อีกด้วย...”

“... พระราชชายาเจ้าดารารัศมีทรงส่งเจ้าบัวชุม ณ เชียงใหม่ไปเรียนดนตรีสากล เปียโนกับครูหม่อมชาวยุโรปชื่อ “เบลด้า” โดยต้องนั่งรถม้าออกไปนอกวัง กับนางพี่เลี้ยง ชื่อ เอือนคำ ไปเรียนเปียโนที่บ้านหม่อม บริเวณถนนสุรวงศ์ จนมีความชำนาญ ในเวลาเดียวกันก็ได้เรียนออร์แกน กับครูแปลก (พระยาประสานดุริยศัพท์ เจ้ากรมพิณพาทย์หลวง ในรัชกาลที่ 5) และเมื่อเจ้าบัวชุม อายุได้ 35 ปี (พ.ศ. 2464) เจ้าบัวชุม ก็ได้เข้าไปสอนเปียโน ให้หม่อมเจ้าหญิงจรัสพัตรา (พระธิดาองค์ใหญ่ของกรมหลวงชุมพรฯ) ในวังกรมหลวงชุมพรฯที่นางเลิ้ง..” (นิธิส แปนน้อย อ้างถึง ปรานี ศิริธร ณ พัทลุง, 2554 : 239)

จนกระทั่ง เมื่อย้ายพระตำหนักมาสวนสุนันทาแล้วเจ้าบัวชุม ก็ยังสอนดนตรีที่ตำแหน่งพระเจ้าลูกเธอพระองค์เจ้าอาทรทิพยนิภา (เสด็จพระองค์ใหญ่) และได้สอนเปียโนเพลงไทย แก่ นางสาวสุมิตรา สิงหลกะ (สุจริตกุล) ขณะนั้นมีอายุเพียง 14 ปี ซึ่งในขณะนั้น เจ้าบัวชุม ได้สอนเพลงนกขมิ้น 3 ชั้น เพลงปลาทอง และเพลงลาวแพน ให้แก่ คุณสุมิตรา สุจริตกุล ถือได้ว่าเป็นครั้งแรกของการนำเครื่องดนตรีตะวันตก เช่น เปียโน มาบรรเลงเดี่ยวด้วยเพลงไทย

สอดคล้องกับที่ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าเหมวดี พระราชธิดาองค์เล็กของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงเล่าว่า ขณะยังประทับอยู่ในวังหลวงนั้น คำหนักที่ประทับของท่าน อยู่ติดกับคำหนักพระราชชายา เจ้าดารารัศมี เจ้าจอมมารดาของท่าน คือ เจ้าจอมมารดาเหม มีความใกล้ชิดกันมาก มีความดังนี้

“...วันไหน แม่ว่างราชการไม่ได้ขึ้นเฝ้า ก็ขึ้น ไปคุยกับพระราชชายาข้างไปรับประทานอาหารบ้าง เพราะแม่ชอบอาหารเมืองเหนือ ได้สนุกสนาน ฟังเพลง ร้องเพลง บนคำหนักพระราชชายาอยู่บ่อยๆ ที่บนคำหนักนั้นมีเครื่องดนตรีมากมาย ทั้งจะเข้ ซอ ขลุ่ย กลอง โทน รำมะนา ไปจนถึงเปียโน แมนโดลิน หีบเพลงชัก (Concertina) เปียโน ของพระราชชายานั้น จัดว่า ทรูเป็นเอกในวังหลวงทีเดียว ไม่มีที่คำหนักไหนเลย ทรงสั่งซื้อผ่านเอเยนต์ของห้างโรบินสัน ที่เปิดขายอยู่ในกรุงเทพฯ ก่อนที่ห้างโรบินสันแท้ๆ จะเข้ามาเปิดบริษัท เป็นของตนเองอย่างเป็นทางการ เมื่อปี พ.ศ. 2470 เปียโน ก็เป็นของเล่นพิเศษ ในวังหลวง ที่คำหนักนี้ ไม่มีปีพาทย์ เพราะเป็นเครื่องดนตรีหนัก สำหรับผู้ชาย สิ่งหนึ่งที่เสด็จพระองค์เหม ทรงเล่าก็คือ เจ้าดารารัศมี ทรงสอนพระญาติของท่าน ด้วยพระองค์เอง ทรงขับร้องเอง และทรงเป็นครูที่ค่อนข้างดุ หากผู้ใดทำผิด จะถูกลงพระอาญา บางทีทรงหักนิ้วและเวลากว๊ว พระสุรเสียงดังมาก บรรดาข้าหลวงต่างกลัวท่านมาก...” (พูนพิศ อมาตยกุล, 2526:100)

ยังมีครูสอนเปียโนอีกคนหนึ่ง ชื่อนายสุวิเยศ อมาตยกุล บุตรพระยาอภิรักษ์ราชอุทยาน (แฉล้ม) และคุณหญิงอนงค์ รายนี้ เมื่อวัยหนุ่มบิดาส่งไปเรียนวิชาช่างกล ที่ประเทศสวิตเซอร์แลนด์ เพื่อให้กลับมาสสร้างโรงงานน้ำแข็งและโรงทำโซดา แต่ที่สวิตเซอร์แลนด์นั้น ท่านใช้เวลาว่างเรียนวิชาเปียโน ได้วิชากลับมาด้วย ในสมัยรัชกาลที่ 5 รับราชการในกองทัพอากาศ เป็นที่พระยาสาครสงคราม แต่สอนวิชาเปียโน เป็นงานอดิเรก พระราชชายาเจ้าดารารัศมี ได้ขอให้เข้ามาสอนเปียโนข้าหลวง และพระญาติของท่าน ที่ในวังหลวง สอนต่อมา จนถึงสมัยวังสวนกุหลาบ จนถึงรัชกาลที่ 5 (พูนพิศ อมาตยกุล, สัมภาษณ์ วันที่ 23 เมษายน 2555)

จากค่านิยมในดนตรีตะวันตกและความคิดสร้างสรรค์ในการนำเครื่องดนตรีตะวันตกมาผสมกับวงเครื่องสายไทยในตำหนักพระราชยานี้เอง ก่อให้เกิดพัฒนาการดนตรีรูปแบบใหม่ กล่าวคือ การผสมวงในลักษณะนี้ ส่งผลให้ต่อมาเกิดวงเครื่องสายผสมเครื่องดนตรีต่างชาติตามมา เช่น เกิดวงเครื่องสายผสมจิม หรือในการผสมกับเครื่องดนตรีตะวันตก ก็ยังก่อให้เกิดวงดนตรีรูปแบบใหม่ๆ ตามมาด้วย เช่น วงเครื่องสายผสมเปียโน วงเครื่องสายผสมหีบเพลงชัก วงเครื่องสายผสมออร์แกน และเมื่อวิทยากานบันทึกล้วนเสียงได้เข้ามาสู่ระบบการผลิตของสยาม ต่อมาวงเครื่องสายที่ได้รับความนิยมเหล่านี้ ก็ได้นำมาบันทึกเสียง และผลิตซ้ำ แพร่กระจายออกสู่ประชาชนทั้งในเมืองและต่างจังหวัด ถือเป็นปรากฏการณ์ทางธุรกิจดนตรีที่ได้รับความนิยมอย่างมากในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

4.4 ดนตรีตะวันตกกับกิจกรรมความบันเทิงสาธารณะ

จากการที่สยามเริ่มเปิดประเทศและติดต่อกับชาติตะวันตกมากขึ้น ก่อให้เกิดการหลั่งไหลของวัฒนธรรมตะวันตกอย่างไม่หยุดนิ่ง ส่งผลให้ผู้คนในสังคมเริ่มเปลี่ยนแปลงไปตามตะวันตก และเริ่มแพร่หลายในสังคมของเจ้านายชั้นสูงทั่วไป เช่น การนั่งโต๊ะรับประทานอาหาร การดั่งสโมสรเต็นท์ ฯลฯ ต่อมาอิทธิพลตะวันตกหลายรูปแบบก็แพร่หลายไปสู่ประชาชนทั่วไป เช่น มีการนำค่านิยมในวัฒนธรรมตะวันตก เข้าไปใช้ในวิถีชีวิตมากขึ้น แม้ในช่วงแรกจะกระจายตัวอยู่แต่ในกลุ่มวัฒนธรรมคนเมืองเท่านั้น

จากจำนวนประชากรตะวันตก ที่มีจำนวนมากขึ้น ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงของผู้คนในพระนครและรอบนอกอย่างเห็นได้ชัด ชาวตะวันตก ในสยามประเทศ ได้เพิ่มจำนวนขึ้นอย่างรวดเร็ว เห็นได้จากการขยายตัวของย่านเศรษฐกิจ ชุมชนชาวตะวันตกที่เกิดขึ้นตามมาอย่างต่อเนื่อง สะท้อนให้เห็นถึงความเจริญในด้านต่างๆ เป็นอย่างดี โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การขยายตัวของเศรษฐกิจซึ่งมีผลต่อภาพรวม ในการพัฒนาสยามประเทศในทุกๆ ด้าน การเข้ามาประกอบกิจการค้าขาย และทำงานตามหน่วยงานต่างๆ ทั้งองค์กรเอกชนของชาวตะวันตก เช่น วิศวกรสร้างทางรถไฟ นายช่าง สถาปนิกต่างๆ และพ่อค้าวานิช ส่งผลให้สถานกงสุลของชาติต่างๆ เริ่มมีจำนวนมากขึ้น เพื่อรองรับชาวตะวันตก ที่เดินทางเข้ามาทำงานในสยาม พร้อมกันนั้น การจัดตั้งแหล่งพำนัก ชุมชน รวมถึงสถานที่ให้ความสำคัญ ตามอย่างธรรมเนียมตะวันตกก็เกิดขึ้นเป็นจำนวนมาก สถานกงสุลหลายแห่ง กลายเป็นแหล่งพบปะสังสรรค์ ชาวตะวันตกตามสัญชาติของตน ในบางครั้งก็เป็นสถานที่จัดกิจกรรมต่างๆ ร่วมกัน เช่น การร้องเพลง เล่นดนตรี ตามความถนัด

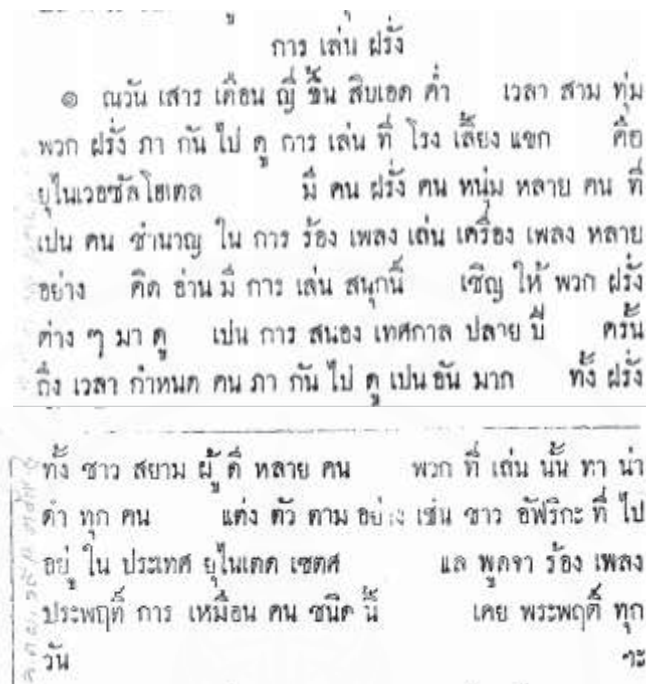
กิจกรรมความบันเทิงเหล่านี้ มีบทบาทอย่างยิ่งต่อผู้คนในสังคมชนชั้นสูง ขณะเดียวกัน ก็มีธุรกิจความบันเทิงจากต่างชาติ เดินทางเข้ามาในสยาม กลุ่มธุรกิจความบันเทิงเหล่านี้ ส่วนใหญ่เป็นชาวตะวันตกที่โดยสารมากับเรือและเดินทางเพื่อเปิดการแสดงไปรอบโลก คณะการแสดงเหล่านี้มีความหลากหลายและถือเป็นกิจกรรมความบันเทิงอย่างหนึ่งที่ ก่อให้เกิดความนิยมอย่างมาก ในสมัยรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

จากการคมนาคมทางเรือ ซึ่งเป็นการขนส่งที่ทันสมัย ประหยัดเวลาและเอื้ออำนวยต่อการเดินทางมาที่สุดในยุคนั้น ส่งผลให้โลกเชื่อมต่อกันได้ง่ายดายขึ้น ความบันเทิงในรูปแบบต่างๆ เริ่มหลั่งไหลเข้าสู่สังคมเมืองกรุง อย่างต่อเนื่อง ทั้งการแสดงจากต่างประเทศ กิจกรรมการดนตรี การเต้นรำ แต่งแฟนซี เล่นโครเกร เป็นต้น ดังเช่น ในปี พ.ศ. 2425 (ค.ศ. 1882) พบลงประกาศแจ้ง เรื่องการแสดงละครสัตว์ จากจดหมายเหตุสยามไสมย เล่ม 1 ความว่า

รูปภาพที่ 4.34 หลักฐานการแสดงละครสัตว์

ภาพจาก จดหมายเหตุสยามไสมย จ.ศ. 1244 (พ.ศ.2425) เล่ม 1 แผ่น 3 หน้า 5

รูปภาพที่ 4.35 การละเล่นของฝรั่ง ณ โรงแรม Universal Hotel

ภาพจาก จดหมายเหตุสยามไสมย จ.ศ.1246 (พ.ศ.2427) เล่ม 3 แผ่น 19 หน้า 359.

การละเล่น และความบันเทิงที่ทันสมัยจากตะวันตก เดินทางสู่สยามอย่างต่อเนื่อง ความบันเทิงเหล่านี้อยู่ในรูปแบบของการแสดง ที่เรียกว่า “การละเล่นฝรั่ง” ซึ่งเป็นลักษณะคล้ายละครเวที ที่มีทั้งเล่นละคร เล่นดนตรี จึงเป็นที่นิยมชมชอบของชาวต่างชาติ ที่เข้ามาอยู่ในสยามกันมาก ความบันเทิงเหล่านี้ เปิดให้ชาวสยามที่สนใจเข้าชม โดยต้องเสียเงินค่าผ่านประตู ถือเป็นสิ่งหนึ่งที่กระตุ้นให้เกิดค่านิยมในกิจกรรมบันเทิงอย่างตะวันตกของผู้คนสยามในเวลาต่อมา

จากการขยายตัวของลัทธิทุนนิยมที่เกิดขึ้นในโลกตะวันตกและแพร่กระจายเข้ามาสู่สังคมสยาม ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2398 (ค.ศ. 1855) เป็นต้นมา นักเดินทางชาวตะวันตกเข้าสู่สยามเพิ่มมากขึ้น จากเหตุการณ์ดังกล่าวส่งผลให้เกิดการขยายตัวทั้งในเรื่องชุมชน ที่อยู่อาศัย ธุรกิจการค้า การลงทุน รวมทั้งการสร้างถนนเจริญกรุงซึ่งแล้วเสร็จในปี พ.ศ. 2406 (ค.ศ. 1863) เพื่อรองรับความเจริญและความสะดวกในการคมนาคม เมื่อมีผู้คนจำนวนมากเดินทางเข้ามา กิจกรรมไฮเทิล เป็นธุรกิจประเภทหนึ่งที่มีความสัมพันธ์โดยตรงกับ นักเดินทางที่เดินทางเข้ามาในสยาม มีทั้งประเภทที่มาอยู่เป็นระยะเวลายาวนาน กับพวกที่เดินทางเข้ามาเพียงระยะเวลาสั้นๆ การก่อกำเนิดของไฮเทิลในสยามจึงเกิดขึ้นเพื่อรองรับนักเดินทางที่หลังไหล่เข้ามาจากชาติตะวันตก ก่อให้เกิดการขาดแคลนที่พักสำหรับนักเดินทาง สิ่งสำคัญประการหนึ่งซึ่งเป็นวัฒนธรรมที่ติดตัวนักเดินทางชาวตะวันตก

เข้ามา คือวัฒนธรรมการชุมนุมเชิงการค้าและวิถีความเป็นอยู่ของผู้คนในสังคม การพักผ่อนหย่อนใจในแบบตะวันตก (ธิดา สาระยา 2538: 58) ซึ่งได้ถูกนำเข้ามาเปิดดำเนินการ โฮเต็ลถือเป็นกิจการสถานที่พักแรมที่ถูกจัดให้เป็นพื้นที่สาธารณะแห่งการพบปะและสะท้อนชีวิตของผู้คนในเมืองท่าต่างๆ ที่พบได้ทั่วโลก พร้อมกับมีกิจกรรมนันทนาการและความบันเทิงในรูปแบบต่างๆ ไว้รองรับนักเดินทางที่เข้ามาในสยามเพื่อจุดประสงค์ที่ต่างกัน

รูปภาพที่ 4.36 Oriental Hotel ปี พ.ศ. 2419

ภาพจาก <http://haab.catholic.or.th/> สืบค้นเมื่อ 22 กุมภาพันธ์ 2556

โรงแรมเป็นกิจการอีกประเภทหนึ่ง ที่มีการดำเนินการมากที่สุด ในช่วงระยะเวลาที่การเปิดประเทศ เป็นไปอย่างคึกคัก โรงแรมต่างๆ เกิดขึ้นอย่างมากมาย เช่น โอเรียลเตล บางกอกโฮเต็ล ฯลฯ โฮเต็ลจึงเป็นเสมือน แหล่งบันเทิงที่รวมวัฒนธรรมอันหลากหลาย รวมทั้งเรื่องรสนิยม และวัฒนธรรมการดำเนินชีวิตอย่างตะวันตก บ้างก็ใช้โฮเต็ล เป็นสถานที่แห่งการพักผ่อนหย่อนใจ ขณะเดียวกันธุรกิจเหล่านี้ต่างก็พยายามแข่งขันกันอย่างสูง สอดคล้องกับข้อมูลเพิ่มเติม ที่ปรากฏ ในบทความของ Norman Sherry กล่าวถึง คณะนักแสดง ที่เดินเข้ามาเปิดการแสดงในสยาม เมื่อ ปี 2431 โดยคณะนักดนตรีหญิงล้วน ทำการแสดง (Norman sherry, 261 – 262)

รูปภาพที่ 4.37 ภาพโฆษณาโหรี่ฝรั่ง ใน Bangkok Times ปี พ.ศ. 2431 (ค.ศ.1888)
ภาพจาก เอก นววิกรม

Conrad and the Bangkok *Times*

NORMAN SHERRY

Mr. Carl Muhlberger having arrived with his well-known Company, will give a Concert every evening, commencing at 9 p.m.

The company consists of 14 talented performers, 7 ladies and 7 gentlemen.

Choicest selection from the newest and best Operas of the day.

Musical Director	C. Muhlberger
Entrance	2 ticals

Every Thursday evening, an attractive and select instrumental entertainment will be provided for the Ladies of Bangkok.

Entrance	3 ticals.

We have no way of knowing whether Conrad saw a performance of the Concert, but it is reasonably certain that he either read this advertisement or had his attention drawn to a poster which would be similarly worded. Perhaps the reference in the advertisement to a “special performance *for ladies*” suggested to the novelist a performance entirely *by ladies*.

“Concerts Every Evening.” . . . He . . . was struck by the fact—then not so very common—that it was a ladies’ orchestra; “Zangiacomo’s eastern tour—eighteen performers.” The poster stated that they had had the honour of playing their select repertoire before various colonial excellencies, also before pashas, sheiks, chiefs, H.H. the Sultan of Mascate, etc., etc. (p. 38).

No ladies’ orchestra appeared in Bangkok during Conrad’s stay, but there was a concert every evening and lady performers as well as others took part. The *Bangkok Times*, January 21, 1888, carries the following advertisement:

The Old Oriental Hotel

Grand Concert.

The greatest combination of vocal and musical talent that has ever appeared in Bangkok.

รูปภาพที่ 4.38 วงดนตรี ออร์เคสตร้าหญิงล้วนที่เข้ามาแสดง โรงแรมโอเรียนเต็ล 2431

ภาพจาก *Nineteenth-Century Fiction*, Vol. 20, No. 3 (Dec., 1965)

การ เต้น ฝรั่ง

● ณวัน ศุกร เดือน ญี่ แรม หก ค่ำ มองเซอ กอมต
 ตะ เกอกระเดก คอ แซมิสเม แด กงซุด ฝรั่งเด้ มี การ
 ประชุม แคนซิ่ง เชิญ เจ้า หลาย องค์ แด เสนาบดี สยาม
 ทั้ง ขุนนาง หลาย คน กับ พวก ราชทูต กงซุด แด ลูก
 ค่ำ วานิช ฝรั่ง มา ช่วย ใน การ ประชุม แคน ซิ่ง นั้น
 คน ที่ ไป ดู ทั้ง คน ที่ ช่วย เต้น ว่า ก็ มี เปน อีก มาก
 การ คราว นี้ เปน การ คำนับ กงซุด เยนวิธ เชนแซด แด
 ภรรยา ท่าน ซึ่ง จะ กลับ ออก ไป โดยว ประเทศ ยุโรป สัก
 เวลา หนึ่ง

● ณวัน ศุกร เดือน ญี่ แรม สิบ สาม ค่ำ มีคเคอ
 วิกแมน กงซุด ออกใคร ส่น แะเวียน ได้ เชิญ พวก
 กงซุด ลูก ค่ำ วานิช ฝรั่ง มา ช่วย การ ประชุม แคนซิ่ง
 ที่ บ้าน ท่าน ตาม คำ เชิญ นั้น คน เปน อัน มาก ชุมชุม
 กัน ช่วย ดู การ เต้น ว่า ที่ บ้าน ท่าน ใน เวลา นั้น ะ

๑๒ ๒๓ ๑๙๑๒

รูปภาพที่ 4.39 กิจกรรมการเต้นรำ (Dancing) ของฝรั่งในพระนคร

ภาพจาก จดหมายเหตุสยามไสมย จ.ศ. 1245 (พ.ศ. 2426) เล่ม 2 แผ่น 13 หน้า 102

รูปภาพที่ 4.40 ภาพ Club จากประเทศต่างๆ ในสมัยรัชกาลที่ 5

ภาพจาก หนังสือ Twenties Century

เมื่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จกลับจากยุโรป ครั้งแรก ในปี พ.ศ. 2440 (ค.ศ. 1897) ทรงเห็นว่า วังหลวงที่เป็นพระราชฐานชั้นใน อยู่กันอย่างแออัดมานานกว่าร้อยปี ก่อให้เกิดโรคภัยไข้เจ็บชุกชุม โดยเฉพาะโรคปอด หรือวัณโรค ทำให้มีพระราชวงศ์ หลายพระองค์ประชวร สิ้นพระชนม์กับบ่อยๆ จึงทรงซื้อที่ดินตำบลสามเสน แล้วขยายพระราชนิเวศน์ออกมาสร้างพระราชวังใหม่ อยู่ที่สวนดุสิต เมื่อได้สถานที่อากาศดี ในการสร้างพระราชวังใหม่ ไม่แออัดอย่างในวังหลวง จึงขยายอาณาเขตจากสวนดุสิต โดยทรงซื้อที่กว้างออกไปทางแม่น้ำเจ้าพระยา กำหนดว่า จะสร้างสวนสุนันทา ทรงย้ายพระราชวงศ์ ฝ่ายในทั้งหมดไปประทับที่นั่น พร้อมด้วยเจ้าจอมน้อยใหญ่ รวมทั้งข้าหลวงทั้งปวง โดยทรงสร้างพระที่นั่งใหม่ขึ้นในสวนดุสิตก่อน ต่อมาจึงสร้างที่ประทับถาวร คือพระที่นั่งวิมานเมฆ ตามมาด้วยพระที่นั่งอัมพรสถาน แล้วย้ายมาประทับเป็นการถาวร ในขณะเดียวกันก็ทรงสร้างพระที่นั่งอนันตสมาคม และวัดเบญจมบพิตร

หลังจากเสด็จกลับจากยุโรป ครั้งที่ 2 ก่อนสวรรคตเพียง 2 ปี ทรงสร้างวัดเบญจมบพิตร ต่อจนแล้วเสร็จ เป็นวัดอยู่ในเขตพระราชวังดุสิต แล้วทรงริเริ่มให้จัดงานฤดูหนาว จลองวัดติดต่อกันทุกปี ดังเช่น ในปี พ.ศ. 2452 (ค.ศ. 1909) ดยุก โยฮัน เบรคต์ และดัชเชสส์ มาเที่ยวชมงาน วัดเบญจมบพิตร ในงาน ฤดูหนาว ปี พ.ศ. 2452 (ค.ศ. 1909) พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงอนุญาตให้เจ้านายฝ่ายในเสด็จออกมาเที่ยวชมงานได้ โดยไม่ต้องกัน “जनวน” เป็นม่านผ้ากันสองข้างทาง เสด็จพระดำเนินอย่างสมัยก่อน ในที่สุดธรรมเนียมปฏิบัติ เรื่องการกันม่านนั้น ได้ถูกยกเลิกไป ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ส่งผลให้เจ้านายฝ่ายใน สามารถเสด็จออกนอกเขตพระราชฐาน ได้โดยสะดวก และมีโอกาสได้เข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ในที่สาธารณะได้มากขึ้น โดยไม่ต้องแบ่งแยกชาย หญิง ซึ่งเป็นไปตามค่านิยมของตะวันตก

จากการผ่อนปรนขนบธรรมเนียม และข้อห้ามต่างๆ ในราชสำนัก ก่อให้เกิดความคลั่งคลาญและส่งผลให้เกิดการรับวัฒนธรรมตะวันตก ได้อย่างเต็มที่ ช่องว่างระหว่างราษฎร และชนชั้นสูงถูกเชื่อมโยงด้วยวัฒนธรรมตะวันตก ที่ทุกคนสามารถจับต้องได้ ประกอบกับภายหลังการเลิกทาส ผู้คนจำนวนมาก เริ่มหันมาใส่ใจกับการศึกษา และเรียนรู้โลกตะวันตกอย่างอิสระ สภาพสังคมสยามเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงไป ทั้งในสังคมของราชสำนักและสังคมของราษฎรทั่วไป ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ปรากฏมีงานต่างๆ ที่ทั้งเจ้านายและราษฎรสามารถเข้าชมงานพร้อมกันได้ ทั้งนี้ก็เนื่องมาจากการให้สิทธิเสรี ความเสมอภาคของมนุษย์ ซึ่งถือเป็นสิ่งสำคัญประการหนึ่งของการเป็นประเทศที่ได้ชื่อว่า “ศิวิไลซ์”

ในสมัยรัชกาลที่ 5 การออกร้านที่ วัดเบญจมบพิตร ถือเป็นงานที่จัดขึ้นเป็นประจำทุกปี ในช่วงฤดูหนาว โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเก็บเงินบำรุงวัด และเพื่อหาปัจจัย เพื่อสร้างวัดในส่วนที่ยังไม่เสร็จ มีการออกร้านมากมาย ทั้งร้านของพระมหากษัตริย์ ร้านของเจ้านาย ทั้งฝ่ายใน ฝ่ายหน้า

ร้านของข้าราชการ และประชาชน และร้านขายของต่างชาติ รวมทั้งการแสดงเทคโนโลยีและวิทยาการตะวันตก หนังสืองานวัดเบญจมบพิตร จากหนังสือ รายการพระราชกุศล ภาค 2 และ 3 ห้องสมุดกรมวิชาการ สรุปการออกร้าน ในงานวัดเบญจมบพิตร ในช่วงปี พ.ศ. 2443 – 2448 (ค.ศ. 1900 - 1905) พบว่า มีการออกร้านที่หลากหลายประเภทด้วยกัน โดยเฉพาะร้านที่นำเสนอความน่าสนใจด้านเทคโนโลยีต่างๆ ดังสรุปความ ได้ดังนี้ (เอนก นาวิกมูล, 2542)

“...งานวัดเบญจมบพิตร ปี พ.ศ. 2443 ซึ่งจัดขึ้นระหว่างวันที่ 1 – 9 ธันวาคม ร.ศ. 119 พบมหรสพการละเล่นต่างๆ มากมาย รวมทั้งเครื่องเล่นที่มาจากตะวันตก เช่น ร้านของพระยานรฤทธิราชหัตถ์ ออก เครื่องเก็บเสียง โฟโนกราฟ (กระบอกเสียง) หรือเครื่องบันทึกเสียงยุคแรกของโลก พระเจ้าน้องยาเธอ กรมขุนสรรพสิทธิประสงค์ ออกหีบเพลงชาวตะวันตกออกเสียงเหนือ นายเพ่ง ศรีสรักษ์ ขายหีบเก็บเสียง...”

“...งานวัดเบญจมบพิตร ปี พ.ศ. 2444 จากหนังสือ รายการพระราชกุศล ภาค 5 และหนังสือ มิบ (เป็นหนังสือพิมพ์ประจำงานวัด เป็นการสนุก) หอสมุดแห่งชาติ จัดวันที่ 23 – 29 ธันวาคม ร.ศ. 120 มีมหรสพ และการละเล่น กุลาตีไม้ โมงครุ่ม แทงพิไล เพลงเทพทอง กระอั่วแทงควาย ไม้ลอย ญวนหก โขน ดอกไม้เพลิง ยี่เก ม้าหมุน กาววิทยา (เล่นกล)...”

“...งานวัดเบญจมบพิตร ปี พ.ศ. 2445 จากหนังสือ รายการพระราชกุศล ภาค 7 และหนังสือมิบ (เป็นหนังสือพิมพ์ประจำงานวัดเป็นการสนุก) หอสมุดแห่งชาติ จัดวันที่ 12 - 16 ธันวาคม ร.ศ. 121 มีการละเล่น โขนละครแขก (บังชาววัน) ลิเก ละคร เสากรำ หนังสือฝรั่ง พินพาทย์ ม้าหมุน เขวังก์ ถ้ามอง ห้องรูปกลไกต่างๆ ห้องกระจก แตรวง การออกร้าน ขายหีบเพลง...”

“...งานวัดเบญจมบพิตร ปี พ.ศ. 2446 จากหนังสือ รายการพระราชกุศล ภาค 8 และหนังสือมิบ (เป็นหนังสือพิมพ์ประจำงานวัดเป็นการสนุก) หอสมุดแห่งชาติ จัดวันที่ 2 – 7 ธันวาคม ร.ศ. 122 การละเล่น เขวังก์ ดนตรีฝรั่ง ละครฝรั่ง รูปฉายกระดิกได้ โขน ลิเก ภาพยนตร์ ปล่อยเรือ ลงน้ำ...”

“...งานวัดเบญจมบพิตร ปี พ.ศ. 2447 จากหนังสือ รายการพระราชกุศล
ภาค 11 และหนังสือมิบ (เป็นหนังสือพิมพ์ประจำงานวัดเป็นการสนุก)
กรมประชาสัมพันธ์ จัดวันที่ 20–25 ธันวาคม ร.ศ.123 มีมหรสพและ
เครื่องเล่น โขน ละคร ลิเก เพลงทรงเครื่อง มอญรำ รูปฉายกระดิกได้และ
รูปถ้ามอง หนังสือพิมพ์ พิณพาทย์ แตรวง แคน...”

“...งานวัดเบญจมบพิตร ปี พ.ศ. 2448 จากหนังสือ รายการพระราชกุศล
ภาค 13 และหนังสือ มิบ (เป็นหนังสือพิมพ์ ประจำงานวัด เป็นการสนุก)
หอสมุดแห่งชาติ จัดวันที่ 9 – 13 ธันวาคม ร.ศ.124 มีโขน ละคร ลิเก เพลง
ละครสัตว์ ถ้ามอง เขาวงกต พิณพาทย์ ซอฝรั่ง แตรวง แคน..”

จากกิจกรรมเหล่านี้ แสดงให้เห็นว่า ราชสำนักเริ่มคลี่คลายขนบธรรมเนียมส่วนใหญ่ที่
เคร่งครัดมาตลอด นอกจากนี้การจัดให้มีงานวัดเบญจมบพิตร หรืองานฤดูหนาว นั้น เป็นสิ่งหนึ่ง
ที่ชี้ให้เห็นความผ่อนคลายของระบบโครงสร้างทางสังคม อันเป็นผลมาจากการเลิกทาสและเศรษฐกิจ
ของประเทศที่เข้าสู่ระบบอุตสาหกรรมตามมา

4.5 บทบาทของคนตะวันตกในระบบการศึกษาของหลวง

การรับอิทธิพลทางด้านความคิด โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในเรื่องการพัฒนาคน ด้วยการศึกษา
จากกลุ่มมิชชันนารี และชาวตะวันตก ที่เดินทางเข้าสู่สยามมากขึ้น นับตั้งแต่พระบาทสมเด็จพระ
จอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงเสด็จขึ้นครองราชย์ ประกอบการการคุกคาม ของลัทธิจักรวรรดินิยม
ที่มีต่อสยาม และประเทศเพื่อนบ้าน ก็เป็นกระแสกดดัน ให้เกิดการปฏิรูปประเทศอย่างจริงจัง แต่
ในขณะเดียวกัน การหาบุคคลเพื่อเข้ารับราชการ เพื่อรองรับการปฏิรูป กลับเป็นเรื่องยาก เนื่องจาก
ประชาชนส่วนใหญ่ ไม่มีพื้นฐานทางการศึกษาเท่าที่ควร อีกทั้งการปูพื้นฐาน เรื่องการศึกษา
ถือเป็นเรื่องสำคัญ เพื่อรองรับการเลิกทาส ซึ่งพระองค์ทรงมีพระราชดำริ ที่จะพัฒนาประชากร
ในประเทศให้หลุดพ้น จากสถานะทาส ด้วยการศึกษา

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ยังทรงมีสายพระเนตรที่ยาวไกล ด้วยการ
รับรูปแบบแนวคิด เรื่องการแสวงหาวิทยาการ และความรู้ตามแบบตะวันตก จำต้องมีความรู้ใน
ภาษาอังกฤษ เพื่อเป็นกุญแจสำคัญ ในการได้มาซึ่งความรู้ ความเข้าใจ เหล่านั้น ทรงส่งเสริมให้
พระบรมวงศานุวงศ์ ได้ศึกษาภาษาอังกฤษกันอย่างสม่ำเสมอ แม้ว่าครูผู้สอน จะหมุนเวียน
เปลี่ยนไปตามวาระก็ตาม

จนกระทั่งในปี พ.ศ. 2414 (ค.ศ. 1871) พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงกรุณาโปรดเกล้าฯ ตั้งโรงเรียนหลวงขึ้น ภายในพระบรมมหาราชวัง โดยมี หลวงสารประเสริฐ (น้อย อาจารย์ขลุ่ย ซึ่งต่อมาเลื่อนบรรดาศักดิ์เป็น พระยาศรีสุนทรโวหาร) เป็นอาจารย์ใหญ่ โดยมี วัตถุประสงค์ ที่จะฝึกหัดบุตรหลานของข้าราชการ ให้รู้หนังสือ และขนบธรรมเนียมราชการให้ชัดเจน เพื่อเข้ารับราชการต่อไป โรงเรียนหลวงแห่งนี้มีลักษณะของการเป็น "โรงเรียน" แบบใหม่ อยู่ชัดเจน และมีลักษณะที่แตกต่างไปจากการเรียนการสอน โดยพระภิกษุสงฆ์ ตามแต่โบราณที่ทำกันมา ทรงโปรดให้มี หมายประกาศชักชวนพระบรมวงศานุวงศ์ ขุนนาง ข้าราชการ ส่งบุตรหลานเข้าเรียน โดยทรงชี้แจงให้เห็นประโยชน์ของการศึกษาว่า

“...การรู้หนังสือนี้ ก็เป็นคุณสำคัญข้อใหญ่ เป็นเหตุจะให้รู้วิชาและขนบธรรมเนียมต่างๆ จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จัดโรงเรียนไว้ ที่ในพระบรมมหาราชวัง และท่านทั้งปวงได้ทราบหมายประกาศนี้แล้ว จงมีใจยินดีหมั่นตักเตือนบุตรหลานของท่านทั้งปวง ให้เข้ามาฝึกหัดหนังสือไทย ถ้าเล่าเรียนได้ชำนาญในการหนังสือแล้ว ความดีงามความเจริญก็จะมีแก่ บุตรหลานของท่านทั้งปวงไปสืบกาลนาน...”

พัฒนาการด้านการศึกษาก้าวขึ้นพื้นฐานสำหรับราษฎร ซึ่งจัดโดยหลวงนั้น มุ่งเน้นขยายโอกาสทางการศึกษา ไปสู่ราษฎรมากยิ่งขึ้น ส่งผลให้มีโรงเรียนต่างๆ เกิดขึ้นตามมา เช่น ในปี พ.ศ. 2421 (ค.ศ. 1878) มีการเปิดโรงเรียนสวนอนันต์ที่พระราชวัง นันทอุทยาน โดยมีศาสนาจารย์ แมคฟาแลนด์ (Rev. McFarland) เป็นผู้อำนวยการสอน โรงเรียนนี้ประสบผลสำเร็จอย่างมาก และต่อมาจึงได้สร้างสถานที่ใหม่ให้กับนักเรียนโรงเรียนสวนอนันต์ ในเวลาต่อมา

การศึกษาของสยาม ได้เริ่มปรากฏการเปลี่ยนแปลงไปตามแผนการศึกษาสมัยใหม่มากขึ้น แม้ว่าในระยะเริ่มแรก การเรียนรู้อย่างพึ่งพาวัดเป็นหลัก แต่หลังจากปี พ.ศ. 2427 (ค.ศ. 1884) เป็นต้นมา เริ่มมีการกระจายโรงเรียนออกตามหัวเมืองต่างๆ ตามมา แต่ถึงกระนั้น วัด ซึ่งเป็นแหล่งเผยแพร่ข้อมูล ความรู้ต่างๆ ก็ยังไม่สามารถถ่ายทอดองค์ความรู้อย่างตะวันตกได้อย่างสมบูรณ์แบบ

การพัฒนาคน ด้วยการศึกษาเป็นพระราชนโยบายที่ทรงดำริ และทรงผลักดันการศึกษาของคนในประเทศ อย่างต่อเนื่อง ดังเช่น พระราชดำริสดอนหนึ่ง ที่ทรงดำริส แก่นักเรียนที่มาเฝ้ารับเสด็จ ณ พลับพลาท้องสนามหลวง ภายหลังจากที่ทรงเสด็จพระราชดำเนินกลับจากการเสด็จประพาสยุโรป ในเดือน มกราคม พ.ศ. 2440 (ค.ศ. 1897) (พลาตีสัย ลิทธิรัชฎกิจ, 2545 : 14)

“...การเรียนรู้จึงเป็นข้อสำคัญ ในความเจริญของบ้านเมืองเราเป็นอันมาก แต่เป็นการพันกำลังที่เราจะคิดส่งนักเรียนไปเล่าเรียน ในประเทศยุโรปให้มาก ตามความต้องการ และเป็นการไม่แนบเลย แท้จริงว่า คนที่ไปเรียนในยุโรปแล้ว จะดีกว่า คนที่เรียนในเมืองเราทั่วทุกคน แต่เราต้องยอมรับว่า ผู้ซึ่งมีสติ ปัญญา และมีความอดสาหะ แลไม่ได้ละเลยภาษาของตัวเสียคงจะดีกว่าที่เล่าเรียนอยู่แต่ในเมืองเรา เราได้คิดอยู่ที่จะอุดหนุนการเล่าเรียนในเมืองเรา ซึ่งเห็นว่า เป็นค้ำมูลสำคัญของความมั่นคงของพระราชอาณาจักร...”

การจัดการศึกษาและจัดการโรงเรียน ได้เป็นไป ดังที่ได้กล่าวมาแล้วในตอนก่อน ทราบจนกระทั่ง ถึงรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงได้เริ่มมีการปฏิรูป ครั้งใหญ่ ที่สำคัญยังเป็นคราวแรก นับแต่ปี พ.ศ. 2414 เป็นต้นมา โดยได้โปรดให้สถาปนาโรงเรียนหลวงขึ้น ในพระบรมมหาราชวัง ในปีนั้นเป็นประเดิม แล้วติดตามด้วยโรงเรียนอื่นๆ และสถาบันต่างๆ อันเกี่ยวข้อง การศึกษามากมาย รวมทั้งกระทรวงศึกษาธิการ (ซึ่งในครั้งนั้น เรียกกระทรวงธรรมการ) ก็ได้ถือ กำเนิดมา ในตอนนี้ด้วย และนับแต่นั้นมา รัฐบาลก็ได้เริ่มเข้ามามีบทบาท ในการจัดการศึกษาของ ประเทศไทย ตลอดมา ซึ่งผลจากการปฏิรูปครั้งนั้น ได้เป็นรากฐานของการศึกษาแผนใหม่ ของเรา ในปัจจุบันนี้ พระองค์ท่าน ทรงเรียกโรงเรียนที่แรกตั้งนี้ว่า “โรงเรียน” และผู้ที่เข้ามาเรียนหนังสือ หรือ นักเรียนนั้น จะได้รับพระราชทานเสื้อผ้า เครื่องแต่งกาย ตลอดจนเบี้ยเลี้ยงค่าอาหารกลางวันด้วย ทุกวัน กับได้แจ้งให้ทราบด้วยว่า “ครูสอนนั้นจะให้สอน โดยอาการเรียบร้อยไม่ให้คำดี หยาบคาย” (สมาคมครูโรงเรียนราษฎร์แห่งประเทศไทย, 2514 : 10)

ความจำเป็นที่ต้องปฏิรูป สาเหตุที่มาของการปฏิรูปการจัดการศึกษาและโรงเรียน ตามที่ได้กล่าวมานี้ อาจกล่าวได้ว่า เป็นเพราะสถานการณ์แวดล้อมได้บีบบังคับอยู่โดยรอบด้าน หลายประการด้วยกัน จึงทำให้ทรงเห็นความจำเป็นที่จะต้องเร่งรัดจัดการศึกษาขึ้นมา โดยป้องกันมิให้ ชาติบ้านเมือง ตกไปเป็นของมหาอำนาจได้ ดังที่ประเทศเพื่อนบ้านทั้งหลาย เผชิญกันอยู่ในขณะนั้น ประจวบเหมาะกันในเวลานั้น หน่วยงานราชการต่างๆ ก็กำลังเริ่มปฏิรูปเป็นครั้งใหญ่ เช่นกัน

จากการปฏิรูปดังกล่าวนี้ มีการปรับปรุงกระทรวงต่างๆ มีหน่วยงานราชการใหม่ๆ ได้ ถือกำเนิดมาในระยะนี้เป็นอันมาก กำลังคนจึงไม่พอแก่ความต้องการของราชการ จึงจำเป็นต้อง เร่งรัดการศึกษาขึ้นมา เพื่อผลิตข้าราชการของประเทศ ดังนั้น จุดมุ่งหมายในระยะเริ่มแรกแห่งการ ปฏิรูปการศึกษา ในรัชกาลที่ 5 นั้น มีจุดมุ่งหมายไปในทาง ฝึกหัดคนให้เข้ารับราชการ เป็นสำคัญ (สมาคมครูโรงเรียนราษฎร์ แห่งประเทศไทย, 2514 : 12)

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงมีพระราชดำริให้ความรู้ด้วยการศึกษาแก่ประชาชนทุกเพศ ทุกวัย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง โดยเริ่มให้มีความพยายามในการปลูกฝังการศึกษาในพระบรมมหาราชวังก่อน โดยเฉพาะอย่างยิ่งความรู้ตามแบบตะวันตก แม้ในอดีต จะมีการจ้างสตรีชาวตะวันตก เข้ามาสอนหนังสือ ในพระบรมมหาราชวัง แต่ในช่วงระยะเวลาต่อมา ก็ได้มีการส่งเด็กหญิงไทย ออกไปเรียนแล้วกลับมาถวายพระอักษร โดยทรงคัดเลือกเด็กหญิงไปเรียนที่ประเทศอังกฤษ จำนวน 4 คน คือ จันทน์ มี ขำ และ สุด โดยให้เป็นนักเรียนส่วนพระองค์ ตามเสด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนเรศนัรวรฤทธิ์ ที่ทรงไปรับตำแหน่งอัครราชทูต ที่อังกฤษ เมื่อปี พ.ศ. 2426 และเมื่อจบการศึกษา จากคอนแวนต์ กลับมาเมื่อ พ.ศ. 2436 ก็ได้เข้าไปถวายการสอนแก่เจ้านายฝ่ายใน (วรรณพร บุญญาสถิต, 2548 : 83)

ในปี พ.ศ. 2423 ได้มีการจัดโรงเรียนสำหรับเจ้านายฝ่ายใน ชั้นหม่อมเจ้าและธิดาขุนนาง เช่น โรงเรียนสุนันทาลัย มีครูที่สอน มาจากประเทศอังกฤษ 3 คน คือ มิสซิสเชคสเปียร์ (Mrs. Sheakspear) มิสโคล (Miss Cole) มิสสมิท (Miss Smith) ด้วยเหตุนี้จึงมีโอกาเรียนแบบตะวันตก ควบคู่ไปกับแบบดั้งเดิม รวมทั้งได้รับการศึกษาในระบบโรงเรียนตามแบบตะวันตก

นอกจากนี้ ราชสำนักฝ่ายใน ยังมีความตื่นตัวในเรื่อง การรับวัฒนธรรมตะวันตก โดยเฉพาะอย่างยิ่งวัฒนธรรมทางการอ่าน การเรียนรู้ และการศึกษาภาษาอังกฤษ เหตุเพราะเมื่อประเทศเปิดรับชาติตะวันตกเข้ามามากขึ้น ราชสำนักต้องมีหน้าที่ส่วนหนึ่ง ในการรับรอง ดังนั้นเพื่อให้เป็นไปตามพระราชนิยม ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว บรรดาพระบรมวงศานุวงศ์ รวมถึงข้าราชการทั้งหลาย จึงต้องให้ความสำคัญต่อการเรียนรู้ประเพณีนิยม ของตะวันตกอย่างจริงจัง

ดังตัวอย่าง เจ้านายฝ่ายในกลุ่มมเหสี เช่น สมเด็จพระนางเจ้าเสาวภาผ่องศรี ทรงสามารถอ่านภาษาอังกฤษได้ดี โดยโปรดอ่านหนังสือพิมพ์ และวารสารภาษาอังกฤษเป็นประจำ สมเด็จพระศรีสวรินทราบรมราชเทวีฯ ทรงอ่านหนังสือพิมพ์รายวัน และรายคาบภาษาอังกฤษ สามารถฟังได้เข้าใจ แต่ตรัสได้ไม่มากนัก ส่วนเจ้านายฝ่ายในชั้นพระเจ้าลูกเธอ เช่น สมเด็จพระเจ้าฟ้าหญิงวไลยอลงกรณ์ ทรงศึกษาในโรงเรียนราชกุมารี ส่วนภาษาอังกฤษ ศึกษาที่ ครูจันทน์ หม่อมเจ้าหญิงพิจิตรจิราภา เทวกุลและหม่อมเจ้าหญิงมณฑาทิพย์ กมลาคน์ ซึ่งทรงเรียนภาษาอังกฤษกับครูแฮมม ที่โรงเรียนสวนสุนันทาลัยส่วนภาษาฝรั่งเศส เรียนกับครูชื่อ มิสเตอร์รัชชี (Mr. Rushy) นอกจากนี้ยังศึกษาภาษาเยอรมันอีกด้วย เจ้าฟ้าหญิงนิภาภรณ์ ทรงดรัสภาษาอังกฤษ ได้อย่างคล่องแคล่ว ทรงกล้าที่จะรับสั่ง กับชาวต่างชาติ เป็นพระราชเลขาส่วนพระองค์ เมื่อชันษา 17 - 18 ปี และสามารถแปลภาพยนตร์ฝรั่ง ให้กับเจ้านายดำหนักอื่นๆ ที่ไม่ทรงเข้าใจฟังได้ (วรรณพร บุญญาสถิต, 2548) นอกจากนี้ ยังมีการเรียนรู้ผ่านช่องทางอื่น อีกด้วย เช่น การรับสื่อต่างๆ จากตะวันตกทั้ง

หนังสือพิมพ์ วารสาร และหนังสืออื่นๆ ทำให้รู้ความเคลื่อนไหว ของตะวันตกได้อีกทางหนึ่ง ขณะเดียวกัน เจ้านายในราชสำนัก ก็ทรงพยายามสนับสนุนการศึกษาให้กับผู้อื่น อีกด้วย

รูปภาพที่ 4.41 ภาพนักเรียนโรงเรียนสวนนอก
ภาพจาก สมุดภาพเมืองไทย ของเอนก นาวิกมูล

Plate 63
The Suun Nok school for princesses (Thai National Archives).

รูปภาพที่ 4.42 ครู - นักเรียน โรงเรียนสวนนอก

ภาพจาก หนังสือ Siamese Sketches

Plate 57
A class at the Rajawittayalai school (Thai National Archives).

รูปภาพที่ 4.43 ครู - นักเรียน โรงเรียนราชวิทยาลัย

ภาพจาก หนังสือ Siamese Sketches

ทรงให้ความสำคัญ ในเรื่องการศึกษาแบบตะวันตก ในทุกๆ ด้าน การจัดการศึกษาในเริ่มแรกคือ โปรดเกล้า ให้มีการจัดตั้งโรงเรียนราชกุมารขึ้น สำหรับเจ้านายฝ่ายในชั้นสูงที่ยังทรงพระเยาว์ โดยให้มีการเรียนการสอน ทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ และได้จ้างครูชาวตะวันตกเข้ามาสอน แต่ไม่เป็นที่พอพระทัย เนื่องจากทรงทราบว่า ครูนั้นเกียจคร้าน จึงให้เลิกจ้าง

ต่อมา พระองค์ทรงมีพระราชดำริ ที่จะสร้างครูที่มีความรู้ แบบตะวันตก ซึ่งเป็นสตรีชาวไทย แทนจ้างครูชาวต่างชาติ โดยส่งเด็กหญิงไทย ออกไปเล่าเรียน แล้วกลับมาถวายพระอักษร เพราะทรงเห็นว่า การที่หาหม่อมเข้ามา เป็นการสิ้นเปลือง พอถึงกำหนดก็ต้องกลับบ้าน อีกทั้งยังกลัวประวัติศาสตร์จะซ้ำรอยเหมือนเมื่อครั้งที่ นางแอนนา เข้ามาสอนในราชสำนักฝ่ายใน

ในส่วนเจ้านายฝ่ายหน้าที่ ได้เสด็จประพาส หรือไปทรงศึกษาต่อในประเทศต่างๆ ทางตะวันตก ก็มีส่วนสำคัญในการถ่ายทอดเรื่องราวของตะวันตก ให้กับเจ้านายฝ่ายในได้รับรู้ เช่น เมื่อรัชกาลที่ 5 เสด็จประพาสยุโรป ก็ทรงมีพระราชหัตถเลขา เล่าเรื่องราวต่างๆ ให้พระมเหสี พระราชโอรส และพระราชธิดา นอกเหนือจากนี้ ก็ยังมีคราวที่เจ้านายฝ่ายใน ได้ตามเสด็จไปยังประเทศต่างๆ รวมทั้งการออกรับแขกบ้านแขกเมือง ซึ่งในสมัยรัชกาลที่ 5 มีเจ้านายจากตะวันตกเข้ามาเยือนเมืองไทยหลายพระองค์

ทรงมีพระบรมราโชวาท ของรัชกาลที่ 5 แก่นักเรียน โรงเรียนสวนกุหลาบ ในปี พ.ศ. 2433 (ค.ศ.1880)เกี่ยวกับความจำเป็นในการเรียนภาษาอังกฤษว่า การจะเข้าใจตำราวิชาการของต่างประเทศได้นั้น ต้องอาศัยภาษาอังกฤษเป็นสิ่งสำคัญ ในขณะเดียวกัน พระองค์ก็ให้ความสำคัญกับภาษาไทย และขนบธรรมเนียม ประเพณีไทย พระองค์ต้องการให้ศึกษาภาษาอังกฤษ และความรู้แบบตะวันตก แต่ไม่ต้องการ ให้กลายเป็นชาวตะวันตก

นอกจากนี้ ฝ่ายในก็มีความตื่นตัวในเรื่องการศึกษา โดยสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ ทรงดำริให้เจ้านายที่ทรงพระเยาว์ ได้รับความรู้ ทรงขอตัว ครูมี จากโรงเรียนสุนันทาลัย เพื่อถวายการศึกษาภาษาอังกฤษ โดยสอนที่ โรงเรียนราชกุมาร ในพระบรมมหาราชวัง นอกจากการจัดการศึกษา ให้กับเจ้านายที่ ทรงอภิบาลโดยตรงแล้ว ในแต่ละตำหนัก ต่างก็เปิดสถานการศึกษาให้กับกุลบุตร ธิดา ซึ่งเป็นลูกเจ้านาย และข้าราชการผู้ใหญ่ ที่สนิทสนมและรับใช้อย่างใกล้ชิด คนเหล่านี้ ได้ฝากลูกของตน เข้ามาศึกษาและเรียนวิชาความรู้ในตำหนักต่างๆ เช่น ตำหนักของ พระอัครชายา สายสวัสดิ์ภิมย์ ตำหนักของพระองค์ ได้ชื่อว่า เป็นผู้จัดการศึกษาที่มีชื่อแห่งหนึ่งในพระบรม มหาราชวัง เล่ากันว่า มีการจัดการศึกษาล้ำหน้า ตำหนักอื่นๆ ที่จัดในรุ่นนั้น ซึ่งนอกจากจะสอนภาษาไทย ยังมีการสอนภาษาอังกฤษ โดยจ้างครูสตรีชื่อ อ่อง (ต่อมาเป็น คุณหญิง วิทยาปริษามาตย์) ซึ่งเรียนภาษาอังกฤษ มาจากโรงเรียนสตรีวังหลังมาสอน

Royal Seminary
 ศูนย์มหาวิทยาลัยเมารี สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร
 พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดเกล้าฯ ให้สร้างขึ้น
 ในปี พ.ศ. ๒๔๒๓

รูปภาพที่ 4.44 Royal Seminary หรือ สุนันทาลัย
 ภาพจาก ศาสตราจารย์เกียรติคุณ นายแพทย์พูนพิศ อมาตยกุล

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงจัดการศึกษาให้กับประเทศ ด้วยการที่ทรงสร้าง Royal Seminary หรือ สุนันทาลัย เพื่อให้เป็นอนุสรณ์ในการสิ้นพระชนม์ของสมเด็จพระนางเจ้าสุนันทากุมารีรัตน์ พระบรมราชเทวี และทรงมีพระราชประสงค์ให้เป็นสาธารณกุศล บำรุงการศึกษาสตรี จากนั้นในปี พ.ศ. 2423 (ค.ศ. 1880) ทรงเสด็จพระราชดำเนินวางศิลาฤกษ์ก่ออาคาร พระราชทานนามโรงเรียนว่า “สุนันทาลัย” และเปิดการเรียนการสอนในปี พ.ศ. 2435 (ค.ศ. 1892) จากนั้น ในปี พ.ศ. 2441 (ค.ศ. 1898) โรงเรียนก็ต้องปิดดำเนินการ เพราะกระทรวงธรรมการ และโรงเรียนนายเรือ ได้มาขอใช้สถานที่ และหลังจากนั้น ในปี พ.ศ. 2449 (ค.ศ. 1906) สมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ ได้กราบบังคมทูลขอพระราชทาน ที่สุนันทาลัย และทรงย้ายโรงเรียนราชินีเข้ามาอยู่

สมเด็จพระนางเจ้าเสาวภาผ่องศรี โปรดเกล้าให้ตั้งโรงเรียนราชินีขึ้น เมื่อ พ.ศ. 2447 (ค.ศ. 1904) เมื่อตั้งโรงเรียน พระองค์ได้ทรงจ้าง ครูสตรีชาวญี่ปุ่น 3 คน คือ ยาซุย เท็ตซึ (Yasui Tetsu) คาวาโน คิโย (Kawano Kiyo) นาคาจิม่า โทชิ (Nakajima Toshio) โดยมีสัญญาจ้างเป็นเวลา 3 ปี วิชาที่นักเรียนจะต้องเรียนในโรงเรียนราชินี ประกอบด้วย ภาษาไทย ภาษาอังกฤษ เลขคณิต สรีรศาสตร์ พงศาวดาร (ประวัติศาสตร์) ภูมิศาสตร์ วาดเขียน การช่าง รวมทั้งมีการสอนวิชาดนตรี ซึ่งมีทั้งดนตรีไทย และดนตรีสากล สำหรับดนตรีไทยนั้น มีการจ้างครูสตรีชาวไทย มาเป็นผู้สอน และเครื่องดนตรีที่สอนนั้น ล้วนเป็นของไทยทั้งสิ้น สำหรับคนที่เรียนดนตรีสากล ก็จะเล่นดนตรีของต่างประเทศ เช่น ซอฝรั่ง หรือจิมฝรั่ง แต่คนที่เล่นดนตรีสากล จะต้องหัดเข้าวงมโหรี และเรียนเพลงไทย นอกจากนี้โรงเรียนยังอบรม ในเรื่องจรรยา กิริยามารยาท และศีลธรรม ให้เห็นได้ว่า หลักสูตร ของโรงเรียนราชินี เป็นหลักสูตรการศึกษา สำหรับการเป็นหลักสูตรการศึกษา ที่ผสมผสาน ระหว่างการศึกษาในราชสำนักฝ่ายในแต่โบราณ และการศึกษาสำหรับการเป็นแม่บ้าน แม่เรือน ในสมัยใหม่

จากการส่งเสริมการศึกษาของสตรี ดังกล่าว ทำให้สตรีไทย มีโอกาสในการศึกษา มีโลกทัศน์ที่กว้างขวางมากขึ้น กล้าแสดงความคิดเห็น ปกป้องสิทธิของสตรี และเรียกร้องให้สังคม ได้รับรู้ถึง ความมีตัวตนทางสังคม ของสตรีมากขึ้น มีการออกหนังสือพิมพ์สตรี เช่น หนังสือพิมพ์สตรีศัพท์ หนังสือพิมพ์พนารินาถ

การปฏิรูปการศึกษา ในสมัยรัชกาลที่มีการปฏิรูปการศึกษา เพื่อให้ทันสมัย ตามแบบตะวันตก ซึ่งมีความเจริญก้าวหน้าไปมาก โดยทรงดำเนินงานตามลำดับขั้นตอน ดังนี้

- (1) การจัดตั้งโรงเรียนหลวง และโรงเรียนสอนภาษาอังกฤษใน พ.ศ. 2414 (ค.ศ. 1871)
- (2) การสถาปนาโรงเรียนทหารมหาดเล็ก ใน พ.ศ. 2424 (ค.ศ. 1881)
- (3) การสถาปนาโรงเรียนสำหรับราษฎรเป็นครั้งแรก ที่วัดมหรณพาราม ใน พ.ศ. 2427 (ค.ศ. 1884)
- (4) การจัดตั้งโรงเรียนในมณฑลต่างๆ ใน พ.ศ. 2428 (ค.ศ. 1885)
- (5) การจัดตั้งกรมศึกษาธิการขึ้น ใน พ.ศ. 2430 (ค.ศ. 1887) เพื่อรับผิดชอบ และควบคุมดูแลทางการศึกษา

การจัดตั้งกระทรวงธรรมการ ใน พ.ศ. 2435 (ค.ศ. 1892) โดยยกฐานะกรมศึกษาธิการขึ้นเป็นกระทรวงธรรมการ ได้จัดประเภทของโรงเรียนออกเป็น 2 ประเภท คือ โรงเรียนมูลศึกษา หรือ “โรงเรียนหลวง” และ “โรงเรียนเชลยศักดิ์พิเศษ” ที่คณะมิชชันนารีตั้งขึ้น

การแบ่งหน้าที่ และความรับผิดชอบ ของกระทรวงธรรมการ และกระทรวงมหาดไทย ในปี พ.ศ. 2452 (ค.ศ. 1909) คือ การจัดการศึกษาให้แก่ทวยราษฎร์ ทั้งราชอาณาจักร โดยมอบให้ กระทรวงมหาดไทยดำเนินการ ส่วนการศึกษาชั้นสูง มอบให้กระทรวงธรรมการ เป็นผู้จัดการ หลังจากนั้น ก็ปรากฏว่ามีการจัดตั้งสถานศึกษาสำหรับสตรีไทย โดยภริยาของหมอสอนศาสนาจีนเป็นแห่งแรก คือ “โรงเรียนกุลสตรีวังหลัง” และทรงตั้ง “โรงเรียน เสาวกา” และ “โรงเรียนราชินี” หลังจากนั้น ได้มี โรงเรียนสำหรับสตรีเพิ่มมากขึ้น

สมัยรัชกาลที่ 5 ทรงปฏิรูปสังคมครั้งใหญ่ ด้วยการยกเลิกระบบไพร่และประกาศเลิกทาส ซึ่งถือได้ว่าเป็นการปลดปล่อยคนไทย ให้เป็นอิสระแก่ตัวเอง ขณะเดียวกันก็ทรงยกฐานะของคนไทย ให้ทัดเทียมกัน ด้วยการปฏิรูปการศึกษา เพื่อให้คนไทย ได้มีโอกาสยกระดับสติปัญญาของตนเอง ให้สูงขึ้นและทัดเทียมกัน อันจะส่งผลอย่างสำคัญยิ่ง ต่อการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง ในระยะต่อมา

การศึกษาดนตรีในโรงเรียนรัฐ ไม่สู้จะมีบทบาทมากนัก ทั้งการดนตรีไทยและดนตรี ตะวันตก เนื่องด้วยมุ่งเน้นที่การอ่านออก เขียนได้ เป็นหลัก และด้วยความมุ่งมั่นที่จะผลิตคนที่มีความรู้ เข้ารับราชการนี้เอง การเรียนดนตรีจึงไม่ได้รับการบรรจุไว้ในหลักสูตรแต่อย่างใด จนมากระทั่ง ปี พ.ศ. 2436 (ค.ศ.1893) จึงได้เกิดร่างการศึกษาสามัญ สำหรับโรงเรียนประเภทมูลสามัญ เกิดขึ้น

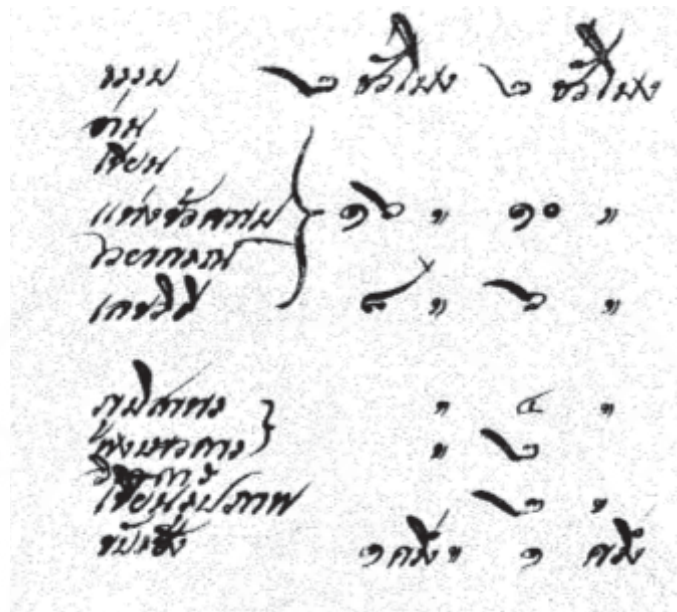

รูปภาพที่ 4.45 โรงเรียนมูลสามัญชั้นต่ำ ให้หัดร้องเพลงสรรเสริญพระบารมี

ภาพจาก หอจดหมายเหตุ กรมศิลปากร, พ.ศ.2436 (เอกสารอัดสำเนา)

[illegible]

รูปภาพที่ 4.46 ข้อกำหนดจำนวนรับนักเรียน ของนักเรียนโรงเรียนมูลนิธิ
ภาพจาก หอจดหมายเหตุ กรมศิลปากร, พ.ศ. 2436. (เอกสารอัดสำเนา)

รูปภาพที่ 4.47 เรียนขับร้องจำนวน 1 ชั่วโมง 30 นาที

ภาพจาก หอจดหมายเหตุ กรมศิลปากร,พ.ศ.2436.(เอกสารอัดสำเนา)

ในหลักสูตรมูลศึกษา บทเรียนที่บังคับ ประกอบไปด้วยรายวิชาต่างๆ เช่น ธรรมจริยา วิชาหนังสือกับภาษา วิชาเลข วิทยา และวิชาที่ว่าด้วยการหัดฝีมือและความชำนาญ อันประกอบไปด้วย วิชา วาดเขียน และขับร้อง ซึ่งมีความประสงค์ คือ จะให้ร้องเพลงที่ง่ายๆ จะได้เกิดความใคร่ต่อ ความงาม ความไพเราะ ให้ร้องเพลงดอกสร้อย เป็นทำนองต่างๆ ได้ตลอด การเรียนดนตรีโรงเรียน มูลสามัญ ซึ่งเป็นโรงเรียนที่จัดตั้ง โดยหลวงประเทษมูลสามัญขึ้นตำ มุ่งเน้นให้เรียนการขับร้อง เพลงสรรเสริญพระบารมี การสวดสรภัญญะ และเทศน์มหาชาติ ส่วนโรงเรียนมูลสามัญชั้นสูง ให้เรียนขับร้องเพลงสรรเสริญพระบารมี ตามเห็นสมควร สะท้อนให้เห็นรูปแบบการจัดการศึกษา ดนตรีในหลักสูตรที่เน้นและอนุรักษ์ความเป็นไทยสรภัญญะ สวดพร โอ้เอื้อวิหาราย และลำต่างๆ

จากหลักฐาน ในช่วง ปี พ.ศ. 2444 (ค.ศ.1901) ในหนังสือพิมพ์วิทยากรย ซึ่งออกโดย สามัญยาจารย์สมาคม ได้ให้ความสำคัญกับการร้องเพลงสรรเสริญพระบารมี เป็นอันมาก บทร้องมี ลักษณะเป็นคำโคลง ซึ่งทำให้นักเรียน ร้องได้ยาก และมีการเปลี่ยนแปลงขึ้นบ่อยครั้ง จึงได้ออกกฎ ให้ทุกโรงเรียนเปลี่ยนมาใช้บทร้องนี้ โดยไม่มีการเปลี่ยนแปลง และให้ร้องตามแบบทำนอง ของโรงเรียน วัดเบญจมบพิตรเป็นต้นแบบ ให้ครูทั้งหลายไปหัดร้องให้ได้ หากร้องไม่ได้ก็ให้ไปหา ขุนบรรหาร วรอรธ ซึ่งเป็นครูใหญ่โรงเรียน ดังกล่าว

ด้วยการจัดการศึกษาในโรงเรียนรัฐ มุ่งเน้นความเป็นไทยและฐานการเรียนรู้จากรากฐานวัฒนธรรมไทยเป็นเบื้องต้น ดังนั้นการจัดหลักสูตรในสมัยรัชกาลที่ 5 จึงมุ่งเน้นให้นักเรียนรู้จักการขับร้องเพลงสรรเสริญพระบารมีก่อนในเบื้องต้น เนื่องจากเหมาะสมกับสถานการณ์ เพราะในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงเสด็จประพาสต้นไปตามมณฑลต่างๆ เพื่อเพื่อทรงงานต่างพื้นที่บ่อยครั้ง เช่น เสด็จประพาสมณฑลนครสวรรค์ พิชณุโลก ดังนั้นเพื่อให้สอดคล้องกับกิจกรรมการเรียนการสอน การขับร้องเพลงสรรเสริญพระบารมีจึงถูกบรรจุไว้ในชั้นเรียน โดยให้ร้องเพลงทุกวันจันทร์ก่อนเข้าเรียน และทุกวันศุกร์ ก่อนเลิกเรียน ทั้งนี้เพื่อเป็นการแสดงออกซึ่งความเคารพ และพระมหากษัตริย์คุณ โดยให้เริ่มทำกิจกรรมดังกล่าว ตั้งแต่ปีการศึกษา 2447 เป็นต้นไป

การศึกษาที่จัดโดยรัฐ ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ด้วยทรงตระหนักเป็นอย่างดีว่าการศึกษาเป็นสิ่งจำเป็นต่อการผลิตบุคลากรขึ้นมา เพื่อทำงาน บริหารประเทศชาติ ทรงมุ่งเน้นการศึกษาภาษาอังกฤษ สำหรับชนชั้นสูง เป็นเริ่มแรกก่อน เนื่องจากคนกลุ่มนี้จะถูกคัดเลือกให้ทำหน้าที่รับราชการ งานหลวงก่อน จากนั้นก็ทรงมีนโยบาย การจัดตั้งสถานศึกษากระจาย และขยายโอกาสออกไปตามพื้นที่ต่างๆ โดยในขั้นแรก ยังคงอาศัยวัดเป็นหลัก ดังเดิม และจากนั้นเมื่อโรงเรียนฝึกหัดอาจารย์ มีคนมากพอ จึงริเริ่มที่จะส่งครูออกไปสอนตามสถานศึกษาต่างๆ

จากการขยายโอกาสทางการศึกษาของรัฐ กระจายไปสู่ผู้คนทุกชนชั้น ย่อมเป็นเครื่องแสดงให้เห็นถึงความพยายามในการสร้างคน ด้วยการให้ความรู้ ให้การศึกษา การเรียนหนังสือ ถือเป็นส่วนหนึ่งของผู้ที่มุ่งเข้ารับราชการ ดังนั้น รัฐจึงไม่ถนัดในในเรื่องการศึกษา ที่มาจากกลุ่ม หรือองค์กรตะวันตก เช่น กลุ่มบาทหลวงคาทอลิก และมิชชันนารี โปรเตสแตนต์ กิจการโรงเรียนของกลุ่มผู้สอนศาสนา เหล่านี้ ปรากฏขึ้นชัดเจนมา ตั้งแต่ครั้ง รัชกาลพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ความพยายามในการทำงานเผยแพร่ศาสนาควบคู่ไปกับการให้วิชาความรู้ ตามแบบแผนตะวันตกดำเนินต่อเนื่องมาเป็นระยะเวลายาวนาน แม้ในช่วงระยะแรกที่ยังไม่มีการก่อตั้งสถานศึกษาขององค์กรคริสต์ศาสนา เหล่านี้ มีผู้สนใจเปลี่ยนศาสนาจำนวนไม่มากนัก แต่ต่อมาเมื่อค่านิยมและวัฒนธรรมการเรียนรู้ ผ่านสถานศึกษาอย่างตะวันตก เป็นที่แพร่หลาย ประกอบกับการใช้ภาษาอังกฤษเป็นเครื่องมือสำคัญ ในการประกอบอาชีพ รวมถึงค่านิยมในการเข้ารับราชการ ของราษฎรทั่วไป มีมากขึ้น

4.6 บทบาทของดนตรีตะวันตกในงานเผยแผ่คริสต์ศาสนา และโรงเรียนคริสต์

4.6.1 ดนตรีตะวันตกกับการเผยแผ่คริสต์ศาสนา

การทำงานเผยแผ่ศาสนาคริสต์ นิกายโปรเตสแตนต์ ในสยามนั้น ต้องอาศัยคนเป็นจำนวนมาก ในการทำงาน จึงปรากฏมีมิชชันนารีจำนวนมาก เดินทางมาสู่สยาม เพื่อทำหน้าที่เหล่านี้ เพื่อรองรับมิชชันต่างๆ ที่เกิดขึ้นทั่วประเทศ โดยมากมีทั้งมิชชันนารี ที่เป็นแพทย์ เป็นครู ซึ่งถือเป็นภารกิจหลักอีกประการหนึ่ง ที่มิชชันนารี ต้องทำงานควบคู่กันไปกับ งานศาสนา มิชชันต่างๆ ที่ตั้งขึ้น ในสมัยรัชกาลที่ 5 นอกเหนือจากที่กรุงเทพฯ เพชรบุรี และเชียงใหม่แล้ว ก็ได้มีการกระจายมิชชันไปตามที่ต่างๆ เช่น มิชชันลาว ที่มีศูนย์กลางอยู่ที่ เมืองเชียงใหม่ ก็เริ่มมีการกระจายตัวออกไปตามเมืองใกล้เคียง เช่น ลำพูน ลำปาง แพร่ น่าน และเชียงราย นอกจากนี้ยังมีการสร้างมิชชันเพิ่มขึ้นที่ ราชบุรี พิชณุโลก ตรัง และนครศรีธรรมราช เป็นต้น

บทบาทการทำงาน ด้านคริสต์ศาสนา ของนิกายโปรเตสแตนต์ในสยาม ช่วงรัชกาลที่ 5 นั้น ปรากฏความเจริญและกระจายมิชชันต่างๆ ไปตามหัวเมืองเป็นจำนวนมาก การก่อตั้งมิชชัน เหล่านี้ ภารกิจหลักๆ ของมิชชันนารี โปรเตสแตนต์ส่วนใหญ่ จะมีโรงพยาบาล สถานศึกษา และโบสถ์คริสต์ ซึ่งถือเป็นนโยบายหลัก ที่ต้องดำเนินควบคู่ไปกับการเผยแผ่คริสต์ศาสนา

การทำงานศาสนาในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นไปอย่างรวดเร็ว เนื่องจากในช่วงเวลานี้มีมิชชันนารีจำนวนมากเดินทางเข้ามาเพื่อทำงานเผยแผ่ศาสนา การดำเนินงานของมิชชันนารีเพรสไบทีเรียน หรือกลุ่มโปรเตสแตนต์นี้ มีกำลังทุนทรัพย์ และความช่วยเหลือในด้านต่างๆ จากองค์กรในต่างประเทศเป็นสำคัญ ส่งผลให้การทำงานด้านสาธารณูปโภค เช่น โรงพยาบาล โรงเรียน คริสตจักรต่างๆ เป็นไปอย่างรวดเร็ว ในขณะเดียวกันก็มีความพยายามเผยแผ่คริสต์ศาสนาให้กับผู้คนที่อยู่ห่างไกล โดยเฉพาะทางภาคเหนือของประเทศ เนื่องจากมีสภาพภูมิอากาศใกล้เคียงกับซีกโลกตะวันตก

จากการนำวิทยาการแทนพิมพ์เข้ามาใช้ในสยามตั้งแต่ในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อการทำงานเผยแผ่คริสต์ศาสนาของเหล่ามิชชันนารีเป็นอย่างมาก ในขณะเดียวกันก็มีความพยายามจัดทำหนังสือมัสการ เพื่อเป็นสื่อในการสอนศาสนาไปด้วย

เพลงสวด หรือเพลงนมัสการ ถือเป็นสิ่งสำคัญในการทำงานศาสนาในสยาม มิชชันนารีมีความพยายามในการเผยแผ่ศาสนา และเชื่อว่าการศึกษาคือช่วยให้คนเข้าใจและเข้าถึงหลักคำสอนของพระเจ้าได้ ประกอบกับวัฒนธรรมของตะวันตกที่มุ่งเน้น เรื่องการอ่าน การเรียนรู้ ผ่านตัวหนังสือ

เป็นสำคัญ เพลงนมัสการภาษาไทย จึงเกิดขึ้น และในขณะเดียวกันก็มีการจัดทำหนังสือเพลงสวดนมัสการเป็นภาษาต่างๆ รวมทั้งภาษาถิ่น เช่น ภาษาเมือง (เหนือ) ดังนั้น ตามมิชชั่นใหญ่ๆ เช่น ที่เมืองเชียงใหม่ ก็จะมีโรงพิมพ์ไว้รองรับงานพิมพ์ที่เกี่ยวกับการเผยแพร่ศาสนาด้วย

ในปี พ.ศ. 2418 (ค.ศ. 1875) หมอแมคฟาร์แลนด์ (Dr.McFarland) ดำเนินการหาทุนจัดพิมพ์หนังสือเพลงสวดนมัสการพระเจ้า พร้อมโน้ตเพลงสวด โดยการเรียกรับเงินบริจาค ในคราวที่ท่านเดินทางกลับไปสหรัฐอเมริกา การจัดพิมพ์โน้ตเพลงสวด พร้อมโน้ตเพลงสำเร็จลงได้ ในปี 2419 (ค.ศ.1876) เป็นหนังสือเพลงสวดเล่มที่สอง โดยเล่มแรกนั้นดำเนินการจัดพิมพ์ที่โรงพิมพ์ของหมอแบรดเลย์ มีเฉพาะเนื้อหาคำสอนและเนื้อเพลงสวดนมัสการ ไม่มีทำนองประกอบ ความตอนหนึ่งจากประวัติของสกุล แมคฟาร์แลนด์ (McFarland) ในสยาม (พระอาชีววิทยาคม, 2493 : 6) ความเป็นว่า

“...เมื่อถึงเวลากลับเมืองไทย ในเดือนสิงหาคม ค.ศ. 1875 วิลกับแฮ็ค ต้องอยู่เรียนหนังสือ เมื่อกับข้าพเจ้า กลับมากับบิดา มารดา วิชาที่บิดาข้าพเจ้าเรียนมาได้อย่างหนึ่ง คือ การพิมพ์ ไม่ต้องสงสัยว่าจะมีใครอื่นสอนให้ นอกจาก หมอแบรดเลย์ และจากท่านหมอนี้แหละ ท่านบิดาได้รับแทนพิมพ์สำหรับงานอดิเรกขึ้นนี้ ท่านบิดานับว่าเป็นเอกทั้งในการพิมพ์และการป้อนกระดาษ ข้าพเจ้าเคยได้ยินช่างพิมพ์อาชีพสรรเสริญงานของท่านพวกเราลูกๆ ก็มีแทนพิมพ์ภาษาอังกฤษเล็กๆ เหมือนกัน การศึกษาส่วนใหญ่ของเราก็คือ การเรียบเรียงตัวพิมพ์ และงานป้อนกระดาษ พอกลับจากอเมริกา ปี 1875 ท่านบิดาก็เริ่มพิมพ์โน้ตเพลงสวดทีเดียว ข้าพเจ้าไม่เคยทราบว่ามีหนังสือเพลงสวดภาษาไทยเล่มแรกพิมพ์เมื่อไร แต่ที่มีใช้อยู่เล่มเดียวก็พิมพ์ที่โรงพิมพ์หมอแบรดเลย์ เล่มที่เพิ่มเติมใหม่นั้น พิมพ์เมื่อ ปี 1859 พอปี 1860 ก็เสร็จ หนังสือเหล่านี้ไม่มีทำนอง ระหว่างที่ท่านพักอยู่ในอเมริกา ท่านได้เงินจากมิตรสหายที่สนใจ ในเรื่องบทเพลงของท่านและด้วยจำนวนเงินนี้จึงซื้อบล็อกโน้ตเพลงมาได้ ท่านบิดา เป็นคนอธิบายความหมายของคำ โดยแต่งเป็น คำร้อยกรองง่ายๆ ให้ครูพูนฟังครั้นแล้วก็ร้องเพลงซ้ำแล้วซ้ำอีกให้ฟังจนกระทั่งแกจำทำนองได้แล้ว ก็ก้มหน้าก้มตาแปลคำเขียนคำแปล ด้วยดินสอคำๆ ยาวไม่เกินครึ่งนิ้ว ในที่สุด บทเพลงนั้นก็พิมพ์ขึ้นด้วยน้ำมือของบิดา

ข้าพเจ้า ในปี 1876 ซึ่งต่อมาก็ได้พิมพ์อีก เป็นครั้งที่ 2 ในปี 1885 แต่
อย่างไรก็ดี ฉบับเริ่มแรกที่มีโน้ตด้วยนั้น เป็นประโยชน์มากในสมัยนั้น...”

เย็บไวน์ L. M.

Selected by Kru Poon, Peichaburi, SIAM.

บท ๑๘ L. M.

๑ มีที่หนึ่งนั้น ชื่อเมืองสวรรค์ อยู่ชั้นบนฟ้า เป็นที่สาธุ สนุก สนุกหนา คนถือสังฆา แม้ว่าตายไป อยู่ในที่นั้น ๒ มีที่หนึ่งไว้ไว้ ล้วนแต่เปลวไฟ ติดไฟทุกวัน เรียกว่านรก คนตกอะนัต สำหรับโทษทัณฑ์ คนชั่วทำดี เป็นนิรันดร์ ๓ ผู้ใดมีโทษ พระองค์พิโรธ ลงโทษเข้าเข็น อยู่นรกใหญ่	ไฟไหม้ไม่เว้น ผู้มีศางเป็น เพื่อนในไฟนั้น เป็นนิรันดร์ ๔ เราท่านได้รู้ ว่ามีบาปอยู่ มากนักแน่ นอน แต่ข้าอยากได้ บาปได้หมดก่อน ก่อนวันม้วยมร ขอไปสวรรค์ บาปนั้นหายไป ๕ ข้ายังไม่ม้วย ขอพระเจ้าช่วย คนจิตใจ ให้ข้าพ้นชั่ว ก่อนวันม้วย ให้กลับดีได้ พ้นโทษพ้นทุกข์ เป็นสุขนิรันดร์

18

รูปภาพที่ 4.50 เพลงนมัสการภาษาไทย โดยหมอแมคฟาแลนด์

ภาพจาก Historical Sketch of Protestant Missions in Siam 1828 -1928.

รูปภาพที่ 4.51 เพลงนมัสการ พร้อม Score และตัวเขียนเมือง
ภาพจาก Historical Sketch of Protestant Missions in Siam 1828 - 1928.

A Bible Class At The Campbell Residence, Chiangmai.

รูปภาพที่ 4.52 กลุ่มเรียนพระคัมภีร์ ที่เชียงใหม่
ภาพจาก Historical Sketch of Protestant Missions in Siam 1828 - 1928.

เพลงนมัสการเหล่านี้ สะท้อนให้เห็นถึงความพยายามและความมุ่งมั่นในการทำงานด้านศาสนา ของมิชชันนารีได้เป็นอย่างดี สิ่งหนึ่งที่ทำให้การทำงานด้านศาสนาง่ายขึ้นคือ การเข้าใจและเข้าถึงในภาษา การใช้ภาษา จะเป็นสื่อที่ทำให้เกิดความเข้าใจได้ง่าย โดยเฉพาะอย่างยิ่งต้องเป็นภาษาพื้นถิ่นหรือภาษากลาง ทำนองเพลงนมัสการ ก็จะเป็นของเดิม หากแต่ความยากคือ การหาคำที่สอดคล้องและก่อให้เกิดความลึกซึ้งกินใจ ในขณะร้องเพลงนมัสการ ในการจัดพิมพ์โน้ตเพลงนมัสการเป็นภาษาพื้นเมืองนี้ ทำให้งานเผยแผ่คริสต์ศาสนาในมณฑลพายัพ พัฒนาไปอย่างก้าวหน้า มีผู้คนหันมานับถือคริสต์ศาสนาจำนวนมาก ขณะเดียวกันก็มีการตั้งกลุ่มเรียนพระคัมภีร์ ในขณะเดียวกันก็มีการตั้งเป็นคณะขับร้องประสานเสียง ทำหน้าที่เป็นต้นเสียงเพลงนมัสการทุกวันอาทิตย์ในโบสถ์ ตามธรรมเนียมปฏิบัติของชาวคริสต์

4.6.2 พัฒนาการดนตรีตะวันตกในโรงเรียนโปรเตสแตนต์ (Protestant)

พันธกิจนอกเหนือจากงานเผยแผ่ศาสนา ของมิชชันนารีในกายโปรเตสแตนต์แล้ว การศึกษา ก็เป็นอีกภาระกิจหนึ่ง ที่มิชชันนารีให้ความสำคัญมาโดยตลอด แม้ในช่วงเริ่มแรก จะไม่ได้รับความสนใจ จากประชาชนสยามนัก แต่ต่อมาเมื่อรัฐให้ความสำคัญ ต่อระบบการศึกษา ของคนในชาติ โรงเรียนเอกชน ที่อยู่ภายใต้การดูแลของมิชชันเหล่านี้ ก็กลับได้รับความสนใจ เป็นอันมาก เพราะนอกจาก การเล็งเห็นประโยชน์ในการเรียนหนังสือแล้ว การเรียนรู้ภาษาอังกฤษ ก็เป็นสิ่งสำคัญ ที่จะช่วยให้เกิดความรู้ที่กว้างขวางมากยิ่งขึ้น และเป็นที่ต้องการของตลาดแรงงาน ในสมัยรัชกาลที่ 5 เพราะการติดต่อลงทุนที่มาจากต่าง ๆ ชาติ มีจำนวนมาก แต่จำนวนคนที่รู้หนังสือ ภาษาอังกฤษ ในการติดต่อสื่อสารกลับมีไม่มากนัก ในช่วงเวลาหนึ่ง ผู้คนจึงหันกลับมาให้ความสนใจต่อระบบการศึกษาที่ดูแล โดยเอกชนอย่างโรงเรียนในสังกัดมิชชันต่างๆ เหล่านี้

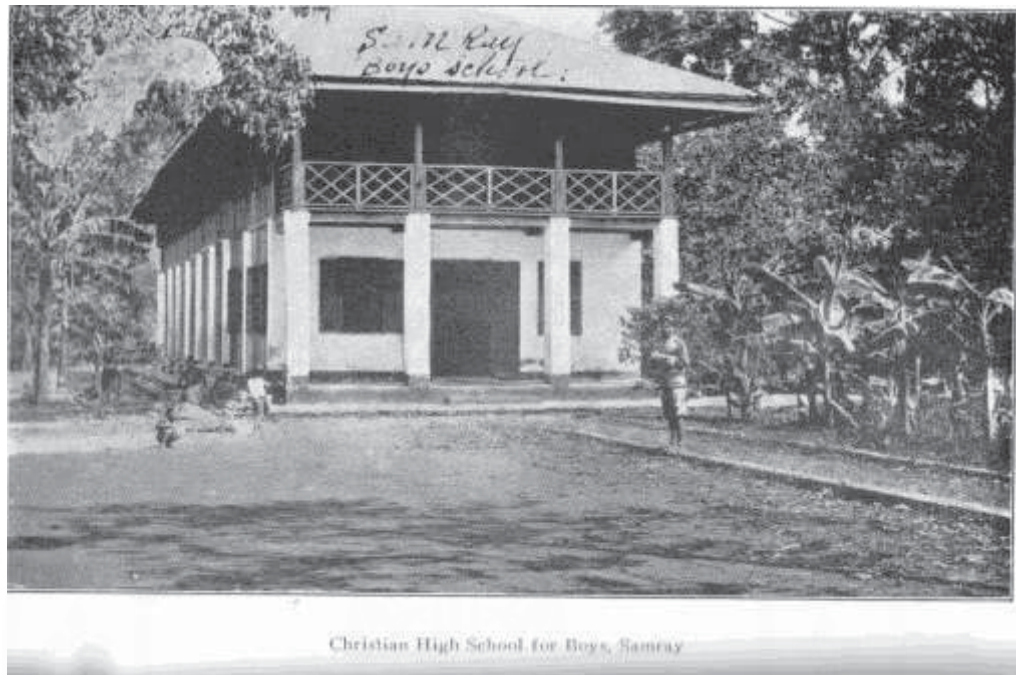
พันธกิจด้านการศึกษาในยุคแรกนั้น เริ่มต้นด้วยการอ่าน และการศึกษาคริสต์ธรรมคัมภีร์ เป็นสำคัญ เดือนสิงหาคม พ.ศ. 2394 (ค.ศ. 1851) มิสซิส เทเลอร์ โจนส์ (Mrs. Jones Taylor) แห่ง คณะอเมริกันแบปติสต์ มิชชัน (American Baptist Mission) และ มิสซิส แดน บีช บรัดเลย์ แห่งคณะ เพรสไบทีเรียนมิชชัน (Presbyterian Mission) ได้รับพระกรุณาธิคุณ โปรดเกล้าโปรดกระหม่อม จากพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 ให้เข้าไปสอนหนังสือ ในพระราชสำนัก ปี พ.ศ. 2395 (ค.ศ. 1852) ดร.ซามูเอล บี.เฮาส์ (Dr. Samuel B. House) ได้รับมอบหมาย ให้เป็นผู้ดูแล โรงเรียนของมิชชัน ซึ่งอยู่ใกล้กับวัดแจ้ง (วัดอรุณราชวรารามวรวิหาร) โดยเปิดเป็นโรงเรียนชายล้วน ปี พ.ศ. 2399 (ค.ศ. 1856) ได้ย้ายโรงเรียนมาตั้งอยู่ที่สำเหร่ ซึ่งเป็นที่ทำการแห่งใหม่ ต่อมาในปี พ.ศ. 2431 (ค.ศ. 1888) ศาสนาจารย์ จอห์น เอकिन (Rev. John Aekin) ได้เข้ามาจัดตั้งโรงเรียนอิสระ

ที่กุ๊กจีน และได้เข้าร่วมกับโรงเรียนของมิชชัน ในปี พ.ศ. 2433 (ค.ศ. 1890) ซึ่งรากฐานสำคัญยิ่ง ของโรงเรียนกรุงเทพคริสเตียนวิทยาลัย สำหรับการศึกษาของสตรี เริ่มขึ้น เมื่อปี พ.ศ. 2417 (ค.ศ. 1874) โดย มิสซิส แฮเรียต แพ็ตติค เฮาส์ (Mrs.Harris Patty Hous) ภรรยาของนายแพทย์เฮาส์ (Dr.House) เป็นผู้ริเริ่มดำเนินการ และเป็นที่รู้จักในนามกุลสตรีวังหลัง ต่อมา มิส เอ็ดนา โคล (Miss Edna Cole)เป็นผู้รับผิดชอบ และมีบทบาทสำคัญ ในการขยายโรงเรียนจนกลายมาเป็น “โรงเรียนวัฒนาวิทยาลัย”

คณะมิชชัน ยังได้รับผิดชอบโรงเรียนสตรีอีกแห่งหนึ่ง คือ โรงเรียนเจนเฮสส์เมมโมเรียล (Jane Hays Memorial School) ที่จัดตั้งขึ้น โดยมี มิส เจน เฮสส์ แม็คฟาร์แลนด์ (Miss Jane Hays McFarland) เมื่อปี พ.ศ. 2430 (ค.ศ.1887) ตั้งแต่นั้นมา คณะมิชชันได้เปิดโรงเรียนขึ้นอีกหลายแห่ง ในส่วนภูมิภาค เช่น ที่จังหวัดเพชรบุรี ได้มีการจัดตั้งโรงเรียนขึ้นภายใต้การอำนวยการ ของ มิสซิส เจน เฮสส์ แม็คฟาร์แลนด์ เมื่อปี พ.ศ. 2408 (ค.ศ. 1865) เป็นโรงเรียนการฝีมือสำหรับสตรี อันเป็นรากฐานสำคัญของ “โรงเรียนอรุณประดิษฐ” ในเวลาต่อมา ที่จังหวัดราชบุรีได้จัดตั้ง “โรงเรียนสุริยวงศ์” ขึ้น ในช่วงปี พ.ศ. 2433 – 2434 (ค.ศ. 1890 – 1891)

ที่จังหวัดพิษณุโลก ศาสนาจารย์ บุญถ้วน บุญอด ได้จัดตั้งโรงเรียน “ผดุงราษฎร์” ขึ้น ในปี พ.ศ. 2441 (ค.ศ. 1898) ส่วนการขยายงาน ด้านพันธกิจการศึกษา ในภาคเหนือตอนบน ที่เชียงใหม่เริ่มขึ้น โดย มิสซิส โซเฟีย รอยส์ แมคกิลวารี (Mrs Sophia Roys McGilvari) ริเริ่มให้มีการศึกษาสำหรับเยาวชนสตรีขึ้นเป็นครั้งแรก ในปี พ.ศ. 2418 (ค.ศ.1875) ต่อมาในปี พ.ศ. 2422(ค.ศ. 1879) มิส แมรี แคมเบลล์ (Miss Mary Cambell) และ มิส เอ็ดนา โคล (Miss Edna Cole) ได้เข้าจัดระเบียบ และวางรากฐานโรงเรียนสตรีขึ้น ซึ่งพัฒนาเป็น “โรงเรียนคาราวีวิทยาลัย” ในเวลาต่อมา

ส่วนการศึกษาสำหรับผู้ชาย ได้มีการจัดตั้งโรงเรียนขึ้น เมื่อ ค.ศ. 1888 (พ.ศ. 2431) ที่วังสิงห์คำภายใต้การอำนวยการของ ศาสนาจารย์ เดวิด จี.คอลลินส์ (Rev.David G Collin) เป็นพื้นฐานแรกเริ่มในการพัฒนาเป็นโรงเรียนปรินส์รอยแยลส์ วิทยาลัย จนถึงทุกวันนี้ ในต่างจังหวัดมีการจัดตั้งโรงเรียนขึ้นหลายโรงเรียน เช่น ที่จังหวัดลำปาง มิสซิส แคทเธอริน ฟลีสัน (Mrs.Katherine Freeson) และ มิสซิส ดอลล่าร์เบลล์ เทเลอร์ (Mrs.Dollar Belt Taylor) ได้ริเริ่มการศึกษา สำหรับเด็กชาย เมื่อปี พ.ศ. 2433 (ค.ศ.1890) และพัฒนามาเป็น โรงเรียนเคนเน็คแม็ค เคนซี (Kenneth MacKenzie School) ในเวลาต่อมา การศึกษาสำหรับสตรี มิสซิส แคทเธอริน ฟลีสัน ได้เริ่มงาน ในปี พ.ศ. 2434(ค.ศ.1891) และกลายมาเป็นโรงเรียนวิชานารี ส่วนที่จังหวัดเชียงราย แพร์ นาน ได้มีการจัดตั้งโรงเรียนขึ้นมาเช่นกัน ได้แก่ โรงเรียนเชียงรายวิทยาคม โรงเรียนเจริญราษฎร์ และโรงเรียนนาน คริสเตียนศึกษา

รูปภาพที่ 4.53 Christian High School for Boys, Samary

ภาพจาก Historical Sketch of Protestant Missions in Siam 1828 - 1928.

ดนตรีตะวันตก ในโรงเรียนสังกัดมิชชันต่างๆ นั้น มีรากฐานการศึกษา ทางด้านดนตรี มาเป็นระยะเวลายาวนาน โดยมากโรงเรียนที่ตั้งอยู่ในกรุงเทพฯ จึงเป็นสถานที่แรก ที่บรรดามิชชันนารี ที่เดินทางเข้ามาทำงาน ในสยาม ต้องเข้ามาทำการสอน ก่อนจะโยกย้ายไปลงตามต่างจังหวัด ทั้งนี้เพื่อการปรับตัว เพื่อให้เข้ากับสภาพอากาศร้อนชื้นของสยาม เพราะหลายครั้งที่มิชชันนารี และคนในครอบครัว ต้องเผชิญกับโรคในเขตร้อน และไม่สามารถปรับตัวให้เข้ากับสภาพอากาศ ดังกล่าวได้ อีกทั้ง โรงพยาบาลในสมัยนั้น ยังมีไม่มากนัก การอาศัยอยู่ในกรุงเทพฯ ก่อนออกเดินทางไปยังฐานต่างจังหวัด จึงเป็นสิ่งที่มิชชันนารี โดยมากกระทำกัน

หน้าที่ของมิชชันนารี ส่วนมาก นอกจากการเตรียมตัว เพื่อประกาศศาสนาแล้ว ยังมีหน้าที่รับผิดชอบ ทางด้านการสาธารณสุข หรือด้านการศึกษา การเข้าทำงานในสถานที่ต่างๆ ของมิชชันสยาม ในกรุงเทพฯ จึงเปรียบเสมือน เป็นการฝึกงานและทำตนให้คุ้นเคยกับผู้คน และวัฒนธรรมสยาม ได้เป็นอย่างดี

โรงเรียนวัฒนาวิทยาลัย เริ่มก่อตั้งเมื่อ พ.ศ. 2417 (ค.ศ. 1874) โดยมิชชันนารี คณะเพรสไบทีเรีย (Presbyterian) จากสหรัฐอเมริกาเดิมมีชื่อเรียกว่า “โรงเรียนกุลสตรีวังหลัง” ตั้งอยู่บริเวณพระราชวังหลัง ขณะนั้นเป็นส่วนหนึ่งของโรงพยาบาลศิริราช เป็นโรงเรียนสตรีประจำและโรงเรียนอนุบาลแห่งแรก ของประเทศไทยโดย มิสซิสแฮเรียต เอ็มแฮสส์ (Mrs. Harris House) เป็นครูใหญ่คนแรก มีจุดมุ่งหมายจัดการเรียน การสอน ด้านการอ่านเขียน การศึกษาคริสตจริยธรรม และวิชาเย็บปักถักร้อย ซึ่งเป็นวิชาสำหรับกุลสตรีสมัยนั้น

รูปภาพที่ 4.54 โรงเรียนกุลสตรีวังหลัง ในปี พ.ศ. 2418

ภาพจาก Historical Sketch of Protestant Missionary in Siam, 1999

นางวิภาชน วิทยาสิทธิ (คุณครูสุวรรณ พุกกะเวส) ได้ปาฐกถา แสดงในวันเปิดตึกนิลสันเฮส (Nelson Hays) เมื่อวันที่ 28 มกราคม พ.ศ. 2475 (ค.ศ. 1932) ลงไว้ในหนังสือ “แต่คุณความดีของอี. เอส. โคล์ ที่ได้มีแก่โรงเรียนวัฒนาวิทยาลัย” สะท้อนให้เห็นค่านิยม ในการส่งบุตรหลานเข้าเรียนหนังสือ ในระยะเริ่มแรก ที่มีการก่อตั้งโรงเรียน

“...จำเดิม ตั้งแต่คณะมิชชันนารี ได้เริ่มคิดจะตั้งโรงเรียนสตรีขึ้นในกรุงเทพฯ ก็ได้จัดซื้อที่ดินแห่งหนึ่ง ที่ตำบลพระราชวังหลัง และก่อสร้างตึกสองชั้นขึ้นหลังหนึ่งเวลานั้น นับว่าใหญ่โตมาก ครั้นการก่อสร้างสำเร็จ ก็ได้เปิดการสอนใน ค.ศ. 2874 คือ พ.ศ. 2417 เวลานั้น แฮมมเฮาส์ รวบรวมเด็กหญิงได้ประมาณ 10 – 15 คน ให้เป็นนักเรียน เนื่องด้วยอัยยาศัยของแฮมมเฮาส์

เป็นที่พอใจแก่คนทั้งหลาย โดยมาก จึงมีผู้วางใจฝากฝังบุตรหลานให้เข้าเรียน แม้ที่เป็นบุตรท่านผู้มีบรรดาศักดิ์ กล่าวคือ ท่านเจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรี (แสง) ผู้เป็นต้นตระกูล แสง-ชูโต ซึ่งเป็นข้าราชการผู้ใหญ่ ท่านเป็นผู้แรกที่ได้นำวิชาของท่านถึง 4 คน ไปฝากให้เรียน และอยู่กับหม่อมเจ้าสัว์ ทั้งนี้ นับว่า ท่านได้นำเป็นตัวอย่างอันดี

รุ่งขึ้นอีกปีหนึ่ง มีจำนวนนักเรียนสูงขึ้นถึง 20 คน หม่อมเจ้าสัว์ ผู้เป็นที่รัก และนับถือในหมู่สตรีไทย บังเอิญมีโรค ร่างกายทรุดโทรมลง ไม่สามารถจะทำงานต่อไปได้ จึงจำเป็นต้องลากลับไปสู่ ส.ป.ร.อเมริกา นับเวลาที่หม่อมเจ้าสัว์ ได้มาอยู่ในประเทศไทย ประมาณ 30 ปี ในระหว่าง 10 ปี ตั้งแต่ได้เปิดโรงเรียนวังหลังมา จำนวนนักเรียนที่มีประจำอยู่ไม่เกิน 30 คน เป็นอย่างมาก ข้าพเจ้าเองได้เข้าโรงเรียนในปีที่ 9 แห่งอายุของโรงเรียนนั้น เวลานั้นมีครูฝรั่งเพียง 2 คน และครูไทยก็มี 2 คนเท่านั้น

ในปลายปี ค.ศ. 1885/2428 คือ ต้นแห่ง 10 ปีที่ 2 นางตัวน ครูใหญ่ฝ่ายไทย ก็ลาออก ส่วนครูฝรั่ง ก็เหลืออยู่คนเดียว ทั้งร่างกายก็ทรุดโทรมลงมากด้วย จึงจำเป็นต้องลากลับไป ส.ป.ร. อเมริกา ในเวลานั้นเอง มีส อี.เอส. โคล ผู้ซึ่ง ท่านทั้งหลายรู้จักและได้ยินชื่ออยู่แล้ว ได้เข้ามารับหน้าที่เป็นอาจารย์ ฐานะของโรงเรียน ซึ่งร่อแร่จวนจะล้มหรือจวนจะล้มมีลมหายใจอยู่นั้น จึงกลับฟื้นตัวและแข็งแรงขึ้นได้...”

จากการที่สังคมสยามในช่วงเวลาดังกล่าว ยังไม่เห็นความสำคัญของการเรียนหนังสือ ของสตรีเท่าใดนัก แม้ว่าโรงเรียนกุลสตรีวังหลัง จะสร้างนักเรียนที่มีความสามารถทางด้านวิชาการ ได้อย่างดียิ่ง ในการสอบแข่งขันก็ตาม แต่ก็ไม่มีผู้สนใจส่งบุตรหลานมาเรียน ทั้งนี้เนื่องจากคนส่วนใหญ่ ยังไม่ตระหนักถึงความสำคัญในการศึกษา ดังความตอนหนึ่งที่ว่า

“...แม้ให้บุตรหลานมาเรียน โดยไม่ต้องเสียเงิน ก็ยังไม่ใคร่จะเต็มใจให้เรียน แต่การที่เจริญมาได้ ก็เพราะความฉลาดรอบคอบ ของมิส โคล ได้มีการปรึกษาหารือกัน และเห็นว่า คนไทยก็มีไชยากจน กับทั้งมีน้ำใจเป็นกุศลด้วย ถ้าเห็นการศึกษาเป็นประโยชน์แล้ว คงจะเต็มใจที่จะเสียค่าเล่าเรียนและค่าเลี้ยงดูให้แก่บุตรหลานได้ โดยมิได้เสียขายเป็นแน่ จึงตกลงกันวางระเบียบไว้ว่า ต่อไปนักเรียนที่เข้ามาใหม่ ต้องเสียเงินค่ากินอยู่ และค่าเล่าเรียนให้แก่โรงเรียน เดือนละ 5 บาทถ้วน ซึ่งเวลานั้น นับว่าแพงอยู่

ครั้งเปิดเทอมต้นปี มีนักเรียนเหลืออยู่เพียง 16 คน เท่านั้น นักเรียนรุ่นแรก
ที่จบหลักสูตรของโรงเรียน มี 4 คนด้วยกัน ซึ่งเวลานี้ยังเหลืออยู่เพียง 2
คน คือ นางกระสินธ์ทวารานุรักษ์ (แฉ่ง) คนหนึ่ง กับอีกคนหนึ่งคือ
ข้าพเจ้า...”

หลังจากที่ผู้คนในสังคม เห็นความสำคัญของการศึกษา ที่ควรค่าแก่คนทุกเพศ ทุกวัย
จึงมีประชาชนเล็งเห็นความสำคัญ โรงเรียนกุลสตรีวังหลังก็ได้รับความนิยมน่ายิ่งขึ้น ใน
ขณะเดียวกันก็มีผู้คนส่งบุตรหลานจำนวนมากเข้ารับการศึกษ ทั้งที่อยู่ในพระนครและต่างจังหวัด
ดังความว่า

“...พอถึงปี ค.ศ. 1895/2438 นับเวลาตั้งแต่โรงเรียนได้ตั้งมาแล้ว ครบ 20 ปี
การงานได้เปลี่ยนแปลงไปและเจริญขึ้นมาก คือ มีจำนวนนักเรียนมากขึ้น
จนเด็กเรียนและเด็กที่อยู่สำหรับนอนเต็มหมด...”

นอกจากโรงเรียนกุลสตรีวังหลังจะให้ความสำคัญต่อวิชาการสาขาต่างๆแล้ว ก็เล็งเห็น
ประโยชน์ของงานศิลปะ ทั้งงานฝีมือ การละครและการดนตรี กิจกรรมโดยมากของกลุ่มโรงเรียน
คริสต์ คือการสอนร้องเพลงนมัสการ ทั้งในชั้นเรียน ผ่านบทเรียนและการเล่น และการร้องเพลง
นมัสการตามวาระโอกาสต่างๆ มีชนชั้นที่เดินทางเข้ามาทำงานในสยามโดยมากมีความรู้ทางด้าน
ดนตรีตะวันตกติดตัวมาแทบทั้งสิ้น เครื่องดนตรีต่างๆ ถูกส่งเข้ามาประจำ ในโรงเรียนหลายแห่ง
โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เปียโน ดังเช่น ในโรงเรียนกุลสตรีวังหลัง ซึ่งอาจารย์ อายะดา กิรินกุล
ได้กล่าวถึง การเป็นนักเรียนในโรงเรียนวังหลัง ผ่านหนังสือ Wang Lang – Wattana Vittaya
Academy (วัฒนาวิทยาลัย, 2541: 181) กล่าวถึง การเรียนดนตรี ในโรงเรียนกุลสตรีวังหลัง ความว่า

“...ข้าพเจ้า อยากบอกว่า เพลงเข้ามา ในชีวิตนักเรียนวัฒนาทุกคน ด้วย
ทางเพลงศาสนา และครูผู้เอาใจใส่สอนด้วยหลักการที่เป็นสากล จนฝัง
แน่น ดังปรากฏทุกวันนี้ ตัวข้าพเจ้า เมื่อเข้าโรงเรียนวังหลัง ก็ได้ร้อง
เพลงศาสนาสำหรับเด็ก เช่น พระเยซูรักฉันรู้แน่ พระคัมภีร์มีสอนไว้แท้
แม้ตัวฉันนั้นอ่อนห่อนแรง แต่พระคริสต์ทรงฤทธิ์เข้มแข็ง เป็นบท
หนึ่งที่ข้าพเจ้าชอบ เวลาเช้าก่อนรับประทานอาหาร ข้าพเจ้าจะถือ
หนังสือเพลงไปนั่งกับพี่ชั้นมัธยมห้า คนหนึ่งที่บันไดเรือน “กินเตอร์กา
เต็น” และขอให้พี่ผู้รักใคร่เช้าอยู่สอนให้ร้องเพลงสวดนั้นๆ...”

“...ในชั่วโมงเรียนภาษาอังกฤษ ชั้นประถม ครูจะมีเพลงเพราะๆ มาสอน ประกอบเข้ากับบทเรียน เป็นเพลงสำหรับเด็ก ปัจจุบันมีบริษัทต่างประเทศ รวบรวมพิมพ์เป็นเล่ม หลายแบบ หลายโรงพิมพ์...”

...เมื่อข้าพเจ้า เรียนอยู่ที่โรงเรียนวังหลัง มีครูสอนร้องเพลง ชื่อ “มิสเวทิงตัน และ มิสเบลิ้นท์” (ผู้เคยถวายพระอักษร สมเด็จพระราชชนนี สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี และภายหลังเป็น นางอาจวิทยาคม) ที่จำได้แม่น เพราะสอนให้นักเรียน ร้องเพลงสรรเสริญพระบารมี ประสานเสียง 4 เสียง เมื่อเลิกเรียนเวลาเย็น ประมาณ 4 ๓.ท. (16 น. หลังเที่ยง) ทุกคนจะออกมายืนตามลำดับ ที่แหม่มฝึกไว้ ได้ต้นมะม่วงหน้าห้อง มิสโคล ตามองข้ามแม่น้ำเจ้าพระยา ไปยังกลุ่มยอดปราสาท ในพระบรมมหาราชวัง เมื่อแหม่มให้เสียงหลัก (pitch) ทั้ง 4 เสียงแล้ว จะให้สัญญาณ ให้เริ่มต้น ก็จะประสานเสียงขึ้นพร้อมกัน โดยไม่มีดนตรีใดนำ หรือคลอเสียงไปเลย เพลงสรรเสริญพระบารมี 4 เสียงนี้ คุณครูฝึก ร้องได้เสียงหนึ่ง และท่านยังร้องได้ จนทุกวันนี้

... ห้องประชุม โรงเรียนวังหลัง มีแท่นตั้งอยู่ปลายหนึ่ง บนแท่นมีโต๊ะสูงสำหรับ มิสโคล หรือครูผู้นำประชุมวางหนังสือ ขณะยืนอบรมนักเรียน มีออร์แกน ตั้งอยู่มุมหนึ่งบนแท่น เป็นเครื่องนำร้องเพลงนมัสการพระเจ้า ห้องนี้ด้านหลัง ให้เป็นที่เรียนชั้นประถม 3 เพลงที่ใช้ร้องเป็นเพลงแปลจากเพลงนมัสการพระเจ้า (Hymn) มิสโคล ได้ขอให้บุตรหลาน นักเรียนเก่า หรือเขยขวัญ ของโรงเรียนบรรดาที่ไปศึกษา กลับจากต่างประเทศช่วยแปล มีผู้หนึ่งใช้นามแฝงว่า “ศาสตราจารย์”

... เพลงเหล่านี้พิมพ์เป็นเล่ม ปกผ้า ห้องนี้ใช้เป็นห้องแสดงละครปลายเดือนด้วย เพราะได้กำหนดให้ทุกชั้นเรียนเปลี่ยนเวรแสดงละคร เดือนละชั้น ชั้นประถม 2 เมื่อข้าพเจ้าเรียนอยู่ เคยแสดง “วิวาห์พระสมุทร” ทั้งนี้ มิสโคล มีความประสงค์จะเตรียมนักเรียนไว้ให้คุ้น กับจะแสดงละครปลายปีการศึกษา เป็นงานปิดภาคเรียน กับออกขายการฝีมือด้วย ครูแหม่ม จะเตรียมบทละครพูดภาษาอังกฤษ เช่น *Joan of Arc, The Greatest Thing in the World, The Little Lame Prince* เป็นต้น และจัดให้นักเรียนชั้นสูงๆ ร้องเพลงประกอบละคร เช่น เพลง *Sweet and Low, Rule, Britannia* และอื่นๆ” (วัฒนา วิทยาลัย, 2541 : 183 - 184)

รูปภาพที่ 4.55 การจัดงานประจำปีและขายของโรงเรียนวังหลัง ในปี พ.ศ. 2452

ภาพจาก รำลึกพระคุณ มิสเอ็ดน่า เอส โคล 150 ปี, 2548.

โรงเรียนกุลสตรีวังหลัง ในสมัยรัชกาลที่ 5 นั้น ได้รับการยกย่องว่าเป็นโรงเรียนที่ได้รับการอบรมตามธรรมเนียมตะวันตก ได้เป็นอย่างดี นักเรียนโดยมาก มีความรู้ในภาษาอังกฤษ อยู่ในขั้นดีเยี่ยม สามารถโต้ตอบได้ พร้อมทั้งได้รับการอบรม เรื่องพิธีการธรรมเนียมต่างๆ มาอย่างดี เห็นได้จากในปี พ.ศ. 2433 (ค.ศ.1890) พระเจ้าชาเรวิช มงกุฎราชกุมารแห่งรัสเซีย ได้เสด็จเยือนสยาม อย่างเป็นทางการในการนี้ ราชสำนักสยาม ได้จัดเลี้ยงรับรอง และเชิญเสด็จทางชลมารค ไปยังบางปะอิน ในการนี้นักเรียนของโรงเรียนวังหลัง ได้มีโอกาสเข้าร่วมงาน ดังกล่าวด้วย ดังที่ ศันสนีย์ วีระศิลป์ชัย ได้เขียนไว้ใน “สี่แผ่นดิน กับเรื่องจริงในราชสำนักสยาม” ความว่า

“งานรับเสด็จที่บางปะอิน เป็นงานที่ยิ่งใหญ่มหัศจรรย์ โปรดให้จัดงานแบบราตรีสโมสร จัดเตรียมพระกระยาหารทั้งของไทยและของยุโรป โปรดให้มีงานออกร้าน เกณฑ์นักเรียนหญิงจากโรงเรียนวังหลัง แหม่มโคลล์ มานั่งประจำร้าน เพราะสามารถพูดภาษาอังกฤษได้ดี” (ศันสนีย์ วีระศิลป์ชัย, 2550 : 65)

รูปภาพที่ 4.56 นักเรียนวังหลัง 4 คน ที่สอบมัธยมบริบูรณ์สำเร็จในปี พ.ศ. 2446
ภาพจาก รำลึกพระคุณ มิสเอ็ดนา เอส โคล 150 ปี, 2548.

นอกจากโรงเรียนกุลสตรีวังหลังแล้ว โรงเรียนคริสต์อื่นๆ ในพระนครที่มีความสามารถทางด้านดนตรี เช่น โรงเรียนกรุงเทพคริสเตียน ซึ่งเป็นโรงเรียนชายล้วนที่ส่วนใหญ่จะมีกิจกรรมกองดุริยางค์ หรือแตรวง เพราะถือว่าเป็นเครื่องดนตรีประเภทเครื่องเป่า ที่ต้องใช้กำลังเป็นอันมาก ประกอบกับเป็นกลุ่มเครื่องดนตรีที่นำมาใช้ในกองทหาร แต่ในขณะเดียวกันก็มีการสอนเปียโน และร้องเพลงภาษาอังกฤษ ทั้งที่เป็นเพลงทั่วไปและโดยเฉพาะอย่างยิ่งบทเพลงนมัสการ ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญในการปลูกฝังความรู้ และก่านิยมในดนตรีตะวันตกให้แก่ผู้ที่เข้ารับการศึกษไปในตัว

ดังที่กล่าวมาข้างต้นว่า การทำงานของมิชชันนารีในเริ่มแรกนั้น ได้ขยายการทำงานออกไปตามภูมิภาคต่างๆ ของประเทศเป็นอันมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งทางตอนเหนือของประเทศ เนื่องจากมีสภาพอากาศที่เหมาะสมกับชาวตะวันตก การทำงานของมิชชันนารีส่วนใหญ่ ในสมัยรัชกาลที่ 5 จึงมุ่งเน้นพื้นที่ในมณฑลพายัพ หรือมิชชันลาว เป็นสำคัญ

ด้านโรงเรียนในมิชชันนารี ได้เริ่มต้นขึ้น เมื่อปี พ.ศ. 2421 (ค.ศ. 1878) มิสซิสโซเพีย แมคกิลวารี (Mrs.Sopheha McGilvary) มิชชันนารีชาวอเมริกัน นิกายโปรเตสแตนต์ ได้เปิดสอนเด็กหญิงที่บ้านพัก วิชาที่สอนมีเย็บปักถักร้อย ภาษาไทย ภาษาอังกฤษ ขั้วร้อง ดนตรี และพระคัมภีร์ เริ่มแรกมีนักเรียน 6 คน ต่อมา เมื่อมีนักเรียนเพิ่มขึ้น จึงได้ตั้งเป็นโรงเรียนใช้ชื่อว่า “โรงเรียนสตรีสันป่าข่อย”

ต่อมาในปี พ.ศ. 25422 (ค.ศ. 1999) ดร.แมคกิลวารี (Dr.McGilvary) ได้ขอ ครูสตรี 2 คน จากทางสำนักงานใหญ่กรุงเทพฯ ครูสตรี 2 คน ดังกล่าว คือ นางสาวแมรี่ แคมเบล (Miss Marry Campbell) และ นางสาวเอ็ดนา โคล (Miss Edna Cole) เมื่อทั้งคู่เดินทางมาถึงเมืองเชียงใหม่ จึงเริ่มเปิดการสอนอย่างจริงจัง โดยมีนักเรียนที่เคยเรียนกับ นางแมคกิลวารี 2 คน ช่วยสอน ขณะนั้นมีนักเรียน 20 คน ชาวบ้านทั่วไปเรียกโรงเรียนนี้ว่า "โรงเรียนสตรีสันป่าข่อย" หรือที่เรียกกันว่า "Chiangmai Girls' School" ต่อมา มีนักเรียนเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ หลังจากนั้น ในปี พ.ศ. 2431 โรงเรียนได้รับพระกรุณา จากพระราชชายาเจ้าดารารัศมี ทรงรับเป็นองค์อุปถัมภ์โรงเรียน และยังได้ทรงมีพระกรุณาพระราชทานชื่อใหม่ จากพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ให้ใช้ชื่อโรงเรียนว่า “โรงเรียนพระราชชายา” และต่อมาก็ได้เปลี่ยนชื่อเป็น “โรงเรียนดาราวิทยาลัย” (ดาราวิทยาลัย, มปป.)

ในขณะที่โรงเรียนชายหรือ โรงเรียนปรินส์รอยแยลส์วิทยาลัย ซึ่งก่อตั้ง ในปี พ.ศ. 2430 (ค.ศ. 1897) ก็เป็นโรงเรียนแบบตะวันตก สำหรับเด็กชายแห่งแรก ในล้านนา ก่อตั้งเมื่อวันที่ 19 มีนาคม ค.ศ. 1887 (พ.ศ. 2430) โดยศาสนาจารย์เดวิด คอลลินส์ (Rev. David Collin) มิชชันนารีคณะอเมริกันเพรสไบทีเรียนโรงเรียนนี้ ตั้งอยู่ทางฝั่งตะวันตก ของแม่น้ำปิง บริเวณวังสิงห์คำ เรียกว่า Chiangmai Boys' School หรือเป็นที่รู้จักกันในนาม โรงเรียนชายวังสิงห์คำ ทำการสอนโดยใช้ภาษาล้านนาเป็นหลัก มีการเรียนพระคัมภีร์ควบคู่กันไป มีครูรุ่นแรกประกอบด้วย ครูโอะะ คุรุบุญทา ครูแดง และครูน้อยพรหม ในปี 1899 ศาสนาจารย์คอลลินส์ ออกไปรับผิดชอบ โรงพิมพ์ของมิชชัน ศาสนาจารย์ ดร.วิลเลียม แฮร์ริส (Rev.Dr.William Harris) ซึ่งเป็นผู้ช่วยของ ศาสนาจารย์คอลลินส์ มาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2439 (ค.ศ. 1896) ได้มาเป็นผู้รับผิดชอบแทนท่านได้พัฒนาโรงเรียน ให้เป็นที่ยอมรับมากขึ้น แต่เนื่องจากสถานที่เดิมคับแคบ จึงได้ย้ายมายังฝั่งตะวันออกของแม่น้ำปิง และได้รับพระมหากรุณาธิคุณ จากพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อครั้งยังทรงเป็นสยามมกุฎราชกุมาร เสด็จฯ พระราชดำเนิน ทรงวางศิลารากอาคารภัทลอร์ เมื่อวันที่ 2 มกราคม ค.ศ. 1906 (พ.ศ. 2449) และพระราชทานนามโรงเรียนใหม่ว่า The Prince Royal's College

แม้ว่า ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว การทำงานด้านการเผยแพร่งานศาสนา และการเรียนการสอน ในมิชชันนารี เป็นไปด้วยความราบรื่น แต่ในขณะเดียวกัน กลุ่มคนที่หันมาให้ความสนใจ นับถือคริสต์ศาสนา ก็ยังมีจำนวนไม่มากนัก ในขณะเดียวกัน งานด้านการสร้างโรงเรียนและการสร้างโบสถ์ เพื่องานศาสนาก็กระจายตัวไปยังพื้นที่ต่างๆ มากมาย ไม่เฉพาะแค่เมืองเชียงใหม่ แต่เพียงแห่งเดียวเท่านั้น นับตั้งแต่ประมาณ ปี พ.ศ. 2440 (ค.ศ.1897) เป็นต้นมา ได้เกิดสถานศึกษาหลายแห่งซึ่งกระจายตัวออกไปตามหมู่บ้านต่างๆ ที่ห่างไกล และมีผู้ศรัทธาในคริสต์ศาสนา ดังรายงานจากหนังสือพิมพ์ ในปี พ.ศ. 2447 (ค.ศ. 1904 The Laos News จัดพิมพ์โดย The Laos Mission (The Laos News, Vol. I January No.1, 1904 : 17) ความว่า

“...จากรายงาน 2 ปี ที่ผ่านมานั้น เราสามารถกล่าวได้ว่า การตั้งโรงเรียนประถมตามหมู่บ้านต่างๆ โดยเฉพาะโรงเรียนประถมคริสเตียน (Christian Primary School) ในหมู่บ้านลาวต่างๆ นั้น ถือเป็นก้าวแรกของการศึกษาพื้นฐาน...”

การขยายตัวของมิชชันนารี ในช่วงปลายรัชกาล พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้น มีการทำงานด้านศาสนา ผสมกับการให้ความรู้ ผ่านสถานศึกษา และให้ความช่วยเหลือด้านการพยาบาล ทำให้การเผยแพร่งานศาสนา ในล้านนาเป็นไปได้ด้วยดี ผู้คนที่ให้ความสำคัญกับการศึกษา เริ่มส่งลูกหลานเข้าโรงเรียนคริสเตียน ที่กระจายอยู่ทั่วไปในแทบทุกจังหวัด

นอกจากจะจัดการเรียนการสอนวิชาสามัญทั่วไปแล้ว ยังมีการใช้บทเพลงในพระคัมภีร์ ผสมกับการร้องเพลงภาษาอังกฤษ เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งเพื่อเป็นสื่อในการเรียนการสอนภาษาอังกฤษ ในขณะเดียวกันบางโรงเรียน ที่มีความพร้อมในเรื่องครูผู้สอน ก็มีความพยายามจัดตั้งเป็นคณะขับร้องประสานเสียง บางโรงเรียนก็เป็นการขับร้องเพียง 2 เสียง หรือ 4 เสียงบ้าง พัฒนาการเหล่านี้ ปรากฏหลักฐานในหนังสือพิมพ์ของมิชชันนารี The Laos News ซึ่งจะรายงานผลการทำงานของศูนย์ต่างๆ ในทุกๆ จังหวัด ทั้งเรื่องงานเผยแพร่งานศาสนา การพยาบาล และการเรียนการสอน ในช่วงระยะเวลาประมาณ 5 - 6 ปีสุดท้าย ก่อนพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จสวรรคต

การเรียนการสอนโรงเรียนในเมืองเชียงใหม่ เป็นไปได้ด้วยดี มีนักเรียนเข้ามาศึกษาต่อในโรงเรียนชาย (โรงเรียนปรินส์รอยแยลส์วิทยาลัย) และโรงเรียนหญิง (โรงเรียนดาราวิทยาลัย) จำนวนพอประมาณ ขณะเดียวกัน การทำงานด้านการศาสนาก็ได้ดำเนินควบคู่กับการศึกษา โดยเน้นให้เรียนรู้ เรื่องพระคัมภีร์ไบเบิล และเพลงนมัสการดังความที่ว่า

“...ในเทอมแรกของโรงเรียนหญิง มีนักเรียน 55 คน 33 คนเป็นนักเรียนประจำ ส่วนเทอมที่ 2 มี 63 คน เป็นนักเรียนประจำ 44 คน ส่วนโรงเรียนชาย ในเทอมแรก มีนักเรียน 70 คน เทอม 2 มีนักเรียน 70 คน...งานด้าน

การศึกษาของโรงเรียน ก็เป็นไปได้ด้วยดี เราเริ่มการทำงานด้านเผยแผ่ศาสนา ด้วยการจัดการฝึกอบรมที่บ้าน ของคริสเตียน และแน่นอนว่า มีคนเข้าร่วมการอบรมเหล่านี้ แม้เป็นเพียงส่วนน้อย ของนักเรียนในโรงเรียน เราสอนให้ได้เรียนรู้ ไบเบิล, Catechism เพลงนมัสการ hymns และหนังสืออื่นๆ ที่น่าจะช่วยให้เด็กเรียนของเรา กลับไปเป็นผู้นำตามโบสถ์ต่างๆ ในชุมชนของตนเองได้ ในขณะเดียวกัน อย่างน้อยเราต้องทำให้โรงเรียนของเรา มีการฝึกฝนนักเรียน ให้มีความรู้เทียบเท่าโรงเรียนรัฐบาล ซึ่งในขณะนี้ กำลังก่อตั้งขึ้นเป็นจำนวนมาก...”

การขยายโอกาสทางการศึกษาในเมืองเชียงใหม่ มีการพัฒนาไปอย่างต่อเนื่อง ดังรายงาน The Laos News ในหัวเรื่อง A visit to Chiang Mai School ซึ่งได้กล่าวถึงจำนวนสถานศึกษาในเชียงใหม่ มีอยู่ด้วยกัน 4 โรงเรียน คือ Training School for Christian Worker, the Boys' School, the Girls' School, Primary School. ในขณะเดียวกัน การทำงานในเชิงรุกของมิชชันนารี ซึ่งไม่ได้ทำงานเฉพาะในเมืองใหญ่เท่านั้น แต่กลับพยายามกระจายศูนย์มิชชันต่างๆ ออกไปตามพื้นที่ห่างไกลจากตัวเมือง ทำให้การทำงานศาสนา และงานการศึกษาได้รับความสนใจจากชาวบ้าน ดังเช่น ในปี 2449 (ค.ศ. 1906) ปรากฏว่า มีศูนย์ต่างๆกระจายตัวหลายแห่ง เช่น ที่บ้านออบหลวง บ้านป่าเป้า เป็นต้น (The Laos News, Vol. III July No. 3, 1906 : 25) ดังรายงานที่บ้านออบหลวง ความว่า

“...Pays School in Chiang Mai Station Hom Luang School เด็กๆ ในโรงเรียนได้ทำการแสดง การขับร้องให้มิชชันนารีฟัง โดยขับร้อง เพลงนมัสการ ที่เป็นท่วงทำนอง ที่ใช้ในอเมริกา เพียงแต่แตกต่างกัน ที่ตรงภาษาเท่านั้น...”

“...Ban Pa Pao School โรงเรียนนี้ได้เปิดทำการสอน โดยมีเนื้อหาส่วนหนึ่งของหลักสูตร เป็นเรื่องของ เพลงนมัสการ การสวด และบทสวด นอกจากนี้ ในงานวันปิดภาคการศึกษาของโรงเรียน ยังได้จัดให้มีการแสดง เช่น การร้องเพลงสรรเสริญพระบารมี และการแสดงการขับร้องเพลงนมัสการ และการสวด นอกจากนี้ ยังมีงานเลี้ยงฉลอง ของคริสเตียนในหมู่บ้านอีกด้วย...”

มิชชันนารี เป็นศูนย์มิชชันใหญ่ที่มีความพร้อมในการทำงานเผยแผ่คริสต์ศาสนาอย่างมาก เพราะมีเทคโนโลยีการพิมพ์ที่ทันสมัย สอดคล้องกับแนวทางปฏิบัติที่เห็นว่า หากสร้างคนในสังคมให้อ่านออก เขียนได้แล้ว การทำงานด้านศาสนาก็จะง่ายขึ้น โรงพิมพ์จึงเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้

การทำงานคล่องตัว โดยสามารถพิมพ์สื่อชนิดต่างๆ ออกมาเผยแพร่ได้ทั้งสื่อคำสอน หนังสือเพลง นมัสการ วิทยากรเหล่านี้ ถือเป็นส่วนหนึ่ง ที่ทำให้พัฒนาการดนตรีตะวันตก ในมิชชันลาว เจริญก้าวหน้าได้อย่างรวดเร็ว ในปี 2450 (ค.ศ. 1907) Mr.Collins ผู้จัดการโรงพิมพ์กล่าวว่า

“...เดือนที่แล้วเอกสารของคริสตเตียนได้มีการจัดพิมพ์ทั้งในภาษาลาว ภาษายาว และภาษาอังกฤษ ซึ่งในที่นี้รวมไปถึง เพลงนมัสการเล่มเล็ก เพื่อไว้สำหรับใช้สอน และได้พิมพ์พจนานุกรม ภาษาอังกฤษ – ลาว รวมทั้งรายงานต่างๆปฏิทินลาว (The Laos News, Vol. IV January No. 1, 1907 : 44) ที่สถานีเชียงใหม่ มีการขยายการทำงานออกไปอย่างกว้างขวาง ทั้งงานด้านการศึกษา การแพทย์ การพยาบาล งานด้านดนตรีมี Mrs. Palmer เป็นผู้ช่วยทางด้านดนตรี ทั้งในส่วนของวิทยาลัย และโบสถ์ (The Laos News, Vol. IV October, No. 4, 1907 : 106)...”

โรงเรียนในเมืองลำปางนั้น มีขนาดเล็ก ซึ่งในโรงเรียนชาย มีนักเรียนสมัครเข้าเรียน ในเทอมแรก 44 คน และในเทอมที่ 2 มีอยู่ 18 คน ส่วนโรงเรียนหญิงมีนักเรียนเทอมแรก 54 คน และเทอมที่ 2 มี 42 คน และ ศาสนาจารย์ ดร. เทเลอร์ (Rev.Dr.Taylor) เองก็ถูกเรียกตัวให้ไปที่เมืองแพร่ เราหวังว่าในไม่ช้าที่เมืองลำปางนี้ จะได้มีการสร้างตึกและโบสถ์ ที่รองรับนักเรียนได้ถึง 160 คน รวมทั้งห้องเรียนและตึกนักเรียนประจำ

ในช่วงเดือน ตุลาคม พ.ศ. 2447 (ค.ศ. 1904) มีการรายงานเกี่ยวกับโรงเรียนชาย ในเมืองลำปาง Boys' School, Lakwan Lampang โดย Rev.Hugh Taylor, D.D. กล่าวถึง งานปิดภาค การศึกษาของโรงเรียน และความก้าวหน้าของนักเรียน ในการขับร้องและการเรียนภาษาอังกฤษ ที่ควบคู่กันไป(The Laos News, Vol.I October No. 4, 1904 : 90) ความว่า

“...งานปิดภาคการศึกษาในปีนี้ของโรงเรียนที่ลำปาง กิจกรรมการจัดงาน เริ่มขึ้นที่ชั้นล่างของบ้านมิชชันนารี ซึ่งก็ดีสำหรับผู้ชม ซึ่งมีทั้งผู้ปกครอง ชาวยุโรป และชาวลาว ซึ่งล้วนแล้วแต่ชื่นชอบการจัดนิทรรศการต่างๆ การแสดงต่างๆ เริ่มขึ้นด้วยการขับร้องของเด็กชาย ซึ่งได้รับการฝึกฝนมา Miss Van Vranken ได้สอนวิชาภาษาอังกฤษให้กับเด็กๆ โดยใช้ดนตรี เข้ามาสอนในชั้นเรียน โดยได้เรียน ทั้งภาษาอังกฤษและดนตรีไปพร้อมๆกัน...”

ในโรงเรียนชาย ที่เมืองลำปาง ทุกๆเช้าจะมีการนำออกกำลังกาย โดย Dr. Taylor และ เด็กๆ ก็ค่อนข้างสนใจชั่วโมงเรียนในตอนเช้าเป็นพิเศษ ขณะเดียวกันก็มีการขับร้องประสานเสียงเพลงภาษาอังกฤษ โดยแบ่งเด็กๆ ออกเป็น 2 กลุ่มเสียง คือ Bass และ Tenor

“...การขับร้องเพลง โดยเด็กชาย เรียกความสนใจได้อย่างมากเลยทีเดียว โดยเฉพาะ เมื่อพวกเขาขับร้องเพลง *Our Country* ในสำเนียงอเมริกัน ซึ่งมันไพเราะมาก เมื่อพวกเขาขับร้องด้วยเสียง *Bass* และ *Tenor* และทุกๆ เย็น จะมีการนมัสการ ที่บ้าน *Dr. Taylor* จะมีการเรียนคำสอนของพระเยซู และร้องเพลงสรรเสริญพระเจ้า มีเด็กชายจากหมู่บ้านต่างๆ เข้าร่วม...” (The Laos News, Vol. III April No. 4, 1906 : 24)

ผลจากการสร้างคนให้หันมาสนใจการศึกษามากขึ้นเท่าใด ขณะเดียวกันก็เป็นผลดีต่อการเผยแผ่คริสต์ศาสนามากขึ้นเท่านั้น ดังเช่นที่เมืองลำปาง เด็กๆ ในโรงเรียนชาย ได้เข้าเป็นสมาชิกในคณะขับร้องประสานเสียงที่โบสถ์ ดังรายงานในหัวข้อ “Pupils Received into Communion of the Church” ว่า มีเด็กชาย 8 คน จากโรงเรียนชาย และเป็นสมาชิก ในคณะขับร้องประสานเสียง ของ Miss Willson ซึ่งเด็กๆ ได้ผ่านการฝึกฝนมาเป็นอย่างดี และกล้าที่จะแสดงออกในที่ชุมชน (The Laos News, Vol. I October No. 4, 1904 : 91)

การสร้างความสำเร็จด้านต่างๆ ของมิชชันนารีนั้น ต้องอาศัยปัจจัยทางการเงินเป็นจำนวนมาก เหล่าชาวตะวันตกที่ทำงานในเมืองลำปาง โดยเฉพาะอาชีพรับสัมปทานป่าไม้ในเขตภาคเหนือ เช่นที่โรงเรียนเมื่อลำปาง ได้รับการสนับสนุนอุปกรณ์ต่างๆ และช่วยเหลือการสร้างอาคารเรียน จากบริษัทค้าไม้ ที่ได้รับสัมปทาน เป็นจำนวนมาก ในเมืองลำปาง และได้รับการสนับสนุนการซ่อมแซมโรงเรียน โต๊ะนักเรียน จากบริษัท Bombay, Burma Timber Corporation (The Laos News, Vol. I October No. 4, 1904 : 93 - 94) ความเป็นว่า

“...*The New Building the Lakawn Girls' School* ตึกใหม่ของโรงเรียนที่ลำปาง ขณะนี้มีความพร้อม ภายในตึกประกอบไปด้วย 2 ห้องเรียน และหอพักสำหรับนักเรียน 100 คน เราได้รับการบริจาคไม้ จากบริษัท Bombay, Burma Timbe Corporation โต๊ะ เก้าอี้นักเรียน มีอยู่ 50 ชุด ซึ่งผู้จัดการของบริษัท ดังกล่าว ได้มอบไว้ให้ บริษัท Borneo Trading Company ได้ให้อุปกรณ์ และให้คำปรึกษา เพื่อปรับปรุงอาคารเก่า ที่คาดว่าจะทำเป็นห้องรับประทานอาหาร และห้องครัว หลายสัปดาห์ที่แล้ว เราได้รับเงินบริจาคจากผู้จัดการ บริษัท Bombay, Burma Timber Corporation เพื่อใช้จ่ายในการปรับปรุงห้องเรียน และช่วยเหลือเด็กที่ยากจน และที่ลำปาง เราสอนเด็กให้อ่าน ไบเบิล และหนังสือต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับพระคัมภีร์ ในขณะที่ในปี 2447 มีการรายงาน คริสเตียนในมิชชันลาว ทั้งหมด 254 คน และยอดรวมทั้งหมดในปี พ.ศ. 2448 คาดว่าน่าจะมีมากกว่า 300 คน (The Laos News, Vol. II October No. 4, 190 5: 5)

ไม่เพียงแต่โรงเรียนชายในเมืองลำปางที่มีคณะขับร้องประสานเสียงเท่านั้น ขณะเดียว กลับส่งผลต่อ พัฒนาการด้านดนตรีตะวันตกในโรงเรียนหญิง ของเมืองลำปางอีกด้วย ดังเช่น เด็กๆ ในโรงเรียนหญิง หลังจากการเรียนในภาคบ่ายเสร็จสิ้นลงแล้วนั้น เด็กๆ จะล้างมือ และมานั่งล้อม วงเพื่อเรียนการฟืมมือ ระหว่างการเรียนเด็กๆ บางคนก็ร้องเพลงออกมา (The Laos News, Vol. III April No. 4, 1906 : 23) นอกจากนี้ ในโรงเรียนก็มีการกระตุ้น การเรียนรู้ภาษาอังกฤษ และการขับ ร้องประสานเสียง ผ่านบทเพลง ดังความที่ว่า

“...A visit to Lakawn School การทำงานในโรงเรียนหญิงนั้น มี Miss Carothers ซึ่งเป็นผู้สอนที่ทุ่มเท เธอสามารถพูดภาษาลาว ได้อย่างเป็นธรรมชาติ ท่ามกลางความวุ่นวายนั้น ก็ก่อให้เกิดความสุขได้ เช่น Miss Willson ได้ ควบคุมและสอนเด็กๆ ในวิชาดนตรี ซึ่งจะเรียนกันหลังพักกลางวัน หลังจากกระฉับกระเฉงแล้ว เด็กๆ ก็จะจัดแถว และเดินแถวเข้าสู่ห้องเรียน ดนตรี โดยร้องเพลง *Onward Christian soldiers* หลังจากนั้นนักเรียนก็ อ่านโน้ตตาม แบ่งออกเป็น 2 ส่วน คือ *Alto* และ *Soprano* เด็กหญิงใน โรงเรียนนี้ มีเสียงที่ไพเราะ เพราะผ่านการฝึกฝนมาอย่างดี...” (The Laos News, Vol. III April No. 4, 1906 : 21)

การเผยแพร่ศาสนา ในกลุ่มชาวเขาที่อยู่ห่างไกล และยังไม่มีความรู้ประจักษ์ตัวนั้น ส่งผลให้ มิชชันนารีทั้งหลายที่อยู่ในมิชชันลาว ต้องทำงานหนักด้วยการเข้าหาผู้คนที่อยู่ห่างไกล และใน ขณะเดียวกัน กลับพบว่า กลุ่มคนเหล่านี้ ให้ความสนใจคริสตศาสนา มากกว่า คนในเมืองเสียอีก (The Laos News, Vol. III April No. 4, 1906 : 21) ดังนั้นทึที่ความว่า

“...การทำงานเผยแพร่ศาสนาในกลุ่มคนลาว ที่เป็นคริสเตียน ตามหมู่บ้าน รอบนอก ซึ่งคนเหล่านี้มีโอกาสนในการพบเจอ น้อยกว่าคนในเมือง ซึ่งคนลาว เหล่านี้ มีเพลงร้องและชอบร้องเพลง พวกเราได้ร้องเพลงให้เขาได้ฟัง และ ได้ขอให้พวกเขาร้องเพลงที่บ้านลาว กว่า 42 เพลง เราก็ได้บรรเลง ออร์แกน คลอไปกับพวกเขา จากนั้นพวกเขา ก็ได้ขอร้องให้เราช่วยสอน ภาษาอังกฤษ ให้ฟังด้วย...”

ที่เมืองแพร่นี้ การทำงานด้านศาสนา ยังคงเป็นไปอย่างต่อเนื่อง ในปี พ.ศ. 2448 (ค.ศ. 1905) ทั้งโรงพยาบาล สถานศึกษาและโบสถ์ ส่งผลให้ที่นี่มีคนให้ความสนใจจำนวนไม่น้อย Dr. and Mrs. Crooks มิชชันนารีที่สถานีแพร่ ได้ช่วยสอนภาษาในโรงพยาบาล และได้ช่วยสอนร้อง

เพลงในโรงเรียน และตามหมู่บ้านต่างๆ ในขณะที่เด็กๆ คริสเตียน และ Mrs. Collins ซึ่งอยู่ที่โบสถ์ Bethlehem เมืองแพร่ ก็สนุกสนานกับการเผยแพร่ศาสนา ด้วยการใช้หีบเสียง (Gramophone) ในการเผยแพร่ สามารถเรียกผู้คนให้หันมาสนใจฟัง ได้เป็นจำนวนมาก จากนั้นจึงได้มีการเทศนาสอน ภายหลัง (The Laos News, Vol. II April No. 4, 1905 : 9)

เมืองน่าน มีผู้นำเป็นคริสเตียนชาวลาว พวกเขาพากันขับร้องเพลงนมัสการ เป็นที่น่าสนใจมาก โดยใช้เพลงนมัสการชุดใหม่ ที่แปลเป็นภาษาเมืองและปรับปรุงขึ้นใหม่ ใช้เวลาในการแสดงครึ่งชั่วโมง รายการขับร้องเพลงนมัสการ การเรียนพระคัมภีร์ การประชุมและการสวดมนต์ ดำเนินรายการโดย Dr.Denman (The Laos News, Vol. III April No. 3, 1906 : 25)

ขณะที่คริสตจักรที่เมืองลำพูน เปิดโรงเรียนสอนผู้ที่มีความศรัทธาเป็นมิชชันนารีขึ้น ที่นั่น (The Training School for Christian Workers) มีผู้เข้าศึกษา จำนวน 73 คน โดยส่วนใหญ่ มีการจัดการเรียนการสอนที่มุ่งเน้น การเรียนพระคัมภีร์ ยาและการรักษาโรคเบื้องต้น สอนเรื่อง เพลงศักดิ์สิทธิ์ โรงเรียนแห่งนี้อยู่ในความควบคุมของ มิสเตอร์ฟรีแมน (Mr.Freeman)(The Laos News, Vol. IV October No. 4, 1907 : 105)

จากรายงานดังกล่าวพบว่าในทุกเมืองมีพัฒนาการพันธกิจ ของโปรเตสแตนต์ เป็นไปในทางที่ดีขึ้นอย่างเห็นได้ชัดเจน คนตรีตะวันตก ถูกปลูกฝังลงในเด็กเล็ก ผ่านกระบวนการสอน การเรียนรู้ และกุศโลบายการถ่ายทอดศาสนา ผ่านบทเพลง ก่อให้เกิดการปลูกฝังรสนิยม ความชื่นชอบ ในคนตรีตะวันตกมาแต่เด็ก และส่งผลต่อวงการคนตรีตะวันตก ในสยามต่อไป ในอนาคต

พัฒนาการด้านการเรียนรู้คนตรีตะวันตก ได้ผ่านการปลูกฝัง เรียนรู้จาก มิชชันนารี เหล่านี้ เป็นอันมาก การเรียนการสอนภาษาอังกฤษ ผ่านไบเบิล และเนื้อหาต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับศาสนา จึงเป็นกุศโลบายหนึ่ง ที่ทำให้เกิดความเข้าใจ และความศรัทธาตามมา นอกเหนือจากนั้น คนตรีตะวันตก ได้ถูกแทรกซึมอยู่ในบทร้อง ในพระคัมภีร์นั่นเอง โดยพื้นฐานของการพัฒนาคนตรีตะวันตก ในโรงเรียน คือ การขับร้องประสานเสียง ซึ่งถือเป็นสิ่งง่ายต่อการเรียนรู้ และการสอน จึงเป็นการปลูกฝังให้ คนสยาม ได้เรียนรู้และเข้าใจในคนตรีตะวันตก ผ่านโรงเรียนคริสต์ เหล่านี้ ได้อย่างไม่ยากนัก

4.6.3 พัฒนาการคนตรีตะวันตก ในโรงเรียน คาทอลิก (Catholic)

ทิศทางการดำเนินงานของคาทอลิกมีลักษณะใกล้เคียงกับ การดำเนินงานเผยแพร่ศาสนา ของคริสตศาสนา นิกายโปรเตสแตนต์ หากแต่บาทหลวงส่วนมาก ในคาทอลิกเป็นชาว ฝรั่งเศส บางคราวทางวาติกันเอง ก็ขาดแคลนบาทหลวง ที่จะเดินทางเข้ามาทำงานในสยาม ผนวก

กับ ในตอนต้นรัชกาล เกิดวิกฤตการณ์ ร.ศ.112 ทำให้ชาวฝรั่งเศส ถูกมองในลักษณะเป็นฝ่ายตรงกันข้าม การดำเนินงานโดยมาก จึงมุ่งเน้นที่งานด้านศาสนาอย่างเดียว ในขณะที่เดียวกันก็มีการดำเนินงานเผยแพร่ศาสนาอย่างต่อเนื่อง ตั้งแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยา และสืบทอดต่อกันเรื่อยมา จนถึงกรุงรัตนโกสินทร์สามารถขยายตัว ออกไปนอกพระนคร โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ที่เมืองจันทบุรี ซึ่งมีโบสถ์และชุมชนคาทอลิกดั้งเดิม อาศัยอยู่ที่นั่น มาตั้งแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยา

นับย้อนหลังไปสู่อุบัติ เมื่อร้อยกว่าปีที่ผ่านมา ณ วัดคาทอลิกเล็กๆ แห่งหนึ่ง ในท้องที่แถบบางรัก ใกล้ริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยา ที่มีชื่อว่า "วัดสวนท่าน" ในครั้งนั้น ท่านบาทหลวง เอมีล กอลอมเบต์ (Père Emile Colombet) ชาวฝรั่งเศส ได้รับตำแหน่งเป็นเจ้าอาวาสคนใหม่ ของวัดสวนท่าน ซึ่งเมื่อได้เปิดทำการสอน จะเห็นว่า ในระยะแรกๆ การจัดการศึกษาแบบโรงเรียน ซึ่งเป็นสิ่งใหม่ และแตกต่างไปจากการศึกษาเล่าเรียน แบบดั้งเดิม ในช่วงแรกเริ่ม การจัดตั้งโรงเรียนอาชมซานกอเล็ส (โรงเรียนอัสสัมชัญ) ซึ่งเป็นสถานศึกษาภายในวัด ของคุณพ่อกอลอมเบต์ (Père Emile Colombet) ได้เริ่มจัดตั้งขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2420 (ค.ศ. 1877) และขยายฐานะเป็นโรงเรียน เมื่อวันที่ 16 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2428 (ค.ศ. 1885) เพื่อรับเด็กๆ ทุกคนในกรุงเทพฯ โดยไม่จำกัดเชื้อชาติ ศาสนา และโรงเรียนมีการสอน ทั้งภาษาไทย อังกฤษ และฝรั่งเศส

รูปภาพที่ 4.57 บาทหลวงเอมีล กอลอมเบต์ (Père Emile Colombet)

ภาพจาก www.wikipedia.com

รูปภาพที่ 4.58 โรงเรียนอาชมชานกอเล็ก

ภาพจาก www.wikipedia.com

แรกเริ่ม การจัดตั้งโรงเรียนอาชมชานกอเล็ก (โรงเรียนอัสสัมชัญ) สถานศึกษาภายในวัด ของคุณพ่อคอลอมเบต์ (Père Emile Colombet) เริ่มขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2420 (ค.ศ. 1877) และขยายฐานะเป็นโรงเรียน เมื่อวันที่ 16 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2428 (ค.ศ. 1885) จนในที่สุดจำนวนนักเรียนก็เพิ่มขึ้นเป็น 80 คน และเมื่อเริ่มเปิดภาคการศึกษาใหม่ เป็นปีที่ 2 เมื่อวันที่ 26 มกราคม ปี พ.ศ. 2429 (ค.ศ. 1886) จึงมีจำนวนนักเรียน เพิ่มมากขึ้นถึง 130 คน และได้ขยายจำนวนมากขึ้นเรื่อยๆ

เมื่อจำนวนนักเรียนเพิ่มมากขึ้น จึงทำให้สถานที่เรียนคับแคบลง ท่านจึงความคิดที่จะสร้างอาคารเรียนหลังใหม่ แต่อุปสรรคสำคัญในการสร้างอาคารเรียนหลังใหม่คือ ทุนทรัพย์ ท่านจึงออกเรือไปตามบ้าน ของผู้มีจิตศรัทธา การเรือไปเพื่อการสร้างอาคารเรียนหลังใหม่ ของคุณพ่อคอลอมเบต์ (Père Emile Colombet) ได้ทราบไปถึงพระเนตรพระกรรณ ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยผ่านทาง พระเจ้าบรมวงศ์เธอ สมเด็จพระบรมราชชนนี จิตรมัยพระราชมารดา บริจาคเป็นเงิน 50 ชั่งและ 25 ชั่ง ตามลำดับ บรรดาพระบรมวงศานุวงศ์ และข้าราชการชั้นสูง และประชาชน ต่างก็ร่วมบริจาค ตามเสด็จพระราชมารดาครั้งนี้ เป็นอันมาก จนสามารถรวบรวมปัจจัยได้พอเพียงจึงนับว่าเป็นปรากฏการณ์ แห่งความปลาบปลื้มปิติใจ ที่ควรแก่การยกย่องสรรเสริญ อย่างสูงสุด

ในปี พ.ศ. 2453 (ค.ศ.1910) กราดาฮีเลียร์ (Bro.Hileire) จึงได้ทำจดหมายไปถึงกรมศึกษากระทรวงธรรมการ เพื่อขอเปลี่ยนชื่อโรงเรียนเป็น “อัสสัมชัญ” โดยให้เป็นภาษาไทย ตามนโยบายของกรมศึกษา จนเมื่อวันที่ 26 กันยายน ปีเดียวกันนั้น พระยาวิสุทธิสุริยศักดิ์ อธิบดีกรมศึกษา ได้ตอบกลับมากว่า ควรเปลี่ยนนามเป็น “อัสสัมชัญ” เพราะได้เสียง และความหมายคงไว้กับของเดิม อันมีความหมายว่า ตำแหน่งที่สำหรับประทับบาป และหาวิชาความรู้ ด้วยนามนี้จึงปรากฏเป็นหลักฐานและใช้สืบต่อกันมา นับแต่วันที่ 28 กันยายน พ.ศ. 2443 (ค.ศ. 1900) จนกระทั่งปัจจุบันนี้

ในสมัยหนึ่งที่ คณะกราดาเซนต์คาเบรียล เข้ามารับงานโรงเรียนนี้ กราดามาร์ตินเดอร์ทัวร์ (Bro. Martin De Tour) หัวหน้าคณะ คณะกราดาเซนต์คาเบรียล ได้ดำรงตำแหน่งเป็น อธิการโรงเรียน ต่อจาก คุณพ่อคอลอมเบต์ (Père Emile Colombet) และเป็นผู้จัดแผนการเรียนออกเป็นชั้นๆ โดยแบ่งเป็น แผนกภาษาอังกฤษ และภาษาฝรั่งเศส คือ ชั้นภาษาไทย สำหรับผู้เริ่มต้น 1 ชั้น ชั้นประถมเอ และบี ชั้นเตรียม และชั้นมัธยม ต่อมาอีก 2 - 3 ปี ก็ได้ขยายต่อไป จนถึงชั้นมัธยมที่ 8 และชั้นมัธยมที่ 9

จากที่กล่าวมาแล้วข้างต้นว่า เหตุการณ์บ้านเมือง ระหว่างสยาม และฝรั่งเศส ที่มีความตึงเครียดเรื่อยมา นับแต่เหตุการณ์ รศ. 112 นั้น ส่งผลให้การดำเนินกิจการ งานเผยแพร่งานศาสนา ของชาวฝรั่งเศส ที่เคยลงรากฐานการศาสนาไว้ในสยามประเทศมาช้านาน กลับต้องชะงักไป ด้วยเงื่อนไขทางการเมือง จากปัญหาทางการเมืองดังกล่าว ส่งผลให้ คณะเผยแผร์ ไม่สามารถดำเนินงานได้อย่างเต็มที่ เนื่องจากความหวาดระแวง และความไม่เข้าใจกัน ของประเทศทั้งสอง ภายหลังจากที่ เหตุการณ์ต่างๆ ได้ยุติแล้ว คณะเผยแผร์ก็สามารถทำงานด้านศาสนา ได้ดังเดิม

พัฒนาการทางด้านการดนตรีตะวันตก ในโรงเรียนกลุ่มคาทอลิกนั้น พบว่าในสมัยรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โรงเรียนอัสสัมชัญ จัดเป็นสถานศึกษาที่มีดนตรีตะวันตกเจริญก้าวหน้าอีกแห่งหนึ่ง แต่เนื่องด้วยข้อจำกัด การทำงานด้านการศึกษา จากปัญหาเรื่องทุนทรัพย์ ในการสร้างโรงเรียน การขยายโรงเรียนออกสู่ส่วนภูมิภาคจึงเป็นไปได้ช้า แต่ในขณะเดียวกัน กลับมีความนิยมส่งบุตรหลานเข้าเรียนโรงเรียนอัสสัมชัญ มากขึ้น ทั้งลูกหลานคนจีน ที่นับถือคาทอลิก ลูกชาวต่างชาติ ที่เข้ามาทำงานในสยาม รวมทั้งลูกครึ่ง ที่เกิดในสยาม ซึ่งมีเป็นจำนวนมาก

รูปภาพที่ 4.59 โรงเรียนอัสสัมชัญ
ภาพจาก ศตวรรษอัสสัมชัญ อนุสรณ์ครบรอบ 100 ปี

รูปภาพที่ 4.60 อัสสัมชนิก รุ่นแรก
ภาพจาก ศตวรรษอัสสัมชัญ อนุสรณ์ครบรอบ 100 ปี

ในสมัยหนึ่ง เมื่อเรือรบฝรั่งเศสเข้ามา บาทหลวงกอลอมเบต์ (Père Emile Colombet) ได้เชิญให้นักดนตรีชาวฝรั่ง ขึ้นมาบรรเลง ขณะที่ พระประดิสฐไพเราะ (เอ วัน) เป็นนักเรียนอัสสัมชัญ รุ่นแรกที่เรียนอยู่ในขณะนั้น คุณพ่อกอลอมเบต์ (Père Emile Colombet) ได้ส่งเสบียงอาหาร ให้ทางเรือรบที่เข้ามาจอด ที่หน้าโบสถ์อัสสัมชัญ ก็ได้เชิญ นักดนตรีบนเรือ ให้ลงมาสอนนักเรียนอัสสัมชัญ และจากนั้นก่อนเรือรบกลับ ก็ได้มอบเครื่องดนตรีไว้ให้กับโรงเรียน เครื่องดนตรีเหล่านี้ ถือว่าเป็นสิ่งที่สร้างนักดนตรีตะวันตก ขึ้นมาหลายรุ่นด้วยกันพระประดิสฐไพเราะ (เอ วัน) มีบิดาเป็นผู้ช่วยในโรงพิมพ์ ที่โบสถ์อัสสัมชัญ และเป็นผู้ที่มีพื้นฐานทางภาษาที่ดี เป็นล่ามให้กับ กรม กองต่างๆ นอกจากนั้น เมื่อแรกเริ่มนั้นท่านได้เข้ารับหน้าที่สอนดนตรี เป็นหลวงสนธิชากร สอนดนตรีฝรั่งในโรงเรียนวชิราวุธวิทยาลัยรุ่นแรกๆ ถัดจากนั้นก็ได้อ้ายเข้ามารับราชการในกรมมหรสพ (เสถียร ดวงจันทร์ทิพย์, สัมภาษณ์ วันที่ 26 มิถุนายน 2553)

เมื่อระบบการศึกษาอย่างตะวันตก ได้รับความนิยมเป็นอย่างมาก ส่งผลให้ผู้คนทุกชนชั้นหันมาให้ความสนใจ เพราะเป็นช่องทางเดียวที่จะช่วยยกระดับฐานะทางสังคม โดยอาศัยการศึกษาเป็นช่องทางสำคัญ ระบบการเรียนตามโรงเรียนคริสต์ นิยมให้เด็กมีกิจกรรมยามว่างควบคู่กับการศึกษาเล่าเรียนด้วยเสมอ โดยเฉพาะวิชาทางด้านศิลปะ ไม่ว่าจะเป็นการวาดรูป การเรียนดนตรี เป็นต้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสมัยรัชกาลที่ 5 การศึกษาในแบบแผนตะวันตก ในโรงเรียนคริสต์ ได้รับความนิยมเป็นอันมากในหมู่ผู้ดี มีฐานะ เพราะถือเป็นเครื่องหมายแสดงความมีเกียรติ และเป็นความนิยมที่แสดงถึงความเป็นผู้ทันสมัยทางสังคมประการหนึ่ง

จากหลักฐานในปี พ.ศ. 2434 (ค.ศ. 1891) เริ่มมีการเก็บค่าบำรุงการศึกษา เพื่อเป็นทุนทรัพย์ในการบำรุงโรงเรียนอัสสัมชัญ พบว่าในใบสำคัญการรับเงินค่าบำรุงการศึกษานี้ ปรากฏเป็นค่าเรียนวิชาวาดเขียนต่างๆ และค่าเรียนคัดหีบเพลงเปียโน สะท้อนให้เห็นว่าโรงเรียนอัสสัมชัญ ก็มีการบรรจุการเรียนดนตรี ไว้ในระบบการศึกษาตามแบบแผนตะวันตกของสยาม ซึ่งลักษณะดังกล่าวเป็นการเรียนแบบสมัครใจ ซึ่งถือเป็นการเรียนการสอน ตามตามอัธยาศัย

โรงเรียนอัสสัมชัญ กรุงเทพฯ

THE ASSUMPTION COLLEGE

กรุงเทพฯ วันที่ ๓๐ เดือนธันวาคม พ.ศ. ๑๙๑๐

Bangkok December the 31st 1899

เรียนต่อท่าน <u>อธิบดีกรมศึกษาธิการ</u> AGREED from <u>The Ministry of Public Instruction</u> ค่าเรียนหนังสือ <u>นักเรียน อัสสัมชัญ</u> For School Fees of <u>Moder Borasak de Versus</u> ตั้งแต่วันที่ <u>๑</u> เดือน <u>พฤศจิกายน</u> ถึงวันที่ <u>๓๐</u> เดือน <u>ธันวาคม</u> รวมเป็น <u>๑๒๐</u> เดือน <u>เดือนละ ๑๐ บาท</u> From <u>December the 1st to December the 31st</u> ตั้งเรียนนักเรียน <u>หนึ่งคน</u> Boarding <u>at 10 ticals per month</u> ค่าเลี้ยงชีพ <u>นักเรียน</u> Clothing <u>นักเรียน</u> ค่าเครื่องใช้ <u>นักเรียน</u> Washing <u>นักเรียน</u> ค่าอาหาร <u>นักเรียน</u> Medicine <u>นักเรียน</u> ค่าเรียน <u>วิชาพิเศษ</u> Music <u>นักเรียน</u> ค่าเรียน <u>วิชาภาษาอังกฤษ</u> Drawing <u>นักเรียน</u> ค่า <u>วิทยะสถาน</u> Tiffin <u>นักเรียน</u> ค่าหนังสือเรียน <u>และเครื่องใช้ต่างๆ</u> Books and Stationery to Date <u>นักเรียน</u>	<table border="1" style="width: 100%; border-collapse: collapse;"> <tr> <th style="padding: 5px;">รวม</th> <th style="padding: 5px;">รวม</th> </tr> <tr> <th style="padding: 5px;">TOTALS</th> <th style="padding: 5px;">ATTN</th> </tr> <tr> <td style="height: 100px; vertical-align: bottom; font-size: 24px;">๑๒๐</td> <td style="height: 100px; vertical-align: bottom; font-size: 24px;">120</td> </tr> </table>	รวม	รวม	TOTALS	ATTN	๑๒๐	120
รวม	รวม						
TOTALS	ATTN						
๑๒๐	120						

รวมเป็นเงิน

TOTAL

๑๒๐ 120

ข้อที่ควรระลึบท

Remarks

เข้าเรียนและขาดเรียน

Attendance

เจริญวัยในการเรียนชั้นใด

Progress

E. Colom

Director

The Bishop

รูปภาพที่ 4.61 ใบสำคัญรับเงิน ค่าเรียนดีดหีบเพลงเปียโนของโรงเรียนอัสสัมชัญ
ภาพจาก หนังสืออัสสัมชัญนิกร อนุสรณ์ครบรอบ 100 ปี โดยสมาคมอัสสัมชัญ

รูปภาพที่ 4.62 นักเรียนโรงเรียนอัสสัมชัญ บรรเลงเครื่อง
ภาพจาก หนังสือ 108 ปี แห่งการเจริญเติบโต 2428 - 2536 (ค.ศ. 1885 - 1993)

รูปภาพที่ 4.63 ขบวนเครื่องโรงเรียนอัสสัมชัญ รับเสด็จสมเด็จพระเจ้าฟ้า กรมหลวงพิษณุโลกประชานาถ
ภาพจาก หนังสือ 108 ปี แห่งการเจริญเติบโต 2428 - 2536 (ค.ศ. 1885 - 1993)

รูปภาพที่ 4.64 แตรวงโรงเรียนอัสสัมชัญ สันนิษฐานในสมัยรัชกาลที่ 5

ภาพจาก หนังสือ 108 ปี แห่งการเจริญเติบโต 2428 - 2536 (ค.ศ. 1885 - 1993)

พัฒนาการของดนตรีตะวันตก ในระบบการศึกษาของโรงเรียนคาทอลิกนั้น ได้รับการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง เนื่องจากดนตรีเป็นสิ่งที่สำคัญต่อวัตรปฏิบัติทางศาสนาอย่างเคร่งครัด ซึ่งไม่ต่างไปจากคริสตศาสนานิกายโปรเตสแตนต์ ในการใช้ดนตรีพิธีกรรม และในกิจกรรมสำคัญต่างๆ หากแต่พัฒนาการของโรงเรียนคาทอลิก จะล่าช้าไป ซึ่งหากพิจารณาจากพื้นฐานในการเรียนการสอนของโรงเรียนกลุ่มคาทอลิกนี้ พบว่ามีลักษณะเช่นเดียวกับโรงเรียนในกลุ่มโปรเตสแตนต์ ซึ่งใช้ดนตรีเข้ามาเป็นสื่อในการสอน บาทหลวง มีบทบาทหน้าที่ในการเป็นผู้ถ่ายทอดองค์ความรู้ทางด้านดนตรี โดยอาศัยดนตรีศักดิ์สิทธิ์ หรือดนตรีในพิธีกรรมเป็นหลัก ในขณะที่บาทหลวงเหล่านี้ ก็นำพื้นฐานเพลงศาสนาที่มี มาปรับใช้ให้เข้ากับการเรียนการสอน ก่อให้เกิดผลดีต่อการเรียน และเป็นการปลูกฝังวัฒนธรรมดนตรีตะวันตกไว้ในเยาวชนสยามได้อีกทางหนึ่ง

การเรียนการสอนดนตรีในระยะเริ่มแรกนั้น ปรากฏหลักฐานการก่อตั้งแตรวง ซึ่งเป็นวงเครื่องเป่าและเหมาะสมกับกิจกรรมต่างๆ ของเด็กนักเรียนชาย ขณะเดียวกัน โรงเรียนคาทอลิกที่มีบทบาทอย่างมากในยุคนั้น คือ โรงเรียนอัสสัมชัญ ก็มีการสอนเปียโนไปด้วย แต่เป็นไปในลักษณะการเรียนตามอรรถาธิบาย เนื่องจากเป็นเครื่องดนตรีราคาแพงในขณะนั้น และนักเรียนมีจำนวนมาก

การเรียนการสอนต้องใช้ครูที่มีความชำนาญจริงๆ จึงไม่มีการรวมการเรียนเปียโนเข้าไปไว้ใน การเรียนการสอนดนตรีด้วย แต่ขณะเดียวกันทางโรงเรียนก็ลงประกาศเชิญชวนให้ผู้คนเข้ามาเรียน ดังปรากฏความว่า “ กิจการต่างหาก คือ หัดขับ หัดเรียนมะโหรี เรียนเขียนแบบแผนรูปต่างๆ” (ชาмуเอล เจ. สมิต, 2548 : 408) โรงเรียนคาทอลิกสามารถผลิตนักเรียนที่มีความสามารถทางด้านดนตรี จำนวนมาก และออกมารับราชการตามกรม กองต่างๆ ในสมัยรัชกาลที่ 6 เช่น พระประดิษฐไพเราะ(เอ.วัน.วารศิริ) พระเจนดุริยางค์ (ปิติ วาทยากร) พระริ้วมวิรัชพากย์ (ริ้วม ทรพรทรรณ) หมื่นคำณพิมาต (กล เสนะวาทีน) เป็นต้น ซึ่งกลุ่มคนเหล่านี้ ถือเป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาดนตรีตะวันตกในสยามให้ก้าวหน้าต่อไปในสมัยรัชกาลที่ 6

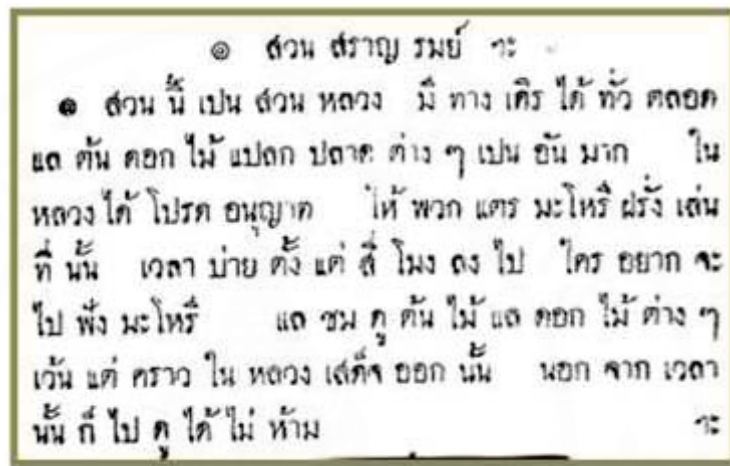
4.7 การแพร่กระจายดนตรีตะวันตกสู่สังคมราษฎร์ ในสมัยรัชกาลที่ 5

พัฒนาการและบทบาทหน้าที่ของดนตรีตะวันตกในสมัยรัชกาลที่ 5 นั้น ไม่ได้มีแต่เพียงในราชสำนักเท่านั้น ในขณะเดียวกันสังคมราษฎร์ ซึ่งเป็นประชากรกลุ่มใหญ่ของประเทศ ก็มีโอกาสรับรู้ สำเนียง เสียง ของดนตรีตะวันตกในรูปแบบต่างๆ จากกิจกรรมที่เกิดขึ้นในสังคมสยาม มาตลอดรัชกาล เนื่องจากระบบโครงสร้างทางสังคมที่เปลี่ยนไป อันเป็นผลมาจากการเลิกทาส และจากระบบเศรษฐกิจที่ส่งผลให้ทุกคนมีโอกาสในการก้าวข้ามจากชนชั้นล่าง ไปสู่การเป็นชนชั้นกลางที่มีฐานะค่อนข้างดี ขณะเดียวกัน สภาพสังคมที่มีการพัฒนาไปตามโลกตะวันตก ได้มีการนำเทคโนโลยีต่างๆ เข้ามาใช้ เพื่ออำนวยความสะดวกให้แก่ผู้คนในสังคม วิธีชีวิตและการดำรงตนในสังคมของผู้คนจึงเกิดการเปลี่ยนแปลงไปโดยเริ่มจากราชสำนักและกระจายตัวสู่สังคมเมือง รวมถึงภูมิภาคต่างๆ อย่างช้าๆ

การแพร่กระจายดนตรีตะวันตกไปสู่สังคมราษฎร์ในสมัยรัชกาลที่ 5 จึงเกิดขึ้นอย่างไม่หยุดยั้ง ผ่านโครงการสร้างทางสังคมที่ยืดหยุ่น และคำนึงถึงความบันเทิงอย่างตะวันตกของผู้คนในสังคมเป็นตัวขับเคลื่อน ประชาชนทั่วไปสามารถรับรู้ เรียนรู้ กิจกรรมทางด้านดนตรีตะวันตกที่ได้รับการพัฒนามาจากราชสำนัก ผ่านกองทหารแตร ที่กระจายตัวไปทั่วพระนครและตามมณฑลทหารบกต่างๆ ขณะเดียวกันก็เกิดการผ่อนปรนให้คนในสังคมได้มีโอกาสรับรู้กิจกรรมบันเทิงของราชสำนัก ผ่านกิจกรรม และงานต่างๆ ในพระนคร

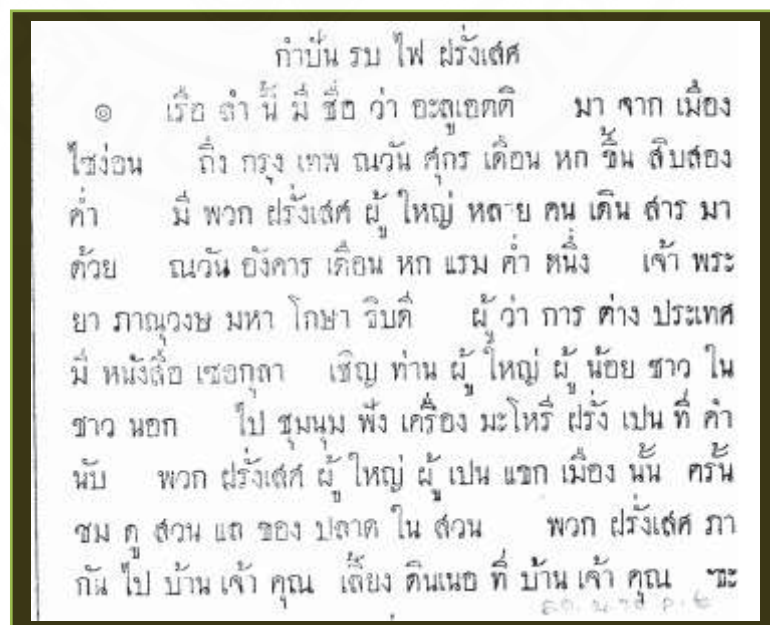
ดังเช่นที่วังสราญรมย์ หรือ สวนสราญรมย์นี้ เป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจให้ผู้คนในเมืองอย่างไม่จำกัดชนชั้น ทางราชสำนักเปิดโอกาสให้คนภายนอก ทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติเข้าชมการบรรเลงดนตรีตะวันตก ทั้งแตรวง มโหรีฝรั่ง และการแสดงต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการฝึกซ้อม

แตงว ซึ่งทางราชการได้จัดตั้งกระโจมแตงวไว้เพื่อเป็นสถานที่พักผ่อน ฟังเพลง เดินรำ ตามค่านิยมของชาวตะวันตกที่ร้องขอให้ทางราชการมีพื้นที่เหล่านี้ขึ้นบ้างในพระนครเพื่อการพักผ่อนและสนองต่อค่านิยมความบันเทิงของชาวตะวันตก ดังตัวอย่าง ความว่า

รูปภาพที่ 4.65 การบรรเลงดนตรีตะวันตก ณ สวนสราญรมย์

ภาพจาก จดหมายเหตุสยามไสมย เล่ม 1 แผ่น 11 หน้า 2 ปี พ.ศ. 2425

รูปภาพที่ 4.66 กำปั่นไฟฝรั่งเศส มาบรรเลงมโหรีฝรั่ง (เครื่องสายฝรั่ง) ให้ประชาชนฟัง

ภาพจาก จดหมายเหตุสยามไสมย เล่ม 1 แผ่น 11 หน้า 2 ปี พ.ศ. 2425

ในบางคราวก็จะมีการแสดงจากต่างประเทศ ดังเช่นที่ปรากฏเป็นข่าว เรือฝรั่งเศสเดินทางเข้ามาเชื่อมสัมพันธไมตรีระหว่างประเทศ ขณะเดียวกันก็มีกองดุริยางค์มาด้วย และเปิดโอกาสให้ผู้สนใจเข้าฟังมโหรีฝรั่ง ที่นำมาพร้อมกับเรือ

จากพัฒนาการอีกอย่าง ที่ปรากฏในสังคมดนตรีสยามนั้น นอกจากการเลือกรับวัฒนธรรมเพลงฝรั่งเข้ามาใช้ในสังคมไทย โดยเริ่มการบรรเลงแตรวง ด้วยเพลงฝรั่งก่อนในราชการทหาร ในขณะเดียวกันการขับร้องเพลงฝรั่ง ก็เป็นที่นิยม แม้ว่าในสมัยก่อนนั้น การขับร้องเพลงฝรั่งถือเป็นเรื่องยาก เพราะลำบากในการออกเสียง ยิ่งถ้าไม่มีครูเจ้าของภาษาเป็นผู้สอนเองแล้ว ก็เป็นการยากยิ่งที่จะร้องให้ถูกต้องทั้งทำนองและอักขระ ภาษาได้ ดังที่ศาสตราจารย์เกียรติคุณ นายแพทย์ พูนพิศ อมาตยกุล บรรยายเกี่ยวกับการเรียนดนตรีตะวันตกของคนไทยสมัยรัชกาลที่ 5 ความว่า

“...คุณป้าและแม่ของผม ป้าชื่อ มณี แม่ชื่อ ประเทือง บ้านเกิดและโตที่บ้านใกล้วัดพระยา ถนนอรุณอมรินทร์ ไปเข้าเรียนที่โรงเรียนกุลสตรีวังหลัง สมัยรัชกาลที่ 5 ทั้งคู่ ตั้งแต่ชั้นเด็กเล็ก ท่านเล่าว่า สมัยนั้น ไม่มีเครื่องดนตรีอะไรเลย จึงเรียนแต่ร้องเพลงหมู่ อาทิหนึ่ง มี 2 ครั้ง ร้องเพลงฝรั่งเท่าที่จำได้ เป็นเพลงสั้นๆ เช่น เพลงเกี่ยวกับงานคริสมาส ซึ่งยังคงร้องได้มาจนแก่ ส่วนเพลงอื่นๆ เป็นเพลงง่ายๆ เช่นเพลง *Tramp Tramp Tramp*, เพลง *Home Sweet Home* !เพลง *Jhony Come Marching Home* !เพลง *John Brown Body* !เพลง *Old Black Joe* เป็นต้น...”

“...ปีนั้นไม่ชอบร้องเพลง เลยหนีมาหา ครูหม่อม ที่สอนทำการฝีมือ หักถัก ลูกไม้ มีโครเชต์และแทตติ่ง จนถึงถักเสื้อโปรงลายลูกไม้โปรงสวยงาม ได้ทั้งตัว ป้าจบชั้น ม.6 แล้ว ไม่มีชั้นเรียนต่อ ก็เอาความรู้กลับบ้าน ที่สุดได้เข้าไปสอนภาษาอังกฤษ และสอนการฝีมือ ที่ในวังสวนสุนันทา สมัยรัชกาลที่ 6 และที่ 7 จนปฏิวัติปี 2475 ก็ต้องออกจากวังมาอยู่บ้าน...”

“...แม่ของผม เรียนที่วังหลัง ชั้นเด็กเล็ก จบชั้น ม.6 โรงเรียนก็ย้ายไปอยู่คลองแสนแสบ มีชื่อโรงเรียนใหม่ว่า ‘วัฒนาวิทยาลัย’ แม่ไปจบชั้น ม.8 เป็นรุ่นแรก ที่โรงเรียนวัฒนา พ.ศ. 2468 เพื่อนของแม่รุ่นเดียวกัน ที่ผู้จักท่านผู้หญิงศิริ สารสิน คุณหญิงสำเนียง เวปุลละ คุณเอิบ ทั้งบุตร รายนี้ เป็นเจ้าของโรงเรียนอานวยศิลป์ และ โรงเรียนเทพศวร์วิทยาลัย ที่เสาชิงช้า แม่เล่าว่า ตอนย้ายไปโรงเรียนวัฒนาแล้ว โรงเรียนใหญ่โต มีห้องสอนดนตรี

มีเครื่องดนตรีฝรั่ง มากมายหลายชิ้น แม่เรียนจบแล้ว แหม่ม ก็เลือกไว้ให้เป็น
ครูสอนที่พัฒนานั่นเอง ได้สอน ม.ล.พวงร้อย สนิทวงศ์ แม่เล่าว่า คุณพวงร้อย
ไม่ชอบวิชาเลข เรียนเลขก็ต้องร้องไห้ทุกที แต่พอไปเรียนเปียโน กับครูแหม่ม
เหมือนเทวดาลงมาเข้าถึง ทำทางเชออี้ม หัวเราะ สนุกสนาน ตัวก็สั่น เท้า
ก็ลอยอยู่ในอากาศ ยังเหยียบไม่ถึงพื้น แต่ฝีมือเป็นเพลงไพเราะ ใครฟัง
ก็ชอบใจ เป็นอันว่าไม่ต้องเรียนเลข ให้ไปเรียนเปียโนแทน...”
(พูนพิศ อมาตยกุล, สัมภาษณ์ วันที่ 22 เมษายน 2555)

คนไทย พยายามร้องเพลงฝรั่ง แต่ก็เหมือนฝรั่ง มาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 มีการ
นำเพลงฝรั่ง มาใช้ในการร้องเพลงออกภาษา 12 ภาษานั้น ถึงตอนที่ออกภาษาฝรั่ง มักจะมีเพลง
สำเนียงฝรั่ง มาร้องเพลงหนึ่ง ความว่า ชื่อว่า “เพลงยี่เอ๋ม” เพลงนี้ได้ก่อให้เกิดความนิยม
แพร่กระจายไปทั่ว ถือเป็นสิ่งที่สะท้อนให้เห็นค่านิยม และถือเป็นของทันสมัย โดยร้องต่อๆ กันมา
ทั้งที่ไม่รู้ความหมายของบทเพลงนั้น

เรื่อง เพลงยี่เอ๋มนั้น ครั้งหนึ่ง เมื่อปี พ.ศ. 2452 (ค.ศ. 1909) ดยุกโยฮัน อัลเบิร์ต
(Duke Johan Albert) แห่งแมกเลินเบิร์กชเวดิน ผู้สำเร็จราชการเมือง บรันสวิก (Brunswick)
ประเทศเยอรมัน ได้เสด็จมาเมืองไทย เป็นพระราชอาคันตุกะ พร้อมด้วยพระชายา ที่ได้ทำการเสก
สมรสใหม่ๆ คือเจ้าหญิงเอลิซาเบท ทางราชสำนักสยามจึงได้จัดการต้อนรับ เพื่อเป็นการตอบแทน
อย่างสมพระเกียรติ นำเสด็จประพาส ทั้งในหัวเมืองและนอกหัวเมือง(วราวุธ พลนันทน์, 2530 : 34)
ความว่า

“...ในการเสด็จพระราชดำเนินในครั้งนี้ สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ
เสนาบดีกระทรวงมหาดไทย ได้นำเสด็จประพาสเมืองเพชรบุรี ระหว่าง
วันที่ 31 มกราคม – 4 กุมภาพันธ์ 2452 วันหนึ่งได้เสด็จประพาสหมู่บ้าน
ลาวโซ่ง ชื่อบ้านลาวเวียงคอย ชาวโซ่งได้นำของต่างๆ มาถวายและมีดนตรี
มาแสดงด้วย การแสดงดนตรีครั้งนั้น เป็นการแสดงครั้งสำคัญ เพราะ
แสดงถวายเจ้านาย พระราชอาคันตุกะ นักดนตรีจึงฝึกซ้อม เลือกเฟ้นบท
เพลงเป็นพิเศษ เพลงที่สำคัญที่สุดในการบรรเลงครั้งนั้น เป็นเพลงสำเนียง
ฝรั่งเพลงหนึ่ง ด้วยนักดนตรีต่างเข้าใจว่า เจ้าฝรั่งได้ฟังเพลงฝรั่ง ย่อมจะ
โปรดเป็นแน่ จึงบรรเลงอย่างสุดฝีมือ พอเพลงจบ ดยุก คงโปรดอยู่ไม่มากก็
น้อย เพราะอย่างน้อยที่สุด ก็ได้เห็นถึงความตั้งใจ และฝีมือลายมือของนัก
ดนตรีไทย จึงตรัสถามว่า ชื่อเพลงอะไร พวกนักดนตรีก็ทูลตอบอย่างภูมิใจว่า
เพลงฝรั่ง ”

ความจริง เพลงที่บรรเลงนั้น อาจเป็นเพลงที่เอามาจากเพลงฝรั่งจริงๆ ก็ได้ แต่พอมาบรรเลงตามอย่างเพลงไทย จึงฟังดูแปรเปลี่ยนไป จนทำให้ ไม่สามารถฟังได้ว่า มาจากเพลงใด หม่อมเจ้าจงจิตรถนอม ดิศกุล ผู้ตามเสด็จในครั้งนั้น ได้บันทึกเรื่อง “การรับดุ๊กโยฮันอัลเบรคต์ ร.ศ. 238” รวมพิมพ์ในหนังสือพระราชนิพนธ์ และพระนิพนธ์ ที่ระลึกในงานฉลองพระชันษา ครบ 84 พรรษา ม.จ.พูนพิสมัย ดิศกุล ผู้ตามเสด็จด้วยผู้หนึ่ง แทกรเป็นเชิงอรรถไว้ด้วยแต่เพียงชื่อ เพลงนี้ว่า “เพลงฝรั่งแคเสน” ดังความตอนหนึ่งว่า

“เพลงฝรั่งแคเสน ที่ข้าพเจ้าได้ยิน ร้องกันมาแต่เด็กๆ พอจะรู้ได้ว่า เพลงฝรั่ง ไม่ได้เอาใจใส่จนมาวันหนึ่ง หญิงมารยารต น้องสาวข้าพเจ้า ไปได้เนื้อร้อง มา แล้วทูลถามเสด็จพ่อว่า เพลงอะไรกันท่านจึงทรงเล่าประทานว่า เมื่อ เจ้าพระยามหิทรศักดิ์ธำรง (เพ็ญ เพ็งกุล) นำละครไปเล่น ในยุโรปไปได้ เพลงสวดมา (จริงแล้ว ผู้ที่นำคณะละครไปยุโรป คือ ลูกของเจ้าพระยามหิทรศักดิ์ธำรง คือเจ้าหมื่นไวยวรนาถ (บุศย์) ซึ่งได้นำคณะละครออกไปตระเวนแสดง ตามยุโรป ในปี พ.ศ. 2442 (ค.ศ. 1899) ส่วนท่าน เจ้าพระยามหิทรศักดิ์นั้น ก็เคยเดินทางไปยุโรป เช่นกัน เมื่อ พ.ศ. 2400 (ค.ศ. 1857) ขณะมีบรรดาศักดิ์เป็นที่ จมื่นสรรเพชญภักดี ได้เป็นอุปทูต ในคณะราชสำนัก ของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว มีพระยามนตรีศรีสุริยวงศ์ เป็นราชทูต เชิญพระราชสาส์น และเครื่องมงคลบรรณาการ ไปเจริญพระราชไมตรี กับสมเด็จพระบรมราชินีนาถวิกตอเรีย โดยให้ไปดูพิธีแต่งงานอวามงคลพระเจ้าลูกเธอพระองค์ใหญ่ คือ เจ้าหญิงวิลเลียม (Princess William) กับเจ้าชายเฟรด คริควิลเลียม (Princ Frederick William) ณ โบสถ์ชาเปลอรัล (Chapel Royal Church) เมื่อวันจันทร์ ขึ้น 11 ค่ำ เดือนสาม (ดูรายละเอียด ในจดหมายเหตุ เรื่องราชทูตไทย ไปประเทศอังกฤษ ของหม่อมราโชทัย) หากมาจาก เพลงสวด ก็น่าเป็น เพลง The Heavenly Bride-Groom เพราะเป็นเพลงสวด ที่ใช้ในงานแต่งงาน และสำนวนภาษา ก็เป็นคำร้อง ตามลีลาการสวด ในนิกายโปรเตสแตนท์ ซึ่งเป็นนิกายประจำราชวงศ์อังกฤษ”(วรารุช ผลิตพันธ์, 2530 : 35)

เพลงฝรั่งยี่เอ็ม หรือที่มาจากเพลงฝรั่งที่ชื่อว่า The Heavenly Bride-Groom เป็นเพลงที่มีพื้นฐานมาจากเพลงสวดในคริสตศาสนา โดยนำเนื้อหาในพระคัมภีร์ หรือบางครั้งก็แต่งคำร้องขึ้นมาใหม่ เมื่อนำมาเทียบกับคำร้อง ที่ปรากฏ เป็นภาษาไทยและภาษาอังกฤษแล้ว มีใจความดังนี้

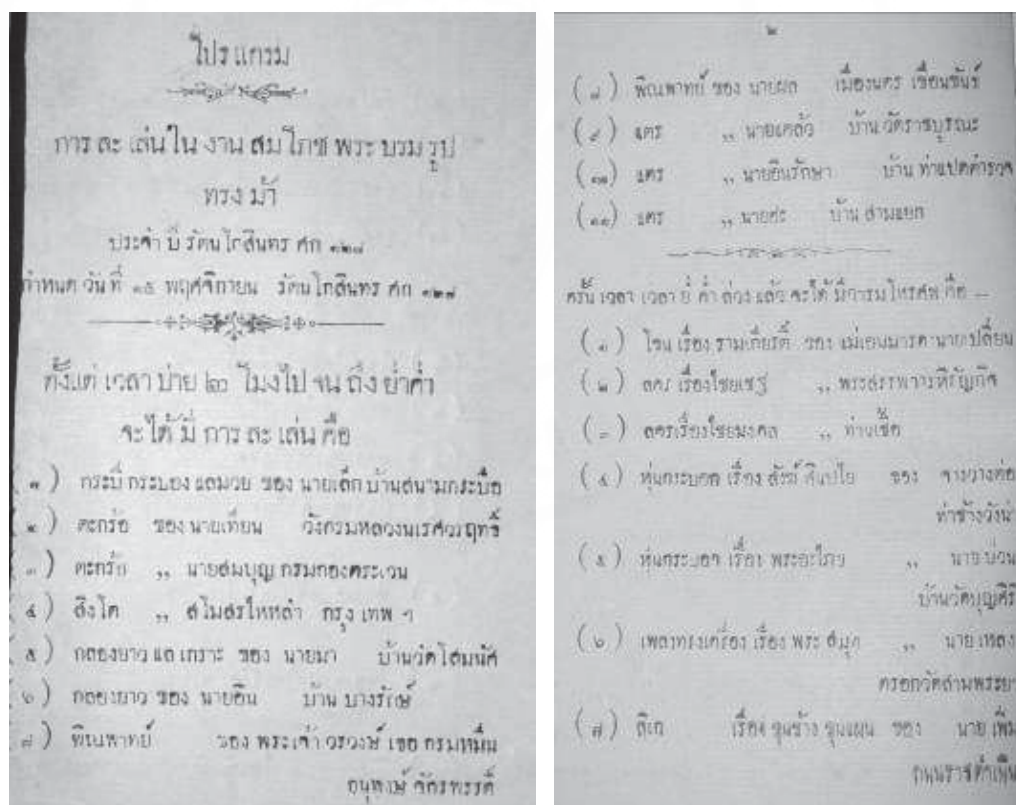
ไทยร้องว่า	แดแฮนลิปไร่ สมสู่้มเวนคำ
ของจริงฝรั่งร้องว่า	<i>The heavenly bride-groom soon will come.</i>
ไทยร้องว่า	ดูเรนอิสไปร แอนเคตฮือฮอน
ของจริงฝรั่งร้องว่า	<i>To claim his bride and take her home.</i>
ไทยร้องว่า	คิยูเรนแตนยูเรหรี พ้อระมิด นายไกรๆ (ซ้ำ 2 หน)
ของจริงฝรั่งร้องว่า	<i>Trim your lamp and be ready, for the mid-night cry.</i>

จากคำร้อง ในบทเพลง ดังกล่าว สะท้อนให้เห็นถึง ความนิยมที่แพร่กระจายออกสู่ ภายนอกพระนคร และค่านิยม ผนวกกับความรู้สึกทันสมัย กับการร้องเพลงฝรั่ง ซึ่งถือเป็นสิ่งแปลกใหม่ ในสังคมอย่างหนึ่ง ความนิยมที่เกิดขึ้นนี้ สะท้อนให้เห็นในงานฉลองพระบรมรูปทรงม้า เมื่อวันที่ 15 พฤศจิกายน 2452 (ค.ศ.1909) มีวงเต๊วน ที่ระบุสังกัดว่าเป็นของชาวบ้าน เข้าร่วมงานมหรสพ ดังกล่าวด้วยแสดงถึงความนิยม ในการฟัง และใช้เต๊วน ในสังคมราษฎร ซึ่งถือว่า ไม่ใช่สิ่งหวงห้าม และจำกัดอยู่แต่เพียงราชสำนัก เท่านั้น หากแต่เต๊วน กำลังกระจายตัว ให้เข้าไปปรับใช้ ตอบสนอง หน้าที่ทางสังคมและขนบธรรมเนียมต่างๆ อีกทั้ง ยังเป็นการปรับใช้ ให้เข้ากับวัฒนธรรมดั้งเดิมที่มีอยู่ ได้อย่างไม่ขัดแย้งแต่อย่างใด

หากพิจารณาตามสภาพภูมิศาสตร์และเส้นทางการเดินเรือของผู้คนที่เดินทางเข้ามาใน สยามแล้ว พบว่าเส้นทางการเข้าสู่พระนครในสมัยก่อนนั้น เรือรบและเรือเดินสมุทรจาก ต่างประเทศจะต้องจอดลอยลำ รออยู่นอกสันดอนปากแม่น้ำเจ้าพระยา ซึ่งก็กินพื้นที่ไปถึงบริเวณ ปากแม่น้ำท่าจีน แม่น้ำแม่กลอง ด้วยเช่นกัน ซึ่งพื้นที่ดังกล่าวมีชื่อเสียงในเรื่องนักดนตรีไทยที่มี ความสามารถจำนวนมาก จึงเป็นไปได้ว่าน่าจะมีการสัญจรไปมาของเรือที่จอดลอยลำตามสันดอน ปากแม่น้ำต่างๆ แล้วจึงได้มีการถ่ายทอดความรู้ วิชาการแด่ให้กับผู้คนและนักดนตรีในละแวกนั้น อีกประการหนึ่งในสมัยรัชกาลที่ 3 ได้มีการสร้างโบสถ์คาทอลิก ที่ ตำบลบางนกแขวก ซึ่งถือเป็น โบสถ์ที่รองรับจำนวนประชากรชาวจีนที่นับถือคริสต์ศาสนา นิกายคาทอลิกเป็นจำนวนมากในสมัย นั้น โบสถ์คริสต์จึงเป็นสถานที่รวมแห่งสรรพความรู้ทางด้านต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งวิชาการ ดนตรีที่มีในบทเพลงสวด และกิจกรรมตามเทศกาลโอกาสพิเศษทางศาสนา

ภาพสะท้อนทางสังคมดนตรีตะวันตกในสยามอีกประการหนึ่งในช่วงปลายรัชกาล พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว คือ เต๊วนชาวบ้าน ซึ่งถือเป็นพัฒนาการที่แสดงให้เห็น ว่า การดนตรีตะวันตก ไม่ได้จำกัดอยู่แต่ในราชสำนักเท่านั้น เนื่องจากไม่มีการหวงห้ามมิให้เล่น เต๊วน หรือเป็นสิ่งผิดธรรมเนียมแต่อย่างใด อีกประการหนึ่ง เกิดขึ้นเพราะความนิยมในดนตรี

ตะวันตกของผู้คนในสังคม จึงทำให้เกิดวงดนตรีประเภทเครื่องสายแพร่กระจายได้ง่ายขึ้น ดังปรากฏเครื่องสายบ้านเนื่องในงานฉลองพระบรมรูปทรงม้า ซึ่งได้ทรงรับสั่งให้นายช่างชาวฝรั่งเศสเป็นผู้สร้าง พระบรมรูปได้เดินทางมาถึงกรุงเทพฯ เมื่อวันที่ 11 พฤศจิกายน 2451 ซึ่งตรงกับพระราชพิธีรัชมังคลาภิเษก เนื่องในโอกาสเฉลิมฉลองวโรกาสสมบัตินคร 40 ปี และในงานเฉลิมฉลองดังกล่าวปรากฏมหรสพการแสดงเครื่องสายบ้าน จำนวน 3 วงในเบื้องต้น สันนิษฐานว่าเป็นเครื่องสายที่อยู่ในเขตพระนครและปริมณฑล ประกอบไปด้วย เครื่องของนายแก้ว บ้านวัดราชบูรณะ เครื่องของนายอินรักษา บ้านท่าแปดคำวอ เครื่องของนายฮะ บ้านสามแยก เครื่องเหล่านี้ล้วนเป็นเพียงตัวอย่างหนึ่งที่สะท้อนให้เห็นถึงความนิยมของผู้คนในสังคมเมือง ในขณะเดียวกันสันนิษฐานว่า เครื่องสายในพื้นที่รอบนอกพระนคร ก็ได้รับความสนใจและเริ่มมีพัฒนาการในการบรรเลงอย่างไม่หยุดนิ่ง

รูปภาพที่ 4.67 สูจิบัตรหลักฐาน งานสมโภชพระบรมรูปทรงม้า เมื่อวันที่ 15 พฤศจิกายน 2452
ภาพจาก สูจิบัตรงานสมโภชพระบรมรูปทรงม้า พ.ศ. 2542

สิ่งที่สะท้อนความพยายามในการแพร่กระจายดนตรีตะวันตกในระบบการศึกษาและผู้คนในสังคมได้เป็นอย่างดี ดังเช่นเหตุการณ์ในปีระกา พ.ศ. 2440 (ค.ศ.1897) เมื่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จประพาสทวีปยุโรปเป็นครั้งแรก โดยเรือพระที่นั่งมหาจักรี และทรงเสด็จพระราชดำเนินกลับ ถึงพระนครในวันที่ 17 พฤศจิกายน พ.ศ. 2440 (ค.ศ. 1897) ในการรับเสด็จพระราชดำเนินกลับครั้งนี้ มีพระบรมวงศานุวงศ์ เหล่าทหารและข้าราชการบริพาล ราษฎรทั่วไป ร่วมกันเฝ้ารับเสด็จนิวัติพระนคร ตามสองฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยา ดังปรากฏความว่า

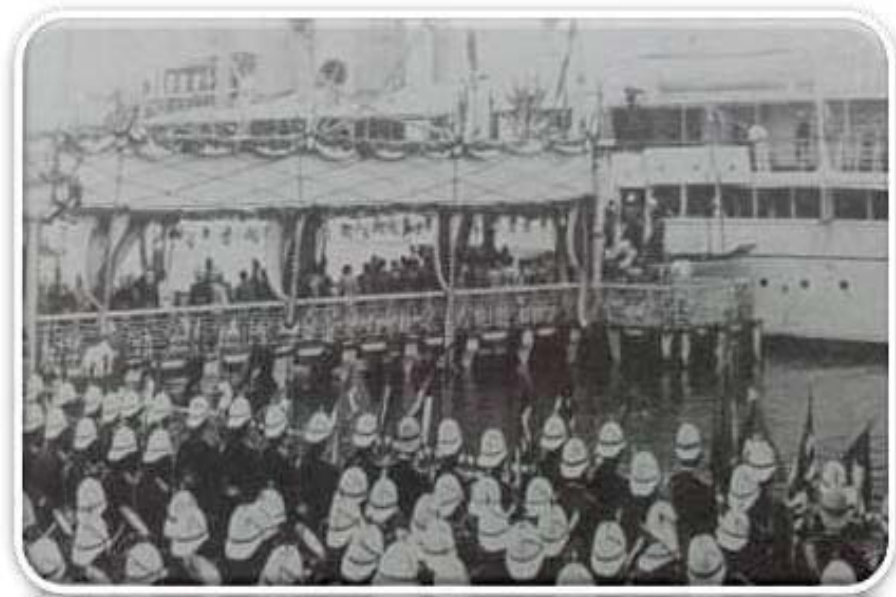
“...บรรดาเรือที่มารับเสด็จเหล่านี้ ต่างเปิดแตร แลโห่ถวายพระพรไชยมงคล เสียงโห่ร้อง พิณพาทย์ดนตรี เสียงพลุ แลเสียงแตร ระคนปนก็ก้องเอิกเกริก ตลอดทางมา เมื่อเรือพระที่นั่งถึงหน้าวัดใด ก็มีการสวดชยันโตถวายไชยมงคล เมื่อถึงโรงเรียนใด ก็มีนักเรียนลงมารวมกันร้องเพลงสรรเสริญพระบารมี...” (ยุวดี ศิริ อ่างถึง สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๑ ภาว, 2549 : 95)

“...ทางเรือรบฝรั่งเศส ก็แต่งเรือรับเสด็จอย่างสวยงาม ทางพวกนักเรียนอัสสัมชัญ (โรงเรียนบาทหลวง) เข้าแถวเรียงรายอยู่ตรงปลายสะพานแม่น้ำ ถืองวงคนละอัน พอเรือพระที่นั่งผ่าน แตรวงของนักเรียน ก็บรรเลงเพลงสรรเสริญพระบารมี นักเรียนโบกธงไปมา...” (ยุวดี ศิริ, 2549 : 96)

“...ทางซุ้มของ นายเจิม ศรีสรักษ์ ประดับเสียงฆ้องแล้ว ยังมีแผ่นผ้าผืนใหญ่ มีข้อความว่า “เสด็จพระราชดำเนินกลับ ขอให้ทรงพระเจริญ...” เมื่อเรือพระที่นั่งแล่นผ่าน พิณพาทย์วงใหญ่ครบเครื่อง ก็บรรเลงเพลงสรรเสริญพระบารมี...” (ยุวดี ศิริ อ่างถึง ชาลี เอี่ยมกระสุนทอง, 2549 : 101)

“...ที่ท่าเรือของ Bishop และที่สนามคิดท่าเรือ นักเรียนของวิทยาลัยอัสสัมชัญจำนวน 550 คน และบาทหลวง ได้มาเฝ้าถวายการต้อนรับ เมื่อเรือพระที่นั่งผ่านวงดนตรีของวิทยาลัยอัสสัมชัญ บรรเลงเพลงชาติ (หมายถึง เพลงสรรเสริญพระบารมี) พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงโบกพระหัตถ์ตอบ และมีการตีระฆังที่โบสถ์...” (ยุวดี ศิริ อ่างถึง บางกอกไทม์, 2549 : 102)

จากบันทึกที่กล่าวมานี้ แสดงให้เห็นว่า ในปี พ.ศ. 2440 (ค.ศ. 1897) เริ่มมีการจัดตั้งแตรวงนักเรียน ขึ้นแล้ว โดยเฉพาะในกลุ่มโรงเรียนคริสต์ ขณะเดียวกันก็การขับร้องเพลงสรรเสริญพระบารมี ถวายพร้อมกัน เมื่อเรือพระที่นั่งลุล่วงผ่านไปตามแม่น้ำเจ้าพระยา และเมื่อเรือพระที่นั่งมหาจักรี เข้ามาจอดที่ท่าเทียบเรือพระที่นั่ง ดังก็มีเหล่ากองทหารเกียรติยศ ยืนถวายความเคารพอยู่บริเวณท่าเรือพระที่นั่ง และกองแตรวง บรรเลงเพลงสรรเสริญพระบารมีรับเสด็จ

รูปภาพที่ 4.68 กองทหารเตรักษาพระองค์ บรรเลงรับเสด็จกลับจากประพาสยุโรป ครั้งที่ 1
ภาพจาก Siam Sketch

ดังนั้นการกระจายตัวของดนตรีตะวันตกไปสู่ผู้คนในทุกชนชั้นในสมัยรัชกาลที่ 5 จึงเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง และเป็นไปอย่างรวดเร็ว แต่การรับรู้จะมากหรือน้อย ขึ้นอยู่กับโอกาสในการเข้าไปสัมผัสหรือเป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรมเหล่านั้น ไม่อาจปฏิเสธได้ว่า ดนตรีตะวันตกเริ่มเข้ามามีบทบาทต่อผู้คนในสังคมสยาม และถูกยอมรับเข้ามาเป็นกิจกรรมความบันเทิงในรูปแบบใหม่ที่สะท้อนค่านิยมอันทันสมัย มีความศิวิไลซ์และทันสมัยของการเปลี่ยนแปลงจากยุคเก่า ไปสู่ยุคใหม่ ซึ่งนำโดยคนรุ่นใหม่ที่ได้รับการศึกษาและเรียนรู้ศิลปวิทยาการและขนบธรรมเนียม ของคนตะวันตกมาอย่างดี นอกจากนี้ดนตรีตะวันตก ยังเป็นสิ่งบันเทิงที่สามารถเข้าถึงผู้คนในทุกชนชั้น เพราะนอกจากจะเป็นสิ่งแปลกใหม่แล้ว ยังสามารถนำไปบรรเลงเพลงไทยหรือผสมกับวงดนตรีต่างๆ ได้ตามวิถีและการสร้างสรรค์ของชาวบ้าน

4.8 สรุปพัฒนาการดนตรีตะวันตกในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

กล่าวได้ว่า ค่านิยม ในการรับดนตรีฝรั่ง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง แตรวง เกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว และทั่วถึง ดนตรีฝรั่ง เป็นสิ่งที่ผู้คน ในทุกชนชั้น สามารถจับต้อง และครอบครองได้ ถือเป็นผลสะท้อนประการหนึ่ง ในสิทธิของสามัญชน และชนชั้นสูง ในราชสำนัก ความคลั่งคลาย ในแบบแผน

ขนบธรรมเนียม ประเพณีของราชสำนัก มีมากขึ้น ผสมกับ การจัดโครงสร้างทางการทหาร ที่แพร่กระจาย จัดตั้งตามหัวเมืองใหญ่ที่สำคัญ พร้อมกับการนำกองแถว ไปประจำอยู่ตามหัวเมือง ต่างๆ การคมนาคม ที่มีเส้นทางรถไฟเชื่อมต่อพื้นที่ต่างๆ ได้อย่างรวดเร็วยิ่งขึ้น เหตุผล นานับประการเหล่านี้ ก่อให้เกิดการรับ และบริโภคดนตรีฝรั่ง เกิดขึ้นได้ในทุกๆ ชั้นชั้น ดังเช่น แถว เอกชน ที่ปรากฏในงานสมโภชพระบรมรูปทรงม้า ซึ่งเป็นสิ่งสะท้อน ความนิยมในดนตรีฝรั่ง ของ ผู้คนในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ดีอีกทางหนึ่ง

ดนตรีตะวันตกในสังคมสยาม ช่วงรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว นั้น เกิดพัฒนาการและมีบทบาทซึ่งสามารถสรุปได้เป็นข้อ ๆ ดังนี้

(1) เกิดแถวขึ้นในกองทัพสยาม แถวทหารถือเป็นวงดนตรีที่มีบทบาทมากใน ราชสำนัก ในขณะเดียวกัน แถวถูกนำมาใช้ในพระราชพิธีต่างๆ ที่มีขนบธรรมเนียมปฏิบัติสืบทอดกันมาเนิ่นนาน แถวถูกนำเข้ามาใช้เป็นเครื่องหมายแสดงถึงพระเกียรติยศของ พระมหากษัตริย์ ขณะเดียวกันราชสำนักก็ได้หวงห้ามการนำแถวไปใช้ในหมู่ราษฎร และขยาย ไปสู่โรงเรียนต่าง ๆ ในปลายสมัยรัชกาลที่ 5

หนึ่งผู้ควบคุมการบรรเลงแถวนั้นคนไทย สมัยรัชกาลที่ 5 เรียกกันว่า “แบนมาสเตอร์” (Band Master) เป็นบุคคลที่มีบทบาทสำคัญ ต่อการเรียนการสอน การฝึกปฏิบัติ พัฒนาทักษะและ ความสามารถของนักดนตรีชาวสยามเป็นอย่างมาก คนทั่วไปเรียกว่า “ครู” แล้วตามด้วยนามจริง เช่น ครูไฟท์ ครูฟุสโก (Micheal Fusco) เป็นต้น เนื่องด้วยในรัชกาล พระบาทสมเด็จพระ จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ต้องแสวงหานักดนตรี เพื่อมาเป็นทั้งครูและใช้งานในราชการ เริ่มตั้งแต่ครั้งที่ขึ้นครองราชย์ใหม่ๆ ในการสร้างแถวให้มีความสามารถในการบรรเลงวงดุริยางค์เป็นงานหนัก อย่างยิ่ง ครูที่ฝึกสอนต้องสอนทั้งการอ่านโน้ต ฝึกวิธีการเป่า และทักษะ ที่สำคัญนักดนตรีสยามใน สมัยนั้น ยังไม่เข้าใจในเรื่องการบรรเลงประสานเสียง และการอ่านโน้ต ชอบแต่จะใช้วิธีบรรเลงด้วยความจำ วิธีการฝึกหัดและเรียนรู้อย่างฝรั่ง จึงเป็นสิ่งใหม่และไม่รู้จะถนัด ชาวต่างชาติที่มี บทบาทในการสร้างวงดุริยางค์ของสยามนั้น มีอยู่หลายท่านด้วยกัน เข้ามาอยู่ระยะสั้นบ้างยาวบ้าง บ้างก็อยู่ตามสัญญาว่าจ้างที่ทำไว้กับราชการ มีน้อยรายที่อยู่ในกรุงสยามจนถึงแก่กรรมในเมืองไทย

กองแถวทหารวังหลวง ทหารมารีนและทหารวังหน้า มีความเจริญรุ่งเรืองไปมาก เนื่องจากแต่ละหน่วยงานมีความพร้อมทางด้านกำลังพล ครูผู้สอน และได้รับความอุปถัมภ์เป็นอย่างดี จากราชสำนัก ก่อให้เกิดการพัฒนาทางด้านทักษะ ฝีมือการบรรเลง จนสามารถออกบรรเลงตาม งานต่างๆ ที่สำคัญของบ้านเมืองได้ ในขณะเดียวกัน กองแถวเหล่านี้ ก็ยัง กิจกรรมนันทนาการ

สมัยใหม่ในเมืองหลวง และก่อให้เกิดพัฒนาการทางด้านดนตรีตะวันตกในประเทศขึ้น แม้ในระยะแรกจะอยู่แค่พื้นที่ในเขตพระนครเท่านั้น

ต่อมาความนิยมในแตรวงได้กระจายตัวไปสู่ผู้คนในทุกๆ พื้นที่ เนื่องจากเป็นของใหม่ และเป็นเครื่องแสดงถึงค่านิยมที่หรูหรา การเล่นดนตรีฝรั่งได้ในสังคมยุคนั้นถือเป็นเรื่องแปลกใหม่ กิจกรรมประจำวันของเหล่าทหารแตรวงหลวง ส่วนมากจะใช้พื้นที่บริเวณสนามหน้าพระราชวังสราญรมย์ เป็นกระโจมแตรสำหรับกองแตรวงได้ฝึกซ้อม เพื่อให้ให้เกิดความชำนาญอยู่เสมอๆ จึงเป็นสถานที่แห่งหนึ่งที่มีชาวต่างชาติ นิยมมานั่งฟังการซ้อมเพลงของเหล่าแตรวง และเป็นแหล่งกระจายความบันเทิงจากระบบราชสำนักไปสู่สามัญชนได้โดยตรงแม้ในช่วงแรกจะจำกัดพื้นที่แค่เพียงเขตพระนครเท่านั้น

(2) การกระจายตัวของหน่วยงานราชการ พัฒนาการของดนตรีตะวันตก ในสมัยรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมีปัจจัยหลายประการ ที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง ดังกล่าว ทั้งปัจจัยภายนอกที่เป็นส่วนสำคัญ ที่ทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงอย่างใหญ่หลวง ในราชสำนัก และกระจายสู่สังคมสยาม อย่างค่อยเป็นไปปัจจัยภายนอก เช่น การหลั่งไหลเข้ามาของชาวตะวันตก ซึ่งเดินทางเข้าสู่สยามด้วยเหตุผลด้านต่างๆ ขณะเดียวกัน คนเหล่านี้ก็นำค่านิยม วัฒนธรรมด้านต่างๆ ติดตัวเข้ามาและนำมาถ่ายทอดสู่ผู้คนในสังคม ด้วยวิถีทางที่ต่างกันไปในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมสยามมากมาย ซึ่งส่งผลกระทบต่อผู้คนในสังคมอย่างไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้ การปรับปรุงประเทศครั้งนี้ เป็นการเปลี่ยนแปลงระบบโครงสร้างราชการให้มีแบบแผนและเป็นระเบียบมากยิ่งขึ้น เมื่อขยายโครงสร้างหน่วยงานราชการของประเทศ จึงส่งผลให้ขาดแคลนผู้มีความรู้ ความสามารถเข้ารับราชการ แต่ต่อมาเมื่อเกิดการปฏิรูปการศึกษาจึงสามารถตอบสนองการปฏิรูประบบราชการของสยามได้เป็นอย่างดี

(3) ดนตรีตะวันตกเป็นกิจกรรมสาธารณะ ในรัชกาลนี้ มีฝรั่งนำศิลปะการแสดงที่ผสมกับวงดนตรีเข้ามาเผยแพร่ในกรุงสยาม เช่นละครสัตว์ กายกรรม การเล่นกล ที่ไทยเรียกว่า “แมยิกัล” (Magical) เป็นที่นิยมเล่าเรียนและฝึกการเล่นกล จนเกิดเป็นสมาคม นักเล่นกลอาชีพตามมา การเล่นกล มักจะมีดนตรีประกอบด้วยเสมอ ขณะเดียวกันการแสดงเหล่านี้ก็มี วงเครื่องสายฝรั่ง หรือที่เรียกว่า มโหรีฝรั่ง เข้ามาใช้ เหตุที่เรียกเช่นนี้เพราะยังไม่รู้จักที่จะใช้คำว่า วงดุริยางค์

เนื่องด้วยปัจจัยทางสังคมหลายประการ เช่น ราษฎรมีอิสระเสรีมากขึ้น ซึ่งเป็นผลมาจากการเลิกทาส และขยายตัวทางเศรษฐกิจส่งผลให้ชนชั้นกลางมีโอกาสด้านสังคมและเข้าถึงค่านิยมตะวันตกได้อย่างเท่าเทียมกัน ดนตรีตะวันตกหลายรูปแบบจึงสามารถแพร่กระจายไปสู่ผู้คนในทุกชนชั้นได้อย่างรวดเร็ว ประกอบกับเครื่องดนตรีตะวันตกไม่ได้มีข้อจำกัดในเรื่องบทบาทและความศักดิ์สิทธิ์อย่างโบราณ ที่มีเครื่องดนตรีต่างชาติเข้ามาไว้ในราชสำนัก เช่น แตรวง แตรสังข์ ซึ่งกลายเป็นเครื่องประโคมและเป็นสัญลักษณ์แห่งความศักดิ์สิทธิ์ ใช้เฉพาะราชสำนักเท่านั้น จาก

เหตุผลดังกล่าว จึงส่งผลให้แถว สามารถนำไปใช้ประกอบกิจกรรมต่างๆ ได้อย่างอิสระกับผู้คนในทุกระดับชั้น และทุกโอกาสที่อำนวย

(4) พระราชนิยมในดนตรีตะวันตกในราชสำนัก พระราชโอรส ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้มีโอกาสสัมผัสดนตรีฝรั่ง ในขณะที่ลงเรือตามเสด็จ และมีร้อยเอก เอ็มฟุสไก์ ครูเตรททหารมารีน ทำหน้าที่บรรเลงเพลงฝรั่ง โดยคัดเพลงไพเราะจากมหาอุปราชมาบรรเลงถวาย จนพระราชโอรสทรงคุ้นเคยกับดนตรีฝรั่ง เมื่อเสด็จไปศึกษาในยุโรป หลายพระองค์ก็ทรงดนตรีฝรั่งได้หรือจัดกลุ่มบรรเลงดนตรีฝรั่งกันเองได้อย่างราบรื่น

นอกจากกลุ่มคนที่มีบทบาทในราชสำนัก ดังกล่าวมาแล้ว ยังมีกลุ่มคนที่มีบทบาทในการผลักดันให้เกิดการพัฒนาดนตรีฝรั่ง นอกครัว นอกวังอีก จัดเป็นกลุ่มรองลงมา เช่น พระบรมวงศานุวงศ์ใหญ่ น้อยที่อยู่ภายนอกวังหลวง หรือมีวังส่วนพระองค์ เช่น วังบูรพา ของสมเด็จพระเจ้าฟ้าภาณุรังษีสว่างวงศ์ กรมพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดช วังบางขุนพรหม ของ ทูลกระหม่อมบริพัตร หรือ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าบริพัตรสุขุมพันธุ์ กรมพระนครสวรรค์วรพินิต และ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอาภากรเกียรติวงศ์ กรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์ ซึ่งทั้งสองพระองค์นั้น มีส่วนสำคัญอย่างยิ่งในการสนับสนุนงานดนตรีตะวันตกในราชการทหาร ทรงมีงานพระนิพนธ์เกี่ยวกับเพลงฝรั่งหลายประเภทด้วยกัน เช่น เพลงมาร์ช (Marching) เพลงโปลกา (Polka) เพลงวอลซ์ (Waltz) ซึ่งผลงานเหล่านี้มาจากการซึมซับวัฒนธรรมการดนตรีตะวันตก และความชื่นชอบส่วนพระองค์ในขณะที่ยังทรงประทับศึกษาต่อ ณ ต่างประเทศ

จากการที่ราชสำนัก ได้มีการเปลี่ยนแปลงธรรมเนียมปฏิบัติต่างๆ ที่ส่งผลต่อวิถีชีวิตของเจ้านายชั้นสูง ในราชสำนัก หลายพระองค์ได้มีการปรับเปลี่ยนพระจริยวัตร โดยเฉพาะพระมเหสี เทวี เช่นการซื้อเปียโนและเครื่องดนตรีฝรั่งเข้ามาฝึกหัดที่ตำหนักพระราชชายา เจ้าดารารัศมีในวังหลวง จ้างครูรู้ดนตรีฝรั่งเข้ามาสอนถึงในวังหลวง

พระเจ้าลูกเธอฝ่ายใน แต่ก่อนห้ามเสด็จออกนอกวัง ถึงยุคนี้ ทรงใช้เวลาว่าง ตามธรรมเนียมและมีพระจริยวัตร ดังชาวตะวันตก เช่น ทรงออกไปซื้อของตามห้างร้านต่างๆ ในสมัยนั้น เช่น เสด็จ ไปทรงซื้อของที่ห้างแบดแมน ห้างยอนแซมสัน ห้างไวท์เวเคลอ หรือการที่ โปรดไปทำพระเกศา ที่ร้านศรีวารพาร หรือเสด็จเสวยพระกระยาหารบะหมี่เกี๊ยว และไอศกรีม ที่ราชวงศ์ เป็นต้น (สันสนีย์ วีระศิลป์ชัย, 2552 : 111 - 112) การจัดงานต่างๆ ในพระนคร ถือเป็นโอกาสอันดี ในการเสด็จออก ภายนอกพระราชฐาน ของสตรีสูงศักดิ์ ชาวสยามโดยเฉพาะอย่างยิ่ง การให้เสรีภาพต่อสตรีจำนวนมาก ที่อยู่ภายในพระราชวัง ให้ได้รับโอกาสในการเที่ยวชม และเป็นไปตามสิทธิสตรีของชาวตะวันตกและส่งผลต่อค่านิยมในความบันเทิงของราชสำนักฝ่ายในตามมา

(5) เกิดดนตรีร่วมสมัยในราชสำนัก เป็นไปได้อย่างยิ่งว่าได้เริ่มมีการเรียนการสอนเครื่องสายฝรั่ง ในราชสำนักบ้างแล้ว เพราะในช่วงเวลาดังกล่าว เพราะแม้แต่ในราชสำนักเอง ก็นิยมเรียนรู้การบรรเลงดนตรีตะวันตกกันในพระตำหนักต่างๆ เช่น มีเปียโน หีบเพลงชัก ออร์แกน เป็นต้น ในขณะที่ครูสอนดนตรีไทยก็มีความพยายามใช้ทักษะทางด้านดนตรีไทย ประยุกต์ใช้บนหลักการปฏิบัติของดนตรีตะวันตก อย่างเช่น ในคราวที่เจ้าคุณประสานดุริยศัพท์ (แปลก ประสานศัพท์) ได้เข้ามาต่อออร์แกนให้เจ้าบัวชุม ณ ตำหนักพระราชยาเจ้าดารารัศมี

(6) มีครูสอนดนตรีฝรั่งชาวต่างชาติเข้ามาจำนวนมาก ในช่วงเวลานี้เอง มีครูสอนดนตรีตะวันตกเดินทางเข้ามาทำหน้าที่เป็นครูสอนดนตรีเป็นจำนวนมาก ที่สำคัญคือมีชนนารีจำนวนมากที่รู้ดนตรีและสอนดนตรีไทยอย่างดี ส่งผลให้การดนตรีตะวันตก ในสยาม เริ่มมีการพัฒนาและมีความก้าวหน้าไปในทุกๆ ด้าน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ความพยายามในการสร้างคนที่สามารถบรรเลงดนตรีตะวันตกได้ในหลากหลายรูปแบบจนถึงการขับร้องประสานเสียง จนสามารถสร้างงานดนตรีออกมาได้หลายประเภท ทั้งแตรวง มโหรีฝรั่ง หรือ วงเครื่องสายฝรั่ง และงานดนตรีร่วมสมัย อย่างวงเครื่องสายผสมออร์แกน เป็นต้น

(7) การขยายโอกาสทางการศึกษาในประเทศ ส่งผลให้เกิดโรงเรียนต่างๆ ขึ้นมากมาย ทั้งในพระนครและตามหัวเมือง โรงเรียนที่อยู่ในสังกัดรัฐอยู่ภายใต้การดูแล ของกระทรวงธรรมการ ในช่วงปี พ.ศ. 2451 – 2452 (ค.ศ. 1907 - 1908) พบว่า มีโรงเรียนทั้งหมดในกรุงเทพฯ จำนวน 88 โรงเรียน มีนักเรียน จบการศึกษา 9,827 ในขณะที่การจัดการศึกษาของโรงเรียนตามหัวเมืองใหญ่ๆ ก็เป็นที่สนใจของประชาชน แม้ในช่วงเริ่มแรก การจัดการศึกษาของรัฐยังใช้สถานที่ของวัดจัดการเรียนการสอน ขณะเดียวกันการเรียนการสอนดนตรีตะวันตกในโรงเรียนหลวง ยังไม่มีการสนับสนุนเท่าที่ควรในสมัยรัชกาลที่ 5 เนื่องจากขาดแคลนทุนทรัพย์ในการซื้อเครื่องดนตรี และมีการใช้จ่ายค่อนข้างสูง การเรียนดนตรีตะวันตกในโรงเรียนเหล่านี้จึงทำได้เพียงการขับร้องเพลงสรรเสริญพระบารมี ด้วยลักษณะการขับร้องแบบไม่มีเอื้อนในเพลงสรรเสริญพระบารมีนี้เองถือเป็นพัฒนาการอย่างหนึ่งของการขับร้องอย่างตะวันตก ที่มีความแตกต่างไปจากขนบดั้งเดิมของการขับร้องเพลงไทย

การปฏิรูปการศึกษาในสมัยรัชกาลที่ 5 เป็นพื้นฐานที่สำคัญของการพัฒนาคนในประเทศ ได้มีโอกาสในการศึกษาระดับที่สูงขึ้นต่อไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งการไปศึกษาต่อยังต่างประเทศ มีนักเรียนจำนวนมากได้รับทุนเล่าเรียนหลวงไปศึกษาต่อ ซึ่งมีทั้งขุนนาง เจ้านาย และข้าราชการ กลุ่มคนเหล่านี้ถือเป็นกลุ่มคนที่มียศบรรดาศักดิ์ต่อการเปลี่ยนแปลงทางค่านิยมของสังคม

ดนตรีตะวันตกในสยามอีกทางหนึ่ง เนื่องจากเป็นคนกลุ่มหัวก้าวหน้า มีบทบาทในราชสำนัก และเป็นผู้นำและก่อให้เกิดกระแสค่านิยมความบันเทิงประเภทต่างๆ ของสังคมเมือง

(8) **การจัดการศึกษาเอกชนโรงเรียนคริสต์** การจัดการศึกษาของโรงเรียนคริสต์ มีลักษณะตรงกันข้ามกับการจัดการศึกษาของเอกชน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง กลุ่มมิชชันนารีโปรเตสแตนต์และบาทหลวงคาทอลิก ซึ่งเป็นกลุ่มคนที่มีบทบาทอย่างยิ่งต่อการปลูกฝังวัฒนธรรมการดนตรีตะวันตกในสยาม ทั้งการถ่ายทอดความรู้ทางด้านการดนตรีในภาคทฤษฎี เช่น การอ่านโน้ต และภาคปฏิบัติ เช่น การบรรเลงและขับร้อง ผ่านงานเผยแพร่คริสต์ศาสนา เนื่องด้วยหลักความเชื่อในคริสต์ศาสนา ถือว่าดนตรีที่ดีสามารถจูงใจมนุษย์ให้คล้อยตามได้ นำไปสู่ความเข้าใจคำสอนและเข้าถึงพระเจ้าได้ ดนตรีจึงถูกนำมาใช้เป็นสื่อที่สำคัญในการทำงานศาสนา ในขณะเดียวกัน กลุ่มผู้เผยแพร่มิถุคมการณ์สนับสนุนด้านการศึกษาอย่างเต็มกำลัง เนื่องจากมีแนวคิดที่ว่า การศึกษาเป็นสิ่งที่ทำให้คนมีความรู้ และสามารถเข้าใจ คำสอนของพระเจ้าได้ ดนตรีจึงเป็นสื่อที่สำคัญในการปลูกฝังความเชื่อ ความรู้ ความเข้าใจในคริสต์ศาสนา ผ่านการเรียนการสอนในโรงเรียน สอดแทรกเข้าไปในบทเพลงภาษาอังกฤษ และกิจกรรมในโอกาสสำคัญต่างๆ จึงถือเป็นการปลูกฝังความรู้ ค่านิยม ให้กับเยาวชน ซึ่งถือเป็นกำลังสำคัญและเป็นกลุ่มคนรุ่นใหม่ของสังคมสยามในอนาคต

ในขณะที่รากฐานของชุมชนคาทอลิกที่อยู่ในสยามมาแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยา ก่อให้เกิดชุมชนคาทอลิกกระจายตัวอยู่เป็นจำนวนมากเช่น จันทบุรี อยุธยา สมุทรสงคราม เป็นต้น และในขณะเดียวกัน ชุมชนคาทอลิกดั้งเดิมในพระนคร ซึ่งเป็นชาวคาทอลิกเชื้อชาติต่างๆ ก็มีบทบาทในด้านการศาสนาและการดนตรีตะวันตกเป็นอย่างมาก เช่น ชุมชนวัดกัลยา ชุมชนกุฎีจีน ชุมชนบ้านญวน ชุมชนบ้านเขมร เป็นต้น ชุมชนเหล่านี้ล้วนแล้วแต่มีประวัติความเป็นมายาวนานสืบสาน ปฏิบัติตนเป็นคริสตศาสนิกชนที่ดีด้วยความเคร่งครัด ถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น ในขณะเดียวกัน กลุ่มคนเหล่านี้ ยังได้มีการสืบทอดความรู้ทางด้านดนตรีตะวันตก ให้กับชุมชน ผ่านพิธีกรรมทางศาสนา กิจกรรมความบันเทิงตามเทศกาลทางคริสต์ศาสนา และส่งผลให้เกิดค่านิยมในการเรียนดนตรีตะวันตก สามารถก่อตั้งเป็นคณะขับร้องประสานเสียง และวงดนตรีต่างๆ ซึ่งอาศัยพื้นฐานความรู้ ความชำนาญ มาจากการเรียนดนตรีตามโบสถ์นั่นเอง

(9) **วิทยาการสมัยใหม่กับการแพร่กระจายดนตรีตะวันตก** ในสมัยรัชกาลที่ 5 มีการส่งผ่านเทคโนโลยี วิทยาการตะวันตกที่ถูกนำมาใช้ในสังคมมากมาย เช่น เทคโนโลยีการพิมพ์ ซึ่งถือเป็นวิทยาการที่ทำให้ เกิดการแพร่หลายของดนตรีได้มากที่สุดทางหนึ่ง พัฒนาการด้านการพิมพ์ที่มีสาระเกี่ยวกับดนตรีตะวันตกในรัชกาลที่ 5 นี้ มีความหลากหลาย เช่น การตีพิมพ์โน้ตเพลง ในหนังสือคำสอน ของศาสนาจารย์แมคฟาแลนด์ หรือหนังสือคำสอน ที่แปลเป็นภาษาไทยและภาษาพื้นเมือง ซึ่งเป็นสิ่งที่ช่วยให้เกิดการแพร่กระจายความรู้ และความเชื่อในคริสต์ศาสนาไปในคราวเดียวกัน ขณะเดียวกัน สื่อการพิมพ์เข้ามามีบทบาทต่อการดนตรีโดยตรง ด้วยการนำเข้าโน้ตเพลง

จากต่างประเทศ เนื่องด้วยวัฒนธรรมตะวันตกมุ่งเน้นการอ่านเขียน ในขณะที่วัฒนธรรมทางโลก ตะวันออก ใช้หลักความเข้าใจ การจดจำและการใช้ปฏิภาณกวี เป็นหลัก โน้ตเพลงจากวัฒนธรรม การดนตรีตะวันตกจึงเป็นปรากฏการณ์อย่างหนึ่งที่ต่อมามาได้ก่อให้เกิดแนวทางในการบันทึก โน้ตเพลงไทย และช่วยให้งานดนตรีในสังคมเป็นไปอย่างแพร่หลายมากขึ้น

(10) การเรียนดนตรีตะวันตกตามอัยยาศัย สอดคล้องกับความนิยมของคนในสังคมที่มีฐานะดีในสมัยนั้น ที่นิยมให้ลูกหลานได้เรียนดนตรีเป็นการส่วนตัว เนื่องจากในสมัยก่อน ยังไม่มีโรงเรียนสอนดนตรีแพร่หลาย การเรียนตามอัยยาศัย เหล่านี้มีเป็นจำนวนมากในสังคมเมืองหลวง ก่อให้เกิดวิชาชีพสอนดนตรีพิเศษตามบ้าน มีครูสอนพิเศษทางด้านดนตรีเกิดขึ้นมากมาย เช่น ครู สุริเยศ อมาตยกุล และ ครูเรียม วรรณทรานนท์ เป็นต้น

เนื่องด้วยปัจจัยด้านต่างๆ ที่เกิดขึ้นในแผ่นดินรัชการที่ 5 จึงส่งผลให้การดนตรีตะวันตกในสยามเกิดพัฒนาการอย่างรวดเร็ว ด้วยปัจจัยภายในด้านต่างๆ เช่น การปฏิรูปประเทศ การปรับโครงสร้างทางสังคม รวมทั้งกระแสปัจจัยภายนอก ที่มีผลต่อความเปลี่ยนแปลงค่านิยมของ ผู้คนโดยเฉพาะกลุ่มคนในสังคมเมืองเป็นหลัก ขณะเดียวกันปัจจัยเหล่านี้ได้ก่อให้เกิดการสร้าง กำลังคนที่มีความสามารถทางด้านดนตรีตะวันตกมากมาย สะท้อนถึงศักยภาพของนักดนตรี ตะวันตกชาวสยาม ขณะเดียวกันดนตรีตะวันตกก็ไม่ได้ถูกใช้งานในราชสำนักแต่เพียงแห่งเดียว แต่กลับมีบทบาทและสามารถเข้าถึงผู้คนในทุกชนชั้น สิ่งเหล่านี้จะสะท้อนให้เห็นได้ชัดเจนมากยิ่งขึ้นในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

บทที่ 5

พัฒนาการดนตรีตะวันตกในสมัยรัชกาลที่ 6

พ.ศ. 2453 – 2469 (ค.ศ. 1910 – 1926)

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงเสด็จขึ้นครองราชย์สืบต่อจากพระราชบิดา เมื่อวันที่ 23 ตุลาคม พ.ศ. 2453 ทรงครองราชย์เป็นระยะเวลา 15 ปีเศษ ในรัชสมัยของพระองค์นั้น ถือเป็นการสร้างและสานต่อจากพระสมเด็จพระราชบิดา พระองค์ได้ทรงปฏิรูปประเทศให้มีความมั่นคง จึงปรากฏการปรับปรุงประเทศเป็นเอกประการ ทั้งด้านการทหาร การสาธารณสุข การสร้างโรงพยาบาล ที่สำคัญคือเรื่องการศึกษา มีการสร้างมหาวิทยาลัยและโรงเรียนเป็นจำนวนมาก ทั้งในพระนครและต่างจังหวัด ตลอดจนเรื่องการค้าและการสัมพันธระหว่างประเทศ และงานที่สำคัญอีกประการคือเสือป่า และเสือป่าพรานหลวง

งานด้านศิลปะนั้น มีความเจริญรุ่งเรืองอย่างเป็นระบบและชัดเจน มีการจัดตั้งกรมศิลปากร รวบรวมงานช่างทั้งหลายไว้เป็นหมวดหมู่ ขณะเดียวกันก็ทรงสร้างโรงเรียนเพาะช่างควบคู่ไปด้วย ในส่วนของศิลปะการแสดง การละคร และดนตรีก็ทรงให้การอุปถัมภ์เป็นอย่างดี ส่งผลให้ศิลปินด้านศิลปะการแสดงได้รับพระราชทานยศเป็นขุนนางมีบรรดาศักดิ์หลายท่าน ส่งผลให้มุมมองในงานศิลปะวิชาการเป็นวิชาชีพที่มีเกียรติและมั่นคง มีนักดนตรี ที่ได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์ จำนวนมากและมียศสูงถึงระดับ “พระยา” ซึ่งไม่เคยมีมาในรัชกาลก่อน ๆ

ในส่วนของกรมมหรสพนั้น ทรงรับช่วงต่อมาจากวังบ้านหม้อที่เจ้าพระยาเทเวศร์วงศ์วิวัฒน์ (ม.ร.ว.หลาน กุญชร) ซึ่งเคยดูแลอยู่ โดยทรงรับคนที่มีฝีมือเป็นจำนวนมาก รวมทั้งเครื่องดนตรี เครื่องละครทั้งปวงเข้าในพระบรมมหาราชวังตั้งแต่ก่อนเสด็จขึ้นครองราชย์ ทรงสนับสนุนการละครฟ้อนรำ การดนตรีทุกประเภท ในขณะเดียวกันศิลปะการแสดงของชาวบ้านก็ได้รับโอกาสให้แสดงหน้าพระที่นั่งเสมอๆ นอกจากนี้เกิดตำราด้านศิลปะการแสดงและบทละคร โดยเฉพาะละครพูดขึ้นเป็นอันมาก ทั้งที่พูดเป็นภาษาไทย เป็นคำกลอน ไปจนถึงละครพูดภาษาอังกฤษ นอกจากนี้พัฒนาการทางด้านดนตรีในรัชกาล ที่ 6 นั้น ก็มีการเปลี่ยนแปลงไปมากด้วยเช่นกัน เหตุเพราะมีปัจจัยภายใน ที่เกิดจากพระราชนิยมและทรงให้การอุปถัมภ์ศิลปิน นักดนตรีเป็นอย่างดี ประกอบด้วยปัจจัยภายนอก โดยเฉพาะการหลั่งไหลเข้ามาของสิ่งบันเทิงตะวันตก ซึ่งเป็นแรงผลักดันให้เกิดพัฒนาการของดนตรีตะวันตกในรัชกาลนี้ตามมา

5.1 พัฒนาการของดนตรีตะวันตกในกองทัพสยาม

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 6 ทรงสำเร็จการศึกษา จากโรงเรียนนายร้อยทหารบกแซนด์เฮิสต์ ประเทศอังกฤษ ทั้งทรงรับราชการเพิ่มเติมอีกในกรมทหารราบเบาเดอรัม และค่ายฝึกทหารปืนใหญ่ นับว่าพระองค์ทรงเป็นพระมหากษัตริย์ไทยพระองค์แรก ที่ได้ทรงศึกษาวิชาทหารบกจากต่างประเทศโดยเฉพาะ ต่อมาเมื่อพระองค์เสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติ จึงทรงปรับปรุงกิจการทหารทั้งปวงให้ดียิ่งขึ้น และเจริญก้าวหน้าตามแบบอย่างทหารในยุโรป ทรงจัดการกองทัพให้มีความเข้มแข็งมากยิ่งขึ้น ด้วยทรงเห็นว่ากำลังทหารเท่านั้น ที่จะป็นหนทางที่ทำให้ประเทศมีความทัดเทียมกับอารยะประเทศทั้งหลาย พระองค์ทรงให้ความสำคัญกับการทหารเป็นอย่างยิ่ง ดังจะเห็นได้จากงบประมาณที่จัดสรรเป็นรายจ่ายสำหรับกิจการทหาร มีสัดส่วนให้เป็น 1 ใน 4 ของทั้งหมด

5.1.1 พัฒนาการดนตรีตะวันตกในกรมทหารบก กระทรวงกลาโหม

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงโปรดเกล้าฯ ให้มีการเปลี่ยนแปลงการทหารขึ้นใหม่ หลังขึ้นครองราชย์เพียง 2 เดือนเศษ คือ เมื่อวันที่ 11 ธันวาคม พ.ศ. 2453 (ค.ศ. 1910) โดยเปลี่ยนชื่อ กรมยุทธนาธิการ เป็นกระทรวงกลาโหม มีหน้าที่ดูแลการปกครองเฉพาะกิจการทหารบก แบ่งการปกครองออกเป็น 13 กรม มีการแบ่งกระจายกำลังทหารบกกระจายไปทั่วพระราชอาณาจักร ตามโครงการ จัดเป็น 10 กองพล ในความควบคุมของพระเจ้าพี่ยาเธอ กรมหมื่นนครไชยศรีสุรเดช อันเป็นนโยบายที่กรมหมื่นนครไชยศรีฯ ได้ทรงเสนอไว้แต่ครั้งรัชกาลที่ 5 สิ่งนี้จึงเป็นข้อหนึ่งที่แสดงให้เห็นชัดว่า ทรงมีความไว้วางพระราชหฤทัยในพระเจ้าพี่ยาเธอ พระองค์นี้ในเรื่องการทหารบกเป็นอย่างยิ่ง

ในช่วงระยะเวลาภายหลังจากการเสด็จขึ้นครองราชย์ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว การจัดหน่วยงานทางด้านทหารมีความมั่นคงมากยิ่งขึ้น เนื่องด้วยการเสด็จกลับเข้ามารับราชการของบรรดาพระบรมวงศานุวงศ์ ที่ได้ร่ำเรียนอยู่ต่างประเทศหลายพระองค์ กองแตรวงถูกตั้งขึ้นในกรมทหารต่าง ๆ แพร่กระจายออกสู่หัวเมือง ตามนโยบายการเตรียมบ้านเมืองให้พร้อมและเพื่อรักษาความสงบเรียบร้อยของบ้านเมือง จากหลักฐานที่ปรากฏในปี พ.ศ. 2452 (ค.ศ. 1909) ก่อนสิ้นรัชกาลที่ 5 พบว่า มีครุแตรประจำการอยู่ตามหน่วยงานต่างๆ ซึ่งแบ่งแยกไปตามโครงสร้างที่จัดขึ้น เป็นจำนวน 4 กรมด้วยกัน และในทุกๆ กรมมีกองแตรวงเป็นการเฉพาะพร้อมครูผู้ฝึกสอนดังนี้

(1) กองพลที่ 1 (รักษาพระองค์) มณฑลกรุงเทพฯ เป็นกรมสำคัญที่สุดอยู่ในกรุงเทพฯ มีนายร้อยตรีเยกอฟโฟต์ เป็นครุแตร

(2) กรมทหารราบที่ 1 (มหาดเล็กรักษาพระองค์) เดิมคือทหารล้อมวัง สมัยรัชกาลที่ 5 มีครูเตรคือ ร้อยเอกขุนบรรเลงบรรณาศัพท (นามเดิม แดง ได้รับพระราชทานนามสกุลในรัชกาลที่ 6 ว่า วาติตวรธนะ และต่อมาได้เลื่อนบรรดาศักดิ์เป็น วาติตบรเทศ คนที่ 2)

(3) กรมทหารราบที่ 3 (กรุงเทพฯ) เดิมคือกรมทหารราบฝึพาย มีครูเตรชื่อ ร้อยตรีริน ได้รับพระราชทานนามสกุลในรัชกาลที่ 6 ว่า พันชนวาทิน

(4) กรมทหารราบที่ 4 เมืองราชบุรี เดิมคือ กรมทหารหน้า เดิมอยู่ในบังคับบัญชาของ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าจุฑาธุชธราดิลก กรมท่าหน้า มีนายร้อยโทเย็น เป็นครูเตร กรมทหารนี้ต่อมาเรียกว่าค่ายภาณุรังษี จังหวัดราชบุรี พระนามสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าจุฑาธุชธราดิลก กรมท่าหน้า นายร้อยโทเย็นนี้ ต่อมาได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์ ร้อยเอกขุนบรรเลงบรรณาศัพท (รับพระราชทานนามสกุลว่า ศีตวาทิน (เสถียร ดวงจันทร์ทิพย์, สัมภาษณ์ วันที่ 26 มีนาคม 2554)

ในส่วนของกรมทหารมหาดเล็กรักษาพระองค์ มีนักดนตรีที่เลื่อนชั้นและรับราชการตามตำแหน่งหรือตามราชทินนามเดิม อยู่สองตำแหน่ง คือตำแหน่ง วาติตบรเทศ และ บรรเลงบรรณาศัพท มีหน้าที่เป็นครูสอนเตรหรือแบนด์มาสเตอร์ในวังหลวง มาตั้งแต่ครั้งรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และได้ปฏิบัติราชการสืบต่อมา ส่งผลให้พัฒนาการของคนตรีตะวันตกในสมัยรัชกาลที่ 6 มีความก้าวหน้าอย่างต่อเนื่อง

ในขณะเดียวกัน กระทรวงวังและกรมขึ้น ซึ่งเป็นหน่วยงานราชสำนักที่มีเครววังสังกัดอยู่ในกำกับดูแลมาตลอด พบว่า หน่วยงานกรมทหารรักษาพระราชวังของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ในปี พ.ศ. 2463 (ค.ศ. 1920) มีตำแหน่งประจำกองเตรกรมทหารรักษาวังจำนวนหลายนายด้วยกัน และยังคงดำเนินหน้าที่เป็นกองทหารเกียรติยศและตามเสด็จ ดังเดิม มีรายชื่อต่างๆ ดังประกอบไปด้วย

- (1) ผู้บังคับกอง คือ นายร้อยเอกหลวงวาทน์วิมลศัพท์
- (2) นายทหารประจำกอง ขุนบรรเลงศัพท์กังวาศ (จู โกสลาณูช)
- (3) จ่านายสิบ กองเตรกรมทหารรักษาวัง ว.ป.ร
- (4) พลรามฤทธิ์ (ประทวน)
- (5) หมื่น (จัน ทานริปู), จ่านายสิบ กองเตรกรมทหารรักษาวัง ว.ป.ร.
- (6) พลรามหาญ (ประทวน)
- (7) หมื่น (ยงค์ แก่นชุมนุญ), นายสิบเอก กองเตรกรมทหารรักษาวัง ว.ป.ร.
- (8) พลรามแก้ว (ประทวน) หมื่น (เงิน กลิ่นกมล)
- (9) นายสิบเอก กองเตรกรมทหารรักษาวัง ว.ป.ร. (กระทรวงวังแลกรมขึ้น, 2463 : 37)

ที่มา หนังสือทำเนียบข้าราชการในกรมทหารบก พ.ศ. 2455

[illegible]

ตารางที่ 5.2 ทำเนียบข้าราชการในกรมทหารบก พ.ศ. 2456

ที่มา หนังสือ ทำเนียบข้าราชการในกรมทหารบก พ.ศ. 2456

กรม	ชื่อ ยศ ตำแหน่ง	
กองพลที่ 1 (รักษาพระองค์) มณฑลกรุงเทพฯ	โปรเฟสเซอร์ แอลเบอर्टโต นัซซารี	ครูเตร
	จ่านายสิบ หมื่นคำรณพิมาภ	ผู้ช่วยครูเตร
กรมทหารราบที่ 1 มหาดเล็ก	นายพันตรีหลวงวาทิตประเทศ (แดง)	นายเตรว
กรมทหารรักษาวัง ของรัชกาลที่ 6	นายร้อยตรีชู รถม.	ครูเตรว
กรมทหารราบที่ 2(กรุงเทพฯ)	ว่าที่นายร้อยตรีทอง	ครูเตรว
กรมทหารราบที่ 3 (อยู่กรุงเทพฯ)	นายร้อยตรีปั้น	นายเตรว
กรมทหารราบที่ 4 เมืองราชบุรี	นายพันเอกพิเศษ สมเด็จพระเจ้าน้อยยาเธอ เจ้าฟ้ากรมพระภาณุพันธุวัชรเดช	
	(ว่าง)	นายเตรว
กรมทหารราบที่ 5	นายร้อยตรีตุ่น รถม.	นายเตรว
กรมทหารราบที่ 8	จ่านายสิบหมื่นไพเราะศัพท์สัญญา	ครูเตรว
กรมทหารราบที่ 9	นายร้อยตรีขาว รถม.	นายเตรว

ตารางที่ 5.3 ทำเนียบข้าราชการในกรมทหารบก พ.ศ. 2457

ที่มา หนังสือ ทำเนียบข้าราชการในกรมทหารบก พ.ศ. 2457

กรม	ชื่อ ยศ ตำแหน่ง	
กองพลที่ 1 รักษาพระองค์ มณฑลกรุงเทพฯ	โปรเฟสเซอร์ แอลเบอर्टโต นัซซารี	ครูเตร
	จ่านายสิบ หมื่นคำรณพิมาภ	ผู้ช่วยครูเตร
กรมทหารราบที่ 1 มหาดเล็ก	นายพันตรีหลวงวาทิตประเทศ (แดง)	นายเตรว
กรมทหารราบที่ 11	นายร้อยโทปั้น รถม.	นายเตรว
กรมทหารราบที่ 2(กรุงเทพฯ)	นายร้อยตรีทอง	ครูเตรว
กรมทหารราบที่ 3 (อยู่กรุงเทพฯ)	จ่านายสิบริน	ครูเตรว
กรมทหารราบที่ 4 เมืองราชบุรี	(ว่าง)	นายเตรว
กรมทหารราบที่ 5	นายร้อยตรีตุ่น รถม.	นายเตรว
กรมทหารราบที่ 8	จ่านายสิบหมื่นไพเราะศัพท์สัญญา	ครูเตรว
กรมทหารราบที่ 9	นายร้อยตรีขาว รถม.	นายเตรว

ตารางที่ 5.4 ทำเนียบข้าราชการในกรมทหารบก พ.ศ. 2463

ที่มา หนังสือ ทำเนียบข้าราชการในกรมทหารบก พ.ศ. 2463

กรม	ชื่อ ยศ ตำแหน่ง
กรมทหารม้าบก ทหารม้ารวม ของ กองทัพน้อยทหารบกที่ 1	ผู้บังคับกองแถว ร.อ.ต. บุญรอด มีเฟื่องสาตร์
กรมทหารราบที่ 1 มหาดเล็กรักษา พระองค์รัชกาลที่ 5	ผู้บังคับกองแถว นายพันตรี พระวาทีบุตรเทศ (แดง)
กรมทหารราบที่ 11 รักษาพระองค์ ในรัชกาลที่ 6	ผู้บังคับกองแถว นายร้อยโทปั้น ปันยาธร ร.จ.ม.
กรมทหารราบที่ 2(กรุงเทพฯ)	ผู้บังคับกองแถว นายร้อยตรีทอง เมืองมันคง ร.จ.ม.
กรมทหารราบที่ 3 (อยู่กรุงเทพฯ)	ผู้บังคับกองแถว (ว่าง)
กรมทหารราบที่ 4 เมืองราชบุรี	ผู้บังคับกองแถว ว่าที่ร้อยตรี หมั่นศัพท์โสทรเสนาะ (แกละ ศรีเจริญ)
กรมทหารราบที่ 5	ผู้บังคับกองแถว นายร้อยตรีตุ่น บุรณะวิสมิต
กรมทหารราบที่ 6	ผู้บังคับกองแถว คาบสิน ทองใบ
กรมทหารราบที่ 8	ผู้บังคับกองแถว ร้อยตรีหมื่นขยันบรรเลงเสียง (หรั่ง รัตนเกษร) ร.จ.ม.
กรมทหารราบที่ 10	ผู้บังคับกองแถว คาบริน ชุนิตย์
กรมทหารราบที่ 13	ผู้บังคับกองแถว ร้อยตรีเล็ก กังษะดาลย์
กรมทหารราบที่ 15	ผู้บังคับกองแถว ร้อยตรีรอด ชำนิกุล ร.จ.ม.
กรมทหารรักษาวัง ของพระบาท สมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว	ผู้บังคับกองแถว หลวงวาหน์วิมลศัพท์ (ชู สุคันธารณ) บ.ม.ร.ร.ป.5.

จากตารางทำเนียบข้าราชการในกรมทหารบก ปี พ.ศ. 2463 นี้ พบว่า เป็นปีที่ครูन्छhari เสียชีวิตไปก่อนหน้านีแล้ว 1 ปี ส่งผลให้ ร.อ.ต. บุญรอด มีเฟื่องสาตร์ ขึ้นมารับตำแหน่งผู้บังคับกองแถว กรมทหารม้าบก ทหารม้ารวม ของกองทัพน้อยทหารบกที่ 1 ในเวลานั้น สืบต่อการทำงานของครูन्छhari ขณะเดียวกันก็ชี้ให้เห็นถึงปริมาณ กองแถวที่กระจายอยู่ตามหัวเมืองต่างๆ กองแถวเหล่านี้กลายเป็นกลุ่มสำคัญ ที่มีส่วนช่วยในการพัฒนาแถวทหารบก ตามพื้นที่รอบนอกพระนครต่อไป

อนึ่ง ในรัชกาลที่เริ่มมีการพระราชทานนามสกุลในเดือนมิถุนายน ปี พ.ศ. 2456 (ค.ศ. 1913) ตั้งแต่นั้นมาก็มีทหารนักดนตรีได้รับพระราชทานนามสกุลจากในหลวงรัชกาลที่ 6 จึงถือเป็นเกียรติแก่วงศ์สกุลยิ่งนัก เพราะนามสกุลที่พระราชทานนั้นส่วนมากมีความหมายชัดเจนว่าเป็นสกุลของนักดนตรี ซึ่งมีคุณค่าไม่น้อยไปกว่าพระราชทานบรรดาศักดิ์ ปราภภูมิราชทินนามทหาร และนามสกุลนักดนตรีทหารที่ได้รับพระราชทาน พบนายทหารแต่รเพิ่มมากขึ้นในรัชกาลนี้ ยกตัวอย่าง เช่น

(1) ร้อยโท ขุนปรีดาราช (ชู) ผู้บังคับกองแถวกรมทหารรักษาวัง ว.ป.ร. ได้รับพระราชทานนามสกุลในรัชกาลนี้ว่า สุคันธารณ

(2) ร้อยตรีหมื่นคำรณพิมาภ (กล) พระราชทานนามสกุล เสนะวาทีน ท่านผู้นี้ต่อมาคือ หลวงดนตรีบรรเลง ศิษย์เอกของอัลเบิร์ต ด้ นัซซารี ผู้สร้างวงดุริยางค์ หรือออร์เคสตราครั้งแรกในกรุงสยาม ที่กรมทหารม้าภาคใต้รักษาพระองค์

(3) จำเริญเอกขุนสำเนียงวิเวกวร (น่วม) นักร้อง ครูขับเสภา พระราชทานนามสกุล บุญยเกียรติ (บิดาชื่อ พระบรรหารภคกร)

(4) จำเริญเอกขุนสำเนียงวิเวกวร (น่วม) นักร้อง ครูขับเสภา พระราชทานนามสกุล บุญยเกียรติ (บิดาชื่อ พระบรรหารภคกร)

(5) ร้อยโทปั้น พระราชทานนามสกุล ปิ่นยาทร นายตำรวจกรมทหารราบที่ 11 ร.อ.

(6) ร้อยตรีแก้ว พระราชทานนามสกุล ปรีดาสา นายตำรวจกรมทหารราบที่ 7

(7) ร้อยโทตุ่น พระราชทานนามสกุล บุรณะวิสมิต ผู้บังคับหมวดกองแถว กรมทหารราบที่ 5

(8) นายร้อยตรีขาว นายตำรวจ กรมทหารราบที่ 9

(9) พันจ่าเอกควด พระราชทานนามสกุล ทรรทุรานนท์ กองตำรวจกรมชุมพลทหารเรือ

จะเห็นได้ว่า บรรดาทหารเหล่านี้ ทำหน้าที่เป็นครูในกองแถวต่างๆ ที่กระจายอยู่ทั่วราชอาณาจักร การที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงพระราชทานนามสกุลเช่นนี้ จึงนับเป็นรางวัลอย่างเอก ที่ราษฎรไทยได้รับพระราชทานจากกษัตริย์ เป็นชื่อเสียงเกียรติยศ ในวงการดนตรีของชาติ รวมทั้งเป็นพระราชวิเทศโศบายที่ลึกซึ้งและมีประโยชน์มหาศาลมีนักดนตรีทั้งไทยและตะวันตกจำนวนมาก ได้รับนามสกุลพระราชทาน ซึ่งถือเป็นการพระราชทานกำลังใจจากพระมหากษัตริย์แก่ข้าราชการบริพาร ที่ได้สนองงานดนตรีให้กับประเทศชาติในรัชกาลของพระองค์

กล่าวได้ว่า หน้าที่การปฏิบัติการแต่ละหน่วยงาน ที่มีความเกี่ยวข้องกับกองแตรวง มีความชัดเจนและมีศักยภาพมากขึ้น เนื่องจากในรัชกาลที่ 6 นี้ พระบรมวงศานุวงศ์หลายพระองค์ ที่ได้เสด็จกลับจากการศึกษาต่อ ณ ต่างประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เจ้านายที่ทรงศึกษาต่อ ด้านการทหาร จึงมีความเข้าใจในกองทัพและการสนับสนุนกิจการภายในกองทัพต่างๆ ให้เจริญ รุดหน้ายิ่งขึ้น นอกจากนี้พระราชนิยมในดนตรีตะวันตกของเหล่าพระบรมวงศานุวงศ์เหล่านั้น ยังเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้การดนตรีตะวันตกในสังคมสยามได้รับความนิยมในเวลาต่อมา

ดังเช่นสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้าฯ กรมหลวงพิษณุโลกประชานารถซึ่งทรงสำเร็จ การศึกษาจากประเทศอังกฤษ และวิชาการทหารจากประเทศรัสเซีย ทรงมีพระราชนิยมในดนตรี ตะวันตกติดตัวมาตั้งแต่ครั้งที่ทรงได้รับการศึกษาจากต่างประเทศ ภายหลังจากที่นายร้อยตรีจาคอป ไฟต์ (Jacob Feit) เป็นครูแตร ประจำกองพลที่ 1 (รักษาพระองค์) มณฑลกรุงเทพฯ ได้เสียชีวิตลง เมื่อวันที่ 1 พฤศจิกายน พ.ศ. 2452 (ค.ศ. 1909) หลังจากนั้นก็ไม่มีผู้ใดขึ้นมาแทน กระทั่งก้าวเข้าสู่ แผ่นดินของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้าฯ กรมหลวง พิษณุโลกประชานารถ จึงทรงให้ว่าจ้างนักดนตรีฝีมือดีชาวอิตาลีคนชื่อ นัซซารี มาประจำการแทน ดังความว่า (เสถียร คงจันทรทิพย์ และ คณะ, 2554)

“..กองแตรวงกองทัพบก ได้ว่าจ้างชาวอิตาลีคนหนึ่ง เข้ามารับราชการ เป็นครูทหารแตรวงแทนบิดาข้าพเจ้า (Jacob Feit) ซึ่งถึงแก่กรรมไปเมื่อ วันที่ 1 พฤศจิกายน พ.ศ. 2452 (ค.ศ. 1909) อาจารย์ผู้นี้ ข้าพเจ้ารู้จักดีและ คู่กันเคยกันมาก แม้ในเวลานั้น ข้าพเจ้ายังรับราชการอยู่ในกรมรถไฟก็ตาม ท่านเป็นผู้มีอุปนิสัยอ่อนโยน อารีอารอบดี มีวิชาความรู้สูง มีความชำนาญ และความสามารถยิ่งในการปรับปรุงเพลงให้วงแตร เพราะเมื่อได้เข้าทำ หน้าที่ในไม่กี่ปี ก็สามารถนำแตรวงของกองทัพบกออกแสดง Concert ด้วย บทเพลงในชั้นวิจิตรศิลป์ภายในบริเวณกระทรวงกลาโหมหลายครั้ง เป็นที่ พอใจแก่ผู้ฟัง ซึ่งส่วนมากเป็นชาวต่างประเทศ”

ภายหลังจากรับครูนัซซารีเข้ามาทำงานแล้ว ก็ได้ย้าย จ่านายสิบ หมื่นคำรณพิมาภู (กล เสนะวาทีน) ซึ่งเคยเป็นทหารเกณฑ์หัดอย่างฝรั่ง ซึ่งตัวท่านเองเป็น ผู้นับถือศาสนาคริสต์ นิกาย โรมันคาทอลิก อยู่บ้านญวนสามเสน เนื่องจากครู นัซซารี ชาวอิตาลีคนยังไม่สามารถสื่อสาร ภาษาไทยได้ จึงรับหน้าที่เข้ามาเป็นล่าม และเนื่องจากสามารถเล่นดนตรีได้หลายชิ้น จึงได้รับ หน้าที่เป็นผู้ช่วยสอนแตร ต่อมาได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์ เป็นหลวงดนตรีบรรเลง (พูนพิศ อมาตยกุล, สัมภาษณ์ วันที่ 23 มิถุนายน 2554)

การทำงานของนัซซารี อยู่ภายใต้การบังคับบัญชาของสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงพิษณุโลกประชานารถ หลังจากที่เขาทำงานได้ไม่นาน ก็ต้องเตรียมฝึกซ้อมนักดนตรีเพื่อใช้บรรเลงในงานบรมราชาภิเษกสมโภช ของพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 6 ที่จัดขึ้นในเดือนธันวาคม ปี พ.ศ. 2454 (ค.ศ. 2011) ในการนี้ ครูนัซซารี ได้แต่งเพลงใหม่ชื่อ เพลงช้างเผือก ให้กับกองทัพบกด้วย ดังความที่ปรากฏในงานเขียนของพูนพิศ อมาตยกุล ซึ่งได้อ้างถึงเนื้อความที่ปรากฏในหนังสือเรื่อง *La Marcia dell'elefante bianco 1991 – Da Torino a Bangkok* ความตอนหนึ่งว่า

“...วันที่ 2 ธันวาคม 2554 หนึ่งวันหลังจากพิธีบรมราชาภิเษก สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จพระราชดำเนินเสด็จนครด้วยกระบวนพยุหยาตรา แห่แหนไปตามถนนสายสำคัญของบางกอก ทางการจัดประพาศีขาวมีเก้าอี้จัดไว้ให้กลุ่มชาวยุโรปได้มาเข้าเฝ้า Alberto Nazzari เตรียมตัวพร้อมที่จะบรรเลงเพลงถวายคำนับโดยวงดุริยางค์ทหารหน้าสังกัดกระทรวงกลาโหม อันเป็นหน้าที่ตามที่ได้รับมอบหมายมา เขาเตรียมการแสดงครั้งนี้โดยใช้เวลามากเป็นพิเศษ เนื่องจากจะต้องบรรเลงดนตรีตะวันตก ซึ่งเป็นของใหม่มาสำหรับชาวสยาม มีเวลาฝึกซ้อมน้อย และอุปสรรคที่สำคัญที่สุดคือ ทั้งฝ่ายทหารผู้บรรเลงและครูหัวหน้าผู้ควบคุมวง ไม่สามารถสื่อสารภาษาเข้าใจกันได้ตลอด โชคดีที่พวกเจ้าหน้าที่ได้ค้นพบชายคนหนึ่ง เขาชื่อ นายเสนีวิน ซึ่งกำลังศึกษาอยู่ที่อัสสัมชัญ และเป็นนักดนตรีบรรเลงฟลูต เขาสามารถสื่อสารภาษาฝรั่งเศสได้เป็นอย่างดีและเข้าใจเรื่องราวของดนตรีได้ดีพอสมควร”

ครูครูนัซซารีเริ่มทำงานชิ้นแรก คือ การจัดเตรียมให้กับกองทัพ โดยได้ดำเนินการในปีแรกที่เดินทางเข้ามารับราชการในกองทัพ สามารถจัดเตรียมได้ทันใช้การในงานบรมราชาภิเษกครั้งที่ 2 ของรัชกาลที่ 6 เมื่อเดือนธันวาคม ปี พ.ศ. 2454 ท่านมีฐานะเป็นครูสอนและเป็นแบนด์มาสเตอร์ ยศร้อยเอก ทำงานขยันขันแข็งมากและปฏิบัติหน้าที่อย่างสม่ำเสมอ โดยมาทำงานที่กรมทหารหน้า (ที่อาคารกระทรวงกลาโหมด้านสะพานช้างโรงสี) แต่เช้าและกลับจนค่ำมืดทุกวัน

“...ครูนัซซารีนั่งทำงานอาคารชั้นที่ 3 ห้วมุดักกระทรวงกลาโหม ตรงสะพานช้างโรงสี โดยมีเปียโนประจำตัวหลังหนึ่ง เขาจะนั่งเขียนโน้ตเพลงตั้งแต่เช้านจนค่ำถึงเวลาซ้อม จึงจะนำโน้ตที่เขียนแล้วไปซ้อมที่โรงเรียนพรานหลวง ต่อมาที่ซ้อมกับแคเบลง จึงย้ายไปซ้อมที่สวนมิสกวันเป็นสถานที่ฝึกดนตรีเครื่องสายฝรั่งของราชสำนักรัชกาลที่ 6 เป็นการถาวร...”

รูปภาพที่ 5.1 ห้องทำงานของ Nazzari ข้างสะพานช้างโรงสี
ภาพจาก หนังสือ พระมงกุฎเกล้ากับการดนตรี

ครั้นเสร็จงานบรมราชาภิเษกแล้ว ทูลกระหม่อมเล็ก สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ กรมหลวงพิษณุโลกประชานารถ ซึ่งถือเป็นผู้บังคับบัญชาของครูนัซซารี ได้จัดการให้ครูนัซซารีไป ดูแปลงแถวของทหารม้ามหาดเล็กรักษาพระองค์ สามเสน และจึงเริ่มสร้างนักดนตรีประเภท เครื่องสายขึ้นที่กองพันทหารม้ามหาดเล็กรักษาพระองค์ ที่สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอเจ้าฟ้ากรมหลวงพิษณุโลกประชานารถทรงเป็นผู้บังคับการประจำอยู่ ท่านได้ทุ่มเทเวลาสร้างวงดุริยางค์ ตามระบบของอิตาลี ดนตรีสากล ซึ่งเทียบได้กับเสมอด้วยวงซิมโฟนีออร์เคสตราขนาดกลาง การทำงานในช่วงแรกของครูนัซซารีนั้น พบว่ามีความยากลำบากทั้งทางด้านการสื่อสารด้วยภาษาที่แตกต่าง แต่ในขณะเดียวกัน ด้วยความที่นักดนตรียังไม่มี ความชำนาญในงานบรรเลง จึงไม่สามารถออกบรรเลงตามที่ตั้งใจไว้

ในการคัดเลือกนักดนตรีเข้าประจำวงนั้น ท่านไม่ได้เลือกคนที่เคยเรียนดนตรีไทยมาก่อน แต่เลือกคนที่เฉลียวฉลาด เรียนรู้ได้รวดเร็ว โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องการอ่าน - เขียนโน้ต ในการทำงานครั้งนี้ ทำให้ครูนัซซารีต้องปรับโน้ต โดยเขียนวิธีการบรรเลงให้ง่ายขึ้นกว่าต้นฉบับของเดิมที่เขา นำมาจากยุโรป แต่ยังคงประสานเสียงให้มีความไพเราะ ครูนัซซารีนั่งเขียนโน้ตให้นักเรียนของเขาเป็นรายคนจนค่ำมืดทุกวัน ที่สุดเมื่อเวลาผ่านไป 2 ปี ก็สามารถสร้างวงดุริยางค์ คือซิมโฟนีออร์เคสตราขนาดกลางขึ้นได้เป็นวงแรกของสยาม เมื่อประมาณปี 2456

เนื่องจากเมื่อครั้งที่ครูนัซซารี เข้ามาทำงานให้กองทัพบกในตอนแรกนั้น ต้องฝึกซ้อมและดูแลทหารแถวชุดที่เรียกว่า “ทหารหน้า” ซึ่งประจำอยู่ที่กระทรวงกลาโหม ก่อนที่จะมาสอนเครื่องสายให้นักเรียนรุ่นใหม่ ที่กองพันทหารม้ารักษาพระองค์ จึงกราบทูลขอประทานพระอนุญาตจากกรมหลวงพิษณุโลกฯ ในการที่จะรวมนักดนตรีเครื่องเป่าของกรมทหารหน้า เข้ารวมกับนักดนตรีกลุ่มเครื่องสายที่เป็นทหารม้า เมื่อทูลกระหม่อมเล็กประทานพระอนุญาต จึงเกิดเป็นวงดุริยางค์ขนาดกลางขึ้น เรียกชื่อว่า “วงดุริยางค์ม้ารวม” มีสถานที่ซ้อมอยู่ที่กรมพระอิศวราช (สนามม้านางเลิ้งปัจจุบัน)

การทำงานของครูนัซซารีในบางครั้งก็ต้องพบกับความกดดันแต่ในขณะเดียวกันกลับก่อให้เกิดผลสำเร็จในการทำงานตามมา เมื่อสามารถพัฒนาฝีมือการบรรเลงของนักดนตรีจนก่อตั้ง วงดุริยางค์ ประเภทซิมโฟนีออร์เคสตร้าวงแรกของสยามและวงแรกของตะวันออกไกล ที่ใช้นักดนตรีทั้งวงเป็นคนไทยล้วน ความสำเร็จครั้งนี้ รัชกาลที่ 6 ทรงพระราชทานตรามกุฏสยาม ชั้นที่ 5 เป็นรางวัล จนหนังสือพิมพ์ฝรั่งลงข่าวเป็นที่รู้จักแพร่หลาย ความสำเร็จของครูนัซซารีนี้ ได้ทำให้เขาต้องเข้าไปช่วยงานในกรมเครื่องสายฝรั่งหลวงที่ โรงเรียนพรานหลวง (พูนพิศ อมาตยกุล, สัมภาษณ์. 25 มีนาคม 2555)

รูปภาพที่ 5.2 Alberto Nazzari ครูแถวทหารม้ารวม

ภาพจาก หนังสือ La Marcia dell'elefante bianco 1991 – Da Torino a Bangkok.

ในช่วงที่เกิดสงครามโลกครั้งที่ 1 ครูณัษชารีต้องเดินทางกลับไปประเทศอิตาลี เพื่อเข้ารับราชการทหารที่บ้านเกิด จึงต้องทิ้งวงดุริยางค์ไว้ถึง 2 วงในประเทศสยาม โดยไม่มีผู้ควบคุมดูแล เหลือเพียงทหารไทยเชื้อสายเวียดนาม จำนวน 1-2 คน หลังจากสงครามโลกครั้งที่ 1 ยุติลง ครูณัษชารีได้เดินทางกลับสู่สยามอีกครั้ง การกลับมาในครั้งนี้ ท่านเข้าไปเซ็นสัญญาการทำงานใหม่ เมื่อวันที่ 28 มีนาคม พ.ศ. 2461 (ค.ศ. 1918) ครูณัษชารี ได้เข้าไปรับทราบข้อตกลงและทำสัญญากับรัฐบาลสยาม โดยรับตำแหน่งร้อยเอกประจำกองทัพบก และด้วยการที่ท่านจากไปเป็นเวลานาน ทำให้วงดนตรีของทหารมั่วรวมและวงดุริยางค์อื่นๆ ที่ท่านเคยสอนและทำเพลงไว้ ไม่พัฒนาหรือก้าวหน้าไปกว่าเดิม จึงต้องเริ่มฟื้นฟูวงดนตรีตะวันตกที่ได้สร้างไว้อีกครั้งหนึ่ง ทั้งของทหารบก และของกรมมหรสพ โดยใช้เวลานานเกือบปี จึงทำให้วงดุริยางค์ของทั้งสองหน่วยงานกลับมาสามารถใช้การได้อีกครั้ง

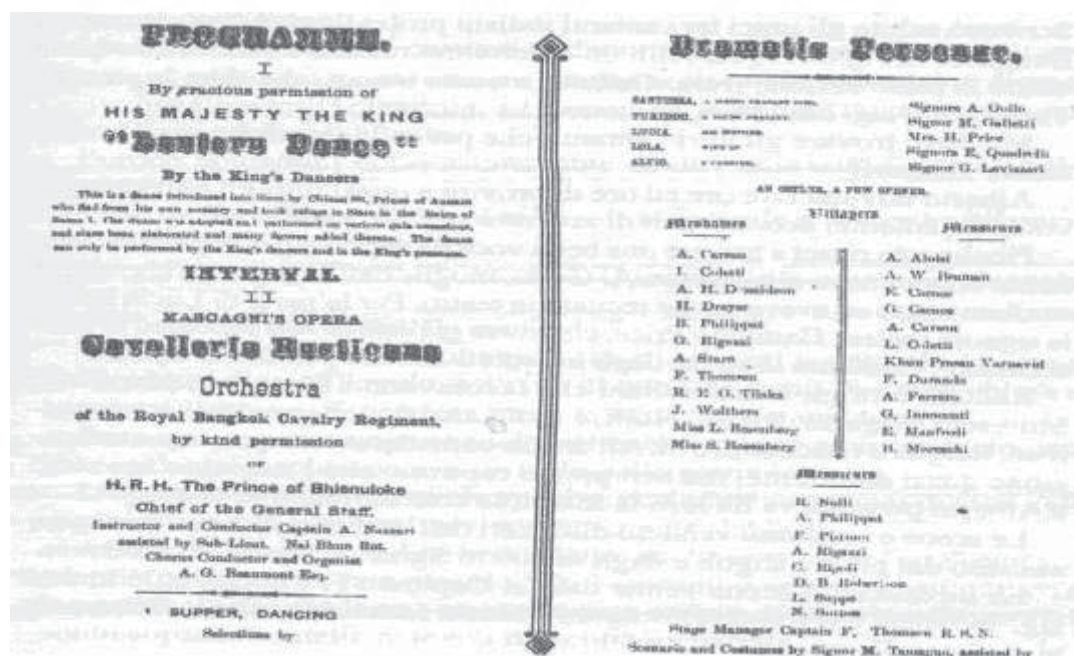
ผลงานชิ้นสำคัญอีกประการหนึ่งที่ทำให้ครูณัษชารีได้รับการชมเชยเป็นอย่างมาก คือ การเปิดการแสดง Opera เรื่อง “Cavalleria Rusticana” ของมัสกัญญี่ จากงานเขียนของศาสตราจารย์ เกียรติอุณ นายแพทย์ฟุนพิศ อมาตยกุล ได้ถอดความจากหนังสือ La Marcia dell’elefante bianco 1991 – Da Torino a Bangkok ดังความตอนหนึ่งดังนี้

“... เป็นการแสดงโดยความร่วมมือของโรงละครฝ่ายพระราชวังและสภากาชาด ซึ่งจะเป็นประสบการณ์อันยิ่งใหญ่ของ Alberto Nazzari และในเวลาเดียวกันเป็นความท้าทายความสามารถ ก่อนที่จะรับโครงการนี้ Alberto ได้ไตร่ตรองเป็นเวลานาน และในที่สุดก็ตัดสินใจเลือกบทละครโอเปร่านี้ เพราะบทเพลงง่ายและเป็นบทละครสั้น สำหรับผู้ที่จะต้องเตรียมบทเพลงต่างๆ และองค์ประกอบต่างๆ ของการแสดง อุปสรรคที่สำคัญที่สุดคือ การหานักร้อง ซึ่ง Alberto ต้องการคนเสียงดีร้องภาษาอิตาเลียนได้จำนวน 30 คน ซึ่งจะเป็นชาวสยามทั้งหมดย่อมทำไม่ได้ เพราะจะต้องร้องนำเป็นภาษาอิตาเลียน จึงต้องสรรหาตัวละครสำคัญที่ขับร้อง ได้โดยเลือกจากชาวอิตาเลียนในสยามทั้งหมด ซึ่ง Alberto พยายามหาในกลุ่มเพื่อน”

“... Alberto ต้องทำงานหนักในการซ้อม ใช้เวลาในการเตรียมการแสดงเป็นเวลา 9 เดือน ในที่สุดวันอันยิ่งใหญ่ก็มาถึง คือวันที่ 16 พฤศจิกายน 2461 ณ โรงละครหลวงสวนมิสกวันเต็มไปด้วยบุคคลสำคัญตั้งแต่พระเจ้าอยู่หัว พระราชวงศ์ทั้งหลาย คณะทูตานุทูตและชาวยุโรป เวลาประมาณ 21.00 น. การแสดงเริ่มด้วยระบำเบิกโรง โดยคณะศิลปินแห่งราชสำนัก คำบรรยายเข้าใจว่าเป็นการรำโคม บรรเลงด้วยวงปี่พาทย์”

รูปภาพที่ 5.3 กรุ่นซารี ขณะกำลัง Conduct มหาอุปการที่โรงละครหลวงสวนมิสกวัน
ภาพจาก หนังสือ La Marcia dell'elefante bianco 1991 – Da Torino a Bangkok

รูปภาพที่ 5.4 ตู้จิตร รายการแสดงมหาอุปราชที่โรงละครหลวงมิกสวัน
ภาพจาก หนังสือ La Marcia dell’elefante bianco 1991 – Da Torino a Bangkok.

รูปภาพที่ 5.5 กำหนดแสดงมหาอุปรากร เมื่อวันที่ 16 พฤศจิกายน 2461

ภาพจาก หนังสือ La Marcia dell'elefante bianco 1991 – Da Torino a Bangkok

รูปภาพที่ 5.6 นักแสดงชาวยุโรปที่ร่วมทำการแสดงมหาอุปรากร ในกรุงเทพฯ

ภาพจาก หนังสือ La Marcia dell'elefante bianco 1991 – Da Torino a Bangkok.

“...Alberto พอใจกับผลงานชิ้นนี้มาก แม้ว่าบางครั้งเสียงของนักร้องบางคนจะเพี้ยนไปบ้าง ขำวณี่ลื้อไปทั่วยุโรป เพราะมีข่าวลงในหนังสือพิมพ์ “Siam Observer” เมื่อการแสดงสิ้นสุดแล้ว ทุกคนไปปรากฏที่หน้าเวทีตามประเพณี ถวายคำนับรับการปรบมือแสดงความชื่นชม ในขณะนั้นได้มีการบรรเลงเพลงชาติ อิตาลี ฝรั่งเศส และ อังกฤษ พระเจ้าอยู่หัวได้เสด็จไปทอดพระเนตร ทรงได้รับการต้อนรับอย่างอบอุ่น บริษัทจากอิตาลีมีส่วนในการจัดแสดงและได้น้อมเกล้าฯ ถวายของที่ระลึกแก่พระเจ้าอยู่หัวด้วย หลังจากการแสดงได้มีการเลี้ยงสังสรรค์ และในที่นี้หลายคนได้แสดงความชื่นชอบกับAlberto

ตอนสุดท้าย พวกนักร้องมาที่โต๊ะอาหารของ Alberto และได้มอบของขวัญเป็นกล่องที่ทำจากเงินแกะสลักลายไทยและผูกกับบันไดทองสวยงาม ด้านในมีบัตรอวยพร ข้อความในบัตรเขียนว่า “แต่อาจารย์ Maestro Nazzari จากนักแสดง Cavalleria Rusticana ครั้งแรกแห่งกรุงสยาม กรุงเทพฯ ตรงกับวันที่ 16 พฤศจิกายน 1918” เป็นที่ระลึกและเป็นการอวยพรให้มีชีวิตที่รุ่งเรือง”

ภายหลังจากการแสดงจบลง ครูنشชาริมีความพอใจกับการแสดงในครั้งนี้นับเป็นการแสดงมหาอุปรากรครั้งแรกในสยาม และในเอเชียอาคเนย์ ได้รับประสบการณ์ที่ดีในการแสดง โดยเฉพาะอย่างยิ่งนักดนตรีชาวสยามที่มีโอกาสพัฒนาฝีมือและฝึกฝนการบรรเลงประกอบมหาอุปรากรเรื่องนี้ นักดนตรีที่จัดมาบรรเลงนั้นเป็นการรวมวงกันระหว่าง วงเครื่องสายฝรั่งหลวงเข้ากับวงดนตรีม้ารวม โดยครูنشชาริได้ร่วมมือกับขุนเจนดุริยางค์ (ปิติ วาทยะกร) จัดรวมวงเป็นวงออร์เคสตรา ขนาดใหญ่ขึ้นกว่าครั้งก่อน ใช้คนบรรเลงมากขึ้น จนต้องย้ายไปขอใช้สถานที่ฝึกซ้อม ณ กรม พระอิสวราช พร้อมกับทำโน้ตให้เล่นง่ายขึ้น และใช้เวลาในการฝึกซ้อมรวมวงก่อนทำการแสดงประมาณ 9 เดือน

เป็นที่น่าเศร้าใจยิ่ง เมื่อครูنشชาริจากวงการดนตรีตะวันตกในสยามไปอย่างกะทันหัน วันที่ 22 มิถุนายน 2462 (ค.ศ.1919) เวลาเช้านี้ ครูنشชาริป่วยหนักกะทันหัน และเพื่อนสนิทของเขาชื่อ Ercole Manfredi ได้พาไปส่งที่โรงพยาบาลเซนต์หลุยส์ ถนนสาทร จากนั้นอีก 6 วัน เวลา 6 โมงเช้าของวันที่ 28 มิถุนายน พ.ศ. 2462 เขาได้สิ้นใจอย่างสงบ เพราะอาการไข้สูงมีอาการหนาวสั่น จากโรคปอดบวมอย่างเฉียบพลัน เนื่องจากก่อนหน้านี้ เขาไปเล่นเรือในแม่น้ำกับเพื่อนๆ แล้วเกิดอุบัติเหตุเรือล่ม เขาเกือบจมน้ำตาย เขาสำลักน้ำอย่างรุนแรง จากนั้น 2 วันต่อมาก็เริ่มมีอาการไข้สูง ปอดบวม (Pneumonia) จนต้องรีบนำส่งโรงพยาบาลเซนต์หลุยส์ แต่ก็รักษาไม่ทัน (พูนพิศ อมตยกุล, สัมภาษณ์ วันที่ 28 เมษายน 2555)

เมื่อขาดผู้ดูแลวงดุริยางค์มารวมไป ร้อยตรีบุญรอด มีเฟื่องสาตร์ ซึ่งมีหน้าที่เป็นผู้ช่วยครูन्छชาริ (ต่อมาได้รับพระราชทานราชทินนามเป็น ขุนประสานดุริยางค์) จึงได้เข้ามารับตำแหน่งผู้บังคับกองแถว แทนที่ครูन्छชาริที่เสียชีวิตลงอย่างกระทันหัน ทำหน้าที่พัฒนากองแถวต่อไปจนสิ้นรัชกาลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

เมื่อสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงพิษณุโลกประชานารถ เสด็จทิวศด ลงในปี พ.ศ. 2463 อย่างปัจจุบันทันด่วน ขณะเสด็จพระดำเนินไปยุโรปทางเรือ รัชกาลที่ 6 จึงโปรดเกล้าฯ ให้ทูลกระหม่อมบริพัตร ทรงย้ายจากเสนาธิการทหารเรือ มารับหน้าที่เสนาธิการทหารบก แทน ทรงเห็นว่าแถวทหารบกยังไม่สมบูรณ์นัก ทรงปรับปรุงและพัฒนาแถวทหารบกให้มีศักยภาพทัดเทียมกับแถวทหารเรือของยุโรป ท่านจึงทรงย้ายเรือตรีสุทธิ ศรีชญา คนเป่าแตรคอร์เน็ฟฝีมือดี และเป็นนักดนตรีคู่พระทัยซึ่งมีความรู้เรื่องแถว สามารถเขียนโน้ตสากลและแยกเสียงประสานอย่างฝรั่งได้คล่องแคล่ว ให้มาประจำที่กองดุริยางค์ทัพบก ซึ่งต่อมาในภายหลังท่านได้รับการเลื่อนบรรดาศักดิ์ เป็น หลวงประสานดุริยางค์ ต่อจาก ร้อยตรีบุญรอด มีเฟื่องสาตร์

ครูสุทธิ ศรีชญา เข้ารับราชการในกรมทหารเรือ ปี พ.ศ. 2462 ขณะนั้นนายพลเรือเอก สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงนครสวรรค์วรพินิต ทรงดำรงตำแหน่งเสนาบดี (ราชองครักษ์พิเศษ) ต่อมาในปี พ.ศ. 2463 (ค.ศ. 1920) เมื่อทูลกระหม่อมบริพัตรฯ ทรงย้ายไปดูแลกรมทหารบก ในปี พ.ศ. 2464 (ค.ศ. 1921) เรือตรีสุทธิ ศรีชญา จึงได้ย้ายมาช่วยงานทูลกระหม่อมบริพัตรฯ ที่กรมทหารบกและเป็นการสำคัญในการปรับปรุงกองแถวทหารบก ท่านรับราชการอยู่ในกรมทหารบกจนกระทั่งเกษียณอายุราชการ (เสถียร ดวงจันทร์ทิพย์, สัมภาษณ์ วันที่ 26 มิถุนายน 2554)

5.1.2 พัฒนาการดนตรีตะวันตกในกระทรวงทหารเรือ

ในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้น กิจการงานทหารเรือได้รับการปรับปรุงโครงสร้างหน่วยงานและกำลังพล เพื่อให้สอดคล้องกับสถานการณ์บ้านเมือง และสถานการณ์โลก ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เลื่อนฐานะกรมทหารเรือขึ้นเป็น กระทรวงทหารเรือ เมื่อวันที่ 11 มีนาคมพ.ศ. 2453 และแต่งตั้งผู้บัญชาการทหารเรือเป็นเสนาบดีกระทรวงทหารเรือ เพื่อให้สอดคล้องกับการปรับเปลี่ยนกรมยุทธนาธิการ เป็นกระทรวงกลาโหม (กระทรวงทหารบก)

จากการเปลี่ยนชื่อและหน้าที่กรมยุทธนาธิการเป็นกระทรวงกลาโหมในรัชกาลที่ 6 ทำให้บทบาทของกระทรวงกลาโหม มีหน้าที่กำกับดูแลแต่เพียงทหารบกเท่านั้น ส่วนกิจการทหารเรือสมัยปลายรัชกาลที่ 5 แยกออกไปอีกส่วนต่างหากเรียกว่า “กระทรวงทหารเรือ” ซึ่งต่อมา

ในปลายรัชกาลที่ 5 ทรงตั้งให้สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าบริพัตรสุขุมพันธุ์ กรมขุนนครสวรรค์วรพินิตเสด็จไปทรงควบคุมดูแล ทั้งยังทรงจัดการให้พระเจ้าลูกยาเธอพระองค์เจ้าอาภากรกรมหมื่นชุมพรเขตอุดมศักดิ์ เสด็จไปทรงงานที่โรงเรียนนายเรือ ในเขตสมุทรปราการเป็นอีกกำลังหนึ่ง

ในส่วนของการทหารเรือ นั้น ภายหลังที่ยกกรมทหารเรือ ขึ้นเป็น กระทรวงทหารเรือ ตามมติของสภาป้องกันพระราชอาณาจักรแล้ว งานของกระทรวงทหารเรือ โดยเฉพาะอย่างยิ่งงานด้านการดนตรีตะวันตกนั้น การดนตรีของทหารเรือมีความรุ่งเรืองมาตั้งแต่ ครั้งต้นรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2420 (ค.ศ. 1877) เป็นต้นมา ด้วยบทบาทของ เรือเอกมิเชลล์ ฟุสโก (Capt. M. Fusco) ครูแถวชาวอิตาลีคนที่ทำหน้าที่สอนกองแถววงทหารมะริน และมีหน้าที่บรรเลงดนตรีบนเรือพระที่นั่งตลอดสมัยรัชกาลที่ 5 ด้วยเช่นกัน นอกจากนี้เจ้านายที่มีบทบาทในการดูแลกรมทหารเรือแต่ละพระองค์ ต่างก็ทรงมีพระราชนิยมชื่นชอบในดนตรีตะวันตก โดยเฉพาะอย่างยิ่งสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้ากรมพระนครสวรรค์วรพินิต ทรงเป็นผู้หนึ่งที่มีบทบาทในการพัฒนากองแถววงทหารเรือให้มีความเจริญก้าวหน้าเป็นอย่างยิ่ง

สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระนครสวรรค์วรพินิต หรือ ทูลกระหม่อมบริพัตร ทรงเป็นบุคคลสำคัญที่สุดในกาเรื่องพัฒนาการแถววงของกองทัพไทย ทรงเริ่มงานในกรมทหารเรือก่อนนับตั้งแต่ปีแรกที่เสด็จกลับจากยุโรป ส่งผลให้พัฒนาการในด้านฝีมือการบรรเลงแถววงของทหารเรือในขณะนั้น เป็นไปได้ด้วยดี เนื่องด้วยพระวิริยะอุตสาหะของสมเด็จพระเจ้าฟ้า กรมพระนครสวรรค์วรพินิต พระองค์ทรงสำเร็จการศึกษาจากโรงเรียนนายเรือเยอรมัน และด้วยความโปรดปรานในดนตรีตะวันตกของพระองค์เอง ทรงหาเวลาว่างไปเรียนดนตรีในเมืองเยอรมัน ทูลกระหม่อมทรงเล่าเรื่องในอดีต ประทานพระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอินทุรัตนา พระธิดา องค์สุดท้ายของท่าน มีความดังนี้

“...ถ้าพ่อเลือกได้ พ่อจะเรียนดนตรีและภาษา และจะทำงานด้านดนตรีอย่างเดียว แต่พ่อเลือกไม่ได้ เพราะพ่อบังเกิดมามียศตำแหน่ง ต้องทำงานให้ประเทศชาติ ทูลหม่อมปู่ (รัชกาลที่ 5) สั่งให้พ่อไปเรียนวิชาทหารเพื่อกลับมาปรับปรุงกองทัพไทย พ่อก็ไปเรียนวิชาทหาร บางครั้งพ่อเบื่อบางวิชาที่ต้องเรียนจนทนไม่ไหว ต้องเก็บพ็อกเก็ตมนี่เอาไว้แล้วแอบไปเรียนดนตรี แอบไปเรียนเพราะพวกผู้ใหญ่สมัยนั้นเห็นว่าวิชาดนตรีไม่เหมาะกับชายชาติทหาร ไม่ใช่วิชาของลูกกษัตริย์ เมื่อได้เรียนดนตรีที่พ่อรักก็สบายใจ เกิดความอดทนที่จะเรียนและทำงานที่พ่อเบื่อ...

ทูลกระหม่อมบริพัตร ทรงเริ่มการปรับปรุงเครื่องดนตรีไทย ในปี พ.ศ. 2446 ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่ครูฟุสโก (M.Fusco) ได้ถึงแก่กรรมแล้ว ประมาณ 1 ปี ทรงฝึกหัดเครื่องดนตรีไทยให้รู้จักการอ่าน - เขียนสกออร์โน๊ต เรียนรู้วิธีเรียบเรียงเสียงประสาน จนสามารถบรรเลงคอนเสิร์ตเครื่องลมฝรั่ง บรรเลงบทเพลงต่างๆ เช่น เพลงมาร์ช (March) โพลก้า (Polka) และเพลงโอเวอร์เจอร์ต่างๆ (Overture) ออกแสดงต้อนรับแขกเมืองและได้รับความชื่นชมเป็นอันมาก เครื่องดนตรีไทยโบราณที่มีโอกาสแสดงฝีมือให้ชาวต่างประเทศฟังบ่อยครั้งที่ระบอบพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวในวังบางขุนพรหม

พระองค์ ทรงสนพระทัยในการดนตรีเป็นงานอดิเรก และทรงพระราชนิพนธ์เพลงสากล วอลทซ์ปลื้มจิต ขึ้นเป็นเพลงแรก ด้วยทรงมีความรู้ความสามารถในการเขียนโน้ตแบบสากล การประพันธ์ และการเรียบเรียงเสียงประสาน จากนั้นทรงนิพนธ์เพลงไทยประสานเสียงแบบสากล เช่น เพลงมหาฤกษ์ เพลงสรรเสริญเสือป่า เพลงสาครลั่น เพลงสดุเสนาะ ฯลฯ และทรงแยกเสียงประสานเพลงไทยสำหรับบรรเลงด้วยวงโยชวาทิต ทำให้เครื่องดนตรีไทยได้ไพเราะ มีหลักการประสานเสียงดียิ่งขึ้นตามแบบดุริยางคศาสตร์ของเยอรมัน (พูนพิศ อมาตยกุล, สัมภาษณ์ วันที่ 24 มีนาคม 2555)

รูปภาพที่ 5.7 สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้ากรมขุนนครสวรรค์วรพินิต
ภาพจาก ศาสตราจารย์เกียรติคุณ นายแพทย์พูนพิศ อมาตยกุล

ทูลกระหม่อมบริพัตร ได้ทรงประดิษฐ์เพลงแถววงไว้หลายเพลง เช่น โหมโรง สะบัดสะบิ้ง เพลงเขมรใหญ่เถา เพลงแขกมัสหรีเถา เพลงครอบจักรวาลเถา เพลงทยอยนอก สามชั้น นอกจากนี้บทเพลงที่สะท้อนถึงพระอัจฉริยภาพของพระองค์อีกเพลงหนึ่ง คือ เพลง โศก ซึ่งท่านได้นำเพลง พญาโศก สองชั้น มาทำเป็นจังหวะ Slow March จำนวน 2 ท่อน ในปี พ.ศ. 2462 (ค.ศ. 1919) ได้ใช้งานครั้งแรก ในงานพระเมรุของสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ ทูลกระหม่อมบริพัตร จึงได้ทรงนำเอาบทเพลง ด้นพญาโศก (อยู่ในเพลงเรื่องพญาโศก) นำมาเพิ่มเป็นท่อน 1 พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงสดับเพลงนี้ตลอดทางที่ทรงพระดำเนินตามพระบรมศพสมเด็จพระบรมราชชนนี จากถนนสนามชัยมาจนถึงพระเมรุท้องสนามหลวง ซึ่งบรรเลงเข้าไปมาหลายเที่ยว ได้ตรัสว่าเพราะมากและรู้สึกเศร้าไปตามเพลง เหมาะที่จะเป็นเพลง โศกประจำชาติ และทรงอนุญาตให้ใช้เพลงนี้กับงานศพได้ทั่วไป ตั้งแต่พระศพของเจ้านายไปจนถึงสามัญชน เพลงนี้จึงใช้ตลอดมาจนถึงงานพระเมรุทุกงานในสมัยรัชกาลที่ 9

รูปภาพที่ 5.8 ภาพเรือตรีสุทธิ ศรีขญา ถ่ายไว้เมื่อปี พ.ศ. 2463 อายุ 29 ปี
ภาพจาก งานวิจัยนักดนตรีในกรมมหรสพ ของ นายเสถียร ดวงจันทร์ทิพย์

กล่าวได้ว่า ทูลกระหม่อมบริพัตร เป็นบุคคลที่มีส่วนในการพัฒนาวงการดนตรีประเภทโยธวาทิต ทั้งทรงพระนิพนธ์บทเพลงใหม่ๆ และเรียบเรียงทำบทเพลงไทยให้บรรเลง ขณะเดียวกันก็มีนักดนตรีไทยหลายคนที่มีความรู้ทั้งทางด้านทฤษฎีและการปฏิบัติบรรเลงไปจนถึงการบรรเลงด้วย วงจุลศรียักษ์ ได้ออกไปสร้างบรรเลงเชลยศักดิ์ วงดนตรีไทยสากลส่วนตัว จนแพร่กระจายไปทั่วพระนครและหัวเมืองต่างๆ นักดนตรีเหล่านั้นได้แก่ ครูอาจ สุนทร ร้อยเอกนพ ศรีเพ็ชรดี ครูช่อ ครูฉัตร สุนทรวาทีน ครูเทวาประสิทธิ์ พาทยโกศล ครูเดือน พาทยกุล จนแม้แต่ครูไพฑูรย์ พาทยโกศล ลูกสาวคนเดียวของนางจางวางทั่ว ก็มีความรู้เรื่องบรรเลง และเพลงสำหรับขับร้องด้วยบรรเลงเป็นอย่างดี (พูนพิศ อมาตยกุล, 2524)

ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นระยะเวลาที่มีพระบรมวงศานุวงศ์หลายพระองค์ได้เสด็จนิวัติกลับสู่สยาม ภายหลังจากที่ได้ทรงไปศึกษาต่อยังต่างประเทศ พร้อมกับทรงเข้ารับตำแหน่งในหน่วยงานราชการทหาร และด้วยความชื่นชมในดนตรีฝรั่งเป็นทุนเดิม ผสมกับความตั้งมั่นในการปรับปรุงกองทหารเกียรติยศ และกองดุริยางค์ของชาติ ให้มีความพร้อม ขณะเดียวกันก็มีการสร้างนักดนตรีจากกองทัพ เพื่อมาปฏิบัติงานได้เป็นจำนวนมาก ในการพัฒนาการดนตรีตะวันตกในกองทัพเรือ จึงมีเจ้านายและนักดนตรีหลายท่าน ที่มีบทบาทต่อการพัฒนาดนตรีฝรั่งในหน่วยงานทหารและในสังคมสยาม ดังจะยกตัวอย่างพอสังเขป ดังนี้

(1) นายพลเรือตรี พระเจ้าลูกยาเธอพระองค์เจ้าอาภากรเกียรติวงศ์ กรมหมื่นชุมพรเขตรอุดมศักดิ์ (รองผู้บัญชาการกรมทหารเรือ) พระองค์ทรงเป็นเจ้านายอีกท่านหนึ่งที่ได้รับการศึกษามาจากต่างประเทศตั้งแต่ครั้งทรงพระเยาว์ ด้วยพระองค์ทรงมีความปราดเปรื่องและมีความสามารถทางด้านดนตรีฝรั่งอย่างครบถ้วน ทรงมีความสามารถทางการดนตรีมาตั้งแต่ครั้งทรงพระเยาว์ เมื่อคราวที่สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดชเสด็จยุโรป พร้อมกับมีการเลี้ยงรับรองถวายที่สถานทูตกรุงปารีส ในคืนวันที่ 27 กรกฎาคม ร.ศ.115 (พ.ศ.2439) พระเจ้าลูกยาเธอ กรมหมื่นชุมพรเขตรอุดมศักดิ์ ได้ทรงขับร้องเพลงเดี่ยวชื่อ For me, For me ด้วย

ทรงเริ่มเข้ารับราชการทหารเรือใน ร.ศ.119 (พ.ศ.2443) พระองค์ทรงมานะปรับปรุงกรมทหารเรือ ให้เป็นทหารเรือแบบใหม่ ทรงนิพนธ์เพลงปลุกใจให้นักเรียนนายเรือ และทหารเรือร้อง เมื่อเข้าแถวสวนมนต์ไหว้พระตอนค่ำ และเวลาเดินทางไกล มีอยู่ 2 เพลง คือ เพลง คัมมิงทรูดิรียน (Coming Thro' the Rye) แปลงมาเป็นเพลงประจำกองทัพเรือชื่อ เพลงดอกประดู่ กับเพลง ลาวคำเนนทราย หรือเพลง สุนัขขี้เลียบหาด (www.abhakara.org/index, 12 มีนาคม 2554) และท้ายที่สุดทรงนิพนธ์เพลงฝรั่งแท้ๆ ชื่อว่า คาบของชาติ

รูปภาพที่ 5.9 สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ กรมหมื่นชุมพรเขตรอุดมศักดิ์

ภาพจาก <http://www.oknation.net/blog/nnnnnnn/2008/12/16/entry-1>

(2) นายนาวาตรี หลวงพิมลเสนี (หล้า) วม., รจม., ผู้บังคับการกองตรวจ กรมทหารเรือ ฝ่ายบกกองตรวจ กรมบัญชาการทหารเรือฝ่ายบก

(3) นาวาตรีหลวงสนองกรรมไพเราะ (กัน เกกานนท์) ว่าที่นายเรือตรี นายกัน รจ. , ผู้ช่วยผู้บังคับการกองตรวจ กรมทหารเรือฝ่ายบกกรมบัญชาการทหารเรือฝ่ายบก ในปี พ.ศ. 2461 (ค.ศ. 1918) ได้เลื่อนยศสูงสุดในปี พ.ศ. 2468 (ค.ศ. 1925) เป็น นาวาตรีหลวงสนองกรรมไพเราะ (กัน เกกานนท์) โดยรับตำแหน่งอาจารย์ใหญ่และผู้บังคับการกองตรวจทหารเรือ

รูปภาพที่ 5.10 หลวงสนองกรรมไพเราะ (กัน เกกานนท์)

ภาพจาก ศาสตราจารย์เกียรติคุณ นายแพทย์พูนพิศ อมาตยกุล

(4) รองอำมาตย์ตรี หลวงกล่อมโกศลศัพท์ (พ.ศ. 2405-2489) (ค.ศ. 1862 - 1946) ร.จ.ท.ป, (จอห์น สุนทรเทศ) ครูร้องที่มีชื่อเสียงของทหารเรือ ท่านเป็นบุตรของพระวิเศษภักดี (นุช) ในปี 2456 (ค.ศ. 1922) ท่านได้ย้ายมาสังกัด กองพันพาหนะ ในตำแหน่งพนักงานเห่เรือพระราชพิธี ซึ่งขณะนั้นมีนายเรือเอกหลวงชาญฤทธิไกร รั้งตำแหน่งผู้บัญชาการรองอำมาตย์ตรี ขุนกล่อมโกศลศัพท์ นายจอห์นเป็นคนชอบดนตรีและมีความสนใจในการเล่นเสภา ละคอนนอก ทำให้เก่งในเรื่องท่องจำบท ในที่สุดก็ชวนเพื่อนฝูงออกเล่นตามวัดต่างๆ เป็นที่รู้จักกันดี โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อได้แสดงคู่กับเพื่อนชื่อ นายสุข สุขะวาที (หลวงเพราเสนา)

ด้วยความที่นายจอห์น หรือหลวงกล่อมโกศลศัพท์มีเสียงดี กองแตรวงทหารเรือในขณะนั้นสมเด็จพระเจ้าฟ้าบริพัตร สุนทรพันธุ์ กรมพระนครสวรรค์วรพินิตทรงเป็นเสนาบดี ได้ติดต่อชักชวนให้ท่านเข้ารับราชการในตำแหน่งนักร้องประจำวงดนตรี (แตรวง) ยังได้ทำหน้าที่สำคัญในการเห่เรือพระที่นั่ง เวลาเสด็จเลียบพระนครทางชลมารค รวมทั้งเวลาในงานกฐินหลวงทางเรืออีกด้วยว่ากันว่าเสียงนายจอห์นนั้นดังมาก สองฟากแม่น้ำ เจ้าพระยาคนมาดูเห่เรือหลวงได้ยินเสียงเห่เรือกันชัดเจนดุเหมือนเสียงเพลงของนายจอห์นนั้น ต่อมาได้มีบริษัทแผ่นเสียงหลายแห่งมาทาบทามไปบันทึกเพลงเพิ่มมากขึ้นทุกที ได้แก่ Ketz Brothers Co.,Ltd. (ตราช้างเผือก), Lyrophone Concert Record Co.,Ltd. (ตราลำโพงปากแตร), Odeon Record Co.,Ltd. (ตราตึก)

จากประเทศเยอรมันนี, Gramophone Concert Record Co.,Ltd. (ตราหมาฟิงเพลง) จากประเทศอังกฤษ และ Pathe Record Co.,Ltd. (ตราไก่แดง) จากประเทศฝรั่งเศส ในปี พ.ศ. 2467 – 2468 (ค.ศ. 1924 - 1925) พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงละครเรื่อง “พระร่วง” ขุนกล่อมโกศลศัพท์ (ยศในขณะนั้น) ได้ขับร้องเพลงเขมรปากท่อได้ไพเราะ เป็นที่สยบอารมณ์พระราชหฤทัย ครั้งนั้นได้พระราชทานยศเป็น หลวงกล่อมโกศลศัพท์ แผ่นเสียงระยะหลังๆ จึงใช้ชื่อบนแผ่นว่า "หลวงกล่อมโกศล" นายจอถึงแก่กรรม เมื่อปี พ.ศ. 2485 (ค.ศ. 1942) เมื่ออายุ 80 ปี ด้วยโรคมะเร็ง

รูปภาพที่ 5.11 รองอำมาตย์ตรี หลวงกล่อมโกศลศัพท์ (จอห์น สุนทรเทศ)

ภาพจาก ศาสตราจารย์เกียรติคุณ นายแพทย์พูนพิศ อมาตยกุล

(5) นายเรือตรีควด ทรพรานนท์ ร.จ.ม. ครุแดตร 2461 (ค.ศ. 1918)

(6) ว่าที่นายเรือตรีแหม่ม พินสุวรรณ เข้ารับตำแหน่งในปีพ.ศ. 2465 (ค.ศ. 1922)

ตำแหน่ง ครุแดตรที่ 1

(7) นาวาโทหลวงเริ่มวิรัชพากย์ (เริ่ม ทรพรานนท์) หัวหน้ากองประวัติดำรงเรือ
กองประวัติศาสตร์ทหารเรือ

(8) เรือโทมานิต เสนะวิณิน ครูชอฝรั่งและ ผู้ช่วยครูเครื่องสายฝรั่งหลวง เริ่มเข้ารับราชการใน 2462 (ค.ศ. 1919) เกิดเมื่อปี พ.ศ.2440 (ค.ศ. 1897) เป็นบุตรคนสุดท้องในจำนวนพี่น้อง 7 คน บิดาชื่อนครเบ็ญ เป็นครูสอนในโรงเรียนและเล่นออร์แกน ไวโอลิน ประจำโบสถ์ของ วัดคาทอลิก เป็นตระกูลของนักดนตรีเพราะเล่นดนตรีได้ทุกคน ท่านมีที่พักอาศัยอยู่บริเวณ หน้าวัดญวนสามเสน ติดกับโรงเรียนเซนต์คาเบรียล ได้ศึกษาด้านการดนตรีกับบิดาบาทหลวงและครูฝรั่งจึงเป็นผู้ที่มีความรู้ ความชำนาญในด้านการดนตรีตะวันตก

นอกจากจะเล่นไวโอลินได้ดีแล้ว ยังฝึกหัดเครื่องดนตรีอื่นๆ อีก เช่น เปียโน และ แซ็กโซโฟน เป็นต้นท่านเข้ารับราชการในกรมทหารมหาดเล็กรักษาพระองค์ในตำแหน่งผู้ช่วยครูเครื่องสายฝรั่ง ยศ นายสิบโท ได้รับพระราชทานนามสกุล จากล้นเกล้ารัชกาลที่ 6 ว่า เสนะวิณิน เมื่อวันที่ 29 สิงหาคม พ.ศ.2460 (ค.ศ.1917)

มานิต เสนะวิณิน ได้มีโอกาสแสดงฝีมือด้านสีไวโอลินเป็นที่ประทับใจเจ้าฟ้าอัษฎางค์เดชาวุธ กรมหลวงนครราชสีมา เสนาบดีทหารเรือ ในสมัยนั้นจึงทรงชักชวนให้เข้ามารับราชการเป็นหัวหน้ากองดุริยางค์ทหารเรือของพระองค์ มียศเป็นว่าที่เรือตรี และได้เลื่อนยศขึ้นเป็นเรือโทในเวลาต่อมาได้มีโอกาสเป็นพระอาจารย์สอนดนตรีแก่พระราชวงศ์ชั้นผู้ใหญ่หลายพระองค์ รวมทั้งหม่อมแก้วพระชายาด้วย (ต่อมาคือท่านผู้หญิงแก้ว สนิทวงศ์เสนี ศิลปินแห่งชาติ) ผู้เชี่ยวชาญด้านนาฏศิลป์ กรมศิลปากร ซึ่งก็ได้เรียนเปียโนจาก ร.ท.มานิต เสนะวิณิน เช่นกัน ในช่วงเวลานั้นท่านเล่าว่า เรือโทมานิต มีความสามารถในการดนตรีตะวันตกเป็นอย่างมาก จนเจ้าฟ้าอัษฎางค์เดชาวุธ กรมหลวงนครราชสีมา สนับสนุนส่งไปดูงานด้านดนตรีที่กรุงโรม ประเทศอิตาลีด้วย

เมื่อเจ้าฟ้าอัษฎางค์เดชาวุธ กรมหลวงนครราชสีมาสิ้นพระชนม์ ร.ท.มานิตฯ ได้ขอลาออกจากราชการไปทำธุรกิจส่วนตัวที่ต่างจังหวัดและกลับเข้ามาทำงานด้านประพันธ์เพลงและเป็นหัวหน้าวงเครื่องสายให้กับบริษัทศรีกรุงภาพยนตร์ในปี พ.ศ.2474 (ค.ศ. 1931) โดยมีขุนวิจิตรมาตราเป็นผู้ประพันธ์คำร้องคู่กันเรื่อยมา หนังสือในฟิล์มเรื่องแรกของศรีกรุงชื่อ “หลงทาง” นั้นมีเพลงไทยบรรเลงด้วยวงดนตรีเครื่องสายฝรั่งโดย ร.ท.มานิต เสนะวิณิน ร.น. ไม่น้อยกว่า 4 เพลงได้แก่เพลงขึ้นพลับพลา บังใบ และลาวหลง เป็นต้น ท่านเป็นคนชอบดนตรีมากเป็นพิเศษถึงขนาดลงทุนซื้อเครื่องดนตรีไว้ครอบชุดและตั้งวงดนตรีของตนเองขึ้น โดยใช้ชื่อว่า “วงมานิตแจ๊ส” เป็นวงแจ๊สแบนด์หญิงล้วนวงแรกของประเทศ ซึ่งเป็นเรื่องที่โด่งดังมากในยุคสมัยนั้นนอกเหนือจากการเป็นหัวหน้าวงดนตรีให้บริษัทศรีกรุงภาพยนตร์แล้วยังเป็นผู้จัดการร้านจำหน่ายแผ่นเสียงของบริษัทศรีกรุง และรับจ้างปรับเสียงเครื่องเปียโนอีกด้วย (พูนพิศ อมาตยกุล, เอกสารอัดสำเนา)

รูปภาพที่ 5.12 ร.ท.มานิต เสนะวิณิน ร.น.

ภาพจาก ศาสตราจารย์เกียรติคุณ นายแพทย์พูนพิศ อมาตยกุล

ในช่วงระหว่างปี พ.ศ. 2454 – 2468 กองตรวจทหารเรือ ได้มีพัฒนาการไปอย่างมาก แม้ว่าหน่วยงานที่ดูแลรับผิดชอบกองตรวจและงานด้านดนตรีของกรมทหารเรือ มีกำลังพลจำนวนไม่มากนัก แต่การทำงานด้านดนตรีกลับพัฒนาไปในทิศทางที่มีระเบียบแบบแผน ด้วยพระอัจฉริยภาพในการทรงงานของทูลกระหม่อมบริพัตร แม้ว่าในบางช่วงเวลาจะมิได้ทรงปฏิบัติพระราชภารกิจในกรมทหารเรือก็ตาม แต่สิ่งที่พระองค์ทรงปลูกฝังการดนตรีไว้ให้กับกำลังพลในกรมทหารเรือ ถือเป็นแบบแผนที่ช่วยให้ตรวจและกองดุริยางค์ทหารเรือดำเนินงานมาได้ เพราะทรงปลูกฝังเรื่องการเรียนรู้การสอนทั้งทฤษฎี และปฏิบัติ ดนตรีตะวันตกให้กับทหารเรือมาตั้งแต่ครั้งยังทรงงาน มาตลอดในแผ่นดินรัชกาลที่ 5

ตารางที่ 5.5 ทำเนียบข้าราชการในกรมทหารเรือ พ.ศ. 2454

ที่มา หนังสือ ทำเนียบข้าราชการในกรมทหารเรือ

กรม	ชื่อ ยศ ตำแหน่ง
บัญชาการทหารเรือทั่วไป กรมบัญชาการกลาง	นายพลเรือเอก สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้ากรมหลวง นครสวรรค์วรพินิต (ราชองครักษ์พิเศษ เสนาบดี)
	นายพลเรือตรี พระเจ้าลูกยาเธอกรมหมื่นชุมพรเขตรอุดมศักดิ์ (รองผู้บัญชาการกรมทหารเรือ)
	กองตำรวจ นายนาวาตรี หลวงพิมลเสนี (หล้า) รจ., ผู้บังคับการกองตำรวจ กรมทหารเรือฝ่ายบก
	นายเรือตรี นายกัน รจ., ผู้ช่วยผู้บังคับการ
	รองอำมาตย์ตรี ขุนกล่อมโกศลศัพท์ ครูเรือ

ตารางที่ 5.6 ทำเนียบข้าราชการในกรมทหารเรือ พ.ศ. 2456-2459

ที่มา หนังสือ ทำเนียบข้าราชการในกรมทหารเรือ

กรม	ชื่อ ยศ ตำแหน่ง
บัญชาการทหารเรือทั่วไป กรมบัญชาการกลาง	นายพลเรือเอก สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงนครสวรรค์วรพินิต (ราชองครักษ์พิเศษ เสนาบดี)
กรมบัญชาการทหารเรือฝ่าย บก	นายพลเรือตรี พระยาวิจิตรนาวิ (ผู้บัญชาการกรมทหารเรือฝ่ายบก)
	กองตำรวจ นายเรือตรี นายกัน รจ., ผู้ช่วยผู้บังคับการกองตำรวจ กรมทหารเรือฝ่ายบก
	กองพันพาหนะ รองอำมาตย์ตรี ขุนกล่อมโกศลศัพท์ พนักงานเหเรือพระราชพิธี

ตารางที่ 5.7 ทำเนียบข้าราชการในกรมทหารเรือ พ.ศ. 2462

ที่มา หนังสือ ทำเนียบข้าราชการในกรมทหารเรือ

กรม	ชื่อ ยศ ตำแหน่ง
กระทรวงทหารเรือ	นายพลเรือเอก สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงนครสวรรค์วรพินิต เสนาบดี(ราชองครักษ์พิเศษ)
กรมเสนาธิการทหารเรือ	นายพลเรือโท พระเจ้าพี่ยาเธอ กรมหมื่นชุมพรเขตรอุดมศักดิ์ เสนาธิการ (องคมนตรี ราชองครักษ์พิเศษ)
	กองแตรวงทหารเรือ นายเรือโท ขุนสนองกรรมไพเราะ (กัณ ฤกษานนท์)รจ.,รจ., รั้งตำแหน่งอาจารย์ใหญ่และผู้บังคับการกองแตรวง
	นายเรือตรีฉวด ทรรทุรานนท์ ครูแตร
	นายมานิต เสนะวิณิน ครูซอฝรั่ง
	รองอำมาตย์ตรี ขุนกล่อมโกศลศัพท ร.จ.ท.ป.(จอ น สุนทรเทศ) พนักงานเหเรือพระราชพิธี

ตารางที่ 5.8 ทำเนียบข้าราชการในกรมทหารเรือ พ.ศ. 2463

ที่มา หนังสือ ทำเนียบข้าราชการในกรมทหารเรือ

กรม	ชื่อ ยศ ตำแหน่ง
กระทรวงทหารเรือ	นายพลเรือเอก สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดช ผู้ทรงกำกับราชการทหารเรือ (ราชองครักษ์พิเศษ)
กองแตรวงทหารเรือ	นายเรือเอก ขุนสนองกรรมไพเราะ (กัณ ฤกษานนท์) รจ., รจ. ,จ.ท. ,ร จ ท ป. รั้งตำแหน่งครูใหญ่และผู้บังคับการ
	นายเรือตรีฉวด ทรรทุรานนท์ ร.จ.ม, ครูแตร
	ว่าที่นายเรือตรีสุทธิ ศรีขญา ครูแตรที่ 2
	ว่าที่นายเรือตรีมานิต เสนะวิณิน ครูซอฝรั่ง
	รองอำมาตย์ตรี ขุนกล่อมโกศลศัพท ร.จ.ท.ป, (จอ น สุนทรเทศ) พนักงานเหเรือพระราชพิธี

ตารางที่ 5.9 ทำเนียบข้าราชการในกรมทหารเรือ พ.ศ. 2464

ที่มา หนังสือ ทำเนียบข้าราชการในกรมทหารเรือ

กรม	ชื่อ ยศ ตำแหน่ง
กระทรวงทหารเรือ	นายพลเรือเอก สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดช ผู้ทรงกำกับราชการทหารเรือ (ราชองครักษ์พิเศษ)
	กองแตรวงทหารเรือ นายเรือเอก ขุนสนองกรรมไพเราะ (กัน เกกานนท์) รั้งตำแหน่ง ครูใหญ่และผู้บังคับการ
	นายเรือตรีควด ทรรทุรานนท์ ร.จ.ม., ครูแตร
	พันจ่าเอกแจ่ม หว่างบางแวก รั้งตำแหน่งครูแตรที่ 2
	นายเรือตรีมานิต เสนะวิณิน ครูซอฝรั่ง
	รองอำมาตย์ตรี ขุนกล่อมโกศลศัพท์ ร.จ.ท.ป., (จอห์น สุนทรเทศ) พนักงานเห่เรือพระราชพิธี

ตารางที่ 5.10 ทำเนียบข้าราชการในกรมทหารเรือ พ.ศ. 2465

ที่มา หนังสือ ทำเนียบข้าราชการในกรมทหารเรือ

กรม	ชื่อ ยศ ตำแหน่ง
กระทรวงทหารเรือ	พลเรือเอก สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดช ผู้ทรงกำกับราชการทหารเรือ (ราชองครักษ์พิเศษ)
กองแตรวงทหารเรือ	นายเรือเอก ขุนสนองกรรมไพเราะ (กัน เกกานนท์) รังตำแหน่งครูใหญ่และผู้บังคับการ
	ว่าที่นายเรือตรีเข้ม พินสุวรรณ ครูแตรที่ 1
	(ว่าง) ครูแตรที่ 2
	นายเรือตรีมานิต เสนะวิณิน ครูซอฝรั่ง
	รองอำมาตย์ตรี ขุนกล่อมโกศลศัพท์ ร.จ.ท.ป., (จอห์น สุนทรเทศ) พนักงานเห่เรือพระราชพิธี

ตารางที่ 5.11 ทำเนียบข้าราชการในกรมทหารเรือ พ.ศ. 2468

ที่มา หนังสือ ทำเนียบข้าราชการในกรมทหารเรือ

กรม	ชื่อ ยศ ตำแหน่ง
กระทรวงทหารเรือ	นายพลเรือเอก สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดช ผู้ทรงกำกับราชการทหารเรือ (ราชองครักษ์พิเศษ)
กองประวัติศาสตร์ทหารเรือ	น.ท.หลวงเรียบวิรัชพากย์ (เรียบ ทรพรานนท์) หัวหน้ากองประวัติศาสตร์ทหารเรือ
	กองตรวจทหารเรือ นาวาตรี หลวงสนองกรรมไพเราะ (กัน เกกานนท์)รจม., รจ. ,จ.ห. ,ร จ ท ป. , รั้งตำแหน่งครูใหญ่และผู้บังคับการ
	เรือตรีเข้ม พินสุวรรณ ครูแตรที่ 1
	(ว่าง) ครูแตรที่ 2
	เรือโทมานิต เสนะวิณิน ครูซอฝรั่ง
	(ว่าง) พนักงานเหเรือพระราชพิธี

5.2 การจัดตั้งกรมมหรสพ และกองเครื่องสายฝรั่งหลวง ในรัชกาลที่ 6

ในปี พ.ศ. 2454 ภายหลังจากรัชกาลที่ 6 ทรงเสด็จขึ้นครองราชย์ ทรงโปรดเกล้าให้ตั้งกรมมหรสพขึ้น มีพระยาวิสุกรรมศิลปประสิทธิ์ (น้อย ศิลปี) เป็นเจ้ากรมมหรสพคนแรก และย้ายข้าราชการที่เคยสังกัดวังบ้านหม้อ ของเจ้าพระยาเทเวศร์วงศ์วิวัฒน์ ไปรวมกับนักดนตรีข้าหลวงเดิม (คือกลุ่มนักดนตรีจากวัดน้อยทองอยู่) รวมทั้งรับเครื่องดนตรีของหลวง สมัยรัชกาลที่ 5 คืนมาด้วย ตั้งขึ้นเป็นสังกัดกรมพิณพาทย์หลวง ในขณะเดียวกัน พระองค์ท่านก็ได้จัดตั้งวงเครื่องสายฝรั่งหลวงขึ้นในเวลาไล่เรี่ยกัน ทรงมีพระราชประสงค์ จะให้มีกิจการดนตรีสากลขึ้นในประเทศ ทั้งนี้ทรงมุ่งหวังให้ประชาชน ได้รับรู้และสัมผัสกับดนตรีตะวันตก อีกทั้งเป็นการแสดงออกให้เห็นถึงความ เป็นอารยะของชาติผ่านงานศิลปะแขนงนี้ ต่อมาได้ถูกจัดตั้งขึ้นเป็น กองเครื่องสายฝรั่งหลวง ในปี พ.ศ. 2460 สะท้อนให้เห็นถึงพระราชประสงค์ของรัชกาลที่ 6 ผ่านบันทึกของ พลเอก เจ้าพระยารามราฆพ (ม.ล.ฟื้น พึ่งบุญ) บุคคลสำคัญผู้ใกล้ชิดในพระองค์พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ ความว่า

ในปี พ.ศ. 2455 (ค.ศ. 1912) เจ้าพระยารามราฆพ ได้กราบบังคมทูลเสนอ งานดนตรีฝรั่งหลวงขึ้นในกรมมหรสพ จึงได้ทรงสถาปนาวงดนตรีขึ้นใน ราชสำนักของพระองค์ เรียกว่า “วงเครื่องสายฝรั่งหลวง” ซึ่งกรมดังกล่าว ก่อตั้งขึ้นก่อนหน้าการก่อตั้งกรมเครื่องสายฝรั่งหลวงเพียง 2 ปี ในช่วง เริ่มต้นนั้น ได้คัดเลือกนักดนตรีไทย ที่สังกัดอยู่ในกรมมหรสพ ให้เข้ามา ฝึกมาหัดเครื่องสายฝรั่ง ทั้งยังได้หาครูต่างชาติ มาได้ 2 คน คนหนึ่งทราบ ชื่อว่า มร. อิน โน เค กับเพื่อน เข้ามาทำการสอนเครื่องสายฝรั่งโดยสัญญา ว่า ในเวลา 6 เดือน สร้างเป็นวงเครื่องสายฝรั่งได้ (พูนพิศ อมาตยกุล, สัมภาษณ์ วันที่ 25 มีนาคม 2555)

แต่การเรียนการสอนไม่สามารถดำเนินต่อไปได้ เนื่องจากการเรียนการสอนไม่ประสบ ผลสำเร็จ เพราะปัญหาหลายประการด้วยกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการสื่อสารคนละภาษา ทำให้การ ทำงานเป็นไปด้วยความยากลำบาก แม้จะมีพระยานครเทพปริดา ซึ่งมีความสามารถทางดนตรีมาเป็น ล่ามให้ ก็ยังไม่สามารถทำวงเครื่องสายฝรั่งหลวง ให้สำเร็จลุล่วงไปได้ นอกจากนี้ด้วยธรรมชาติของ นักดนตรีไทย ซึ่งใช้ระบบการสอนในแบบท่องจำ และมุขปาฐะ แต่ในขณะที่ดนตรีตะวันตกเป็น วัฒนธรรมการใช้โน้ตเพลงในการบรรเลง ส่งผลให้นักดนตรีจากกรมมหรสพ ไม่สามารถอ่าน เขียนโน้ตฝรั่งได้ การเรียนจึงไม่ประสบผลสำเร็จ ดังความว่า

“การเรียนการสอนไม่ประสบผลสำเร็จ เพราะครูพูดภาษาไทยไม่ได้ อย่าง หนึ่ง และแม้ว่าจะมีพระยานครเทพปริดา ซึ่งสืบทอดไวโอลินได้ เข้า มาช่วย เป็นล่ามและช่วยสอนด้วย แล้วก็ตาม ก็ไม่สามารถจะบรรเลงรวมวงให้ดี ได้ ปัญหาคือนักเรียนไม่ชอบอ่านโน้ตฝรั่งแบบบรรทัด 5 เส้น โดยอธิบาย ว่าอ่านยาก บรรเลงตามโน้ตไม่ทันใจ ทุกคนต้องการจะบรรเลงด้วย ความจำแบบดนตรีไทยดั้งเดิม การบรรเลงรวมวงให้เกิดการประสาน เสียงอย่างฝรั่งจึงไม่อาจจะดำเนินไปได้อย่างราบรื่น ที่สุดครูฝรั่งทั้งสอง คนต้องลาออกไป

ในเวลาต่อมาครูณัชชาวี ได้รับการขอร้องจากท่านผู้ควบคุมงาน กรมเครื่องสายฝรั่ง หลวง โดยท่านปลัดกรม พระประดิษฐไพเราะ (แอมโบรสิโอ วัน วาระสิริ) ซึ่งทำงานประจำอยู่ที่ วังจันทร์เกษม (ปัจจุบันคือที่ตั้งกระทรวงศึกษาธิการ) ให้มาช่วยปรับวงของ ราชสำนักรัชกาลที่ 6 ซึ่ง แต่เดิมนั้น มีฝรั่งสองคน คือมิสเตอร์ อินโนเค และเพื่อน ได้รับปากว่าจะสร้างวงดุริยางค์สากล ถวายเป็นของฝ่ายวังหลวงให้สำเร็จ แต่ก็ยังไม่ประสบผลสำเร็จ แต่เนื่องจากนักดนตรีส่วนมาก

เป็นนักดนตรีไทยมาก่อน ค่อนข้างกับการเล่นดนตรีด้วยการจดจำ จึงไม่ยอมอ่านและเขียนโน้ตสากล การบรรเลงรวมวงจึงผิดขนบของวงดุริยางค์ฝรั่ง พระประดิษฐไพเราะ (แอมโบรสิโอ วัน วาระสิริ) จึงขอให้ครูنشชาริแบ่งเวลาจาก วงดุริยางค์มาร่วม มาช่วยสร้างวงเครื่องสายฝรั่งหลวงด้วย ในเรื่องนี้ ขุนสมานเลียงประจักษ์ (เถา สินธุนาคร) ศิษย์ของครูنشชาริ ที่อยู่ประจำวงเครื่องสายฝรั่งหลวง ได้ให้ข้อมูลเป็นรายละเอียด พอสรุปได้ว่า

ขณะเดียวกันนักดนตรีที่ฝึกอยู่ในวงเครื่องสายฝรั่งหลวงที่วังจันทรถนอม (ปัจจุบันคือกระทรวงศึกษาธิการ) ได้ทราบและได้เห็นงานของ ครูنشชาริ ซึ่งพูดกระหม่อมเล็ก (สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอเจ้าฟ้ากรมหลวงพิษณุโลกประชานารถ) ทรงจ้างเข้ามาจากประเทศอิตาลี ได้สอนในกองทัพบก สามารถตั้งวงดุริยางค์สากลขนาดกลาง ประมาณ 30-40 คน ได้สำเร็จ ครูنشชารินั้นทำงานประจำที่ตึกชั้นสามอยู่หลังกระทรวงกลาโหม ตรงเชิงสะพานช้างโรงสี (สะพานข้ามคลองคูเมืองเดิม) เขาสอนทหารมาร่วมกับทหารหน้า ที่ประจำอยู่ ณ อาคาร กระทรวงยุทธนาธิการ เรียกว่า “วงดุริยางค์มาร่วม” บรรเลงเพลงฝรั่ง ให้ชาวต่างชาติฟัง ได้รับคำชมเชย จนถึงเป็นข่าวในหนังสือพิมพ์มาแล้วหลายครั้ง ทางวังจันทรถนอม จึงให้ไปสืบถามวิธีการเรียนการสอนจากทหารม้าที่เรียนกับครูنشชาริ ก็ได้รับคำอธิบายว่า ครูنشชาริเป็นคนเก่ง ความรู้ระดับโปรเฟสเซอร์ คนตรีนอกจากจะหัดเครื่องสายให้ทหารด้วยตนเองอย่างจริงจังแล้ว ยังมีครูทหารเกณฑ์อย่างฝรั่ง นับถือศาสนาคริสต์นิกาย โปรเตสแตนต์และไทยได้ มาช่วยสอนอีก 2 คน คือหมื่นคำรณพิฆาต กับหมื่นอำนาจไพรี

“ส่วนวงเครื่องสายฝรั่งหลวงของกรมมหรสพนั้นเล่า แม้จะมีประวัติว่า กำหนดให้สร้างมา ตั้งแต่ปี 2455 ก็ยังไม่สามารถทำอะไรได้เลย ทางกรมมหรสพจึงได้ขอร้องให้ท่านอาจารย์ผู้นี้มาช่วยดำเนินการสอน และได้สั่งซื้อเครื่องดนตรีมาครบชุด เป็นวงแบบ Medium Orchestra เมื่อเครื่องดนตรีเหล่านี้มาถึงแล้ว ท่านก็ได้เริ่มทำการสอน แต่ทางกรมมหรสพก็ยังคงอาศัยนักดนตรีของวงปี่พาทย์เข้ามาบรรเลงอย่างเดิม เป็นที่น่าเสียดายว่า ทางกรมมได้คำนี้จะผลิตเด็ก ให้เป็น นักดนตรีขึ้นมาใหม่ อย่างไรก็ตาม ท่านอาจารย์ผู้นี้ ได้ปรับปรุงกิจการต่างๆ เริ่มสอนเด็กหนุ่มใหม่ๆ ด้วยความมานะพากเพียรอย่างยิ่งยวดตลอดมา ทั้งได้เรียบเรียงเพลงขึ้นให้เป็นพิเศษ เพื่อให้ให้นักดนตรีสามารถบรรเลงเพลงเบ็ดเตล็ดเล็กๆ น้อยๆ ได้ดีพอสมควร

การสอนมีปัญหา เพราะอาจารย์พูดภาษาไทยไม่ได้ จึงสื่อความกับนักดนตรีไทยยากยิ่ง เพราะหัดได้อาศัยล่ามซึ่งเป็นนักดนตรี และศิษย์เก่าของอัสสัมชัญคนหนึ่ง คอยช่วยเหลือ จนถึงปี 2457 สงครามโลกครั้งที่ 1 ประทุขึ้นในภาคพื้นยุโรป อาจารย์ชาวอิตาลีเลย จึงถูกระดมพล เรียกตัวกลับไปยังประเทศอิตาลี วงดนตรีกรรมมหรสพก็เริ่มระส่ำระสายแต่นั้นมา”

เมื่อแรกที่ขุนเจนดุริยางค์ (ปีเตอร์ ไฟท์) มาทำการสอนวงเครื่องสายฝรั่งหลวงนั้น แทบจะไม่มีความพร้อมในทุกๆ ด้าน ทั้งกำลังคน เครื่องดนตรี และสถานที่ ดังความที่ท่านได้ปรากฏไว้ในบันทึกเรื่อง 35 ปี ของชีวิตในการดนตรี เรื่อง สภาพของวงดนตรีวงเครื่องสายฝรั่งหลวง ดังนี้

“... เครื่องลมและเครื่องทองเหลือง (*Woodwind and Brass*) ซึ่งใช้งานอยู่ในปัจจุบันนี้ เป็นเครื่องที่สั่งซื้อจากห้าง *Boosy & Hawkes* ใช้งานมากกว่า 20 ปีแล้ว เกินอายุที่จะใช้งานได้ต่อไป มีจำนวนพอใช้งานได้เป็นบางเครื่อง” ...ข้าพเจ้าเริ่มทำการทดลองคุณสมบัติของนักดนตรีที่ประจำอยู่ในวง ก็ทราบได้ทันทีว่านักดนตรีเหล่านี้มีความสามารถน้อยเต็มที และส่วนมากเป็นผู้สูงอายุ ถ้าขึ้นฝึกให้ปฏิบัติเช่นนี้ต่อไปก็จะไม่ได้ผลเลย เพราะนิ้วก้านและข้อมือแข็งทื่อไม่คล่องแคล่ว โสตประสาทในการฟังระดับเสียงดนตรีฝรั่งเป็นดุ้น ในจำพวกเครื่องดี (*Strings*) ก็ผิดเพี้ยนไปทางระดับเสียงของดนตรีไทยหมดเพราะเคยชินในทางหนึ่งเสียแล้ว ยากที่จะแก้ไขให้เข้ามาอีกทางหนึ่งได้ มีหน้าซ้ำ นักดนตรีเหล่านี้ยังต้องฝึกฝึในหน้าที่ทางวงปีพาทย์อีกด้วย เป็นการหมดหวังที่จะโน้มการใช้โสตประสาทมาทางดนตรีฝรั่งได้ในเมื่อเป็นเช่นนี้ ข้าพเจ้าจึงได้ปรึกษารื้อกับผู้ปกครอง และได้ตกลงกันทำหนังสือร้องเรียนไปยังผู้บัญชาการกรมมหรสพ ขออนุญาตผลิตนักเรียนจำนวนหนึ่งขึ้นมาใหม่ โดยรับแต่ผู้ที่ยังมีอายุในระหว่าง 12 ปี ถึง 14 ปี ให้เข้ามารับการฝึกฝนแต่ในด้านดนตรีฝรั่งอย่างเดียว ซึ่งภายในระยะเวลาเพียง 2 หรือ 3 ปี เท่านั้น ก็สามารถระบายนักดนตรีของวงปีพาทย์และปฏิบัติทางสากลแทนต่อไป ซึ่งในกาลต่อมาอีก 5 หรือ 6 ปี ก็สามารถออกทำการบรรเลงขนาดเบา *Light Music* ในการแสดง *Popular Concert* ได้ ทั้งยังได้มีโอกาสเข้าสมทบกับวงดุริยางค์ของกรมทหารม้ารวม ออกทำการบรรเลงประกอบการแสดง *Opera* “*Cavalleria Rusticana*” ของ *Mascagni* ดังกล่าวแล้วได้ด้วย”

อย่างไรก็ดี สภาพของวงเครื่องสายฝรั่งหลวงไม่ถึงกับจะทำงานไม่ได้ เพราะเมื่อครั้นซาร์กลับมารับราชการในกองทัพบกอีกเป็นรอบที่ 2 หลังจากเสร็จสิ้นสงครามโลกครั้งที่ 1 แล้ว เขาได้รวมวงเครื่องสายฝรั่งหลวงเข้ากับวงดุริยางค์ม้ารวมและฝึกฝนอย่างหนัก จนสามารถออกแสดงมหาอุปรากรอิตาลีขึ้น เรื่อง คาวัลเลอเรีย รุสติกาน่า ถวายรัชกาลที่ 6 ได้เป็นผลสำเร็จ

เนื่องจากประสบปัญหาเรื่องกำลังคนในวงเครื่องสายฝรั่งหลวง เพราะนักดนตรีส่วนใหญ่มีพื้นฐานการบรรเลงแต่ดนตรีไทยดั้งเดิม จึงไม่อาจจะบรรเลงคอนเสิร์ตอย่างฝรั่งได้อย่างเต็มที่ เพราะขาดความถนัด ไม่สามารถแก้ไขให้บรรเลงดนตรีตะวันตกได้ ในปี พ.ศ. 2462 (ค.ศ. 1919) วงเครื่องสายฝรั่งหลวงเริ่มสรรหา เด็กหนุ่ม เพื่อเข้ารับการฝึกหัด โดยมีโรงเรียนพรานหลวงเป็นสถานที่รับเด็กเข้ามาเรียนวิชาสามัญไปพร้อมกับการฝึกปฏิบัติดนตรีฝรั่ง ขณะนั้นเป็นเวลาก่อนสิ้นรัชกาลที่ 6 ประมาณ 6 ปี ครูมนตรี ตราโมท ศิลปินเอกในกรมศิลปากร ผู้ซึ่งเคยเป็นนักเรียนผู้หนึ่งอยู่ในโรงเรียนนั้นได้เขียนเล่าไว้ดังนี้

“...พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว คงจะได้ทรงพิจารณาเห็นด้วยพระปรีชาญาณอยู่แล้วว่า ไม่ว่าผู้ที่มีศิลปวิทยาการทางไหน แม้จะสามารถเพียงใดก็ตาม ถ้าขาดการศึกษาในด้านความรู้สามัญเสียแล้ว ย่อมเป็นทางนำมาซึ่งความต่ำทราม เป็นที่เหยียดหยามของบุคคลทั่วไป และถ้าผู้ใดมีพื้นฐานการศึกษาวิชาสามัญอยู่แล้ว ก็ย่อมจะช่วยเชิดชูให้ศิลปวิทยาการของผู้นั้นสูงเด่นขึ้นได้เป็นอย่างดี แต่ว่าการที่จะให้ผู้ใหญ่ที่สูงอายุแล้วกลับมาเริ่มเล่าเรียนวิชาสามัญกันใหม่นั้น ย่อมจะไม่เป็นที่สบอารมณ์ของผู้ถูกเกณฑ์ให้เรียนถึงแม้จะบังคับไปก็คงไร้ประโยชน์

เพราะฉะนั้นเมื่อสบโอกาสที่มีเด็กเล็กมาสักรเป็นนักเรียนฝึกหัดในกรมมหรสพ ทางโขนบ้าง ละคอนบ้าง ปี่พาทย์บ้าง เครื่องสายฝรั่งบ้าง จำนวนมากด้วยกัน พระองค์จึงทรงถือโอกาสนี้เข้าแก้ไข โดยโปรดให้ตั้งโรงเรียนสอนหนังสือขึ้นในบริเวณสวนมิสกวัน ด้านติดถนนพิษณุโลก แยกเป็นหน่วยราชการหนึ่ง เรียกว่า กองโรงเรียนทหารกระบี่หลวง

...ภายหลังเมื่อได้ทรงตั้งกรมเสื่อป่าพรานหลวงรักษาพระองค์ขึ้น และยุบทหารกระบี่หลวง แล้วโอนข้าราชการกรมมหรสพที่เคยเป็นทหารกระบี่ทั้งหมดมาเป็น"เสื่อป่าพรานหลวง ร.อ." จึงพระราชทานนามโรงเรียนทหารกระบี่หลวงเดิมเป็น "โรงเรียนพรานหลวงในพระบรมราชูปถัมภ์" ให้บรรดาเด็กที่สมัครเข้ามาในกรมมหรสพต้องเข้าโรงเรียนทุกคน ซึ่งมีจำนวนนักเรียนทั้งหมดราว 100 คน โรงเรียนนี้ทำการสอนอย่างโรงเรียน

สามัญทั่วไปแบ่งเป็น 6 ชั้น มีครูประจำตามสมควร มีนายชวน
เอกะโรหิต (ภายหลังเป็น พระนันทพรคพลานุสิฐ) เป็นอาจารย์ใหญ่

เวลาเรียนในตอนเช้า นักเรียนทุกคนต้องเข้าเรียนวิชาสามัญทั้งหมด แต่
ตอนบ่ายนักเรียนคนใดไม่ต้องฝึกหัดวิชาศิลปะตามสาขาของตนก็คงอยู่
เรียนหนังสือต่อไป หากนักเรียนคนใดต้องรับฝึกวิชาศิลปะ ก็ให้ไปเข้า
เล่าเรียนวิชาศิลปะ ยังสถานที่อันเป็นที่ตั้งกรมกองของศิลปะนั้นๆ เช่น
กรมพิพาทย์พลวงอยู่ในบริเวณวังจันทร์ข้างกองกรมบัญชาการ กรมโขน
หลวง อยู่ที่โรงโขนหลวงสวนมิสกวัน ก็ให้ไปฝึกโขนละครที่นั่น

...กองเครื่องสายฝรั่งหลวงอยู่ที่ราชตฤณมัยสมาคม (บางคราวก็ย้ายไปอยู่ที่
สวนจิตรลดาและสโมสรเสือป่าบ้าง) ด้วยมีพระราชประสงค์ที่จะให้บรรดา
เด็กๆ อันจะเป็นศิลปินต่อไปในภายหน้าเหล่านี้ได้เล่าเรียนมีความรู้โดยไม่
ทอดทิ้ง ทั้งนี้โรงเรียนพรานหลวงเป็นโรงเรียนกินนอนพระราชทานอาหาร
เครื่องนุ่งห่ม และเงินเบี้ยเลี้ยงให้อีกด้วย

... หนังสือสำหรับใช้ในการเล่าเรียนต่างๆ ก็โปรดเกล้าฯ ให้จัดหาซื้อไว้
แจกจ่ายทั่วกันมิให้ขาดแคลน นักเรียนพรานทุกคนได้รับแจกหีบเหล็ก 1
ใบ ผ้านุ่งผ้าพื้น 2 ผืน เสื้อในขาว 2 ตัว กับเครื่องแต่งกายแบบนักเรียน
พรานปีละ 2 ชุด พร้อมทั้งเตียงที่นอนเป็นทิวแถวในบริเวณวังจันทร์ด้าน
ตะวันตกและด้านเหนือ

...เมื่อพ้นเวลาเรียนแล้วในเวลาเช้าถึงบ่าย 4 โมง นักเรียนจะต้องอยู่ใน
ความควบคุมของครูผู้เป็นหัวหน้าคณะ ซึ่งแบ่งเป็น 4 คณะ เรียกชื่อคณะ
ตามราชทินนามของครูผู้ควบคุม เช่น คณะประสาธน์ คณะประสิทธิ์ คณะ
วิศาลและคณะพิเศษ ครูผู้ควบคุมเหล่านั้นก็มีห้องพักอยู่แถวเดียวกับ
นักเรียนในคณะของตน และมีการประกวดประชันให้นักเรียนเหล่านั้นทำ
ความสะอาดและตกแต่งห้องพักด้วย ถ้านักเรียนคนใดรักษาห้องของตน
สะอาดตกแต่งเรียบร้อย ครูผู้ควบคุมก็จะมีรางวัล ให้เป็นครั้งคราว

...ในสัปดาห์หนึ่งจะส่งเสื้อผ้าต่างๆ ไปซักฟอกได้โดยโปรดเกล้าฯ ให้เป็น
ค่าใช้จ่ายของหลวง นอกจากนี้ ยังมีสนามและมีโรงพยาบาลตั้งอยู่ใน
บริเวณวังจันทร์ตอนหน้า ซึ่งเรียกกันภายในเวลานั้นว่า "สวนจันทร์" (จาก
คลองเม่งเส็ง ถึงถนนราชดำเนินนอกในบริเวณซึ่งเป็นที่ตั้งของ
กระทรวงศึกษาธิการในบัดนี้) เมื่อเจ็บไข้ได้ป่วยก็ไปให้หมอหลวงตรวจ

รักษา มีนายแพทย์ทำการเยียวรักษาพยาบาลพร้อมมูล นับว่านักเรียนพรานหลวงทุกคน มีปัจจัย 4 พร้อม อย่างอุดมสมบูรณ์

นอกจากปัจจัย 4 และสถานเล่าเรียนดังกล่าวแล้ว เมื่อนักเรียนคนใดมีความสามารถพอที่จะช่วยเหลือราชการในด้านศิลปะของตนบ้างแล้ว กรมกองทางสาขาศิลปะนั้นก็จะขอตั้งเป็นเงินเดือนพอเป็นค่าใช้จ่ายเล็กๆน้อยๆให้อีกตามสมควรและอยู่ในเกณฑ์เป็นข้าราชการตั้งแต่นั้น แต่ทั้งนี้มิได้หมายความว่า จะต้องออกจากโรงเรียนไปเลย การเรียนวิชาสามัญก็เรียนไป การรับราชการก็ปฏิบัติไปเป็นคนละส่วน” (มนตรี ตราโมท, เอกสารอัดสำเนา)

ภายหลังที่วงเครื่องสายฝรั่งหลวงได้รับการฝึกหัดจนชำนาญภายใต้การควบคุมของพระเจนดุริยางค์แล้ว การฝึกฝนก็เป็นที่ไปด้วยดี มีนักดนตรีรุ่นใหม่ๆ จำนวนมากเข้ามาฝึกหัดในวงเครื่องสายฝรั่งหลวง ดังเช่นนายเมย์ เอื้อเฟื้อ นักดนตรีท่านหนึ่งที่เป็นบุคคลสำคัญ และมีบทบาทร่วมกับวงเครื่องสายฝรั่งหลวงมาตั้งแต่แรก ได้กล่าวถึงการเรียนและฝึกหัดในขณะนั้น ความว่า

“...เป็นนักเรียนฝึกหัดวงเครื่องสายฝรั่ง รุ่นแรกๆ ที่มีบทบาทและเป็นบุคคลที่สะท้อนให้เห็นถึงพัฒนาการของการเรียนการสอนดนตรีตะวันตกภายใต้ระบบราชสำนักได้เป็นอย่างดี การเรียนของนายเมย์ เอื้อเฟื้อ แสดงให้เห็นถึงการสืบทอดและเรียนรู้ดนตรีตะวันตกในแบบการถ่ายทอดอย่างรุ่นต่อรุ่น โดยหลังจากที่นายเมย์ได้รับคัดเลือกให้เข้าเรียนดนตรีตะวันตกในวงเครื่องสายฝรั่งหลวงแล้ว การเรียนการสอนในระยะเริ่มแรกจึงได้รุ่นพี่ศิลปินชื่อ นายเอิบ นฤมิตรศิลป์ เป็นผู้ฝึกหัด และมีพระเจนดุริยางค์เป็นผู้ควบคุมอีกชั้นหนึ่ง หลังจากนั้น 5 ปี จึงได้มีโอกาสออกแสดงต่อหน้าพสกนิกรและพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงตรัสรับสั่งกับนายเมย์ว่า “เอ็งหัดไปเถอะ ดีแน่” ทำให้ตัวนายเมย์มีกำลังใจ เรียนดนตรีอย่างน้อยวันละ 4 ชั่วโมงอย่างไม่เหน็ดเหนื่อย

... หลังจากนั้นได้มีการแสดงหน้าพระที่นั่งพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว และ นายเมย์ เอื้อเฟื้อ ได้แสดงเดี่ยวไวโอลินหน้าพระที่นั่ง ด้วยการบรรเลงเพลง *Dance Macabre* หรือที่เรียกว่า ระบำศพ หรือระบำหัวกะโหลก และยังเดี่ยวไวโอลินคู่กับโซโล่ งานของเบโซเฟนอีก 15 นาที ถวายหน้าพระที่นั่งและท่ามกลางชาวต่างชาติ และได้รับความชื่นชมเป็นอันมาก” (เมย์อนุสรณ์, 2506)

พัฒนาการด้านวงเครื่องสายฝรั่ง มีความเจริญก้าวหน้าไปอย่างมาก เนื่องจากความพร้อมในหลายส่วนด้วยกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งทรงมีพระราชนิยมในเรื่องศิลปะการดนตรีเป็นอย่างมาก อีกทั้งความพร้อมในด้านเครื่องดนตรี ครูดนตรี และนักดนตรี เป็นสิ่งที่สำคัญและเป็นช่วงระยะเวลาที่ทุกอย่างมาบรรจบกันได้ลงตัว แม้ในช่วงระยะเริ่มต้นจะมีปัญหาติดขัดข้ออยู่บ้างตามที่บรรยายมาแล้ว เช่นขาดครูผู้สอน และนักดนตรีที่ไม่สามารถฝึกหัดได้ตามต้องการ ความพร้อมของนักดนตรีปรากฏขึ้นในช่วงทำรัชกาลที่ 6 ก่อนสวรรคตในปี 2468 (ค.ศ. 1925) นั้น ได้มีนักดนตรีฝรั่งเกิดขึ้นในกรุงเทพฯ จำนวนมาก สังกัดอยู่ในวงเครื่องสายฝรั่งหลวง ทั้งที่เป็นนักดนตรีที่ฝึกฝนขึ้นใหม่เกือบทั้งหมด

การจัดตั้งวงเครื่องสายฝรั่งหลวง และการให้การศึกษาแก่นักดนตรีตะวันตกในโรงเรียนพรานหลวง จึงเป็นการบ่มเพาะนักเรียนดุริยางค์ตะวันตกให้เกิดขึ้นภายใต้มาตรฐานการเรียนรู้ดนตรีตะวันตกตามขนบอย่างแท้จริง โดยเฉพาะอย่างยิ่งการอ่านโน้ตในขณะบรรเลงควบคู่ไปด้วย แม้ว่าที่ผ่านมา มีกลุ่มนักดนตรีไทยซึ่งถูกนำเข้าไปเรียนก่อนเป็นพวกแรก แต่ก็ประสบปัญหาในความเคยชินกับการบรรเลงดนตรีด้วยการจดจำเป็นหลัก กองเครื่องสายฝรั่งหลวงมีความเจริญรุ่งเรืองอย่างมากในสมัยรัชกาลที่ 6 ต่อมาเมื่อก้าวเข้าสู่แผ่นดินรัชกาลที่ 7 ประกอบกับเศรษฐกิจตกต่ำ ทำให้มีศิลปินจำนวนมากต้องถูกดูลย์ และซบเซาอยู่ระยะหนึ่ง

5.3 ปัจจัยที่ก่อให้เกิดพัฒนาการของดนตรีตะวันตกในรัชกาลที่ 6

ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงส่งเสริมให้มีการมีพัฒนาการศิลปะวิทยาการทั้งทางด้านดนตรีและนาฏศิลป์อย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเปลี่ยนแปลงค่านิยมในการเล่นละคร ได้เกิดละครพูดอย่างธรรมเนียมฝรั่งขึ้นมากมายในรัชกาลนี้ และบรรเลงดนตรีนอกจากมีวงเครื่องสายฝรั่งหลวงแล้ว ยังมีวงดนตรีไทยและกรมมหรสพที่เข้มแข็งยิ่งนัก ทั้งนี้เป็นไปตามพระราชนิยมของล้นเกล้ารัชกาลที่ 6 ที่ทรงพอพระทัยในศิลปการดนตรีและการละคร

5.3.1 ค่านิยมในการบรรเลงดนตรีตะวันตกของราชสำนัก

ปัจจัยที่เป็นส่วนส่งเสริมให้เกิดพัฒนาการดนตรีตะวันตกในประเทศ เกิดจากสาเหตุหลายประการ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง พระราชนิยมในการบรรเลงดนตรีตะวันตกของเจ้านายหลายพระองค์ ถือเป็นพระราชนิยมส่วนพระองค์ และก่อให้เกิดนักดนตรีที่มีความสามารถมากมาย ดังตัวอย่างเช่น สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าจุฑาธุชธราดิลก กรมขุนเพ็ชรบูรณ์อินทราชัย

พระราชโอรสองค์ที่ 72 ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และองค์ที่ 9 ใน สมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ ทรงเป็นบุคคลที่มีบทบาทและให้ความสนพระทัยในการดนตรีตะวันตก และทรงเป็นนักดนตรีตะวันตกที่ทรงเครื่องดนตรีได้หลายอย่าง ครั้นเมื่อเจริญพระชันษาขึ้น พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงโปรดเกล้าฯ ให้สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าฯ กรมขุนเพ็ชรบูรณ์อินทราชัย เดินทางไปศึกษาต่อที่ประเทศอังกฤษ พร้อมกับเจ้าฟ้าอัษฎางค์เดชาวุธ และเจ้าฟ้ามหิดลอดุลยเดช เมื่อ พ.ศ. 2448 (ค.ศ. 1905) ทรงศึกษาใน Magdalen College มหาวิทยาลัยเคมบริดจ์ ทรงโปรดการทรงแกรนด์เปียโน ฮาร์พ และไวโอลิน ทรงโปรดศิลปะการละคร ได้ทรงพระนิพนธ์บทละครดึกดำบรรพ์

รูปภาพที่ 5.13 สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าจุฑาธุชธราดิลก กรมขุนเพ็ชรบูรณ์อินทราชัย
ภาพจาก ศาสตราจารย์เกียรติคุณ นายแพทย์พูนพิศ อมาตยกุล

ในขณะเดียวกัน จากความชื่นชมและพระราชนิมิตในดนตรีตะวันตกของเจ้านายจำนวนมาก ส่งผลต่อการพัฒนาการทางด้านดนตรีตะวันตกที่เห็นได้ชัดประการหนึ่งในราชสำนัก คือ การก่อตั้งวงเครื่องสายผสมเปียโนขึ้น โดยพระสุจริตสุดา (พระสนมเอก) ในเรื่องวงเครื่องสายผสมนั้นได้เกิดขึ้นมาตั้งแต่ในสมัยรัชกาลที่ 5 โดยมีวงเครื่องสายผสมเปียโน ณ ตำหนักพระราชชายาเจ้าดารารัศมี ดังตัวอย่างการใช้อร์แกน และเปียโนบรรเลงเพลงไทยเดิม ที่ตำหนักพระราชชายาเจ้าดารารัศมี เป็นต้น มาถึงในรัชกาลที่ 6 ก็มีวงเครื่องสายผสมเกิดขึ้นสองอย่าง คือ วงเครื่องสายผสมจิม กับวงเครื่องสายผสมเปียโน ของฝ่ายใน (พูนพิศ อมาตยกุล อ้างอิง มนตรี ตราโมท, 2525)

ราวปี พ.ศ. 2465 (ค.ศ.1922) พระสุจริตสุตา พระสนมเอกในรัชกาลที่ 6 ได้อุปการะเด็กหญิงวัยรุ่นไว้หลายคน ท่านได้หาครูดนตรีไทยมาสอน รวม 3 ท่าน คือ หลวงว่องจะเข้รับ (โต กมลวาทิน) พระสรเพลงสรวง (บัว กมลวาทิน) และครูชุ่ม กมลวาทิน พระสุจริตสุตาได้ตั้งวงเครื่องสายผสมเปียโนขึ้น โดยมีผู้ร้องและบรรเลงเป็นเด็กผู้หญิงล้วน มีคุณสุมิตรา สุจริตกุล (เดิมนามสกุลสิงห์หลกะ) เป็นผู้คิดเปียโน ฯลฯ ถือว่าเป็นวงเครื่องสายผสมที่มีชื่อเสียงมากวงหนึ่ง บรรเลงถวายพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นประจำในเวลาเสวยพระกระยาหารค่ำ ณ พระราชวังพญาไท (พูนพิศ อมาตยกุลและคณะ, 2532 : 286)

คุณสุมิตรา สุจริตกุล เป็นท่านหนึ่งที่เป็นตัวอย่างของนักดนตรีที่มีความสามารถในการเรียนรู้และพยายามปรับปรุงทักษะการเล่นเปียโนให้เป็นอย่างไทยเพื่อใช้บรรเลงกับวงเครื่องสายผสมในราชสำนักรัชกาลที่ 6 ท่านเรียนเปียโนเมื่ออายุได้ 9 ปี กับมาดามมากาเรต ที่โรงเรียนเซนต์โยเซฟคอนเวนต์ จากนั้นท่านได้ไปเรียนเปียโนเพลงไทยจากเจ้าบัวชุม ณ เชียงใหม่ ซึ่งเป็นญาติทางมารดา จนสามารถคิดเพลงนกขมิ้น สามชั้น เพลงปลาทอง สามชั้นและเพลงลาวแพนได้ และเมื่อเข้ามาสมักรอยู่ในพระอุปถัมภ์ของพระสุจริตสุตา ขณะนั้นมีอายุได้ 16 ปี พระสุจริตสุตา ก็ได้หาครูคนไทย ที่เรียนเปียโนจบจากสวิสเซอร์แลนด์ คือพระยาสาครสงคราม (สุริเยศ อมาตยกุล) ให้เข้ามาสอนเทคนิคการบรรเลงเพิ่มเติมอีก

ในการบรรเลงเปียโนถวายในเวลาพระกระยาหารค่ำ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวจะทรงแนะนำการเล่นเปียโนว่า ควรจะเล่นโดยใช้มือขวาเล่นทำนองหลัก (Melody) มือซ้ายเล่นประสานเสียง ทำให้เสียงตกเป็นคู่ 4 บ้าง คู่ 6 บ้าง เหมือนการตีระนาดทุ้ม จะทำให้ฟังไพเราะอย่างเพลงไทย จากนั้นท่านจึงได้หาครูมาสอนเพิ่มเติมให้ หลายท่าน เช่น พระยาสาครสงคราม (สุริเยศ อมาตยกุล) นายทหารเรือ (พูนพิศ อมาตยกุล, 2554 : 81) สอนการเล่นประสานเสียง แหม่มจากต่างประเทศ สอนการใช้นิ้วกดคีย์เปียโนที่ยากๆ หลวงชาญเชิงระนาด บอกเพลงกระแต พระสรเพลงสรวง ต่อเพลงพญาโศก โดยคิดจะเข้าให้คิดเปียโนตาม และจางวางทั่วพาทยโกศล เป่าปี่ใน เพลงกราวไนให้คิดเปียโนตาม แต่เทคนิคต่างๆ สำหรับการใช้นิ้วกดคีย์เปียโนนั้น ท่านได้พยายามคิดปรับปรุงอยู่ตลอดเวลา (พูนพิศ อมาตยกุลและคณะ, 2532 : 290)

พัฒนาการของดนตรีไทยในสมัยรัชกาลที่ 6 นั้น ได้มีการรับเอาวัฒนธรรมการเล่นเครื่องดนตรีตะวันตกเข้ามาผสมในวงเครื่องสายไทยเป็นอันมาก ด้วยการรับเอาหลักและวิธีการบรรเลง รวมทั้งเทคนิคพิเศษของเครื่องดนตรีตะวันตก เช่น เปียโน ออร์แกน ไวโอลิน หีบเพลงชัก มาผสมวงกับเครื่องสาย และเล่นบทเพลง เรียบเรียงท่วงทำนองเพื่อให้ถูกหูคนไทย ในยุคนั้นวงเครื่องสายผสมประเภทต่างๆ ได้รับความนิยมเป็นอันมาก มีวงเครื่องสายผสมของเอกชน หรือเชลยศักดิ์ เกิดขึ้นหลายวงด้วยกัน เช่น เครื่องสายผสมครูพร้อม

ในขณะเดียวกัน ในสมัยรัชกาลที่ 6 นี้ มีการก่อตั้งวงเครื่องสายผสมเกิดขึ้นจำนวนมาก ซึ่งส่วนใหญ่เป็นของประชาชนทั่วไป ที่มีความรู้ ความสามารถรวมตัวกัน เช่น วงเครื่องสายผสม เพลย์สก็คส์ ของขุนสมานประหาสกิจ (แคล้ว วัชโรบล) ซึ่งมีความสามารถในการบรรเลงเปียโน และมีวงเครื่องสาย มโหรี แตรวง และเครื่องสายฝรั่ง เป็นของตนเอง ต่อมาได้รับการบันทึกแผ่นเสียงจนเป็นที่รู้จักกันทั่วไป ขณะเดียวกันก็ปรากฏวงเครื่องสายผสมซอฝรั่ง เป็นการผสมผสานเครื่องสายไทยกับเครื่องสี ในวงเครื่องสายฝรั่ง สันนิษฐานว่าเกิดขึ้นในช่วงที่ครูन्छชารี เข้ามาทำงานในกรมทหารบก วงเครื่องสายผสมออร์แกน วงเครื่องสายผสมหีบเพลงชัก ก็ได้รับความนิยมอย่างสูง

จากการที่วงเครื่องสายผสมเกิดขึ้นในหมู่ประชาชนเป็นจำนวนมาก สะท้อนให้เห็นถึงความนิยมและบทบาทของวงเครื่องสายผสม ที่มีไม่เพียงแต่ให้ความบันเทิงเท่านั้น ขณะเดียวกันเมื่อธุรกิจความบันเทิงประเภทต่างๆ เดินทางเข้ามาเป็นจำนวนมาก บทบาทของวงเครื่องสายผสม จึงถูกนำมาใช้ในกิจกรรมเหล่านี้มากขึ้น เช่น นำมาบรรเลงประกอบหนังเงียบ บ้างก็ใช้บรรเลงเรียกผู้ชมหน้าโรงภาพยนตร์ ขณะเดียวกันก็มีโอกาสได้บันทึกแผ่นเสียง ซึ่งเป็นเทคโนโลยีใหม่ที่เข้ามาตั้งแต่ปลายรัชกาลที่ 5 และได้รับความนิยม นาวงดนตรีประเภทต่างๆ มาบันทึกเสียงในสมัยรัชกาลที่ 6 เป็นจำนวนมาก

5.3.2 สื่อเผยแพร่ความบันเทิง และความรู้ทางด้านดนตรีตะวันตก

5.3.2.1 แผ่นเสียง พัฒนาการของดนตรีตะวันตกในสังคมสยาม ในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นช่วงเวลาของการเลือกรับปรับใช้เพื่อสร้างสรรค์ใหม่ ดังจะเห็นได้จากตัวอย่างในแตรวง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง แตรวงทหารเรือ ในการควบคุมของทูลกระหม่อมบริพัตร การเรียบเรียงเสียงประสานและทำนองเพลงไทยของพระองค์ เป็นที่ถูกต้องและเข้าถึงผู้คนได้ไม่ยากนัก เนื่องด้วยเป็นการนำเอาเพลงไทยเดิม มาเรียบเรียงเสียงประสานเสียงใหม่ให้เป็นไปตามแนวทางของโยชวาทิต พร้อมการขับร้อง สื่อประเภทแผ่นเสียง จึงได้เริ่มมีการบันทึกบทเพลงเหล่านี้เพื่อการเผยแพร่และจัดจำหน่าย ดังเช่น เมื่อขุนสมานประหาสกิจ (แคล้ว วัชโรบล) ได้บันทึกแผ่นเสียงวงเครื่องสายผสมเปียโน ในระยะนี้มีห้างร้านที่ทำการค้าขายเกี่ยวกับแผ่นเสียงเป็นจำนวนมาก ในขณะเดียวกันก็นำเข้าแผ่นเสียงจากประเทศต่างๆ ทั้งในยุโรปและอเมริกา ด้วยบทเพลงฝรั่งที่หลากหลาย ทั้งที่บรรเลงด้วย ออเคสตรา (Orchestra) วงแจ๊ส (Jazz Band) มหาอุปลการกร (Opera) เป็นต้น

รูปภาพที่ 5.14 แผ่นเสียงวงเครื่องสายผสมเปียโน และซอฝรั่ง คณะนายแคล้ว วัชรโบล
ภาพจาก ศาสตราจารย์เกียรติคุณ นายแพทย์พูนพิศ อมาตยกุล

รูปภาพที่ 5.15 โฆษณาร้านขายแผ่นเสียง สื่อความบันเทิงที่แพร่หลายในรัชกาลที่ 6
ภาพจาก <http://www.t-h-a-i-l-a-n-d.org/> วันที่ 26 มกราคม 2555.

5.3.2.2 ตำราเรียนดนตรี พัฒนาการของดนตรีตะวันตกในสังคมสยามที่พบอีกประการหนึ่ง คือการจัดทำสื่อการเรียนรู้ดนตรีตะวันตกในรูปของตำราดนตรี เนื่องด้วยตำราที่เกี่ยวข้องกับดนตรีนั้นไม่เคยมีผู้ใดเขียนไว้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งตำราดนตรีตะวันตก ซึ่งในทางตรงกันข้าม การดนตรีทั้งทางด้านปฏิบัติและทฤษฎีของตะวันตก กลับมีการผลิตออกมาเป็นจำนวนมาก สื่อการเรียนการสอนทางด้านดนตรีที่สร้างขึ้นเพื่อใช้ประกอบการเรียนดนตรีตะวันตกในช่วงปี พ.ศ.2455 (ค.ศ. 1912) เป็นตำราที่ช่วยให้เกิดความเข้าใจในเรื่องดนตรีตะวันตกได้มากขึ้น พระอภัยพลรบ (พลอย เพ็ญกุล) เป็นคนแรกๆ ที่มีความพยายามในการจัดสร้างตำราเพื่อให้เกิดความเข้าใจในดนตรีตะวันตกให้มากขึ้น เนื้อหาภายในว่าด้วยหลักการทางด้านทฤษฎีดนตรีตะวันตก

รูปภาพที่ 5.16 ตำราดนตรีวิทยา
ภาพจาก หอจดหมายเหตุแห่งชาติ

พันโทพระอภัยพลรบ (พลอย เพ็ญกุล) เป็นนายทหารที่มีความรู้ความสามารถ ท่านสังกัดอยู่ในส่วนของเสนานิการทหารบกและมีความก้าวหน้าในหน้าที่ราชการมาเป็นลำดับ พันโทพระอภัยพลรบ มีความสามารถบรรเลงออร์แกนชนิดเท้าเหยียบ (Pedal Organ) จนสามารถบรรเลงเดี่ยวอย่างไทยได้ ได้สอนดนตรีให้กับนักดนตรีไทยหลายคน ณ วงกรมหลวงพิชณุโลกประชานาถเช่น นายสำราญ ภมรสูตร ซึ่งมาเรียนออร์แกนจนสามารถบรรเลงเดี่ยวได้ (พูนพิศ อมาตยกุลและคณะ, 2532: 279)

5.3.3 สถานที่พักผ่อนซึ่งส่งเสริมสนิยมอย่างตะวันตก

เนื่องด้วยความเจริญของประเทศ ส่งผลให้สภาพเศรษฐกิจและสภาพสังคมมีความเป็นสังคมเมืองมากยิ่งขึ้น สังคมเมืองในสมัยรัชกาลที่ 6 จึงเต็มไปด้วยความนิยมในตะวันตกทุกด้าน ไม่ว่าจะเป็นความนิยมในเรื่องการแต่งกายการบริโภคซึ่งแพร่กระจายไปยังผู้คนในทุกชนชั้นอย่างรวดเร็ว ความสะดวกสบาย ความทันสมัยจากสิ่งสาธารณูปโภคต่างๆ ที่เกิดขึ้นจากพระราชดำริในสมัยรัชกาลที่ 5 ส่งผลให้ค่านิยมของคนในสังคมเมืองเริ่มเปลี่ยนไปอย่างรวดเร็ว วิถีชีวิตของคนในเมืองจึงมีพร้อมโดยเฉพาะเรื่องความบันเทิงประเภทต่างๆ พระเจนดุริยางค์ได้กล่าวถึงความบันเทิงอีกประการหนึ่งที่เกิดขึ้นโดยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงโปรดเกล้าให้สร้างสถานที่ให้ความบันเทิงกับประชาชน ดังความที่พระเจนดุริยางค์ บันทึกไว้ว่า

“... กาแฟนอร์สิงห์ หรือ *Cafe Norasingh* เป็นสถานที่แห่งหนึ่ง ที่สร้างขึ้นเพื่อให้ประชาชนได้อาศัยเป็นที่พักผ่อน หย่อนใจ ขยายของว่างและเครื่องดื่ม ทั้งยังทรงมีพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สร้างกระโจมแถวขนาดใหญ่ขึ้นในที่ใกล้เคียงกันอีกด้วย เพื่อใช้สำหรับเป็นที่ตั้งทำการบรรเลงดนตรีให้ประชาชนฟัง มีทั้งวงดุริยางค์สากลและวงปี่พาทย์สลับรายการกันทุกๆ วันอาทิตย์ตอนเย็น เริ่มแต่เวลา 17.00 น. ถึง 19.00 น. ตามบริเวณหน้ากระโจมมีโต๊ะและเก้าอี้จัดไว้รับรองสำหรับประชาชนประมาณ 300 ถึง 400 คน การบรรเลงเป็นงานประจำจนสิ้นรัชสมัยของพระองค์... ข้าพเจ้ายังระลึกได้ว่า ทุกๆ คราวที่มีการบรรเลง ลานพระบรมรูปทรงม้า มุมถนนศรีอยุธยา นั้น คับคั่งไปด้วยรถยนต์ประคองมีงานมโหฬาร ซึ่งส่วนมากเป็นชาวต่างประเทศที่พากันมาฟังเฉพาะในวันที่มีการบรรเลงดนตรีสากล ประชาชนทั่วไป ทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศได้รำลึกถึงพระมหากรุณาธิคุณของพระองค์อย่างล้นเหลือ ถึงกับได้โฆษณาว่าขวัญสุขดีพระองค์ในหน้าหนังสือพิมพ์รายวันอยู่เนืองๆ”

5.3.4 สิ่งบันเทิงสำหรับชาวบ้าน

ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้น ไม่สามารถปฏิเสธได้ว่า กระแสแห่งวิทยาการและความบันเทิงอย่างตะวันตก ได้หลั่งไหลสู่ประเทศและผู้คนในทุกระดับชั้น จากความพร้อมในด้านต่างๆ ทั้งการยอมรับในค่านิยมสมัยใหม่จากต่างประเทศ เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตชาวสยามไปอย่างกลมกลืน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการรับค่านิยมความบันเทิงอย่างตะวันตก

ด้วยการคมนาคมที่สะดวก รวดเร็ว และครอบคลุมเกือบทุกพื้นที่ของประเทศ รถไฟจึงเป็นเสมือนเส้นทางในการลำเลียงวัฒนธรรมความบันเทิงเหล่านี้ไปตามที่ต่างๆ ได้ ขณะเดียวกัน ธุรกิจความบันเทิงต่างๆ และสื่อทันสมัย ก็สามารถให้เส้นทางดังกล่าวในการเดินทางได้อย่างไม่จำกัด

แตงว เป็นความบันเทิงที่ได้รับความนิยมอย่างต่อเนื่อง มาตั้งแต่รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และมีความชัดเจนมากยิ่งขึ้นในรัชกาลที่ 6 นี้ พระองค์ทรงวางแผนที่จะตั้งค่ายทหารบกไว้ตามจังหวัดใหญ่ๆ ตามพื้นที่ต่างๆ เช่น นครราชสีมา ราชบุรี อุรธานี ปราจีนบุรี สงขลา เป็นต้น กรมทหารเหล่านี้ต่อมาได้มีการจัดตั้งกองแดร เพื่อใช้สำหรับการฝึกหัดทหารบกที่ประจำตามแต่ละภูมิภาค

ครูแดรที่ถูกส่งไปประจำการส่วนใหญ่ ผ่านการฝึกฝนวิชาการแดรมาอย่างดีจากพระนคร แล้วจึงส่งไปสังกัดตามหัวเมืองเหล่านั้น จากการที่มีครูแดรไปประจำตามพื้นที่ต่างๆ จึงก่อให้เกิดการถ่ายทอดความรู้ทางด้านดนตรีตะวันตก โดยเริ่มแรกคาดว่าเป็นการเรียนจากในระบบทหารก่อนเป็นเบื้องต้น จากนั้นจึงค่อยกระจายออกสู่ชาวบ้านในพื้นที่ ซึ่งถือเป็นปกติวิสัยของคนไทยที่มักจะมีการแลกเปลี่ยนวิชาความรู้ทางด้านดนตรีกัน ขณะที่ทหารเรือก็มีการขยายพื้นที่การทำงานออกไปตามจังหวัดชายฝั่งทะเล เช่น ชลบุรี สมุทรปราการ เป็นต้น จึงส่งผลให้การรับรู้เรื่องดนตรีตะวันตกผ่านการทหารเกิดการแพร่กระจายออกไปในทุกพื้นที่

ประกอบกับแตงว เป็นวงดนตรีตะวันตกที่ได้รับความนิยมเป็นอย่างมากในพื้นที่รอบนอกพระนคร ด้วยเหตุที่แตงวมีพื้นฐานการใช้งานเพื่อขบวนแห่อยู่ก่อนแล้ว ดังนั้นจึงสอดคล้องกับวัฒนธรรมธรรมต่างๆ ของไทย ที่นิยมจัดขบวนแห่เนื่องในงานบุญสำคัญๆ ทางศาสนาเป็นหลัก ขณะเดียวกันก็นำมาใช้กับขบวนแห่ในพิธีต่างๆ ของชาวบ้าน เช่น งานบวช งานศพ เป็นต้น การเรียนรู้แตงวของชาวบ้านนั้น อาศัยการเรียนรู้แบบครูพักลักจำเป็นหลัก และบรรเลงในรูปแบบที่อาศัยการจดจำ เนื่องจากวัฒนธรรมดนตรีของไทย ไม่นิยมใช้โน้ตเพลงในการเรียนการสอน จึงส่งผลให้นักดนตรีส่วนใหญ่อาศัยการลอกเลียนแบบเป็นสำคัญ ในขั้นแรกอาจเป็นการบรรเลงในลักษณะที่ไม่มีเสียงประสาน ใช้กำลังคนไม่มากตามจำนวนเครื่องดนตรีที่มีและกำลังทุนทรัพย์เป็นหลัก

จากความนิยมดังกล่าว จึงส่งผลให้เกิดระบบการว่าจ้าง ในธุรกิจความบันเทิงดังกล่าวด้วยเช่นกัน ไม่เว้นกิจกรรมการดนตรี อาชีพนักดนตรี จึงเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องมาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 4 เป็นต้นมา แตงวจึงเป็นอีกอาชีพหนึ่งที่มีการว่าจ้างเพื่อใช้ในขบวนแห่ สำหรับกิจกรรมต่างๆ ของ ชาวบ้านตามมา ดังเช่นการเกิดคณะแตงวตามต่างจังหวัด ซึ่งส่วนใหญ่เป็นคนที่มีความรู้พื้นฐานจากดนตรีไทย ในขั้นแรกใช้บทเพลงไทยเดิม และเมื่อมีความรู้ ความชำนาญมากขึ้นก็เรียบเรียงให้เกิดเสียงประสานตามมา

แตงราวชาวที่มีชื่อเสียงและสืบทอดกันมาจนถึงปัจจุบัน ได้แก่ แตงราวของตระกูล พาทยกุล (ครูดี๋ม ครูแดง ครูพร้อม (บรรพบุรุษของครูเต๋อเนน พาทยกุล ศิลปินแห่งชาติ) อยู่ที่อำเภอ เมืองเพชรบุรีซึ่งมีแตงราวเป็นของตนเองและฝึกนักดนตรีเองที่บ้าน แตงราวของนายแคล้ว วัชรโบล คนจังหวัดจังหวัดเพชรบุรีแต่มาตั้งถิ่นฐานมีแตงราวอยู่ในกรุงเทพฯแล้วออกไปรับงานต่างจังหวัด ที่ บ้านครูเพชร จรรย์นาฏ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ก็เป็นทั้งเจ้าของแตงราวและฝึกเด็กหนุ่ม ๆ เป็นคน เป่าแตร ที่จังหวัดสุพรรณบุรี ก็มีแตงราวคณะครูเปื่อง วิหารทอง (ศิษย์ร้อยเอกนพ ศรีเพชรดี) สมุทรสงคราม และราชบุรีก็มีแตงราวชาวบ้าน ส่วนภาคอีสานแม้จะยังไม่มีแตงราวชัดเจน แต่ก็มี แตงราวทหารจังหวัดนครราชสีมาเกิดขึ้นก่อน จากนั้นก็มีแตงราวชาวบ้านตามมา และแตงราวชาวบ้าน จังหวัดอุดรธานี ตามลำดับ ในภาคตะวันออก เกิดแตงราวชาวบ้านขึ้นที่จังหวัดปราจีนบุรี ชลบุรี ส่วนภาคเหนือขึ้นเดินทางไปถึงยากในสมัยรัชกาลที่ 5 – 6 แตงราวจึงมีอยู่เฉพาะตอนล่างในจังหวัด ที่ทางรถไฟไปถึง เช่น นครสวรรค์ พิชญ์โลก อุดรดิตถ์ เป็นต้น และเมื่อการคมนาคมสะดวกขึ้น มาแล้ว ในสมัยรัชกาลที่ 7 จึงตั้งกองแตงราวทหารที่เชียงใหม่ ตามมา(พูนพิศ อมาตยกุล, เอกสารอัด สำเนา โครงการอาศรมดนตรีวิทยา, 2554)

รูปภาพที่ 5.17 แตงราวบรรเลงหน้าโรงภาพยนตร์ จังหวัดเพชรบุรี
ภาพจาก ศาสตราจารย์เกียรติคุณ นายแพทย์พูนพิศ อมาตยกุล

5.4 การศึกษากับการพัฒนาดนตรีตะวันตก

การจัดการศึกษาในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้น มีความเจริญและสามารถกระจายการศึกษาไปตามหัวเมืองต่างๆ อย่างทั่วถึง ในช่วงต้นรัชกาลนั้น มีการจำแนกโรงเรียนต่าง ออกเป็น 3 ประเภทด้วยกัน คือ

(1) โรงเรียนรัฐบาล ได้แก่โรงเรียนที่ใช้เงินงบประมาณของกรมศึกษาธิการ กระทรวงธรรมการ ส่วนใหญ่เป็นโรงเรียนมัธยม

(2) โรงเรียนประชาบาล ได้แก่โรงเรียนที่ราษฎร หรือนายอำเภอในท้องที่ ช่วยกันจัดตั้งและเงินภาษีอากรส่วนใหญ่มารวมจากท้องถิ่น และได้รับเงินอุดหนุนส่วนหนึ่งจากกรมศึกษาธิการ กระทรวงธรรมการ โรงเรียนเหล่านี้สอนระดับประถมศึกษา

(3) โรงเรียนบุคคล ได้แก่ โรงเรียนเอกชน เป็นโรงเรียนที่จัดตั้งขึ้นโดยองค์กร หรือ คณะบุคคล โรงเรียนเหล่านี้เรียกว่าโรงเรียนราษฎร์ หรือโรงเรียนเชลยศักดิ์ ซึ่งในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้น ปรากฏว่ามีโรงเรียนราษฎร์ เกิดขึ้นเป็นจำนวนมาก เป็นเหตุให้ต้องตราพระราชบัญญัติโรงเรียนราษฎร์ขึ้นในปี พ.ศ. 2461 และต่อมาในปี พ.ศ. 2464 ก็ได้มีการประกาศใช้พระราชบัญญัติประถมศึกษา บังคับให้เยาวชนทุกคนในชาติ ที่มีอายุตั้งแต่ 7 ปี ขึ้นไป ต้องได้รับการศึกษาจากภาครัฐ นับได้ว่าเป็นประเทศแรกในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่จัดให้มีการศึกษาภาคบังคับ

ขณะเดียวกัน การเรียนการสอนดนตรีตะวันตกในโรงเรียนต่างๆ ในสมัยรัชกาลที่ 6 นี้ ได้แพร่หลายไปยังโรงเรียนต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง โรงเรียนคริสต์ ซึ่งกระจายอยู่ทั่วไป ขณะเดียวกันการสอนดนตรีตะวันตกในโรงเรียนรัฐ ได้ก่อตั้งขึ้นในกลุ่มโรงเรียนมัธยมเป็นจำนวนมาก เนื่องจากความพร้อมหลายประการ ทั้งในเรื่องความพร้อมในสรีระของผู้เรียน งบประมาณสนับสนุน และความพร้อมของครูผู้สอน ในขณะที่โรงเรียนคริสต์ เป็นกลุ่มโรงเรียนที่ใช้ดนตรีบูรณาการเข้ากับการเรียนมาตั้งแต่แรกเริ่ม สามารถผลิตนักดนตรีจำนวนมาก เข้ามาทำงานในสังคม ทั้งที่อยู่ในส่วนราชการและเอกชน พัฒนาการของดนตรีตะวันตกที่ผ่านระบบการศึกษา จึงปรากฏเป็น 3 กลุ่มใหญ่ๆ ดังนี้

5.4.1 การปลูกฝังดนตรีตะวันตกในโรงเรียนคาทอลิก (Catholic)

สิ่งหนึ่งที่เป็นแรงขับเคลื่อนที่ก่อให้เกิดการพัฒนาในดนตรีตะวันตกในสังคมสยามมาตลอด คือการทำงานเผยแผ่คริสต์ศาสนาและการศึกษาในโรงเรียนคริสต์ ซึ่งมีส่วนสำคัญอย่างมาก ในการสร้างศิลปินนักดนตรีเข้าสู่องค์กรทางด้านการดนตรีของชาติ หากกล่าวถึงการศึกษาของคาทอลิกแล้ว คงไม่สามารถมองข้าม โรงเรียนอัสสัมชัญ หรือ อาศรมชานก้อเลซได้ เนื่องจากเป็นสถานศึกษาที่มีการเรียนการสอน มุ่งเน้นกิจกรรมทางด้านการดนตรีตะวันตกมาโดยตลอด

โดยได้รับการสืบทอดจากบาทหลวง ที่เข้ามาทำงานด้านศาสนาในประเทศอย่างต่อเนื่อง ในขณะเดียวกันก็มีการกระจายเครือข่ายโรงเรียนคาทอลิกออกไป ทั่วไปประเทศ จากการขยายโอกาสทางการศึกษาเหล่านี้ สะท้อนให้เห็นได้จากผลผลิตนักดนตรีที่มีความสามารถ เข้ามารับราชการในหน่วยงานทางด้านดนตรีหลายคนด้วยกัน จากทำเนียบอัสสัมชัญ อนุสรณ์ครบรอบ 100 ปี สามารถสรุปบุคคลที่มีบทบาทด้านดนตรีตะวันตก ในรัชกาลที่ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว พอสังเขป ดังนี้

รูปภาพที่ 5.18 พระประดิษฐไพเราะ (เอ.วัน วาระศิริ)

ภาพจาก ศาสตราจารย์เกียรติคุณ นายแพทย์พูนพิศ อมาตยกุล

(1) พระประดิษฐไพเราะ (แอมโบรสิโอ วัน วาระศิริ) เป็นนักเรียนอัสสัมชัญ บางรัก เลขประจำตัว 11แอมโบรสิโอ วัน (Ambrosio Wan เขียนย่อว่า A .Wan เอ วัน ในภาษาไทย) เมื่อเรียนจบวิชาการบัญชี ทำงานห้างฝรั่งได้ระยะหนึ่ง ก็เดินทางไปศึกษาวิชาบัญชีต่อที่นครลอนดอน จึงได้เข้าเฝ้าสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิราวุธ ที่อังกฤษได้ร่วมแสดงละครภาษาอังกฤษ เพราะมีสำเนียงพูดดีมาก เมื่อกลับมาทำงานในกรุงเทพฯ แล้ว เป็นช่วงที่สมเด็จพระบรมฯ เสด็จกลับมาประทับที่วังสราญรมย์ ทรงทำละครพูด ที่โรงละครสโมสรทวีปัญญา และจึงเริ่มเข้ามาสู่ราชสำนัก ทรงชวนให้มาเป็นครูสอนภาษาอังกฤษ ให้โรงเรียนราชวิทยาลัย และโรงเรียนวชิราวุธ และเข้ามาช่วยงานดนตรีฝรั่งในวงเครื่องสายฝรั่งหลวง ท่านร้องเพลงฝรั่งเสียงดีมาก ที่สุดได้รับราชการ

เป็นขุนนาง เป็นปลัดกรมเครื่องสายฝรั่งหลวง ได้รับพระราชทานนามสกุลวาระศิริ ได้บรรดาศักดิ์เป็นพระประดิษฐไพเราะ (เอ วัน วาระศิริ) จากนั้นย้ายไปรับราชการเป็นครู สังกัดกรมมหาดเล็ก ได้รับพระราชทานนามว่า พระยาวารศิริ สังกัดกองบัญชาการ กรมทหารมหาดเล็ก ซึ่งมีกรมมหรสพอยู่ภายใต้บังคับบัญชา ท่านเป็นผู้หนึ่งที่จบการศึกษาจากโรงเรียนอัสสัมชัญ ผ่านการเรียนดนตรีจากบาทหลวงในโรงเรียน โดยมีคุณพ่อคอลมเบต์ เป็นครูใหญ่ของโรงเรียนอัสสัมชัญ (พูนพิศ อมาตยกุล, สัมภาษณ์ วันที่ 26 มกราคม 2554)

หลักฐานอย่างหนึ่งในคราวก่อนเหตุการณ์ รศ.112 เมื่อเรือรบฝรั่งเศสเข้ามาจอดที่หน้าโรงเรียนอัสสัมชัญ คุณพ่อคอลมเบต์ ได้ขอให้ทหารเตรบนเรือลงมาช่วยสอนแตรฝรั่งให้กับนักเรียนในโรงเรียนอัสสัมชัญ ทหารเหล่านั้น เมื่อกลับไป ได้ให้เครื่องดนตรีไว้กับโรงเรียนอัสสัมชัญด้วยจำนวนหนึ่งสันนิษฐานว่าเป็นแตรวง 1 ชุด ขณะเดียวกันทางโรงเรียนก็ได้ช่วยส่งเสบียงอาหารให้กับลูกเรือบนเรือหลวงฝรั่งเศส นอกจากนี้โรงเรียนอัสสัมชัญก็มีบาทหลวงที่มีความสามารถทางด้านดนตรีอีกเป็นจำนวนมาก (เสถียร ดวงจันทร์ทิพย์, สัมภาษณ์ วันที่ 26 มีนาคม 2554)

รูปภาพที่ 5.19 พระเจนดุริยางค์ (ปิติ วาทยะกร)

ภาพจาก ศาสตราจารย์เกียรติคุณ นายแพทย์พูนพิศ อมาตยกุล

(2) พระเจนดุริยางค์ เดิมชื่อ Peter Feit เคยเรียนอัสสัมชัญ เลขประจำตัว 336 (เปียร์ไฟต์) เป็นผู้มีความรู้ดนตรีคลาสสิกดีมาก เพราะเรียนกับบิดา ชื่อ Jacob Feit อดีตครูเตรววงหน้าสมัยและวงหลวง รัชกาลที่ 5 เมื่อครูنشชารี ต้องลากลับไปเป็นทหารที่บ้านเกิดประเทศอิตาลี วงเครื่องสายฝรั่งหลวงจึงขาดครู คงเหลือแต่หลวงดนตรีบรรเลง (กล) เพียงคนเดียว พระประดิษฐไพเราะ (เอ วัน วาระศิริ) จึงกราบบังคมทูล แนะนำให้ขอตัว Peter Feit จากกรมรถไฟ (ขณะนั้น เป็นที่ขุนเจนรรณรัฐ) ให้มาช่วยทำงานเป็นหัวหน้าวงเครื่องสายฝรั่งหลวง ท่านจึงเข้ามาสานงานต่อจากที่ครูنشชารีทำค้างไว้ จึงได้เป็นผู้ปลูกฝังดนตรีฝรั่งให้แก่เด็กหนุ่มรุ่นใหม่มาดังตั้งแต่ปี พ.ศ.2460 (ค.ศ.1917) ให้วงเครื่องสายฝรั่งหลวง ได้ครูฝรั่งสัญชาติไทยประจำในกรมมหรสพหลวงต่อมาจนสิ้นรัชกาลในปี พ.ศ.2468 (ค.ศ. 1925) และได้ราชการต่อมาจนเกษียณอายุราชการในสมัยรัชกาลที่ 9

(3) พระริ้ววิรัชพากย์ นักเรียนอัสสัมชัญ เลขประจำตัว 1014 โยเซฟ ริ้วม ทรรทรานนท์ ท่านเป็นผู้ ที่มีความสามารถทางด้านดนตรีอีกท่านหนึ่ง ต่อมาได้สังกัดกรมทหารเรือ เป็นนักเรียนนอกสายฝรั่งเศส มีความรู้ด้านภาษาเป็นอย่างดี ทำงานแปลพจนานุกรมไทย - ฝรั่งเศส แม้ว่าจะไม่ได้ทำงานราชการที่เกี่ยวข้องกับกรมมหรสพ แต่ก็มีความนิยมในดนตรีตะวันตก ท่านเป็นคนเครื่องเป่า (ฟลูต) เหตุการณ์ที่สะท้อนให้เห็นความสามารถของท่านอีกประการคือ เมื่อคราวที่ได้รับเชิญให้เข้าร่วม ตัดสินการประกวดแต่งเพลงชาติไทย อีกประการหนึ่ง ตระกูลทรรทรานนท์นั้น เป็นเชื้อสายของกลุ่มคาทอลิกภูมินิวัต ช่างดาครุฑ พื้นฐานทางด้านดนตรีจึงได้รับการปลูกฝังมาตั้งแต่เด็ก (เสถียร ดวงจันทร์ทิพย์, สัมภาษณ์ วันที่ 26 มีนาคม 2554)

(4) หลวงดนตรีบรรเลง (นายกล เสนะวาทิน) เลขประจำตัว 1524 (กล เสนะวาทิน) ก่อนหน้าที่ท่านจะได้รับพระราชทินนามนี้ เดิมท่านได้รับพระราชทินนามเป็นที่ หมื่นคำณพิฆาต (เป็นยศที่ได้รับจากกระทรวงกลาโหม ซึ่งเป็นสังกัดเดิม) นายกล ผู้นี้ เป็นไทยเชื้อสายเวียดนาม แต่เดิมสังกัดทหารปืนใหญ่ เป็นกลุ่มทหารเกณฑ์หัดอย่างฝรั่ง นับถือศาสนาคริสต์ อยู่บ้านฉนวนสามแสน ซึ่งต่อมาเมื่อย้ายเข้ามาอยู่ในกรมมหรสพ ก็ได้รับพระราชทานยศเป็นขุนดนตรีบรรเลง และเลื่อนเป็นหลวงดนตรีบรรเลง ตามลำดับต่อมา

ในความเป็นจริงแล้ว โรงเรียนคาทอลิก ได้ปลูกฝังค่านิยมและความรู้ทางด้านดนตรีตะวันตกให้กับนักเรียนในสถานศึกษาอย่างต่อเนื่อง โดยผ่านการเรียนรู้บทเพลงทางด้านศาสนา และกิจกรรมในโบสถ์ การเรียนรู้ดนตรีตะวันตกผ่านการศึกษาเหล่านี้ ก่อให้เกิดการซึมซับและเรียนรู้ดนตรีตะวันตกไปในตัว โรงเรียนที่จัดตั้งขึ้นและมีความมั่นคงในสมัยรัชกาลที่ 6 นี้ ประกอบด้วย โรงเรียนอัสสัมชัญ เซนต์คาเบรียล มงฟอร์ต เซนต์ฟรังซิสซาเวียร์ ฯลฯ และโรงเรียนเด็กเล็กที่มุ่งดูแลเด็กกำพร้าเป็นหลัก นอกจากนี้ยังมีโรงเรียนคาทอลิกอีกเป็นจำนวนมากตามต่างจังหวัด เช่น บางนกแขวก จังหวัดสมุทรสงคราม ซึ่งมีผู้นับถือคริสตศาสนาเป็นจำนวนมาก

และก่อให้เกิดการขยายตัวขององค์การการศึกษาคาทอลิก ซึ่งเป็นต้นแบบในการเรียนการสอนทั้งวิชาสามัญ และศิลปะการดนตรีตะวันตกที่มีชื่อเสียงต่อมา

5.4.2 การปลูกฝังตะวันตกในโรงเรียนโปรเตสแตนต์ (Protestant)

การเผยแพร่ศาสนาในประเทศไทย ของมิชชันนารีโปรเตสแตนต์ ได้ดำเนินการอย่างต่อเนื่อง คริสตศาสนิกชนส่วนมากจะให้ความสำคัญกับการประกอบพิธีทางศาสนา โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การไปโบสถ์ในวันอาทิตย์ อาจารย์เจริญ วิชัย อาจารย์ท่านหนึ่งของโรงเรียนกรุงเทพคริสเตียน ที่มีความสามารถทางด้านการดนตรีตะวันตกเป็นอย่างมาก ได้กล่าวไว้ในหนังสือ 50 ปีแห่งความหลังเกี่ยวกับชีวิตในวัยเด็ก ในสมัยที่ท่านอยู่จังหวัดเชียงใหม่ (เจริญ วิชัย, 2511) ความว่า

“... พวกเราเด็กๆ หลายคน ถูกบังคับให้ไปโบสถ์ในวันอาทิตย์ เพื่อไปเรียนในชั้นที่เขาเรียกว่า เคๆ คุนๆ อะไรก็ไม่รู้ (ชั้นเคสกูลหรือโรงเรียนวันอาทิตย์) เราเป็นเด็กนี่นะไม่อยากไปเรียน จึงนัดกันไปเรียนใต้ถุนโบสถ์ใหญ่ๆ นั้น เพราะมันมืดและกว้างใหญ่ แต่ไม่ต้องมีครูก็ได้ ... ได้ยินเขาร้องเพลงกันข้างบน เราก็ครวญตามทำนองเพลงได้ แต่เนื้อเพลงว่าอะไร เราไม่รู้ พอการนมัสการเลิก เราก็โผล่ออกมา และกลับบ้าน

“ในสมัยนั้น นักเรียนโรงเรียนปรินส์รอยแยลส์ (โดยมากเป็นนักเรียนประจำ) ต้องเดินแถวมาประชุมนมัสการที่คริสตจักรที่ 1 เชียงใหม่ ในตอนเช้า 10 น. ในวันอาทิตย์ แต่งเครื่องแบบสะอาดสวยงาม นำโดยกองเป่าขลุ่ย (Flute) ประมาณ 10 คน และนักเรียนสองคนตีกลองเล็กเพื่อรักษาจังหวะเดิน บางอาทิตย์ก็เดินแถวมาพร้อมกับนักเรียนหญิง โรงเรียนคาราวิทยาลัย วันอาทิตย์ไหนเดินมาพร้อมกันทั้งสองโรงเรียนละก็ วันนั้นนักเรียนชายเดินได้ดีมาก...

นักเรียนสองโรงเรียน จะผลัดเปลี่ยนกันร้องเพลงประสานเสียงพิเศษในโบสถ์ โรงเรียนละ 1 อาทิตย์ เพราะมาก หม่อมอาจารย์แฮร์ริส เป็นผู้เล่นออร์แกน (คือตีเบเพลงในโบสถ์) ตลอดเวลานมัสการ โรงเรียนหญิงร้องเพลงประสานเสียงเพียง 2 เสียง โรงเรียนชายร้องเพลงประสานเสียง 3 เสียง บ้านของเราอยู่ห่างจากคริสตจักรที่ 1 เพียง 300 หลา ชีวิตเราพ่อ แม่ ลูก มีความสุขมาก เรามีการนมัสการที่บ้านในตอนบ่ายวันอาทิตย์ และผลัดเปลี่ยน กันไปตามบ้านต่างๆ ทุกคนก็มีพระคัมภีร์และหนังสือเพลงของ

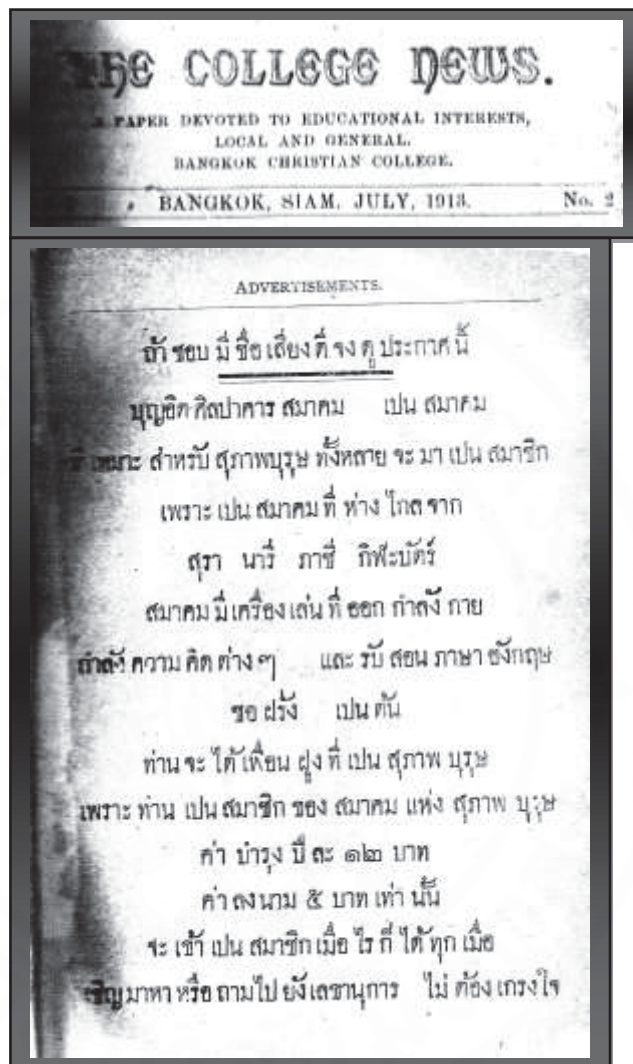
**ตนเอง...หนังสือเพลงที่เคยใช้ร้องสดุดีกันในโบสถ์ เป็นหนังสือเพลงภาษา
เมือง คือ ภาษาพื้นเมืองในเชียงใหม่ แต่งเป็นบทกลอนที่ไพเราะมาก ”**

จากข้อความดังกล่าวย่อมเป็นสิ่งที่สะท้อนให้เห็นอย่างชัดเจนว่า บุคคลที่นับถือ
คริสต์ศาสนาจะได้รับความรู้และความเข้าใจในเรื่องดนตรีตะวันตกโดยเฉพาะอย่างยิ่งการเรียนรู้
ในเรื่องของทักษะปฏิบัติไปในตัว การขับร้องเพลงประสานเสียงในโบสถ์ จึงเป็นการดนตรีอย่าง
เริ่มแรกที่สามารถเข้าใจได้ง่ายๆ กันทุกคน ผ่านการขับร้องเพลงนมัสการ ในขณะที่การขับร้อง
ประสานเสียงหลายแนวย่อมเป็นไปได้หากมีจำนวนคนมากพอ ภาษาที่ใช้ในการสื่อสารช่วงระยะ
เริ่มแรกโดยเฉพาะอย่างยิ่งในมิชชันลาร์ ก็จะเน้นไปที่ภาษาพื้นเมือง

การทำงานเผยแพร่ศาสนาของโปรเตสแตนต์ มีความคืบหน้าไปอย่างมาก ด้วย
วิสัยทัศน์ในการดำเนินงานแบบเข้าถึงประชาชนในทุกๆ พื้นที่ของมิชชันนารี ส่งผลให้การทำงาน
ศาสดาดำเนินไปได้ด้วยดี มีการตอบรับจากชาวบ้านในพื้นที่ห่างไกลที่ส่วนใหญ่เป็นชนกลุ่มน้อย
และยังคงนับถือผี และพิธีกรรมโบราณ เมื่องานด้านศาสนาได้รับการยอมรับด้วยดี งานด้าน
การศึกษาก็เป็นพันธกิจที่สำคัญตามมา (The Siam Outlook, October, 1921 : 34) รายงานถึงการ
ดำเนินการด้านการศึกษาที่โรงเรียน เจน เฮย์ส เมมโมเรียล (Jane Hays Memorial) ความว่า

“มีนักเรียน 115 คน คว้าเด็กๆ ส่วนใหญ่มีความสุขในโรงเรียนกันดี
ในช่วงเช้า พวกเขาพากันสวดและร้องเพลง *Little red bird on the tree*
and This is the way wash our hand so early in the morning มี Dr. and
Mrs. McClure เป็นผู้ดูแลโรงเรียนแห่งนี้ ส่วนกิจกรรมในโบสถ์นั้น มี
Mrs. McClure นั่งอยู่ในโบสถ์เล็กๆ มีเด็กๆ ร่วมร้องเพลง *The light of the*
world is Jesus อยู่ ณ ที่นั่นประมาณ 60 คน”

การศึกษาของโรงเรียนในสังกัดโปรเตสแตนต์โดยมาก มีการแพร่กระจายไปทั่ว
โรงเรียนจำนวนมากเกิดขึ้นตามพื้นที่รอบนอกของพระนคร ในขณะที่เดียวกันมิชชันนารีจำนวนมาก
เดินทางเข้าสู่ประเทศจำนวนมากขึ้น พร้อม เทคโนโลยีต่างๆ ที่ช่วยในการสร้างงานให้มีความ
ทันสมัย ประกอบกับทุนสนับสนุนในการสร้างโบสถ์ โรงเรียน โรงพยาบาล จากต่างประเทศเป็น
จำนวนมาก นอกจากนี้สมาคมต่างๆ โดยเฉพาะสมาคมที่เกี่ยวข้องกับองค์กรทางคริสต์ศาสนา
ดังเช่นประกาศใน ปี พ.ศ. 2456 (ค.ศ. 1913) ที่ลงใน The College News ก็ให้การสนับสนุนการเรียน
การสอนดนตรีตะวันตกตามอัยยาศัย ซึ่งเปิดสอนในบุญอุทิศศิลปาคารสมาคม ดังความว่า

รูปภาพที่ 5.20 ประกาศรับสมัครดนตรีตะวันตก ณ บุญอิตศิลปาคม

ภาพจาก The College News, 1913.

ดนตรีตะวันตกในโรงเรียนกรุงเทพคริสเตียนวิทยาลัยนั้น มีรากฐานการศึกษาทางด้านดนตรีมาเป็นระยะเวลายาวนานนับแต่แรกตั้งเมื่อครั้งยังเป็นโรงเรียนชายสำหรับ ก่อนที่จะพัฒนามาเป็นกรุงเทพคริสเตียนวิทยาลัยอย่างในปัจจุบัน และด้วยเป็นโรงเรียนที่ตั้งอยู่ในกรุงเทพฯ จึงเป็นสถานที่แรกที่บรรดามิชชันนารีที่เดินทางเข้ามาทำงานในสยาม ต้องเข้ามาทำการสอนก่อนจะโยกย้ายไปลงตามต่างจังหวัด ทั้งนี้เพื่อการปรับตัวเพื่อให้เข้ากับสภาพอากาศร้อน ชื้นของสยาม เพราะหลายครั้งที่มิชชันนารีและคนในครอบครัวต้องเผชิญกับโรคในเขตร้อน และไม่สามารถปรับตัวให้เข้ากับสภาพอากาศดังกล่าวได้ อีกทั้งโรงพยาบาลในสมัยนั้นยังมีไม่มากนัก การอาศัยอยู่ในกรุงเทพฯ ก่อนออกเดินทางไปยังฐานต่างจังหวัดจึงเป็นสิ่งที่มิชชันนารี โดยมากกระทำกัน

การสอนในโรงเรียนสังกัดมิชชันโดยมากนั้น หากเป็นโรงเรียนหญิง ก็จะเข้าสอนที่โรงเรียนกุลสตรีวังหลัง (วัฒนาวิทยาลัย) และถ้าเป็นโรงเรียนชาย ก็ทำการสอนในโรงเรียนกรุงเทพคริสเตียนวิทยาลัย การเข้ามาของมิชชันนารีตามโรงเรียนต่างๆ เหล่านี้ ส่งผลให้การเรียนการสอนดนตรีตะวันตกในโรงเรียน ควบคู่กับการเผยแพร่ศาสนาซึ่งใช้ดนตรีเป็นหลักสำคัญในการทำงาน สามารถดำเนินไปได้พร้อมกันอย่างลงตัว และส่งผลให้เกิดกิจกรรมด้านต่างๆ ทั้งพิธีกรรมทางศาสนา งานรื่นเริง กิจกรรมสนับสนุนการเรียนการสอนโดยเฉพาะอย่างยิ่งกิจกรรมลูกเสือและ การกีฬาที่ได้รับการสนับสนุนอย่างดีในสมัยรัชกาลที่ 6 และนอกจากนี้กิจกรรมทางด้านการศาสนาก็เป็นสิ่งที่ผลักดันให้เกิดการปลูกฝังและซึมซับการดนตรีตะวันตกให้กับเยาวชนอย่างค่อยๆ เป็นไป กิจกรรมเหล่านั้น ได้แก่ งานฉลองเทศกาลคริสต์มาส งานฉลองสำเร็จการศึกษาของนักเรียน และงานเทศกาลต่างๆ ทั่วไป

กิจกรรมโดยมากมุ่งเน้นในเรื่องการใช้ภาษาอังกฤษ เช่นการประกวดเรียงความ การประกวดการขับร้องเพลงฝรั่ง ถือเป็นการกระตุ้นให้นักเรียนได้มีโอกาสในการแสดงความสามารถ และแสดงถึงศักยภาพของตนเอง กิจกรรมโดยมากก็มีดนตรีของโรงเรียนเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งเสมอ โรงเรียนกรุงเทพคริสเตียนมีการจัดตั้งคณะนักร้องประสานเสียงมาตั้งแต่ต้นรัชกาลที่ 6 โดยใช้ชื่อว่า Glee Club และนอกจากนี้ก็มีแถวของโรงเรียน นักเรียนหลายคนมีความสามารถทางด้านดนตรีจนประสบผลสำเร็จ แต่ที่สำคัญคือแนวการสอนเช่นนี้สามารถปลูกฝังความรัก ความเข้าใจในดนตรีตะวันตกให้เป็นที่นิยมในตัวนักเรียนได้เป็นอย่างดี

รูปภาพที่ 5.21 กำหนดการแสดงดนตรีและการขับร้องในเดือนมกราคม พ.ศ. 2458

ภาพจาก The College News, 1915.

การเรียนการสอนในโรงเรียนกรุงเทพคริสเตียน ดำเนินการอย่างต่อเนื่องมีนักเรียนที่สนใจเข้าเรียนในโรงเรียนนี้เป็นจำนวนมาก จากรายงาน วารสาร College News ของโรงเรียน Bangkok Christian High School ในปี พ.ศ. 2461 (ค.ศ.1918) ในเดือนมกราคม มีการลงรายการแสดงข่าวงานวัน คริสต์มาสของโรงเรียนกรุงเทพ คริสเตียนวิทยาลัย โดยรายได้จากการจัดการแสดงดังกล่าว จะนำไปสมทบทุนสร้างโรงพยาบาล ที่จังหวัดเชียงใหม่ พบการแสดงประเภทต่างๆ ของโรงเรียน โดยเฉพาะการแสดงดนตรีฝรั่ง ประเภทต่างๆ เช่น การขับร้องเพลงสรรเสริญ พระเจ้า (Hymn) การขับร้องประสานเสียง การแสดงเดี่ยวไวโอลินและวงดนตรี College Band ซึ่งมีนาย สะอาด และ Mr.Franklin เป็นหัวหน้าวง

การศึกษาดนตรีในโรงเรียนกรุงเทพคริสเตียน มีการแยกรายวิชาประเภทศิลปะ และการดนตรีออกจากกัน ดังปรากฏในหลักสูตรการเรียนการสอนของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-4 และมัธยมศึกษาปีที่ 2-4 ซึ่งต้องมีการบรรจุรายวิชา เพลง ไว้ในการเรียนการสอน ซึ่งเพลงส่วนใหญ่เป็นเพลงที่ใช้ในเพลงนมัสการ เป็นสิ่งที่ส่งเสริมให้นักเรียนได้รู้จักเพลงฝรั่งตั้งแต่ชั้นประถม และเผยแพร่คริสต์ศาสนาไปในคราวเดียวกัน ดังความที่ปรากฏในหนังสือ The College News ปี 1916 ความว่า (The College News, March, 1916)

หลักสูตรประถมศึกษา ปีที่ 1

ภาษาไทย อ่าน - แบบหัดอ่านหนังสือไทย

เขียน - เขียนตัวบรรจงระหว่างบรรทัด คู่ห่าง 3/8 นิ้ว ลอกจากหนังสือที่เรียน

คำบอก - ตามหนังสือที่เรียน

เลข - เลขวิธีใหม่ เล่ม 3 จนถึงหน้า 60

จรรยา - พระบัญญัติ สิบประการ

ศิลปะ - หัดเขียนเส้นตรง และรูปง่ายๆ ตามตำราออกซเบอร์ก บท 1, 2, 3 และ 4
แฮนด์เวอร์ก ตามชาร์ท พรีเมอร์

เพลง - หัดร้องเพลงไทย และอังกฤษ ตามโน้ต ตามชาร์ท

กายบริหาร - เล่นเกม ออกกำลังกายวิชาลูกเสือ

หลักสูตรประถมศึกษา ปีที่ 2

ภาษาไทย - แบบเรียนเร็ว เล่ม 1 จบแบบสอบอ่านเล่ม 1

เขียน - ลอกจากหนังสือที่เรียน

คำบอก - ตามหนังสือที่เรียน

เลข - เลขวิธีใหม่ เล่ม 1 จบ

จรรยา - คำเพลงควาวิค บทที่ 1 ควันฉาย ธรรมจริยา เล่ม 1 ปญณาธรรม เล่ม 1

ศิลปะ - วาดเขียน ตามคำราออกชเบอร์ก บท 5 จน 8

เพลง - หัดร้องเพลงไทยและอังกฤษโนทตามเมชัน หน้าที 37

หลักสูตรประถมศึกษา ปีที่ 3

จรรยา - ธรรมจริยา 2 สมบัติผู้ดี ให้ท่องคำเพลงควาวิค บท 19,23,121 จนขึ้นใจ
อาทิยัละครั้ง

เพลง - หัดร้องเพลงไทยและอังกฤษ โนทตามเมชัน

หลักสูตรมัธยมศึกษาปีที่ 1

เพลง - หัดร้องเพลงไทยและอังกฤษ โนทตามเมชัน

หลักสูตรมัธยมศึกษาปีที่ 2 ปีที่ 3 และปีที่ 4

เพลง - หัดร้องเพลงไทยแลอังกฤษ

ในปี พ.ศ. 2461 (College News January, 1918 : 4 - 5) การแสดงเนื่องในงาน Christmas Exercise Program งานวันคริสต์มาส มีการแสดงต่างๆ รวมทั้งรายชื่อผู้แสดง Chorus Hymn Recitation Song Violin Solo นักดนตรีบรรเลงโดยวง College Band มีนายสะอาดและ Mr.Franklin เป็นหัวหน้าวง Band Master

OUR BAND.

We are proud of our Band and justly so. It was organized at the beginning of this school year, in May. The music did not arrive from America till July and in a short six months it has developed so much that it is able to play and does play an excellent brand of music. At first Mr. Franklin had charge of the band and lead it but pressure of other duties forced him to turn it over to Nai Saart. Here are of the members and the instruments that they play.—

LEADER,—	Nai Saart,
	Mr. Franklin.
Cornets.	S. H. Chamnayvitya
	Kru Puang.
B flat Clarinets.	Kru Sri Sook,
	Nai Nin,
	Nai Mark.
E flat Clarinets.	Daddy Pestonj
	Nai Chit.
Altos.	Nai Charurn.
	Nai Kee.
Tenor.	Kru Rueng.
Baritones.	Kru Swasti.
	Nai Us.
Bases.	Nai Banchon.
	Nai Tong Yu.
Drums.	Nai Taim.
	Nai Tud.
Cymbala.	Nai Sorn.

รูปภาพที่ 5.22 รายการบรรเลงบรรเลงของโรงเรียนในปี พ.ศ. 2461

ภาพจาก The College News.

CHRISTMAS EXERCISES.	
The annual Christmas program of the College was given on Monday the day before Christmas. All of the pupils in the school were invited and many visitors were present. The chapel was prettily decorated with Christmas streamers and the large tree was a maze of color. Tied all over the tree were Christmas presents and cards and the base of the tree was heaped with presents and cards which could not be placed on the tree. At the close of the program some of the teachers distributed the Christmas greetings and wishes, and so great was the number that it took over an hour and a half for the seven or eight workers to give out everything. The Christmas offering was given to the Chiangmai Leper Hospital. Before the offering was taken Mr. Franklin told of his recent visit to the hospital and of the splendid work that was being done for those afflicted with leprosy and how some of the men were practically cured of that terrible disease through a new kind of treatment. The audience was full of the Christmas spirit and gave one hundred and twenty-three ticals and nineteen satangs, toward the support of this worthy institution. The following program was given.—	
1. Chorus—Hark! what mean those Holy voices.	3. Prophecies— Nai Juang and Nai Cheng. 2
2. Invocation.	4. Hymn— While shepherds watched, (Siamese) 2
	5. Scripture— Now when Jesus was born, (Matayome IV.) 2
	6. Color bearers— Kim Ha, Victor, Prawan, Sirat, Panome, and Ootai.
	7. Hymn— We three Kings of Orient are, (Matayome I.)
	8. Recitation—Original poem by Nai Juang, recited by Nai Chome.
	9. Recitation— The Spirit of Christmas, Nai Tasna Song.
	10. Christmas offering— to Leper Hospital.
	11. Chorus - Hark the herald angles sing.
	12. Recitation— Red and Green Nai Watana.
	13. Chorus— It came upon a midnight clear.
	14. Christmas Thoughts. Nai Borapa and Nai Chaisee.
	15. Hymn— Away in a manger, Pratome II.
	16. Recitation— I heard the bells. Nai Boon Ruang.
	17. Carol— The Happiest Day, Matyome. II.
	18. Recitation, December, Wilbur Franklin.
	19. Reading— Mrs Maylott
	20. Song— The Misses Teutsch.
	21. Song— Up on the house top. Pratome. III.
	22. Violin Solo, Mr. Maylott.
	23. Music, College Band

รูปภาพที่ 5.23 กำหนดการแสดงเนื่องในงานเทศกาลคริสต์มาส ประจำปี พ.ศ. 2463

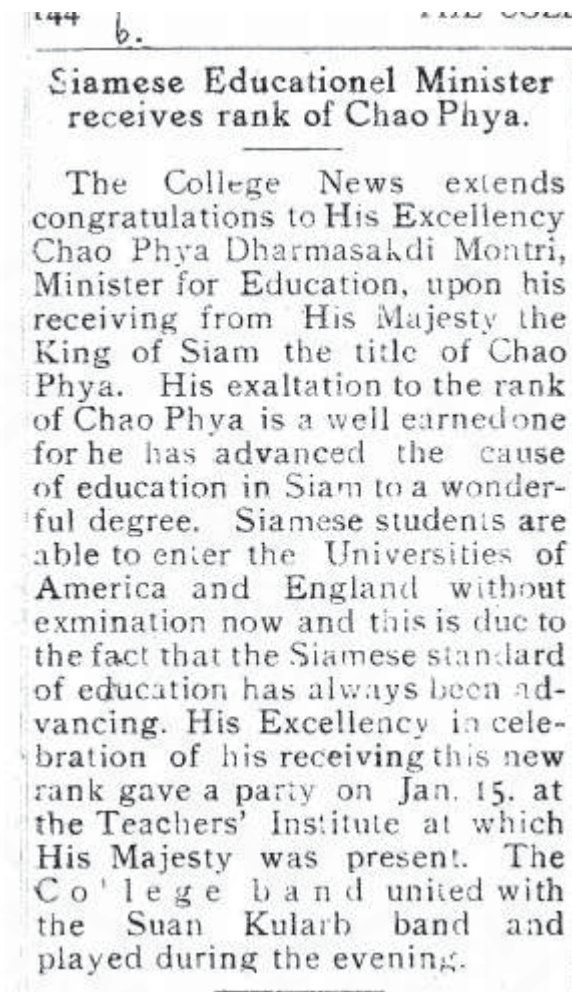
ภาพจาก The College News, January 1918.

นอกจากนี้ในงานต่างๆที่เป็นกิจกรรมของลูกเสือที่ได้มีการจัดตั้งขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 6 นั้น โรงเรียนกรุงเทพคริสเตียน ก็ได้มีกิจกรรมด้านต่างๆเกี่ยวกับลูกเสือดด้วยเช่นกัน ในปีนี้ได้มีการเดินสวนสนามของบรรดาลูกเสือจากโรงเรียนต่างๆ หน้าพระที่นั่ง โดยทางโรงเรียนได้นำแถว The Bangkok Christian College จำนวน 18 ชั้น เข้าร่วมการบรรเลงสวนสนามหน้าพระที่นั่งด้วย

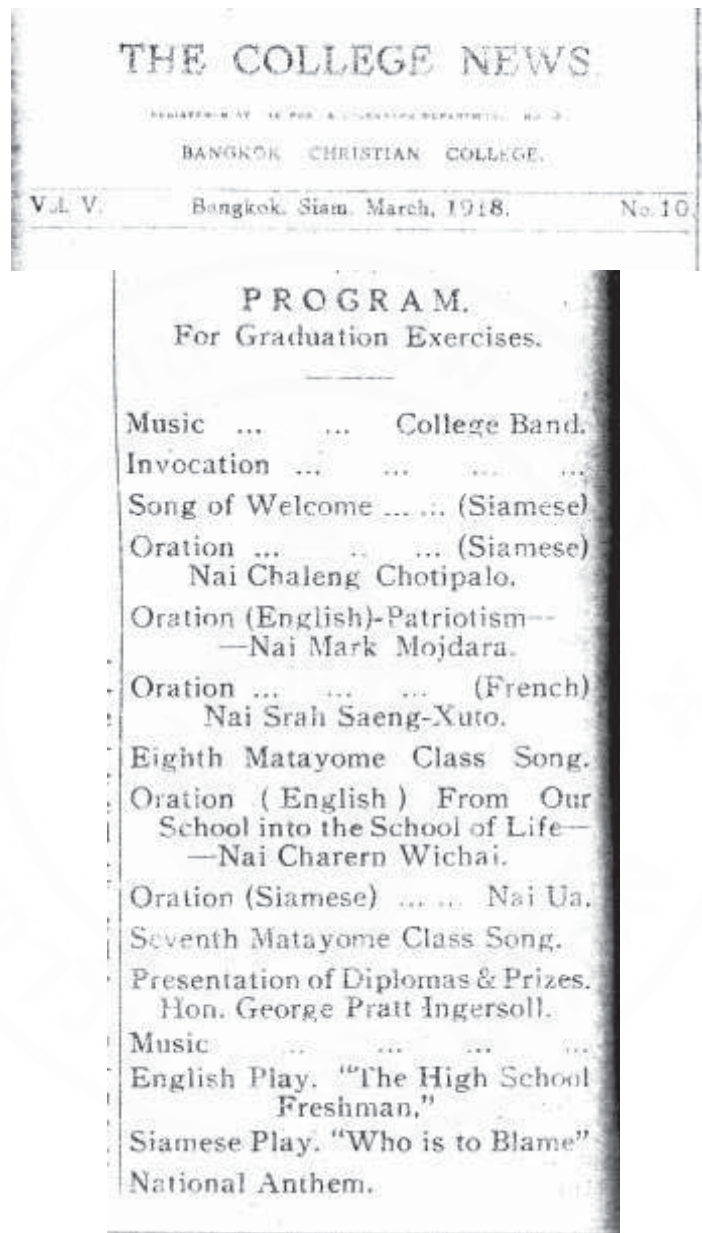
รูปภาพที่ 5.24 การบรรเลงคณะแถวของกองลูกเสือที่ 66 (กรุงเทพคริสเตียนวิทยาลัย)
ภาพจาก The College News.

แถวของโรงเรียนยังมีโอกาสได้แสดงในงานต่างๆ เป็นอันมาก ได้มีการนำวงแถวของโรงเรียน มาร่วมกับวงแถวของโรงเรียนสวนกุหลาบในการฉลองการรับพระราชทานตำแหน่งของเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี ซึ่งเป็นผู้ดูแลกระทรวงศึกษาธิการ ดังข้อความที่ลงไว้ใน College News ความว่า

รูปภาพที่ 5.25 แตรวงของโรงเรียนกรุงเทพคริสเตียนกับโรงเรียนสวนกุหลาบ
ภาพจาก The College News.

ในวารสาร College News นี้ ยังได้มีการสนับสนุนให้นักเรียนในโรงเรียนแต่ละระดับชั้นมีส่วนร่วมในการเขียนงานต่างๆ ลงในวารสาร ในทุกๆ เดือนจะมีการให้นักเรียนแต่งบทเพลงประจำชั้นขึ้นเป็นภาษาอังกฤษ ซึ่งถือเป็นส่วนหนึ่งในการส่งเสริมให้นักเรียนมีความสามารถในการใช้ภาษาอังกฤษ และกระตุ้นให้มีความคิดสร้างสรรค์ด้วยการแต่งบทเพลงเหล่านั้นขึ้น โดยใช้ชื่อว่าเป็นเพลงประจำชั้น Eighth Matayom Class Song รวมทั้งการส่งเสริมให้มีการจัดการแสดงละครภาษาอังกฤษ แสดงให้เห็นลักษณะการเรียนการสอนตามแบบแผนของตะวันตกที่ใช้กิจกรรมเป็นสื่อกระตุ้นให้เกิดความเข้าใจและรู้จักการบูรณาการ

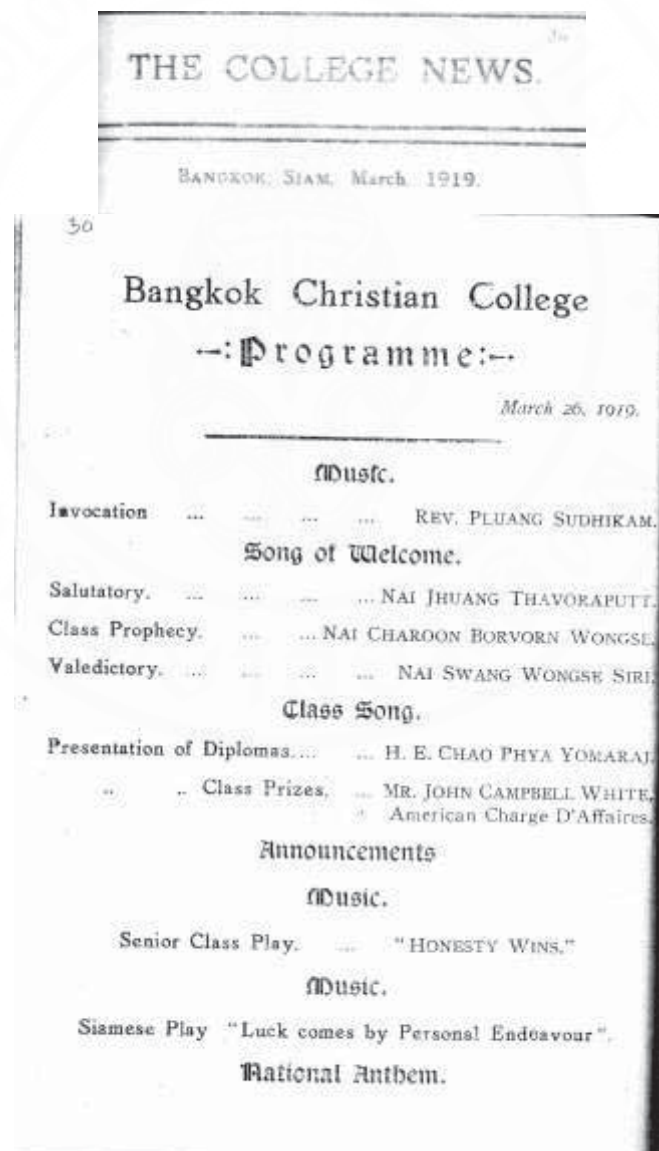

รูปภาพที่ 5.26 รายการบรรเลงเครื่องดนตรีของโรงเรียนกรุงเทพคริสเตียน กับโรงเรียนสวนกุหลาบ
ภาพจาก The College News, March 1918.

รูปภาพที่ 5.27 รายการบรรเลงเครื่องในงานสภาภาษาไทย
ภาพจาก The College News, 1918.

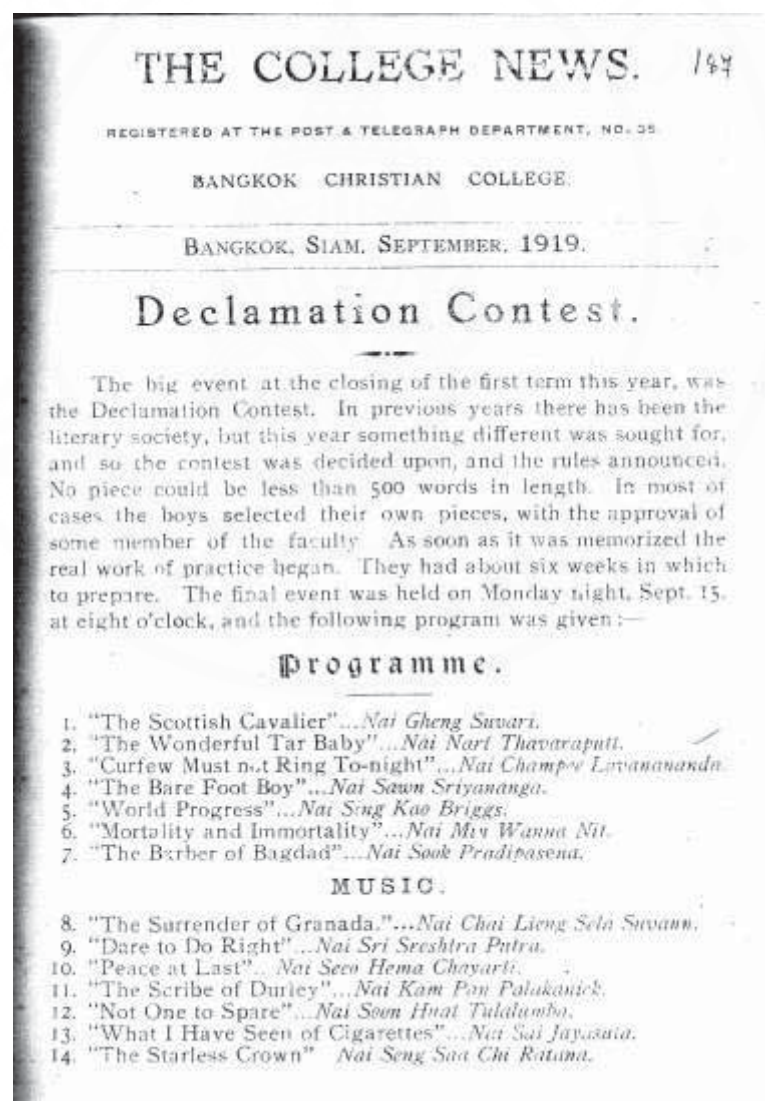
College News ยังได้กล่าวถึงการแสดงต่างๆ ในเดือนมีนาคม พ.ศ. 2462 กล่าวถึงการ
 แสดงงานของนักเรียนก่อนจบการศึกษา March, 1919 Senior Play, 1919 มีการแสดงละครเรื่อง
 Honesty Wins. และมีการแสดงละครเพลง เรื่อง “ บุญมีมาเอง ” การแสดงนี้เล่นวันที่ 26 มีนาคม
 1919 (พ.ศ. 2462) สำหรับงานฉลองสำเร็จการศึกษาของนักเรียน คณะกรรมการสำหรับงานรื่นเริง
 ประจำปี ค.ศ. 1919 ประกอบด้วย นายเจริญ สุกุลกัน และ นายเจริญ วิชัย ทำหน้าที่เป็นกรรมการ
 ฝ่ายเพลงต้อนรับ

รูปภาพที่ 5.28 รายการแสดงดนตรีและละครในปี พ.ศ. 2462

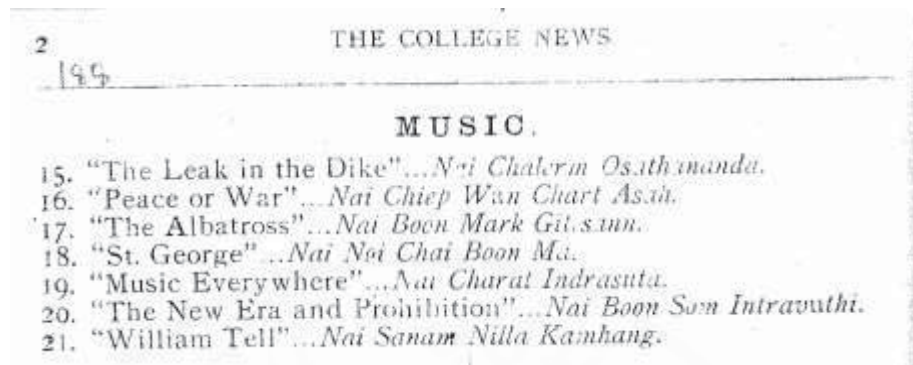
ภาพจาก The College News, 1919.

รายงานในเดือน กันยายน 2462 (September, 1919) Declamation Contest เป็นงานฉลองปิดภาคเรียนของนักเรียน B.C.C. ในภาคเรียนที่ 1 ประจำปี 1919 เป็นการจัดการประกวดเรียงความภาษาอังกฤษ โดยมีข้อบังคับว่าต้องมีมากกว่า 500 คำขึ้นไป มีนักเรียนชายส่งเข้าร่วมประกวดด้วยกันทั้งสิ้น 21 คน ในระหว่างการประกวดก็จะได้จัดให้มีการบรรเลงดนตรีไปด้วย ในงานนี้มี นายนารถ ถาวรบุตร ได้ส่งเรียงความภาษาอังกฤษ ชื่อ “The Wonderful Tar Baby” By Nai Nart Thavaraputt (นายนารถ ถาวรบุตร) นอกจากนี้ยังมีการประกวดร้องเพลงซึ่งมีนักเรียนที่สนใจสมัครเข้าร่วม ถึง 21 คน

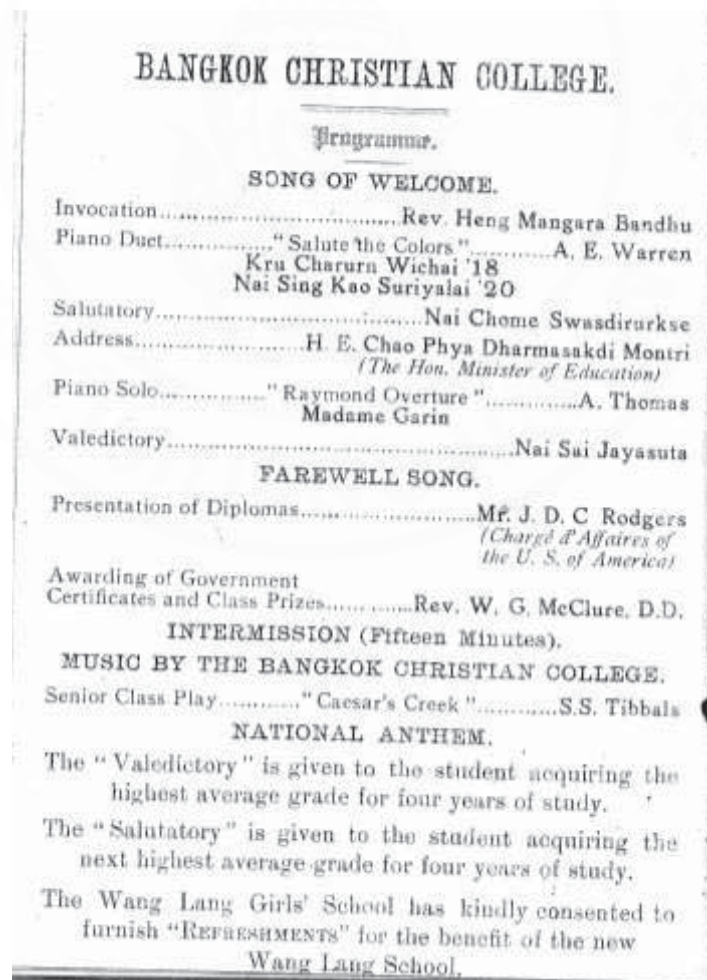
รูปภาพที่ 5.29 การประกวดสุนทรพจน์และการแข่งขันร้องเพลง

ภาพจาก The College News, 1919.

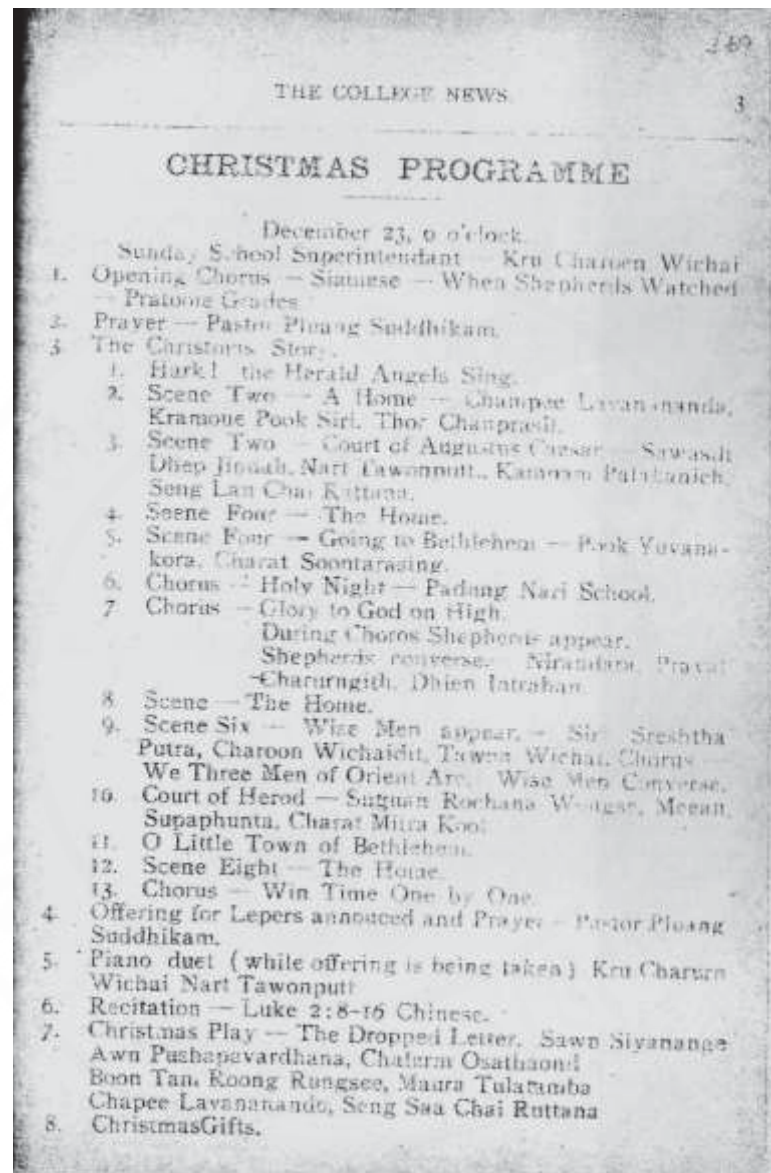
รูปภาพที่ 5.30 การประกวดสุนทรพจน์และการแข่งขันร้องเพลง (ต่อ)

ภาพจาก The College News, 1919.

รูปภาพที่ 5.31 รายการแสดงพิเศษของโรงเรียนกรุงเทพคริสเตียน ปี พ.ศ. 2463

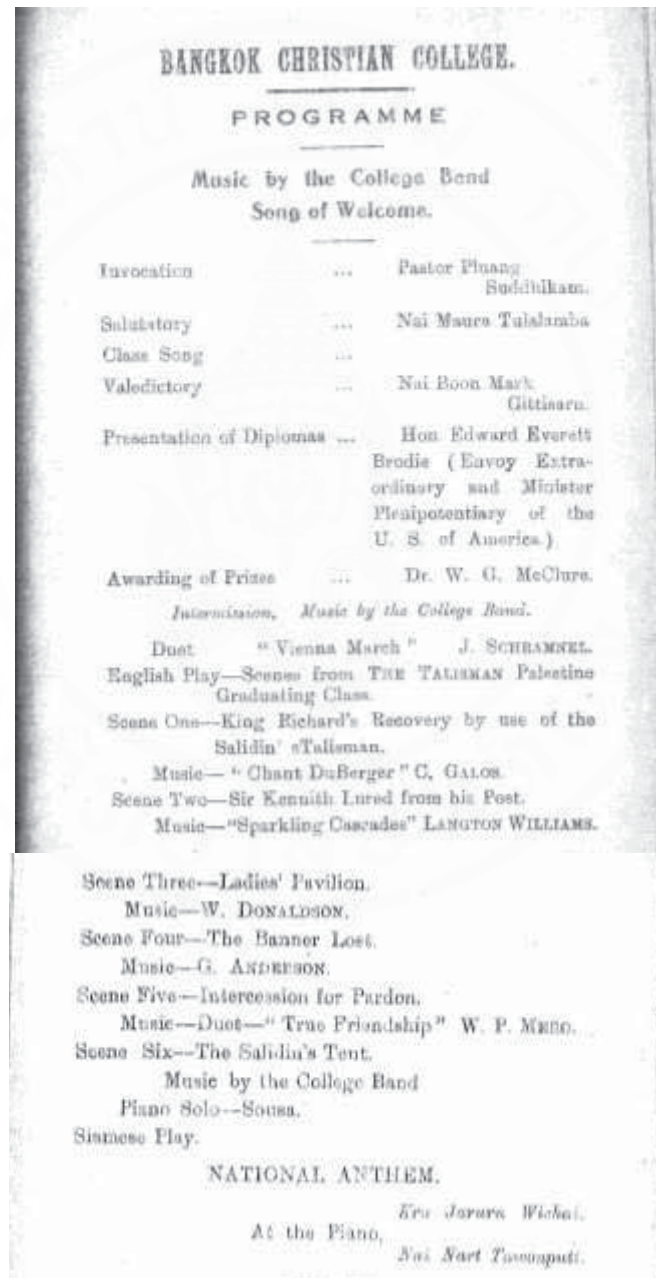
ภาพจาก The College News, March, 1920

รูปภาพที่ 5.32 กำหนดการแสดงเนื่องในงานเทศกาลคริสต์มาส ประจำปี พ.ศ. 2463

ภาพจาก The College News, Dec.-Jan., 1920.

นอกจากนี้ในรายการ เดือนมีนาคม ปี พ.ศ. 2465 (ค.ศ.1922) ประกอบไปด้วย การแสดงที่หลากหลาย สะท้อนความสามารถของนักเรียน ทั้งการแสดงละคร และการเล่นดนตรี ประกอบการแสดง ดังปรากฏในรายการแสดง ความว่า

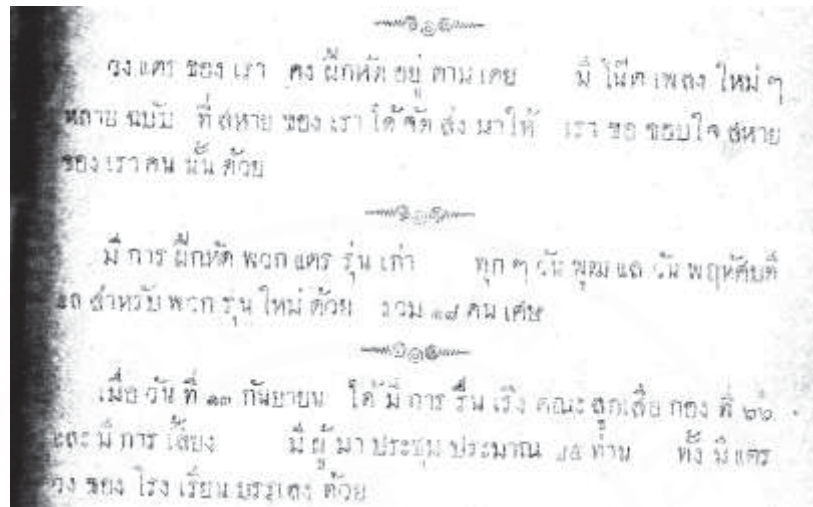
รูปภาพที่ 5.33 กำหนดการแสดงต้อนรับโดยมีนายนาถ ถาวรบุตร เล่นเปียโน
ภาพจาก The College News, 1921

ด้วยการที่โรงเรียนกรุงเทพคริสเตียนเป็นโรงเรียนที่มีเครือข่ายกับองค์กรทางศาสนาในต่างประเทศ จึงเป็นโอกาสอันดีของเด็กนักเรียนที่จะได้เรียนรู้ และฝึกฝนตนเองกับบุคคลต่างๆ ที่มีความสามารถเฉพาะทาง โดยเฉพาะอย่างยิ่งการศึกษาหาความรู้ทางด้านการดนตรี ดังเช่นภายหลังการแสดงดนตรี ดังตัวอย่างที่ นายนารถ ถาวรบุตร ได้เรียนเปียโนเพิ่มเติมกับ Madame Garin ซึ่งได้มาแสดงเดี่ยวเปียโนให้ในช่วงเดือนมีนาคม 2463 (ค.ศ. 1918) ที่ผ่านมา ซึ่งก่อนหน้านี้ นายนารถ ถาวรบุตร ได้เคยเรียนเปียโนกับ Mrs.Dunlap, Maa kru Sangat และ นาย Boon Mark นอกจากนี้ยังเรียน ออร์แกน กับ Mr.Palmer. การเรียนดนตรีของนักเรียนในโรงเรียนเป็นไปอย่างจริงจังและมีระเบียบ มีการฝึกซ้อมอย่างต่อเนื่อง อย่างน้อยสัปดาห์ละครั้ง พร้อมกับมีโน้ตเพลงใหม่ๆ ส่งมาให้กับแตรวงโรงเรียนอย่างสม่ำเสมอ ส่งผลให้ดนตรีในโรงเรียนมีพัฒนาอย่างต่อเนื่องและทันสมัยกับบทเพลงต่างๆ ในโลกปัจจุบัน

รูปภาพที่ 5.34 ข่านายนารถ ถาวรบุตรและคณะครู เรียนเปียโนเพิ่มเติมกับ Madame Garin

ภาพจาก The College News, Aug.-Sept., 1920.

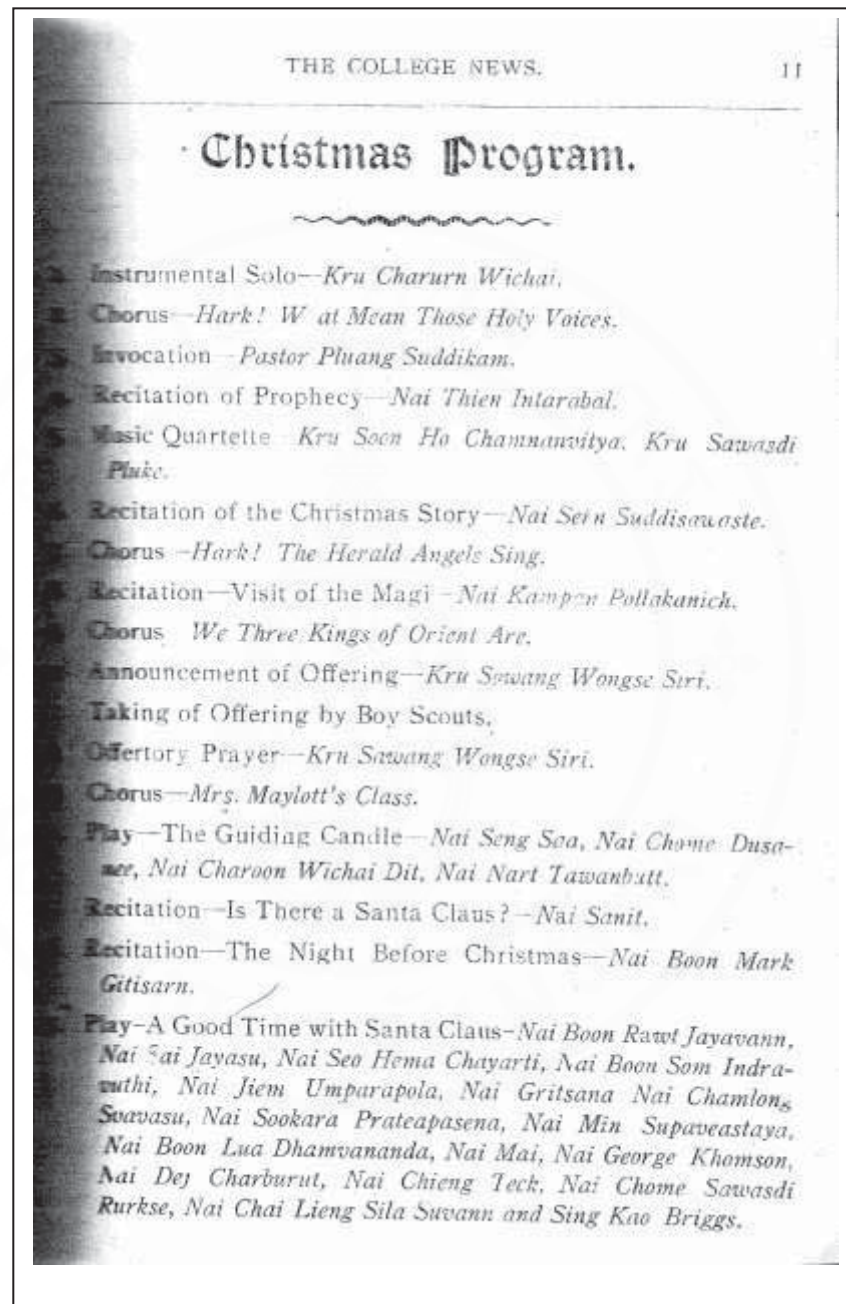

รูปภาพที่ 5.35 รายงานการฝึกหัดบรรเลงของนักเรียน ตามรายงานในเดือนตุลาคม พ.ศ. 2463
ภาพจาก The College News, October, 1920.

การฝึกหัดบรรเลงของโรงเรียนมีการสานต่อจากรุ่นสู่รุ่น โน้ตเพลงใหม่ๆ โดยมากจะได้รับการสนับสนุนจากมิชชันนารีที่ด้วยกันและนักเรียนเก่าที่มีใจรักทางด้านดนตรี จากรายงานข่าวโรงเรียนเรื่องการสนับสนุนโน้ตเพลงบรรเลง (The College News, November 1920 : 427) ความว่า

“วงบรรเลงของเราได้รับโน้ตเพลงใหม่ๆ อีกหลายฉบับ ล้วนแล้วไปด้วยเพลงใหม่ๆตลอดด้ามทั้งนั้น ซึ่งสหายของเรา 2 ท่าน ได้จัดส่งมา คือท่านอาจารย์ อาร์.โอ แพร่งกลีน และนายเอื้อ เราคณะบรรเลงพร้อมด้วยบรรดาครูและนักเรียนทั้งหลาย มีความยินดีและขอบพระเดชพระคุณท่านเป็นอย่างยิ่งเวลานี้เรายังกำลังฝึกซ้อมอยู่”

ในปี พ.ศ. 2464 (ค.ศ. 1921) นี้มีเหตุการณ์สำคัญประการหนึ่งของโรงเรียนคือ อาจารย์ใหญ่ Mr. M.B. Palmer ลากลับสหรัฐอเมริกาเป็นเวลา 1 ปี ระหว่างนี้ได้ให้ Miss Galt ทำหน้าที่อาจารย์ใหญ่แทน โดย Mr. Plamer จะออกจากสยามในวันที่ 17 ตุลาคม อีกทั้งในปีนี้มีการประชุม The Nineteenth Annual Conference of Christian Workers ณ Boon It Memorial Institute โดยมีประธานคือ ครูเจริญ สกลกัน การประชุมดังกล่าว เป็นการประชุมทางด้านการศาสนา การส่งเสริมทักษะในการสอน มีการประชุมในหัวข้อเรื่อง The Teaching of the Christian Religion ภายในการประชุมจะได้จัดให้มีกิจกรรมการเล่น เกมต่างๆร่วมกัน เช่น การใช้เปียโนบรรเลงเพลง Marching to Jerusalem สำหรับเล่นเก๋าคือนักร้อง ซึ่งถือเป็นกิจกรรมการศึกษาที่ใช้ดนตรีฝรั่งเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งในห้องเรียน

รูปภาพที่ 5.36 งานฉลองเทศกาล Christmas ปีพ.ศ. 2464 ของโรงเรียนกรุงเทพคริสเตียน
ภาพจาก The College News, December 1921.

มิชชันนารี เป็นกลุ่มคนที่นำเอาเทคโนโลยีด้านต่างๆ มากมาย รวมทั้งสื่อ อุปกรณ์ด้านการศึกษาที่ทันสมัย และสามารถใช้เป็นกิจกรรมในการเรียนการสอนได้ การเดินทางกลับถิ่นที่อยู่ในแต่ละคราว เมื่อกลับมาก็มักจะมีสิ่งต่างๆ เพื่อการศึกษากลับมาด้วย ดังตัวอย่างครูใหญ่ของโรงเรียนกรุงเทพคริสเตียน ซึ่งเสนอในรายงานข่าวการกลับมาของคณะมิชชันนารี ที่เดินทางกลับไปเยี่ยมบ้านเกิด ณ สหรัฐอเมริกา (The College News, September, 1922 : 159)

“ นาย เอ็ม บี ปาล์มเมอร์ กับครอบครัวที่ได้ออกไปเยี่ยมบ้านเกิดเมืองนอนที่สหพันธรัฐอเมริกานั้น ได้พากันกลับมาถึงจังหวัดพระนครเมื่อวันที่ 4 เมษายน พ.ศ. 2466 แล้ว บัดนี้ ได้เข้ารับหน้าที่เป็นอาจารย์ใหญ่ของโรงเรียน แทน นางสาว เอ. กอล์ฟ ผู้รับหน้าที่แทนต่อไป

ในการที่นาย เอ.บี ปาล์มเมอร์ อาจารย์ใหญ่กลับมานคราวนี้ ท่านได้นำตำรา เครื่องเล่นเกมส์ และบทเพลงต่างๆ มาด้วย หวังว่าในไม่ช้า นักเรียนคงจะได้ฟังเพลงที่แปลกๆ กับได้เห็นเกมส์ที่เล่นภายในห้องและนอกห้องต่างๆ ที่ยังไม่เคยมี ตลอดจนวิชาความรู้ต่างๆ ด้วย ”

ในช่วงปี พ.ศ. 2466 (ค.ศ. 1923) มิชชันนารีจำนวนมากเดินทางเข้ามาทำงานสอนในประเทศไทย ทั้งที่เป็นช่วงเวลาระยะสั้นและระยะยาว หลายคนมีความสามารถทางด้านดนตรีอยู่ในขั้นสูง สามารถนำศักยภาพเฉพาะตนที่มีอยู่นั้นมาพัฒนาการดนตรีตะวันตกในสถานศึกษาได้เป็นอย่างดี เนื่องด้วยการเรียนการสอนต้องอาศัยดนตรีเป็นสื่อที่สำคัญ และเป็นส่วนหนึ่งเพื่อการแสดงผลงานของนักเรียนทุกๆ ภาคการศึกษา ข่าวโรงเรียนกรุงเทพคริสเตียน เดือนพฤศจิกายน ปี พ.ศ. 2466 (The College News, November, 1923: 362) กล่าวถึงข่าวโรงเรียน ความว่า

“มิสซิส พอล.เอช.ฟูลเลอร์. นั้นเป็นนักร้องที่มีเสียงดีคนหนึ่งซึ่งเป็นส่วนหนึ่งต่างหากจากวิชาการต่างๆ ของท่าน และเวลานี้ได้เข้ามาช่วยมิส เอ. กอล์ฟ และมิสซิส เอ็ม.บี.ปาล์มเมอร์ ในการฝึกหัดเพลงอังกฤษให้แก่ นักเรียนทุกๆ วัน หวังว่าในไม่ช้า การฝึกหัดเพลงของนักเรียนก็จะดำเนินไปโดยเรียบร้อย ทุกๆ คำวันศุกร์ได้มีการร้องเพลงบนตึกของท่านครู พี.เอช. ฟูลเลอร์ พร้อมด้วยหม่อมของท่าน ช่วยคิดหีบเพลง มีนักเรียนทั้งเด็กเล็กและเด็กโต ไปร้องครวเลหลายๆ คน เปนอันนับว่าการฝึกหัดนี้เป็นประโยชน์ แก่เด็กมิใช่น้อย ที่ช่วยเพาะนิสัยรักในเพลงให้เกิดขึ้นภายหลังการร้องเพลงแล้วท่านได้ช่วยแก้ความกระหายด้วยของว่างของท่านอีก ทำให้เด็กทั้งชั้นได้อีกมาก ” (The College News, March, 1924 : 767)

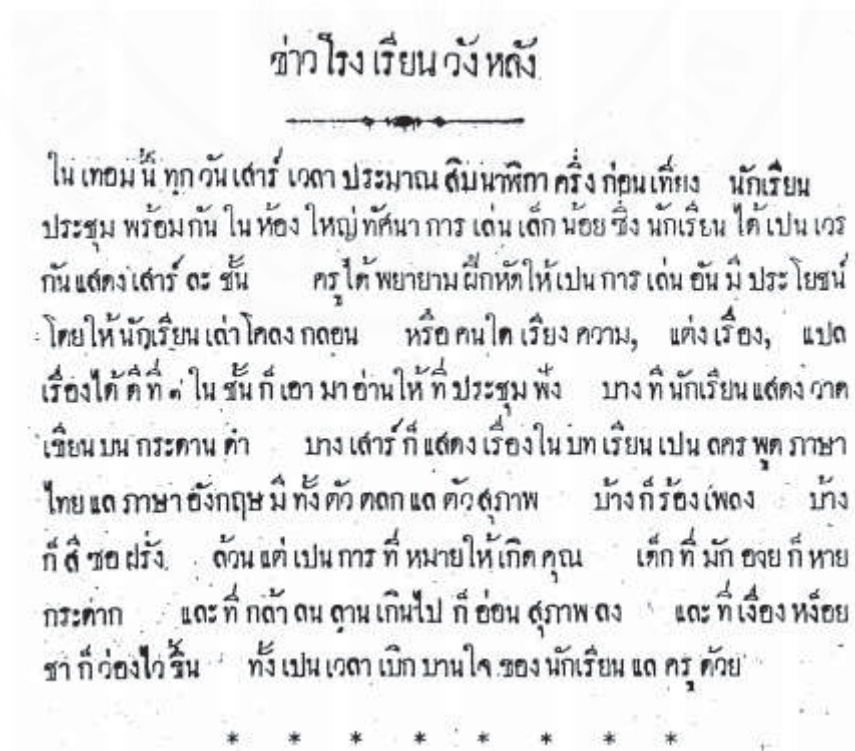
การศึกษาในโรงเรียนคริสเตียน มีการสนับสนุนให้นักเรียนได้รับความรู้ควบคู่ไปกับการกล้าแสดงออก การเรียนรู้ในโรงเรียนส่วนใหญ่มุ่งเน้นฝึกให้เด็กได้เรียนรู้ผ่านกิจกรรมการละคร ร้องเพลง ซึ่งกิจกรรมดังกล่าวใช้ดนตรีตะวันตกเป็นสื่อในการเรียนรู้ ซึ่งถือเป็นสิ่งที่การศึกษาตามอย่างตะวันตกตั้งแต่แรกเริ่มที่เข้ามาในสยาม ซึ่งถือเป็นสิ่งสำคัญประการหนึ่งที่ทำให้ดนตรีตะวันตกเผยแพร่สู่เยาวชนในชาติมาตั้งแต่ครั้งรัชกาลที่ 4 เรื่อยมาจนกระทั่งปัจจุบัน การปลูกฝังการดนตรีตะวันตกผ่านระบบการศึกษานี้ ส่งผลให้เกิดค่านิยมและการเปลี่ยนแปลงรสนิยมอย่างตะวันตกตามมา และทำให้การดนตรีของสยามมีการสร้างสรรค์งาน เพื่อให้เป็นไปตามกระแสนิยมอย่างตะวันตกตามมา

ความตื่นตัวในการรับวัฒนธรรมดนตรีฝรั่งเข้าไปไว้ในสถานศึกษา เกิดขึ้นพร้อมกับการตั้งกองลูกเสือทั้งในโรงเรียนราษฎร์และหลวง กิจกรรมต่างๆ เหล่านี้ได้รับการกระตุ้นให้เยาวชนได้รับการเรียนรู้ทั้งทางด้านเนื้อหาการเรียนและการทำกิจกรรมควบคู่กันไป แตรวงจึงถูกนำเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งเพื่อในกิจกรรมเหล่านั้น เช่น เพื่อการเดินสวนสนาม หรือ Marching การบรรเลงเพื่องานรื่นเริง ตามความนิยมในดนตรีฝรั่งขณะนั้น โรงเรียนราษฎร์หลายแห่ง ซึ่งมีมิชชันนารีและบาทหลวงที่มีความรู้ความสามารถทางด้านดนตรีศาสนาเป็นพื้น จึงสามารถจัดตั้งวงดนตรีและในขณะเดียวกันก็ทำหน้าที่แพร่กระจายความรู้เกี่ยวกับดนตรีฝรั่งและถ่ายทอดให้กับเด็กนักเรียนหลายรุ่นต่อกันมา

ในส่วนของโรงเรียนหญิง ส่วนใหญ่แล้วดนตรีฝรั่งมักจะถูกจำกัดอยู่ในโรงเรียนฝรั่งมากกว่าทั้งที่อยู่ในส่วนของพระนครและตามหัวเมืองต่างๆ เช่น เชียงใหม่ เชียงราย นครศรีธรรมราช ฯลฯ ควบคู่ไปกับการดำเนินงานเผยแพร่คริสต์ศาสนาให้กับกลุ่มเยาวชนและผู้คนที่สนใจ ดนตรีฝรั่งในกลุ่มโรงเรียนสตรี มักเป็นดนตรีที่เหมาะสมกับเพศและวัย โดยมากจะมีการเรียนการสอนเปียโน การขับร้องประสานเสียง ไวโอลิน เป็นต้น ทั้งที่ใช้เพื่อประกอบการแสดงละครของโรงเรียนในคราวปิดภาคเรียนและขับร้องตามเทศกาลและโอกาสสำคัญต่างๆ

รูปภาพที่ 5.37 การจัดงานประจำปี ของโรงเรียนวังหลัง ในปี พ.ศ. 2453
ภาพจาก รำลึกพระคุณ มิสเอ็ดนา เอส โคล 150 ปี, 2548.

รูปภาพที่ 5.38 ข่าวการจัดงานประจำปี พ.ศ. 2453
ภาพจาก แมกเอชิน วัฒนาวิทยา สิงหาคม 1918

โรงเรียนกุลสตรีวังหลัง เป็นโรงเรียนหญิงที่ได้รับการปลูกฝังเรื่องค่านิยมในการฝึกเครื่องเล่นดนตรีตะวันตก ตามแนวการเรียนการสอนของมิชชันนารี โปรเตสแตนต์มาตั้งแต่เริ่มแรก การศึกษาผ่านระบบโรงเรียนหญิงนั้น มีการเรียนการสอนดนตรีตามธรรมชาติของนักเรียน เช่น การสอนขับร้อง เปียโน ไวโอลิน ดังเช่นอาจารย์อายะดา กิรินกุล (สมาคมศิษย์เก่าวังหลัง-วัฒนา, 2548 : 233) ได้กล่าวถึงครูผู้สอนดนตรีตะวันตกในโรงเรียนกุลสตรีวังหลังมาจนกระทั่งเป็นโรงเรียนวัฒนาวิทยาลัย ความว่า

“...มิสแอนนา ชานเบ็กเกอร์ สอนเปียโนโดยเฉพาะ ตั้งแต่ปลายสมัยโรงเรียนวังหลังและต่อมาถึงโรงเรียนวัฒนา ท่านเป็นพี่สาวของหม่อมเอลิซาเบท รังสิต ขยายกรมพระยาชัยนาทนเรนทร ท่านเป็นคนน่ารักและอดทนสอนเด็กที่เริ่มเรียนเปียโนอยู่หลายปี ท่านผู้หญิงพวงร้อย อภัยวงศ์ ศิลปินแห่งชาติและผู้เขียน (อายะดา) ก็เป็นศิษย์คนหนึ่งของท่านด้วย

...มิสลุล อุนเวอร์ซัค สำเร็จชั้นมัธยมปีที่ 6 จากโรงเรียนวังหลังเมื่อ พ.ศ. 2456 มิสโคลให้มาทำงานในออฟฟิศของท่านและสอนเปียโนด้วย ผู้เขียนก็เคยเป็นศิษย์ของท่าน ต่อมาท่านไปเรียนวิชาพยาบาลที่ประเทศสิงคโปร์ และทำงานในโรงพยาบาลของรัฐจนเกิดสงครามญี่ปุ่นขึ้น เขาก็ท่านไว้เพราะเห็นชื่อเป็นเยอรมัน ต่อมาเมื่อทราบว่าเป็นคนไทยจึงปล่อยให้กลับบ้าน มิสลุลมาเป็นพยาบาล

...ที่โรงเรียนวัฒนาและสอนเปียโนด้วย .. ท่านและสมาชิกคริสตจักรอีก 2 คน ร่วมกันซื้อแกรนด์เปียโนเครื่องหนึ่งไว้ใช้ในคริสตจักรด้วย

...ม.ล.นวม สนิทวงศ์ เป็นนักเรียนวังหลังชั้นสุดท้ายที่มาถึงงานปีคราวเปิดป้ายชื่อโรงเรียนวัฒนาวิทยาลัยเมื่อ 23 มีนาคม พ.ศ.2463 ม.ล.นวม เป็นพี่ ม.ล.พวงร้อยเล่นเปียโนมีฝีมือและเข้าวงโซนาตากับวงไวโอลิน ของ ม.ล.อุดมสันทวงศ์ ผู้สามีเสมอ ท่านรับสอนเปียโนที่โรงเรียนวัฒนาและระหว่างสงครามญี่ปุ่น โรงเรียนวัฒนาต้องย้ายไปอยู่ถนน สุรวงศ์ ท่านก็ถีบจักรยาน 2 ล้อ จากบ้านที่ถนนอโศก ตามไปสอนนักเรียนจนสงครามเลิก มิได้ทิ้งโรงเรียนเก่าเลย ...ยังมีครูต่างประเทศอีกหลายคน แต่สอนในระยะสั้นๆ

ครูสอนขับร้อง มี มิสเบลิอันท์ (นางอาจิวยาคม) ซึ่งเป็นผู้อำนวยการโรงเรียนวัฒนาต่อจากมิสโคล ก็ร้องเพลงเป็นต้นเสียงในวงนักร้องของ มิสเวทิงตัน เมื่อย้ายมาวัฒนาท่านก็สนใจสอนนักเรียนร้องเพลงนั้สการในโบสถ์ และเพลงสากลที่ชาวยุโรปและชาวอเมริกันชอบร้องกัน ท่านเล่นเปียโนเก่งด้วย

...มิสทเวลดเกอร์ สอนเปียโนและสอนขับร้องเพลงนมัสการ ที่โรงเรียน
 วัฒนา นอกจากนั้นยังเตรียมเพลงอำลาอาลัยให้นักเรียนชั้นจบทุกปี กับสอน
 เพลงสากลแบบยุโรปและอเมริกันที่ต้อใจนักเรียนมาก
 ...มิสไวกา รัมบอห์ เล่นเปียโน และสอนขับร้องที่โรงเรียนวัฒนา เคยนำ
 วงขับร้องไปแสดงเผยแพร่ที่หอประชุมโรงละครกรมศิลปากรเก่า (ก่อนมี
 โรงละครแห่งชาติ)
 ...มิสเวทิงตัน เป็นครูสอนภาษาและขับร้องที่โรงเรียนวังหลัง เข้าใจว่ามี
 ส่วนช่วยซ้อมเพลงและละครภาษาอังกฤษที่มาโคลนียมให้นักเรียนแสดง
 ประจำปีด้วย ผู้เขียนจำได้ว่าท่านสอนนักเรียนให้ร้องเพลงสรรเสริญพระ
 บารมีประสานเสียง 4 เสียง เมื่อโรงเรียนเลิกเวลา 4.00 ล.ท. (สิ้นาฬิกาหลัง
 เทียง คีน 16 น. สมัยนี้) นักเรียน ครู และหม่อม ทุกคนจะออกไปยืนเข้ากลุ่ม
 เสียงที่สนามใต้ต้นมะม่วง หันหน้ามองข้ามแม่น้ำไปยังพระบรมมหาราชวัง
 และร้องเพลงสรรเสริญพระบารมีตามที่ฝึกหัดไว้โดยไม่มีดนตรีนำเลย
 มิสเวทิงตันบอกเสียงให้และอำนวยเพลงเท่านั้น” (สมาคมศิษย์เก่าวังหลัง-
 วัฒนา, 2548 : 234)

โรงเรียนกุลสตรีวังหลังหรือวัฒนาวิทยาลัย ในช่วงรัชกาลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎ
 เกดเจ้าอยู่หัว มีนักเรียนที่สนใจเดินทางเข้ามาศึกษาต่อกันเป็นอย่างมาก เนื่องด้วยเป็นโรงเรียน
 เก่าแก่ มีนักเรียนหญิงหลายคนมีความสามารถ และสามารถศึกษาต่อได้ในชั้นสูงขึ้น ไป นักเรียน
 โรงเรียนวัฒนาวิทยาลัย ได้รับการยอมรับในสังคมที่เริ่มเปลี่ยนแปลงเข้าสู่ความเป็นสยามใหม่
 ได้อย่างดี นักเรียนที่ศึกษาสำเร็จจากโรงเรียนสังกัดโปรเตสแตนท์ทั่วประเทศ หากเมื่อเรียนจบใน
 ระดับประถมแล้ว โดยมากมิชชันนารีจะคัดเลือกเด็กที่มีความรู้ความสามารถให้มาศึกษาต่อที่
 โรงเรียนวัฒนาวิทยาลัย เพื่อพัฒนาตนเองและกลับมาเป็นครูที่โรงเรียนเดิมต่อไป ดังเช่น โรงเรียน
 วิชานาริ (โรงเรียนสตรีอเมริกัน) ลำปาง ซึ่งก่อตั้งขึ้นมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2431 (ค.ศ. 1888) ซึ่งเป็น
 โรงเรียนคริสเตียนสตรีประจำจังหวัด คู่กับโรงเรียนชาย เคนเน็ต แมคเคนซี โรงเรียนวิชานารินี้ เป็น
 อีกแห่งหนึ่งที่มีมิชชันนารีที่มีความสามารถทางด้านการดนตรี ได้เข้ามาถ่ายทอดความรู้ดนตรี
 ตะวันตกให้กับนักเรียน จนสามารถแสดงผลงานออกมาให้เป็นที่ประจักษ์ได้ชัดเจน

กลุ่มครูผู้สอน ในโรงเรียนวิชานารินั้น จากหลักฐานปี พ.ศ. 2463 (ค.ศ. 1920)
 มิส ลูซี่ สตาร์ลิงก์ (Miss Lucy Starling) เป็นครูสอนหนังสือ และในเวลาเดียวกันท่านก็ทำหน้าที่
 เล่นดนตรีในโบสถ์ พร้อมกับสอนเปียโน และการขับร้องประสานเสียงในโรงเรียน

รูปภาพที่ 5.39 มิสลูซี่ สตาร์ลิงก์ มิชชันนารีผู้ปลูกฝังดนตรีตะวันตกในโรงเรียนวิชานารี
ภาพจาก ญัฐยา นัจจนาวากุล ลำเนาจากโรงเรียนวิชานารี

คุณครูพยอม ดวงเนตร นักเรียนโรงเรียนวิชานารี ในสมัยรัชกาลที่ 6 ซึ่งหม่อมลูซี่ได้นำเอาอาจารย์พยอม ดวงเนตร มาเลี้ยงตั้งแต่ยังเด็ก อาจารย์พยอมจะเรียก ครูหม่อมว่า คุณแม่ นอกจากนั้น มิสยังได้นำเอาเด็กมาเลี้ยงอีกหลายคน การสอนดนตรี ของมิชชันนารีในโรงเรียนโดยส่วนใหญ่ จะสอนด้วยเปียโน เพราะเป็นเครื่องดนตรี ที่มีประจำอยู่แล้ว บางครั้งก็เป็นเครื่องดนตรีส่วนตัวของมิชชันนารี หรืออาจมีการ สั่งซื้อเข้ามา การเรียนดนตรีมักเรียนปฏิบัติ ควบคู่ไปกับการเรียนทฤษฎี เช่น การอ่านโน้ต เพลงที่ใช้โดยมากเป็นเพลงเด็กๆ และเพลงนมัสการ นอกจากนี้มิสยังสอนเพลงที่หลากหลาย เช่น เพลงสนุกๆ มีหนังสือเพลงชื่อ 100 and Best Song มาสอนเด็กๆ ด้วย (พยอม ดวงเนตร,สัมภาษณ์ วันที่ 2 ตุลาคม 2551)

คุณหญิงจันทร์ฟอง ธีระวัฒน์ ได้บันทึกความทรงจำเรื่องการเรียนรู้กับหม่อมลูซี่ในบทความ เรื่อง รำลึกความหลัง (อนุสรณ์ 100 ปี วิชานารี ค.ศ.1889 – 1989, 2534 : 67) ความว่า

" หม่อมสอนภาษาอังกฤษ พระคัมภีร์ สุขศึกษา และเพลงเป็นภาษาอังกฤษให้เรา ตั้งแต่ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 ส่วนเพลงหม่อมจะหัดให้ร้องเพลงประสานเสียงแอลโด โซแปร์โน หม่อมเล่นเปียโนเก่ง สีไวโอลินเอง คอนดักเตอร์เอง บางทีเราร้องเพลงสุดเสียงไปคนละทิศคนละทาง หม่อมก็ติเพียงว่าเสียงเหมือนเส้นลวด หม่อมให้เราหัดแต่งเรียงความภาษาอังกฤษ "

หม่อมลู่ได้พยายามผลักดันเด็กนักเรียนในโรงเรียน ให้ได้รับการศึกษาอย่างสูงที่สุด เมื่อคุณครูพยอม ดวงเนตร ได้มาเรียนต่อที่วัฒนาวิทยาลัย ท่านได้มีโอกาสเรียนดนตรีกับมิชชันนารี หลายท่าน เช่น เรียนเปียโน กับ Miss Lulu เรียนขับร้องประสานเสียงกับ Miss Twalger และ หม่อมแอนนา (รัสเซีย) นอกจากนี้ยังมีครูดนตรีอีกหลายท่านในโรงเรียน เช่น Mrs. Lawrence Hanna สอน Piano และ Chorus, Mrs.Blackbern สอน Brass Band, Mrs.Judd สอน Violin และ Chorus ท่านเป็นคนหนึ่งซึ่งเมื่อได้เดินทางไปศึกษาต่อที่โรงเรียนวัฒนาวิทยาลัยแล้ว มีโอกาสได้ไป ศึกษาต่อ ณ ประเทศสหรัฐอเมริกา แล้วจึงกลับมาสานต่องานของมิสลู่ ด้วยการเป็นครูสอนที่ โรงเรียนวิชานารี จังหวัดลำปาง

5.4.3 พัฒนาการดนตรีตะวันตกในโรงเรียนรัฐบาล

ด้วยพระราชนิยมในตะวันตก ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว และจากการที่พระองค์ได้ทรงศึกษาต่างประเทศตั้งแต่ทรงพระเยาว์ ส่งผลให้พระองค์มีมุมมองในการจัดการศึกษาของชาติว่าเป็นเรื่องสำคัญ และควรริบเร่งส่งเสริมการศึกษาในชาติให้ทั่วถึงทุกพื้นที่ ดังนั้นการจัดการศึกษาในส่วนของรัฐ จึงมีความเจริญก้าวหน้าไปเป็นอันมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การจัดการศึกษาในระดับชั้นมัธยม ซึ่งได้เริ่มมีการก่อตั้งและปรับปรุงการเรียนการสอนเรื่อยมา ตั้งแต่ครั้งรัชกาลที่ 5 ควบคู่ไปกับการสร้างครูจากส่วนกลางออกไปทำงานตามหัวเมืองรอบนอก ส่งผลให้การจัดการศึกษาในสมัยรัชกาลที่ 6 นี้ มีการเรียนการสอนในระดับชั้นที่มีความแตกต่างกัน ไป ตามความพร้อมและความสอดคล้องกับปัจจัยด้านต่างๆ ที่มี

โดยทรงสถาปนา โรงเรียนมหาดเล็กหลวง ขึ้นเป็นโรงเรียนข้าราชการวิทยาลัย ในปี พ.ศ. 2453 มุ่งเน้นปลูกฝังความรู้และจริยธรรมให้กับนักเรียน ซึ่งส่วนมากเป็นบุตรพระบรมวงศานุวงศ์ ข้าราชการพลและขุนนางชั้นสูง นอกจากนี้ได้ทรงย้ายโรงเรียนราชวิทยาลัย ซึ่งมีการเรียนการสอน แบบ Public School มาจากบ้านสมเด็จพระเจ้าพระยาและปทุมวัน เนื่องจากพื้นที่คับแคบ และย้ายมาเป็นโรงเรียนราชวิทยาลัย บางขวาง นนทบุรี ซึ่งจัดสร้างขึ้นแล้วเสร็จในปี พ.ศ. 2454 ตามพระราชประสงค์เพื่อให้โรงเรียนมีสถานที่กว้างขวางมากยิ่งขึ้น

โรงเรียนมัธยมหรือโรงเรียนราษฎร์ในพระนคร และได้รับพัฒนาอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะอย่างยิ่งโรงเรียนสวนกุหลาบ ซึ่งมีการจัดการศึกษาจากในพระบรมมหาราชวัง จัดตั้งขึ้นในบริเวณตำหนักสวนกุหลาบ และอยู่ในพระอุปถัมภ์ของราชสำนักมาโดยตลอด ในขณะเดียวกันก็มีการจัดการศึกษา โดยแบ่งออกเป็น สวนกุหลาบฝ่ายไทย และสวนกุหลาบฝ่ายอังกฤษ และโรงเรียนมัธยมเทพศิรินทร์ ซึ่งจัดการศึกษามาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2445 มุ่งเน้นการเรียน

การสอนที่ครอบคลุมด้วยหลักสูตรการเรียนทั้งภาษาไทย และภาษาอังกฤษ จนในปี พ.ศ. 2458 ก็ได้เปิดเป็นโรงเรียนมัธยมบริบูรณ์ คือมีมัธยมศึกษาครบทั้ง 8 ชั้น นอกจากนี้ยังมีโรงเรียนอื่นอีกจำนวนมากที่เกิดขึ้นในเขตพระนคร เช่น โรงเรียนมัธยมวัดเบญจมบพิตร และหัวเมืองต่างๆ เช่น โรงเรียนยุพราชวิทยาลัย เป็นต้น

โรงเรียนเหล่านี้ มีการเรียนการสอนในรูปแบบที่เน้นความหลากหลายและ มุ่งเน้นให้นักเรียนมีความสามารถทางด้านภาษาอังกฤษ ซึ่งเป็นสิ่งหนึ่งที่โรงเรียนมัธยมของรัฐส่วนใหญ่ให้ความสำคัญ ในขณะเดียวกัน ทางโรงเรียนก็พยายามจัดให้มี กิจกรรมต่างๆ ตามอย่างตะวันตก เช่น การแต่งเรียงความเป็นภาษาอังกฤษ การแสดงละคร และการเล่นดนตรีตะวันตก เช่น แตรวง และการเรียนเครื่องสายฝรั่ง เป็นต้น

ดังเช่นโรงเรียนวชิราวุธวิทยาลัย ในช่วงต้นรัชกาลที่ 6 ได้มีการก่อตั้งแตรวงขึ้น เพื่อตอบสนองกับการจัดกิจกรรมทางด้านลูกเสือ ในการนี้มีพระยาวาระศิริ (แอมโบรสโอ วัน วาระศิริ) ซึ่งต่อมาเลื่อนบรรดาศักดิ์เป็น พระประดิษฐไพเราะ (แอมโบรสโอ วัน วาระศิริ) ได้เคยเข้าไปสอนดนตรีตะวันตกให้กับนักเรียนชายในโรงเรียนดังกล่าว จากนั้นก็ได้มีการเชิญครูไทย ครูฝรั่ง ที่มีความสามารถทางด้านดนตรีตะวันตก เข้าไปช่วยสอนอีกหลายคน

จากการก่อตั้งกองลูกเสือ ในสมัยรัชกาลที่ 6 ได้ก่อให้เกิดความตื่นตัวในการมีวงดุริยางค์ประจำโรงเรียนหลวงต่างๆ เป็นอันมาก โรงเรียนชายหลายโรงเรียนในกรุงเทพฯ เช่น โรงเรียนสวนกุหลาบ โรงเรียนเทพศิรินทร์ ได้ก่อตั้งวงดุริยางค์เพื่อใช้ในกิจกรรมของกองลูกเสือ และเป็นกิจกรรมพิเศษของนักเรียนในโรงเรียนชายล้วนเหล่านี้ ก่อให้เกิดการฝึกหัดนักเรียนชาย ให้มีความรู้ความสามารถในการบรรเลงแตรวงได้ ดังที่ เสวกโท จมื่นมานิตย์นเรศ (เฉลิม เสวदनันท์) กล่าวถึงชีวิตการเป็นนักเรียนในโรงเรียนมหาดเล็กหลวงในสมัยรัชกาลที่ 6 เมื่อประมาณปี พ.ศ. 2455 ความว่า

“.. ผู้เล่า ได้เลขประจำตัว 159 ได้เป็นลูกเสือไทยคนที่ 33 กองร้อยที่ 1 ได้เป็นผู้ตีกลองเล็กนำแถว คู่กับหม่อมเจ้าศิลาวิมล ดิศกุล เป่าขลุ่ยผิว ได้เป็นคนแตรเดี่ยวเป่านำแถวลูกเสือหลวงและนักเรียนเสือป่า ... มีเรื่องน่าเล่าอยู่ว่า พวกเราเป็นนักดนตรีทั้งนั้น ทั้งไทยทั้งสากล เรียนโน้ตสากลจากพระยาวาระศิริ (เอวัน วาระศิริ) เรียนเพลงไทย จากอาจารย์สอน ศิลปบรรเลง (หลวงประดิษฐไพเราะ) จึงมีความชัดเจนในเพลง ... วงดนตรีรุ่นนั้นเป็นล้ำ เป็นล้ำมาก แตรวง (Brass Band) ได้เคยแห่พาศพยาร์ดเลย์ สุนัขแสนรู้ของในหลวง และได้บรรเลงในงานโรงเรียนทุกคราว ” (จมื่นมานิตย์นเรศ, 2511 : 11)

โรงเรียนชายที่ก่อตั้งขึ้นในกรุงเทพฯ ทั้งภาคเอกชนและโรงเรียนหลวงจำนวนมาก จึงเกิดการรวมกลุ่มจัดกิจกรรมด้าน กีฬา และกองลูกเสือร่วมกัน เช่น โรงเรียนกรุงเทพคริสเตียน โรงเรียนอัสสัมชัญ โรงเรียนเทพศิรินทร์และโรงเรียนสวนกุหลาบ การจัดกิจกรรมของนักเรียนโรงเรียนชายเหล่านี้ มุ่งเน้นความสามัคคี ผ่านการเล่นกีฬาและในขณะเดียวกันก็มีการส่งเสริมกิจกรรมด้านดนตรีตะวันตก โดยเฉพาะอย่างยิ่งการบรรเลงเครื่องดนตรี เพื่อใช้ในกิจกรรมต่างๆ ของกองลูกเสือ และสร้างความบันเทิงภายในงานอีกด้วย

รูปภาพที่ 5.40 บรรดากลุ่มลูกเสือกองแรกของสยาม พ.ศ.2458

ภาพจาก อนุสรณ์สวนกุหลาบ

ในขณะที่การจัดการศึกษาของโรงเรียนหลวง ที่ขึ้นอยู่กับภายใต้สังกัดกรมธรรมการ กระทรวงศึกษาธิการ ได้มีก่อตั้งโรงเรียนต่างๆ ไปทั่วภูมิภาคของประเทศ ก่อให้เกิดการกระจายความรู้ผ่านระบบการศึกษาของภาครัฐ เนื่องจากโรงเรียนภายใต้สังกัดกระทรวงธรรมการมีเป็นจำนวนมาก ส่งผลให้งบประมาณที่มี ต้องเป็นไปเพื่อการจ้างครู บำรุงสถานที่ การจัดการเรียนการสอน ดังนั้น การจัดกิจกรรมดนตรีตะวันตก ในสถานศึกษาของหลวงจึงไม่สามารถดำเนินการได้ นอกจากนี้ค่านิยมของคนไทยในสมัยก่อนเห็นว่าการเรียนดนตรีนั้น ไม่สามารถนำไปประกอบเป็น

วิชาชีพได้ จึงถูกมองว่าเป็นวิชาเด่นกินราเกิน ประกอบกับยังไม่มีโครงสร้างเพื่อทำหน้าที่สอนดนตรีโดยตรง การสอนดนตรีในสถานศึกษาเหล่านี้ จึงขึ้นอยู่กับความพร้อมของแต่ละโรงเรียนเป็นสำคัญ

การจัดตั้งกองดุริยางค์ในโรงเรียนหลวง จึงเป็นไปด้วยความยากลำบาก ยกเว้นตามโรงเรียนใหญ่ๆ ในกรุงเทพฯ ที่ได้รับเงินสนับสนุนจากเจ้านายชั้นสูง เพื่อจัดการศึกษาตามแบบแผนตะวันตก แต่เนื่องด้วยการติดขัดในเรื่องทุนทรัพย์ และความพร้อมของครูผู้สอน จึงทำให้การดนตรีตะวันตก และการจัดตั้งกองดุริยางค์ถูกเลื่อนตามโรงเรียนหัวเมือง ต่างจังหวัด เป็นไปด้วยความล่าช้า ในขณะที่โรงเรียนหญิงล้วน อย่างเช่น โรงเรียนราชินี ก็มีการสอนเครื่องสายฝรั่ง แต่โดยมากการเรียนดนตรีตะวันตกในยุคนั้น ผู้มีฐานะส่วนใหญ่ จะนิยมส่งเสริมการเรียนดนตรีตะวันตกของบุตรหลาน ในลักษณะการเรียนตามอริยาธยายมากกว่า นอกจากนี้ยังมีการเปิดสอนดนตรีตะวันตกให้กับคนทั่วไป ตามสมาคมต่างๆ ที่เป็นของชาวคริสต์ เช่น บุญยิตศิลป์สมาคม โดยมีการเรียกเก็บค่าเล่าเรียนตามสมควร

5.5 สรุปพัฒนาการดนตรีตะวันตกในสมัยรัชกาลที่ 6

กล่าวได้ว่า ดนตรีตะวันตกในสมัยรัชกาลที่ 6 นั้น ได้รับการพัฒนาและการสนับสนุนด้วยดีจากหลายภาคส่วน ขณะเดียวกันจากสภาพเศรษฐกิจที่ดีและก่อให้เกิดการใช้จ่ายใช้สอยของผู้คนไม่เฉพาะในสังคมเมืองเท่านั้น จึงก่อให้เกิดค่านิยมในการบริโภควัฒนธรรมตะวันตกด้านต่างๆ ตามมา ความนิยมในดนตรีตะวันตกช่วงเวลาดังกล่าว เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องมาตั้งแต่ครั้งรัชกาลที่ 5 และไม่จำกัดแต่เพียงกลุ่มคนชั้นสูงหรือคนเมืองเท่านั้น แต่ในสมัยรัชกาลที่ 6 นี้ กลับแพร่หลายไปยังชาวบ้านและผู้ที่ยื่นชอบดนตรีตะวันตกทั่วไป

จากการปรับปรุงโครงสร้างการบริหารงานของประเทศ ก่อให้เกิดการขยายตัวของกองดุริยางค์ ตามสังกัด กรมกองต่างๆ เป็นจำนวนมาก ในขณะที่การบริหารจัดการกรมทหารบก และทหารเรือ แยกอำนาจการบริหารออกจากกัน การดนตรีตะวันตกในทหารบก ได้รับการอุปถัมภ์เป็นอย่างดีจากเจ้านาย ประกอบกับ ได้ครูนัซซารี (Nazzari) เข้ามาทำหน้าที่ครูสอนดนตรีให้กับกองทัพอย่างไม่มีรู้จักเหน็ดเหนื่อย นอกจากดูแลกลุ่มเครื่องเป่าของกองทหารหน้า และกลุ่มเครื่องสายของกองทหารม้า แล้ว ต่อมาเมื่อมีการจัดตั้งวงเครื่องสายฝรั่งหลวง ครูนัซซารีก็ต้องเข้ามาทำหน้าที่เป็นครูสอนดนตรีไปด้วย คุณภาพของนักดนตรีตะวันตกในขณะนั้นอยู่ในขั้นดี ถึงกับสามารถออกบรรเลงในงานใหญ่ๆ และบรรเลงในการแสดงมหาอุปรากร (Opera) เรื่อง “Cavalleria Rusticana” ของมัสกัญญี่ ณ โรงละครหลวงสวนมิสกวันได้

ในขณะที่พัฒนาการของวงดุริยางค์ทหารเรือ ก็มีความเจริญรุดหน้าไปไม่แพ้กัน ด้วยความทุ่มเท ของทูลกระหม่อมบริพัตร ซึ่งทรงคาดหวังให้นักดนตรีตะวันตกของทหารเรือ มีความรู้ความสามารถเทียบเท่านักดนตรีตะวันตกในต่างประเทศ จึงทรงปูพื้นฐานการเรียนดนตรี ตะวันตกตามอย่างฝรั่ง โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเรียนอ่าน – เขียน โน้ต การเรียบเรียงเสียงประสาน และหลักการบรรเลง โดยเฉพาะกองแตรวง ซึ่งมีชื่อเสียงและมีฝีมือ โดยได้รับการบันทึกเสียงหลายครั้ง

ทูลกระหม่อมบริพัตรได้ทรงปลูกฝังให้นักดนตรีเหล่าทัพได้เรียนรู้ทั้งทางด้านทฤษฎีควบคู่ไปพร้อมๆกับการปฏิบัติและปลูกฝังให้รากฐานการดนตรีในกรมทหารเรือ ให้มีความแข็งแรงมาจนปัจจุบัน นักดนตรีหลายคนที่มีความรู้ทั้งทางด้านทฤษฎีและการปฏิบัติ ออกไปมีแตรวงส่วนตัวแพร่กระจายไปทั่วพระนครและหัวเมืองต่างๆ นอกจากนั้นในช่วงระยะเวลาหนึ่ง ภายหลังจากครุฑจักรีเสียชีวิตลงไปแล้ว ผนวกกับพระเจ้าอยู่หัวทรงโปรดเกล้าฯ ให้พระองค์ย้ายมาดำรงตำแหน่งเสนาธิการ

นอกจากนี้ ผลจากการจัดตั้งกรมมหรสพในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้น ก่อให้เกิดผลดีต่อการพัฒนาดนตรีตะวันตกในประเทศไทยเป็นอย่างยิ่ง และต่อมาเมื่อมีการจัดตั้งโรงเรียนพรานหลวง จึงเกิดการคัดเลือกนักเรียนดุริยางค์เข้าสู่ระบบการเรียนการสอนดนตรีอย่างมีมาตรฐานตะวันตกอย่างแท้จริง นักเรียนเหล่านี้ถูกคัดเลือกมาจากกลุ่มเด็กชายที่มีความสนใจเรียนศิลปวิทยาการทางด้านดนตรีเป็นทุนเดิม จากการก่อตั้งโรงเรียนพรานหลวง ส่งผลให้เกิดนักดนตรีตะวันตกที่มีฝีมือ และสามารถบรรเลงวงเครื่องสายฝรั่ง เป็นกำลังสำคัญให้กับราชสำนักได้

สื่อความบันเทิงประเภทต่างๆ เป็นสิ่งแพร่กระจายดนตรีตะวันตกสู่สังคมทุกระดับชั้น เช่น แผ่นเสียง โดยเริ่มมีการบันทึกบทเพลงตะวันตก และบทเพลงไทย ด้วยแตรวงกันอย่างแพร่หลาย นอกจากนี้ การฉายภาพยนตร์ก็เป็นความบันเทิงอีกประเภทหนึ่ง แม้ในระยะแรกจะเป็นหนังเงียบ แต่แตรวงและวงเครื่องสายผสม กลับมีบทบาทหน้าที่ในการสร้างอรรถรสให้กับผู้ฟัง และในขณะเดียวกันก็มีการบรรเลงหน้าโรงภาพยนตร์เพื่อเรียกผู้ชมไปด้วย

ขณะที่ความนิยมในแตรวง ก็ส่งผลให้เกิดการแพร่กระจายไปยังชาวบ้าน ผ่านกระบวนการเรียนรู้ในระบบ เช่น ผ่านการเรียนจากทหารตามกรม กองแตรต่างๆ ที่กระจายไปตามต่างจังหวัด นอกจากนี้ยังอาศัยการเรียนรู้แบบครูพักลักจำ การเรียนแตรวงของชาวบ้านทั้ง 2 ระบบ ก่อให้เกิดการแพร่กระจายวัฒนธรรมการดนตรีตะวันตกไปยังผู้คนในทุกระดับชั้นได้อย่างไม่จำกัด ในขณะเดียวกันบทบาทการนำแตรวงไปใช้งานตามโอกาสพิเศษต่างๆ ก็เกิดขึ้นอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ การบรรเลงขบวนแห่ของชาวบ้าน จึงเกิดขึ้นตามงานบุญที่สำคัญ รวมทั้งงานอวมงคล ด้วยเช่นกัน

การพัฒนาคนผ่านการศึกษา เป็นสิ่งหนึ่งที่รัฐให้ความสำคัญเป็นอย่างมาก การเรียนการสอนในระบบการศึกษาของหลวง ไม่ได้ตอบสนองการสอนดนตรีตะวันตกในชั้นเรียนอย่างจริงจัง เป็นเพียงการตั้งกลุ่มดุริยางค์ลูกเสือ หรือ จัดสอนพิเศษขึ้นเฉพาะกลุ่มเท่านั้น ปัญหาใหญ่เกิดจากการขาดแคลนงบประมาณในการจัดหาเครื่องดนตรี โดยเฉพาะกลุ่มเครื่องเป่าทองเหลือง ที่มีคุณภาพและราคาแพง ในสมัยนั้น ส่งผลให้งบประมาณในการจัดหาและกระจายไปยังโรงเรียนต่างๆ ทั่วภูมิภาคของประเทศเป็นไปได้ยาก อีกประการหนึ่งเนื่องจากในขณะนั้น ผู้มีความรู้ความสามารถทางด้านดนตรีตะวันตกมีจำนวนน้อย และยังไม่มีการเปิดสอนหลักสูตรที่จะสร้างคนเพื่อไปเป็นครูดนตรีตะวันตกได้โดยตรง

การศึกษาในโรงเรียนเอกชน โดยเฉพาะโรงเรียนคริสต์ จึงมีศักยภาพในด้านต่างๆ ข้างต้นได้ครบครันยิ่งกว่า สามารถตอบสนองการเรียนการสอนดนตรีในสถานศึกษาไปพร้อมกับการทำงานด้านศาสนาในคราวเดียวกัน การซึมซับวัฒนธรรมการดนตรีตะวันตก ที่ผ่านการสอนภายใต้เนื้อหาบทเพลงนมัสการในคริสตศาสนาบ้าง หรือบทเพลงสมัยนิยมที่มีอยู่ในฝั่งตะวันตก สอดแทรกไปในระหว่างเรียน หรือจัดเป็นวิชาเรียนโดยเฉพาะก็มี จากกระบวนการเรียนรู้ด้วยการสอนผ่านบทเพลงเหล่านี้ ลงในเยาวชน จึงก่อให้เกิดการปลูกฝังค่านิยม ทักษะ และส่งผลไปถึงความชอบ จนบางครั้งถึงกับสามารถบรรเลงได้ด้วยตนเอง บุคคลส่วนมากที่อยู่ในโรงเรียนคริสต์ จึงมีส่วนผลักดันให้เกิดการสร้างค่านิยมในดนตรีตะวันตกสำหรับกลุ่มเยาวชนได้อย่างดี ก่อให้เกิดนักดนตรีที่มากความสามารถและผ่านการเรียนรู้ในระบบการศึกษาโรงเรียนคริสต์ และเมื่อออกมาทำงานในสายวิชาชีพต่างๆ รสนิยมและค่านิยมในการเสพวัฒนธรรมความบันเทิงอย่างตะวันตก ก็เป็นสิ่งที่ติดตัวไป หรือกลุ่มคนที่ออกมาประกอบอาชีพนักดนตรีโดยตรง ก็มีคุณภาพและมากความสามารถ ทั้งการประพันธ์ และฝีมือการบรรเลง คนเหล่านี้ถือเป็นกำลังสำคัญในการขับเคลื่อนวัฒนธรรมการดนตรีตะวันตก ให้เดินหน้า และเป็นผู้นำที่ก่อให้เกิดกระแสความนิยมดนตรีตะวันตกของคนในสังคมตามมา

กล่าวโดยสรุปแล้ว พบว่า ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ถือเป็นยุคสมัยแห่งการสร้างคนดนตรีตะวันตกที่สมบูรณ์แบบในทุกๆ ภาคส่วน ทั้งแวดวงทหารที่มีความพร้อมทั้งทางด้านบุคคลากรและฝีมือมาตั้งแต่ครั้งรัชกาลที่ 5 โดยเฉพาะอย่างยิ่งพระปรีชาสามารถของทูลกระหม่อมบริพัตรในการประพันธ์เพลง และการเรียบเรียงเสียงประสาน ด้วยหลักการและทฤษฎีทางตะวันตก ให้ปรากฏผ่านงานดนตรีไทย ดังจะเห็นได้จากการเกิดแตรวง หรือวงโยชวาทิตที่บรรเลงเพลงไทย พร้อมกันนี้ยังได้ทรงถ่ายทอดองค์ความรู้ทางด้านดนตรีตะวันตก ให้กับนักดนตรีทั้งในกรมทหารเรือและกรมทหารบก และจากการที่พระบรมวงศานุวงศ์หลายพระองค์ ก็ทรงมี

พระราชนิยมและสนับสนุนการดนตรี เช่น สมเด็จพระอนุชาธิราช เจ้าฟ้าจักรพงษ์ภูวนาถ กรมหลวงพิษณุโลกประชานาถ ก็ทรงให้ความสำคัญกับการดนตรีในกองทัพ โดยทรงหาครูนักซარი ซึ่งมีบทบาทในการปรับปรุงกองดุริยางค์ต่างๆ ให้กับทหารบก และมีศักยภาพในการบรรเลงเพิ่มขึ้นในระยะเวลาหนึ่ง รวมทั้งการก่อตั้ง วงเครื่องสายฝรั่งหลวง ซึ่งเป็นความพยายามในการสร้างนักดนตรีตะวันตกโดยราชสำนักและจัดการเรียนการสอนอย่างดนตรีศึกษา ที่เต็มรูปแบบขึ้นเป็นครั้งแรกในประเทศ

บทที่ 6

พัฒนาการดนตรีตะวันตกในสมัยรัชกาลที่ 7 - สงครามโลกครั้งที่ 2

เนื่องจากภาวะหลังสงครามโลกครั้งที่ 1 เป็นช่วงเวลาที่เศรษฐกิจโลกถดถอยลง แม้ว่าสงครามจะยุติลงไปตั้งแต่ปี พ.ศ. 2461 แล้วก็ตาม แต่หลายประเทศทั่วโลก ก็ยังได้รับผลกระทบในระยะยาวตามมา ส่งผลให้ภายหลังจากการขึ้นครองราชย์ ของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงต้องรับพระราชภาระของประเทศที่ได้รับผลกระทบเหล่านี้ตามมาด้วย เป็นเหตุให้พระองค์ทรงต้องปรับเปลี่ยนรูปแบบการบริหารบ้านเมือง ด้วยการปรับปรุงโครงสร้างหน่วยงานราชการ ตัดทอนงบประมาณรายจ่ายให้สมดุล ลดจำนวนข้าราชการและค่าใช้จ่ายต่างๆ สิ่งเหล่านี้เป็นเหตุผลหนึ่งที่ในเวลาต่อมา ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงการปกครองในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชไปสู่ระบอบประชาธิปไตย

ในขณะที่ศิลปะการดนตรีของหลวงนั้น ให้คงไว้เท่าที่จำเป็นตามสภาพเศรษฐกิจที่บีบบังคับ มิได้ทรงยุบเลิกเสียทั้งหมด แต่ก็ก่อให้เกิดผลกระทบต่อนักร้อง และรายได้ของศิลปิน นักดนตรี ทหารและข้าราชการในทุกภาคส่วนเป็นจำนวนมาก ในทางตรงกันข้าม กิจกรรมการดนตรีของราษฎร ซึ่งอยู่นอกเหนือการควบคุมของราชสำนัก เกิดขึ้นอย่างมากมาย มหรสพความบันเทิงในภาคเอกชนมีความรุ่งเรือง โรงมหรสพส่วนใหญ่ซึ่งประกอบไปด้วย โรงละครร้อง โรงลิเก โรงจิว ฯลฯ กระจายไปตามย่านต่างๆ ของเมือง และสามารถดำรงอยู่ได้ภายใต้สภาพเศรษฐกิจที่ถดถอย โรงภาพยนตร์เฉลิมกรุงถูกสร้างขึ้นโดยหลักที่เหลือจากการก่อสร้างสะพานพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกในการฉลอง 150 ปี กรุงเทพมหานคร และเปิดทำการในปี พ.ศ. 2476 ภาพยนตร์จึงเป็นสื่อบันเทิงชนิดใหม่ที่ได้รับความนิยมอย่างแพร่หลายและเข้ามาแทนที่ละครเวทีในเวลาต่อมา

ในขณะที่ธุรกิจการดนตรีของภาคเอกชนมีการแข่งขันกันอย่างสูง ศิลปะการบันเทิงใหม่ๆ เกิดขึ้นอย่างเสรี ภายใต้การดำเนินธุรกิจส่วนตัวของผู้คนและห้างร้านต่างๆ เกิดวงดนตรีตะวันตกขึ้นเป็นจำนวนมาก เพื่อตอบสนองหน่วยงานราชการและธุรกิจเอกชน อาชีพนักดนตรีตะวันตก กลายเป็นสิ่งที่ก่อให้เกิดรายได้ที่ดี จากกิจกรรมที่ได้รับความนิยมเหล่านี้ ตลอดระยะเวลาภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองไปจนถึงก่อนสงครามโลกครั้งที่ 2 ในปี พ.ศ. 2485 พัฒนาการของดนตรีตะวันตกด้านต่างๆ ที่เกิดขึ้น ตั้งแต่รัชกาลที่ 7 ทรงขึ้นครองราชย์เป็นต้นมา จึงเกิดขึ้นภายใต้การเปลี่ยนแปลงของสถานการณ์บ้านเมืองและสังคมโลกเป็นสำคัญ

6.1 พัฒนาการของดนตรีตะวันตกในหน่วยงานราชการ

6.1.1 การเปลี่ยนแปลงกองดุริยางค์ในหน่วยงานราชการทหาร

ในปี พ.ศ. 2469 (ค.ศ. 1926) พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงตัดทอนรายจ่ายในราชสำนัก เพื่อเป็นตัวอย่าง แก่หน่วยงานราชการต่าง ๆ มีการลดจำนวนข้าราชการ ในกระทรวงต่าง ๆ ให้น้อยลง เรียกกันในยุคนั้นว่า “การดุลยภาพ” มีข้าราชการต้องออกจากราชการมากมาย พระองค์ยินยอมลดรายได้ที่พระคลังข้างที่ ทุลเกล้าฯ ถวายประจำปีลงมาก พระองค์ทรง มีพระราชปรารภ ให้คนไทยหางานอย่างอื่นทำนอกจากการยึดอาชีพรับราชการ ถึงเวลาที่คนไทยต้องหันไปประกอบอาชีพทางการค้าและการอุตสาหกรรมให้มากขึ้น แต่ในขณะนั้นภาวะเศรษฐกิจโลกได้ตกต่ำลงอย่างมาก ส่งผลกระทบถึงสภาพเศรษฐกิจของประเทศไทยตามมา ทำให้ทรุดหนักลงไปอีก ประชาชนต่างเดือดร้อนอย่างมาก “เกิดภาวะข้าวยากหมากแพง” รัชกาลที่ 7 ได้ใช้มาตรการตัดทอนรายจ่ายอย่างเข้มงวดที่สุด ตลอดจนปลดข้าราชการออกจากตำแหน่งเป็นจำนวนมาก “ดุลยภาพ” ครั้งนั้น มีทั้งจัดการยุบมณฑลต่าง ๆ ทหารอาณานิคม ประกาศยุบจังหวัด จ่ายเบี้ยเลี้ยงข้าราชการในด้านการทหารนั้น ทรงมีการเปลี่ยนแปลงวิธีการปกครองของกระทรวงกลาโหมและกองทัพบก เพื่อเป็นการประหยัดรายจ่ายของแผ่นดิน ดังนั้นในการปรับปรุงรูปแบบกองทหารต่างๆ ในปี พ.ศ. 2469 (ค.ศ. 1926) ก่อให้เกิดผลกระทบต่อกองแตงกวาทหารบกที่ได้กระจายอยู่ที่ทั่วราชอาณาจักรโดยตรง ดังความว่า

“ ให้เลิกกองแตงกวาทหารบกที่ 11 รักษาพระองค์ กองแตงกวาทหารบกที่ 2, ที่ 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 13 และ 20 กองแตงกวาทหารพรานในกองพลทหารบกที่ 7 รวมกองแตงกวาทหารบกม้า รวมของกองทัพน้อยทหารบกที่ 1 กับกองแตงกวาทหารบกที่ 1 มหาดเล็ก รักษาพระองค์ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นกองเดียวกัน ” (แจ่มจันทร์ วงศ์วิเศษ, 2519 : 331)

จากสถานการณ์เศรษฐกิจโลกที่ตกต่ำตลอดมา ส่งผลให้เกิดการปรับลดหน่วยงานต่างๆ ให้มีขนาดเล็กลง กระทรวง กรม กองต่างๆ ที่ไม่มีความจำเป็นและไม่มีความสำคัญก็จะถูกปรับลดจำนวนคนตามไปด้วย หนึ่งในส่วนของกรมทหารบก ซึ่งเดิมถูกรวมไว้ในกระทรวงกลาโหมมาแล้วนั้น ได้มีการปรับลดหน่วยงานกองแตงกวาทหารที่ประจำการอยู่ตามหัวเมืองต่างๆ และต่อมาในวันที่ 8 พฤศจิกายน พ.ศ. 2474 ก็ได้ทรงมีประกาศรวมกระทรวงทหารเรือเข้ากับกระทรวงกลาโหม ส่งผลให้กองดุริยางค์ หรือ กองแตงกวาต่างๆ ในช่วงระยะเวลาดังกล่าว ถูกรวมเข้ามาไว้ในหน่วยงานเดียวกัน และต่อมาก็ได้จัดตั้งเป็นกองดุริยางค์ทหารบก และกองดุริยางค์ทหารเรือในเวลาต่อมา

ภายหลังจากการปรับปรุงโครงสร้างหน่วยงานราชการ ในสมัยรัชกาลที่ 7 กองดุริยางค์ทหารบก และทหารเรือ ก็ยังคงบทบาทหน้าที่การทำงานเป็นกองทหารเกียรติยศ และสร้างคนรุ่นใหม่ขึ้นมาทดแทนกำลังพลที่หมดวาระไป ในส่วนของวงดุริยางค์ทหารเรื่อนั้น ในปี พ.ศ. 2470 ก็ได้รับการดูแลจากพระเจนดุริยางค์ (ปิติ วาทยะกร) ซึ่งได้รับการติดต่อให้ไปช่วยปรับปรุงกองดุริยางค์ของทหารเรือ ซึ่งมีทั้งวงโยชวาทิต (แตรวง) และวงดุริยางค์ (Orchestra) โดยไปปรับปรุงให้ในตอนบ่าย อาทิตย์ละ 2 ครั้งและยุติการเข้าไปปรับวต่าง ๆ ในปี พ.ศ. 2483 เนื่องจากได้รับคำสั่งให้ย้ายจากกรมศิลปากร ไปยังกองทัพอากาศ เพื่อจัดตั้งวงดุริยางค์อังกวหน่ง ให้กับกองทัพอากาศ ซึ่งกำลังจัดตั้งหน่วยกองภาพยนตร์ทหารอากาศ ขึ้นในหน่วยงานที่ทุ่งมหาเมฆ (เจนดุริยางค์, 2526 : 56) -

การก่อตั้งวงดนตรีสากล กองทัพอากาศนั้น ถือกำเนิดขึ้นขึ้นในเวลาใกล้เคียงกับการยกฐานะ กรมทหารอากาศ ขึ้นเป็นกองทัพอากาศ ในปี พ.ศ 2480 กองดุริยางค์ทหารอากาศนั้น เกิดขึ้นจากการก่อตั้ง หน่วยขลุ่ยกลอง ในกองบินน้อยที่ 4 ตำบลโคกกระเทียม อำเภอเมือง จังหวัดลพบุรี ซึ่งถือเป็นส่วนหนึ่งในสวัสดิการของกำลังพลและภารกิจเพื่อใช้ในการนำแถวทหารให้เปลี่ยนเวรต่อมา มีกำลังในหน่วยงานหลายท่านสามารถเล่นดนตรีตะวันตกได้ จึงได้ขยายหน่วยขลุ่ยกลองให้เป็นหน่วยแตรวงขนาดเล็กรองรับการทำงานต่างๆ ของหน่วยงานได้ จึงโอนครูแตรวจากกองทัพบกมาช่วยสอนดนตรีให้กับกำลังพล เพิ่มอีก 3 ท่าน และในปี พ.ศ. 2482 จึงได้จัดตั้งเป็นกองแตรวงทหารอากาศ (กองดุริยางค์ทหารอากาศ, 2542 : 2-3)

จากนั้น ในปี พ.ศ. 2483 กองทัพอากาศได้จัดตั้ง หมู่แตรวงขึ้น ณ ฐานทัพอากาศดอนเมือง ต่อมาได้มอบหมายให้ เรืออากาศตรีโพธิ์ สานติกุล ซึ่งก่อนหน้านี้รับราชการอยู่ที่กรมมหรสพหลวง สังกัดทหารรักษาวัง มาเป็นผู้บังคับกองแตรวง ทหารอากาศ ในช่วงปี พ.ศ. 2483 ทางกองทัพอากาศได้ซื้อโรงถ่ายภาพยนตร์ไทยฟิล์ม และก่อตั้งหน่วยกองภาพยนตร์ทหารอากาศ เพื่อผลิตงานภาพยนตร์ อันจะเป็นสื่อประชาสัมพันธ์และปรับทัศนคติของคนในชาติ ตามนโยบายของ จอมพล ป. พิบูลสงคราม ขณะเดียวกันก็ได้รับมอบหมายให้สร้างภาพยนตร์เรื่อง “บ้านไร่ของเรา” โดยมีพระเจนดุริยางค์เป็นผู้แต่งทำนองเพลงประกอบ และขุนวิจิตรมาตรา เป็นผู้แต่งเนื้อร้อง นักดนตรีประจำกองดุริยางค์ทหารอากาศในยุคนั้นได้แก่ โพธิ์ สานติกุล โพธิ์ ชูประดิษฐ์ และนักดนตรี อีกหลายท่าน ซึ่งต่อมาเป็นเรื่องแรงสำคัญในการสอนนักเรียนดุริยางค์ของกองทัพอากาศ (สง่า อารัมภีร์, 2542 : 24)

พัฒนาการของกองดุริยางค์ทหารทุกเหล่าทัพ ภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง นั้น เป็นไปในทางที่ดี อีกทั้งมีกองดุริยางค์ประจำหน่วยงาน ครบทุกเหล่าทัพ ขณะเดียวกันก็มีโรงเรียนเพื่อผลิตนักเรียนดุริยางค์เพื่อสานต่อการทำงานของกองทัพบก อย่างเป็นเอกเทศ แม้ไว้ในระยะ

เริ่มต้น จะเป็นการทำงานโดยอาศัยนักดนตรีจากกรม กองต่างๆ เข้ามาประจำการ เช่น นักดนตรีจากวงเครื่องสายฝรั่งหลวง กองทัพบก กองทัพเรือ

สะท้อนให้เห็นว่า งานดุริยางค์และการดนตรีตะวันตก ที่อยู่ภายใต้การทำงานของกองทัพนั้ เป็นสิ่งที่ทางราชการ หน่วยงานทางทหารให้ความสำคัญ แม้ว่ากองดุริยางค์ทหาร จะมีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นเป็นไปในลักษณะการยุบรวมหน่วยงานเข้าด้วยกัน แต่ในด้านหนึ่งกลับก่อให้เกิดผลดี ที่ทำให้พัฒนาการของกองดุริยางค์ทหารมีความเจริญก้าวหน้า ในขณะที่เดียวกันก็มีการเปิดรับนักเรียนเข้ามาศึกษาการดนตรีในหน่วยงานทหารอยู่เป็นระยะๆ ก่อให้เกิดนักดนตรีที่มีฝีมือทำหน้าที่นักดนตรีตะวันตกในหน่วยงานราชการทหาร อย่างต่อเนื่อง และก่อให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน

6.1.2 จากกรมมหรสพ สู่อกรมศิลปากร

จากนโยบายการตัดทอนรายจ่ายของทางราชการในสมัยรัชกาลที่ 7 นั้นส่งผลให้เกิดการยุบกรมมหรสพ และ โรงเรียนพรานหลวง อันส่งผลกระทบต่อกรดนตรีและนาฏศิลป์ของชาติโดยตรง ทรงโปรดให้ยกเลิกโรงเรียนพรานหลวง เมื่อวันที่ 31 ธันวาคม พ.ศ. 2468 ภายหลังจากเสด็จขึ้นครองราชย์ได้เพียง 35 วัน ในส่วนของกรมมหรสพนั้น ทรงโปรดให้โอนข้าราชการไปสังกัดในกระทรวงวังเท่าที่จำเป็น คือข้าราชการสายเป่าพาทย์ และเครื่องสายฝรั่งหลวง ในขณะที่กรมโขนนั้นได้ยกเลิก โดยปลดข้าราชการออกทั้งหมด ต่อมาเจ้าพระยาวรวงศาธิพัฒน์ เสนาบดีกระทรวงวังเห็นว่าหากปลดครูและศิลปินออกจนหมด นาฏศิลป์โขน ละครของหลวงอาจสูญไป จากนั้นเมื่อทรงพิจารณาเห็นว่า ศิลปะการแสดงเหล่านี้เป็นสิ่งที่จำเป็นสำหรับราชสำนักอยู่ จึงทรงให้เจ้าพระยาวรวงศาธิพัฒน์ ตั้งกรมมหรสพขึ้นมา โดยเรียกพระยานัฏกานูรักษ์(ทองดี สุวรรณภารต) กลับเข้ารับราชการเป็นหัวหน้ากองและดูแลงานนาฏศิลป์ หลวงประดิษฐไพเราะ(ศร ศิลปบรรเลง) เป็นหัวหน้าแผนกดุริยางค์ไทย และพระเจนดุริยางค์ (ปิติ วาทยะกร) เป็นหัวหน้าดุริยางค์สากล ต่อมาในปี พ.ศ. 2472 กรมมหรสพขาดคนรุ่นใหม่ออกแสดงในงานราชการ จึงเปิดรับนักเรียนเข้ามาหัดโขน ละคร ดนตรี เป็นการเฉพาะ และต่อมาในปี พ.ศ. 2478 กรมมหรสพจึงโอนย้ายมาสังกัดกรมศิลปากร ต่อมาในวันที่ 2 พฤษภาคม พ.ศ. 2478 จึงเกิดโรงเรียนนาฏดุริยางคศาสตร์ขึ้น ภายได้สังกัดกรมศิลปากร กระทรวงธรรมการ (สุรพล วิรุฬห์รักษ์, 2555 : 61 - 62)

ผลจากการยุบกรมมหรสพดังกล่าว ซึ่งเปรียบเสมือนสถาบันดนตรีและนาฏกรรมของชาติ ที่ฝรั่งเรียกว่า The Royal Academy of Music and Performing Arts ในปี พ.ศ. 2469 (ค.ศ. 1926) ศิลปินในกรมมหรสพก็ถูกปลดออกไป มีเหลือเพียงเพื่อให้ปฏิบัติราชการได้บ้างเล็กน้อยเท่านั้น ในขณะที่โรงเรียนพรานหลวงก็ได้เลิกกิจการไปในต้นปี พ.ศ. 2469 สถานการณ์ดังกล่าว ส่งผลให้การทำงานของวงเครื่องสายฝรั่งหลวงในช่วงต้นรัชกาล ที่ 7 เริ่มเกิดความไม่แน่นอนขึ้นมา วงเครื่องสายฝรั่งหลวงถูกย้ายออกจากสถานที่เล่นและฝึกซ้อมจากเดิมที่อยู่ในสวนมิสกวัน ไปอยู่ในกรมพระอิสวราช และต่อมาก็ได้มีนโยบายให้ลดจำนวนนักดนตรีให้น้อยลง ทั้งต้องการให้ไปปฏิบัติหน้าที่อื่นนอกเหนือจากเล่นดนตรีแต่เพียงอย่างเดียวอีกด้วย (เสถียร ดวงจันทร์ทิพย์, สัมภาษณ์ 26 มีนาคม 2554) สะท้อนให้เห็นจากข้อความตอนหนึ่งที่พระเจนดุริยางค์กล่าวถึงสถานการณ์ดังกล่าวว่า

“ต่อมาวันหนึ่ง ข้าพเจ้าถูกเชิญตัวไปพบกับท่านผู้บัญชาการพระราชสำนัก เพื่อปรึกษากิจการของวงดนตรีฝรั่งหลวงวงนี้ ความประสงค์ของท่านผู้บัญชาการนั้น ไม่แต่จะลดจำนวนนักดนตรีให้น้อยลงกว่าเดิมอย่างเดียวเท่านั้น ข้ายังต้องการให้นักดนตรีเหล่านี้สามารถปฏิบัติหน้าที่อื่น ๆ ได้ด้วย คือ ต้องเป็นนักดนตรีบรรเลงในวงดนตรีฝรั่งและพวกปี่พาทย์ก็เด่นโจน ต้องรับการฝึกหัดเดินโต๊ะ เพื่อทำหน้าที่นี้ต่อเมื่อมีราชการในการเลี้ยงใหญ่ ท่านผู้บัญชาการนี้ต้องการให้ศิลปินคนหนึ่ง ๆ ปฏิบัติงานได้หลาย ๆ อย่างเช่นนี้ โดยมีได้คำนึงถึงผลของงานที่จะต้องเสียไป เพราะประสงค์แต่ให้ทุนงบประมาณเท่านั้นข้าพเจ้าถูกรับหน้าที่ให้ไปพิจารณาโครงการเปลี่ยนแปลงนี้และให้เสนอความเห็นขึ้นไปในเร็ววัน”

พระเจนดุริยางค์ ในฐานะที่เป็นหัวหน้าวงจึงได้นำความขึ้นกราบบังคมทูลพระกรุณาต่อรัชกาลที่ 7 โดยผ่านทางราชองครักษ์ ซึ่งเมื่อได้ทรงทราบก็ตกพระทัย และได้รับพระบรมราชโองการให้ปฏิบัติไปเช่นเดิมทุกประการ เพื่อความก้าวหน้าของศิลปด้านนี้ โดยโปรดเกล้าฯ ให้วงเครื่องสายฝรั่งหลวงได้รับพระบรมราชูปถัมภ์จากเงินราชการส่วนพระองค์ที่รัฐบาลจัดให้ ทรงขอให้วงเครื่องสายฝรั่งหลวงคงอยู่ต่อไป โดยใช้พระราชทรัพย์ส่วนพระองค์ และไม่ต้องใช้งบประมาณของทางราชการ ในขณะเดียวกันนักดนตรีในวงก็พลอยได้รับผลกระทบจากวิกฤตการณ์ทางการเงินของชาติอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ จากเงินเดือนที่เคยรับพระราชทานสมัยรัชกาลที่ 6 ถูกปรับลดส่วนลง แม้เพียงเล็กน้อยก็ถูกจำกัดให้มีระดับคงที่ นักดนตรีก็ได้รับความลำบากในเรื่องการเงินตามมา

จากนั้น 3 ปี ภายใต้งบประมาณส่วนพระองค์ของรัชกาลที่ 7 ทรงได้รับเด็กหนุ่มใหม่ ๆ เข้ามาฝึกดนตรีฝรั่งโดยตรง จากนั้นวงเครื่องสายฝรั่งหลวง ก็สามารถบรรเลงเพลงใหญ่ ๆ ได้ เช่น Symphonic Suite, Symphonic Poem เป็นที่ต่อพระราชหฤทัยเป็นอันมาก ทรงตอบแทนบรรดานักดนตรีโดยการขึ้นเงินเดือนให้ ในขณะที่พระเจนดุริยางค์ ได้รับพระราชทานเหรียญคุณภีมาลา ต่อมาการแสดงเหล่านี้ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เปิดการแสดง Symphony Concert สำหรับประชาชนขึ้น ณ โรงโขนหลวงสวนมิสกวัน และที่ศาลาสหทัยสมาคมในวังหลวง สำหรับเงินเดือนที่ได้รับจากการแสดงดนตรีนั้น ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานให้แก่องค์การสาธารณกุศลโดยไม่หักค่าใช้จ่าย เช่น สภากาชาดไทย, โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์, โรงพยาบาลจีน, โรงพยาบาลศิริราช, โรงพยาบาล McCormick เชียงใหม่ เป็นต้น ในการนี้วงเครื่องสายฝรั่งของพระเจนดุริยางค์ ได้รับคำชมจากหนังสือพิมพ์ต่างๆ เป็นอันมาก เช่นหนังสือพิมพ์ Times, Siam Observer และ Bangkok Daily Mail เป็นต้น

แต่อย่างไรก็ตาม แม้สถานภาพทางการเงินในการบริหารจัดการวงเครื่องสายฝรั่งหลวงอยู่ในสภาพที่ขัดสน แต่กลับได้รับเกียรติยกย่องจากชาวต่างชาติที่เป็นนักฟัง นักวิจารณ์ว่า เป็นวงดนตรีที่ดีที่สุดในภาคตะวันออกไกล และประมาณ 2 ปีก่อนหน้าที่จะได้เริ่มทำการแสดง Symphony Concert ภาระกิจหลักของวงดนตรีเครื่องสายฝรั่งหลวงคือ ต้องไปทำการบรรเลงที่พระที่นั่งอัมพร เป็นประจำทุกสัปดาห์ จุดประสงค์ของพระองค์ท่าน ก็เพื่อกวาดล้างทัศนคติของนักดนตรีให้มี ความเชื่อชาญยิ่งขึ้น ก่อนการบรรเลงต่อหน้าผู้ชมทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติ

บทบาทหน้าที่ของวงเครื่องสายฝรั่งหลวง นอกจากจะบรรเลงในงานการกุศลหรืองานที่ในหลวงทรงมอบหมายให้แล้ว ยังต้องไปบรรเลงตามสถานทูต ตามธรรมเนียมที่ปฏิบัติสืบต่อกันมา เช่นในงานเฉลิมพระชนมพรรษาของกษัตริย์ประเทศต่าง ๆ ซึ่งจะเป็นดนตรีประเภท Popular Concert นอกจากนี้ยังมีการจัดการบรรเลงวงเครื่องสายฝรั่งหลวงให้ประชาชนและองค์กรต่างๆ เช่น การแสดง Symphony Concert สมทบทุนสภากาชาดเป็นประจำทุกปี ความบันเทิงเหล่านี้ได้รับความนิยมเป็นอย่างมาก

จากวิกฤตการณ์ทางด้านเศรษฐกิจ แม้ว่าจะทำให้รายได้ประจำจากรัฐบาลของนักดนตรีวงเครื่องสายฝรั่งหลวงมีรายได้ลดลง แต่ในขณะเดียวกันจำนวนนักดนตรีที่ขอเข้ารับการศึกษาฝึกหัดเรียนเครื่องสายฝรั่ง กับพระเจนดุริยางค์ กลับมีจำนวนเพิ่มมากขึ้น โดยจำนวนเด็กที่เข้าเรียนนั้นสามารถตั้งเป็นวง Medium Size Orchestra ซึ่งเป็นวงมาตรฐานในเวลานั้นได้ ส่งผลให้นักดนตรีในวงเครื่องสายฝรั่งหลวงมีจำนวนเพิ่มขึ้น และปรากฏว่ามีนักดนตรีในวงจำนวน มากถึง 70-75 คน

กล่าวได้ว่า กองเครื่องสายฝรั่งหลวง เป็นหน่วยงานราชการที่ผลิตนักดนตรีฝรั่งออกมาเป็นศิลปินได้จำนวนมาก เพื่อรองรับตลาดแรงงานดนตรีฝรั่งที่กำลังเฟื่องฟูและเป็นที่ต้องการของสังคมกรุงเทพในยุคนั้นเป็นอย่างยิ่ง กองเครื่องสายฝรั่งหลวงมีนักดนตรีจำนวนมากที่ทำหน้าที่เริ่มตั้งแต่ก่อตั้งวงมาจนถึงยุคสมัยของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ทั้งยังเป็นกลุ่มคนที่ได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์มาตั้งแต่ครั้งกรมหลวงราชกาลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ดังปรากฏรายนาม ดังนี้ (พูนพิศ อมาตยกุล, เอกสารอัดสำเนา)

1. พระเจนดุริยางค์ (ปิติ วาทยะกร)	2. หลวงดนตรีบรรเลง (กุล เสนะวาทีน)
3. ขุนสังคีตศัพท์เสนาะ (ปลื้ม วิณิน)	4. ขุนสังเคราะห์ศัพท์สอวงค์ (แฟ้ม โกศัยเนตร)
5. ขุนพิไรรมยา (ภักดี รัตนภาณู).	6. ขุนสนั่นบรรเลงกิจ (ญวน โตชะกาญจนะ)
7. ขุนสนธิบรรเลงการ (จง จิตตะเสวี)	8. ขุนสมานเสียงประจักษ์ (เถา สิ้นฐานกร)
9. ขุนสำเนียงชั้นเชิง (มล โกมลรัตน)	10. ขุนประสมสังคีต (จำ คารวณิช)
11. หมื่นสำเร็จชวนชม (กู๋ อัมพะผลิน)	12. หมื่นภิรมย์เร้าใจ (บุญธรรม อัมพะผลิน)
13. หมื่นประไพเพลงประสม (เอิบ นฤมิตร)	14. หมื่นประคมเพลงประสาน (ใจ นิตยผลิน)
15. หมื่นวิณาประจันต์ (ชิต กลัมพะกานนท์)	16. หมื่นวิณินประณีต (จำง พันธุมจินดา)
17. หมื่นดุริยางค์เจนจังหวะ (แหม่ม สุนทรมณฑล)	18. หมื่นดุริยะเจนใจ (นวม สามนผลิน)
19. หมื่นวาทีนสรเสียง (วงษ์ ดุริยประมา)	20. หมื่นถนัดดุริยางค์ (จรรยา เสวตเกษตริน)
21. หมื่นถนอมดุริยางค์ (เฉื่อย งามกำลัง)	

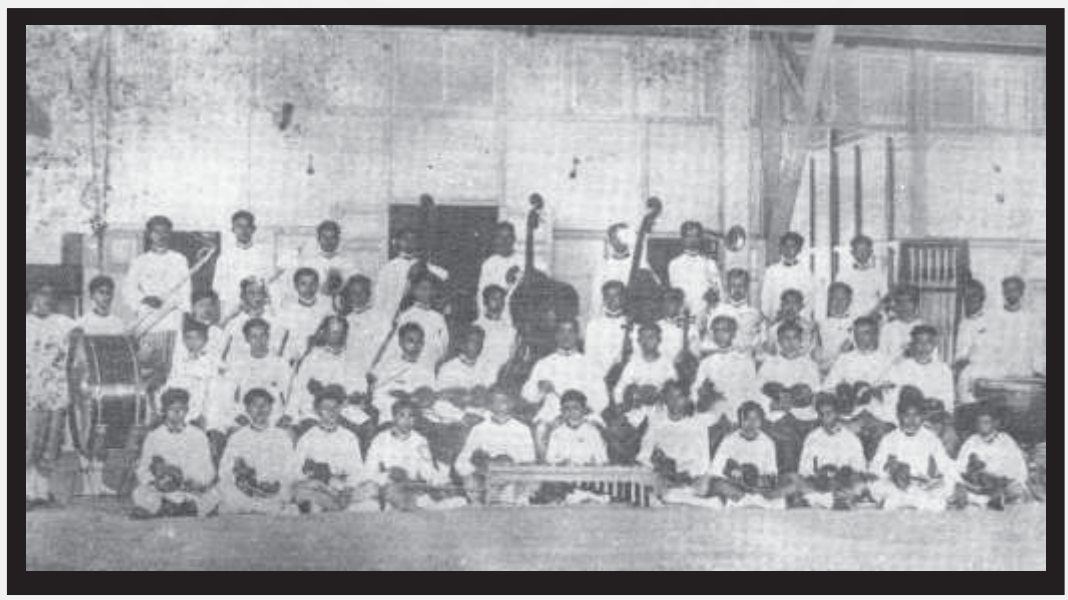
ข้าราชการนักดนตรีในกรมเครื่องสายฝรั่ง สมัยโอนจากกระทรวงวังมาเป็นกรมศิลปากร พ.ศ. ๒๔๖๘ - ๒๔๗๕ (๕๘ คน)

22. จำปา สิทธิจำรูญ	23. จีน ดีปานวงษ์
24. จุต จารุจินดา	25. ละอ้อน เนตตะสูตร
26. ชม มงคลทอง	27. ช้วน เขาวะณิช
28. ชั่น ชิตะณิช	29. เช็ง กมลาวาทิน
30. เชื้อ น้อยเสน	31. เชื้อ บุญประเดิม
32. เชื้อ ห่วงสุวรรณ	33. เชื้อ อัมผลิน
34. ช้อย ฤทธิลักษณ์	35. แดง ขวัญมงคล
36. ตาด โมพารัตน์	37. ตาบ แป้นศิริ
38. ต้อย บรรณวนิช	39. ตุย ปั่นกิจดี

40.เต็ม เสนสกุล	41.ทองคำ มากมณี
42.นิล ท้วมงาม	43.บุญชูบ ไชยญาติ
44.บุญนาค วรรณภักดี	45.บุญเสริม หล้าสาคร
46.ประเสริฐ วิเศษศิริ	47.โป่ง จิตตะปุตตะ
48.ไปล์ สุนทรณทล	49.ผ่อง ชมพลิน
50.ผัน นาคคุ้ม	51.ฟิน ลักขณา
52.เฟื่อน รัตนวราหะ	53.เพลง อินทรลักษณ์
54.พอน กลิ่นสกุล	55.พิน รัตนเวส
56.พิน ศรีสมบุญ	57.เพิ่ม บางนันท
58.โพธิ์ ทศนุ	59.พิน เหมือนครุฑ
60.ฟู เจียมตัวมาก	61.มิ่ง โกมลรัตน์
62.มิ่ง นิลเมฆ	63.เมล์ เอื้อเฟื้อ
64.ยุทธ ณะโกเศศ	65.อยู่หลี่ แสงเสถียร
66.รอด โรหิตายน	67.เล็ก จิตรมั่นคง
68.เล็ก ศรีไพโรจน์	69.สุข แทนเวส
70.สร้าง มีสีลัตย์	71.สังข์ เฝ้าพิมพา
72.สุด ศาสตราทิติ	73.สุด เอี่ยมสกุล
74.เสงี่ยม โอชะกะ	75.แสง จาคะวร
76.หยัด คิสเวส	77.หวน ลินธนากร
78.เหรียญ อินทรนัญ	79.อ่ำ อร่าม

รูปภาพที่ 6.1 วงจุลดุริยางค์ (Small Orchestra) โดยมีพระเจนดุริยางค์เป็นผู้ควบคุม
ภาพจาก หนังสืองานศพ นายเมย์ เอื้อเฟื้อ

รูปภาพที่ 6.2 นักเรียนวงเครื่องสายฝรั่งหลวง ในสมัยรัชกาลที่ 7
ภาพจาก ศาสตราจารย์เกียรติคุณ นายแพทย์พูนพิศ อมาตยกุล)

รายนามผู้บรรเลงดนตรีฝรั่ง ในวาระความฉลอง พระเจ้านครราชสีมา	
1. พระเจ้านครราชสีมา (บี.โกล์ วาทยากร)	ผู้อำนวยการวง
2. นายเม้ง เดียเพ็ช	ไวโอลิน 1
3. นายเคน เอนดัก	"
4. นายประเสริฐ อิศรศิริ	"
5. นายบุญไท พงษ์พัฒน์	"
6. นายไมล์ อุนทรนถะ	ไวโอลิน 2
7. นายเจริญ บุญอิน	"
8. นายเจริญ รุดดิก	"
9. นายโกล์ อุนทรนถะ	"
10. นายเร้ง กอนวาทิน	ไวโอลิน
11. นายฮิวอี้ บัวพรรณงาม	"
12. นายโพธิ์ อังศวานนท์	"
13. นายกมล แผลยสุน	"
14. นายละออง เนตรเอก	เรลโต
15. นายมิ่ง โกมอรัตน์	"
16. นายทวี โมหารักษ์	"
17. นายภักดิ์ รัตนภาณุ (สุนทโรดม)	เบส
18. นายทองอยู่ โขมบริรักษ์	"
19. นายแดง จาตุวรร	ฟลูต
20. นายแรม อุนทรนถะ (หมื่นนครราชสีมา)	โอโบ
21. นายสม บุญธรรม	คลาริเน็ต
22. นายประจักษ์ หิรัญจักษ	"
23. นายพรหม อุนทรนถะ	บาสซูน
24. นายป้อม อุนทร (สุนทโรดม)	ทรมเปต
25. นายภาค เข้มธาดา	"
26. นายภาค โมหารักษ์	ทรมโกล

รูปภาพที่ 6.3 รายชื่อนักดนตรีวงจุลดุริยางค์ (Small Orchestra)

ภาพจาก หนังสืองานศพ นายเมย์ เอื้อเพื่อ

แม้ว่าในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นช่วงเวลาที่บ้านเมืองต้องประสบกับภัยทางเศรษฐกิจก็ตาม แต่เป็นที่น่าสังเกตว่า วงเครื่องสายฝรั่งหลวง กลับได้รับความนิยมสนใจ มีเด็กรุ่นใหม่ ๆ สนใจเรียนดนตรีตะวันตกในสถาบันภายใต้พระบรมราชานุเคราะห์เป็นอันมาก

ด้วยกระแสความนิยมดนตรีตะวันตกจากสังคมเมืองหลวง อาจเป็นสิ่งที่กระตุ้นให้ผู้คนในสังคมทั่วประเทศ มีความต้องการอยากเรียนดนตรี เพราะเห็นว่า มีรายได้ดีจากการทำงานในสถานบันเทิงต่างๆ ที่เกิดขึ้นมากมายในสมัยรัชกาลที่ 7 ทำให้คนรุ่นใหม่จากทุกทิศทุกทาง ต้องการมีความรู้ทางด้านดนตรีตะวันตกมากขึ้น รวมทั้งกระแสความนิยมในสังคมซึ่งแสดงให้เห็นว่าความรู้ทางดนตรีตะวันตก เป็นวิชาชีพที่ทันสมัยและสามารถเลี้ยงตัวเองได้ดีกว่าการเรียนดนตรีไทย

นอกจากพัฒนาการที่ต่อเนื่องของวงเครื่องสายฝรั่งหลวงแล้ว ยังปรากฏวงดนตรีปี่สก็อต ซึ่งพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงมีพระราชดำริให้จัดซื้อเพื่อมาไว้ใช้ในกองเสือป่า เพื่อมีไว้สำหรับเดินสวนสนาม แต่สุดท้ายก็ไม่ทราบว่ามี การสานต่อหรือไม่ ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 7 ขุนสมานเลียงประจักษ์ (เถา สิ้นธนาคร) ได้ฝึกเด็กนักเรียนโรงเรียนวชิราวุธวิทยาลัย กับนักเรียนโรงเรียนนาฏดุริยางค์ ให้หัดปี่สก็อต แต่ต่อมาภายหลังไม่ค่อยได้รับความนิยมเพราะเชื่อว่าปีนั้น ก่อให้เกิดการระบาดของวันโรค วงปี่สก็อตจึงถูกใช้งานจำกัดอยู่ในสถานศึกษาบางแห่งเท่านั้น

รูปภาพที่ 6.4 ขุนสมานเลียงประจักษ์ (เถา สิ้นธนาคร) กับวงปี่สก็อต ในสมัยรัชกาลที่ 7

ภาพจาก ศาสตราจารย์เกียรติคุณ นายแพทย์พูนพิศ อมาตยกุล โครงการอาสรมดนตรีวิทยา

จากนั้นมาในปี พ.ศ. 2473 (ค.ศ. 1930) ก็ได้มีความพยายามในการบันทึกเพลงไทยในระบบโน้ตสากล ทั้งนี้เพื่อเก็บรักษาไว้เป็นหลักฐานและเพื่อป้องกันการสูญหาย หรือเลอะเลือน การบันทึกโน้ตเพลงไทยดังกล่าวถูกริเริ่มขึ้น ในความอำนวยการของสมเด็จพระยาบรมราชานุภาพ โดยทำการจดบันทึกเพลงไทยที่วังวรดิศ ถนนหลานหลวง

รูปภาพที่ 6.5 ผู้เชี่ยวชาญและนักดนตรีในการบันทึกเพลงไทย เป็นโน้ตสากล
ภาพจาก ศาสตราจารย์เกียรติคุณ นายแพทย์ขุนพิศ อมาตยกุล โครงการอาสารมณตริวิทยา

ในการบันทึกโน้ตดังกล่าว มีผู้เชี่ยวชาญ นักดนตรีในกรมปี่พาทย์หลวงเป็นผู้บอกทาง และนักดนตรีกองเครื่องสายฝรั่งหลวง เป็นผู้บันทึก ปราบภูรายนาม ดังนี้

ปลัดกรมกองเครื่องสายฝรั่งหลวงเสวกโท พระเจนดุริยางค์

ควบคุมการจดทั่วไปทุก ๆ ทาง (บี. ไฟท์ วาทยะกร)

ครูผู้ช่วย รองเสวกตรี ขุนสนั่นบรรเลงกิจ(ญวน โตะกะกาญนะ)

ทางระนาดเอก

นักดนตรีพิเศษ รองเสวกตรี ขุนสำเนียงชั้นเชิง(มด โกมลรัตนะ)

ทางตะ โพน,กลองทัดและเครื่องดี

นักดนตรีพิเศษ ว่าที่รองเสวกตรีจะอ่อน เนตะสูตร

ทางทุ้มไม้และทุ้มเหล็ก

นักดนตรีชั้น 1 พันเด็กชาเอกทรัพย์ วิเศษประภา

ทางฆ้องใหญ่และฆ้องเล็กกับทางปี่

นักดนตรีชั้น 1 พันเด็กชาเอกเชื้อ อัมพลิน

ทางฆ้องใหญ่และฆ้องเล็กกับทางปี่

นักดนตรีชั้น 2 พันเด็กชาโทวิเชียร แม็กอินไตร์

คัดลอกโน้ตเพลงจากต้นฉบับแต่หน้า 1 ถึง 241

นักดนตรีชั้น 1 พันเด็กชาเอกโพธิ์ ทสนุติ

เขียนอักษรกำกับและคัดลอกโน้ตเพลงแต่หน้า 242 – 247

จากพระราชดำริในการจดโน้ตเพลงไทยเป็นโน้ตสากลนั้น ถือว่าเป็นการปรับเปลี่ยนมุมมองในการเรียน การสอนดนตรีไทยให้เป็นไปตามวัฒนธรรมอย่างตะวันตก เพราะวัฒนธรรมการเรียนดนตรีไทยแต่โบราณ ไม่มีการใช้ลายลักษณ์อักษรเหมือนอย่างดนตรีตะวันตก ความพยายามในการทำงานบันทึกโน้ตเพลงไทย นอกจากจะเป็นการช่วยให้เพลงเก่าๆ ไม่สูญหายแล้ว ยังเป็นการเผยแพร่และเปลี่ยนมุมมองการเรียนดนตรีไทย โดยมีโน้ตเป็นสื่อที่ช่วยในเรื่องเดือนความจำ และเป็นหลักฐานที่ไม่เปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา

การดนตรีของชาติ ภายใต้นโยบายราชการ ได้กลับมาสู่ภาวะปกติอีกครั้ง เมื่อมีการจัดตั้งกรมศิลปากรขึ้น ในปี พ.ศ. 2476 เมื่อคณะราษฎร ได้ประกาศตั้งกรมศิลปากรขึ้นในกระทรวงศึกษาธิการ โดยมีหลวงวิจิตรวาทการ (กิมเหลียง วัฒนปฤดา) เป็นอธิบดีคนแรก กรมศิลปากรนี้ เป็นหน่วยงานที่ทำหน้าที่แทนบทบาทเดิมของกรมมหรสพ สำนักพระราชวัง มีกองการสังคีต ดูแลงานด้านดนตรีและนาฏศิลป์ และต่อมาก็เริ่มเปิดรับนักเรียนเข้าเรียนในโรงเรียนนาฏดุริยางค์ เป็นวันแรก เมื่อวันที่ 17 พฤษภาคม พ.ศ. 2477 ในฐานะโรงเรียนในสังกัดกรมศิลปากร เมื่อแรกเริ่ม ไม่มีสถานที่เรียน ต้องใช้พระที่นั่งของวังหน้า 3 องค์ เป็นที่เรียน โดยใช้พระที่นั่งบวรปริวรรต (มังคลาภิเษก) ใช้เรียนวิชาดนตรี ต่อมาก็เปลี่ยนแปลงชื่อมาเป็นโรงเรียนนาฏศิลป์ และวิทยาลัยนาฏศิลป์ มาโดยลำดับ (พูนพิศ อมาตยกุล และคณะ, 2549 : 450 – 453)

ในขณะที่วงเครื่องสายฝรั่งหลวงก็ได้โอนเข้าสู่กรมศิลปากรในปี พ.ศ. 2476 เช่นกัน แต่ความพยายามในการก่อตั้งวงเครื่องสายฝรั่งหลวงให้อยู่ในลักษณะดั้งเดิมกลับเป็นไปได้ยากเต็มที เนื่องจากการลดทอนจำนวนคนและเงินเดือนของนักดนตรีจำนวนมาก ซึ่งก่อนหน้านี้ งบประมาณรายจ่ายดังกล่าวอยู่ภายใต้พระบรมราชูปถัมภ์ของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อพระเจนคริยางค์ ได้ร้องขอให้คงจำนวนนักดนตรีในวงเครื่องสายฝรั่งหลวงจำนวน 75 คน ไว้ดังเดิม และขอให้มีการฝึกหัดนักเรียนประจำวง ปีละ 20 คน ซึ่งก็ได้รับการส่งเสริม แต่ต่อมาก็ได้ตัดการฝึกหัดนักเรียนประจำวงออกไป เนื่องจากงบประมาณไม่เพียงพอ เมื่อจำนวนนักดนตรีไม่คงที่ ผนวกกับ

ได้มีการแบ่งนักดนตรีจำนวน 18 คน ให้ไปประจำละครกรมศิลปากรที่นิยมแสดงกันในขณะนั้น และอีกส่วนหนึ่งก็แบ่งนักดนตรีฝีมือดี จำนวน 8 คน ย้ายไปประจำทำกรมโฆษณาการ เพื่อตั้งวงดนตรีเดินรำนั่นนั้น ส่งผลให้การดนตรีตะวันตกในกรมศิลปากรขณะนั้นอยู่ในสภาวะที่ย่ำแย่ (เจนดุริยางค์, 2526 : 69 – 70)

6.2 ละครร้องกับการพัฒนาดนตรีฝรั่งในสยาม

หากย้อนหลังกลับไปพิจารณาพัฒนาการของดนตรีตะวันตกที่เข้ามามีบทบาทในดนตรีของไทย จะเห็นได้อย่างชัดเจนว่า ในช่วงรัชกาลที่ 5 และรัชกาลที่ 6 โดยเฉพาะอย่างยิ่งพัฒนาการแนวคิดในเรื่องการสร้างสรรค์ละครร้องนั้น ได้รับมาจากอิทธิพลละครร้องของฝรั่งที่เรียกว่า อุปรากร (Opera) ในขณะที่ละครร้องไทยนั้น เป็นแรงผลักดันสำคัญที่ก่อให้เกิดเพลงแบบ Popular song อย่างฝรั่งขึ้น (พูนพิศ อมาตยกุล, สัมภาษณ์ วันที่ 26 มีนาคม 2555) ละครร้องในสมัยเริ่มแรกของสยามนั้น เกิดขึ้นโดยพระดำริของ กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์ ระหว่างปี พ.ศ. 2449 - 2453 (ค.ศ. 1906 - 1910) ในช่วงเวลาดังกล่าว เกิดละครร้องขึ้นมาหลายเรื่อง แต่เรื่องที่ได้รับการกล่าวถึงอยู่เสมอ มีด้วยกัน 3 เรื่อง คือ ขวดยกเงี้ยว, ตักทายอดรัก และสาวเครือฟ้า ซึ่งเป็นต้นแบบละครร้องปริศนาลึ ในเวลาต่อมา

ในระยะเริ่มแรกของการแสดง ดนตรีประกอบการแสดงละครร้องนี้ เป็นการนำดนตรีไทยมาใช้ดำเนินไปกับการร้อง ต่อมาเมื่อมาถึงสมัยรัชกาลที่ 7 แม่แก้ว (ประวดี โคจาริก), พรานบุรพ์ (จวงจันทร์ จันทรคณา) และเพชรรัตน์ (สมประสงค์ รัตนทัศนีย์) ได้เปลี่ยนมาใช้วงดนตรีไทยผสมเครื่องดนตรีฝรั่ง ซึ่งมีไวโอลิน ออร์แกนแท้มือเปียโน เปียโน เปียโน และแซกโซโฟน ผสมวงเข้าด้วยกัน และพัฒนาเพลงขึ้นเป็นรูปแบบอย่างเพลงสมัยนิยม (Popular Music) เพลงอย่างฝรั่งหรือที่ต่อมาเรียกว่าเพลงไทยสากล

ละครร้องในสมัยรัชกาลที่ 7 ได้เปลี่ยนมาใช้เพลงไทยสากลแทบทุกคณะ เช่น คณะเสรีสำเร็จ ของแม่เลื่อน ไวนุนาวัน ซึ่งแต่งเพลงใหม่ด้วยฝีมือลูกศิษย์ของพระเจนดุริยางค์ ในสมัยรัชกาลที่ 7 อาทิ นายบุญเอื้อ สุนทรสนาน นายนารถ ถาวรบุตร เป็นต้น คณะศรีโสภา และคณะจันทโรภาส ของพรานบุรพ์ คณะเพชรโรภาส ของ สมประสงค์ รัตนทัศนีย์ และ คณะละครสังคีตยากร ของนายพูน นันทพล ฯลฯ ตลอดจนวงดนตรีที่ใช้แสดงละครร้อง ก็ได้เปลี่ยนไปใช้เครื่องดนตรีฝรั่งบรรเลง เช่น ไวโอลินสี่คอลล้างจาก มีเปียโน และเครื่องเป่าเข้ามาบ้าง เช่น แซกโซโฟน กีตาร์ และแอกคอร์ดเดียน ยกเลิกการใช้หน้าทับกลองคุ่มจังหวะ หันมาใช้รับพวงแต่เพียงอย่างเดียว หรือแม้แต่ถึงก็เลิกใช้ไปในที่สุด (พูนพิศ อมาตยกุล, สัมภาษณ์ วันที่ 5 มิถุนายน 2555)

ในเรื่องนี้ครูพิมพ์ พวงนาค ซึ่งเป็นหัวหน้าวงดนตรีของคณะละครโรงจันทโรภาส ซึ่งมีพรานบุรพ์(จวงจันทร์ จันทรังษ) เป็นเจ้าของ เล่าเรื่องการบรรเลงเพลงของคณะละครโรงว่า

“ถ้าเป็นการแสดงโรงใหญ่ๆ ในกรุงเทพฯ จะมีเปียโนให้ ถ้าเป็นโรงเล็ก อาจจะมีแอคคอร์ดียน หรือหีบเพลงชัก มีไวโอลินคลอรองเป็นสำคัญ มี แซกโซโฟน หรือ คลาริเน็ต อย่างใดอย่างหนึ่ง มีกลองชุด มีคนบอกบท ยังคงใช้ลูกคู่ร้องอย่างละครโรง และใช้กรับพวงตีคุมจังหวะตลอดเรื่อง บางเรื่องคใช้ฉิ่ง กลองหน้าทับไปทั้งหมด นอกจากนี้ยังมีการพิมพ์บทละครโรงออกจะหน้ายั่ว” (พูนพิศ อมาตยกุล, 2549)

ต่อมาในปี พ.ศ. 2474 (ค.ศ. 1931) เริ่มใช้เพลงไทยสากลที่แต่งขึ้นใหม่ โดยละครเรื่องใดที่มีชื่อเสียง ได้แสดงซ้ำหลายรอบเพราะคนนิยมเป็นอันมาก อย่างเช่น เรื่องจันทร์เจ้าขา เรื่องโรสิตา หัวแแก้ว ซึ่งเกิดในสมัยรัชกาลที่ 7 ระหว่างปี 2474-2475 (ค.ศ. 1931 - 1932) ห้างแผ่นเสียงตรากระต่ายของนาย ต.เง็กชวน (บางลำพู) ก็จะไปตามไปบันทึกลงแผ่นเสียงออกขาย เป็นที่น่าสนใจว่า วงดนตรีที่นายต.เง็กชวน ใช้บันทึกเสียงนั้น ใช้ชื่อว่า วงดนตรี “ยัสแบนด์” ตรากระต่าย” ดังนั้นคำว่า “ยัสแบนด์” ที่มาจากภาษาอังกฤษว่า “Jazz Band” ซึ่งใช้นักดนตรีประมาณ 5-7 คน เกิดขึ้นมาแล้วตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 7 เพียงแต่ว่าการประสมวงนั้นอาจจะไม่ใช่มาตรฐานดนตรีแจ๊สอย่างถูกต้อง

รูปภาพที่ 6.6 แผ่นเสียงละครโรงคณะพรานบุรพ์ บรรเลงโดยยัสแบนด์ วง ต. เง็กชวน
ภาพจาก ศาสตราจารย์เกียรติคุณ นายแพทย์พูนพิศ อมาตยกุล

รูปภาพที่ 6.7 แผ่นเสียงละครเรื่องแม่บุญนา

ภาพจาก ศาสตราจารย์เกียรติคุณ นายแพทย์พนพิศ อมาตยกุล

รูปภาพที่ 6.8 บทละครร้องคณะนครบรรเทิง ที่จัดจำหน่ายเป็นธุรกิจบันเทิงประเภทหนึ่ง

ภาพจาก ศาสตราจารย์เกียรติคุณ นายแพทย์พนพิศ อมาตยกุล โครงการอาศรมดนตรีวิทยา

ธุรกิจดนตรีในประเทศ สมัยรัชกาลที่ 7 นี้ มีความรุ่งเรืองเป็นอันมาก ในช่วงต้นรัชกาล มีการสร้างโรงละคร ซึ่งแม้ว่ากิจการละครเวทีจะได้รับความกระทบกระเทือน เนื่องจากการเข้ามาของธุรกิจภาพยนตร์ แต่ในขณะเดียวกันก็ยังมีกลุ่มคนที่ให้ความนิยม สนใจละครร้องอยู่เป็นอันมาก ดังปรากฏโรงละครร้องเกิดขึ้นหลายโรงด้วยกันในพระนคร เช่น โรงละครฉันทน์สำโรง โรงละครนาคร สันทัศน์ โรงละครนาครเกษม โรงละครบุศยพรรณ โรงละครวิมานเนาวรัตน์ โรงละครบำเพ็ญบุญ โรงละครพัฒนากร โรงละครศรีอยุธยา โรงละครวัฒนสมบัติ (สุรพล วิรุฬห์รักษ์, 2555 : 57)

นอกจากจะมีโรงละครร้องเพิ่มขึ้นเป็นจำนวนมาก ดำเนินคู่ขนานไปกับธุรกิจแผ่นเสียงเพลง ละครร้องแล้ว ในยุคนี้ยังก่อให้เกิดวงดนตรีสำหรับการเต้นรำในสถานเริงรมย์ต่างๆ ตามธุรกิจเอกชน และสถานบันเทิงยามค่ำคืน ซึ่งได้รับความนิยมจากผู้คนเป็นอันมาก เช่น บาร์ (Bar) และไนท์คลับ (Night club) ในสถานที่เหล่านี้ มีกิจกรรมความบันเทิงที่หลากหลาย ทั้งการร้องเพลง การแสดงดนตรี การเต้นรำ ซึ่งล้วนแล้วแต่ต้องใช้นักดนตรีตะวันตกจำนวนมากในธุรกิจดังกล่าว ก่อให้เกิดรายได้สู่ศิลปิน นักดนตรีตะวันตก และความรุ่งเรืองในธุรกิจดนตรีของเอกชนที่ได้รับความนิยมและในขณะนี้อาชีพนักดนตรีตะวันตก ก็เป็นที่ต้องการของตลาดแรงงานบันเทิงเป็นอย่างสูงในเวลานั้น

6.3 ก่อกำเนิดวงแจ๊ส (Jazz Band) ในประเทศไทย

6.3.1 วงเรนโบว์ Jazz Band โดย หลวงสุขุมนัยประดิษฐ์ (ประดิษฐ์ สุขุม)

ความบันเทิงรูปแบบต่างๆ เกิดขึ้นในสยามมากมาย ในสมัยรัชกาลที่ 7 นี้ เป็นยุคที่เริ่มมีบาร์ขายเหล้า คอกเทล จึงมีการตั้ง “เบียร์ฮอลล์” เป็นสถานที่ขายทั้งเบียร์และเหล้าฝรั่งประเภทต่างๆ สถานบันเทิงเหล่านี้ เป็นแหล่งชุมนุมคนรุ่นใหม่ ที่นิยมชมชอบการฟังเพลงและการเต้นรำ และการฟังดนตรี เล่ากันว่าเพลงที่บรรเลงเต้นรำในเบียร์ฮอลล์นั้น เพียงสองคนก็เล่นได้โดยใช้เปียโนกับไวโอลิน ถ้าเพิ่มกลองชุดเข้าไป เป็น 3 คนก็จะเล่นเพลงเต้นรำ ต่อมาเพิ่มเครื่องเป่าเข้าไปหนึ่งหรือ 2 ชิ้น จะยิ่งครึกครื้นมากขึ้น และถ้าได้แตรทรมเป็ต กับปี่คลาริเน็ตหรือแซกโซโฟนคือตั้งแต่ 5 ชิ้นขึ้นไป ก็จะสามารถบรรเลงเพลงเต้นรำจังหวะที่เร้าใจได้ดียิ่งขึ้น เช่นจังหวะ Quicksteps และ Foxtrot ซึ่งทั้งสองจังหวะนี้ สามารถบรรเลงเป็นเพลงแจ๊สได้ (พูนพิศ อมาตยกุล, เอกสารอัดสำเนา 2549)

เมื่อเริ่มเข้าสู่ ปี พ.ศ. 2469 สถานบันเทิงมีจำนวนมากยิ่งขึ้น นักดนตรีจึงไม่พอที่จะรองรับงานตามสถานบันเทิงเหล่านี้ ทำให้มีนักดนตรีแจ๊ส เดินทางจากฟิลิปปินส์เข้ามารับจ้างเล่นดนตรีในประเทศไทยจำนวนมากขึ้น ทั้งนักดนตรีประเภทเครื่องเป่า คือแตรทรมเป็ต ปิคลาริเน็ต แซกโซโฟน และเปียโน ที่มีฝีมือก็สามารถเล่นแบบแจ๊ส แท้ ๆ ได้

สมาน นภายน เขียนไว้ในบทความประวัติของ หลวงสุขุมnyderประดิษฐ์ (ประดิษฐ์ สุขุม) เรื่อง “ผู้นำการบรรเลงเพลงแจ๊สสู่สยาม” (พูนพิศ อมาตยกุล, เอกสารอัดสำเนา 2549)ว่า

“ในปีพ.ศ.2469 นายประดิษฐ์ สุขุม เรียนจบกลับมาจากสหรัฐอเมริกาใหม่ๆ ขณะนั้นท่านมีอายุได้ 22 ปี ได้ตระเวนไปฟังเพลงตามบาร์และเบียร์ฮอลล์ต่าง ๆ ทั่วกรุงเทพฯ ท่านเห็นว่า วงที่เรียกว่าแจ๊สในเมืองไทยยังใช้การไม่ได้ และดนตรีไม่เป็นรส จึงรวมกลุ่มนักเรียนนอกจากอเมริกากับนักดนตรีคนไทยบางคนที่ชอบและรู้วิธีการเล่นเพลงแจ๊ส รวมกันบรรเลงในตอนค่ำหรือวันหยุด ที่ Sport Club (สนามม้าปทุมวัน) มีเรือโทมานิต เสนะวิณินเล่นเปียโน นายเจียม ลิมปิชาติ เล่นแซกโซโฟน ท่านเป็นผู้บรรเลงแบนโจหรือแมนโดลิน ฯลฯ หลังจากนั้น ก็เข้าหุ้กันระหว่างเพื่อนฝูง ตั้งวงดนตรีแจ๊ส 5-6 คนวงก็มีลักษณะสมบูรณ์แบบ ขึ้นให้ชื่อว่า “คณะเรนโบว์” เนื่องจากเรือโทมานิต เสนะวิณิน มักไม่ว่างในขณะนั้น คณะเรนโบว์ จึงไปเชิญนักเปียโนมานักเปียโน บางท่านมาร่วมวง เช่น มร. โจ ซีเกร่า เชื้อสายโปรตุเกส หรือนายนารถ ถาวรบุตร เป็นต้น ในที่สุดวงเรนโบว์ มีนักดนตรีประจำรวม 8 คน ตามที่สมาน นภายน บันทึกไว้คือ

นายนารถ ถาวรบุตร	(เปียโน)
นายบุญเอื้อ สุนทรสนาน	(แซกโซโฟน)
นายเจียม ลิมปิชาติ	(แซกโซโฟน)
นายจำปา เล่มสาราญ	(ทรัมเป็ต)
นายสาตี กล่อมอาภา	(กลองชุด)
นายวุฒิ สุทธิเสถียร	(ไวโอลิน)
นายสมบุญ ศิริภาค	(เบส)
นายประดิษฐ์ สุขุม	(แบนโจ)

รูปภาพที่ 6.9 วงเรนโบว์ Jazz Band นำโดยหลวงสุขุมนัยประดิษฐ์ (ประดิษฐ์ สุขุม)
ภาพจาก ศาสตราจารย์เกียรติคุณ นายแพทย์พูนพิศ อมาตยกุล โครงการอาศรมดนตรีวิทยา

วงเรนโบว์ เป็น Jazz Band ที่ได้รับความนิยมเป็นอันมาในช่วงเวลาดังกล่าว เนื่องจากนักดนตรีในวงทั้งหมดเป็นกลุ่มนักดนตรีที่มีฝีมือชั้นเยี่ยมในขณะนั้น ครูเอื้อ สุนทรสนาน ได้เล่าไว้ในหนังสือ “เอื้อ สุนทรสนาน 5 รอบ” (พูนพิศ อมาตยกุล, เอกสารอัดสำเนา 2549) ความว่า

“ก่อนจะมาเล่นประจำกับวงเรนโบว์นี้ได้เริ่มเล่นเพลงแจ๊สมาก่อนแล้วแต่เป็นวงเล็ก ๆ คนไม่ครบดี โดยเล่นที่โรงแรมหลายแห่งกับครูนารถ เช่นที่โรงแรมยุโรป โรงแรมแกรนด์ โรงแรมสะพานเพชร โรงแรมรมณีย์ พาราไดซ์คาบаре้ และ ปารีเซียนคาบаре้ (เฉพาะสองแห่งหลังนี้เป็นเบียร์ฮอลล์) มีดนตรีสำคัญอย่างน้อย 3 ชิ้น ครูนารถ เล่นเปียโน (ฝีมือดีมาก) ตัวครูเอื้อเป่าแซกโซโฟน กับนายสมุภรณ์ ตีกลองชุด บางทีก็มีครูสริ ยงยุทธ ไปเล่นเปียโนแทนครูนารถ ที่จะมีครบ 5 ชิ้นก็น้อยครั้ง ค่าแรงแต่ละแห่งไม่เท่ากัน ถ้าเป็นโฮเต็ลจะจ่ายคนเปียโนได้คืนละ 5 บาท ชิ้นอื่น ๆ ได้คนละ 3 บาท ซึ่งนับว่ามากสำหรับยุคนั้น ถ้าเป็นพวกบาร์หรือเบียร์ฮอลล์คนเปียโนได้ 3 บาท ชิ้นอื่น ๆ ได้ 2 บาทหรือสิบสลึงต่อกิน”

ด้วยความนิยมในเพลงแจ๊สในยุคนั้น แต่เนื่องด้วยแผ่นเสียงสมัยก่อนมีราคาค่อนข้างสูง ครูนารถ ถาวรบุตร ซึ่งเป็นคนที่มีความจำดี ก็จะเข้าไปฟังเพื่อจำกลับมาซ้อมอีกครั้งหนึ่ง ในเรื่องนี้ ครูศรี ขงยุทธ เล่าให้ ศาสตราจารย์ นายแพทย์พูนพิศ อมาตยกุล ฟังว่า

“สมัยนั้นได้ซ้อมก่อนบ้าง โดยใช้โน้ตที่ซื้อจากร้านขายเครื่องดนตรีชื่อ ห้างออตตังค니라หะห์ (ตั้งอยู่ที่ถนนเจริญกรุงใกล้สามแยก) พอจำเพลงได้ก็ไม่ต้องดูโน้ต สามารถบรรเลงด้น (Improvisation) ไปกันได้เป็นอย่างดี ครูนารถ ถาวรบุตรนั้น มักจะวนเวียนไปที่ห้างออตตังค니라หะห์ ขอให้เปิดเพลง देंรำจากแผ่นเสียงให้ฟัง แล้วจดจำมาโดยไม่ต้องซื้อแผ่น มักทำเช่นนั้น อยู่บ่อย ๆ พวกเราเล่นเพลงแจ๊สกันคล่องแคล่วสนุกมาก”

นอกจากนี้ในสมัยรัชกาลที่ 7 นี้ ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จัดพระราชวังพญาไท เปลี่ยนเป็น “โรงแรมพญาไท” และดำเนินการโดยกรมรถไฟหลวง วงดนตรีเรนโบว์ของหลวง สุขุมย์ประดิษฐ์ก็ไปบรรเลงที่นั่นเป็นประจำ โดยบรรเลงแต่เพลงฝรั่ง ไม่มีการขับร้อง (พูนพิศ อมาตยกุล, 2549)

6.3.2 เกิดวงแจ๊สผู้หญิงวงแรกของประเทศไทย

เรือโทมานิต เสนะวิณิน ได้รวบรวมบรรดาเด็กหญิงซึ่งเป็นบุคคลในครอบครัวและในละแวกบ้านเดียวกันอยู่โดยรอบวัดญวนสามเสน มีหลาย ๆ คน ตั้งเป็นวงดนตรีขึ้น เพราะสมัยนั้น วงดนตรีสากลเล่นโดยเด็กหญิงไม่เคยมีมาก่อน มีเรือโทมานิต เสนะวิณิน เป็นหัวหน้าวงและบรรเลงเปียโน แล้วให้ชื่อวงดนตรีหญิงคณะนี้ว่า “วงดนตรีมานิตแจ๊ส” (Manit Jazz)

เมื่ออายุ 12 ปี ท่านเรียนไวโอลินจากเรือโทมานิต เสนะวิณิน ในตอนเย็นทุกวันหลังโรงเรียนเลิกแล้ว ต่อมาเห็นว่าน่าจะหัดเด็กหญิงในละแวกบ้านให้เล่นดนตรีกันได้บ้าง มีเรือโทมานิต เสนะวิณิน เป็นหัวหน้าวงและบรรเลงเปียโน ปรากฏมีรายชื่อเด็กดนตรีในวงดังนี้

อัมพร ชีรานนท์	ไวโอลิน
ศรีเมือง ยามสุข	แซกโซโฟน
ละม่อม กรีกุล	คลาริเน็ต
ละไม กรีกุล	แบนโจ
ประเสริฐ ชีรานนท์	เบส

รูปภาพที่ 6.10 วงดนตรีมานิตแจ๊ส (Manit Jazz)

ภาพจาก ศาสตราจารย์เกียรติคุณ นายแพทย์พูนพิศ อมาตยกุล

การเรียนนั้นต้องอ่านโน้ตจนคล่องแล้วเล่นตามโน้ต เพลงที่บรรเลงส่วนมากเป็นเพลงฝรั่ง ไม่มีขับร้อง บางที่เป็นเพลงไทยสากลซึ่ง เรือโทมานิต เสนะวิณิน เป็นคนแต่ง เช่นเพลงดอกไม้ของหล่อน (กุหลาบในมือเธอ) ก็จะนำไปออกแสดงตามโรงหนังต่าง ๆ โดยยกวงขึ้นไปบรรเลงบนเวทีก่อนที่จะเริ่มมีการฉายภาพยนตร์ เพราะได้ชื่อว่าเป็นของแปลกใหม่จึงมีคนสนใจติดตามกันมาก

6.3.3 กำเนิดวงดนตรีคีตะเสวี

ดนตรีวงนี้เมื่อเริ่มต้นไม่ใช่วงดนตรีแจ๊สแท้ ๆ แต่เป็นวงดนตรีเล็ก ๆ วงหนึ่งรับงานดนตรีทุกรูปแบบตามสะดวก จัดขึ้นเป็นวงได้หลายแบบตามต้องการเช่น วงแซมเบียร์ วงป๊อป ไปจนถึงแจ๊สขั้นพื้นฐาน เจ้าของวงเป็นคนเชื้อสายโปรตุเกส เกิดในประเทศไทย เมื่อปี 2442 (ค.ศ. 1899) มีนามว่า Mr. Joseph Sequeira เรียกเป็นภาษาไทยกันว่านายโจ ซีเกร่า ท่านมีบิดาเป็นชาวโปรตุเกส ชื่อ Lorenzo Sequeira ทำงานบริษัทฝรั่งและเป็นคนดนตรีสมัครเล่น คุณโจ ซีเกร่า นั้นเป็นศิษย์เก่าอัสสัมชัญและเรียนดนตรีในโรงเรียนมาตั้งแต่เด็ก พอเข้าสู่วัยรุ่น เรียนหนังสือยังไม่จบชั้นสุดท้ายของโรงเรียน ก็ชวนเพื่อนฝูงออกมาตั้งวงดนตรีเล็ก ๆ ราว 4-5 คน รับงานบรรเลงทั่วไปในโอกาสต่าง ๆ ตามแต่จะมีผู้ว่าจ้าง ในสมัยรัชกาลที่ 7 ท่านเล่นดนตรีประจำอยู่ที่บาร์ชื่อ มูแลงเบลอ ถนนนเรศ ใกล้สี่พระยา กับเล่นตอนบ่ายๆที่ Tea Room ดึกๆเลยสี่พระยาชื่อว่า

“ห้องไทย” เจ้าของร้านชื่อนายกุหลาบ ขายเหล้าไวน์ที่ผลิตขึ้นเองมีชื่อเสียงมากในยุคนั้น ส่วนมากเป็นการบรรเลงราว 15.00 น.ไปจนหลังอาหารค่ำ

ในยุคสมัยนั้นนิยมว่าเป็นเวลาสำหรับดื่มน้ำชาและดื่มเบียร์เย็น ๆ ท่านเป็นที่รู้จักกันดีในกลุ่มนักดนตรีที่เป็นทหาร ซึ่งต่างก็วนเวียนไปเล่นดนตรีในละแวกนั้นด้วยกัน มีชื่อเสียงว่าเป็นคนเล่นเปียโนเก่งคนหนึ่ง ในปี 2469 (ค.ศ. 1926) หลวงสุขุมน้อยประดิษฐ์ กลับมารับราชการใหม่ ๆ ก็ได้รู้จักคุ้นเคยกัน เพราะชอบดนตรีเหมือนกัน ในที่สุดก็ชวนกันไปเล่นดนตรีแจ๊สด้วยที่ Sport Club จนต่อมาเข้าไปร่วมอยู่ในวง Rainbow เป็นครั้งแรก วงดนตรีนี้ระยะต้นๆ ยังไม่มีชื่อ แต่เป็นที่ทราบกันว่าหัวหน้าวงชื่อ ชีเก๋า จึงเรียกชื่อวงตามนามสกุลของหัวหน้าวง ต่อมารวมกลุ่มกันใหญ่ขึ้นโดยมีนักดนตรีฝีมือดี ๆ มาจากฟิลิปปินส์เข้าร่วมวงด้วย รวมแล้วประมาณ 7 ถึง 9 คน สามารถบรรเลงเพลงแจ๊สได้เป็นอย่างดี เนื่องจากคุณโจเจ้าของวงเป็นคนที่เกิดในประเทศไทย จึงนับว่าเป็นวงดนตรีของคนไทยได้ ข้อมูลนี้ได้มาจากอาจารย์แมนรัตน์ ศรีกรานนท์ ซึ่งเป็นบุตรชายของคุณโจ ชีเก๋ามีรายชื่อนักดนตรีที่ร่วมวงเช่น

1. มิสเตอร์ โจ ชีเก๋า	บรรเลงเปียโน เป็นหัวหน้าวง
2. เวส สุนทรจามร	ทรัมเป็ต
3. เปเป้ง (ชาวฟิลิปปินส์)	คลาริเน็ต เป็นครูสอนเป่าปี่คลาริเน็ต
4. ชีหาว (ชาวฟิลิปปินส์)	เบส และกลองชุด
5. เรือง ผลประเสริฐ	คลาริเน็ต และแซกโซโฟน ต่อมาเปลี่ยนชื่อเป็น ธนิต ผลประเสริฐ ศิษย์เอกของเปเป้ง
6. โพธิ์ ชูประดิษฐ์ (โพธิ์ขาว)	ไวโอลิน ต่อมาเป็นครูประจำวงดุริยางค์กองทัพอากาศ
7. บุญให้ พ่วงพิพัฒน์	ไวโอลิน จากวงเครื่องสายฝรั่งหลวง
8. มิ่ง (ไม่ทราบนามสกุล)	เบส มาจากวงดุริยางค์กรมศิลปากร
9. แสง เสนะวิณิน	เป็นเจ้าของเครื่องดนตรีและบางครั้งร่วมวง

เมื่อความสามารถของวงมากขึ้น สามารถบรรเลงเพลงแจ๊สได้ ก็เปลี่ยนฐานะเป็นวงดนตรีสำหรับเต้นรำในตอนกลางคืนโดยบรรเลงประจำทุกคืนที่บาร์ในภัตตาคารห้อยเทียนเหลา (หยาดฟ้าภัตตาคาร) ใกล้สี่แยกราชวงศ์ ซึ่งเป็นปลายสมัยรัชกาลที่ 7 ทำให้บาร์แห่งนี้มีชื่อเสียงมากเรียกคนไปเที่ยวกันมากๆ ทุกคืน ต่อมาวงดนตรีนี้ก็ใช้ชื่อว่า “วงจิตเสวี” แล้วในที่สุดก็เปลี่ยนเป็นวง “จิตวัฒน์” ในสมัยรัชกาลที่ 9 (พูนพิศ อมาตยกุล, 2549)

6.3.4 แจ๊สในสถานบันเทิงกรุงเทพฯ ช่วงปี พ.ศ. 2482

สมัยรัชกาลที่ 8 เป็นระยะเวลาสำคัญที่เข้าสู่ยุคประชาธิปไตย ทั้งเป็นช่วงเวลาหัวเลี้ยวหัวต่อแห่งความรู้สึกว่าคนไทยทุกคนเริ่มมีเสรีภาพมากกว่าสมัยปลายรัชกาลที่ 7 ความนิยมในการออกเที่ยวเดินร่ากลางคืนในสถานเริงรมย์ต่าง ๆ เกิดขึ้นอย่างมากมาย เกิดบาร์ใหม่ๆ ขึ้นขึ้นแข่งกันใช้วิเทโศบายนานัปการ เช่น เริ่มมีพาร์ตเนอร์ประจำบาร์เพื่อเป็นคู่เต้นรำ หรือเป็นเพื่อนคุยอย่างใกล้ชิด เกิดค่านิยมในการดื่มสุราและสูบบุหรี่ต่างประเทศซึ่งถือว่าเป็นเรื่องโก้เก๋ มีรสนิยมดี กรุงเทพฯ เริ่มมีแท็กซี่รับจ้าง ครุสมาน นภายน เล่าว่า ระหว่างปี 2478-2480 (ค.ศ. 1935 - 1937) มีบาร์ที่บรรเลงดนตรีแจ๊สเพิ่มขึ้นอีก 2 แห่ง แข่งขันกันตามลำดับดังนี้ ได้แก่

1. บาร์ชื่อ บอลรูมบอลรูม อยู่ที่สวนลุมพินี ท่านเจ้าของคือพระยาภาณุราชบริ
2. บาร์ชื่อ อ้อยหลี่ (วังบูรพา) อยู่ที่ใกล้สี่แยกสะพานเหล็กบนหรือสามยอด เป็นของ

นายกมล สุโกศล เจ้าของห้างสรรพสินค้า กมลสุโกศล

สองวงนี้ ยังไม่สามารถสรุปในที่นี้ได้ว่ามีนักดนตรีเป็นใครบ้าง แต่เท่าที่สืบถามจากครูใหญ่ นภายน ประมาณว่า บาร์ Ballroom Ballroom ที่สวนลุมพินีนั้น ใช้นักดนตรีจากประเทศฟิลิปปินส์เกือบทั้งวง คนที่เก่งมากชื่อว่า บิลลี่ ฟลอเรนซ์ จอห์นนี่ เคอร์ฟีล รวมทั้งคนชื่อเปเปิง ที่เคยช่วยประจำวงซีเกร์ ก็ย้ายไปช่วยงานที่สวนลุมพินีด้วย ทหารและพลเรือนนักเที่ยวกลางคืน จะวนเวียนใช้บริการและฟังเพลงแจ๊ส จากวงทั้งสามนั้นซึ่งประกอบไปด้วย วงที่ภัตตาคารห้อยเทียนเหลา วงที่ บาร์ Ballroom Ballroom ที่ลุมพินี และวงที่ภัตตาคารอ้อยหลี่ สามยอด (พูนพิศ อนาคตกุล, เอกสารอัดสำเนา 2549)

6.3.5 กองดุริยางค์ทหารบกกับการจัดวงดนตรีแจ๊ส ดุริยางโยธิน

ประมาณปี 2481 (ค.ศ. 1938) ถึงต้นปี พ.ศ. 2482 (ค.ศ. 1939) เป็นยุคที่วันขึ้นปีใหม่ยังคงใช้การนับจากวันที่ 1 เมษายน ดังเดิม ทางฝ่ายกองทัพบก ซึ่งมีนักดนตรีทหาร และมีความพร้อม ทั้งมีนายทหารหลายคนที่อยู่ในคณะรัฐบาลเป็นผู้นิยมการ “เต้นรำ” ที่ใช้นามบัญญัติใหม่ว่า “ลีลาศ” จึงปรากฏว่า กองทัพบกสามารถตั้งวงแจ๊สขนาด 5 คนขึ้นได้ก่อน ตามคำสั่งของพันเอก หลวงพรหมโยธี รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงกลาโหม วงจิสดของทหารบกเกิดขึ้นประมาณปี พ.ศ. 2480 (ค.ศ. 1937) มีนักดนตรีผู้บรรเลงตามที่ ครุสมาน นภายน บันทึกไว้ดังนี้

1. สิบเอกจำปา เล่มสำราญ ทรัมเป็ต หัวหน้าว
2. สิบโทประยูร ชีรานนท์ ไวโอลิน รองหัวหน้าว

3. ลีปตรีเชวาร์ แคล่วคล่อง	กิตาร์ นักร้อง
4. ลีปโทประสาท แก้วอุทัย	ดับเบิลเบส
5. ลีปตรีจำรูญ น้อยทิพย์	กลองชุด

ในปี พ.ศ.2482 (ค.ศ.1939) ดนตรีสมัยใหม่ที่เล่นตามแบบฝรั่งนั้น ต่อมาถูกกำหนดชื่อเป็นทางการว่า “เพลงไทยสากล” โดยรัฐบาล ฯพณฯ จอมพลแปลก พิบูลสงคราม ซึ่งเป็นนายกรัฐมนตรีเริ่มตั้งแต่ปี 2482 เป็นต้นมา รัฐบาลส่งเสริมให้มีวงดนตรีเพื่อการลิลาศขึ้นโดยสร้างเป็นวงดนตรีสากลประเภท Big Band ในหลายหน่วยงาน หน้าที่สำคัญคือเป็นวงดนตรีเพื่อการลิลาศ หรือเต้นรำ มีเครื่องดนตรีมากตั้งแต่ 12 ถึง 20 ชิ้น พร้อมด้วยนักร้องอีกจำนวนหนึ่งซึ่งเกิดตามมาภายหลัง (พูนพิศ อมาตยกุล, เอกสารอัดสำเนา 2549)

วงดนตรีลิลาศของหน่วยราชการวงแรกที่สร้างขึ้น (ประมาณเดือน พฤษภาคม 2482) คือ วงดนตรีลิลาศกองทัพบก ชื่อวงดุริยโยธิน มีนักดนตรีเต็มທີ່ถึง 18 นายดังนี้

แตรทรมเป็ต 4 บรรเลงโดย		ส.อ.จำปา เล่มสำราญ (หัวหน้าวง)
		ส.ท.ไสว ฉายศรี
		ส.ต. เช้า และ ส.ต. พุด (ไม่ทราบนามสกุล)
ทอมโบน2	บรรเลงโดย	ส.ต.จำรูญ น้อยทิพย์ และ ส.ท.อาวุธ เมฆเวียน
อัลได้แซก3	บรรเลงโดย	ส.ท.ชุ่ม แยมเอิบสิน, ส.ท.เล็ก ศรีไชย
		พลทหารหลง สนิทเนียม
เทเนอร์แซก2	บรรเลงโดย	ส.ท.โสภณ สิริโสภณ, ส.ท.ประนอม เกษจรรุณ
แซ็คบาริโทน1	บรรเลงโดย	ส.ต.สุทิน แห่เล็ก
เปียโน1	บรรเลงโดย	ส.ท.สะอาด เกษศิริ
กิตาร์1	บรรเลงโดย	ส.ท.เชวาร์ แคล่วคล่อง
เบส1	บรรเลงโดย	ส.ท.ประสาท แก้วอุทัย
กลองชุด 1.	บรรเลงโดย	ส.ท.ถาวร เชื้ออบเชย
ไวโอลิน 2		ส.ท.ประยูร ชีรานนท์, ส.ท.แสวง ปานอำไพ

6.4 กำเนิดวงดนตรีลีลาศกรมโฆษณาการ

ในปี พ.ศ.2482 รัฐบาล ฯพณฯ จอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้มอบหมายให้นายวิลาศ โอสถานนท์ และหลวงสุขุมน้อยประดิษฐ์ (ประดิษฐ์ สุขุม) จัดตั้งวงดนตรีลีลาศขึ้นที่กรมโฆษณาการ ซึ่งอยู่ในสังกัดของสำนักนายกรัฐมนตรี วงดนตรีนี้ถือกำเนิดเมื่อวันที่ 20 พฤศจิกายนปี พ.ศ. 2482 โดยมีนายบุญเอื้อ สุนทรสนาน (ชื่อเดิมของสุนทราภรณ์) เป็นหัวหน้าวง ได้นำนักดนตรีซึ่งย้ายมาจาก วงไทยฟิล์มของพระเจ้า วรวงศ์เธอพระองค์เจ้าภาณุพันธุ์ยุคล บางคนมาจากวงดุริยางค์สากล กรม ศิลปากร บางคนมาจากกองดุริยางค์ทหารบก ได้มีการอนุมัติให้จัดซื้อเครื่องดนตรีใหม่ทั้งหมด จัดเป็น วงดนตรีประเภท Big Band

นอกจากจะต้องทำหน้าที่บรรเลงเพลงสำหรับการลีลาศแล้ว ยังต้องทำหน้าที่บรรเลง เพลงสำหรับออกอากาศทางวิทยุกระจายเสียงคลื่นสั้นเป็นประจำ ประมาณสัปดาห์ละ 2 ครั้งอีกด้วย เรื่องนี้ครูสมาน นภายน ได้เขียนเล่าไว้ในหัวข้อเรื่อง “บันทึกจากความทรงจำ เรื่องวงดนตรีกรม โฆษณาการ” ว่า “วันที่ 3 พฤษภาคม 2476 รัฐบาลตั้งกองการโฆษณาขึ้นก่อน จนถึง 5 กรกฎาคม 2483 จึงได้เปลี่ยนชื่อเป็นกรมโฆษณาการอย่างเป็นทางการ วงดนตรีลีลาศนี้ พันตรีวิลาศ โอสถานนท์ กำหนดให้บรรเลงเพลงเต้นรำ โดยได้หลวงสุขุมน้อยประดิษฐ์เข้ามาช่วยจัดให้เป็นวง ดนตรีประเภทแจ๊สวงใหญ่ ประกอบด้วยนักดนตรีดังต่อไปนี้ (พูนพิศ อมาตยกุล, เอกสารอัดสำเนา ,2549)

1. นายบุญเอื้อ สุนทรสนาน หัวหน้าวง ทำหน้าที่บรรเลงแซกโซโฟนและสไวโอลิน
2. นายศรี ขงยุทธ ศิษย์พระเจนดุริยางค์จากวงเครื่องสายฝรั่งหลวงเป็นผู้ บรรเลงเปียโน
3. นายสมพงษ์ ทิพยกลิน วงเครื่องสายฝรั่งหลวง บรรเลงไวโอลินและแซกโซโฟน
4. นายสมบูรณ์ ดวงสวัสดิ์ อดีตนักดนตรีจากวงเครื่องสายฝรั่งหลวง หน้าที่เป่าเทน เนอร์แซกโซโฟน
5. นายทองอยู่ ปิยะสกุล อดีตนักดนตรีจากวงเครื่องสายฝรั่งหลวง บรรเลง ไวโอลิน
6. นายสังเวียน แก้วทิพย์ จากวงเครื่องสายฝรั่งหลวง บรรเลงแซกโซโฟน
7. นายสมบูรณ์ ศิริภาค จากวงเครื่องสายฝรั่งหลวง บรรเลงเบส
8. นายสาตี กล่อมอาภา จากวงเครื่องสายฝรั่งหลวง บรรเลงกลองชุด
9. นายเวส สุนทรจามร จากกองทัพบก เป่าแตรทรัมเป็ต
10. นายจำปา เล่มสำราญ จากวงเครื่องสายฝรั่งหลวง เป่าทรัมเป็ต

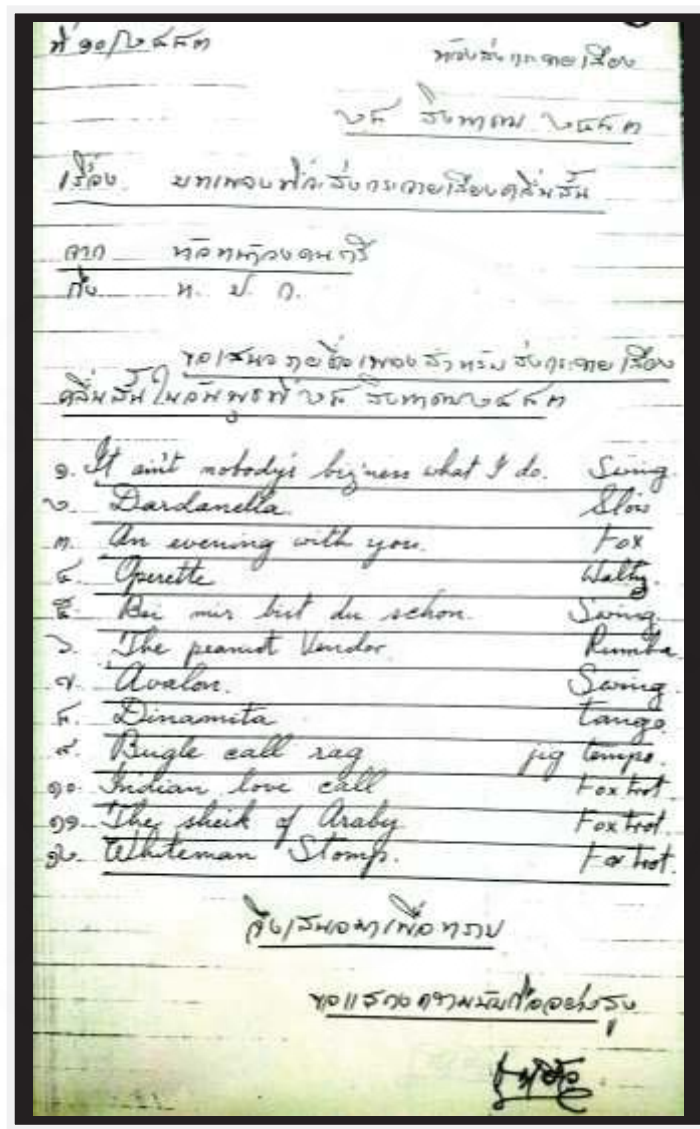

รูปภาพที่ 6.11 วงดนตรีกรมโฆษณาการเมื่อเริ่มก่อตั้ง พ.ศ. 2482

ภาพจาก ศาสตราจารย์นายแพทย์พูนพิศ อมาตยกุล

จากหลักฐาน ที่ปรากฏในเอกสารเขียนด้วยลายมือของนายบุญเอื้อ สุนทรสนาน เสนอต่อหัวหน้ากองกระจายเสียงในการที่จะวงดนตรีจะบรรเลงดนตรีออกอากาศทางวิทยุคลื่นสั้น ของกรมโฆษณาการ ปรากฏว่าในระยะต้นวงดนตรีนี้บรรเลงแต่เพลงฝรั่งส่งวิทยุกระจายเสียง เพลงส่วนมากที่บรรเลงเป็นเพลงที่ได้มาจากภาพยนตร์บ้าง จากแผ่นเสียงบ้าง ออกอากาศครั้งหนึ่ง ไม่ต่ำกว่า 10 เพลง

จนถึงกลางปี พ.ศ.2483 จึงได้เริ่มออกอากาศเพลงไทยสากลซึ่งมีอยู่เพียง 6 เพลง ล้วน เป็นเพลงที่สร้างขึ้นโดยบริษัทไทยฟิล์มของพระองค์เจ้าภาณุพันธุ์ยุคลทั้งสิ้น เมื่อต้องการเพลงไทย สากลสลับบ้าง จึงเกิดความจำเป็นที่จะต้องแต่งเพลงไทยสากลขึ้นใช้เองในวง ขณะนั้นผู้ที่มีความสามารถในการแต่งเพลงที่เป็นคนสำคัญมีอยู่ 3 คน คือนายบุญเอื้อ สุนทรสนาน นายล้วน ควันธรรม และนายศรี ขงยุทธ นักร้องก็มีแต่นักร้องชายประจำวง 2 คน คือนายบุญเอื้อ และ นายล้วน ควันธรรม เท่านั้น

รูปภาพที่ 6.12 บทร้องเพลงวงดนตรีกรมโฆษณาการส่งกระจายเสียงวิทยุคลื่นสั้น พ.ศ. 2483

ภาพจาก ศาสตราจารย์เกียรติคุณนายแพทย์พูนพิศ อมาตยกุล

ต่อมากรมโฆษณาการได้บรรจุนักร้องหญิงเข้ามา 2 คน เป็นนักร้องประจำ คือนางสาว รุจิ อุทัยกร และนางสาวจรี โมรากุล (ภายหลังจอมพล ป. พิบูลสงคราม เปลี่ยนชื่อให้ใหม่เป็น มณฑนา โมรากุล) จึงเริ่มมีนักร้องหญิงมาตั้งแต่ประมาณปี พ.ศ.2483 โดยมากนิยมร้องแต่เพลงไทยสากล เนื่องจากปี 2483 เป็นยุคแห่งการเรียกร้องดินแดนคืนจากฝรั่งเศส วงดนตรีลีลาศกรมโฆษณาการจึงต้องทำหน้าที่สร้างเพลงปลุกใจ และเป็นกระบอกเสียงสำคัญของรัฐบาลมาตั้งแต่นั้น

เพลงแจ๊สบรรเลงโดยวงดนตรีกรมโฆษณาการได้รับการยกย่องว่ามีฝีมือดี และบรรเลงเพลงประกอบการเดินรำได้ยอดเยี่ยมที่สุด ต่อมาจึงได้ประพันธ์เพลงแจ๊สขึ้นใช้เองในวงนี้จนเพิ่มมากขึ้นเป็นลำดับ แล้วรับนักร้องสตรีเข้ามาเพิ่มอีก 2 คน คือ นางสาวชนอ (ชวลี) ช่วงวิทย์ และ นางสาวสุปราณี พุกสมบุญ เริ่มมีการขับร้องเพลงคู่ชาย-หญิง ทั้งเพลงประเภทป๊อป และเพลงแจ๊ส ในลักษณะการขับร้องต่อว่าต่อขานกันก็เกิดขึ้น ทำให้เป็นที่สนุกสนานและได้รับความนิยมในการเดินรำนากยิ่งขึ้น หลวงสุขุมมนัยประดิษฐ์ได้แต่งเพลงแจ๊สให้กับวงนี้หลายเพลง เช่น สิ้นรักสิ้นสุข เพลงเมื่อไหร่จะให้พบ ครูศรี ขงยุทธ แต่งเพลงที่ชื่อว่าฉันรัก ครูเอื้อแต่งเพลงชื่อเชญ์ลีลาศ ครู ล้วนแต่งเพลงชื่อพรานเบ็ด ฯลฯ นับเป็นความสำเร็จอันยิ่งใหญ่ของประเทศไทยที่มีวงแจ๊สระดับมาตรฐานในยุคก่อนจะถึงสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 (พูนพิศ อมาตยกุล, เอกสารอัดสำเนา 2549)

6.5 ภาพยนตร์ตะวันตกกับพัฒนาการดนตรีฝรั่งในสมัย รัชกาลที่ 7

สิ่งบันเทิงอีกประเภทหนึ่งที่ถือเป็นสื่อสำคัญที่ช่วยให้ดนตรีตะวันตกในสยามเกิดการแพร่กระจายและก่อให้เกิดค่านิยมในการเลียนแบบ คือ ภาพยนตร์ ในช่วงเวลาประมาณรัชกาลที่ 6 – รัชกาลที่ 7 นั้น ภาพยนตร์เป็นความบันเทิงที่มีการพัฒนาอย่างต่อเนื่องและได้รับความนิยมอย่างแพร่หลาย ภาพยนตร์ในยุคแรกนั้น ไม่ว่าจะเป็นที่สั่งเข้ามาจากต่างประเทศหรือที่สร้างโดยฝีมือคนไทย ล้วนแล้วแต่เป็นหนังเงียบ หรือ หนังใบ้ ด้วยกันทั้งสิ้น ดังนั้นเพื่อเป็นการเพิ่มรสชาติในการชมภาพยนตร์ จึงได้มีผู้คิดเอาดนตรีเข้ามาบรรเลงประกอบการฉายหนัง ซึ่งดนตรีที่นำมาใช้ประกอบนี้มีทั้ง แตรวง และเครื่องสายประสม สำหรับวงดนตรีที่เล่นบรรเลงประกอบการฉายหนังที่มีชื่อเสียงในยุคนั้น อย่างเช่น แตรวงคณะนายสะ วงเครื่องสายประสม คณะนายโนรี วงเครื่องสายประสม หีบเพลงชัก คณะนายก๊วน เป็นต้น

6.5.1 พัฒนาการดนตรีไทยสากลจากบริษัทภาพยนตร์เสียงศรีกรุง และบริษัทไทยฟิล์ม

ในปี 2465 ของ นายเฮนรี แมกเกร (Henry McGuire) ชาวอเมริกาได้เข้ามาถ่ายทำภาพยนตร์เรื่อง นางสาวสุวรรณ (Suvanna of Siam) โดยใช้ผู้แสดงทั้งหมดนั้นเป็นคนไทยและเนื้อเรื่องของหนังเรื่องนี้ก็เป็นแบบไทยๆ ดังนั้น จะถือว่าหนังเรื่องนี้เป็นหนังไทย (ภาพยนตร์บันเทิงเรื่องแรกได้

แม้จะเกิดจากจุดเริ่มต้นด้วยการทำภาพยนตร์แบบไม่มีเสียง (ป.บุญนาค, 2530 : 18 - 19) ต่อมาในปี พ.ศ. 2473 ได้มีการนำเอาหนังเสียง (ในฟิล์ม) ของฝรั่งเข้ามาฉายในเมืองไทยหลังจากที่มีการคิดค้นหนังเสียง ได้สำเร็จและนำออกฉายที่ฮอลลีวู้ดไม่นานนัก ก็ทำให้คณะพี่น้องวสุวัต ได้ยุติ

การสร้างหนังเงียบ ระบบขาว-ดำ ขนาด 35 มม. โดยสิ้นเชิง แล้วก็หันมาคิดค้นทำหนังเสียงในฟิล์มตามอย่างฝรั่งบ้าง จนกระทั่งสามารถดัดแปลงเครื่องฉายและเครื่องถ่ายหนังเสียงได้ในปี พ.ศ. 2473

เมื่อสามารถคิดทำเครื่องถ่ายหนังเสียงได้แล้ว จึงได้มีการทดลองถ่ายทำหนังเสียงในฟิล์มขึ้นมา ซึ่งในขั้นทดลองนี้ก็ได้ทำการบันทึกภาพและเสียงเป็นภาพยนตร์สั้นๆ เช่น การแสดงเดี่ยวซอสามสาย โดย พระยาภูมิเสวิน การแสดงเดี่ยวจะเข้ โดยนางสนธิบุตรเลงการ และการแสดงเบ็ดเตล็ดของคณะจำเริญ นายทึ่ง มาพมงคล, นายอบ บุญติด เมื่อแล้วเสร็จก็ได้้นำออกฉายที่โรงหนังพัฒนารเมื่อวันที่ 21 สิงหาคม พ.ศ. 2473

จากนั้น จึงได้มีการทำหนังเสียงฝีมือคนไทยขึ้นเอง ในขณะนั้นขุนวิจิตรมาตรา (สง่า กาญจนพันธ์) หรือเจ้าของนามปากกา กาญจนาคพันธ์ ผู้ประพันธ์บทภาพยนตร์เรื่อง ระบายรัก หนังเงียบที่สร้างโดย ม.ร.ว.อนุศักดิ์ หัสดิษฐ์ แห่งหัสดิษฐ์ภาพยนตร์ ซึ่งเป็นหนังเงียบที่โด่งดังได้รับความนิยมเป็นอย่างดีในยุคนั้น จึงได้รับการติดต่อจากศรีกรุงให้เป็นผู้เขียนบทภาพยนตร์ หนังเสียงเรื่องแรกนี้ คือเรื่อง หลงทาง ซึ่งทางขุนวิจิตรมาตราก็เห็นพ้องกับทางศรีกรุง ว่าควรมีเพลงประกอบอยู่ในหนังเรื่องแรกนี้ ซึ่งท่านได้เขียนบรรยายความรู้สึกในเรื่องนี้ไว้ในบทความเรื่อง หนังไทยสมัยแรก ปรากฏในหนังสืองานศพของนายกระเชียร สุวดี พ.ศ. 2505 มีใจความว่า

“...ตอนนั้นข้าพเจ้าแต่งเรื่อง(หลงทาง) นั้น รู้สึกอึดอัดอยู่หน่อย คือหนังพูดของฝรั่งที่เริ่มมาฉายในเมืองไทยที่โรงหนังพัฒนารเมื่อ พ.ศ. 2474 นั้น เป็นหนังเพลง เต็มไปด้วยเพลงและดนตรีตลอดเรื่อง กิงส์ ออฟ แจซ (King of Jazz) และต่อมาเข้าใจว่าจะเป็นเรื่อง Blaze of Glory เพลงก็มากอีกเหมือนกัน คุณส่ายกับว่าพอเกิดหนังพูดก็เอาเพลงเป็นสำคัญทีเดียว เรื่องที่แต่งก็น่าจะมีเพลงเอาไว้หลายๆ สมัยนั้นเรายังนุ่งผ้าม่วง และเพลงสากลก็ยังไม่เกิดเลยคิดเรื่องง่ายๆ ให้มีเพลงไทยไว้หลายๆ อย่าง ลองดู”

ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 7 ปี พ.ศ. 2473 มีภาพยนตร์เงียบของศรีกรุง เรื่อง โชคสองชั้น ถึงปี 2474 เริ่มผลิตภาพยนตร์พูดเรื่องแรก คือ เรื่อง หลงทาง ต่อมาก็สร้างภาพยนตร์เพลงเรื่องเพลงหวานใจ มีจำรัส สุวคนธ์ คู่กับนักร้องเสียงดีชื่อมานี สุนันทฎ เป็นต้น

พ.ศ.2474 ที่เกิดภาพยนตร์เสียงในฟิล์มครั้งแรก เรื่องหลงทางนั้น วงดนตรีที่ใช้บรรเลงก็เป็นวงเครื่องสายฝรั่งขนาดกลางในนามว่า “วงเครื่องสายฝรั่งศรีกรุง” ไม่ใช่วงแจ๊ส วงเครื่องสายฝรั่งของศรีกรุงนี้ควบคุมโดยเรือโทมานิต เสนะวิณิน ซึ่งเคยเล่นอยู่ในวงแจ๊สของหลวงสุขุมน้อย ประดิษฐ์มาแล้ว ที่ Sport Club เช่นเดียวกัน ฝ่ายคณะละครร้อง เริ่มใช้ดนตรีสากล แทนวงปี่พาทย์เฉพาะวงเครื่องสายด้วย

รูปภาพที่ 6.13 โฆษณาภาพยนตร์เสียงเรื่อง เพลงทาง ปี พ.ศ. 2474

ภาพจาก หนังสือจดหมายเหตุ ดนตรี 5 รัชกาล

มนัส โอภากุล ได้เขียนบรรยายเกี่ยวกับประสบการณ์ในวัยเด็ก ย้อนไปเมื่อประมาณ ปี 2470 (มนัส โอภากุล, 2531 หน้า 59) ตรงข้ามตลาดบาเพ็ญบุญ ซึ่งเป็นที่ว่าง เรียกว่า สนามน้ำจืด มักจะมีคณะแสดงแปลกๆ มาเปิดทำการแสดงให้ประชาชน ได้ดูกันอยู่เสมอๆ รวมทั้ง โรงภาพยนตร์ แห่งแรกในกรุงเทพฯ

“...ขณะนั้นมีคณะกายกรรมมาเปิดการแสดง มีเครื่องดนตรีประหลาดชนิดหนึ่งใช้ท่อโลหะเส้นผ่าศูนย์กลางกว้างในราว 2 นิ้ว วางเรียงกันเป็นคัลคล้ายกับท่อโลหะของไซโลโฟน หรือท่อเสียงโลหะของออร์แกนโบราณ เสียงดนตรีที่ออกมาเป็นทำนองเพลงมาร์ช หลังจากนั้นอีกไม่กี่ปีก็สร้างโรงภาพยนตร์ศาลาเฉลิมกรุงขึ้น คาดว่าอยู่ในช่วงประมาณ พ.ศ. 2473 ไม่เกิน 2475 เป็นแน่

ก่อนสร้างโรงภาพยนตร์ศาลาเฉลิมกรุง ตามโรงภาพยนตร์ต่างๆ เช่น พัฒนกร พัฒนารมย์ ฯลฯ ฉายภาพยนตร์ฝรั่งเจียบ โรงภาพยนตร์ตึกกัลยาภาพยนตร์จีน เมื่อโรงภาพยนตร์ศาลาเฉลิมกรุงสร้างเสร็จ นำเอาภาพยนตร์ฝรั่งพุดมาฉาย รวมทั้งภาพยนตร์เพลงด้วย ซึ่งเป็นที่นิยมกันมากในยุคนั้น

จะอย่างไรก็ดี โรงภาพยนตร์ศาลาเฉลิมกรุงสมัยนั้น ก็พิมพ์โน้ตเพลงสากลพร้อมเนื้อร้องออกมาเช่นกัน โดยแจกให้กับผู้เข้าชมภาพยนตร์ มีทั้งโน้ตสากลและโน้ตเชอร์เวย์เลขอารบิกกำกับอยู่เหนือตัวโน้ตสากล พิมพ์ที่โรงพิมพ์เฮนฟุก นายเม่งกวาง ผู้พิมพ์โฆษณา ชื่อเพลง Spin a little web of dream ให้ชื่อภาคภาษาไทยว่า ระบำนำสมัย ฉายวันที่ 11 -15 ตุลาคม 2477 และมีพิมพ์ภาษาอังกฤษว่า Fashion 1934 เป็นระยะเดียวกับโน้ตเพลงฝรั่งส่งเข้ามาจำหน่ายในประเทศ

ปี พ.ศ.2474 ศรีกรุงสร้างหนังเจียบเรื่อง โชคสองชั้นก่อนเป็นเรื่องแรก โดยมีโรงถ่ายในบ้านของตระกูลสุวัตรที่ตำบลสะพานขาวในกรุงเทพฯ จนถึงปี 2474 จึงสร้างหนังเสียงในฟิล์มเรื่องแรกของไทยเรื่อง “หลงทาง. มีเสียงพระเอกนางเอกร้องเพลงไทยเดิมแต่บรรเลงด้วยวงเครื่องสายฝรั่ง ในความควบคุมของเรือโทมานิต เสนะวิณิน หนังเรื่องนี้ได้นายถวายเป็นราชการที่ 7 และสมเด็จพระบรมราชินีทอดพระเนตรที่โรงภาพยนตร์เฉลิมกรุง ซึ่งเปิดครั้งแรก ในปี พ.ศ.2475 ก่อนปฏิวัติเล็กน้อย (ค.ศ. 1932)

ต่อมาบริษัทภาพยนตร์เสียงศรีกรุงสร้างหนังเรื่องพญาน้อยชมตลาด นางเอกของเรื่องแสดงโดยมาณี สุมณฉัญ และหลวงภรตกรรมโกศล ก็ใช้วงเครื่องสายฝรั่งบรรเลงเพลงไทย ที่ขุนวิจิตรมาตรา (สง่า กาญจนาคพันธุ์) เป็นผู้แต่งบทร้อง ชื่อ เพลงมอญกล่อมวังเป็นต้น แต่งเพลงชื่อ ลาतिकล้วยไม้ สำหรับหนังแนววิทยาศาสตร์เรื่องปู่โสมเฝ้าทรัพย์ ซึ่งเป็นเพลงจังหวะรัมบ้าเพลงแรกของไทย ร้องโดยนางสาวอรุณ เครือพันธ์ และนางสาวมณี มุญจนานนท์ ปี พ.ศ. 2478 (ค.ศ. 1938) เป็นเพลงในจังหวะรัมบ้าเพลงแรกของเมืองไทย

จากนั้น 2478 ศรีกรุงสร้างเรื่องเมืองแม่หม้าย เพิ่มขึ้นอีก มีฉากหนึ่งในหนังเรื่องนี้ ทาง ศรีกรุงจัดให้วงมโหรีแจ๊สบรรเลงโดยผู้หญิงล้วน จำนวน 8 คน เข้าร่วมแสดงด้วย โดยมาวง มโหรีแจ๊สบรรเลงเพลงฝรั่งมากกว่าเพลงไทยสากล เพลงไทยสากลที่เล่นบ้างคือเพลงที่เรือโทมานิต แต่ง และในปี พ.ศ. 2478 ก็เกิดหนังเรื่องเลือดทหารไทย มีร้อยโทหม่อมหลวงขาบ ภูษกร เป็น พระเอก ก็เกิดเพลงชื่อ เพลงดอกไม้ของหล่อน จากเรื่องเลือดทหารไทย ในขณะที่วงดนตรีมโหรีแจ๊สกำลังมีชื่อเสียงคนนิยมมากก็พอดี เรือโทมานิตต้องขึ้นไปธุระที่จังหวัดเชียงใหม่ กลับมาถึง กรุงเทพฯ คุณพ่อเจ้าวัดขณะนั้นเป็นบาทหลวงฝรั่งเศสชื่อคุณพ่อตาปี (Tapie) ก็ให้คนมาตาม บอก ให้เรือโทมานิต ไปพบ ท่านบาทหลวงบอกว่าให้เลิกวงดนตรีแจ๊สหญิงทันทีเพราะไม่เหมาะสม สำหรับเด็กสาว ๆ ท่านเลยต้องเลิกวงดนตรี หลังจากหนังเรื่องนี้แล้ว เรือโทมานิตก็ถึงแก่กรรม

ต่อมาศรีกรุงได้ทุนารถ ถาวรบุตรมาเป็นนักแสดงเพลงประจำ ซึ่งร่วมมือกับครูจำรัส รวยนิรันดร์ สร้างหนังเพลงเรื่องแรกเรื่องเพลงหวานใจ เสนอพระเอกรูปงาม เสียงไพเราะของไทย คนแรกชื่อจำรัส สุวคนธ์ นำแสดง คู่กับมานี สุมณัฐ

รูปภาพที่ 6.14 โรงภาพยนตร์ศรีกรุง

ภาพจาก ศาสตราจารย์เกียรติคุณ นายแพทย์พูนพิศ อมาตยกุล

ในสมัยรัชกาลที่ 7 นี้ สามารถสรุปได้ว่า ศรีกรุงได้เป็นผู้นำในการสร้างเพลงไทยสากล ทั้งเป็นเพลงในภาพยนตร์ ละออกเป็นแผ่นเสียงเป็นที่นิยมในท้องตลาดมาก ต่อมาในปี 2480 บริษัทภาพยนตร์ไทยฟิล์มของพระองค์เจ้าภาณุพันธุ์ยุคล ก็ถือกำเนิดขึ้นมาพร้อมด้วยนักแต่งเพลงไทยสากลที่เป็นพระญาติ อาทิ หม่อมหลวงพวงร้อย สนิทวงศ์ หม่อมหลวงประพันธ์ สนิทวงศ์ พระยาโกมารกุลมนตรี ฯลฯ ซึ่งแต่งเพลงประกอบภาพยนตร์ในชุดแรกๆ ระหว่างปี 2480-2483 เช่นเรื่อง ถ่านไฟเก่า เรื่องวันเพ็ญ เรื่องลูกทุ่ง มีเพลงไทยสากลไพเราะทั้งในฟิล์ม และออกขายเป็นแผ่นเสียงมากมาย เช่น เพลงบัวขาว ในฝัน ลมหวด ดอกไม้วันเพ็ญ ด้อนกระบือ สายซิมมอม ฯลฯ เรียกว่า ธุรกิจเพลงไทยสากลเจริญมากในช่วงก่อนสงครามโลกครั้งที่ 2 และก่อนน้ำท่วมใหญ่ในปี 2485

6.6 คณะประสานเสียงวัดคอนเซปชันกับการบันทึกแผ่นเสียงราชบัณฑิตยสภา

วัดคอนเซปชัน เป็นหมู่บ้านคริสตังที่มีประวัติเป็นเวลายาวนาน มีการรวมตัวของชุมชนที่แข็งแรง มีเรื่องหนึ่งที่นับได้ว่าเป็นเกียรติประวัติอันสูงส่งแก่หมู่บ้าน วัดคอนเซปชันนี้เป็นอย่างมาก คือเมื่อ พ.ศ. 2474 สมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ได้โปรดให้หลวงประสานบรรณวิทย์ (ประทาน นาทะทัต) รวบรวมนักขับร้องของวัดคอนเซปชันไปร้องเพลงสรรเสริญพระบารมีประสานเสียง 4 เสียง เพื่ออัดลงแผ่นเสียงร่วมกับการบรรเลงของวงดุริยางค์ของกรมศิลปากร เพื่อเก็บไว้เป็นประวัติและส่งไปต่างประเทศ การอัดเสียงได้กระทำในบริเวณพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ โดยบริษัทฮัมเบอร์เกอร์สยามเป็นผู้อัดเสียง

อันเนื่องมาจากการขับร้องอัดเสียงเพลงสรรเสริญพระบารมีนี้เอง จึงเมื่อวันที่ 27 พฤศจิกายน พ.ศ. 2475 พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระบรมราชินี พระนางเจ้ารำไพพรรณี ได้โปรดเกล้าฯ ให้คณะขับร้องของวัดคอนเซปชันเข้าร้องเพลงถวาย ณ พระตำหนักจิตรลดารโหฐาน เพลงที่ร้องถวายมีเพลงของนักประพันธ์ต่างๆ เช่น M.Piccolomono ,Offenbach, Charles Gounod และ Enrico Toselli เป็นต้น ปรากฏว่าเป็นที่พอพระราชหฤทัยทั้งสองพระองค์เป็นอย่างยิ่ง เมื่อขับร้องเสร็จได้โปรดพระราชทานเลี้ยงขนมและน้ำชาแก่ผู้ขับร้อง และได้พระราชทานเงินบำรุงคณะนักร้องอีก 300 บาท ซึ่งเป็นพระมหากรุณาธิคุณแก่คณะขับร้องของวัดคอนเซปชันเป็นอย่างยิ่ง (ขณะนั้นราคาทองคำหนัก 1 บาท ราคา 18 - 20 บาท) (เฉลิมรัตน์, มปป : 90)

เดิมทีวัดนี้มีออร์แกน (เฉลิมรัตน์, มปป : 95 - 96) หรือหีบเพลงชนิดใช้เท้าถีบทำลมสำหรับใช้ประกอบการขับร้องในวัดอยู่อันหนึ่ง จะได้มาในสมัยใดไม่ปรากฏหลักฐานของผู้บันทึกเรื่องนี้เข้าใจว่าคงจะได้มาในสมัยที่ท่านบาทหลวงยุง (Jung) เป็นเจ้าอาวาส พ.ศ. 2431 - 2436 เพราะปรากฏว่าในสมัยที่ท่านบาทหลวงยุงเป็นเจ้าอาวาสอยู่นั้น ท่านได้เป็นผู้ริเริ่มฝึกสอนให้

เด็กชายหญิง ขับร้องเพลงประกอบมิสซา ประสานเสียงได้อย่างไพเราะ จนวัดคริสตังอื่นๆ ได้นิยมตามอย่าง มาจนปัจจุบันนี้ ดังนั้นจึงเชื่อว่าท่านบาทหลวงจะต้องเป็นผู้สั่งเข้ามา เพื่อใช้ประกอบกับการฝึก ขับร้องเพลงประสานเสียง หีบเพลงโบราณ

รูปภาพที่ 6.14 คณะขับร้องประสานเสียงวัดคอนเซ็ปชัน ปี พ.ศ. 2474
ภาพจาก หนังสือบทแผ่นเสียงของราชบัณฑิตยสภา ชุดที่ 1 พ.ศ. 2475

รายนามผู้ร้องเพลงสรรเสริญพระบารมีที่เสียง
ในความควบคุมของ หลวงประสานบรรณวิทย์
Soprano (เสียงเอก๑)

- ๑ นางสาวคำปา สุเดวี
- ๒ นางสิน หินตาค
- ๓ นางสาวมณี สุทินธร
- ๔ นางสาวดอช ดงวนแก้ว
- ๕ นางสาวบุหงา ภิเศกวัฒน์
- ๖ นางสาวหัตถ์ ศาทรุค
- ๗ นางสาวน้อย นพประภัก
- ๘ นางสาวค่อน เตไพบ
- ๙ นางสาวเสนา เรวณ
- ๑๐ นางสาวรัชต์ อัมพัชร
- ๑๑ เด็กหญิงประหยศ เศษวรรคา
- ๑๒ เด็กหญิงมาลัย หินตาค
- ๑๓ เด็กหญิงเอชียศ ดงวนแก้ว
- ๑๔ เด็กหญิงเหต้อม นิคตมัย
- ๑๕ เด็กหญิงดอน สุเดวี

Alto (เสียงเอก๒)

- ๑ เด็กชายเด่นระ อนุจักรวรา
- ๒ เด็กชายคานะณต ทับถม่อม
- ๓ เด็กชายยอด ยัมวิธธา
- ๔ เด็กชายจินดา พุดทิม
- ๕ เด็กชายปาวี สว่างแจ้ง
- ๖ เด็กชายสุวรรณ ดงวนแก้ว
- ๗ เด็กชายกรวยเวียง ดงวนแก้ว
- ๘ เด็กชายพิน ด็กครีว
- ๙ เด็กชายโร เดชชัย
- ๑๐ เด็กชายพร้อง ด็กครีว
- ๑๑ เด็กชายสมพงศ์ ภักดิ์ผ่อง
- ๑๒ เด็กชายคารา เข้มโอบาท

รูปภพที่ 6.15 รายชื่อคณะขับร้องประสานเสียงวัดคอนเซ็ปชัน ปี พ.ศ. 2474

ภาพจาก หนังสือบทเพลงเสียงของราชบัณฑิตยสภา ชุดที่ 1 พ.ศ. 2475

Tenor (เสียงทุ้ม ๑)

- ๑ รองอำมาตย์เอก หลวงช้างชัคคการ (ช้าง คีรี ชอว์)
- ๒ นายร้อยโท ขุนวรภิกโกศล (ถวิล ระวังภัย)
- ๓ รองอำมาตย์โท ผ่อง ภิศจำนง
- ๔ นายเปรี๊ยะ ดงวนแก้ว
- ๕ นายแจ่ง จำรัสพจน์
- ๖ นายแช็ค ตากรุส
- ๗ นายเฉลิม วิเศษรัตน์
- ๘ นายรัตน์ ยืนดีสุข
- ๙ นายเพ็ชร์นิรันดร์ ดงวนแก้ว
- ๑๐ นายดัด อนุภักขรยา
- ๑๑ นายเยม วงศ์เงินดวง

Bass (เสียงทุ้ม ๒)

- ๑ รองอำมาตย์โท ขุนภักคัคคเกนหม (เฮ้ง ปิณฑิปาตะ)
- ๒ รองอำมาตย์ตรี เตียม มายส์ว่าง
- ๓ นายหยาด เคชอร์ตา
- ๔ นายวุฒิ นาทะทัต
- ๕ นายพัน ภักคั่นอง
- ๖ นายรอด ยัมฉิรัช
- ๗ อำมาตย์ตรี หลวงประดำนบรรณวิทย์ (ประทาน นาทะทัต)

รูปภาพที่ 6.16 รายชื่อคณะขับร้องประสานเสียงวัดคอนเซ็ปชัน ปี พ.ศ. 2474 (ต่อ)

ภาพจาก หนังสือบทเพลงเสียงของราชบัณฑิตยสภา ชุดที่ 1 พ.ศ. 2475

6.7 ค่านิยมการเรียนรู้ดนตรีตะวันตกในสังคมไทย

6.7.1 การเรียนดนตรีตะวันตกในระบบราชการ

การศึกษาดนตรีตะวันตกในสมัยรัชกาลพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว กระทั่งภายหลังเปลี่ยนแปลงการปกครองนั้น มีลักษณะที่เปิดโอกาสให้ผู้สนใจเรียนดนตรีเป็นวิชาชีพ เฉพาะ ได้เข้าเรียนหลากหลายหน่วยงานด้วยกัน ทั้งในหน่วยงานทหารบก ทหารเรือ และทหารอากาศ กล่าวได้ว่า กำลังพลทางด้านดุริยางค์ในเวลานั้นค่อนข้างขาดแคลน ประกอบกับต้องสร้างนักดนตรีให้เกิดความชำนาญตั้งแต่นั้นๆ ในหน่วยงานทหารจึงเกิดโรงเรียนเพื่อรับกำลังพลเข้าฝึกวิชาการดุริยางค์ อย่างเป็นทางการขึ้น ภายหลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง

ผู้ที่ทำหน้าที่ดูแล และสอนในโรงเรียนเหล่านี้ ล้วนแล้วแต่มาจากกลุ่มคนที่มีพื้นฐานทางด้านการดนตรีจากในประเทศ หากแต่พื้นฐานโดยมาก มาจากหน่วยงานที่สำคัญๆ เช่น กองแตรวงทหารบก กองแตรวงทหารเรือ ซึ่งได้รับการถ่ายทอดและฝึกฝนกันมาตั้งแต่ครั้งรัชกาลที่ 5 โดยครูแตรทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติ มีการสืบทอดตามราชทินนามที่ได้รับ และถ่ายทอดความรู้กันจากรุ่นสู่รุ่น หรือในหน่วยงานกองเครื่องสายฝรั่งหลวง สมัยรัชกาลที่ 6 ก็มุ่งเน้นการสอนดนตรีตะวันตกเพื่อผลิตคนรับใช้ราชสำนัก และงานต่างๆ ของชาติที่ได้รับมอบหมาย ภายใต้ระบบอุปถัมภ์จากเจ้านาย ซึ่งมีจุดมุ่งหมายในการสร้างกำลังพลไว้รองรับงานราชการเป็นหลัก การศึกษาดนตรีตะวันตกในระบบของสังคมไทยก่อนเปลี่ยนแปลงการปกครองจึงผูกติดอยู่กับหน่วยงานราชการ และราชสำนักเป็นสำคัญ

ต่อมาหลังจากเปลี่ยนแปลงการปกครอง ระบบอุปถัมภ์ของราชสำนักได้แปรเปลี่ยนไป หน่วยงานที่ดูแลรับผิดชอบ โดยเฉพาะอย่างยิ่งกรมศิลปากร จำเป็นต้องใช้งบประมาณอย่างประหยัด ด้วยถูกมองว่าเป็นของฟุ่มเฟือย ดังนั้นจึงไม่มีงบประมาณเพียงพอต่อการซื้อเครื่องดนตรีหรือปรับปรุงให้เกิดความพร้อมได้ แม้แต่ความพยายามในการรับนักเรียนดนตรีตะวันตกเข้ามาไว้ใช้งานในหน่วยงาน ขณะเดียวกัน ก็มีความพยายามในการสร้างบทเรียนต่างๆ เพื่อให้สะดวกต่อการเรียนการสอน เช่น พระเจนดุริยางค์ (ปิติ วาทยากร) ได้แต่งตำราทฤษฎีดนตรีตะวันตก วิชาการประสานเสียงและการขับร้อง แบบฝึกหัดบันทึกโน้ต พร้อมกับมีการกำหนดศัพท์สังกัดในดนตรีตะวันตกเป็นภาษาไทย

เนื่องจากการเรียนดนตรีตะวันตก ต้องอาศัยปัจจัยหลายประการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งความเข้าใจและความชำนาญในการอ่านโน้ตสากล ซึ่งถือเป็นสิ่งสำคัญในการเรียนดนตรีตะวันตกทุกประเภท ในขณะที่วัฒนธรรมการเรียนดนตรีของคนไทย อาศัย การท่องจำและปฏิภาณไหวพริบเป็นหลัก ทำให้หลายคนไม่ประสบความสำเร็จในการเรียนดนตรีตะวันตกเท่าที่ควร

6.7.2 การเรียนดนตรีตะวันตกตามอัยยาศัย

ด้วยวัฒนธรรมการเรียนรู้ดนตรีตะวันตก เป็นการเรียนผ่านสื่อ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง โน้ตเพลง การเรียนการสอนนอกจากจะอาศัยครูให้คำแนะนำในระยะแรกของการเรียนแล้ว การใช้สื่อเพื่อเป็นการเรียนรู้ด้วยตนเอง ก็ถือเป็นอีกสิ่งหนึ่งที่ก่อให้เกิดพัฒนาการทางด้านทฤษฎีและปฏิบัติดนตรีตะวันตก จนเกิดความชำนาญได้ด้วยตนเอง จึงมีธุรกิจการนำเข้าโน้ตเพลงจากต่างประเทศเป็นจำนวนมาก ดังความว่า

“..ร้านที่นำเอาโน้ตเพลงสากลมาจำหน่ายในสมัยนั้น มีโรบินสันเปียโน อีสเตอร์นเปียโน อัดดิงกะนิเกราะห์ หรือ Dadashariff และบริษัทในดิงเกล-โอลิมปิก ราคาจำหน่ายหน้าปก 6 เพนนี(6 D) ขึ้นไปจนถึง 1 ชิลลิง (1 Shilling) ขณะนั้นอังกฤษ มีเมืองขึ้นอยู่ทั่วโลกราคาที่ติดบนแผ่นจึงเป็นระบบเงินปอนด์”

“...เพลงในสมัยโน้นมีไม่กี่จังหวะ เช่น Waltz ,Slow ,Foxtrot, Tango , Rumba เพลงบางเพลงนอกจากโน้ตสากลแล้ว ยังมีโน้ตเซอร์เวย์อักษรโรมันกำกับอยู่เหนือตัวโน้ตสากลอีกด้วย บางเพลงพิมพ์จากเชียงใหม่ มีตัวโน้ตเซอร์เวย์ตัวเลขอารบิก คอร์ดเป็นคอร์ดของยูคูลีลี (Uku Lele) ซึ่งเป็นเครื่องดนตรีชนิดหนึ่ง รูปทรงเดียวกับกีตาร์สเปนนิชในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 เกิดขึ้น ไม่มีโน้ตเพลงฝรั่งส่งเข้ามาขาย จะมีอีกทีหนึ่ง พ.ศ. 2497 เมื่อสงครามสงบแล้ว 10 ปี”

การเรียนรู้จากโน้ต ถือเป็นสิ่งหนึ่งที่ช่วยให้การเรียนดนตรีตะวันตกประสบผลสำเร็จได้ แต่ด้วยวัฒนธรรมการเรียนดนตรีของไทย ไม่ได้มีพื้นฐานมาจากการใช้เงินแลกความรู้ทางด้านดนตรี เป็นสำคัญ ประกอบกับวัฒนธรรมในการเรียนรู้แบบครูพักลักจำ ถือเป็นพื้นฐานการเรียนดนตรีในวัฒนธรรมไทยอยู่แล้ว สื่อเหล่านี้จึงเป็นสิ่งช่วยให้เกิดการเรียนรู้ในระบบ และก่อให้เกิดนักดนตรีสมัครเล่นจำนวนมาก นอกจากนี้ ภายหลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง รัฐเริ่มเห็นความสำคัญของการมีครูที่รู้ดนตรีอย่างจริงจังในการเรียนการสอน จึงได้มีการจัดการอบรมการศึกษาทางด้านวิชาดนตรีขึ้นในสามัคยาจารย์ ให้กับครูสามัญ แต่การอบรมเหล่านี้ทำได้เพียงแค่ 2 ปี ก็ต้องยกเลิกไป (เสถียร ดวงจันทร์ทิพย์, สัมภาษณ์ 26 มีนาคม 2555)

นอกจากการเรียนรู้ด้วยตัวเองแล้ว ระบบการเรียนตามอัยยาศัยอีกประเภทหนึ่ง คือ การเรียนส่วนบุคคล หรือการเรียนกับเอกชน ซึ่งลักษณะการเรียนเช่นนี้ มีมานานตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 แล้ว หากแต่เป็นการเรียนการสอนภายในพระตำหนัก และตามบ้านผู้มีฐานะทางสังคมที่มีค่านิยมสนับสนุนให้บุตรหลาน ได้มีความรู้ความสามารถทางด้านดนตรีตะวันตกเพื่อเป็นงานอดิเรก

ขณะเดียวกันภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ได้มีการรวบรวมงบประมาณเพื่อจัดตั้งโรงเรียนสอนดนตรีตะวันตก ชื่อ วิทยาลัยสถาน โดยมี พระเจนดุริยางค์ เป็นผู้จัดการเรียนการสอน ลักษณะเป็นโรงเรียนสอนดนตรีเอกชน มุ่งเน้นผู้ที่ต้องการจะศึกษาดนตรีเพียงเพื่อสมัครเล่น และเปิดทำการตั้งแต่ปี พ.ศ. 2477 – 2479 ดังความที่ว่า

“ ... พ.ศ.2478 มีการจัดตั้งสถานการศึกษาวิชาการดนตรีขึ้น เพื่อรับนักเรียนให้ได้มีการศึกษาโดยเคร่งครัด ... โครงการพิเศษที่กำหนดขึ้นนี้ ในที่สุดสถานศึกษาวิชาการดนตรีก็ได้อุบัติขึ้น ณ ดิถุภัณฑ์ของ บริษัท สยามอิมพอร์ต (เดิม) เซิงสะพานมอญ มีชื่อว่า “วิทยาลัยดนตรีสถาน”

“วิทยาลัยการดนตรีแห่งนี้ รับสมัครนักเรียนเข้าศึกษาวิชาการดนตรีได้ประมาณ 40 – 50 คน ซึ่งเป็นนักศึกษาชาย, หญิง ที่เข้ามาสมัครเรียนด้วยใจรัก แต่ทั้งหมดต้องการเรียนรู้วิชาดนตรีเพื่อเป็นเพียงสมัครเล่น (Amateur) มากกว่าต้องการศึกษาเพื่อยึดถือเอาเป็นอาชีพ (Professional) อย่างจริงจัง สถานที่ศึกษาแห่งนี้ได้เปิดทำการสอนขึ้นสัปดาห์ละ 2 ครั้ง ตั้งแต่เวลา 17.00 น. ถึง 19.00 น อันเป็นเวลาออกราชการ ทั้งนี้เพื่อสะดวกแก่บรรดาอาจารย์และนักศึกษาผู้มีกิจธุระในเวลาปกติ”

โรงเรียนเอกชนแห่งนี้ เปิดทำการไปได้ประมาณ 2 ปี จึงได้ล้มเลิกไป เนื่องจากภาระหน้าที่ทางราชการของพระเจนดุริยางค์มีมากมาย ซึ่งต่อมาในปี พ.ศ. 2480 ท่านก็ได้รับมอบหมายให้ไปศึกษาดูงานดนตรียังต่างประเทศ จึงไม่สามารถดูแล ควบคุมการเรียนการสอนได้อย่างใกล้ชิด การดำเนินกิจการของโรงเรียนวิทยาลัยสถานจึงต้องปิดตัวลงไปในปี พ.ศ. 2479 การเรียนการสอนระบบนี้ ต่อมาได้รับความนิยมแพร่หลายเป็นอย่างมากในประเทศ

6.7.3 กิจกรรมดนตรีในโรงเรียนคริสต์

การจัดการศึกษาในกลุ่มโรงเรียนคริสต์ ทั้งกลุ่มคาทอลิกและโปรเตสแตนต์ ได้รับความนิยมนับเป็นอันมาก ซึ่งจากจำนวนนักเรียนที่จบการศึกษาและเข้าทำงานในหน่วยงานต่างๆ ในสมัยรัชกาลที่ 6 นั้น ได้รับการชื่นชมโดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องความรู้ทางภาษาอังกฤษ และมารยาททางตะวันตกเป็นอันมาก ซึ่งการสร้างคนจากโรงเรียนคริสต์เหล่านี้ มุ่งเน้นในเรื่องการให้ความรู้ตามแบบแผนตะวันตกเป็นสำคัญ และสามารถนำมาใช้ในชีวิตประจำวันและการทำงานเมื่อจบออกไปได้อย่างดี

การเรียนการสอนดนตรีในโรงเรียนคริสต์ ต่างมีส่วนที่ก่อให้เกิดพัฒนาการดนตรีตะวันตกในสังคมสยามมาอย่างยาวนาน หลายคนเป็นนักดนตรีที่มีชื่อเสียงและมีบทบาทในสังคมดนตรีตะวันตกในเมืองไทยอย่างมาก มีบทบาทในการสร้างสรรค์งานดนตรีตะวันตกอย่างชัดเจน เช่น พระประดิษฐไพเราะ (เอ. วัน) พระเจนดุริยางค์ (ปิติ วาทยากร) ครุฑนารถ ถาวรบุตร ครูแก้ว อัจฉริยะกุล คุณหญิงมาลัยวัลย์ บุญรัตนพันธุ์ ท่านผู้หญิงพวงร้อย อภัยวงศ์ ในขณะที่เดียวกันงานเผยแพร่ศาสนาก็เป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้การดนตรีตะวันตกแพร่กระจายออกไปสู่พื้นที่ต่างๆ ออกไปโดยรอบทั่วๆ ทุกพื้นที่

ในปี พ.ศ. 2471 ถือเป็นปีแห่งการครบรอบการเฉลิมฉลอง 100 ปี โปรเตสแตนต์ในสยาม นับตั้งแต่มิชชันนารีท่านแรก คือ หมอกุสลาฟ และหมอทอมลิน ที่เดินทางเข้ามาสู่สยามและนำคริสต์ศาสนา นิกายโปรเตสแตนต์เข้ามาเผยแพร่ การฉลองครบรอบ 100 ปี ดังกล่าวได้มีการจัดงานโดยมีคุณพระอาภิวทยาคม เป็นแม่งาน (ยอร์ช บี. แมคฟาร์แลนด์, 2493 : 21) กล่าวไว้ว่า

“...ปี 1928 ข้าพเจ้าได้เป็นกรรมการคนหนึ่ง ที่จะต้องเตรียมงานฉลองครบรอบร้อยปี ที่คณะโปรเตสแตนต์ ได้เข้ามาสอนศาสนาอยู่ในประเทศสยาม เริ่มแรกตกลงกันว่าจะทำเจียบๆ แต่เมื่อข้าพเจ้าได้มีโอกาสไปเฝ้าสมเด็จพระยาคำรงฯ และได้ทูลว่าพวกคริสเตียนจะมีงานฉลองครบรอบร้อยปีและจะทำเจียบๆ พระองค์ท่านทักท้วงว่าเป็นงานใหญ่โตเกินที่จะทำเจียบ ทั้งทรงแนะนำให้กราบบังคมทูลขอพระราชทานโอกาสใช้สวนสราญรมย์เพื่องานนี้ ”

นอกจากนี้ในรายงาน Some Recollections of Mission Work in Thailand 1927 – 1951 : Wells, Keneth E. กล่าวถึงการเตรียมการจัดงานฉลองครบรอบ 100 ปีในครั้งนี้ โดยจะจัดงานขึ้นที่สวนสราญรมย์ (Some Recollections of Mission Work in Thailand 1924 : 12) ความว่า

“สมเด็จพระยาคำรงราชานุภาพ ข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ ท่านได้ช่วยเหลือการจัดงานฉลอง ครบรอบ 100 ปี เพรสไบทีเรียนในสยาม (The Presbyterian Centennial Celebration) ซึ่งจะจัดขึ้นที่สวนสราญรมย์ ซึ่งท่านทรงช่วงเขียนคำนำลงใน หนังสือ Historical Sketch Dr.McFarland ได้ทูลเชิญพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระราชินี เสด็จงาน มีแขกผู้มีเกียรติและข้าราชการชั้นสูงเข้าร่วมงานดังกล่าวเป็นจำนวนมาก รัฐบาลได้ให้เราใช้สถานที่สวนสราญรมย์ในการจัดงาน มีวงดุริยางค์ทหารเรือ (The Marine Band) สถานที่ตกแต่งด้วยธง ไฟสี พรหม. ซึ่งรับความอนุเคราะห์จากหลวง”

ภายหลังจากที่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงเสด็จขึ้นครองราชย์ ก็ได้ทรงเสด็จพระราชดำเนินทางรถไฟเพื่อออกเยี่ยมประชาชนในภาคเหนือ ได้ทรงเสด็จพระราชดำเนินไปยังเมืองเชียงใหม่ เมื่อวันที่ 22 มกราคม 2469 ขณะลู่เลื่อ โรงเรียนปริมัส ได้นำนักเรียนไปรับเสด็จที่หน้าร้านขายยาเจริญอิสต์ ดังมีบันทึกไว้ดังนี้

วันที่ 26 มกราคม 2469 คำวันนี้ ลูกเลื่อของเรา 18 คน และครูอีก 2 คน ไปชอถวายพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ที่วังพระราชชายา เจ้าดารารัศมี เพื่อเสวยพระกระยาหารค่ำ (จดหมายเหตุรายวัน P.R.C, 2569 : 57)

จากนั้นในวันที่ 28 มกราคม 2469 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระบรมราชินีนาถ เสด็จเยี่ยมโรงเรียน ..เมื่อเสด็จถึงห้องประชุม นักเรียนได้ร้องเพลงสรรเสริญพระบารมี .. เมื่อได้ทรงพระราชปฏิสันถารพอควรแล้ว ได้เสด็จขึ้นรถพระที่นั่ง แตรวงสรรเสริญพระบารมี ครูและนักเรียน ราย 2 ข้างทาง เสด็จ กระทำวันทียาหัดถ์ เปล่งเสียงดังไชโยจนรถพระที่นั่งล้บตา พวกที่ได้ไปร่วมขบวนแห่ทูลพระขวัญ ได้รับพระราชทานเงินจากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว 350 บาท ส่วนนักเรียนรำโคมถวายได้รับเสมาทอง นักเรียนชอเมืองและร้องเพลงไทยได้รับพระราชทานเสมาเงินไว้เปนที่ระฤก (จดหมายเหตุรายวัน P.R.C, 2569 : 58)

รูปภาพที่ 6.17 รัชกาลที่ 7 ทรงเสด็จประพาสมณฑลพายัพ ในการนี้ได้เสด็จเยี่ยมโรงเรียน P.R.C. ภาพจาก อนุสรณ์ครบรอบ 100 ปี คริสต์จักรที่ 1 เชียงใหม่

กองดุริยางค์ลูกเสือ บี.ซี.ซี. กอง ก.ท. ๖๖
ไปเดินขบวนในงานพระราชพิธีรับช้างเผือกจากเชียงใหม่
สมัยรัชกาลที่ ๗ ครู อรุณ เรืองวิทย์ เป็นผู้นำ

รูปภาพที่ 6.18 กองดุริยางค์ลูกเสือ บี.ซี.ซี ในสมัยรัชกาลที่ 7 คราวรับเสด็จที่โรงเรียนปรินซ์รอย
ภาพจาก หนังสือชีวประวัติของข้าพเจ้า นายเสถียร ตามรภาค

การศึกษา สำหรับโรงเรียนหญิงนั้น ในกลุ่มโปรเตสแตนต์ได้มีการจัดการเรียนการสอนออกไปอย่างกว้างขวาง โรงเรียนวัฒนาวิทยาลัย เป็นโรงเรียนหนึ่งที่มีส่วนสำคัญในการพัฒนาดนตรีตะวันตกในสังคมสยาม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกลุ่มของเยาวชน การเรียนรู้ดนตรีประเภทต่างๆ ในวัยเด็กสามารถหล่อหลอม ส่งผลให้ให้เมื่อเติบโต เป็นบุคคลที่ให้ความสำคัญกับศิลปะการดนตรีได้อย่างดี จากบทความ เรื่อง เหตุเกิดเมื่อปี 2471 โดย อาจารย์อายุเสดา กิรินกุล (วัฒนาวิทยาลัย, 2541 : 174) เกี่ยวกับการเรียนดนตรีที่ต่อเนื่องและเป็นกิจกรรมที่ยังคงสอดแทรกไว้ในการศึกษา ความว่า

“... ปี พ.ศ. 2469 มิสเอ็ดน่า ทเวลเกอร์ ได้ตั้งกลุ่มร้องเพลง Glee Club และได้ชักชวนนักเรียนชั้นมัธยมที่สนใจเข้ามาร้องเพลงร่วมกัน เป็นต้นแบบการร้องเพลงประสานเสียง นอกจากนี้ก็มีวิชาขับร้องเพลงภาษาอังกฤษ เป็นเครื่องผ่อนคลายความตึงเครียดอย่างดี และอีกวิชาหนึ่งที่ขาดไม่ได้คือ พระคัมภีร์ มิสแอลลินวุคสอนตอนเช้าหลังนมัสการในวันที่ครูภาษาไทยไม่มา เมื่อสอบเสร็จแล้ว โรงเรียนก็ยังไม่ปิด นักเรียนปี 2471 ยังมีงานต้องทำอีกก่อนจะจากไป อาทิ เตรียมหนังสือพิมพ์ประจำปี

ซึ่งส่วนมากนักเรียนสำเร็จปีนั้นๆจะเป็นผู้เขียน... นอกจากหนังสือ เราต้อง
 ซ้อมแสดงละครจุลอุปรากร เรื่อง ชินเคอเรลลา เตรียมทั้งเสื้อผ้าละคร
 และที่จะสวมในงานรับ Diploma ของโรงเรียน งานนี้ มีสทเวลเกอร์
 เหน็ดเหนื่อยกว่าใครหมด เพลงเป็นผู้ฝึกซ้อมเพลงลาและเพลงละคร
 รวมทั้งควบคุมการตัดเสื้อผ้าของผู้แสดงซึ่งมีจำนวน ไม่น้อยเลย
 (วัฒนาวิทยาลัย, 2541 : 173)

ในขณะที่การทำงานด้านศาสนาในต่างจังหวัด โดยเฉพาะในเขตพื้นที่ภาคเหนือของ
 มิชชันนารีโปรเตสแตนต์ ได้กระจายออกสู่พื้นที่ต่างๆ ทั้งในเมืองและตามท้องถื่นทุรกันดาร เพื่อ
 ทำงานด้านศาสนา ในขณะเดียวกันก็ส่งผลให้การศึกษาในมิชชันนารี เป็นไปด้วยความเรียบร้อย
 เพราะผู้คนเริ่มให้ความสำคัญกับการศึกษา ดังตัวอย่างการเผยแพร่ศาสนาในเมืองเชียงราย
 (คริสตจักรที่ 1 เวียงเชียงราย, 2527) ความว่า

“.. แม่เล่าให้ฟังว่า เพราะบ้านอยู่หลังวัดศรีบุญเรือง ถนนสิงห์ไคลสมัย
 นั้น ได้มีพ่อครูคือด กับแม่ครูไวท์พักอยู่ที่ตึกเสาวงามใหญ่ (คือบ้านพัก
 ผู้จัดการไร่ยาสูบฯ ปัจจุบัน) แม่ครูไวท์ ได้มาเยี่ยมแม่เสมอ มีพระคัมภีร์
 และบทเพลงสรรเสริญ นำไปด้วย ผู้เขียนได้รับบัพติสมา เมื่อกำลังหัดเดิน
 ...แม่พาไปโบสถ์ด้วย ตอนนั้นมาร้องให้จำ เพราะกลัวนายแพทย์บริกส์ และ
 เสียงออร์แกน นายแพทย์บริกส์สวมเสื้อชุดดำยาวปรกเข้า เวลาจะขึ้นตั้ง
 ต้องถลกชายเสื้อ เวลาเล่นออร์แกนก็โยกตัวไปมา เวลาร้องเพลงมือทั้ง
 สองที่จับถือเพลงก็ยกขึ้นลงตามจังหวะเพลงด้วย แม่นั้นมีความจำดีมาก
 ได้เรียนภาษาพื้นเมืองกับพ่อและตา เมื่อเป็นเด็กสามารถอ่านภาษาเมือง
 เหนือได้ ต่อมาครูเรือนคำ นิลโชติ ผู้ช่วยหม่อมแม่ทิเทิล เป็นกรรมการ
 เยี่ยมเยียนฯ ได้สอนภาษาไทยกลางให้แม่ เมื่อ พ.ศ. 2474 แม่ก็สามารถร้อง
 เพลงและอ่านพระคัมภีร์ได้ ”

นอกจากงานทางศาสนาแล้ว คณะมิชชันนารียังได้สร้างโรงเรียนเชียงรายวิทยาคม
 แต่เดิม เรียกชื่อ โรงเรียนอเมริกันบอยส์สกูล และได้เปลี่ยนเป็นโรงเรียนเชียงรายวิทยาคม ใน
 สมัย อาจารย์ยอมน ควงเนตร เป็นครูใหญ่ และต่อมาในปี 2471 โรงเรียนเชียงรายวิทยาคม ได้จัด
 แสดงละครเรื่องปลูกรัก ของพระพิสัยห์พิทยาพูน นำแสดงโดยครูโรงเรียนคริสเตียนวิทยาคมและ
 โรงเรียนสตรีวิชาคาร เก็บเงินซื้อแถวให้กับโรงเรียนฯ นับได้ว่าโรงเรียนเชียงรายวิทยาคม ได้มี
 แถวประจำโรงเรียนฯ เป็นวงแรกของจังหวัดเชียงราย ดังเหตุการณ์ที่ปรากฏในงานเทศกาล
 คริสต์มาส ความว่า

“งานฉลองคริสต์มาส ได้ให้แถวของโรงเรียน บรรเลงเพลงคริสต์มาส ในการประชุม ฉลองวันพระราชสมภพขององค์พระมหาไถ่ เป็นที่ ครึกครื้นเพราะเป็นของใหม่ที่สุด วันนั้นได้มี นายแพทย์บีช เป็นผู้เคาะ กลองใหญ่ให้จังหวะ ท่ามกลางพวกฝรั่งนายห้างหลายชาติที่อยู่ในเชิงราย ได้รับเชิญมาในงานฉลองคริสต์มาสตามชนบท ...เขาได้เชิญ กองลูกเสือ ของโรงเรียนฯ นำแถวและละครไปร่วมแสดงด้วยภาคฤดูร้อน อันเป็น เทอมสุดท้ายของการเรียน โรงเรียนฯได้นำแถวร่วมกับผู้ปกครอง คริสตจักรต่างๆ ไปประกาศและเยี่ยมเยียนคริสตจักรชนบทที่ห่างไกล..ได้ มีการแจกพระคัมภีร์ การแสดงละครสั้น เทศนาประกอบเพลงเร้าใจ”

รูปภาพที่ 6.19 เด็กนักเรียน โรงเรียนคอยสะเก็ด

ภาพจาก ประสิทธิ์ พงศ์อุดม : ป้อแก้ว แม่เดิม ประวัติศาสตร์ชุมชนคอยสะเก็ด

6.8 สรุป พัฒนาการดนตรีตะวันตก ในสมัยรัชกาลที่ 7 – สงครามโลกครั้งที่ 2

กล่าวได้ว่าการดนตรีในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว เรื่อยมากระทั่ง ก่อนสงครามโลกครั้งที่ 1 เป็นช่วงระยะเวลาแห่งการเปลี่ยนแปลง ทั้งในส่วนของการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม การเข้ามาของลัทธิทุนนิยมที่หลังไหลเข้ามาก่อให้เกิดกระแสความนิยมในลัทธิตะวันตก ทุกด้านและกระจายไปยังพื้นที่ต่างๆ รวมถึงผู้คนทุกระดับชั้นอย่างง่ายดาย

พัฒนาการดนตรีสากลในประเทศไทย โดยเฉพาะในช่วงเวลาที่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 7 ขึ้นครองราชย์ ระหว่างปี พ.ศ.2468 - 2477 เป็นช่วงเวลาที่

ประชาชนในเมืองหลวงและข้าราชการมีความคิดอ่านก้าวหน้าทั้งด้านเศรษฐกิจและการเมือง ซึ่งเป็นผลมาจากการได้รับการศึกษาที่ทันสมัย ผนวกกับการได้รับข่าวสารและแนวคิดสมัยใหม่จากสื่อสารมวลชนในยุคนั้น มีหนังสือพิมพ์รายวันออกจำหน่ายหลายฉบับและยังมีวารสารต่างๆ อีกมากมาย ประชาชนสามารถรับทราบเรื่องราวเหตุการณ์บ้านเมืองทั้งในและนอกประเทศ ได้รู้เห็นวิธีแก้ปัญหาบ้านเมืองด้วยวิธีการแบบตะวันตก ที่ประชาชนทั่วไปมีส่วนในการปกครองประเทศ ดังนั้นกระแสความคิดเรื่องรัฐธรรมนูญ และการปกครองแบบประชาธิปไตยจึงแพร่ไปในหมู่ประชาชนอย่างรวดเร็วและกว้างขวางยิ่งขึ้น

วงดนตรีฝรั่งหลายหลายรูปแบบได้เกิดขึ้น ผนวกกับการสร้างนักดนตรีฝีมือดีจากกองเครื่องสายฝรั่งหลวงเพื่อตอบสนองตลาดแรงงานดนตรีในกรุงเทพฯที่มีความรุ่งเรืองตามกระแสความบันเทิงประเภทต่างๆ กิจกรรมประเภทต่างๆ ที่นิยมมีดนตรีฝรั่งเกิดขึ้นมากมาย ในขณะเดียวกันสื่อซึ่งเป็นสิ่งสำคัญที่ก่อให้เกิดการแพร่กระจายดนตรีฝรั่งไปยังผู้คนทุกชนชั้นก็เกิดขึ้นในรัชกาลที่ 7 นี้ วิทยุกระจายเสียงในระยะแรกแม้ จะเป็นคลื่นสั้น แต่กลับก่อให้เกิดการกระจายตัวของดนตรีฝรั่งในสยามเป็นจำนวนมาก ในขณะเดียวกันค่านิยมในดนตรีฝรั่งถูกนำมาใช้ให้เข้ากับสยามที่เปลี่ยนแปลงไป ทั้งวัฒนธรรม สภาพสังคม เสรีภาพเฉพาะบุคคลที่มีขึ้นอย่างเต็มที่ ส่งผลให้ดนตรีฝรั่งเข้าไปอยู่ในกิจกรรมด้านต่างๆ ของผู้คน เกิดการยอมรับวัฒนธรรมดนตรีฝรั่งเข้ามาแทนที่ดนตรีไทยอย่างช้าๆ แต่ไม่ก่อให้เกิดแรงต้านทานแต่อย่างใด

โดยสรุปแล้ว ดนตรีฝรั่งในสมัยรัชกาลที่ 7 นั้น คนไทยได้อาศัยพระบารมีปกเกล้าฯ โดยที่ทรงรับวงเครื่องสายฝรั่งหลวงของรัชกาลที่ 6 และพระเจนดุริยางค์ ไว้ในพระบรมราชูปถัมภ์ วงดนตรีนี้จึงสืบสายต่อมาเป็นวงดุริยางค์สากลกรมศิลปากรจนปัจจุบันนี้

ศิษย์ของพระเจนดุริยางค์จำนวนไม่น้อยที่เป็นกำลังในการก่อตั้งวงดนตรีสากลต่อมา เช่น วงดุริยางค์โยธินของทหารบก วงลีลาศกรมโฆษณาการ และวงดนตรีที่ใช้การในงานภาพยนตร์ เช่น ศรีกรุงและไทยฟิล์ม หลายคนได้เป็นนักแต่งเพลงและสร้างสรรค์งานเพลงไทยสากล เพลงปลุกใจขึ้นเป็นอันมาก อาทิ นารถ ถาวรบุตร เอื้อ สุนทรสนาน และสมาน กาญจนผลิน

อนึ่งสมัยรัชกาลที่ 7 และต้นสมัยรัชกาลที่ 8 มีนักดนตรีวงเครื่องสายฝรั่งหลวงได้ออกมาเปิดโรงเรียนสอนดนตรีเอกชนขึ้นหลายคน เช่นนายเอื้อ สุนทรสนาน และแม้แต่พระเจนดุริยางค์เองก็เคยเปิดโรงเรียนเล็ก ๆ ขึ้นชื่อ “วิทยาลัยสาธิต” แต่เปิดอยู่ได้ไม่นานก็ต้องเลิกไป เพราะไม่มีนักเรียนพอที่จะทำให้คุ้มทุน

ธุรกิจเพลงไทยสากลที่เกิดจากคณะละครร้องก็ดี บริษัทภาพยนตร์ก็ดี มักจะติดตามมาด้วยธุรกิจแผ่นเสียง ต่อมาวงดนตรีต่าง ๆ ที่ตั้งขึ้นในปี พ.ศ. 2480 - 2484 เช่น วงสุนทราภรณ์ วงกิตติเสวี วงดุริยโยธิน วงจารุกนก ก็เริ่มมีผลงานบันทึกแผ่นเสียงตามมา ประกอบกับมีสถานีวิทยุกระจายเสียงสำคัญเกิดขึ้น คือสถานีวิทยุ 1 ป.ณ. ของกรมไปรษณีย์โทรเลข และสถานีวิทยุกรมโฆษณาการ ทั้งสองสถานีนี้ให้โอกาสคณะดนตรีต่าง ๆ มารับรองออกอากาศเป็นรายการสด และต่อมาได้เกิดคณะละครวิทยุขึ้น เป็นที่นิยมมาก ทุกคณะละครจะพยายามสร้างเพลงประกอบอยู่ในบทละครวิทยุของตนเสมอ จึงเกิดเพลงไทยสากลเพิ่มขึ้นจำนวนมาก คณะละครวิทยุที่มีชื่อ ได้แก่

คณะละครแก้วฟ้า	โดย นายแก้ว อัจริยกุล และนายเอื้อ สุนทรสนาน
คณะละครจารุกนก	โดยนายพจน์ จารุณิช
คณะละคร พ.พวงนาค	โดยครูพิมพ์ พวงนาค และครูสกันทร มิตรานัน
คณะละครโฆษณาสาร	โดย ช่อม ปัญจพรรค
คณะสุนทรจามร	โดยครูเวส สุนทรจามร

ทั้งหมดนี้เป็นความเจริญของดนตรีฝรั่ง ในประเทศไทย มาจนถึงปี พ.ศ.2484 ระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 2 ก็เกิดเพลงร่ำว ซึ่งมีการขับร้องและคุมจังหวะด้วยโทน จนถึงปี 2486 จึงเกิดเพลงร่ำวที่บรรเลงด้วยวงดนตรีสากลและวงดุริยางค์สากลเป็นลำดับ มีทั้งงานของรัฐคือเพลงร่ำวของกรมศิลปากร แต่งใหม่โดยครูมนตรี ตราโมท เหล่านี้ล้วนก่อให้เกิดดนตรีตะวันตกในรูปแบบต่างๆ เกิดขึ้นตามมาเป็นจำนวนมาก ในขณะที่การสร้างสร้งงานดนตรีสากลในช่วงแรกนั้น ยังยึดติดกับการนำเพลงไทยเดิมซึ่งเป็นรากฐานทางการประพันธ์เพลงของนักดนตรีรุ่นเก่า มาปรุงแต่งตามธรรมชาติของดนตรีตะวันตก ก่อให้เกิดความนิยมและส่งผลให้ผู้คนในสังคม ค่อยๆ ปรับเปลี่ยนรสนิยมความบันเทิงไปโดยไม่รู้ตัว

บทที่ 7

อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

วิทยานิพนธ์ เรื่อง ดนตรีฝรั่งในกรุงสยาม : พัฒนาการดนตรีตะวันตกในสยามไทย ระหว่าง พ.ศ. 2384 - พ.ศ. 2484 ผู้วิจัยใช้กระบวนการค้นคว้าข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูลตามกระบวนการวิจัยทางประวัติศาสตร์ โดยตั้งโจทย์การวิจัย ด้วยข้อสมมุติฐานที่ว่า พัฒนาการของดนตรีตะวันตกในสยามประเทศมีกระบวนการเป็นอย่างไร และผลของพัฒนาการเหล่านั้นก่อให้เกิดสิ่งใดในสังคมสยามในรอบ 100 สามารถสรุปผลการวิจัยทางประวัติศาสตร์ดังกล่าวออกเป็นยุคสมัยต่างๆ โดยแบ่งตามระยะเวลาการ ครองราชย์ตั้งแต่ปลายรัชกาลที่ 3 – ระยะเวลาเริ่มต้นมหาสงครามโลกครั้งที่ 2 ในปี พ.ศ. 2485 เนื่องจากเป็นระยะเวลาที่บ้านเมืองเกิดภัยสงคราม ดนตรีฝรั่งที่เติบโตในพระนครและหัวเมืองต่างๆ รวมทั้งในสถานศึกษา จำต้องชะงักไปช่วงระยะเวลาหนึ่ง ประกอบกับเป็นช่วงเวลาที่ดนตรีตะวันตกที่เข้ามาในสังคมสยาม ได้ผ่านกระบวนการเลือกรับปรับใช้ในสังคมมานับนาน ทั้งในด้าน นักดนตรี ฝีมือ และการสร้างสรรค์งานเพลงประเภทต่างๆ จากการดำเนินการวิจัย สามารถสรุปพัฒนาการของดนตรีฝรั่งในสังคมสยามในรอบ 100 ปี (พ.ศ. 2385 – 2485) ได้ดังนี้

7.1 ข้อสรุปเกี่ยวกับดนตรีตะวันตกในสยาม

7.1.1 ระยะเลือกรับ ช่วงเวลา ปี พ.ศ. 2384 - 2411

กล่าวได้ว่า ดนตรีฝรั่งเข้ามามีบทบาทในสังคมสยามเนิ่นนานมาแล้ว นับตั้งแต่สมัยอยุธยาเป็นต้นมา จากเมืองที่มีความอุดมสมบูรณ์ ส่งผลให้อยุธยากลายเป็นเมืองท่าที่มั่งคั่ง เต็มไปด้วยสินค้า และผู้คนที่หลากหลาย ดนตรีฝรั่งเข้ามาพร้อมกับผู้คน นักเดินทาง นักผจญโชค ทหาร และงานศาสนา กล่าวได้ว่ากลุ่มคนที่เข้ามามีบทบาทในการนำเข้านดนตรีฝรั่งในสมัยอยุธยานั้น คือ ทหารและบาทหลวง แม้วก่อนหน้านั้น สยามได้รับดนตรีฝรั่งเข้ามาไว้ในขนบของตนเองมาบ้างแล้ว เช่น การใช้แตรวิสันดา แตรฝรั่ง เพื่อประกอบพระราชพิธีและเพิ่มความศักดิ์สิทธิ์ให้กับพระราชพิธีเหล่านั้น ผนวกกับการทำงานเชิงรุกของวาติกันในการเผยแพร่ศาสนาในสมัยพระเจ้าหลุยส์ที่ 14

ซึ่งตรงกับช่วงเวลาของสมเด็จพระนารายณ์มหาราช การดนตรีตะวันตกได้รับการสานต่อผ่านงานศาสนาและเพลงศาสนาไปในตัว แม้บ้านเมืองจะเกิดความไม่สงบและไม่ได้รับอนุญาตให้ทำงานด้านศาสนาต่อไป แต่การดนตรีศาสนาก็ยังคงค้างอยู่ในกลุ่มคนเข้ารีตและก่อให้เกิดการรับรู้ดนตรีฝรั่งในฐานะงานดนตรีที่นำเข้ามาจากประเทศทางฝั่งตะวันตก เป็นส่วนในการสร้างสรรค์งานดนตรีของสยามในลักษณะต่างๆ เช่น เพลงสำเนียงภาษาฝรั่ง ดังปรากฏเป็น ชื่อบทเพลงที่ขึ้นต้นด้วยคำว่า ฝรั่ง เป็นต้น

ถึงสมัยรัตนโกสินทร์ การเปิดประเทศในช่วงรัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ส่งผลให้มีชาติตะวันตก เริ่มเดินทางเข้าสู่สยามในฐานะต่างกันไป ทั้งพ่อค้า นักการทูต และกลุ่มผู้สอนศาสนา การเดินทางเข้ามาเจรจาทางการทูต พร้อมกับนำเครื่องฝรั่งเข้ามาให้ราชสำนักสยามได้เห็นและชื่นชม นั่นถือเป็นจุดสำคัญและมีบทบาทอย่างมากต่อการเปลี่ยนแปลงขนบธรรมเนียม และพิธีการของดนตรีพระราชพิธีสยามในช่วงเวลานั้น ในช่วงปลายรัชกาลที่ 3 เป็นช่วงเวลาแห่งการเรียนรู้ เก็บข้อมูล และคัดสรร งานดนตรีฝรั่ง ผ่านกลุ่มเจ้านายชั้นสูงที่มีบทบาทในการเลือกรับสิ่งเหล่านี้เข้ามาก่อนเป็นกลุ่มแรก

พระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นเจ้านายพระองค์แรกที่แสดงความสนพระทัยในวิทยาการและวัฒนธรรมตะวันตกอย่างเห็นได้ชัด สะท้อนจากความสนพระทัยในการวิทยาการต่อเรือ การเรียนรู้ภาษาอังกฤษ สถาปัตยกรรม การแพทย์แผนใหม่ และการดนตรีฝรั่ง อาจกล่าวได้ว่า ทรงเป็นเจ้านายพระองค์แรกที่ให้ความสำคัญกับดนตรีฝรั่ง ในช่วงเวลาที่รัชกาลที่ 3 ทรงวางเฉยและไม่ทรงเปิดประเทศอย่างเต็มพระทัยนัก

จวบจนเริ่มศักราช รัชกาลพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงเปิดประเทศอย่างเป็นทางการ มิชชันนารีเป็นบุคคลกลุ่มแรกที่มีบทบาทต่อแนวความคิดและเผยแพร่วิทยาการด้านต่างๆ โดยเฉพาะด้านภาษาแก่พระองค์มาแต่ก่อนขึ้นครองราชย์ การเข้ามาของเรือรบหลากหลายสัญชาติในช่วงระยะเวลาของพระองค์ ก่อให้เกิดการเรียนรู้วิทยาการดนตรีผ่านงานรัฐพิธีต่างๆ เหล่านั้น โดยเฉพาะกองดุริยางค์เกียรติยศ ซึ่งปรากฏเครื่องในสมัยรัชกาลที่ 4 จำนวน 3 วง ด้วยกัน คือ เครื่องวงหลวง เครื่องวงบ้านขุนนา (กรมท่า) และเครื่องวงหน้า ทำหน้าที่บรรเลงรับรองอาคันตุกะชาวต่างชาติ และบรรเลงประกอบงานเลี้ยง เต้นรำในโอกาสต่างๆ

ครูสอนดนตรีฝรั่งที่ปรากฏในรัชกาลที่ 4 นี้ โดยมากเป็นชาวต่างชาติหรือพวกเข้ารีตที่มีพื้นฐานดนตรีฝรั่งจากงานศาสนามาก่อนหน้านี้ เช่น ครูฮูดเซ็น สอนเครื่องวงบ้านขุนนา และ ครูจากออปไฟท์ (Jacob Feit) ที่เข้ามาก่อนสิ้นรัชกาลเพียงไม่กี่ปี เชื่อว่ายังมีครูอีกจำนวนหนึ่งที่มีบทบาทในการสอนดนตรีฝรั่งให้แก่ราชสำนัก ซึ่งควรมีการศึกษาต่อไปในอนาคต

ดนตรีฝรั่งมีบทบาทอย่างมากในธรรมเนียมและพิธีการรับรองทางการทูต ความบันเทิงในรูปแบบต่างๆ ซึ่งเป็นที่นิยมกันมากในหมู่ชาวต่างชาติ โดยเฉพาะงานรื่นเริง สังสรรค์ในแบบตะวันตก ซึ่งจัดขึ้นอย่างต่อเนื่องตามวาระและเทศกาลที่สำคัญของตะวันตก ต่อมาจึงถูกนำมาปรับใช้กับวาระ โอกาสที่สำคัญของประเทศ เช่น งานฉลองเนื่องในวันพระราชสมภพของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และกษัตริย์แห่งประเทศต่างๆ จึงปรากฏมีงานรื่นเริงตามธรรมเนียมฝรั่ง เพิ่มเติมเข้ามา โดยเฉพาะการเลี้ยงรับรองอย่างฝรั่ง การฟังดนตรี และปิดท้ายด้วยการเต้นรำ

ในขณะที่มิชชันนารีทำงานศาสนา ซึ่งมีดนตรีเป็นสื่อในการประกอบพิธีและการเผยแพร่ แม้ในระยะแรกจะถูกต่อต้าน และไม่ได้รับการยอมรับ แต่ในขณะเดียวกัน บทบาทในการเป็นครูสอนภาษาอังกฤษของมิชชันนารีให้แก่ราชสำนัก ก็เป็นช่องทางหนึ่งในการเผยแพร่ธรรมเนียม ค่านิยม และการเรียนภาษาอังกฤษผ่านบทเพลงตะวันตก สู้ฝ่ายใน เช่น เพลงนมัสการ จึงถือเป็นกุศโลบายอย่างหนึ่งที่ช่วยให้การเรียนการสอนเป็นไปด้วยความสนุกสนาน และสอนศาสนาไปในคราวเดียวกัน ซึ่งต่อมาก็เกิดการเพ่งเล็งจากราชสำนักทำให้ต้องหยุดการสอนไปชั่วขณะ

ความเปลี่ยนแปลงในราชสำนักรัชกาลที่ 4 เป็นขั้นตอนการกีดกัน ซึ่งผ่านกระบวนการกลั่นกรองจากราชสำนัก ส่งผ่านชนชั้นสูงและลอกแบบค่านิยมกันต่อมาอีกทางหนึ่ง เพื่อคัดสรรธรรมเนียมให้เหมาะสมกับวิถีของตนเอง หากแต่กระบวนการดังกล่าวที่เกิดขึ้นในสมัยรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้น เป็นการเปลี่ยนแปลงที่ต้องอาศัยเวลา เหตุเพราะอยู่ในช่วงเริ่มแรกของการเปิดประเทศ และอยู่ในกระบวนการเลือกรับ ปรับใช้ ความเปลี่ยนแปลงต่างๆ จึงเกิดขึ้นอย่างช้าๆ

7.1.2 ระเบียบปรับใช้ ช่วงเวลาปีพ.ศ. 2411 - 2453

ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า การเรียนรู้และถ่ายทอดดนตรีตะวันตกผ่านราชสำนัก เกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว ด้วยพระราชนโยบายที่จะทำประเทศให้เสมอด้วยอารยะ ด้วยปัจจัยหลายประการที่ก่อให้เกิดการปรับปรุงบ้านเมือง โดยเฉพาะความพยายามทำประเทศให้พัฒนาเพื่อหลีกเลี่ยงการรุกรานโดยของชาติมหาอำนาจ เริ่มต้นด้วยความพยายามหาครูสอนดนตรีและเครื่องสายจากสิงคโปร์ มาช่วยทำวงดนตรีให้กับราชสำนัก แต่ก็ไม่เป็นผล การดนตรีของวังหลวงในช่วงแรกจึงไม่ปรากฏงานใดๆ มากนัก ผนวกกับยังมีทรงบรรลุนิติภาวะ พระราชกิจต่างๆ จึงขึ้นอยู่กับสมเด็จพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ (ช่วง บุนนาค) แต่ขณะเดียวกันนักดนตรีสยามก็มีการพัฒนาฝีมือขึ้นอย่างต่อเนื่องจนสามารถดำรงตำแหน่งเป็นแบนมาสเตอร์ คุมกองแตรของราชสำนักได้เป็นจำนวนมาก

พัฒนาการของนักดนตรีทหารเหล่านี้ มาจากการสั่งสมความรู้ที่เกิดขึ้น ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 4 ครูแตรต่างชาติหลายคน มีหน้าที่เข้ามาสอนกำลังพลเหล่านี้ สลับเปลี่ยนเวียนหมุนไปปรากฏครูแตรสัญชาติต่างๆที่อยู่ในสยาม เช่น ครูฮิว ยูสเซน สังกัดบ้านขุนนาค หรือครูไทยซึ่งเรียนรู้แตรวงทั้งที่ผ่านการศึกษาอย่างเป็นระบบ และอาศัยครูพักลักจำ เช่น ครูตั้ง หลวงวาทีตบรเทศ (ม.ร.ว.จิต เสนีวงศ์) และหลวงบรรเลงบันฑาศัพพ์ (ม.ร.ว.ถม) เป็นต้น

การฝึกหัดแตรวงในสยามยังต้องอาศัยนักดนตรีที่มีฝีมือจากต่างชาติมาช่วยในการฝึกฝนอีกด้วย ดังเช่น ในปี 2411 เมื่อ จาคอป ไฟท์ (Jacob Feit) นักดนตรีชาวเยอรมัน สัญชาติอเมริกัน ได้เดินทางเข้ามาสอนดนตรีในวังหน้า ภายหลังจากพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว ทิวงคตไปไม่นาน จาคอป ไฟท์ มีหน้าที่ฝึกกำลังพลของกองอาสาทหารเข้ารีตในวังหน้า โดยมากเป็นทหารอาสาญวนเข้ารีต สันนิษฐานว่ามีพื้นฐานทางด้านดนตรีตะวันตกมาจากเพลงสวด จึงช่วยให้การทำงานแตรวงในวังหน้า เป็นไปด้วยความง่ายดายมากยิ่งขึ้น ส่งผลให้แตรวงของวังหน้าในสมัยรัชกาลที่ 5 ได้รับการกล่าวขวัญถึงความชำนาญว่าสามารถบรรเลงดนตรีของคีตกวีชั้นนำได้หลายคน พร้อมกับลงข่าวในหนังสือพิมพ์ New York Times ซึ่งให้เห็นว่ากองแตรในวังหน้า ก็มีการพัฒนาควบคู่กับวังหลวงตามลำดับ

การปรับเปลี่ยนโครงสร้างการทหารในประเทศ ภายหลังจากการเสด็จทิวงคต ของสมเด็จพระราชวังบวร หรือ วังหน้า ในปี พ.ศ. 2428 ก่อให้เกิดการโอนย้ายผู้คนจากวังหน้ามารวมไว้ในวังหลวง ตามธรรมเนียมที่ถือปฏิบัติมาแต่โบราณ ขณะเดียวกันก็ส่งผลให้กองแตรที่มีศักยภาพของวังหน้า ได้เข้ามาทำงานร่วมกับกองแตรวังหลวงและกองแตรวงทหารมารีน ในขณะที่การบังคับบัญชากรมทหารมารีน ยังคงอยู่ภายใต้การดูแลของบ้านขุนนางสกุลขุนนาค โดยแบ่งหน่วยงานออกเป็นกองเรือรสุมพล(มารีน) และเรือพระที่นั่งเวสชาติ ซึ่ง ในปี พ.ศ. 2420 เมื่อ เอ็มฟุสโก (M. Fusco) ครูแตรชาวอิตาลี เดินทางเข้ามาสอนแตรวงทหารมารีน แทนที่ครูตั้งซึ่งเสียชีวิตไป กองแตรวงทหารมารีนที่มีบทบาทต่อราชสำนัก ก็มีบทบาทหน้าที่ในเรือพระที่นั่งเวสชาติ และเรือพระที่นั่งมหาจักรี ในคราวเสด็จพระราชดำเนินทางเรือไปยังที่ต่างๆ ทั้งในประเทศและนอกประเทศ

การรวมตัวกันของกองแตรวงทหาร เกิดขึ้น หลังจากที่วังหน้าเสด็จทิวงคต ก็เกิดการสมทบนักดนตรีวังหน้าเข้าด้วยกันกับวังหลวง ในขณะที่วงทหารมารีนก็ก่อตั้งขึ้นและอยู่ในความดูแลของ เอ็ม.ฟุสโก มากกว่า 8 ปี ก็สามารถสร้างนักดนตรีที่มีฝีมือจำนวนมากออกมารับใช้ราชสำนัก การแยกหน่วยงานทางทหารภายหลังการจัดตั้งกรมยุทธนาธิการ ในปี พ.ศ. 2431 ก่อให้เกิดการกระจายตัวของกองแตรทหาร โดยเฉพาะอย่างยิ่ง กองแตรวงทหารบก ออกสู่มณฑลต่างๆ มากขึ้น ขณะเดียวกันก็เป็นเหตุหนึ่งที่ทำให้เกิดการแพร่กระจายกองแตรวงสู่ราษฎร ซึ่งพบว่าแตรวงชาวบ้านตามมณฑลต่างๆ ก็ได้รับอิทธิพลจากแตรวงทหารด้วยทางหนึ่ง

หลังจากการจัดตั้งกรมยุทธานธิการแล้ว ในช่วงปลายรัชกาล สมเด็จพระเจ้าลูกเธอหลายพระองค์ที่ทรงได้รับการศึกษาจากตะวันตก โดยเฉพาะการศึกษาทางสายทหาร เช่น ทูลกระหม่อมบริพัตรฯ กรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์ฯ ทูลกระหม่อมจักรพงษ์ภูวนาถฯ เป็นต้น ต่างก็กลับเข้ารับราชการในตำแหน่งหน้าที่สำคัญทางทหาร ซึ่งพระบรมวงศานุวงศ์เหล่านี้เอง ที่กำลังสำคัญในการพัฒนาดนตรีตะวันตกในสยาม ผ่านกองทัพ โดยเฉพาะอย่างยิ่งทูลกระหม่อมบริพัตร ที่ทรงมีความสามารถทางด้านการดนตรีตะวันตก ทั้งทางด้านทฤษฎี และการปฏิบัติ และทรงเป็นบุคคลสำคัญที่ทรงปูพื้นฐานการดนตรีตะวันตกในกองทัพบก และกองทัพเรือให้มั่นคงในเวลาต่อมาจนถึงก่อนเปลี่ยนแปลงการปกครอง

ในช่วงต้นรัชกาลที่ 5 ระบบการศึกษาที่เปิดกว้างขึ้น ทำให้ทุกคนมีโอกาสได้รับการศึกษาอย่างทั่วถึง การศึกษาแผนตะวันตกในโรงเรียนคริสต์ให้ความสำคัญกับการใช้ดนตรีเพื่อการเรียนการสอน และการทำงานด้านศาสนาควบคู่กันเสมอ หลังจากการจัดตั้งโรงเรียนคริสต์ประสบความสำเร็จและขยายตัวออกไปทั่ว การกระจายตัวของดนตรีตะวันตกในโรงเรียน ก็เป็นไปเฉพาะกลุ่มคนที่สนใจและให้ความสำคัญกับการศึกษาเท่านั้น นอกจากนี้โรงเรียนคริสต์ได้มีการรอนักเรียนทั้งหญิงและชายรวมไปถึงเด็กยากจน เนื่องด้วยการทำงานของกลุ่มโปรเตสแตนต์พัฒนาไปอย่างรวดเร็ว การกระจายตัวของโบสถ์คริสต์ มันจะควบคู่ไปกับโรงเรียน และโรงพยาบาลทั้ง 3 สิ่งนี้ถือเป็นหัวใจหลักในการทำงานเผยแพร่คริสต์ศาสนา

การเรียนการสอนในโรงเรียนคริสต์ นอกจากจะเน้นวิชา ความรู้ต่างๆ ที่มีความจำเป็น และเป็นไปตามภาคบังคับของการศึกษาขั้นมูลฐานของประเทศแล้ว การเรียนภาษาอังกฤษก็เป็นอีกรายวิชาหนึ่งที่โรงเรียนในคริสตจักรให้ความสำคัญเป็นอันมาก ดนตรีตะวันตกได้ถูกนำเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งในสื่อการเรียนการสอนโดยเฉพาะสำหรับเด็กเล็ก เพลงที่ใช้โดยมากนอกจากจะเป็นบทเพลงสำหรับเด็ก ยังประกอบไปด้วยเพลงทางศาสนาด้วย ดังนั้นเด็กนักเรียนที่อยู่ในโรงเรียนคริสต์ จึงได้รับการปลูกฝังดนตรีตะวันตกไปตั้งแต่วัยเด็ก

7.1.3 ระยะเวลาสร้างคนและฝึกฝนฝีมือ ช่วงเวลา ปี พ.ศ. 2453 - 2468

การเติบโตของดนตรีตะวันตกในสมัยรัชกาลที่ 6 เป็นการสานงานต่อมาจากรัชกาลที่ 5 ทั้งนี้ด้วยพระองค์ทรงให้การสนับสนุนศิลปกรรมทุกประเภท เกิดการจัดตั้งกรมมหรสพหลวงขึ้น โดยมีพระยาวาระศิริ หรือ พระประดิษฐไพเราะ (เอ.วัน) นักเรียนโรงเรียนอัสสัมชัญ ทำหน้าที่เป็นเจ้ากรมมหรสพ จากนั้นก็มีความพยายามจัดตั้งวงเครื่องสายฝรั่ง ในปี พ.ศ. 2454 ก็ได้ครู Nazari นักดนตรีชาวอิตาลีมาเป็นครูในวงทหารม้ารวม ในสังกัดสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ กรมหลวงพิษณุโลกประชานาถ ทางกรมมหรสพจึงได้ขอตัวมาช่วยทำวงเครื่องสายฝรั่งหลวง ร่วมกับปีเตอร์

ไฟต์ (Peter Feit) ซึ่งรับราชการอยู่กรมรถไฟหลวง มีพื้นฐานด้านดนตรีมาจากบิดา และซึมซับการดนตรีตะวันตกในขณะที่ศึกษาอยู่ ณ โรงเรียนอัสสัมชัญ

ความพยายามจัดตั้งวงเครื่องสายฝรั่งหลวง ได้ดำเนินการอย่างต่อเนื่องมาจนถึงปลายรัชกาลพระบาทสมเด็จพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว แต่เมื่อเข้าสู่สมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ด้วยเหตุการณ์ทางเศรษฐกิจที่ตกต่ำลง ส่งผลให้มีการลดทอนอัตราค่าจ้างราชการในกระทรวง กรม กองต่างๆ เป็นจำนวนมาก วงเครื่องสายฝรั่งหลวงก็ถูกผลกระทบเหล่านี้เช่นกัน แต่ผลที่สุดก็สามารถผ่านพ้นวิกฤตการณ์ดังกล่าวได้ด้วยดี เริ่มมีกำลังคนจำนวนมากเข้ามาสมัครเป็นนักดนตรีในวงเครื่องสายฝรั่งหลวง ส่งผลให้มีนักเรียนในวงเครื่องสายฝรั่งหลวงในวงดนตรีจำนวนมาก ตอบรับกับกระแสความบันเทิงในวัฒนธรรมตะวันตกที่ไหลบ่าเข้าสู่สยามอย่างต่อเนื่อง

7.1.4 ระยะสร้างสรรค์ - แข่งขันทางธุรกิจ ช่วงเวลา ปีพ.ศ. 2469 - 2485

กล่าวได้ว่าในช่วงระยะเวลานี้ ดนตรีตะวันตกได้ผ่านการสั่งสมและการคัดกรองผ่านสังคมสยามมาอย่างสมบูรณ์และเต็มที่ ด้วยในระยะเวลาดังกล่าว วิทยาการตะวันตกที่นำสมัยมีผลโดยตรงต่อการแพร่กระจายค่านิยมในดนตรีตะวันตกอย่างรวดเร็ว และมีได้จำกัดอยู่แต่ศูนย์กลางในพระนครเท่านั้น จากการคมนาคมที่สะดวกต่อการขนถ่ายผู้คน วงดนตรี และเพลงไปยังพื้นที่ต่างๆ ของประเทศด้วยการสัญจรทางรถไฟ ทำให้แถวและดนตรีตะวันตกและสื่อประเภทต่างๆ สามารถเดินทางไปตามท้องถนนห่างไกลได้สะดวกและรวดเร็วยิ่งขึ้น จากธุรกิจการบันเทิงแผ่นเสียงที่มีขึ้นมาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 ส่งผลให้มีผู้คนจำนวนมาก ได้ฟังบทเพลงที่เกิดจากฝีมือของนักดนตรีไทยและบทเพลงฝรั่ง ที่นำมาบันทึกขายกันมากมาย ตามกระแสการผลิตในโลกยุคอุตสาหกรรม

ธุรกิจการค้าเหล่านี้ มีบทบาทอย่างมากต่อกระแสการดนตรีในประเทศ ขณะเดียวกันธุรกิจบันเทิง เช่น ภาพยนตร์ ซึ่งเข้ามามีบทบาทอย่างมากในช่วงก่อนเปลี่ยนแปลงการปกครอง โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อหนังเงียบ สามารถพัฒนาให้มีเสียงในฟิล์มได้ ดนตรีตะวันตกซึ่งได้รับความนิยมในขณะนั้น จึงเกิดมีบทเพลงใหม่ๆ เกิดขึ้นเป็นจำนวนมาก ซึ่งส่วนใหญ่เป็นผลงานของกลุ่มคนที่มีพื้นฐานทางด้านดนตรีตะวันตกมาจากโรงเรียนคริสต์ และหน่วยงานราชการ เช่น กองเครื่องสายฝรั่งหลวง ซึ่งได้ผลิตศิลปินนักดนตรีจำนวนมาก หลายคนมีทักษะการบรรเลงอยู่ในขั้นสูง กลุ่มคนเหล่านี้เป็นกำลังสำคัญในการพัฒนางานการดนตรีตะวันตกในประเทศไทยอย่างเห็นได้ชัด

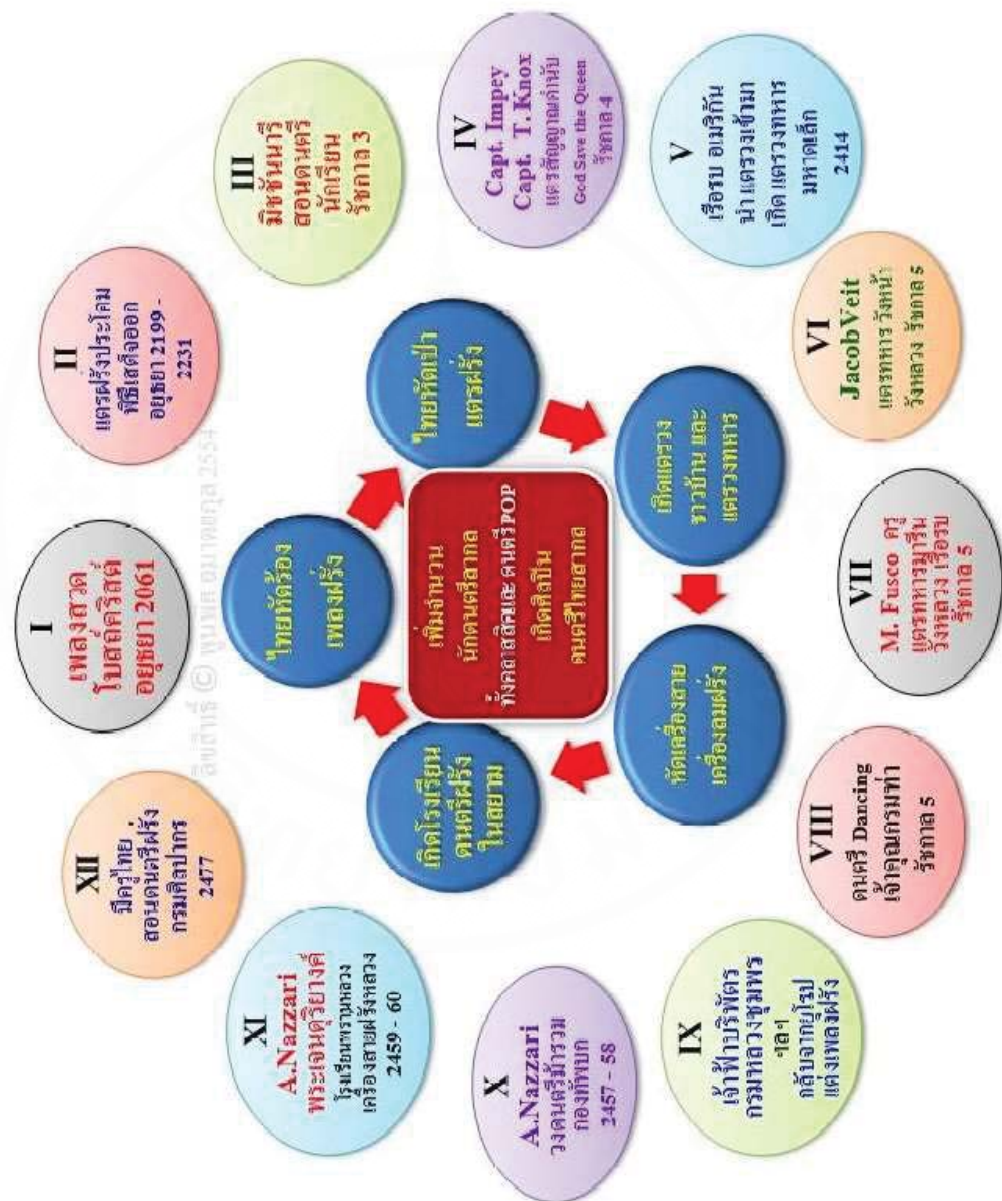
กิจกรรมความบันเทิงที่หลากหลาย ทั้งกิจการโรงภาพยนตร์ ร้านอาหาร บาร์ สถานบันเทิงเหล่านี้ จะมีวงดนตรีตะวันตกไว้สำหรับเดินร่ายอยู่เสมอ จากธุรกิจความบันเทิงที่เกิดขึ้นมากมาย ส่งผลให้ศิลปินนักดนตรีมีรายได้ดีจากการเล่นดนตรีตามสถานบันเทิงเหล่านี้ไปด้วย

ขณะเดียวกันก็มีการเปิดสอนดนตรีตะวันตกในสถานศึกษาอย่างเป็นทางการทั้งในส่วนภาครัฐ เช่น โรงเรียนนาฏศิลป์ กรมศิลปากร ในขณะที่ภาคเอกชนก็มีความพยายามเปิดเป็นโรงเรียนดนตรีเพื่อเป็นงานอดิเรกสำหรับผู้สนใจทั่วไป เช่น วิทยาลัยกลองสถาน ของพระเจนดุริยางค์ (ปิติ วาทยะกร)

การเกิดขึ้นของกิจการความบันเทิงประเภทต่างๆ ส่งผลให้มีวงดนตรีตะวันตก ในรูปแบบที่หลากหลายเกิดขึ้นตามมาเป็นจำนวนมาก นักดนตรีส่วนมากเป็นกลุ่มคนที่เล่นดนตรีเป็นอาชีพ บางส่วนก็จะเล่นดนตรีเป็นงานอดิเรก เช่น กลุ่มนักเรียนที่สำเร็จการศึกษาจากโรงเรียนคริสต์ เช่น นารถ ถาวรบุตร หรือผู้ที่จบการศึกษาจากต่างประเทศ เช่น หลวงสุขุมมนัยประดิษฐ์ (ประดิษฐ์ สุขุม) และกลุ่มคนที่มีพื้นฐานมาจากการนับถือศาสนาโดยมีความรู้ทางด้านดนตรีตะวันตกเป็นพื้นฐานมาก่อน เช่น มานิตเจ็ส รวมทั้งกลุ่มคนที่มีพื้นฐานมาจากวงดนตรีทหารและกรมมหรสพ

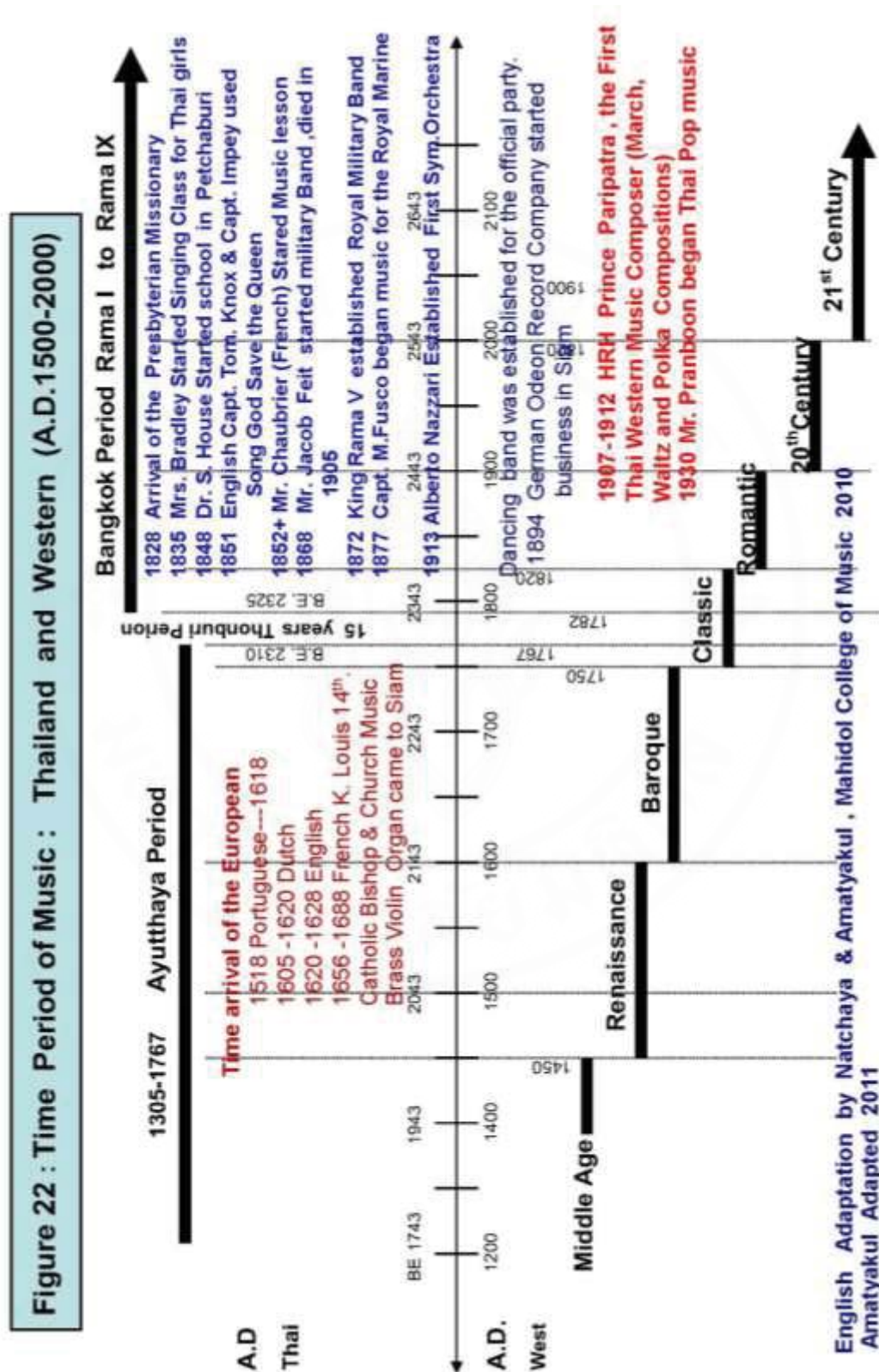
จากพัฒนาการในรอบ 100 ปี นั้น คงไม่สามารถปฏิเสธได้ว่า ความพร้อมในเรื่องบุคลากรทางด้านดนตรีตะวันตก ส่วนหนึ่งมาจากผลผลิตของโรงเรียนคริสต์ ทั้งในส่วนคาทอลิก และโปรเตสแตนต์ ซึ่งมีส่วนสำคัญในการปลูกฝังความรู้ทางด้านดนตรีตะวันตกให้แก่ผู้คนในสังคมสยาม ทั้งที่ผ่านกระบวนการเรียนการสอนในโรงเรียน และผ่านงานศาสนา ไปตามที่แตกต่างกัน และนำพาดนตรีตะวันตก ไปเผยแพร่ผ่านบทเพลงนมัสการ ขณะเดียวกันสังคมสยามก็เปิดช่องว่างเพื่อให้วัฒนธรรมการดนตรีตะวันตกเข้าไปทำหน้าที่ และมีบทบาทในพระราชพิธีและการเป็นกองเกียรติยศตามธรรมเนียมตะวันตก นอกจากนี้ ผู้คนในสังคมซึ่งได้มีโอกาสในการรับรู้ดนตรีตะวันตกผ่านวิถีชีวิต และแบบแผน ธรรมเนียมแนวใหม่ของราชสำนัก และผ่านทางการสอนศาสนาของมิชชันนารี จึงก่อให้เกิดการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรม ดังเช่นการเกิดเครื่องขลุ่ยฝรั่ง เครื่องสายผสมเครื่องดนตรีฝรั่ง และการร้องเพลงฝรั่ง ตามมา

จากปัจจัยเหล่านี้ เป็นเพียงบางส่วนที่ยกมาให้เข้าใจถึงพัฒนาการที่ทำให้สังคมสยามสามารถรับดนตรีตะวันตกเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งในธรรมเนียมปฏิบัติ เป็นส่วนหนึ่งในวิถีชีวิต และเป็นค่านิยมที่ส่งผลให้เกิดนักดนตรีตะวันตกมากมาย ทั้งที่เป็นศิลปินและนักดนตรีสมัครเล่น ดังที่จะสรุปเป็นแผนภูมิประกอบท้ายนี้

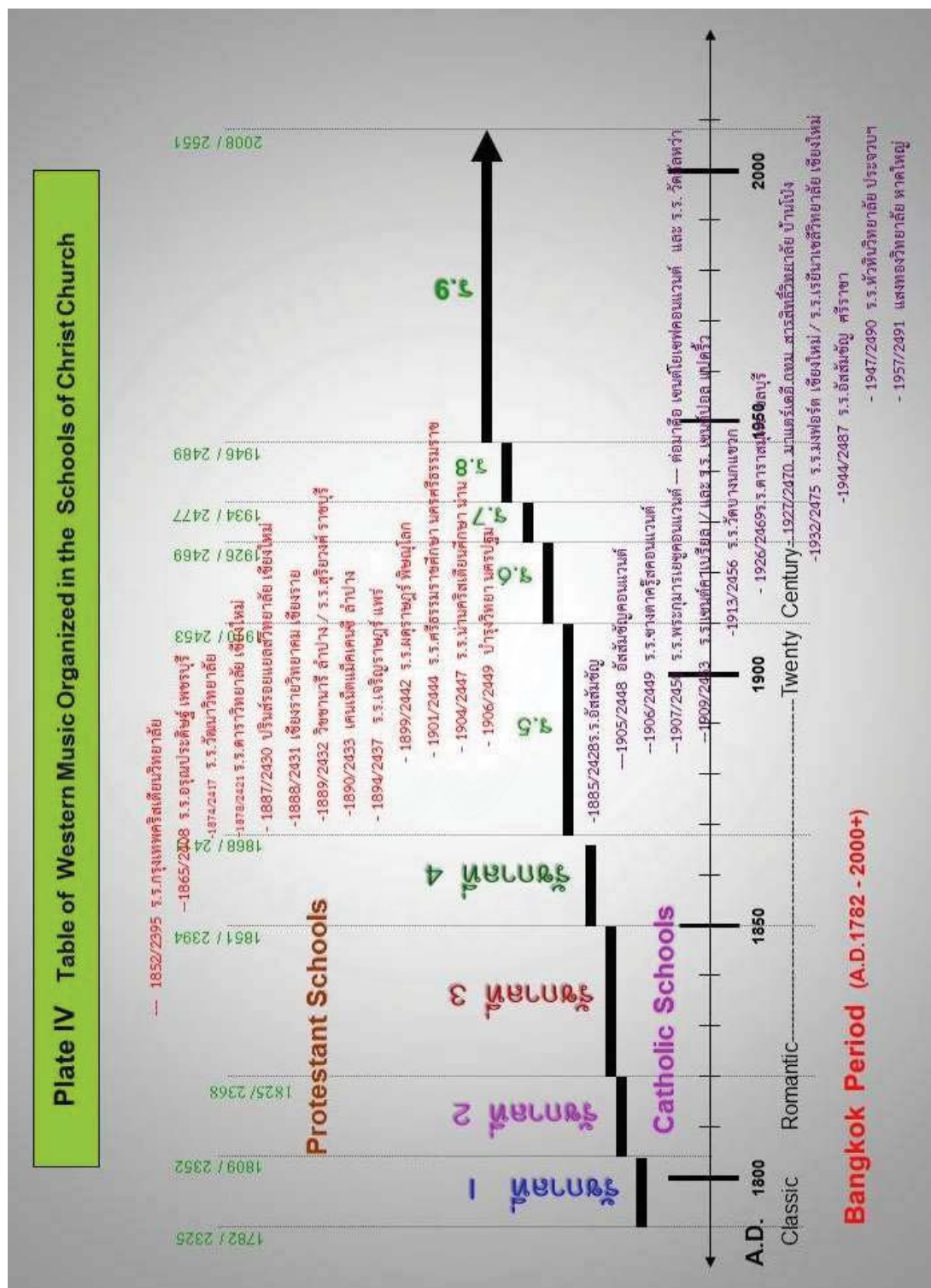
รูปภาพที่ 7.1 บุคคลที่ก่อให้เกิดพัฒนาการดนตรีตะวันตกในประเทศไทย

ภาพจาก ศาสตราจารย์เกียรติคุณ นายแพทย์พูนพิศ อมาตยกุล

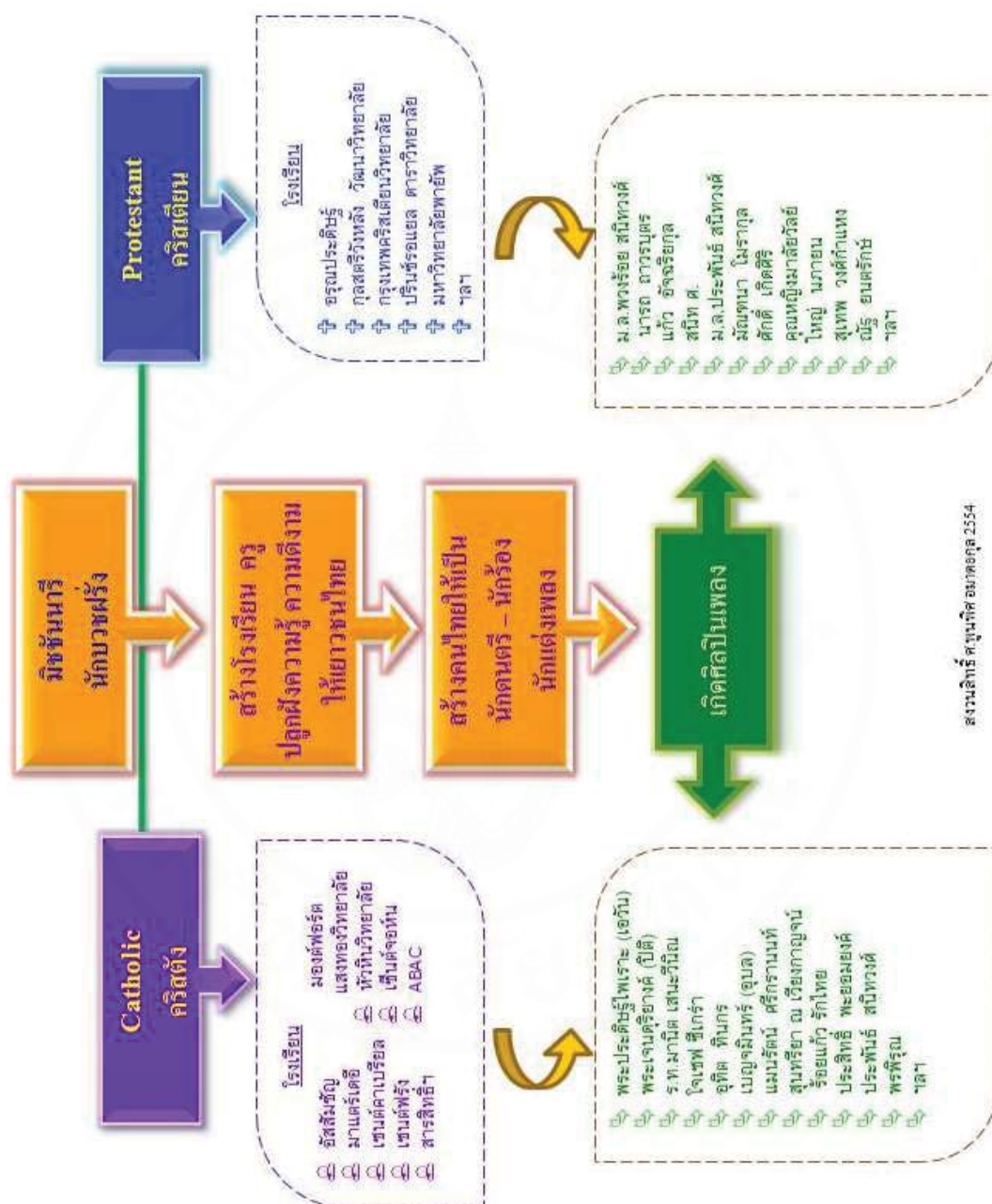

รูปภาพที่ 7.2 การเข้ามาของกลุ่มคนที่น่าสนใจที่นำดนตรีตะวันตกเข้าสู่สยาม

ภาพจาก ศาสตราจารย์เกียรติคุณ นายแพทย์พูนพิศ อมาตยกุล

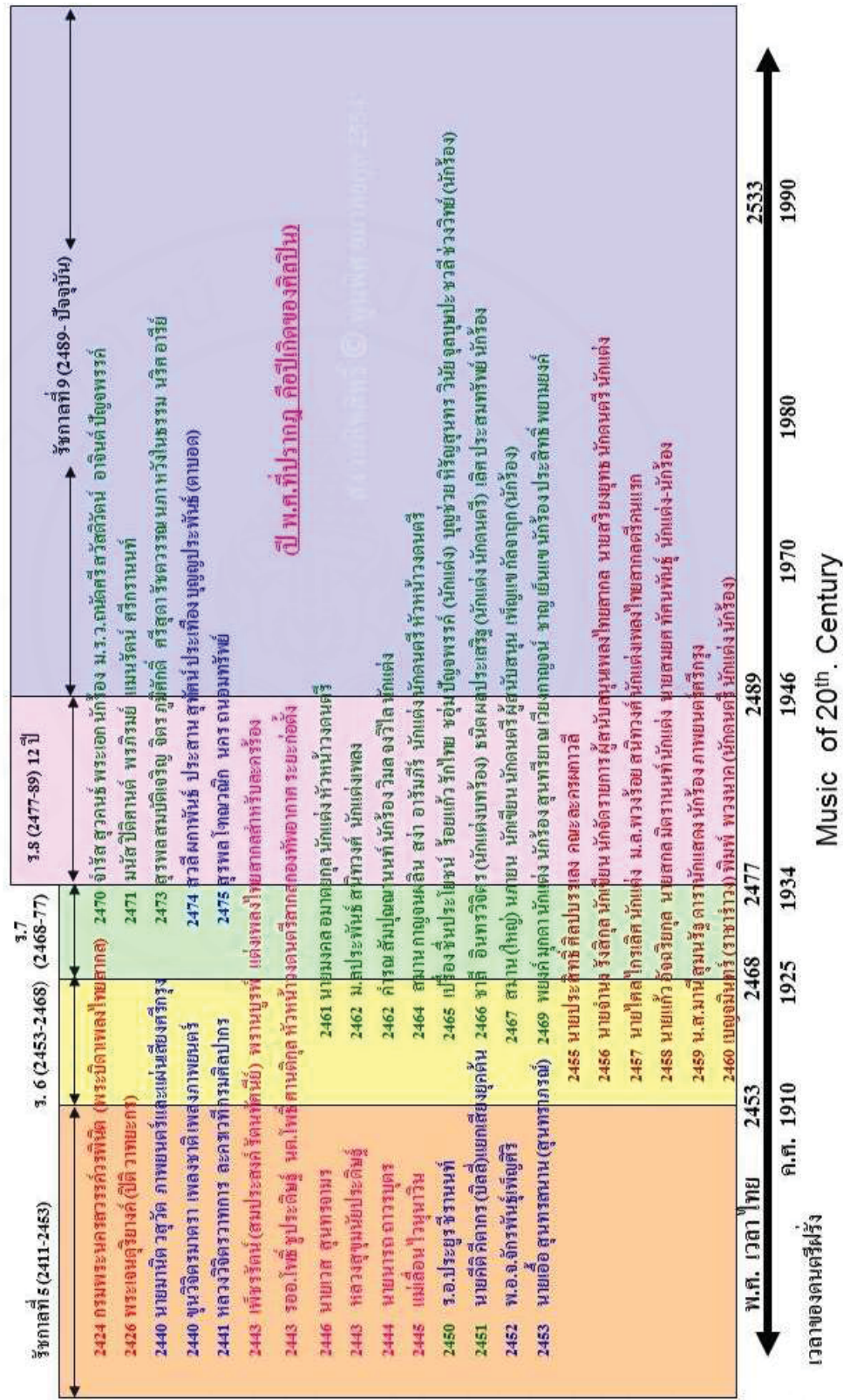
รูปภาพที่ 7.3 ลำดับการก่อตั้งโรงเรียนคริสต์ นิกายโรมันคาทอลิกและโปรเตสแตนท์ในประเทศไทย
ภาพจาก ศาสตราจารย์เกียรติคุณ นายแพทย์พูนพิศ อมาตยกุล

รูปภาพที่ 7.4 ผังกำเนิดศิลป์เพลงไทยสากล จากกลุ่มมิชชันนารี
ภาพจาก ศาสตราจารย์เกียรติคุณ นายแพทย์พนพิศ อมาตยกุล

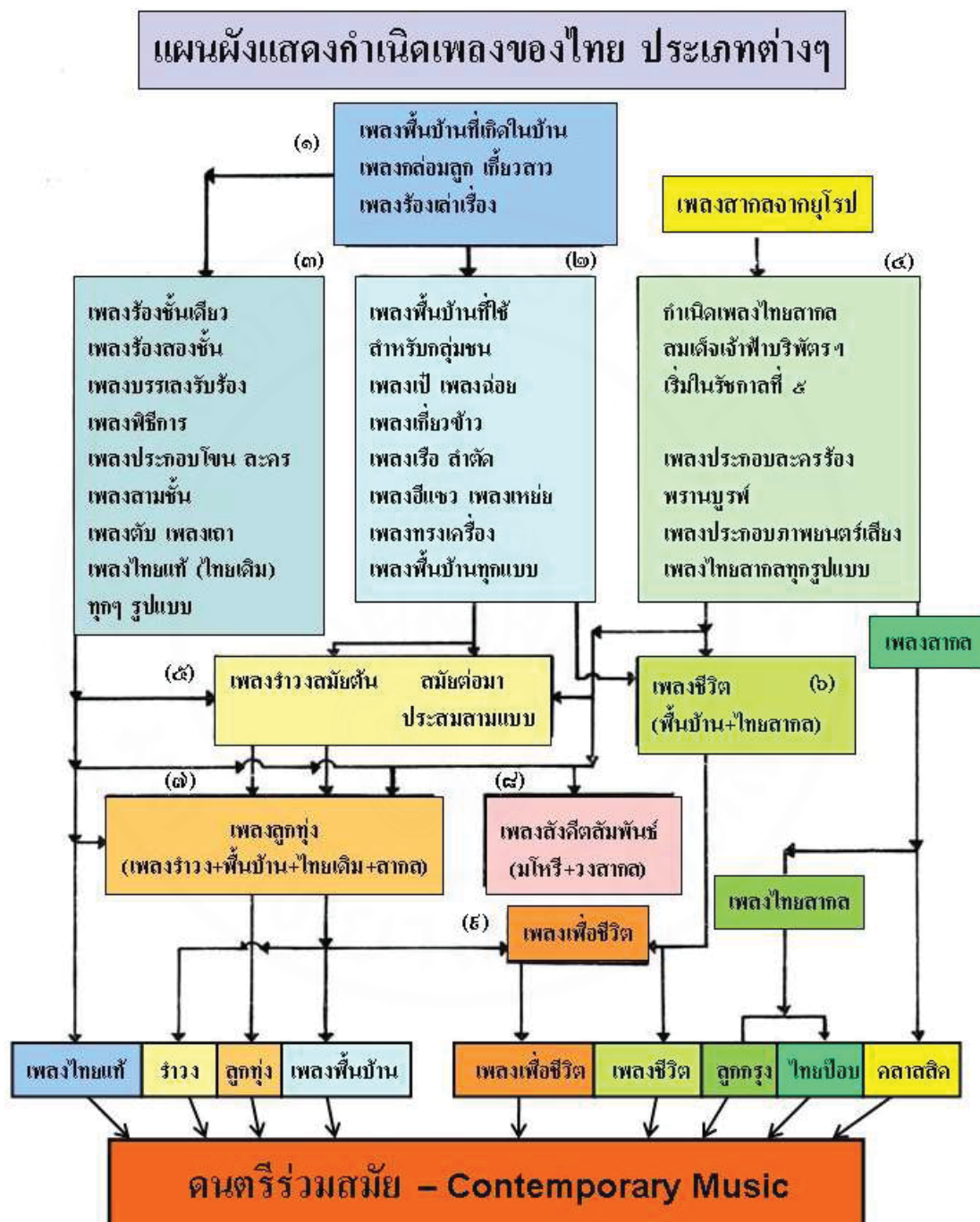
ผัง 1 นามศิลปินไทย ผู้ก่อเกิดและสืบทอดเพลงไทยสากล พ.ศ. 2424 – 2500

(อ้างอิง พูนพิศ ปาณกุล ศิลปินพระศรี 2554)

รูปภาพที่ 7.5 ผังนามศิลปินไทย ผู้ก่อเกิดและสืบทอดเพลงไทยสากล พ.ศ. 2424 -2500

ภาพจาก ศาสตราจารย์เกียรติคุณ นายแพทย์พูนพิศ อมาตยกุล

รูปภาพที่ 7.6 ผังกำเนิดเพลงของไทยประเภทต่างๆ

ภาพจาก ศาสตราจารย์เกียรติคุณ นายแพทย์พูนพิศ อมาตยกุล

7.2 ข้อเสนอแนะ

การศึกษาค้างนี้ ได้ทำการศึกษาพัฒนาการของคนตรีตะวันตกในสังคมไทย ในรอบ 100 ปี ซึ่งกินระยะเวลาในการศึกษา 6 รัชกาลด้วยกัน โดยสิ้นสุดการศึกษาในช่วงก่อนเกิดสงครามโลกครั้งที่ 2 เพียงปีเดียว ดังนั้นเพื่อให้เกิดความครบถ้วนสมบูรณ์ในการศึกษาเชิงประวัติศาสตร์การดนตรี จึงมีข้อเสนอแนะในประเด็นต่างๆ ดังต่อไปนี้

- (1) ทำการศึกษาการเปลี่ยนแปลง และพัฒนาการที่เกิดขึ้นเกี่ยวกับดนตรีตะวันตกในประเทศไทย หลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง – รัชกาลที่ 9
- (2) ควรทำการศึกษาธุรกิจการดนตรีตะวันตกในประเทศไทย ที่เข้ามามีบทบาทต่อผู้คนที่ทั้งในสังคมเมืองและสังคมรอบนอก
- (3) ศึกษาเปรียบเทียบดนตรีประกอบภาพยนตร์ไทย ซึ่งพบว่ามีพัฒนาการมาอย่างต่อเนื่องและสามารถแสดงให้เห็นถึงความคิดสร้างสรรค์ของศิลปินไทย บนพื้นฐานวัฒนธรรมไทย
- (4) ศึกษาประวัติศาสตร์ เรื่อง ดนตรีศึกษาในสมัยรัชกาลที่ 5 ทั้งในระบบราชสำนักและนอกราชสำนัก รวมทั้งหน่วยงานหรือองค์กรต่างๆ ที่ใช้ดนตรีตะวันตกในการเรียนการสอน
- (5) พัฒนาการของนักดนตรีแจ๊ส (Jazz) ในประเทศไทย
- (6) ศิลปิน และบุคคลที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับธุรกิจการดนตรีของประเทศในช่วงหลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง
- (7) ประวัติศาสตร์และพัฒนาการของคนตรีตะวันตกในสถานศึกษาตามภูมิภาคต่างๆ

ดนตรีฝรั่งในกรุงสยาม : พัฒนาการดนตรีตะวันตกในสังคมไทย ระหว่าง พ.ศ. 2384 – 2484

WESTERN MUSIC IN SIAM : THE DEVELOPMENT BETWEEN A.C.1841 – 1941

ณัฐชา นัจจนาวกุล 4937869 MSMS/D

ปร.ด. (ดนตรี)

คณะกรรมการที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ : พูนพิศ อมาตยกุล., ราชบัณฑิต, M.D., M.A.,
Ph.D., สุกรี เจริญสุข กศ.บ., M.M.E., D.A., อรวรรณ บรรจงศิลป์ B.ED., M.M.

บทสรุปแบบสมบูรณ์

1. ความสำคัญและความเป็นมาของหัวข้อวิจัย

สยามประเทศ เป็นดินแดนที่ปรากฏหลักฐานชัดเจน อยู่บนแผนที่ของนักเดินเรือชาวยุโรป มาตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 16 เมื่อครั้งกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี บันทึกการเดินทางและการค้าขายของชาวต่างชาติ ส่วนใหญ่ในยุคนี้ ระบุถึงความอุดมสมบูรณ์ของสยาม และความหลากหลายของผู้คนต่างเชื้อชาติ ที่อาศัยอยู่ในแผ่นดินนี้ จุดประสงค์ของชาวตะวันตกที่เข้ามาในสยามโดยมาก มักเริ่มต้นเรื่องการค้าขาย การเผยแพร่ศาสนา การทหารหรือเพื่อแสวงหาอาณานิคม

ชาวตะวันตกหลายชนชาติได้รับพระบรมราชานุญาต ให้ตั้งบ้านเรือนอยู่ในกรุงศรีอยุธยา เช่น โปรตุเกส ฮอลันดา อังกฤษ ฝรั่งเศส กลุ่มคนเหล่านี้ได้นำวิทยาการสมัยใหม่เข้ามา เช่น การก่อสร้างอาคารบ้านเรือน กำแพงเมือง ป้อมปราการ รวมทั้งงานศิลปกรรมด้านต่างๆ ทั้งทางด้านสถาปัตยกรรม ภาษา ศิลปะการดนตรี ฯลฯ โดยถ่ายทอดเข้าสู่สังคมและวิถีชีวิตของผู้คนที่ละน้อย จนก่อให้เกิดการเรียนรู้และเลือกรับวัฒนธรรมต่างถิ่นที่มีความหลากหลาย เข้ามาผสมผสานในสังคมสยามอย่างช้าๆ โดยเฉพาะศิลปะการดนตรี ซึ่งมีการถ่ายทอดความรู้และเลือกรับปรับใช้ให้เหมาะสมกับวัฒนธรรมของตนเองอย่างกลมกลืน แม้ว่าบางช่วงเวลาจะมีศึกสงคราม หรือเหตุการณ์ความไม่สงบของบ้านเมือง ทำให้การรับรู้และเรียนรู้ในวัฒนธรรมซึ่งกันและกันขาดช่วงไป แต่ทั้งนี้ก็ไม่ได้ทำให้การถ่ายทอดวัฒนธรรมดังกล่าวหยุดนิ่งไปแต่ประการใด

วัฒนธรรมดนตรีตะวันตก ได้เข้ามามีบทบาทอย่างช้าๆ หากแต่มีการขับเคลื่อนอยู่ตลอดเวลา โดยเฉพาะอย่างยิ่งความพยายามในการปรับใช้ เพื่อให้เหมาะสมกับวัฒนธรรมดั้งเดิม โดยประเพณีนิยมในการเลือกรับเครื่องดนตรีต่างชาติ เข้ามาไว้บรรเลงประกอบพระราชพิธี เช่น แตรสังข์ แตรทอง แตรฝรั่ง สันนิษฐานว่าเกิดขึ้นตั้งแต่ก่อนกรุงศรีอยุธยา ครั้นถึงรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว บทบาทของเครื่องดนตรีฝรั่งโดยเฉพาะแตร ได้ถูกนำมาใช้บรรเลงในโอกาสและวาระต่างๆ ทั้งเพื่อประกอบพระเกียรติยศและเพื่อความบันเทิง

ด้วยคุณลักษณะพิเศษที่สามารถโน้มน้าวให้ผู้ฟังดนตรี บังเกิดความชื่นชมและพึงพอใจ ผู้คนในสังคมสยามตั้งแต่สมัยอยุธยาจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ จึงสัมผัสกับดนตรีฝรั่ง ต่างวาระเวลาเรื่อยมาหลายร้อยปี เรื่องราวความนิยมในดนตรีฝรั่งที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับสังคมสยามนั้น ปรากฏในหลายรูปแบบด้วยกันและโดยมากจะให้ความสำคัญกับเหตุการณ์ และเรื่องราวของบุคคลตลอดจนงานดนตรี ที่เกิดขึ้นในระบบราชการ ซึ่งมีทั้งฝ่ายทหารและพลเรือนที่ส่งผ่านจากระบบราชการเป็นสำคัญ

งานวิชาการด้านประวัติศาสตร์ เรื่องชาวตะวันตกและดนตรีฝรั่งในสังคมสยามที่ผ่านมา นั้น ได้กล่าวถึง พัฒนาการของดนตรีฝรั่งในสยาม โดยส่วนใหญ่จะอยู่ภายใต้การนำเข้า และมีส่วนเกี่ยวข้องกับระบบราชการ สะท้อนให้เห็นว่าขอบเขตในการศึกษา ยังจำกัดอยู่ภายใต้กรอบความคิดที่ยึดติดกับกลไกของระบบการบริหารของราชสำนักและการก่อกำเนิดดนตรีฝรั่งในกรมกองทหารต่างๆ เท่านั้น

จากการศึกษาถึงปัจจุบัน ยังไม่พบการค้นคว้า เพื่อนำเรื่องราวเกี่ยวกับกิจกรรมดนตรีฝรั่งในลักษณะดังกล่าว มาพิจารณาอย่างจริงจัง ก่อให้เกิดช่องว่างทางการศึกษาที่เป็นปัญหาต่อการอธิบายปรากฏการณ์ทางประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้อง ไม่สามารถมองเห็นภาพรวมในการแพร่กระจายขยายตัวของงานด้านการปลูกฝังดนตรีฝรั่งในสังคมสยาม ของพื้นที่ส่วนบุคคลหรือเอกชน ซึ่งมีรายละเอียดแตกต่างไปจากพื้นที่ของระบบราชการ ตลอดจนกิจกรรมดนตรีฝรั่งที่เกิดขึ้นภายในครอบครัว ศาสนา การศึกษา ธุรกิจดนตรีที่ดำเนินการโดยบริษัทห้างร้านของกลุ่มพ่อค้าชาวตะวันตก และการเดินทางมาประกอบอาชีพของนักดนตรีต่างชาติ ฯลฯ บริบทต่างๆ เหล่านี้ ถือเป็นส่วนหนึ่งในการสนับสนุนการปลูกฝังดนตรีฝรั่งในสังคมสยามให้กระจายเป็นวงกว้างขึ้น

จากเหตุผลดังกล่าว ส่งผลให้ผู้วิจัย มีความตั้งใจที่จะศึกษาย้อนหลัง (Retrospective Studies) ในประเด็นเรื่อง “ดนตรีฝรั่งในกรุงสยาม : พัฒนาการดนตรีตะวันตก ระยะเวลา พ.ศ. 2384-2484” โดยทำการศึกษาประวัติศาสตร์เกี่ยวกับพัฒนาการของดนตรีฝรั่งในสังคมสยาม โดยเฉพาะอย่างยิ่งบทบาทของชาวตะวันตกที่มีส่วนในการปลูกฝังงานดนตรีฝรั่งให้กับผู้คนในสังคมสยามอย่างเป็นระบบ ทั้งในส่วนของราชสำนักและราษฎรและ ที่ส่งผลให้เกิดการปลูกฝังและแพร่กระจาย

วัฒนธรรมดนตรีฝรั่ง มาสู่สังคมสยาม ทั้งระบบราชสำนักและราษฎร อันเป็นองค์ประกอบสำคัญ ที่ทำให้เกิดกระบวนการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและพัฒนาการของดนตรีฝรั่งสืบต่อมาจนทุกวันนี้

2. วัตถุประสงค์ในการศึกษา

ศึกษาประวัติศาสตร์ การเข้ามาของดนตรีฝรั่ง พัฒนาการ และกระบวนการปลูกฝังดนตรีฝรั่งในสังคมสยาม ตั้งแต่ พ.ศ. 2384 - พ.ศ. 2484 (ค.ศ. 1841 - ค.ศ. 1941) รวมระยะเวลาทั้งสิ้น 100 ปี

3 สมมติฐานงานวิจัย

ดนตรีฝรั่ง ได้รับการปลูกฝังลงในแผ่นดินสยาม อย่างช้าๆ ตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาเรื่อยมา โดยบุคคลหลากหลายกลุ่ม อาทิ มิชชันนารี พ่อค้า นักดนตรี และทหาร มีการจัดการเรียนการสอนอย่างเป็นระบบชัดเจน มาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 จนเป็นที่นิยมในกลุ่มคนไทย จนสามารถใช้เป็นวิชาชีพได้ชัดเจนตั้งแต่ก่อนเกิดสงครามโลกครั้งที่ 2

4 ขอบเขตการศึกษา

ศึกษาประวัติศาสตร์และบริบทที่นำมาซึ่งพัฒนาการและกระบวนการปลูกฝังดนตรีฝรั่งในสังคมสยาม รวมถึงประโยชน์ที่ชาวสยามได้รับจากดนตรีฝรั่ง ในระหว่างปี พ.ศ. 2384 - พ.ศ. 2484 (ค.ศ. 1841 - ค.ศ. 1941)

5 วิธีดำเนินการวิจัย

(1) ผู้วิจัยใช้ระเบียบวิธีการศึกษาทางประวัติศาสตร์ (Historical Approach) และแนวทางการพินิจทางประวัติศาสตร์ (Historical Approach) ใช้วิธีวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้การวิจัยด้านเอกสาร (Documentary Research) เป็นหลัก นอกจากนี้ผู้วิจัยใช้วิธีการศึกษาประวัติศาสตร์จากคำบอกเล่า (Oral History) เป็นส่วนประกอบในการศึกษาและอธิบายพัฒนาการและการเปลี่ยนแปลงของดนตรีฝรั่งในสยาม

(2) ข้อมูลที่ใช้ในการค้นคว้าได้จากเอกสารชั้นต้น (Primary Sources) ทั้งที่ได้ตีพิมพ์และยังไม่ได้ตีพิมพ์ เช่น รายงาน จดหมาย บันทึกส่วนบุคคล หนังสือจดหมายเหตุ นอกจากนี้ยังทำการศึกษาเอกสารชั้นรอง (Secondary Sources) ได้แก่ ข้อมูลงานเขียนทางด้านประวัติศาสตร์สังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรม วิชานิพนธ์ต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับ งานเผยแพร่ศาสนาในสยาม การศึกษา การทหาร การค้า การทูต และการดนตรี นอกจากนี้ยังศึกษางานเขียน บทความข่าวหนังสือพิมพ์ ทั้งภาษาไทย และภาษาอังกฤษ รวมทั้งแหล่งข้อมูลที่เกี่ยวข้องทั้งในประเทศและต่างประเทศ ที่เป็นประโยชน์ต่อการศึกษา

(3) นำเสนอผลการศึกษาแบบการพรรณนาวิเคราะห์ (Analytical Description) โดยนำเสนอเนื้อหาแบบหัวเรื่อง (Topical Approach) ดำเนินการเขียนรายงานผลการศึกษา ในรูปแบบงานเขียนทางประวัติศาสตร์ โดยใช้การเขียนเชิงบรรยายเหตุการณ์ ตามลำดับชั้นเวลา ในระยะช่วงเวลาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2384 - พ.ศ. 2484 (ค.ศ. 1841 - ค.ศ. 1941) เป็นระยะเวลารวม 100 ปี

6 คำถามวิจัย

- (1) ประวัติศาสตร์การเข้ามาของดนตรีฝรั่ง เข้าสู่สังคมสยามด้วยลักษณะวิธีการอย่างไร
- (2) มีนักวิชาการดนตรีกลุ่มใดเข้ามาดำเนินการปลูกฝัง สอน ถ่ายทอดวิชาการดนตรี
- (3) การถ่ายทอด ปลูกฝัง ทำด้วยวิธีการอย่างไร ชาวสยามจึงยอมรับจนเกิดดนตรีแบบอย่างฝรั่งขึ้นเป็นการถาวรในสังคมไทย
- (4) ได้เกิดภาพรวมของดนตรีฝรั่งที่เป็นคุณต่อแผ่นดินและชาวสยาม และในลักษณะเด่น อย่างไรบ้าง

7 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

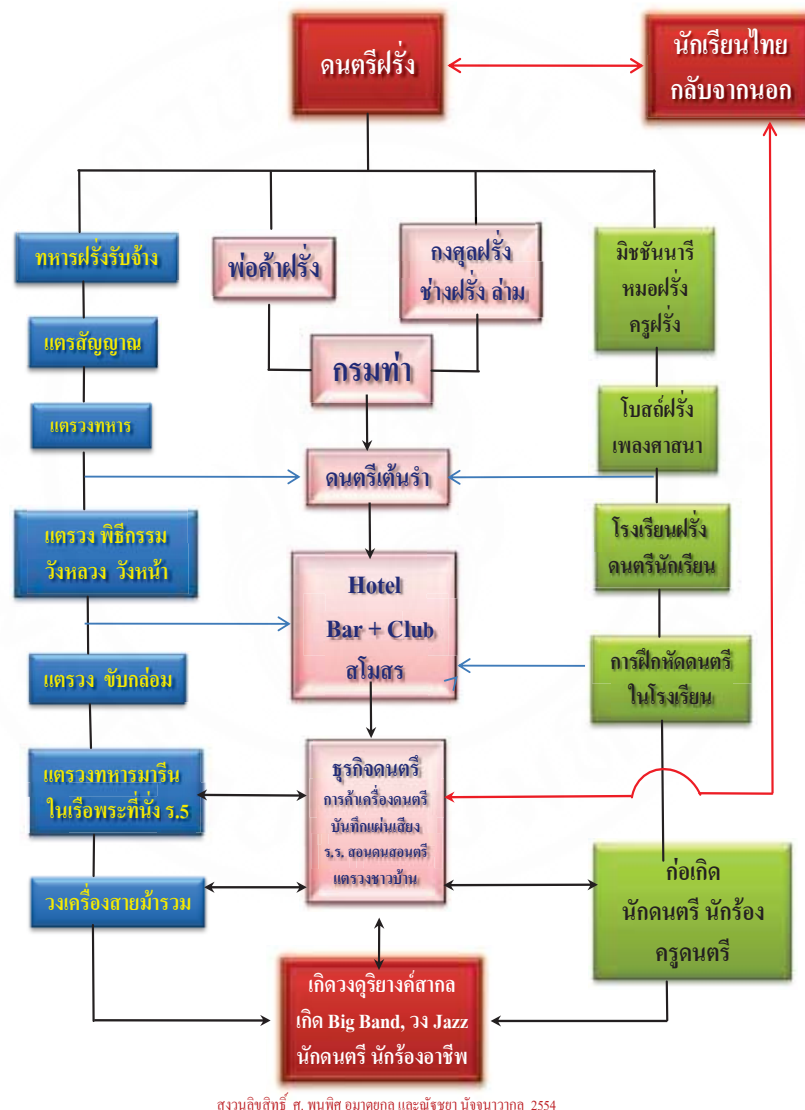
- (1) สร้างองค์ความรู้ใหม่เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ดนตรีฝรั่งในประเทศไทย
- (2) ทำให้ทราบประวัติศาสตร์ พัฒนาการและการปลูกฝังดนตรีฝรั่งในสังคมสยาม
- (3) สามารถบันทึกคุณูปการของบุคคลต่างๆ ที่มีบทบาทในการพัฒนาและปลูกฝังดนตรีฝรั่งในสังคมสยาม
- (4) ผลของการวิจัยนี้ สามารถนำไปเป็นข้อมูลพื้นฐานสำหรับการอ้างอิงเรื่องราวเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ พัฒนาการและการปลูกฝังดนตรีฝรั่งในประเทศไทย

8. ผลการศึกษา

งานศึกษาเรื่อง ดนตรีฝรั่งในกรุงสยาม : พัฒนาการดนตรีตะวันตกในสังคมไทย ระหว่าง พ.ศ. 2384 – 2484 มีความมุ่งหมายเพื่อต้องการศึกษาประวัติศาสตร์การเข้ามาของดนตรีฝรั่ง พัฒนาการ และกระบวนการปลูกฝังดนตรีฝรั่งในสังคมสยาม ตั้งแต่ พ.ศ. 2384 - พ.ศ. 2484 (ค.ศ. 1841 - ค.ศ. 1941) รวมระยะเวลาทั้งสิ้น 100 ปี

คงไม่สามารถคาดเดาได้ว่า เริ่มแรกนั้น เครื่องดนตรีตะวันตก ถูกนำเข้ามาใช้ในสังคมสยามโดยชาวยุโรปเมื่อใด แต่อย่างไรก็ตามในสมัยต้นกรุงศรีอยุธยา ได้มีการติดต่อและเชื่อมสัมพันธไมตรี และทำการค้าขาย ในฐานะเมืองท่าแห่งการค้าขายที่สำคัญแห่งหนึ่งในภูมิภาคเอเชียมานานแล้ว ขณะเดียวกันก็มีการทำงานเผยแพร่ศาสนาและการศึกษา จากชาวตะวันตก โดยราชสำนักสยามอนุญาตให้ชาวต่างชาติเข้ามาทำงานเผยแพร่ศาสนา รวมทั้งพระราชนัดดาที่ติดให้เป็นที่พักอาศัยสำหรับชาวต่างชาติที่อาสาเข้ามาช่วยการรบเมื่อประมาณ 250 ปีที่แล้ว ชาวตะวันตกที่เข้ามาเป็นกลุ่มคนที่นับถือคริสต์ศาสนามีทั้งที่เป็นหมอ ทหาร และครูสอนศาสนา กลุ่มคนเหล่านี้

เข้ามาทำงานและเป็นกลุ่มคนที่มีบทบาทในการปลูกฝังดนตรีตะวันตกในเวลาต่อมา ผลจากการศึกษา ครั้งนี้ พบว่าดนตรีฝรั่งจากยุโรป และสหรัฐอเมริกา เข้ามาสู่สยามรวม 4 แนวทาง ตามแผนภูมิดังนี้

สงวนลิขสิทธิ์ ศ. พูนพิศ อมาตยกุล และพระราชทาน บัณฑิตวิทยาลัย 2554

ผังแสดง 4 กลุ่มบุคคล ผู้ก่อเกิดเพลงไทยสากล (พูนพิศ ก.ย.2554)

จากแผนผังด้านบนสามารถนำเสนอเรื่องกลุ่มคนที่มีบทบาทในการนำดนตรีตะวันตกเข้ามาและถ่ายทอดสู่สังคมไทย สามารถนำเสนอเป็นประเด็นได้ ดังนี้

8.1 กลุ่มนักดนตรีตะวันตกในสังกัดทหาร

ปรากฏหลักฐานการเข้ามาของกองกำลังทหารโปรตุเกส ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2054 (ค.ศ. 1511) ในฐานะกองทหารอาสาช่วยการรบและ สอนวิธีการใช้อาวุธยุทธโศปกรณ์และยุทธวิธีที่ทันสมัยของฝรั่ง แตรถูกนำเข้ามาใช้เพื่อการบอกสัญญาณในการรบ กระทั่งกลุ่มทหารและมิชชันนารีฝรั่งเศสได้เข้ามามีบทบาทในราชสำนัก ขณะเดียวกันก็มีการนำเครื่องดนตรีประเภทต่างๆ เข้ามาใช้กับดนตรีหลวง สำหรับวงประโคมเพื่อประกอบพระเกียรติยศของพระมหากษัตริย์ ในขณะที่คนไทยเรียกแตรให้สัญญาณเหล่านี้ว่า แตรวิไลดา มาจนทุกวันนี้

ภาพ แตรวิไลดา และแตรอง

เมื่อไทยเปิดประเทศในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เริ่มขึ้น วงหลวงและวงหน้าต่างก็มีการฝึกทหารการฝึกทหารแบบยุโรปเริ่มต้นโดยชาวอังกฤษ 2 คนคือ กัปตันนอค และ กัปตันอิมเป** ซึ่งทั้ง 2 คนเดินทางมาจากประเทศอินเดียการฝึกทหารอย่างยุโรปเริ่มต้นขึ้นด้วยการใช้แตรสัญญาณเพื่อประกอบการเดินแถวและสวนสนามขณะเดียวกันก็มีการใช้เพลง God ครั้งแรกในเดือนธันวาคม ปี 1861 จนกระทั่งรัฐบาลปรัสเซีย ได้ส่งทูตเข้ามาเจริญสัมพันธไมตรีในสมัยรัชกาลที่ 4 พร้อมกับเรือชื่อ Arcona พร้อมกับกองดุริยางค์ทหารขณะเดียวกันก็ได้ช่วยสอนทหารไทยให้เล่นแตรวงไปด้วยซึ่งในขณะนั้นรัชกาลที่ 4 ได้ส่งซื้อแตรฝรั่งมาจากกรุงเบอร์ลินประเทศเยอรมันนี้แต่ยังไม่มีใครสามารถเล่นได้ หลังจากการฝึกฝนผ่านไปเหล่าทหารดุริยางค์ของไทยก็สามารถอ่านโน้ตตะวันตกและบรรเลงเพลง เยอรมันได้ 1 – 2 เพลง ภายในเวลาไม่ช้า

กองแตรวงสมัยรัชกาลที่ 4 ภาพจากวัดปฐมวราชาราม

ในขณะที่วังหน้าในสมัยรัชกาลที่ 5 มีกองแตรวง ที่ได้รับการพัฒนามาตั้งแต่สมัยพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยมาในสมัยพระองค์เจ้ายอด้ยงยศ มีครูแตรท่านหนึ่งชื่อ จาคอปไฟท์ (Jacob Feit) เข้ามาทำหน้าที่ครูฝึกทหารแตรให้กับวังหน้า ตั้งแต่ปี พ.ศ.2410 และเสียชีวิตในประเทศไทยเมื่อปี พ.ศ.2452

กระทั่งในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงสานต่อกองแตรวงทหารวังหลวงต่อมา จากการก่อตั้งกองทหารมหาดเล็กรักษาพระองค์ ซึ่งมีพระองค์เจ้าสุขสวัสดิ์ อิศรอุดมเดช เป็นผู้บังคับบัญชา และมีพัฒนาการมาเรื่อยๆ และต่อมาในปี พ.ศ.2420 มีครูแตรวงสัญชาติ อิตาลี-อเมริกัน ชื่อ ร้อยเอก ฟุสโก (M. Fusco) ได้มีบทบาทเข้ามาดูแลกองแตรวงของทหารมาริน จากนั้นจึงได้มีการก่อตั้งกองกำลังทหารเรือเรียกว่ากรมเรือพระที่นั่งเวสชาติศรี ซึ่งต่อมามีเรือมหาจักรีเป็นเรือพระที่นั่งประจำพระองค์ กับต้นฟุสโกได้ทำงานให้กับทหารเรือมากกว่า 25 ปี

แตรวงทหารบกและทหารเรือต่างก็ได้ผ่านการฝึกฝนจากครูแตรต่างชาติมาเป็นอย่างดี และสามารถสร้างคนไทยให้เป็นนักดนตรีตะวันตกที่มีฝีมือจนสามารถทำงานในตำแหน่งผู้ควบคุมวง หรือที่เรียกกันว่า Band Master ได้ พระวาทิตวรเทศและหลวงสนองกรรณไพเราะเป็นผู้ที่สร้างนักดนตรีตะวันตกในกองทัพในเวลาต่อมา ในรัชกาลที่ 5 นั้นพบว่ามีกองแตรวงในสังกัดทหารบกมากกว่า 13 วง ไม่เพียงแต่ทำหน้าที่บรรเลงเป็นกองทหารเกียรติยศเท่านั้น ในบางครั้งก็มีหน้าที่บรรเลงดนตรีทั้งในรูปแบบที่เป็นเพลงไทยเดิมและบทเพลงสมัยนิยม ตัวอย่างเช่น กรมทหารราบที่ 3 และกรมทหารเรือได้บันทึกแผ่นเสียงดนตรีและเพลงร้องในปี พ.ศ.1905

แผ่นเสียงกองเตรวทหารเรือ(ซ้าย) และกองเตรวทหารบก (ขวา)

นับตั้งแต่ปี พ.ศ.2452 ภายหลังจากทูลกระหม่อมบริพัตรได้เสด็จกลับจากการศึกษาที่เบอร์ลินเป็นเวลา 12 ปี ท่านได้เรียนดนตรีตะวันตกและหลักการประพันธ์ดนตรี ในขณะที่ท่านักในยุโรป หลังจากนั้นจึงทรงกลับมาสอนและให้คำแนะนำด้านดนตรีตะวันตกแก่กองทัพเรือ เมื่อเสด็จกลับมาทำงานในช่วงแรกในปี พ.ศ.2445 ทรงเริ่มเขียนและนิพนธ์บทเพลงตะวันตกไว้หลายเพลงด้วยกันทั้งในจังหวะ Waltz, Polka และ Marching ทรงมีผลงานพระนิพนธ์บทเพลงเหล่านี้ไว้ประมาณ 14-16 เพลง ซึ่งล้วนแล้วแต่เป็นโน้ตทางเตรวขณะเดียวกันก็ทรงนำบทเพลงเหล่านี้ไปใช้กับกองทหารบกด้วย เช่น เพลงมาซัรบิพัตร มาซัรดำรง วอลซ์ประชุมพล วอลซ์เมฆขรา และโปลก้ามณฑาทอง

สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าจักรพงษ์ภูวนาถ ทรงรับครูเตรวชาวอิตาเลียน มีชื่อว่า ครูन्छซารี โดยเข้ามาทำงานให้กับกรมเตรวทหารบก ส่งผลให้กองดุริยางค์ทหารบกได้รับการพัฒนาและมีชื่อเสียงขึ้น ครูन्छซารี เป็นบุคคลแรกที่ก่อตั้งวงเครื่องสายฝรั่งในสมัยรัชกาลที่ 6 ถึงกับได้รับรางวัลพระราชทานเป็นเหรียญมหาพิชัยมงกุฎ จักรรัชกาลที่ 6 ดังนั้นท่านจึงได้สร้างวงเครื่องสายฝรั่งวงที่ 2 ให้กับราชสำนักในปี พ.ศ.2458 ซึ่งเป็นช่วงเวลาก่อนสงครามโลก 4 ปี ครูन्छซารีได้รวมวงเครื่องสายฝรั่งทั้ง 2 วง ซึ่งมีขนาดใหญ่มาแสดงอุปรากร เรื่อง Cavalleria Rusticana ของมัสกัญญี่ ณ โรงละครหลวง สวนมิสกวันโดยมีชาวอิตาเลียนเป็นผู้ขับร้องเป็นการแสดงอุปรากรครั้งแรกในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ต่อมา ครูन्छซารี ได้ถึงแก่กรรมที่ กรุงเทพฯ ในปี พ.ศ. 2462 ชื่อของเค้าได้ถูกบรรจุให้เป็นบุคคลสำคัญที่มีส่วนในการพัฒนาวงเครื่องสายฝรั่งหลวงในปี พ.ศ.2456

ต่อมาในยุคที่ดนตรีเต้นรำได้รับความนิยม มากขึ้นโดยเฉพาะในเมืองหลวง วงดนตรีทหารบกจึงหันมาทำวงดนตรีเพื่อใช้เต้นรำ ซึ่งถือเป็นกิจกรรมที่ได้รับความนิยมเป็นอย่างมาก วงบิกแบนด์ ที่มีชื่อในสมัยนั้น คือ วงดุริยโยธิน มีหัวหน้าวงคือนายจำปา เลิศสำราญ ซึ่งเคยเป็นนักเรียนในกองเตรวมหาดเล็กมาก่อน กลุ่มนักดนตรีอาชีพเหล่านี้สามารถพัฒนางานดนตรีเตรวให้มีความโดดเด่นในแพ้น

นอกจากครูฝรั่งแล้ว ยังมีนักดนตรีของไทยที่รับราชการในหน่วยงานทหาร ซึ่งได้รับการถ่ายทอดความรู้ทางด้านดนตรีตะวันตกอีกเป็นจำนวนมาก ดังปรากฏรายชื่อนายทหารที่เป็นครูสอนแถวจากเอกสารการตั้งกรมกองทหารที่กระจายอยู่ตามหัวเมืองต่างๆ และกลุ่มคนเหล่านี้เองที่มีบทบาทในการสอนดนตรีตะวันตก โดยเฉพาะแถวให้แก่วัฒนรักษ์ทั่วไปในแต่ละท้องถิ่น ส่งผลให้ค่านิยมของวัฒนธรรมดนตรีฝรั่งขยายขอบเขตกว้างขวางเป็นที่รับรู้อย่างแพร่หลายมากยิ่งขึ้น

บุคคลสำคัญที่มีส่วนในการพัฒนาการดนตรีตะวันตกในประเทศไทย ซึ่งเป็นชาวต่างชาติ นั้น มีด้วยกัน 4 ท่านคือ ครูสุ ฐุสเซน ครูจากอป ไฟต์ ครูฟูสโก และ ครูนาซารี ซึ่งทั้งหมดนี้เป็นครูชาวต่างชาติที่เข้ามารับราชการในราชสำนัก มีบทบาทในการพัฒนาแถวมาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 4 – รัชกาลที่ 6 และทุกท่านก็เสียชีวิตในประเทศไทยกันทุกคน ครูแถวเหล่านี้ได้เข้ามาปลูกฝังวิชาการแถวให้กับเหล่ากองแถวทหารมหาดเล็ก กรมทหารเรือ และสร้างวงเครื่องสายฝรั่งให้สำเร็จได้ก่อนสงครามโลกครั้งที่ 1 มีนักเรียนที่ศึกษาเล่าเรียนวิชาการแถวกับครูเหล่านี้กว่า 100 คน และเข้าประจำการในกรมทหารบก กว่า 11 กอง และกรมทหารเรืออีก 3 กอง นอกจากนี้ยังมีกลุ่มคนที่มีความรู้เรื่องดนตรีตะวันตกผ่านกลุ่มโรงเรียนคริสต์ ซึ่งผ่านการปลูกฝังความรู้เรื่องดนตรีตะวันตกมาจากมิชชันนารี กว่า 28 โรงเรียน สิ่งเหล่านี้จึงก่อให้เกิดนักดนตรี ศิลปินจำนวนมากออกสู่สังคม และวงการบันเทิง ทั้งที่เป็นนักประพันธ์ นักดนตรี และศิลปินแห่งชาติ

8.2 ความสัมพันธ์ทางการทูตกับการเข้ามาของคนฝรั่ง

ในช่วงศตวรรษที่ 16-17 จากการที่ชาวต่างชาติ เช่น โปรตุเกส ฮอลันดา อังกฤษ และ ฝรั่งเศสเดินทางเข้ามาในกรุงศรีอยุธยาเป็นจำนวนมากนั้น บุคคลเหล่านี้ต่างก็มีจุดประสงค์ในการเดินทางเข้ามาต่างกันไป บ้างก็มาเพื่อการค้าขาย และการศาสนา ชาวตะวันตกส่วนมาก ใช้พื้นฐานความรู้ทางดนตรีตะวันตกซึ่งได้รับมาจากดนตรีในศาสนาเป็นพื้นฐาน มาเป็นเครื่องมือในการผ่อนคลายและสร้างความเพลิดเพลินให้กับตนเอง ในขณะที่เดียวกันก็ก่อให้เกิดการรับรู้ของผู้คนในสังคมเดียวกัน ตามมาอีกด้วย จากระบบการค้าของประเทศในสมัยอยุธยาจนถึงรัตนโกสินทร์ตอนต้น ถูกผูกขาดการค้าดำเนินงานภายใต้สังกัด กรมท่า โดยแบ่งออกเป็น กรมท่าซ้าย ซึ่งควบคุมดูแลการค้าขายในฝั่งตะวันออก เช่น จีน เวียดนาม กัมพูชา และญี่ปุ่น. อยู่ในการดูแลของกลุ่มขุนนางที่ใช้ภาษาจีนในการติดต่อสื่อสาร เป็นสำคัญ

ส่วนกรมที่ดูแลการค้าขายกับประเทศทางฝั่งตะวันตกนั้น คือ กรมท่าขวา ซึ่งได้แก่ อินเดีย กลุ่มประเทศในแถบอารเบีย ยุโรป อเมริกา เป็นต้น กลุ่มขุนนางที่ดูแลประเทศเหล่านี้ คือเหล่าขุนนางสกุลขุนนาง ซึ่งต้องมีความสามารถในการเป็นล่ามภาษาเหล่านี้ได้ด้วย

ขุนนางในกรมท่าขวาส่วนใหญ่ เป็นกลุ่มบุคคลสำคัญที่มีส่วนในการปลูกฝังดนตรีตะวันตก ในสังคมสยาม ขณะเดียวกันก็มีชาวต่างชาติหลากหลายสาขาอาชีพเดินทางเข้ามา เช่น พ่อค้า ล่าม แรงงาน และกลุ่มคนที่มีความรู้ในวิทยาการต่างๆ เช่น วิศวกร สถาปนิก แพทย์ นักวิทยาศาสตร์

ซึ่งเข้ามาทำงานในสยามในสาขาอาชีพที่ต่างกันไป จึงทำให้ขุนนางสกุลขุนนาค โดยมีสมเด็จพระเจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ (ช่วง บุนนาค) เป็นผู้กำกับดูแลกรมท่าขวา จึงมีหน้าที่ในการเลี้ยงรับรองชาวตะวันตกที่เข้ามาเจริญสัมพันธไมตรี และในขณะเดียวกันต้องมีความรู้ความเข้าใจในขนบธรรมเนียมตะวันตก รวมทั้งธรรมเนียมในการเลี้ยงรับรองต่างๆเป็นอย่างดีอีกด้วย

แตงแดง เป็นความบันเทิงอย่างหนึ่งของราชสำนักที่อยู่ในความรับผิดชอบของบ้านขุนนาค ในขณะเดียวกันราชสำนักก็สานต่อแตงแดงเรื่อยมา พบว่าในช่วงปลายรัชกาลที่ 4 จนถึงต้นรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้มีการว่าจ้างครูแตงแดง ฝรั่งเศส เข้ามาสังกัดอยู่ในกองกำลังทหาร ซึ่งควบคุมโดยเจ้าพระยาศรีสุริยวงศ์ (ช่วง บุนนาค) และเจ้าพระยาสุรวงศ์ไวยวัฒน์ (วร บุนนาค) เช่น ครูโชบริเอ มิสเตอร์เฮวเคน หรือ ครูยูเซน ซึ่งมีหน้าที่ดูแลกองแตงแดงในบ้านขุนนาค เพื่อใช้บรรเลงประกอบการเต้นรำและขับกล่อมในงานเลี้ยง ดังที่ปรากฏเป็นข่าวในหนังสือพิมพ์หลายฉบับ เช่น ตัวอย่างงานเลี้ยงเนื่องในวันพระราชสมภพของพระเจ้าอยู่หัว ซึ่งรายงานเหล่านี้ยังได้กล่าวถึงความสนุกสนานในงานเลี้ยงและการเต้นรำข้ามคืนของชาวตะวันตก

8.3 การเผยแพร่วัฒนธรรมและการก่อตั้งโรงเรียนคริสต์

กลุ่มคนที่มีบทบาทสำคัญมากอีกกลุ่มหนึ่งในการนำดนตรีตะวันตกเข้าสู่สังคมสยาม คือกลุ่มผู้เผยแพร่วัฒนธรรม ช่วงระยะเวลามากกว่า 170 ปี ในสมัยกรุงศรีอยุธยา ที่ดนตรีตะวันตกได้ถูกนำเข้ามาโดยชาวโปรตุเกส ฮอลันดา และฝรั่งเศส ฯลฯ (พ.ศ.2061-2231) กลุ่มคนเหล่านี้มีความรู้ในเรื่องดนตรีศาสนาและในขณะเดียวกันก็นำเอาการขับร้องประสานเสียง โน้ตเพลงฝรั่ง และเครื่องดนตรีฝรั่งเข้าสู่ราชสำนักสยาม โดยเฉพาะอย่างยิ่งแตงแดง ซึ่งได้ถูกนำเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของดนตรีประโคมในราชสำนักตั้งแต่ศตวรรษที่ 17 เป็นต้นมา คนไทยได้รับรู้ถึงดนตรีตะวันตกผ่านกลุ่มบาทหลวงและมิชชันนารีมานานแล้ว ทั้งจากการขับร้องเพลงสวด เพลงนมัสการในโบสถ์คริสต์ อย่างไรก็ตามการทำงานของกลุ่มผู้เผยแพร่วัฒนธรรมในสมัยอยุธยาที่ต้องหยุดชะงักลง ในช่วงปี พ.ศ. 2263 เนื่องจากเหตุผลความขัดแย้งทางการเมือง ส่งผลให้กลุ่มผู้คนที่นับถือคริสต์ศาสนาต้องย้ายออกไปอยู่ตามสถานที่ต่างๆ เช่น จันทบุรี เป็นต้น

นับตั้งแต่ในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นต้นมา (พ.ศ.2368 – 2394) จนถึงปัจจุบัน ดนตรีตะวันตก ได้ถูกปลูกฝังลงในเยาวชนไทยโดยมิชชันนารี และบาทหลวง การศึกษาตามแบบแผนตะวันตก โดยมีกลุ่มมิชชันนารี (โปรเตสแตนต์) เป็นผู้นำ ประสบผลสำเร็จอย่างมากในภายหลังของประเทศไทย นับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2393 เป็นต้นมา กว่า 100 โรงเรียนทั่วประเทศ ได้มีการปลูกฝังและถ่ายทอดความรู้ทางด้านดนตรีตะวันตก สะท้อนให้เห็นจากการก่อตั้งวงดนตรีประเภทต่างๆ ทั้งแตงแดง คณะขับร้องประสานเสียง รวมไปถึงความรู้เรื่องทฤษฎีดนตรีการเรียบเรียงเสียงประสาน และการประพันธ์เพลง ผ่านการเรียนการสอน ซึ่งโดยมากกลุ่มคนที่เข้ามาทำงานเผยแพร่วัฒนธรรม จะมีความสามารถทางด้านดนตรีตะวันตกอยู่แล้ว กว่า 200 ปี ที่ดนตรีตะวันตกเข้ามามีบทบาทในระบบ

การศึกษาของไทย มีนักเรียนจำนวนมากที่ได้ความรู้ และนำไปประกอบวิชาชีพต่างๆ ในสังคมได้ ทั้งนักประพันธ์ ศิลปิน นักร้อง นักแสดง ตลอดจนได้รับเกียรติให้เป็นศิลปินแห่งชาติ นักดนตรีที่มีชื่อเสียง เช่น พระเจนดุริยางค์ (ปีเตอร์ โฟท์) พระประดิษฐไพเราะ (อัมโบรซิโอ วัน วาระศิริ) หม่อมหลวงพวงร้อย อภัยวงศ์ หม่อมหลวงประพันธ์ สนิทวงศ์ นายนาถ ถาวรบุตร นายแมนรัตน์ ศรีกรานนท์ หม่อมหลวงอัสนี ปราโมช เป็นต้น

เชิ็บโน L. M.

Selected by Kim Poon, Petchaburi, Siam.

ปท ๑๘ L. M.

๑ มีที่หนึ่งนั้น ชื่อเมืองสวรรค์ อยู่ชั้นบนฟ้า เป็นที่อาศัย สนุกเพลิดเพลิน คนดีสง่า เมื่อนั้นว่าทวยไป อยู่ในที่นั้น	ไฟไหม้ไม่เว้น ผู้มีศำเป็น เพื่อนในไฟนั้น เป็นนิรันดร์ ๔ เราท่านได้รู้ว่ามีอยู่ มากนักแน่หนา แต่ข้าอยากได้ นายไต่หูดอกบน ก้อนวันม้วยมร ขอไปสวรรค์ บายนั้นทวยไป
๒ มีที่หนึ่งไซ้ ชั่วแต่เปลวไฟ ตกไหม้ทุกวัน เรียกวันนรก คนตกจะหนัก ถ้าทวยไทยกัน คนอื่นทวยเป็นนิกายไม่เว้น	๕ ข้ายังไม่ม้วย ขอพระเจ้าช่วย คนจิระคนใจ ให้ข้าพ้นทุกข์ ก่อนทวยม้วยให้กลับดี พ้นโดยพ้นทุกข์ เป็นสุขนิรันดร์
๓ ผู้ใดมีโทษ พระองค์พิโรธ ลงโทษเจ้าเข็น อยู่เนกใหญ่	

18

SEQUEL. No. 74. 4/4

Guide me, O Thou great Jehovah.

๑ ใต้เงาไม้ใหญ่ ชั่วครู่
อยู่ด้วยคนชั่วชั่วชั่ว
๒ ใต้เงาไม้ใหญ่ ชั่วครู่
อยู่ด้วยคนชั่วชั่วชั่ว
๓ ใต้เงาไม้ใหญ่ ชั่วครู่
อยู่ด้วยคนชั่วชั่วชั่ว
๔ ใต้เงาไม้ใหญ่ ชั่วครู่
อยู่ด้วยคนชั่วชั่วชั่ว
๕ ใต้เงาไม้ใหญ่ ชั่วครู่
อยู่ด้วยคนชั่วชั่วชั่ว
๖ ใต้เงาไม้ใหญ่ ชั่วครู่
อยู่ด้วยคนชั่วชั่วชั่ว
๗ ใต้เงาไม้ใหญ่ ชั่วครู่
อยู่ด้วยคนชั่วชั่วชั่ว
๘ ใต้เงาไม้ใหญ่ ชั่วครู่
อยู่ด้วยคนชั่วชั่วชั่ว
๙ ใต้เงาไม้ใหญ่ ชั่วครู่
อยู่ด้วยคนชั่วชั่วชั่ว
๑๐ ใต้เงาไม้ใหญ่ ชั่วครู่
อยู่ด้วยคนชั่วชั่วชั่ว

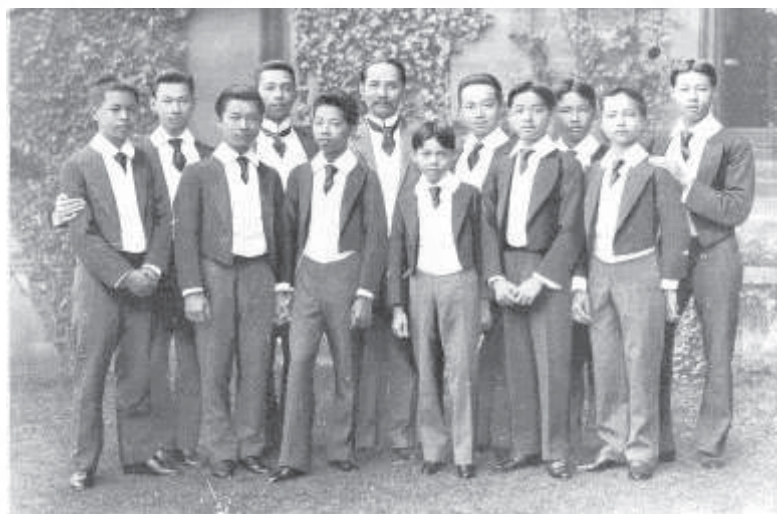
เพลงสวดพร้อมสกออร์โนเพลง

แถวโรงเรียนอัสสัมชัญในสมัยรัชกาลที่ 5

8.4 นักเรียนนอกกับบทบาทในการพัฒนาดนตรีตะวันตก

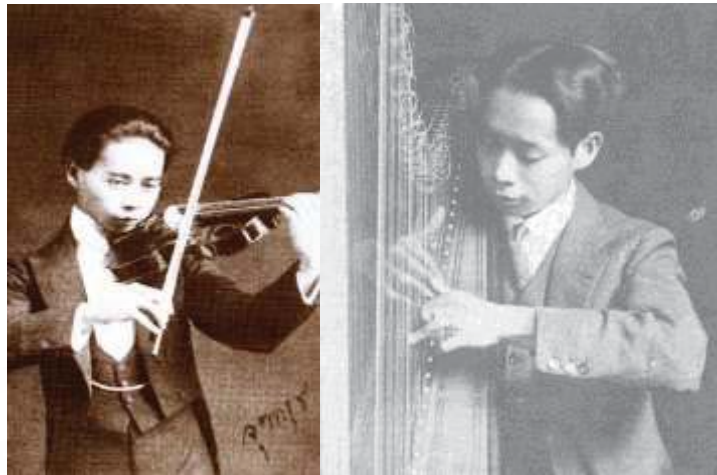
ในสมัยรัชกาลที่ 6 มีกลุ่มพระบรมวงศานุวงศ์จำนวนมากที่เสด็จกลับ ภายหลังจากที่ทรงไปศึกษาต่อยังต่างประเทศ หลายพระองค์ได้ทรงเรียนภาษาอังกฤษในประเทศก่อนเสด็จไปศึกษาต่อยังยุโรป ในขณะเดียวกันหลายพระองค์ที่ทรงชื่นชอบในการดนตรีตะวันตกก็ได้้นำการดนตรีตะวันตกเข้ามาสู่สยาม เช่น เครื่องดนตรี โน้ตเพลง และความรู้ทางการดนตรี จากนั้นจึงได้ก่อตั้งเป็นวงดนตรีส่วนตัวในประเทศไทย

King Rama V & His 11 sons in Europe, 1907.

King Rama VI and Music Friends (Europe, 1905)

HRH. Prince Juthatoot, Brother of King Rama VI Studied Music in Europe, 1911.

ยกตัวอย่างกลุ่มนักเรียนนอกที่มีบทบาททางด้านดนตรีตะวันตกในประเทศไทย ซึ่งส่วนใหญ่จบการศึกษาและเรียนรู้การดนตรีตะวันตกจากต่างประเทศ ทั้งในยุโรปและสหรัฐอเมริกา เช่น พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงสำเร็จการศึกษาจากประเทศอังกฤษ และทรงสนพระทัยเรื่องการละครและการดนตรี สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ กรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์ ทรงมีความสนใจเรื่องการดนตรีและการประพันธ์เพลง ในขณะที่ศึกษาอยู่ ณ ประเทศอังกฤษ สมเด็จพระเจ้า ลูกเธอเจ้าฟ้านครสวรรค์วรพินิต ทรงมีความสามารถเรื่องเครื่องลมทองเหลือง (Brass Band) และการเรียงเรียงเสียงประสานในบทเพลง สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าจุฑาธุชธราดิลก ทรงมีความถนัดเรื่องการบรรเลงเครื่องสาย โดยเฉพาะไวโอลิน (Violin) และพิณฝรั่ง หรือ ฮาร์ป (Harp) ในขณะที่ทรงศึกษาต่ออยู่ที่ประเทศอังกฤษ พระยาสาครสงคราม (สุริเยศ อมาตยกุล) ได้เรียนวิชาดิดเปียนจากประเทศสวีเดนและแลนด์ และ หลวงสุขุม นัยประดิษฐ์ (ประดิษฐ์ สุขุม) เรียนดนตรีแจ๊ส และการประพันธ์เพลง จากสหรัฐอเมริกา เป็นต้น

สังคมการดนตรีตะวันตกในราชสำนักรัชกาลที่ 5 และรัชกาลที่ 6 นั้น ไม่ได้ถูกจำกัดอยู่เพียงในราชสำนักอีกต่อไป แต่ขณะเดียวกันก็มีกลุ่มศิลปิน นักดนตรีและธุรกิจความบันเทิงประเภทต่างๆ เดินทางเข้ามาในกรุงเทพ ก่อนที่จะไปเปิดทำการแสดงที่อื่นต่อไป จนในสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 7 ได้มีการก่อตั้งวงดนตรีส่วนพระองค์ขึ้น โดยเปิดทำการแสดงที่บางกอกโฮเต็ล มีลูกครึ่งชาวโปรตุเกส ชื่อ ซิเกรร่า ซึ่งเป็นนักเรียนจากโรงเรียนอัสสัมชัญ และเป็นผู้บุกเบิกดนตรีเต้นรำในสถานบันเทิง ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2464 เป็นต้นมา พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงใช้พระราชวังพญาไท เป็นสถานที่สำหรับพักผ่อนและเป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจ จึงมีวงดนตรีประเภท แจ๊ส (Jazz Band) ซึ่งนักดนตรีส่วนใหญ่เป็นคนไทย บ้างก็จบการศึกษามาจากยุโรปและสหรัฐอเมริกา และบรรเลงที่โรงแรมแห่งนี้เป็นประจำ กลุ่มนักดนตรีที่มีฝีมือเหล่านี้ ได้รับการบันทึกแผ่นเสียงจากหลายบริษัทด้วยกัน เช่น The German Odeon, Parlophone, The English, His Master's Voice,

The French Pathe ซึ่งส่วนใหญ่เข้ามาเปิดสาขาในกรุงเทพฯ ซึ่งไม่ได้บันทึกเสียงแต่บทเพลงตะวันตกเท่านั้น ขณะเดียวกันก็ได้บันทึกเสียงบทเพลงไทยด้วย ในช่วงรัชกาลที่ 7 นี้ มีกิจการร้านค้ามากมายที่เกี่ยวกับดนตรี เช่น ร้านขายเครื่องดนตรีตะวันตก แผ่นเสียงตะวันตกและโน้ตเพลง เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีกลุ่มคนที่สนใจเรียนดนตรีตะวันตก จึงเกิดการเรียนตามอริยาสัจขึ้น โดยเปิดเป็นโรงเรียนสอนพิเศษตามบ้าน

ก่อนสงครามโลกครั้งที่ 2 เกิดขึ้น กลุ่มผู้มีความรู้จำนวนมาก ได้เริ่มทยอยเดินทางกลับประเทศไทย และมีส่วนสำคัญในการปลูกฝังองค์ความรู้ทางด้านดนตรีตะวันตกให้กับผู้คนในสังคมบ้างก็คือนักประพันธ์ มีผลงานมากมาย รวมทั้งกลุ่มนักเรียนไทยที่มีความรู้ในดนตรีตะวันตกได้กลับมาส่งเสริมให้งานดนตรีตะวันตกในประเทศมีความเจริญรุดหน้าไปเป็นอันมาก สามารถสรุปถึงปัจจัยที่ก่อให้เกิดพัฒนาการดนตรีตะวันตกในสยามได้เป็น 3 ประการ ดังนี้

(1) พระราชนิยมในวัฒนธรรมการดนตรีตะวันตกที่ส่งผลต่อค่านิยมโดยปราศจากการต่อต้านและเลือกปรับใช้ให้สอดคล้องกับวัฒนธรรมเดิม

(2) มิชชันนารีซึ่งปฏิบัติหน้าที่อย่างไม่เห็นดเห็น้อย ด้วยความศรัทธาและความพยายามเพื่องานเผยแผ่ศาสนา และพัฒนาคุณภาพชีวิตด้วยการจัดการศึกษาสมัยใหม่ นำดนตรีตะวันตกเข้ามาใช้เป็นสื่อในการเรียนการสอน เปิดโอกาสให้เด็กนักเรียนทั้งหญิงและชายได้แสดงความสามารถทางการดนตรีตะวันตก ทั้งการขับร้อง การเล่นดนตรีและการบรรเลงเครื่องดนตรี

(3) ดนตรีตะวันตกสามารถพัฒนาไปได้ ด้วยนักดนตรีและครูผู้สอนดนตรีทั้งชาวยุโรปและอเมริกัน ซึ่งมีส่วนเข้ามาปลูกฝังทักษะการบรรเลงในหน่วยงานต่างๆ จนสามารถเป็นศิลปินที่มีความสามารถได้ และถ่ายทอด ความรู้ให้รุ่นหลังโดยไม่เฉพาะในราชสำนักเท่านั้น แต่ในขณะเดียวกันก็มีส่วนสำคัญในการสร้างนักดนตรีตามสถานศึกษาเพื่อให้ใช้งานดนตรีตะวันตกได้ในหลายๆ โอกาส

WESTERN MUSIC IN SIAM : THE DEVELOPMENT BETWEEN A.C.1841 – 1941.

NACHAYA NATCHANAWAKUL. 4937869 MSMS/D

Ph.D (MUSIC)

THESIS ADVISORY COMMITTEE: POONPIT AMATYAKUL, M.D.,
M.A., SUGREE CHAROENSOOK, B.Ed., M.M.E., D.A., ORAWAN
BANJONGSILP, B.Ed., M.Ed., M.M.

EXTENDED SUMMARY

1. Research Background

Since 16th Century, Siam was evidently located on the map of European navigators. During the period of Ayutthaya Kingdom, most diaries written on travel and trade by foreigners who lived in the land had indicated the fertility of Siam and the divergence of people who got different nationalities. The main purpose of those Europeans to stay in Siam by that time is mostly based on trade, missionary, military or colonisation.

Foreigners with different nationalities such as Portuguese, Dutch, English, French, got the royal permission to settle in Ayutthaya. These people brought in new technology as construction techniques of buildings, city walls, fortresses, including fine arts as architecture, language, music, etc. Such techniques and arts had been gradually absorbed into Siam society and Siamese lifestyle until they learned how to gain knowledge and choose different kinds of cultures to be harmoniously adapted with their own ones. Especially in terms of music, its knowledge had been well transferred and appropriately adjusted to the local culture. Even though there were wars occurred from time to time, making the learning of culture interrupted, this did not stop cultural knowledge transfer in the society.

The culture of western music slowly played an important role, but kept moving. It had an effort in adjusting itself to suit the local culture. When considering the tradition of applying western musical instruments such as Conch trumpet, Traditional Siamese curve trumpet and Dutch brass trumpet to be performed in royal

ceremonies, this was assumed that it happened before Ayutthaya period. In the reign of King RAMA IV, the role of western musical instruments, especially those horns, appeared in various occasions and events in order to eulogize the King and provide entertainment at the same time.

Moreover, according to its astonishing characteristics in making audience impressed and pleased, western music has been exposed to Siamese people from Ayutthaya Kingdom to Rattanakosin Kingdom for hundred years. The popularity of western music in Siam is relatively different, mostly paying attention to events, biographies and music works in Thai bureaucratic systems, both military and civil.

Regarding the academic research on history of westerners and western music in Siam society, it points out that the development of western music in the country mostly depended on the import and involved with the Thai government system. This situation reflects that the scope of education was still limited to the thoughts concerning the court management, and the confinement of western music was established in the regiment of soldiers.

Since then, there has not been any research related to western music. This causes a learning gap in explaining historical phenomenon involved or seeing the overall perspective of western music expansion and promotion in Siam society, especially in the private sectors where details are quite different from the government ones.

According to what mentioned above, it drives the researcher to conduct retrospective studies in “Western Music in Siam: the development in A.C.1841 – 1941.” The research mainly investigates the historical development of western music in Siam, especially the role of westerners who cultivated western music to Siamese people systematically. This includes those who worked for the royal court, lived as residents and affected the expansion of western music to Siam. These westerners have played an important part in the change of society and the development of western music up to the present.

2. Objective

To study the history of western music, its development and cultivation process in Siam society during 1841 – 1941, totally 100 years

3. Hypothesis

Western music had been slowly cultivated in Siam since Ayutthaya period by many groups of people such as missionaries, merchants, musicians and soldiers. There have been systematic teaching and learning of western music since King Rama V until it becomes popular among Thai people and was clearly used as a profession before World War II.

4. Limitation

To investigate the history and context which become the development and process in cultivating western music in Siam, including all advantages Siamese people gained from western music during 184- - 1941)

5. Procedures

(1) The historical approach was applied into the study. The data analysis was mainly based on documentary research. The oral history was used in order to describe the development and change of western music in Siam.

(2) The data appeared in the research was derived from various primary sources, both publicly printed and unprinted such as reports, letters, diaries, chronicles. The secondary sources were acquired from the history of society, economy and culture, including those related to the missionary in Siam, education, military, trade, diplomacy and music. The research also looked at other writings such as articles, news, both in Thai and English, and other sources found in Thailand and foreign countries.

(3) The analytical description was applied to present the research results by presenting the topical approach. The data analysis was then written chronologically, based on historical and descriptive approaches. The data was events and phenomenon during 1841 – 1941, 100 years in total.

6. Research Questions

(1)How was western music brought into Siam society?

(2)How many groups of musical scholars were there, who came to cultivate, teach and transfer the knowledge of western music?

(3)How was the cultivation and teaching occurred, which made Siamese people have permanently accepted western music?

7. Output

(1)Create a body of knowledge in the history of western music in Thailand

(2)Know more about the history, development and cultivation of western music in Siam

(3)Record the distinctions of those who had important roles in developing and cultivation western music in Siam

(4)Use the research results as database to refer to the historical development and cultivation of western music in Thailand

8. Results

Most people probably did not imagine that the Siamese had used western music as a tool to slow down the invasion of the Europeans. Furthermore, the Siamese Kingdom had opened the country with good foreign affairs to the western countries in 1511 which was in the early the Ayutthaya period, and the Siamese court has been well cooperated with them through several issues of works such as diplomacy, trading, religion and education. Additionally, Siam allowed those Europeans to build the Christ Churches, gave them land to work and live with lots of freedom to expand their religious belief. Missionaries were the most important western people who arrived and had long continuous worked in Siam for over 250 years. Works of European people concern four major areas: Christianity, military, medicine and education. Among these four areas of works, they used music as a tool to make good a relationship and later established the good and professional gifts to the Thais at all time. The reason is probably as follows:

8.1 By the military cooperation: Military brasses instruments, bands, military music teachers and trainers.

8.2 By the Foreign Trade and Foreign affairs: Music for social events, dancing balls, music for entertainment, music for special national cerebrations and

feasts. Professional and non-professional musicians, dancers, singers, music entertainers from the west who came to work in the kingdom.

8.3 By Missionaries: Music classes for young people in all missionary, churches and schools all over the country, music teachers, singers, etc.

8.4 By Thai Students who had education in Europe; they brought back home the western instruments, songs, notes, music styles, etc. Later, they established small western ensembles or bands in Thailand.

From the four entry channels below, it has been questioned “Who were the scholars bringing in the music knowledge?” To answer this, their processes of teaching should be described in details as follows:

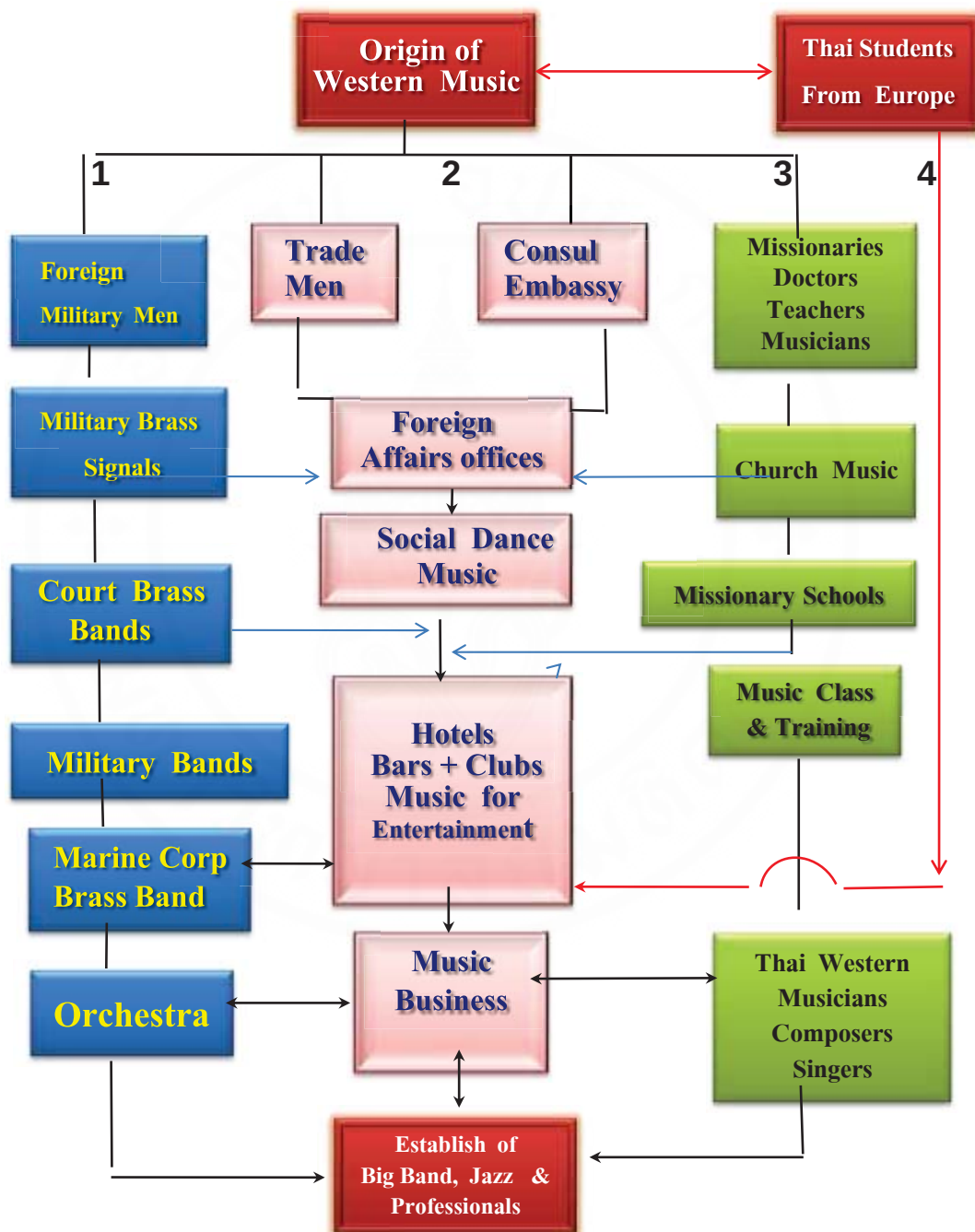

Plate I: Four channels of Entry

From the four entry channels above, it has been questioned “Who were the scholars bringing in the music knowledge?” To answer this, their processes of teaching should be described in details as follows:

8.1 Channel I: Military cooperation

The history of military cooperation in the Siamese army was recorded since A.D.1511-8 when the Portuguese arrived and helped the Thai army to use their gun fires. Brass instruments were also introduced and applied as brass signals of the army for the first time. Later during A.D.1662-1699, the French group followed with missionaries and soldiers. They lived and worked for the Thai court in Ayutthaya for over 30 years. Music instruments, especially the Dutch fanfare, were brought in the court, well-mixed to the old Thai traditional aerophones and played the salutation songs to the king. Such fanfare instrument was called “*TraeVilanda*” as they were made by the Dutch and have been used in the Royal Thai court till these days.

TraeVilanda (Dutch) and TraeGnon (Thai)

When time passed to Bangkok period during the range of King Rama the IV (Pra Jomklao or King Mongkut, 1851-1868), there were two kings and two courts in Siam. Both courts had trained their military troops using the European approaches. The training was under the command of two English captains: Capt. Impey and Capt. Thomas G. Knox. Both men came from Calcutta, India. They introduced and taught the English brass signals as well as established a small salutation bands for both kings, using the song God Save the Queen. In December 1861, the Prussian government sent an ambassador to visit King Rama IV with the warship named “Arcona.” They showed Thai people a very good brass band music which the Thai had never heard before. The king was very pleased and asked them to spend one month teaching Thai soldiers to play brass instruments. Moreover, HM the king had bought many pieces from Berlin

for quite a time but no one could play them. After a lot of difficult trainings and one month passed, the Thais could play 3-5 German songs by ear even though they had never experienced any notation reading at all.

**Thai Brass Band in the range of King Rama the IV from WatPratumwanaram
(Anek Nawikamoon,2006)**

Meanwhile, at the court of the second king, HRH Prince Yood-Ying-Yod, had hired an American-German band master named Jacob Veit (1844-1909) to train his troop the marching band since 1867. This man lived in Thailand till he died in 1909.

During the reign of King Rama V (King Chulalongkorn, 1868-1910), the king established the Royal Guard Brass band in 1873 under the command of his younger brother, HRH Prince Sooksawat Adisorn-Udomdej. In 1877 the government hired an Italian-American Captain named Michele Fusco to conduct and teach the navy men. Thus the Marine corp brass band was set up and used in the King's warship name the Vesatri, and later on the royal ship named Maha-chakri. Capt. Fusco continued his work in the Royal Thai Army for 25 years and died in Thailand in 1902.

Military brass band and the Navy band training were quite successful; later they were under the command of Thai band masters. The most well-known military band master was Pra-Watit-Boradhesand Lieutenant Commander Luong Sanong-kan Piroh of the navy and many other band masters. By the end of King Rama V's reign, there were more than 13 military bands all over the kingdom. They were not only used

for marching but were able to play the brass band concert as well as to play Thai traditional songs within a unique traditional Thai style. Some bands such as the band of the 3rd military infantry and the navy brass band were able to make recorded music and songs on the 78 rpm record for sale in 1905. Those records were well kept and available in the music library till these days

Shallac 78 rpm Records of the Navy Brass band (left) and Military Band (right)

Since 1909 HRH Prince Paripatra of Nakon-sawan returned from Berlin after 12 years education in Europe, the prince had learned music while he stayed in Berlin and became the music advisor and band teacher of the Royal Thai Navy after he returned home in 1902. He started lesson on music arranging for the first time and had composed many western songs such as waltz, polka and march. His compositions were written in 14-16 parts for brass band which complete scores that still used for the Thai military and navy bands till present. His March Paripatera, March Damrong, Waltz Prachumpol, Waltz Mekkala and the Montha-tong polka pieces were among the pioneer works of western music for brass band dated back to 1913-1920.

Eight years from 1911-1919, HRH Prince Chakkrapong of Phissanulok, hired an Italian music professor named “Alberto Nazzari” (1883-1919) and worked for the military music. Beside the new set up of brass bands, he created for the Royal Thai Army the stringed group. Nazzari also created the very first symphony orchestra of the kingdom in 1913. H.M. King Rama VI was very pleased and gave the professor the 5th class medal of the Siamese Crown Order Nazzari established the second symphony orchestra for the Royal house in 1915 just before the First World War broke up. In 1919 he combined the two orchestras into one large size and was able to perform the

opera Cavallaeria Rusticana at the Royal Theater (Missakawan Garden) sung in Italian for the first time in south-east Asia. Unfortunately Nazzari died in Bangkok with pneumonia infection in 1919. His name is still recorded in the Thai military history as a pioneer of the first Thai Symphony orchestra in 1913.

Western pop songs and jazz music as well as the big dancing band started in 1926 but the most famous one belonged to the Royal Thai Army in 1939. The name was Duriya-yothin Big Band .The leader was Second Lieutenant Jampa Lemsamran, the long time student of the Dutch band master Houssen. Military and Navy Brass Bands during the range of King Rama V to King Rama VII (1868-1934) have been quite active and well accepted in the nation.

Brass musicians of the military and navy became teachers of local brass bands all over the country. They originated so many village brass bands, serving their communities all over. Later they helped training the school bands, scout bands and temple brass bands which were commonly used for the religious feasts.

In conclusion to this first part of entry, it is stated that four European band masters, namely Houssen, Jacob Veit, Michelle Fusco and Alberto Nazzari had served the ministry of deference and in courts of King Rama IV to Rama VI for several decades till they died in this kingdom. They established several royal guard brass bands, the Marine Corp Bands, two medium-size symphonic orchestras which were well functioned before the World War I. Hundreds of their music students were scattered and built more than 11 military and three navy bands all over the kingdom. Missionary schools and colleges (over 28 places) are the birth places of musicians and the new Thai composers. Later, many of them became the great artists entitled “Artists of the Nation.”

8.2 Channel II : By the Trade Exchanging and the Foreign Affairs

This second entry of western music started since the Europeans arrived in Ayutthaya during the 16th to 17th century. They were the Portuguese (1518-1618), Dutch (1605) English (1620) and French (1656). Their aims were trading and religion but some came to work for living in the kingdom. Most westerners still used church music as well as music for entertainment. The trade business of Siamese government, since Ayutthaya to early Bangkok period (AD 1600-1800), was under the control of

the two Royal Harbors. The oldest one was call “Krom-ta Sai” or the “Left Royal Harbor” which made the trade contact with eastern countries such as China, Vietnam, Cambodia and Japan. The head of the Krom-Ta Sai (Left Harbor) was noble people who were able to speak Chinese language

The second harbor named Krom-Ta Khwa (or the Right side Royal Harbor) which contacted western countries. They were among the India, Arabians, Europeans, United States and. Heads of the “Right Harbour” were well controlled by the noble men of the BoonnagFamilywho were able to speak English, French, German, Indian and Arabic.

Nobles of the Right Royal Harbor were very important for the in-coming and establishing western music to Thailand. They did not only work on their trade business but also used their offices for the foreign affairs. They had contact with embassies and ambassadors from western countries. They also contacted with trade men, interpreters, employees and professionals such as engineers, architects, medical doctors, scientists who wanted to get job in Siam. Somdet Chao PrayaBaromMaha Sri Suriyawong (Mr.ChoungBunnag) was the head of Left Royal Harbor who managed all of the foreign affairs using his private home at Ban Somdet Village as a reception site of business and entertaining the western foreigners.

Reports from several old books stated that Somdet Chao-Praya owned the small army troop with small brass band, the small music band mainly used for dancing entertainment. Some music teachers such as Mr.Chaubrier (French) and Mr.VanHoussen (Dutch) were the two major persons who conducted the small dancing ensemble for them. There were lot of reports from old newspapers stated that the social dancing balls were set up for foreigners several times per year such as for cerebrations of Kings’ birthday. Reports stated that, the balls started at 10 PM after big dinner and lasted at 2 AM in the morning with great fun.

8.3 Channel III: By Missionaries Church, School Music Education and their contributions

This site of entry has been quite the very long lasting time. It started since the range of the Ayutthaya period. For over 170 years, the continuous uses of the church music by the Portuguese, Dutch and French (A.C.1518-1688).They brought to

Thailand the singing music, Choral music, Songs, Notation on Music Sheets and lots of Western Instruments. Their original church songs sung in Latin and French were translated to Thai and some were new composed in Thailand since the reign of King Narai the Great (1656-1688). Court music used the Dutch fanfares along with Thai traditional trumpets and conch (sea shell trumpet) since the 17th century till present. Thai people experienced so much of music from missionaries in the classroom which was common in both singing and performing. However, the connection between the Thais and the missionaries was reduced due to the political changed between 1720-1820, and most catholic people moved from Ayutthaya to the eastern Thailand area at Chantaburi provinces.

Since the range of Rama III (A.C.1825-1851) till present day, the western music contribution of the missionaries to the Thai youngsters has been so much with great success. Missionary started schools from north to south and all over of Thailand since 1850 till present day. Now there have been over 100 missionary schools. It is very important to state that missionaries had contributed western music to this kingdom through school children. Brass bands, choral groups, classical music training classes, singing training classes, music theory, music arranging classes and music composition were all the works all that the missionary music teachers had done successfully for their Thai students during the past 200 years. It can be said that the western music seeds have been continuously cultivated in Thailand with non-stop process till present time. Lots of music students in the missionary schools became outstanding music composers, artists, singers, music stars as well as the National Artists in Western music. The national famous artists of this site were among Prachen Duriyang (Peter Feit), PraParditPiroh (Ambrosio Wan Warasiri), M.L.Poungroi Abaiwong, M.L. Prapan Sanitwong, Mr. Nart Thawornbutra, Mr. Manrat Srigranonond, M.L. Asani Pramoj.

เชิ่บไวน์ L. M.

Selected by Kim Poon, Petchaburi, Siam.

ปท ๑๘ L. M.

๑ มีที่หนึ่งนั้น ชื่อเมืองสวรรค์ อยู่ชั้นบนฟ้า เป็นที่อาศัย สนุก ห่มกัศมา คนถือสังฆา เมื่อนั้นว่า หายไป อยู่ในที่นั้น ๒ มีที่หนึ่งชื่อ ชั้นบน แต่เปลวไฟ ทึบไหม้ทุกวัน เรียก ว่า นรก คนตก จะนิรันดร์ ล้าทรวิโทษ ทิณท์ คนอันทำผิด เป็นนิจไม่เว้น ๓ ผู้ใดมีโทษ พระองค์พิโรธ ลงโทษเขา เข็ญ อยู่นรกใหญ่	ไฟไหม้ไม่เว้น ผู้ซึ่งทำเป็น เพื่อนไฟนั้น เป็นนิรันดร์ ๔ เราท่านได้รู้ ว่ามีบาปอยู่ มากนักแน่เชน แต่ข้าชยากให้ บาปได้หลุดก่อน ก่อนวันม้วยมร ขอไปสวรรค์ บาปนั้นหายไป ๕ จำยังไม่มีวัน ขอพระเจ้าช่วย คนใจทรคนใจ ใจชั่วพันชั่ว ก่อนวันม้วยมร ให้ถอยมือไว้ พ้นโทษพ้นทุกข์ เป็นสุข นิรันดร์

SHOUR. No. 74. 44.

Guide me, O Thou great Jehovah.

๑ ชีโย ชีโย ชีโย ชีโย ชีโย ชีโย
ชีโย ชีโย ชีโย ชีโย ชีโย ชีโย
ชีโย ชีโย ชีโย ชีโย ชีโย ชีโย
ชีโย ชีโย ชีโย ชีโย ชีโย ชีโย

๒ ชีโย ชีโย ชีโย ชีโย ชีโย ชีโย
ชีโย ชีโย ชีโย ชีโย ชีโย ชีโย
ชีโย ชีโย ชีโย ชีโย ชีโย ชีโย
ชีโย ชีโย ชีโย ชีโย ชีโย ชีโย

๓ ชีโย ชีโย ชีโย ชีโย ชีโย ชีโย
ชีโย ชีโย ชีโย ชีโย ชีโย ชีโย
ชีโย ชีโย ชีโย ชีโย ชีโย ชีโย
ชีโย ชีโย ชีโย ชีโย ชีโย ชีโย

๔ ชีโย ชีโย ชีโย ชีโย ชีโย ชีโย
ชีโย ชีโย ชีโย ชีโย ชีโย ชีโย
ชีโย ชีโย ชีโย ชีโย ชีโย ชีโย
ชีโย ชีโย ชีโย ชีโย ชีโย ชีโย

Hymnal and Music Score during King Rama V .

Brass Band from Assumption School during King Rama V .

8.4 Channel IV: By Thai Students who had education in Europe

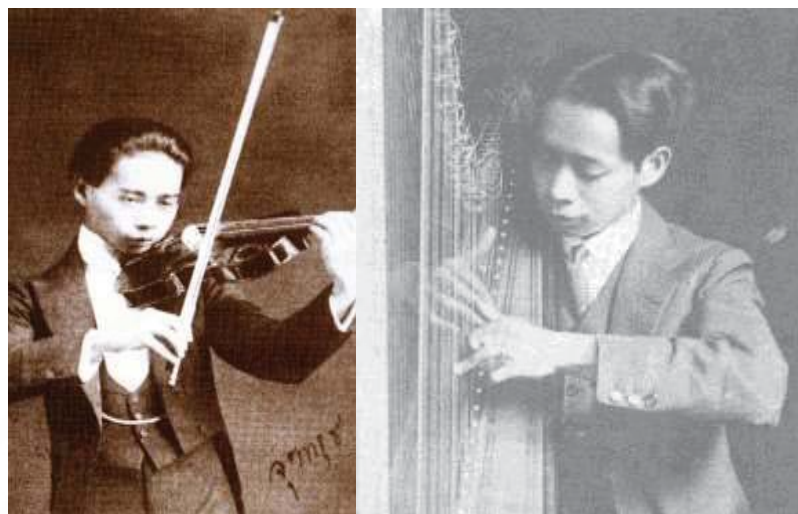
There were Thai scholars who went to study in Europe since the reign of King Rama IV at the same time of the English Victorian period. Many students were from royal families of which many of them were sons of King Rama V. Many were from noble families of which they had learned English in Thailand before going to Europe. Those scholars loved modern music and brought back western instruments, sheet music, music knowledge, etc. and later established small Western Ensembles or Bands in Thailand.

King Rama V & His 11 sons in Europe, 1907.

King Rama VI and Music Friends (Europe, 1905)

HRH Prince Juthatoot, Brother of King Rama VI Studied Music in Europe,1911.

Examples of Thai students who brought back western music to Thailand after they finished their studies in Europe and America are as follows: King Rama VI / Theater & Music (England), HRH Prince Abhakorn of Chumporn / Music & composition (England), HRH Prince Pariapatra of NakhonSawan / Brass Band & Music Arranging (Germany), HRH Prince Juthatoot of Petchaboon / Violin and Harp (England), PrayaSakonsongkram, (SuriyeyAmatyakul), Piano (Switzerland), LoungSukhumNaipradit(PraditSukhum) / Jazz Music-Composition (USA) .

Music for social events during the reign of King Rama V and Rama VI (1868-1925) were increased not in the courts and government houses but also from the western groups of private artists who visited Bangkok on the way to other nearby countries. Those music groups came from the Philippines and Europe, working in Bangkok for some time before they moved to Hongkong, Singapore and Hanoi. Finally, in the range of Rama VII (1925-1934), there were several private music ensembles available for services in Bangkok hotels and bars. There was a Portuguese–Thai man named Joseph Seguela who studied at the Assumption college in Bangkok had establish a small dancing band for bars and night clubs in early 1921. Later, H.M. King Prachatiwok (RamaVII) used one of the royal houses named Phayathai Palace and made it the first class western hotel. There was one jazz band with Thai musicians on service at this hotel every weekend night. Musicians were among Thai scholars who had education from Europe and America. It was stated that at this period of time there were several recording

companies such the German Odeon, Parlophone, the English, His Master's Voice, the French Pathe record company, opened their branches in Bangkok. They did not only sell their music records to the Thais but also manufactured records of Thai Music. There were several companies which had their business and sold music instruments, western records and music sheets. There were numbers of the European house-wives that opened their home for private music lessons. Private western music classes were available as well as a small music schools which opened for the well to do families.

Before the Second World War started, many Thai scholars from the west they returned home and helped teaching western music lessons. Some composed music for the nation. There were lot of Thai students gained their western music experiences and later used music successfully for their lives.

Last but not least, this thesis showed three main factors which helped the successful development of western music in Thailand:

(1) The adjustment of the court people and the nobles to western cultural aspects was so well accepted with appropriated manners and attitudes of likeness and welcoming.

(2) Missionaries not only worked so hard for their religious targets but also showed lot of sincere willingness and kindness at all times. While they gave modern education and schooling, music was added in daily teaching curriculum to all classroom levels. The young Thais of both sexes were equally open to the western singing, music classes and to join in school brass bands.

(3) European and American music teachers and advisors established musical knowledge and skills in music training for the military, so they could become professional musicians of the brass bands. They were able to serve not only for the court but also the general population and make good school bands which were well used for many occasions.

บรรณานุกรม

เอกสารชั้นต้น

กองจดหมายเหตุแห่งชาติ, กรมศิลปากร แฟ้ม ต.2.5/106 เรื่อง มร.ปอล ลิงเก ถวายเพลงแดร (พ.ศ.2446)
_____, กรมศิลปากร แฟ้ม ต.2.5/143 เรื่อง แฮร์รี คาลไวต์ ทูลเกล้าถวายสมุดเพลงแดร (พ.ศ.2450)
_____, กรมศิลปากร แฟ้ม ต.2.5/172 เรื่อง มงซิเออร์ เคิร์ ฟุซ ถวายโน้ตเพลง ชื่อว่าไทย
(พ.ศ.2451)

เอกสารชั้นรอง

กรมทหารบก. (2455). ทำเนียบข้าราชการในกรมทหารบก พ.ศ. 2455. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์
อักษรนิติ.
_____. (2456). ทำเนียบข้าราชการในกรมทหารบก พ.ศ. 2456. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์
อักษรนิติ.
_____. (2457). ทำเนียบข้าราชการในกรมทหารบก พ.ศ. 2457. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์
อักษรนิติ.
_____. (2462). ทำเนียบข้าราชการในกรมทหารบก พ.ศ. 2462. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์
อักษรนิติ.
_____. (2452). ทำเนียบข้าราชการในกรมทหารบก ร.ศ. 128. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์
อักษรนิติ.
_____. (2449). ทำเนียบข้าราชการในกรมทหารบก ร.ศ. 125. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ใน
ศาลาอุทธรณ์การ.
กรมทหารราบที่ 1 รักษาพระองค์. (2547). ตำรานันทกรมหาดเล็ก. กรุงเทพฯ : กรีนแมคพาย.
กรมทหารเรือ. (2450). ทำเนียบข้าราชการในกรมทหารเรือ ร.ศ. 126. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์
กองลหุโทษ
_____. (2454). ทำเนียบข้าราชการในกรมทหารเรือ ร.ศ. 130. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์
กรมยุทธศึกษา.

- _____. (2455). *ทำเนียบข้าราชการในกรมทหารเรือ ร.ศ. 131*. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์กรมยุทธศึกษา.
- _____. (2456). *ทำเนียบข้าราชการในกรมทหารเรือ ร.ศ. 132*. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์กรมยุทธศึกษา.
- _____. (2457). *ทำเนียบข้าราชการในกรมทหารเรือ ร.ศ. 133*. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์กรมยุทธศึกษา.
- _____. (2458). *ทำเนียบข้าราชการในกรมทหารเรือ ร.ศ. 134*. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์กรมยุทธศึกษา.
- _____. (2459). *ทำเนียบข้าราชการในกรมทหารเรือ ร.ศ. 135*. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์กรมยุทธศึกษา.
- _____. (2461). *ทำเนียบข้าราชการในกรมทหารเรือ ร.ศ. 137*. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์กรมยุทธศึกษา.
- _____. (2462). *ทำเนียบข้าราชการในกรมทหารเรือ ร.ศ. 138*. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์กรมยุทธศึกษา.
- _____. (2463). *ทำเนียบข้าราชการในกรมทหารเรือ ร.ศ. 139*. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์กรมยุทธศึกษา.
- _____. (2464). *ทำเนียบข้าราชการในกรมทหารเรือ พ.ศ. 2464*. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์กรมยุทธศึกษา.
- _____. (2465). *ทำเนียบข้าราชการในกรมทหารเรือ พ.ศ. 2465*. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์กรมยุทธศึกษา.
- _____. (2468). *ทำเนียบข้าราชการในกรมทหารเรือ พ.ศ. 2468*. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์กรมยุทธศึกษา.
- กรมศิลปากร. (2512). *จดหมายเหตุเสด็จประพาสต่างประเทศ ในรัชกาลที่ 5 เสด็จเมืองสิงคโปร์ และเมืองเบตาเวีย ครั้งแรก และเสด็จประพาสอินเดีย กับจดหมายเหตุของหมอบรัดเล, อนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ นาวาตรี หลวงสุรินทรเสนี (ร้อยเอกอิน อมาตยกุล) ณ สุสานหลวงวัดเทพศิรินทราวาส. กรุงเทพ : แพร่การช่าง*
- _____. (2547). *บันทึกเรื่องมัสซังแห่งกรุงสยาม*. กรุงเทพ : มาร์ค แอนด์ ทเวน มีเดียส์.
- _____. (2507) *ประชุมพงศาวดาร เล่ม 16 ภาคที่ 27*. กรุงเทพมหานคร : ก้าวหน้า.
- _____. (2527) *ประชุมพงศาวดาร เล่ม 50 ภาคที่ 80*. กรุงเทพมหานคร : องค์การค้าของคุรุสภา

- _____. (2548). *รวมบันทึกประวัติศาสตร์อยุธยาของฟาน ฟลิต (วัน วลิต)*. กรุงเทพฯ : หจก. โขติวงศ์ปรีณัติ.
- _____. (2514). *เอกสารของเฮนรี เบอร์นี เล่ม 1*. กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร.
- _____. (2548). *รวมผลงานแปลเรื่องบันทึกการเดินทางของเมนเดส ปินโต*. กรุงเทพมหานคร : หจก. ทวีพัตร.
- _____. (2526). *เรื่องราวของคณะสังฆราชฝรั่งเศสในราชอาณาจักรสยาม*. กรุงเทพมหานคร : สหประชาพานิชย์.
- _____. (2528). *สยามและคณะมิชชันนารีฝรั่งเศส*. กรุงเทพมหานคร : สหประชาพานิชย์.
- _____. (2515). *บันทึกประจำวันของเทาแซนด์ แฮร์ริส แปลโดย นางนันทา วรเนติวงศ์*. กรุงเทพมหานคร : กรมศิลปากร.
- _____. *กองวรรณกรรมและประวัติศาสตร์*. (2541). *รวมเรื่องแปลหนังสือและเอกสารทางประวัติศาสตร์ ชุดที่ 4*. กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร.
- กรมยุทธนาธิการ, (2431). *คู่มือตั้งงานเปิดกรมยุทธนาธิการ, เอกสารอัดสำเนา โครงการอาศรมดนตรีวิทยา วิทยาลัยดุริยางคศิลป์ มหาวิทยาลัยมหิดล*.
- กระทรวงกลาโหม.(2497). *วันกองทัพบก 25 มกราคม 2493*. พระนคร : ประชาช่าง.
- กระทรวงการต่างประเทศ. (2549). *ราชกิจจานุเบกษา ในรัชกาลที่ 5 เล่มที่ 1 - 2 (จ.ศ. 1246 - 1247)*
- กระทรวงธรรมการ.(2445).*วิทยายารย ร.ศ. 121*.พระนคร : โรงพิมพ์สรรพกิจอักษรนากร.
- กระทรวงวัง. (2463). *ทำเนียบข้าราชการกระทรวงวังแลกรม ขึ้นพระพุทธศักราช 2463 กรมทหารรักษาวัง ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว*, เอกสารอัดสำเนา.
- กรุงเทพคริสเตียนวิทยาลัย (2478), *คู่มือตั้ง โรงเรียนกรุงเทพคริสเตียน, โรงพิมพ์พิมพ์ทอง : กรุงเทพฯ*.
- กองคริสเตียนบรรณศาสตร์.(2490). *เพลงนมัสการ*. กรุงเทพมหานคร : ร.รัตนะ.
- กองดุริยางค์ทหารอากาศ. (2552). *กองดุริยางค์ทหารอากาศ หน่วยบัญชาการอากาศโยธิน กองบัญชาการยุทธทางอากาศ จัดพิมพ์เป็นที่ระลึก เนื่องในโอกาสครบรอบ 69 ปี*. กรุงเทพฯ : มปป.
- กองบรรณาธิการศิลปวัฒนธรรม.(2547). *คู่มือตั้งเรื่อง หมอบรัดเลย์ ผู้เปิดความรู้สู่สามัญชนสยาม*. กรุงเทพฯ : มติชน.
- กองบัญชาการทหารสูงสุด. (2525). *ประวัติกองทัพไทยในรอบ 200 ปี*. กรุงเทพฯ : เอกสารอัดสำเนา. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : ต้นฉบับ.
- ไกรฤกษ์ นานา. (2552). *เบื้องหลังการเยือนกรุงสยาม ของมกุฎราชกุมารรัสเซีย มติการเมืองใหม่ สมัยรัชกาลที่ 5*. กรุงเทพฯ : มติชน.

คณะกรรมการจัดการฉลอง 120 ปี กุสศรีวังหลัง - วัฒนาวิทยาลัย. (2541). *อนุสรณ์ 120 ปี กุสศรีวังหลัง - วัฒนาวิทยาลัย พ.ศ. 2417 - พ.ศ. 2537*. กรุงเทพฯ : บริษัทด้านสุทธาการพิมพ์ จำกัด.

คณะชาเลเขียนแห่งประเทศไทย. (2520). *อนุสรณ์สุวรรณสมโภช คณะชาเลเขียนแห่งประเทศไทย*. กรุงเทพมหานคร : บริษัทประชาชน จำกัด.

คริสจักรภาคที่ 1 เชียงใหม่. (2545). *หนังสือจากคณะราชธิดา ผู้คณะสตรีคริสเตียน ภาคที่ ๑*. เชียงใหม่ : เชียงใหม่สแกนเนอร์.

คริสตจักรที่ 1 เวียงเชียงราย . (2427). *อนุสรณ์ 70 ปี คริสตจักรที่ 1 เวียงเชียงราย*. เชียงราย : เชียงรายโฆษณาและการพิมพ์.

คาร์ล บอร์ค. (2550) *ท้องถื่นสยาม ยุคพระพุทธเจ้าหลวง* เรียบเรียงจาก The Temple and Elephants. แปลโดย เสถียร พันธรัณย์ และ อัมพร ทีชะระ, พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพมหานคร : มติชน.

จิตตพินธุ์ เข้มพราย. (2543). *คนตรีในพิธีมิสซา ของศาสนาคริสต์นิกายโรมันคาทอลิกในประเทศไทย*. วิทยานิพนธ์ ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต วิทยาลัยดุริยางคศิลป์มหาวิทยาลัยมหิดล.

จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. (2481). *จดหมายเหตุพระราชกิจรายวัน ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว* ภาค 17.พระนคร : โรงพิมพ์อักษรนิติ.

เจนดุริยางค์, พระ. (2526) *อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพ นางเจนดุริยางค์ (สัณลิ้ม วาทยะกร)*. กรุงเทพมหานคร : เอกสารอัดสำเนา.

เจนดุริยางค์. (2480). *บันทึกของพระเจนดุริยางค์ (ปิติ วาทยากร) 35 ปี ของชีวิตในการดนตรี*, กรุงเทพฯ : เอกสารอัดสำเนา.

เจริญ วิชัย. 50 ปีแห่งความหลัง. เอกสารอัดสำเนา.

แจ่มจันทร์ คงวิเศษ. (2519). *การปรับปรุงกองทัพของไทยตามแบบตะวันตก ตั้งแต่ พ.ศ. 2394 – 2475*. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

เฉลิมรัตน์. *เรื่องเก่าๆ รอบวัดคอนเซ็ปชัญ*. เอกสารอัดสำเนา.

ชลหมู่ ชลานุเคราะห์. *งานฉลองกรุงรัตนโกสินทร์ ครบรอบ 200 ปี*. เอกสารอัดสำเนา.

ชยันตเรนทร, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา. (2548). *ไปเมืองนอกครั้งแรก รศ.118*. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์กรุงเทพฯ.

แซน ปัจจุสานนท์ พลเรือตรี. (2541). *ประวัติการทหารเรือไทย*. กรุงเทพฯ : อรุณการพิมพ์.

ชั่วชัย, เดอ. (2550). *จดหมายเหตุรายวัน การเดินทางไปสู่ประเทศสยาม ในปี ค.ศ. 1685 และ 1686*. แปลโดย สันต์ ท. โกมลบุตร. กรุงเทพฯ : สามลดาการพิมพ์.

ช่างดาครู้สคอนแวนต์, (2524). *โรงเรียนช่างดาครู้สคอนแวนต์ ครบรอบ 75 ปี*. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ Commaids.

ชาโมเอล เจ. สมิต. (2548) *จดหมายเหตุสยามสมัย เล่มที่ 1 และ 2*, พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : ต้นฉบับ. ดาราวินิจฉัย, โรงเรียน. *ประวัติสังเขป โรงเรียนดาราวินิจฉัย*. เชียงใหม่ : เอกสารอัดสำเนา.

ดี.จี.ฮอลต์. (2549). *ประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ สุวรรณภูมิ - อุทยานย์ ภาคพิศดาร*. กรุงเทพฯ : กรีนพรีนซ์.

เดเนียล แมคกิลวารี ดี.ดี. (2544). *กึ่งศตวรรษในหมู่คนไทย และคนลาว อดีตชีวิตประวัติของ ศาสนาจารย์ เดเนียล แมคกิลวารี ดี.ดี.* กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มิตชน.

แดน บีช บรัดเลย์. (2536). *จดหมายเหตุ บางกอกเรคคอร์ดเดอร์ (Bangkok Recorder)*, ที่ระลึกงาน พระราชทานเพลิงศพ นายสมหมาย สุนทรธฤต. กรุงเทพมหานคร : เอกสารอัดสำเนา.

_____. (2525). *เมืองไทยที่ข้าพเจ้ารู้จัก*. กรุงเทพมหานคร : สุริยบรรณ.

ดาซาร์ต, เดอ. (2550). *จดหมายเหตุการเดินทางสู่ประเทศสยาม*. แปลโดย สันต์ ท.โกมลบุตร. กรุงเทพมหานคร : สามลดาการพิมพ์.

ธวัชชัย ตั้งศิริวานิช. (2549). *กรุงศรีอยุธยาในแผนที่ฝรั่ง*. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มิตชน.

ธิดา สาระยา. (2538). *ประวัติศาสตร์เก็บตกจากยุโรป*. กรุงเทพฯ : สารคดี.

นริศรานูวัตติวงศ์, สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยา, *บันทึกเรื่องความรู้ต่างๆ มุลนิธิเสฐียรโกเศศ*, กรุงเทพฯ : 2510.

นริศรา จักรพงษ์, ม.ร.ว., (2535). *สมุดภาพรัชกาลที่ 5 (A pictorial record of the fifth Reign)*. กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์.

นริศรานูวัตติวงศ์, สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมขุน. (2431). *กำหนดการเล่นมโหรี ทหารบก และทหารเรือเล่น ในการเฉลิมพระชนมพรรษา ศักราช 1250 ณ ศาลายุทธนาธิการ*. กรุงเทพฯ : เอกสารอัดสำเนา.

นวรรณ์ เลอะกุล. (2544). *ชีวิตและงานมูลกระหม่อมบริพัตร*. กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์พับลิชชิ่ง.

นิกร ทัสสโร. (2549). *พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้ารพีพัฒนศักดิ์ กรมหลวงราชบุรีดิเรกฤทธิ์ พระบิดาแห่งกฎหมายไทย*, พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร : นานมีบุคส์พับลิเคชั่น.

นิธิ เอียวศรีวงศ์. (2549). *การเมืองไทยสมัยพระนารายณ์*. กรุงเทพมหานคร : มติชน.

นิธิส แปนน้อย. (2554) *ดนตรีล้านนาร่วมสมัย*. วิทยานิพนธ์ ระดับบัณฑิตศึกษา สาขาดนตรีวิทยา มหาวิทยาลัยมหิดล

บัณฑิต ถั่วชัยชาญ. (2550). *ภัยฝรั่งสมัยพระนั่งเกล้า*. กรุงเทพมหานคร : มติชน.

- ป. บุณนาค. (2530). *กำเนิดของหนังเพลงในสยาม*, วารสารถนนคนตรี ปีที่ 2 (ฉบับที่ 1).
- ปรีนส์ รอยแยลส์ วิทยาลัย, โรงเรียน. (2466). *สมุดจดหมายเหตุรายวัน ของ P.R.C. เล่มที่ 1*, 19 พฤษภาคม 2466. เอกสารอัดสำเนา.
- _____. (2549). *บุคคลสำคัญในประวัติศาสตร์ปรีนส์รอยแยลส์วิทยาลัย*.
เชียงใหม่ : โรงพิมพ์แสงศิลป์.
- _____. (2549). *P.R.C. สร้างคนดีสู่สังคม*. เชียงใหม่ : โรงพิมพ์แสงศิลป์.
- _____. (2549). *ตามรอย 120 ปี ปรีนส์รอยแยลส์วิทยาลัย*. เชียงใหม่ : โรงพิมพ์แสงศิลป์.
- ปรีดี พิศภูมิวิถี. (2551). *อยุธยาคดีจากเอกสารโบราณ โบราณวัตถุ*, ในวารสารอักษรศาสตร์มหาวิทยาลัยศิลปากร. กรุงเทพมหานคร : ศักดิ์โสภารการพิมพ์.
- _____. (2551). *จากบางเจ้าพระยาสู่ปารีส*, กรุงเทพฯ : มติชน.
- ปาลเลอกัวซ์, ฌอง แบปติสต์. (2549). *เล่าเรื่องกรุงสยาม (Description du Royaume Thai ou Siam)*, แปลโดย สันต์ ท. โกมลบุตร. กรุงเทพฯ : สามลดาการพิมพ์.
- พรสวรรค์ วัฒนางกูร และคณะ. (2546). *การเสด็จประพาสยุโรป ครั้งที่ 1 ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พ.ศ. 2440 รวมพระราชหัตถเลขา และเอกสารการเสด็จประพาสยุโรปครั้งที่ 1*. กรุงเทพฯ : ศูนย์ยุโรปศึกษาแห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พลาดิซัย ลิทธิชัยกิจ. (2545). *ตามรอยพระพุทธเจ้าหลวง เสด็จประพาสยุโรป*. กรุงเทพมหานคร : กู๊ดมอร์นิ่ง.
- พิทยะ ศรีวัฒนะสาร. (2541). *ชุมชนโปรตุเกสในสมัยกรุงศรีอยุธยา พ.ศ. 2059 - 2310*. วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พิริยะ ไกรฤกษ์, รศ.ดร. (2547). *ปณิกะในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เรื่องความเปลี่ยนแปลงทางด้านศิลปะ และวัฒนธรรม, เอกสารประกอบการสัมมนาเฉลิมพระเกียรติ ครบรอบ 150 ปี พระบรมราชสมภพ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เรื่องตะวันตกในตะวันออก : สังคมไทยสมัยรัชกาลที่ 5 ถึง ปัจจุบัน*. กรุงเทพฯ : สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว โปรดให้พิมพ์พระราชทาน ในงานพระเมรุ ณ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าพิสมัยพิมลสัทย์ ณ พระเมรุวัดเทพศิรินทราวาส, วันที่ 23 กุมภาพันธ์ 2481.
- พูนพิศ อมาตยกุล. (2554). *พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวกับการดนตรี*, กรุงเทพฯ : หินหยางการพิมพ์.
- _____. (2532). *นามานุกรมศิลปินเพลงไทยในรอบ 200 ปี แห่งกรุงรัตน โกสินทร์*. กรุงเทพฯ : เรือนแก้ว.

- _____. (2531). คำบรรยายวิชา ประวัติและพัฒนาคดนตรีฝรั่งในกรุงสยาม.
- _____. (2531). เอกสารคำบรรยายประวัติของร้อยเอกอิมเปย์ และร้อยเอกน็อกซ์ สถาบันวิจัยภาษาและ วัฒนธรรม มหาวิทยาลัยมหิดล. นครปฐม : อัดสำเนา เอกสารงานวิจัยส่วนตัว ยังไม่ได้พิมพ์เผยแพร่.
- _____. (2550). จดหมายเหตุดนตรี 5 รัชกาล งานวิจัยเอกสารและลำดับเหตุการณ์พุทธศักราช 2511 – 2549 กรุงเทพฯ : มูลนิธิหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง).
- _____. (2526). เจ้าคารว. เอกสารอัดสำเนา.
- พูนพิศ อมาตยกุลและคณะ. (2552). เพลงดนตรีและนาฏศิลป์จากศาสน์สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช กรุงเทพฯ : เรือนแก้วการพิมพ์.
- พูนพิศ อมาตยกุลเสถียร ดวงจันทร์ทิพย์ และคณะ. (2554). ประวัติ Alberto Nazzari อ้างถึงใน พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวกับการดนตรี, กรุงเทพฯ : หินหยางการพิมพ์.
- พูนพิศ อมาตยกุล และเสถียร ดวงจันทร์ทิพย์, (2549). วงแจ๊สของคนไทย ก่อนสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2, กรุงเทพฯ : อัดสำเนา เอกสารงานวิจัยส่วนตัว ยังไม่ได้พิมพ์เผยแพร่.
- ภัทรวดี ภูษาภิรมย์. (2547). การเปลี่ยนแปลงของวัฒนธรรมความบันเทิงในสังคมกรุงเทพมหานคร พ.ศ. 2491 – 2500. วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิตภาควิชาประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ภูธร ภูมะธน. (2550). โกษาปาน ราชทูตผู้กู้แผ่นดิน. กรุงเทพมหานคร : สถาบันการเรียนรู้และสร้างสรรค์ (พิพิธภัณฑ์การเรียนรู้).
- มณฑลวิทยาลัย, โรงเรียน. (2447). หนังสืออนุสรณ์ 72 ปี มณฑลวิทยาลัย. เชียงใหม่ : Sun Ocean.
- มิชชั่นลาว. ลาวนิวส์ (Lao News Vol. I). เชียงใหม่ : เอกสารอัดสำเนา.
- มนัส โอภาณกุล. (2531). ภาพยนตร์เพลงฝรั่ง – ไทย เมื่อ 50 – 60 ปี, วารสารดนตรี. ปีที่ 2 (ฉบับที่ 10).
- มลิวัลย์ คงเจริญ. (2517). บทบาทและกิจการทหารเรือไทย ในสมัยสมบูรณาญาสิทธิราช. วิทยานิพนธ์ อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- มูลนิธิ วงศ์วิวัฒน์ชัยมูลนิธิกรุงเทพมหานคร. (2537). เพลงแห่งชาติ. กรุงเทพฯ : เจ.ฟิล์ม โปรเซส จำกัด.
- เมย์ เอื้อเฟื้อ. (2506). เมย์อนุสรณ์ ที่ระลึกงานศพ นายเมย์ เอื้อเฟื้อ, 20 พฤษภาคม 2506, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ศึกษาอนุกุล.
- มอริกัน สปอร์เตซ.(2549). รุกสยามในนามของพระเจ้า. กรุงเทพฯ : มติชน.

- แมรี เอกิน ลาร์เกอร์สัน. (2522). *สยาม...ที่รัก*. กรุงเทพฯ : สุริยบรรณ.
- ยอร์ช บี. แมคฟาร์แลนด์. (2493). *ประวัติของสกุลแมคฟาร์แลนด์ในสยาม, ที่ระลึกงานพระราชทานเพลิงศพ อำมาตย์เอก พระอาจารย์ทศม (ยอร์ช บี.แมคฟาร์แลนด์) ณ เมรุวัดเทพศิรินทราวาส, 11 พฤษภาคม 2493*. กรุงเทพฯ : เสรีวานิช.
- ยุวดี ศิริ. (2549). *ผู้รับเสด็จพระพุทธเจ้าหลวง*, กรุงเทพมหานคร : มติชน.
- ราชกิจจานุเบกษาในรัชกาลที่ 5 เล่มที่ 1 (จ.ศ. 1246). (2549) พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร : ดันฉบับ
- ราชกิจจานุเบกษาในรัชกาลที่ 5 เล่มที่ 3 (จ.ศ. 1248). (2549) พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร : ดันฉบับ
- ราชกิจจานุเบกษาในรัชกาลที่ 5 เล่มที่ 5 (จ.ศ. 1250). (2549) พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร : ดันฉบับ
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2542). *พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน*, กรุงเทพมหานคร : ศิริวัฒนาอินเตอร์พริ้นท์.
- ราชบัณฑิตยสภา. (2475). *บทแผ่นเสียงของราชบัณฑิตยสภา ชุดที่ 1*
- โรแบต์ โกสเต, บาทหลวง. (2549). *ประวัติการเผยแผ่คริสต์ศาสนาในสยามและลาว*, แปลโดย อรสา ชาวจีน. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์อัสสัมชัญ.
- ละอองทอง อัมรินทร์รัตน์. (2522). *การส่งนักเรียนไปศึกษาต่อต่างประเทศ ตั้งแต่ พ.ศ. 2411 - 2475*. วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ลาตูแบร์, เดอ. (2548). *จดหมายเหตุลาตูแบร์ ราชอาณาจักรสยาม*. แปลโดย สันต์ ท.โกมลบุตร. กรุงเทพฯ : โสภณการพิมพ์.
- ลำจุล ฮวบเจริญ. (2551). *เมื่อเจ้าจักรวรรดินิยมปกครองสยามและล้านนาในความทรงจำ*. กรุงเทพมหานคร : เดอะโนว์เลจเซ็นเตอร์.
- โลเน อาเดรียง. (2528). *สยามและคณะมิชชันนารีฝรั่งเศส*, แปลโดย ประทุมรัตน์ วงศ์ดนตรี. กรุงเทพมหานคร : กองวรรณคดีและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร.
- วรรณพร บุญญาสถิต. (2548). *การตอบโต้และตอบสนองต่อกระบวนการเปลี่ยนแปลงแบบตะวันตกของเจ้านายฝ่ายในในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวถึงรัชกาลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2394 – พ.ศ. 2468)*. ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

วรารณ นพินธุ์สุโขทัย. (2550). *หนังสือ ไม้ฝาง ช้าง ของป่า : การค้ายุทธยาสมัยพุทธศตวรรษที่ 22 - 23*. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์เมืองโบราณ.

วรารุณ ผลิตพันธ์,ร.อ., (2530). *วิเคราะห์เพลงยี่เอี่ยม*. ถนนดนตรี ปีที่ 2 ฉบับที่ 2 ธันวาคม ๒๕๓๐.

วิทย์ พงษ์นิทานนท์. (2532). *การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมในกรุงเทพ สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น พ.ศ. 2325 - 2411*. วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

วัฒนาวิทยาลัย, โรงเรียน. (2541). *อนุสรณ์ 120 ปี กุสสตรีวังหลัง - วัฒนาวิทยาลัย พ.ศ. 2417 - 2537*. กรุงเทพฯ : ด้านสุทธาการพิมพ์.

วรุณี โอสธานนท์ (2524). *การศึกษาในสังคมไทย พ.ศ. 2411 - 2475*. วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

วิชานารี, โรงเรียน. (2534). *หนังสือ อนุสรณ์ 100 ปี วิชานารี ค.ศ. 1889 - 1989*. ลำปาง : กิจเสรีการพิมพ์.

วิลเลียม แอล บรัดเลย์. (2547). *สยามแต่ปางก่อน 35 ปี ในบางกอกของหมอบลัดเลย์*. กรุงเทพฯ : มติชน.

วิลเลษา ถาวรธรรมสาร. (2545). *ชนชั้นนำไทยกับการรับวัฒนธรรมตะวันตก*. กรุงเทพฯ : เมืองโบราณ.

วิวัฒน์ แพร่ศิริ, บาทหลวง. (2543). *วิวัฒนาการและอนาคตภาพของการศึกษาคาทอลิกกับการพัฒนาสังคมไทย*, วิทยานิพนธ์ ครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

วุฒิชัย มูลศิลป์. (2516). *การปฏิรูปการศึกษาในรัชกาลที่ 5*. กรุงเทพมหานคร : สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย.

คันสนีย์ วีระศิลป์ชัย. (2550). *สี่แผ่นดิน กับเรื่องจริงในราชสำนักสยาม*. กรุงเทพฯ : มติชน.

คันสนีย์ วีระศิลป์ชัย. (2540). *ลูกแก้วมียาวัญ*. กรุงเทพฯ : มติชน.

ศิริรัตนบุษบง, พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้า. (2524) *พระประวัติ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าบริพัตรสุขุมพันธุ์ กรมพระนครสวรรค์วรพินิต* กรุงเทพฯ : จันฉนวนิชย์.

หนังสือพระราชทานในงานพระราชทานเพลิงศพ สมเด็จพระราชปิตุลาบรมพงศาภิมุข ณ พระเมรุท้องสนามหลวง หม่อมเจ้าดำรงวงศ์ เทวกุล (มปป.)

สง่า อารัมภีร์, (2524). *ที่ระลึกงานพระราชทานเพลิงศพ ครูสง่า อารัมภีร์ ศิลปินแห่งชาติสาขาศิลปการแสดง ณ วัดโสมนัสวิหาร, 27 กันยายน 2542*. กรุงเทพฯ : พิมพ์ศรีพันธุ์.

สภาคริสตจักรในประเทศไทย. (2547). *70 ปี แห่งพระพร สภาคริสตจักรในประเทศไทย 1934 - 2004*. กรุงเทพมหานคร : เจริญรัตน์การพิมพ์.

สมชัย อนุมานราชชน. (2509). *การทูตของไทยสมัยกรุงศรีอยุธยา*. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์พระจันทร์ ,

- สมาคมครูโรงเรียนราษฎร์แห่งประเทศไทย. (2514). *ประวัติการโรงเรียนราษฎร์ในเมืองไทย และ
ทำเนียบโรงเรียนราษฎร์ จัดพิมพ์เพื่อเฉลิมฉลองพระเกียรติ เนื่องในวันรัชดาภิเษก
สมโภช 9 มิถุนายน 2514*. กรุงเทพมหานคร : ศิวพร.
- สมาคมนักเรียนเก่า ปรีณส์ รอยแอสส์วิทยาลัย. (2521). *หนังสืออนุสรณ์ P.R.C 1978*. เชียงใหม่ :
โรงพิมพ์ป๋อง.
- สมาคมอัสสัมชัญ. *ทำเนียบอัสสัมชัญ อนุสรณ์ครบรอบ 100 ปี*. เอกสารอัดสำเนา
- สมาคมศิษย์เก่าวังหลัง - วัฒนา. (2548). *รำลึกพระคุณ มีสื่อนำ เอสโกล 150 ปี ผู้ก่อตั้งวัฒนาวิทยาลัย,
โดย สมาคมศิษย์เก่าวังหลัง - วัฒนา พ.ศ. 2548 - 2549*. กรุงเทพมหานคร : ด้านสุทธา
การพิมพ์.
- สมาคมศิษย์เก่า อัสสัมชัญ. *ทำเนียบอัสสัมชัญ*. อนุสรณ์ครบรอบ 100 ปี
- สมิท, ซามูเอล เจ. (2548). *จดหมายเหตุสยามสมัย เล่มที่ 4 จ.ศ.1247, พิมพ์ครั้งที่ 2*. กรุงเทพฯ : ดันฉบับ.
ประพาส ครั้งที่ 1 ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พ.ศ. 2440. กรุงเทพฯ :
ศูนย์ยุโรปศึกษาแห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สายชล สัตยานุรักษ์. (2546). *สมเด็จพระปรมัยยิกายะราชานุภาพ การสร้างอัตลักษณ์ “เมืองไทย”
และ “ชั้น” ของชาวสยาม*. กรุงเทพมหานคร : มติชน.
- สุรพล วิรุฬห์รักษ์, (2555) . *นาฏยศิลป์ไทยในสมัยรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว
พ.ศ. 2468 – 2477 บทความ ดนตรีนาฏศิลป์ แผ่นดินพระปกเกล้า*. นนทบุรี : จตุพร
ดีไซน์.
- โสมทัต เทเวศน์. (2513). *เจ้าฟ้าจุฑามณี*. กรุงเทพฯ : แพร่พิทยา.
- การสื่อสารแห่งประเทศไทย. (2541). *สารบัญชี ส่วนที่ 1 คือ ราษฎรในจังหวัด ถนนและตรอก
จ.ศ.1245 เล่มที่ 1*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ดันฉบับ.
- การสื่อสารแห่งประเทศไทย. (2541). *สารบัญชี ส่วนที่ 2 คือ ราษฎรในจังหวัด ถนนและตรอก
จ.ศ.1245 เล่มที่ 2*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ดันฉบับ.
- สุจิตต์ วงษ์เทศ. (2548). *กรุงเทพฯ มาจากไหน*. ศิลปวัฒนธรรมฉบับพิเศษ. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์
มติชน.
- สุพจน์ มานะลักษณ์เจริญ (2545, กรกฎาคม – ธันวาคม). *เพลงสรรเสริญพระบารมีและเพลงชาติของไทย*.
วารสารยุโรปศึกษา ปีที่ 10 (ฉบับที่ 2) 2545. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุพรรณิ กาญจนันธุ์. (2507). *บทบาทของมิชชันนารีในประเทศไทย ตั้งแต่รัชกาลที่ 3 ถึงรัชกาลที่ 5*.
วิทยานิพนธ์ ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย.

- สุรัชย์ ชุ่มศรีพันธ์. (2554). <http://haab.catholic.or.th>. (สืบค้นเมื่อ 25 พฤษภาคม 2554).
- สำนักกราชเลขาธิการ. (2539). *Court ข้าราชการ. พิมพ์พระราชทาน ในงานพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ณ พระเมรุมาศ ท้องสนามหลวง วันอาทิตย์ที่ 10 มีนาคม 2539*. กรุงเทพฯ : สำนักกราชเลขาธิการ.
- สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี. (2534). *คำให้การขุนหลวงวัดประดู่ทรงธรรม : เอกสารจากหอหลวง*. กรุงเทพฯ : คณะกรรมการชำระประวัติศาสตร์ไทย.
- องค์การค้าของคุรุสภา. (2505). *ศาสน์สมเด็จพระเจ้า 23*. กรุงเทพฯ : คุรุสภา.
- อนุสรณ์ครบรอบ 100 ปี คริสต์จักรที่ 1 เชียงใหม่, (มปป.), เอกสารอัดสำเนา.
- อาทร จันทรวิมล. (2548). *ประวัติของแผ่นดินไทย*, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์อักษรไทย.
- อารียา สันธุจริยวัตร บุนนาค. (2548). *รำลึกพระคุณ มิส เอ็ดน่า เอส. โกล 150 ปี ผู้ก่อตั้งวัฒนาวิทยาลัย*. กรุงเทพฯ : ด้านสุทธาการพิมพ์.
- อาเดรียง โลเน. (2528). *สยามและคณะมิชชันนารีฝรั่งเศส*, กรุงเทพมหานคร : กรมศิลปากร แปลเผยแพร่.
- อาเดรียง โลเน, บาทหลวง. (2546). *ประวัติมิชชันนารีสยาม ค.ศ. 1662 – 1811*. แปลโดย ปอล ชาเวียร์. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์อัสสัมชัญ.
- เอนก นาวิกมูล. (2531). *มโหรีฝรั่ง*. ถนนคนตรี ปีที่ 2 ฉบับที่ 10 สิงหาคม 2531 ลงในหนังสือพิมพ์ Bangkok Times Vol.III Wednesday January 4th, 1888.
- อัสสัมชัญ, โรงเรียน. (2528). *ศตวรรษอัสสัมชัญ อนุสรณ์ครบรอบ 100 ปี เล่ม 1*, กรุงเทพฯ : บริษัทประชาชน จำกัด.

ภาษาต่างประเทศ

- A personal narrative of travel and adventure in farther India, embracing the countries of Burma, Siam, Cambodia, and Cochin - China, 1871-2. London : S.Low, Marston, Low and Searle.
- Bacon, George Blagden, (1893). *Siam : the land of the white elephant as it was and is* New York : Seribner.
- Bangkok Christian College. (1916). *The College News*, March, 1916, Vol.III, No. 10, Bangkok, Siam.
- Bangkok Christian College. (1923). *The College News*. No. 6, Vol. XI, November.
- Charles Buls. (1901). *Siam Sketches*. Bangkok : White Lotus.

- Esper Esperovitch Uchtomskji, Prince. (1999). *Czarevitch Nucleas of Russia in Siam and Saigon*. Bangkok : White Lotus.
- Harper's New Monthly Magazine. (1870). No. Ccxliil – August, 1870 – Vol. Xli. เอกสารอัดสำเนา.
- Historical Sketch of Protestant Missions in Siam 1828-1928. (1999). McFarland, George Bradley, Bangkok : White Lotus.
- J. Willson, D.D. (1909). *Tune Book for Laos Worship*. Chiangmai : American Presbyterian Mission Press.
- J. Willson, D.D. and (1914). Others. *Laos Hymnal*. Chiangmai : American Presbyterian Mission Press.
- Lao News Vol. 1. (1904). Chiangmai : American Presbyterian Mission Press.
- McFarland, George Bradley, (1928). Historical sketch of Protestant missions in Siam
- Norman Sherry. (1966). *Conrad and the Bangkok Times* Norman Sherry. Conrad's Eastern World. London : Cambridge University Press.
- Presbyterian Church in the U.S.A., Siam Mission. (1921). *The Siam Outlook, No.2, Vol. I, October*.
- Presbyterian Church in the U.S.A., Siam Mission. (1922). *The Siam Outlook, No.1, Vol. XI, September*.
- Rev by Fredrick Wells Williams. (1828 – 1928). Bangkok : Bangkok Times Press, 1866 - 1942
- Scribner's Monthly. (1873). Vol. V. – February, 1873. เอกสารอัดสำเนา.
- The Laos Mission. (1904). *The Laos News, Vol.I, No.1, January 1904*. Chiangmai : Laos Mission Press.
- The Laos Mission. (1905). *The Laos News, Vol.II, No.4, October 1905*. Chiangmai : Laos Mission Press.
- The Laos Mission. (1906). *The Laos News, Vol.III, No.3, July 1906*. Chiangmai : Laos Mission Press.
- The Laos Mission. (1907). *The Laos News, Vol. IV, No.1, January 1907*. Chiangmai : Laos Mission Press.
- The Presbyterian Church in The U.S.A. (1932). *Record of Actions of The Siam Mission*. Chiangmai : Boon Ruang Press.
- Vincent Frank. (1873). The land of the white elephant: sights and scenes in south-eastern Asia. :
- Wells, Keneth E. *Some Recollections of Mission Work in Thailand 1927 – 1951*. เชียงใหม่ : เอกสารอัดสำเนา.

เอกสารอิเล็กทรอนิกส์ และเว็บไซต์

- <http://www.ariya-group.com/> สืบค้นวันที่วันที่ 25 มกราคม 2554.
- <http://ahr.cct.or.th/>, สืบค้นวันที่ 2 พฤษภาคม 2553
- <http://www.bunnag.in.th/prarajpannuang001-4.html>, สืบค้นวันที่ 24 เมษายน 2554
- <http://www.history.navy.mil>, สืบค้นวันที่ 28 ธันวาคม 2554
- <http://haab.catholic.or.th>, สืบค้นวันที่ 25 เมษายน 2554
- <http://www.JSTOR.org>, สืบค้นวันที่ 25 เมษายน 2554
- www.wikipedia.com สืบค้นวันที่ 25 เมษายน 2554
- <http://www.loc.gov/resource/sm1842.030390#seq-1> สืบค้นวันที่ 25 เมษายน 2554
- <http://lcweb2.loc.gov/diglib/ihis/loc.music.sm1854.730570/default.html> สืบค้น วันที่ 22 กรกฎาคม 2555
- <http://www.culture.gouv.fr> สืบค้นวันที่ 25 มิถุนายน 2555
- <http://www.deutsche-schutzgebiete.de/kaiserhymne.htm>. สืบค้นวันที่ 25 มิถุนายน 2555
- <http://abcnotation.com> สืบค้นวันที่ 25 มิถุนายน 2555
- สมาน สุกโต, (2555). จากเพนียดคล้องช้างถึงรัสเซีย สายสัมพันธ์สองแผ่นดิน. http://j2.rtarf.mi.th/article/russia_final.htm วันที่ 15 มิถุนายน 2555

บุคลากรกรม

- พูนพิศ อมาตยกุล, ศาสตราจารย์เกียรติคุณ, ราชบัณฑิต ผู้เชี่ยวชาญเรื่องประวัติศาสตร์การดนตรีไทย, สัมภาษณ์ 25 มีนาคม 2551
- พยอม ดวงเนตร, อาจารย์โรงเรียนวิษขานารี จ.ลำปาง, สัมภาษณ์ 2 ตุลาคม 2551.
- เสถียร ดวงจันทร์ทิพย์, นักวิชาการอิสระ, นักวิจัย ในโครงการอาศรมดนตรีวิทยา ของ ศาสตราจารย์เกียรติคุณ นายแพทย์พูนพิศ อมาตยกุล, สัมภาษณ์ 26 มิถุนายน 2553
- อารดา กรีนกุล, อาจารย์โรงเรียนกุลสตรีวังหลัง, สัมภาษณ์ 3 เมษายน 2551

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ – สกุล

ณัฐชา นัจจนาวกุล

วัน เดือน ปีเกิด

1 มิถุนายน 2518

สถานที่เกิด

กรุงเทพมหานคร ประเทศไทย

วุฒิศึกษา

-จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พ.ศ. 2539

ศิลปกรรมศาสตรบัณฑิต (ดุริยางค์ไทย)

-จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พ.ศ. 2543

ศิลปกรรมศาสตรมหาบัณฑิต (ดุริยางคศาสตร์ไทย)

-มหาวิทยาลัยมหิดล พ.ศ. 2555

ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต (ดนตรีวิทยา)

ทุนการศึกษาที่ได้รับ

-ทุนเครือข่ายเชิงกลยุทธ์ ฯ เพื่อศึกษาต่อระดับปริญญาเอก

-กองทุนพัฒนาอาจารย์ มหาวิทยาลัยนเรศวร เพื่อศึกษาต่อในระดับปริญญาโท

-ทุนการศึกษาระยะสั้น 2005 Indonesia Arts and Culture Scholarship program ณ เมือง Bandung, Indonesia

ประสบการณ์ทางวิชาการ

-บรรยาย เรื่อง “**Cross Cultural Identity : European and Thai Music**” ในหัวข้อ “ When the West met with The East” (Development and Implantation of Western Music ณ Institute für Musikwissenschaft der Hochschule für Musik Franz Liszt, The LISZT SCHOOL of Music Weimar เมือง Weimar ประเทศ Germany วันที่ 23- 28 มิถุนายน 2009

ที่อยู่ปัจจุบัน

54/203 แขวงศาลาธรรมสพน์ เขตทวีวัฒนา กรุงเทพฯ

ตำแหน่งหน้าที่ปัจจุบันและสถานที่ทำงาน

อาจารย์ ประจำสาขาวิชาดุริยางคศาสตร์ไทย ภาควิชาดนตรีวิทยา คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร ตำบลท่าโพธิ์ อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก 65000 โทรศัพท์ 055 961 624